Prof. Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Istoria literaturii române

Poezia

Teologie pentru azi
București
2024

Prof. Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Istoria literaturii române

(O perspectivă critică ortodoxă)

Partea întâi

POEZIA

Vol. XI
Poeții epocii moderne
Nicolae Labiș
Nichita Stănescu

Teologie pentru azi
București
2024

Imaginea din pagina întâi e un colaj realizat de mine,
în care am pus alături o celebră sculptură de Brâncuși,
„Pasărea în zbor”[1],
și un detaliu dintr-un tablou de Mihai Criste,
intitulat „Amintirile viitorului”[2].

[1] Imaginea a fost preluată de aici:
https://www.pinterest.com/pin/328903579012143536/.
[2] Idem:
https://twitter.com/RetoSava/status/421813197478178817/photo/1.

„Lirismul adevărat e o stare a sentimentului
inteligent. Nu emană din glande. Nici din pofte. [...]

Poezia este o dimensiune a conștiinței. [...]

Arta este o culme a moralei.
Sau, și mai bine spus,
frumosul este surâsul purității”[3].

---

[3] Nichita Stănescu, *Antimetafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu*, ediția a II-a, prefață de Alexandru Paleologu, postfață de Dan-Silviu Boerescu, Ed. Allfa, București, 1998, p. 107, 262, 302.

Nicolae Labiș: poetul munților sau întoarcerea la ingenuitate[4]

Eu curg întreg în acest cântec sfânt:
Eu nu mai sunt, e-un cântec tot ce sunt.

(Nicolae Labiș, *Primele iubiri*)

Nicolae Labiș vine de acolo de unde a început revitalizarea isihasmului în Țările Române, de la Mălini, de pe unde s-a nevoit și Sfântul Cuvios Vasile de la Poiana Mărului. Iar acest lucru pare a nu fi întâmplător, în ciuda faptului că Labiș nu e un poet religios, ci e un comunist sincer (din cauza sărăciei crunte în care a trăit în copilărie cu ai săi și a faptului că societatea capitalistă nu le-a oferit nimic, după cum nici astăzi multor sărmani nu le oferă nimic).

Dar locul copilăriei, munții aceia plini de frumusețe dumnezeiască și impregnați de rugăciunile sihaștrilor și-au pus o amprentă aparte asupra acestui poet de o rară curăție sufletească, dar și de o vigoare poetică rară, care a înțeles și și-a însușit tradiția marii poezii într-un timp uluitor de scurt, mai apropiat simțindu-se de Eminescu, Goga, Coșbuc, Villon și Rimbaud:

M-am născut iarna, la Sfântul Andrei,

[4] Articol publicat în două părți, mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/05/17/nicolae-labis-poetul-muntilor-sau-intoarcerea-la-ingenuitate-1/ și aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/05/21/nicolae-labis-poetul-muntilor-sau-intoarcerea-la-ingenuitate-2/.

Când vântu-n amurg șuiera prin ogradă.
Munții ardeau în polei și lumini,
Lupii spulberau scântei din zăpadă.

Am strâns sănătate din cremenea neagră,
Din vâna de apă, țâșnind încordat,
Și bătrânii din sat când muriră,
Toate iubirile moștenire mi-au dat.

Eu mă scăldam prin pâraie cu ochii deschiși,
Era o apă de cleștar și de stele –
Peștii alburii, pâlpâind ca-ntr-un vis,
Lunecau lângă genele mele.

(*Începutul*)

*

Pădurea ta mai lumina-mpăcată
Cu mirt în flori și-n ape cu făclii,
Dar trăsnet lung se coborâse din tării
În *verdea catedrală* despicată. /.../

Ți s-a-ntâmplat ceva; nu ai să spui
Acel ceva, din neguri, nimănui,
Pentru că de atunci *în strat de vremi*
Tu cauți puritatea și o chemi.

Ai iscodit-o-n nouri ori în munte,
Între copii și-n Marele Păcat,
Dar țeasta ta, nimbată alb pe frunte,
În fața ei nu s-a-nclinat.

Căci n-ai găsit-o, n-ai găsit-o, nu,
Era ascunsă-n miezuri ori prea topită-n spații,
În firul singuratic de nea care căzu,
Ori în întreaga togă ce moaie-n alb Carpații.

(*Momente biografice*)

*

Eu m-am născut acolo pe unde munții cântă
Când vântul se avântă prin codrii cei merei.
Avea pe gene lacrimi *bunica mea cea sfântă*
Și-aveau și munții lacrimi pe-obrajii lor de stei.

În nopți de toamnă, ude, țipând când se perindă
Cocoarele-n șiraguri înalte și subțiri,
Sfioase căprioare mi-alunecau în tindă,
Oglindă să-mi întindă noptatice priviri.

Ori poate numai buna le aducea cu cântul
Ce se-nvârtea ca vântul prin vatra fără foc;
Prin aer, ea c-un deget îmi zugrăvea pământul
Poveștilor din țara de aur și noroc. /.../

În *ceasuri moi de sară*, dureri de-odinioară
Cu doinele bătrâne mi le-amintesc în sat...

(*Bunica*)

*

Curgeau din fluiere doinirile-argintii,

Lin aburea laptele proaspăt în șiștare,
Clipea-nstelarea răcoroasă în tării,
Se clătinau pădurile nemuritoare.

(*Pe obcinele Stânișoarei*)

*

Cărțile treziseră strunele doinei din mine.
Sgâriam versuri cu degetul pe pământ și era bine.

(*În refugiu*)[5]

Versul „Clipea-nstelarea răcoroasă în tării” mi-l evocă pe Antim Ivireanul, pentru care stelele răsar deschizând „tâmplele lor cele de argint”[6]...

Labiș e poetul munților și al pădurilor mai ceva ca Eminescu, al pădurilor cu cerbi, căprioare și lupi, cu zăpezi/ ninsori mari, cu geruri și...ierni calde: „părea zăpada caldă și moale ca otava” (*Mihail Sadoveanu*); „albe purități de iarnă caldă” (*Rapsodia pădurii*).

Însă, când vorbește de *zăpezi calde* și de *iarnă caldă*, poetul nu se referă la o vreme blândă din punct de vedere climateric, ci la căldura harică pe care o simțea. Și avem aici o transfigurare a naturii nu numai din punct de vedere vizual (pe care o aflăm mai des în poezii), ci și caloric. Dar, mai ales, transfigurarea nu

---

[5] Folosesc: Nicolae Labiș, *Poezii*, cu o precuvântare de G. Călinescu, selecție, text stabilit și însemnare finală de Gheorghe Tomozei, Ed. Cartea Românească, București, 1984.

[6] Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 52.

mai e doar de ordin poetic-senzitiv, cât mai degrabă o sesizare duhovnicească a harului dumnezeiesc prezent în natură. Citind versurile, mi-am adus aminte de experiența duhovnicească pe care Sfântul Cuvios Serafim de Sarov i-a dat să o trăiască lui Motovilov și în care acesta spunea că simte zăpada caldă.

Tot prin harul lui Dumnezeu, poetul cunoaște, ca mai înainte Eminescu, sentimentul milei, adânc ortodox, al compătimirii cu tot ce există:

Îmi era milă. Mila-mi aducea
Mângâietoare lacrimi pe pupilă,
Și sufletu-mi se bucura-n secret,
Fără să știu, de-această caldă milă.

(*Rapsodia pădurii*)

În „pădurile de liniști”, Labiș trăiește și experiența harului, simțirea sfințeniei, a curăției sădite de Dumnezeu în univers, precum și sentimentul pocăinței:

Flăcăul cu chip alb sub cetini mari
Și-a deșteptat privirile și viața,
Și soarele de șes răsăritean
Nu l-a ajuns să-i tăbăcească fața.

Copilăria lui înfometată
Și-a petrecut-o-n codrii cei merei[7],
Și-a îndrăgit natura fără moarte
Și s-a cuprins adânc de vraja ei. /.../

[7] Veșnici. Adverbul „mereu” a fost transformat în adjectiv și i s-a oferit o formă de plural.

Văzduhu-i aspru, greu și argintat...
Pe-ntinderea zăpezii ochii-mi lunec
Și-i totul alb și parcă-s rușinat
Că singur eu lumina o întunec. /.../

Am fost, știu bine, uitător și rău /.../

Pe-atunci puteam eu, oare, să prevăd
Cu ochiul minții ațintit în vreme
Că în curând am să trăiesc dureri
Banalizate-n tomuri de poeme? /.../

Îmbată-mă, pădure-n valuri moi
De liniște, de iarnă și de sară,
Alungă pentru mine, pe cărări,
Prin vânt, cea mai frumoasă căprioară!

Aprinde pe cascade vâlvătăi,
Fă-ți stelele mai tainic să lucească,
Oprește-n râpi al frământării duh
Și pace dă-mi, *dă-mi pace sufletească*!

Pădure, sora mea, te întâlnesc
C-o strângere de inimă durută.
M-ai adăpat cu harul tău firesc
Și mi-ai deschis în suflet o lăută. /.../

În minte ai turnat argintul tău /.../

Pădure, sora mea, la tine vin,
La tine vin să-mi spovedesc păcatul.
C-am cheltuit atâtea zile seci

Din viața ce mi-ai dat, sunt vinovatul.

Sunt vinovat c-am risipit în vânt,
Din ce mi-ai dat, fuioare de lumină /.../

Pământ împădurit, ne revedem
Din ce în ce mai rar lângă izvoare /.../
Plecările din tine-n alte lumi
Să nu le iei nicicând drept despărțire.

Când eu greșesc ori mă stropesc noroaie,
Mă chemi și eu la tine vin tiptil,
Și-n foșnetul luminii din frunzișuri
Mă faci din nou nevinovat copil.

(*Rapsodia pădurii*)

Din *argintul turnat în minte* a răsărit și această poezie ce răsfrânge un licăr din strălucirea frumuseții genuine a lumii. Căci numai curăția minții și inima plecată spre compătimire, iubirea de oameni și de dreptate pot să vadă, să audă și să simtă cele descrise de poet.

Ce este cu totul remarcabil e faptul că Labiș a intuit și a înțeles foarte bine că harul pe care îl simte în pădure, în mijlocul naturii, e harul lui Dumnezeu (chiar dacă s-a luptat în inima sa cu Dumnezeu), e darul Său, care umple sufletul de bogăție reală, duhovnicească, cu care omul pleacă din lumea aceasta.

Se poate spune că a preluat aceste semnificații din poezia lui Eminescu, dar Eminescu nu este explicit în privința acestor semnificații.

Așa încât nu pot să existe decât două explicații: ori Labiș a înțeles foarte profund lirica lui Eminescu (doar cu câțiva ani înainte ca Rosa del Conte și Bușulenga să-și publice cărțile de referință, în care au îndrăznit să insinueze caracterul religios-mistic al operei eminesciene, în contra curentului critic), ori lui însuși i s-au revelat acestea, de la Dumnezeu. Ori amândouă (iar a doua a ajutat-o pe prima: simțirea harului dumnezeiesc în frumusețea și sensibilitatea cosmică i-a dat să înțeleagă mult mai bine poezia lui Eminescu).

Sigur, putem avea în vedere și lirica unor poeți ca Octavian Goga sau Ion Pillat, ale cărei ecouri le putem considera identificabile în această convorbire cu pădurea sacră și în regretul îndepărtării de paradisul copilăriei.

Dincolo de influențe poetice, însă, există o trăire genuină.

În poezia *Pădurarul bătrân*, Labiș pune pe seama pădurarului aceste simțiri, dar este evident că cel care le-a conștientizat e poetul:

Bătrânul pădurar visează parcă,
Îndrăgostit de codri ca de-o arcă
Pe care-n timpi mai vechi ca amintirea
El a durat-o, rânduind în ea
Galop de cerbi, bârlog de urși și unduirea
Izvoarelor, să aibă fiarele ce bea.

Sub ochii lui, plini de senin și zare,
Sub ochii oglindind o depărtare,
Dureri și bucurii de-ale pădurii
S-au petrecut, și-n suflet el le-a strâns,
Și neschimbându-și apa cătăturii
În tain-a râs cu ele ori a plâns. /.../

Natura, ascultați-o, îi murmură
Cântecul ei de ger și de căldură,
Vibrarea fină de omăt asprit,
Foșnirea moale-a frunzelor căzute
Ori șopotul[8] de unde-năbușit
Când vin de la izvor un pâlc de ciute.

În cicluri neoprite – ierni și veri –
Ne fură timpul, care cu poveri,
Și de privești *a inimii hambare*
Mai goale le găsești la cercetare,
Gândind că, sărăcit, ca mâine pleci
În pribegie către neguri reci.

Dar el, privind *cămările din sine*,
De zi cu zi le află tot mai pline,
Pădurii daruri fermecate toarce –
Ce dăruie,*-nsutit i se întoarce,*
Și de va fi cândva de-aici plecat,
Pleca-va dintre toți cel mai bogat.

Cu-avere simplă codrii îl încarcă...
Adânc el îi iubește ca pe-o arcă...

---

[8] Șopot e un cuvânt preluat, cu această semnificație poetică (șopotirea izvoarelor) din poezia lui Eminescu. Iar Eminescu, la rândul său, a luat termenul de la Dosoftei și din limba veche, unde șopot înseamnă șoaptă sau vorbire tainică, ascunsă. Șoptirea izvoarelor sau murmurul apelor sau îngânarea sau glasul apelor („îngânat de glas de ape") fac parte, la Eminescu, din dialogul cosmic neostoit, alături de foșnirea codrilor și (s)clipirea stelelor.

Poezia e înțesată cu simboluri scripturale, bisericești. *Arca de mântuire* este dragostea cu care el ocrotește toată făptura lui Dumnezeu, dată în grija sa. Pădurea/ cosmosul/ universul e arca pe care Dumnezeu a dăruit-o oamenilor moderni (nu numai pădurarului), care nu mai înțeleg așa de bine glasul Scripturii scrise, pentru a simți din nou harul Său, chemarea Sa. Simțind prezența harului în creația Sa, omul nu mai are inima goală a celui îndepărtat de Dumnezeu, ci își încarcă „a inimii hambare" cu simțirea bunătății și a iubirii Sale de oameni.

„Codrii" au calitatea de a-i dărui această „avere simplă" în ochii oamenilor, care nu constă în bogății materiale, ci în – așa cum se numește în tradiția ortodoxă – arvuna harului.

Cei care frecventează Biserica pot să recunoască ușor de unde provine sintagma „a inimii hambare". În pilda evanghelică a bogatului căruia i-a rodit țarina (Duminica a 26-a după Cincizecime[9]), Hristos îl oferă drept exemplu negativ pe acela care se gândea numai la averea lui și la cum ar putea să-și mă-

[9] A se vedea predicile la această duminică ale Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș:

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/11/19/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-rusalii-2010/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/14/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-rusalii-2011/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/11/16/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-rusalii-2012/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/11/16/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-rusalii-2013/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/21/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-rusalii-2014/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/21/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-rusalii-2015/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/18/predica-la-duminica-a-26-a-dupa-cincizecime-2016/.

rească hambarele pentru grâne, neștiind că în acea noapte va muri (Lc. 12, 16-21). De aceea, predica Bisericii insistă pe necesitatea de a ne lărgi hambarele inimii cu dragostea de Dumnezeu și de oameni.

În cazul pădurarului care priveghează și contemplă universul pădurii, pe care Labiș l-a oferit drept paradigmă a celui care umple „cămările din sine" (*cămările inimii* este, de asemenea, o expresie biblică și isihastă, pe care am întâlnit-o și la Dimitrie Cantemir și Eminescu, care a luat-o de la Sfântul Nicodimos Aghioritul[10]), acesta își umple hambarele inimii cu averea simplă, duhovnicească, a harului dumnezeiesc, pe care Dumnezeu i-l dăruie, pentru că el păzește lumea încredințată lui, ca altădată Sfântului Noe, spre renaștere.

El păzește arca frumuseții cosmice, prin care va veni până la urmă salvarea lumii, după cum credea Dostoievski.

Și, deși nu consună cu crezul comunist, poetul ne spune:

Am iubit de când mă știu
Cerul verii străveziu,
Despletitele răchite,
Curcubeiele pe stânci
Ori pădurile adânci
Sub ger alb încremenite.

Mi-a fost drag pe bărăgane
Să văd fetele morgane
Ori pe crestele din munte
Joc de trăsnete rotunde,

---

[10] A se vedea comentariile mele de aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2008/07/15/eminescu-si-ortodoxia-iubirea-si-ispita-desfranarii-versificarea-pedagogiei-sfantului-ioan-gura-de-aur-xv/.

Scurgerea cocorilor,
Pacea înălțimilor,
Semeția pinilor
Plini de scama norilor. /.../

M-a înfiorat ades
Tot ce gândurile țes
Pe al filelor polei
Dansuri repezi, legănate,
De pe arcuri înstrunate,
Săgetarea de idei...

Toată-această măreție
Ne-a fost dată din vecie...

(*Am iubit...*)

*

Pădurile se-ntind, *gigantic dom*,
Nepăsătoare-n fața bătrâneții
Ce roade tot ce-i construit de om.
Și frunze cad, și frunze nasc din muguri,
Și arbori cad, și arbori nasc din lut,
Însă la fel de tânără-i pădurea,
Așa precum a fost *la început*...

(*Rapsodia pădurii*)

La începutul lumii...
Conștiința veșniciei nu rimează cu ateismul comunist.

Însă nu e greu de înțeles de ce poetul a aderat la filosofia marxistă: era însetat de dreptate socială și era, totodată, la vârsta entuziasmului...

Nichita Stănescu și cuvintele care au sens de la Dumnezeu[11]

Nichita Stănescu a inserat, de multe ori, idei teologice în poemele sale. În contextul politic al epocii în care scria el, nu se putea însă cugeta în acest fel, religios-mistic despre poezie, și nici măcar nu se putea presupune o asemenea interpretare.

Comunismul a impus o cumplită reținere și o distorsionare a oricărei evidențe care ținea de Ortodoxie și de religie, atitudine care, din nefericire, continuă să fie promovată și cultivată ca o mare „valoare" – poate singura la care încă se mai ține cu dinții – până în ziua de astăzi.

Însă Nichita ascundea adesea, sub imagini poetice de o noutate șocantă, adevăruri vechi și multiple exprimări valabile din punct de vedere ortodox. Să luăm, de pildă, poemul *Poveste sentimentală*, din volumul *O viziune a sentimentelor* (1964):

Pe urmă ne vedeam din ce în ce mai des.
Eu stăteam la o margine-a orei,
tu – la cealaltă,
ca două toarte de amforă.
Numai cuvintele zburau între noi,
înainte și înapoi.
Vârtejul lor putea fi aproape zărit,
și deodată,
îmi lăsam un genunchi,
iar cotul mi-l înfigeam în pământ,

---

[11] Articol publicat pe 13 martie 2008, aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/13/nichita-stanescu-si-cuvintele-care-au-sens-de-la-dumnezeu/.

numai ca să privesc iarba-nclinată
de căderea vreunui cuvânt,
ca pe sub laba unui leu alergând.

Cuvintele se roteau, se roteau între noi,
înainte și înapoi,
și cu cât te iubeam mai mult, cu atât
repetau, într-un vârtej aproape văzut,
structura materiei, de la-nceput.

Cuvintele acestui poem par să nu aibă foarte mult sens, par aleatorii, adolescentin așezate, ca și iubirea despre care e vorba; și Nichita a fost destul de des perceput – în mod eronat – ca un poet ludic, ca unul care se joacă prea mult în cuvinte și cu cuvintele. Însă, ca toți marii noștri poeți, și la fel ca Eminescu, Nichita a privit foarte mult în urmă, a admirat și a iubit acele texte vechi în care, sub cuvinte, sub mantaua lingvistică, se aflau sensuri profunde, sensurile religioase ale lumii.

Critica a subliniat fascinația și dragostea poetului pentru *Ghilgameș* și epopeile vechi, însă Nichita era destul de familiar și cu literatura română veche, cu marii Ierarhi scriitori ai neamului sau cu cronicarii care erau perfect integrați în aceeași gândire ortodoxă, căci clirosul (clerul) și laosul (poporul/ laicul) aveau o gândire unitară în acele vremuri.

Convingerea noastră este că Nichita, dacă ar fi trăit alte vremuri și s-ar fi putut exprima liber, ne-ar fi spus mult mai multe lucruri despre tainele poeziei sale, și că de multe ori se exprima în parabole poetice, pentru că nu putea fi absolut sincer, cu cei care l-ar fi putut imediat cataloga ca mistic, absurd, nostalgic al vremurilor apuse, și cu încă multe alte etichete, care l-ar fi scos din circuitul publicistic și literar al vremii.

Or Nichita avea nevoie ca de aer să comunice, nu să scrie literatură de sertar. El iubea oamenii și dorea să vorbească cu ei, sperând totodată că cititorii vor înțelege câte ceva (mai mult sau mai puțin) din subtext.

Când spunea că vede cuvinte nu folosea doar o metaforă, ci voia să expună adevărul profund, o realitate a sufletului său, aceea că vedea dincolo de cuvinte, că aceste cuvinte nu sunt numai echivalentul sensului lor contemporan, înțelesului lor modern, ci că ele au adâncimea repercutării în aceste sensuri a biografiilor umane și a istoriei naționale, care le-au asumat.

Vorbim aici tocmai despre ceea ce Ortodoxia vorbește tot timpul: despre tradiție, istorie, profunzime spirituală, înțelepciune abisală. În poemul acesta, dar și în general în opera nichitiană, abisurile tradiției, ale istoriei și existenței umane vin să invadeze cotidianul, contemporaneitatea care se vrea insulară, debranșată de la origini, după propria ideologie inventată și instituită de ea însăși. Așa se face că într-o banală poveste de dragoste din vremurile moderne, cuvintele sunt văzute ca având forța cosmogonică originară.

Suntem în secolul al XX-lea, parcă vrea să ne spună Nichita, dar cuvintele au puterea pe care au avut-o la începuturile lumii, când au născut lumea, când Cuvântul lui Dumnezeu a creat lumea numai prin cuvântul poruncii Sale.

În epoca laserului și a descoperirilor tehnologice, când oamenii nu mai au timp de prostii și de fantezii mitologice, când doi tineri își spun banale cuvinte de dragoste, fără să-și mai facă iluzia că ele au forța interioară a harului dumnezeiesc care este însăși iubirea lor (dacă ea există cu adevărat și nu este doar dorință sexuală și nevoie fiziologică), dincolo de ceea ce cred sau știu sau conștientizează oamenii, Nichita ne informează că aceste cuvinte pe care le folosim au virtuți primordiale. Că frumusețea și sensibilitatea duhovnicească dintâi a lucrurilor, cu

care au fost înzestrate de Dumnezeu, chiar dacă a pălit, nu s-a stins. Că realitatea aceea primară transcende veacurile decadente, că ea există în univers, dar este acoperită pentru minţile obscurizate, care nu văd legătura dintre începutul, parcursul şi sfârşitul/ plinirea lumii. Şi cu cât iubirea e mai mare, cu atât cuvintele au o forţă spirituală mai mare: „şi cu cât te iubeam mai mult, cu atât/ repetau, într-un vârtej aproape văzut, / structura materiei, de la-nceput". Iar prin aceasta se afirmă că lumea este născută din iubire, din iubirea dumnezeiască.

Poezie și teologie cu Nichita Stănescu[12]

Zice Nichita, în binecunoscutul poem *Necuvinte* (vol. *Un pământ numit România*, 1969):

Visez acel laser lingvistic
care să taie realitatea pe dinainte,
care să topească și să străbată
prin aura lucrurilor.

Acel cuvânt îl visez
care a fost la începutul lumilor lumii,
plutind prin întuneric și despărțind
apele de lumină,

născând pești în ape și născând
ape și lumini în lumină,
născând pești în ape și născând
ape și lumini în lumină…

Visez acel laser lingvistic
care să taie realitatea pe dinainte,
care să smulgă întruna luminii
partea ei de apă, cu pești.

[12] Articol publicat pe 11 aprilie 2008, aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/11/poezie-si-teologie-cu-nichita-stanescu/.

Care să smulgă întruna luminii
ce e apă cu pești în ea și s-o lase
tot mai pură și mai singură și mai pură,
până când se face din nou
întuneric.

Laserul lingvistic nu este decât cuvântul poruncii lui Dumnezeu, prin care au fost create toate cele văzute și nevăzute. Nichita folosește o imagine extrem de modernă pentru o realitate primordială.

Realitatea în sine este necunoscută creaturii, cum anume s-a petrecut, dar, așa cum Îngerii au rămas uimiți și au lăudat pe Dumnezeu când a fost creat pământul și lumea materială, tot așa, privind contemplativ înapoi la acel eveniment, și omul este în stare de uimire în fața nașterii din nimic a cosmosului, la cuvântul lui Dumnezeu.

Nichita visează (cugetă, contemplă cu mintea) acel cuvânt…care a fost la începutul lumilor lumii, anume cuvântul creator al lui Dumnezeu-Cuvântul. Și versurile care urmează sunt cu trimitere precisă la referatul biblic:

> Întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor. Și a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!”. Și a fost lumină. Și a văzut Dumnezeu că este bună lumina, și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric. […] Și a zis Dumnezeu: „Să fie o tărie prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape!”. Și a fost așa (Fac. 1, 2-4, 6).

Nichita Stănescu vădește faptul că îi era cunoscută concepția tradițională ortodoxă, potrivit căreia harul lui Dumnezeu,

energia necreată a Sfintei Treimi sau lumina dumnezeiască necreată împânzește întreaga creație, străbate *prin aura lucrurilor*, prin substanța lor de lumină, ține creația întru ființă, o *taie* și o *topește*, o prelucrează. Așa cum dogmatizează și o binecunoscută cântare ortodoxă: „Din Duhul Sfânt izvorăsc izvoarele harului, care adapă toată făptura, spre rodire de viață”.

Cuvântul poruncii lui Dumnezeu este creator, este lumină, este *laser lingvistic*, și de-îndată-împlinitor al voii lui Dumnezeu, rapid și precis ca laserul, aducând la existență toate câte sunt.

Exprimarea lui Nichita este corectă dogmatic și exactă în ceea ce privește secondarea relatării biblice. Porunca sau cuvântul lui Dumnezeu, care s-a împlinit pe loc, ca un fulger, a făcut să se nască ape în lumină (pentru că, la început, *a fost lumină)*, pești în ape și lumini (aștrii cerești) în lumină, pentru că aștrii cerești au fost creați în ziua a patra și toate sunt create în lumina aceea concepută în ziua cea dintâi. Căci la baza creației materiale stau, după cum afirmă chiar știința modernă, fotoni de lumină, la nivel subatomic – adică și materia este tot lumină, în esența ei.

Strofa a treia este, după cum se observă, tot o prelucrare a unei pericope scripturale:

> Și a zis Dumnezeu: „Să fie luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pe pământ, să despartă ziua de noapte și să fie semne ca să deosebească anotimpurile, zilele și anii, și să slujească drept luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pământul. Și a fost așa.
>
> A făcut Dumnezeu cei doi luminători mari: luminătorul cel mai mare pentru cârmuirea zilei și luminătorul cel mai mic pentru cârmuirea nopții, și stelele. […]

> Apoi a zis Dumnezeu: „Să mișune apele de viețăți, ființe cu viață în ele și păsări să zboare pe pământ, pe întinsul tăriei cerului!” Și a fost așa (Fac. 1, 14-16, 20).

Așa încât toate au fost aduse întru ființă de lumina cuvântului lui Dumnezeu, au fost create în lumină și înconjurate, îmbrățișate de lumină.

În strofa a treia, Nichita repetă „născând pești în ape și născând/ ape și lumini în lumină,/ născând pești în ape și născând/ ape și lumini în lumină…”, pentru a ne dărui impresia mirifică a izvodirii creației, precum și pe cea a multitudinii de creaturi, a bogăției și a vitalității creației care se naștea dintr-o dată și a repeziciunii curgerii acestei aduceri la viață a cosmosului.

Dumnezeu-Creatorul este arhi-sculptorul, Care taie realitatea pe dinainte cu laserul cuvântului Său, cu lumina cuvântului Său, Care zidește toată făptura cu o putere și o desăvârșire ce întrece orice înțelegere omenească, care nu poate să îl lase pe artistul-om decât în uimire și laudă mută în fața frumuseții și a desăvârșirii creației dumnezeiești.

Nichita taie nodul gordian al modernismului, care a pus problema geloziei și a invidiei dintre Dumnezeu și creatorul uman, lăsând să se înțeleagă din versurile sale că omul nu poate să fie decât smerit înaintea Făcătorului a toate. Toate lucrurile din univers sunt cuvinte întrupate. Sunt niște cuvinte de lumină, care au fost aduse întru ființă în lumină. Taina creației lor nu o cunoaște decât Cuvântul-Lumină care le-a dat viață prin cuvântul Său, care le străbate cu harul Său aura – toate lucrurile create au aura purității și a frumuseții, a harului dumnezeiesc – și le susține întru ființă, în lumina ființei.

Cuvintele omenești sunt necuvinte în fața acestor taine dumnezeiești, sunt tăcere contemplativă. Pentru Nichita, lauda adusă Creatorului nu stă în cuvinte, ci e mai presus de cuvinte.

Ultima strofă a poemului denotă o dorință ascunsă a transfigurării lumii acesteia. Lumea aceasta se naște în lumină și tot sensul ei este în lumină.

Cred că putem interpreta dorința lui Nichita ca lumina materială, creată, să se facă din nou întuneric, prin dorul după sfințenia și puritatea originară a creației. Nu un dor de extincție sau de regresiune în neant, ci un dor de transfigurare a ei, după sfârșitul chipului acestei lumi, despre care vorbește și Scriptura Sfântă.

Atunci, la transfigurarea lumii, după cum scrie Sfânta Scriptură, nu va mai fi nevoie de lumina materială creată în ziua dintâi, nici de acele lumini ale soarelui și lunii și stelelor, pentru că toate și toți câți se vor mântui vor fi în lumina Soarelui-Hristos. Lumina dumnezeiască, care va transfigura tot universul din persoana Domnului și care va țâșni și din trupurile Sfinților Lui, va face ca lumina materială de până atunci să pară întuneric în ochii oamenilor înduhovniciți și îndumnezeiți.

Frumoasă ca umbra unui gând…[13]

Lumea este plasticizarea gândului din veșnicie al lui Dumnezeu. Ne-o spune Biserica Ortodoxă, prin Sfinții Părinți, ne-o spune și Mihail Eminescu, în poezia sa[14].

Nichita Stănescu avea mereu un ochi ațintit asupra trecutului poetic al literaturii române și mai cu seamă asupra lui Eminescu. Așa încât, atunci când a scris binecunoscutele versuri *Ea era frumoasă ca umbra unei idei* și *Ea era frumoasă ca umbra unui gând*, lui Nichita îi erau familiare simbolurile adânci și sonoritățile mistice ale asocierii de cuvinte pe care le întrebuința.

Nu ca un ageamiu și nu din pură întâmplare sau din inspirație momentană folosește Nichita aceste expresii.

Mai târziu am înțeles că în literatura română, coincidențele nu sunt chiar atât de…coincidente, pe cât par la prima vedere, sau, mai bine zis, pe cât par sub presiunea curentului criticist.

Poemul lui Nichita se numeşte *Evocare* – din volumul *Opere imperfecte* (1979). Sensurile teologice și mistice sunt greu disociabile datorită limbajului foarte modern și datorită prejudecăților noastre, care am fost învățați să nu căutăm în arta modernă exprimări religioase, cu excepția celor declarate ca atare sau, dimpotrivă, a blasfemiilor, care sunt tot exprimări religioase, doar că sunt nihilist-protestatare, într-un moment sau

---

[13] Articol publicat pe 4 octombrie 2008, aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/10/04/frumoasa-ca-umbra-unui-gand/.

[14] A se vedea articolul meu: *Eminescu și Ortodoxia. Gândul lui Dumnezeu [V], cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/01/27/eminescu-si-ortodoxia-gandul-lui-dumnezeu-v/.

altul. Cu toate acestea, poezia nichitiană scapă de sub incidența modernismului în ce privește capitolul blasfemie, Nichita având (cu foarte mici excepții), sub vălul metaforei și al limbajului modernist, o pudoare și o cuviință foarte tradiționale și ortodoxe.

Poemul la care am făcut referire, așadar, în ciuda amprentei foarte moderne a expresiei poetice, face trimiteri precise la sensuri străvechi ale simbolurilor uzitate:

Ea era frumoasă ca umbra unei idei, –
a piele de copil mirosea spinarea ei,
a piatră proaspăt spartă
a strigăt dintr-o limbă moartă.

Ea nu avea greutate, ca respirarea.
Râzândă și plângândă cu lacrimi mari
era sărată ca sarea
slăvită la ospețe de barbari.

Ea era frumoasă ca umbra unui gând.
Între ape, numai ea era pământ.

Deși Nichita nu ne spune la cine sau la ce se referă, pare că se referă la femeie. Aceea pe care Eminescu o numea „umbra frumuseții cei eterne pe pământ” (*Scrisoarea V*). Sau „prototipul îngerilor din senin” (*Venere şi Madonă*). Însă femeile nu trebuie să tresalte de bucurie citind, pentru că amândouă contextele poetice eminesciene sunt critice la adresa lor.

Într-un mod care a devenit evident pentru noi, Nichita îl secondează pe Eminescu, deși la un alt nivel lingvistic, propriu epocii, dar și viziunii sale artistice.

Sentimentul iubirii este mult eterizat la Nichita, dorul de a întâlni femeia care să-l împlinească în iubire este abstract de pudic, la nivelul expresiei. De aceea, mulți sunt tentați să afirme sensuri duble sau chiar multiple ale versurilor, care să substituie femeia cu poezia și să elogieze, bineînțeles, arta.

Însă, când Eminescu vorbea despre *umbra frumuseții pe pământ*, se gândea la Frumusețea veșnică, Cea care a creat lumea și Care nu este decât Dumnezeu. Făptura lui Dumnezeu este umbră a frumuseții Sale eterne, frumusețe pe care însă El a dorit să o imprime în creația Sa, pentru că întreaga zidire poartă amprenta Creatorului, fiind străbătută de lumină și frumusețe. Iar Eminescu știa acestea din cărțile Bisericii.

La fel, când spunea că femeia e *prototipul îngerilor din senin*, o avea în minte pe cea care întrece în frumusețe dumnezeiască toate Ierarhiile îngerești, pe cea *mai cinstită decât Heruvimii și mai slăvită, fără de asemănare, decât Serafimii*, adică pe Preacurata Fecioară Maria, pe Maica Domnului, către care toate femeile trebuie să privească ca la adevărata și singura Icoană a feminității și ca la împlinirea tuturor virtuților feminine: adevăratul etern feminin. Căci eternul feminin pentru Eminescu este Maica Domnului și nimeni altcineva.

Nichita, care zicea undeva că *Teiul m-a iubit/ și pe mine* (poemul *Cântec* din vol. *Dreptul la timp*), a înțeles multe sensuri profunde ale poeziei eminesciene, deși, fiind în plin regim comunist, nu le-a trădat înțelesul mistic.

Umbra unei idei și *umbra unui gând* fac parte, în opinia noastră, din aceste înțelegeri tainice. *Ea*, cea care este astfel de *frumoasă*, ca umbra frumuseţii gândului dumnezeiesc creator, poate fi femeia sau poate fi chiar lumea, lumea întreagă.

Strofa întâia identifică frumusețea în momentele ei de existență: cel incipient și cel final. Dacă vrei să vezi frumusețea

adevărată, o afli în ingenuitatea ei, în timpul primordial, sau în timpul transfigurării ei finale, pentru veșnicie.

De aceea, frumusețea ei miroase fie „a piele de copil” și „a piatră proaspăt spartă”, fie „a strigăt dintr-o limbă moartă”. Omul, ca și lumea, e frumos în nașterea și în învierea sa, și mai puțin în restul existenței învălmășită cu păcate. Lipsa greutății din strofa a doua poate să ne trimită cu gândul la spiritualizarea profundă, la înduhovnicirea umanului. La fel și sarea, care este simbol creștin (*Voi sunteți lumina lumii și sarea pământului*, le spune Mântuitorul Sfinților Apostoli), deși pare că poetul face referire la vremuri barbare. Însă și barbarii aveau respect și chiar venerație pentru această sare.

Râsu' plânsu' lui Nichita nu este nici el, decât pentru neinițiați, o sintagmă străină de Ortodoxie. Împăratul care cu un ochi râde și cu altul plânge, din basme, are ca punct de plecare o viziune despre Hristos Însuși, Cel care este Veselia și Râsul cel veșnic, dar și Cel care a plâns și a suferit, murind pentru noi.

În fine, ultimele două versuri sunt inteligibile numai prin prisma unei minți ortodoxe. „Ea era frumoasă ca umbra unui gând”, a gândului lui Dumnezeu pentru noi, care este desăvârșirea frumuseții noastre. „Între ape, numai ea era pământ”, pentru că ea era viață (Eva = Viață), pământul vieții pe care Sfântul Noe îl căuta când era înconjurat de apele potopului și pe care orice Noe duhovnicesc, orice ortodox, îl caută când se abate peste el potopul păcatului.

Noi nu credem că Nichita Stănescu a scris vreuna din aceste metafore simbolice într-un mod aleatoriu, ciocnindu-se întâmplător cu inspirația poetică, care i-ar fi sugerat niște cuvinte și sintagme cu reverberații atât de vechi și de adânci în cultura ortodoxă a acestui neam. Credem că Nichita a scris foarte conștient de sensurile a căror excavație o va fi nădăjduind

de la alte generații, după ce comunismul și alte ideologii ateiste își vor consuma ura față de Dumnezeu și de Biserica Lui.

Antimatematica și mistica iubirii[15]

Noi știm că unu ori unu fac unu,
dar un inorog ori o pară
nu știm cât face.
Știm că cinci fără patru fac unu,
dar un nor fără o corabie
nu știm cât face.
Știm, noi știm că opt
împărțit la opt fac unu,
dar un munte împărțit la o capră
nu știm cât face.
Știm că unu plus unu fac doi,
dar eu și cu tine,
nu știm, vai, nu știm cât facem.

Ah, dar o plapumă
înmulțită cu un iepure
face o roșcovană, desigur,
o varză împărțită la un steag
fac un porc,
un cal fără un tramvai
face un înger,
o conopidă plus un ou,
face un astragal…

---

[15] Articol publicat pe 24 februarie 2009, aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2009/02/24/antimatematica-si-mistica-iubirii/.

Numai tu și cu mine
înmulțiți și împărțiți
adunați și scăzuți
rămânem aceiași…

Pieri din mintea mea!
Revino-mi în inimă!

Poezia *Altă matematică* face parte din volumul *Măreția frigului* (1972), dintr-o perioadă de creație aflată spre final, când Nichita începe să resimtă dureros frigul glacial al neprieteniei multora, dar și al neîmplinirii spirituale numai prin poezie. Lirica acestei perioade nu mai este nici exuberantă și nu mai are în centrul său preocuparea pentru autodefinirea poetică sau pentru mitologizarea biografiei poetului, ca în etapele anterioare de creație.

Nichita Stănescu parcurge acum, ca și Eminescu spre sfârșitul vieții, o etapă în care formele poeziei se clasicizează, se stilizează foarte mult. E un clasicism care pare un modernism extrem nichitian, dar adevărul este că Nichita nu mai simte să se manifeste exploziv și își proiectează ideile în mod eliptic. E o bucurie sacadată a creației și a vieții, conjugată cu destul de multă și de aspră decepție. Așa încât expresia poetică pare ludică, pastișantă sau o exprimare absurdă, deși nu este niciuna din acestea.

Exprimată într-un limbaj extrem de modern, cu tendințe care ne împing spre zona literaturii absurdului, poezia *Altă matematică,* prin câteva enunțuri ușor sesizabile și pline de gravitate, ne atrage atenția asupra iubirii, ca temă majoră și asupra registrului grav – în ciuda aparențelor – al discursului poetic.

Primul vers al poemului (*Noi știm că unu ori unu fac unu*) este perfect logic, dar ne șochează contradicția cu afirmațiile ulterioare. Însă, chiar și logica lui perfectă conține un puternic element de polemică, pentru că judecata noastră poetică nu integrează matematica în sfera de interes a poeziei. Așa încât putem spune că poezia ne instalează într-o tensiune nedezmințită încă de la început.

Există o matematică a iubirii pe care procesele logic-matematice nu o pot calcula.

Prima strofă este alcătuită din patru secvențe simetrice. Fiecare dintre ele începe cu o afirmație matematică, cu un calcul logic („unu ori unu fac unu"; „cinci fără patru fac unu"; „opt/ împărțit la opt fac unu"; „unu plus unu fac doi"). Observăm că poetul insistă pe calcule al căror rezultat este „unu" (primele trei) sau „doi" (ultimul). Iar aceasta nu este o situație întâmplătoare, după cum ne vor lămuri secvențele următoare ale poemului. E o matematică simplă, elementară, pentru că, după cum vom vedea, logica iubirii e simplă și nu complicată.

Poetul intercalează aserțiuni și constatări expuse tot ca un discurs matematic, dar care contrazic logica algebrică simplă. Nedumeririle lui par ori copilărești, ori absurde („un inorog ori o pară/ nu știm cât face"; „un nor fără o corabie/ nu știm cât face"; „un munte împărțit la o capră/ nu știm cât face"). Sfârșitul acestei prime strofe ne revelează un sens profund și foarte grav al acestei așa-zise nedumeriri a poetului. Iar sensul interogațiilor poetice este acela de a afla răspunsul la întrebarea: „eu și cu tine…cât facem". Pentru că „vai, nu știm cât facem".

Răspunsul la această întrebare este o necunoscută numai pentru noi (sau pentru unii din noi), căci poetul ni-l oferă el însuși sub o formă încriptată – și totuși ușor de dezlegat. E o ecuație ușoară, înscrisă într-o hermeneutică neobișnuită, răspunsul fiind rezultatul primelor trei calcule matematice.

Faptul că toate aceste calcule au ca rezultat cifra unu nu este întâmplător, ci ne indică a înțelege că poetul vrea să ne atragă atenția asupra importanței acestui unu. Un alt element revelator pentru hermeneutica noastră este și acela că, deși ne vorbește de cifre și de calcule matematice, poetul transcrie aceste cifre în litere, ceea ce e un indicator literar pentru noi și nu unul matematic. Repetiția de trei ori a acestui unu ne atrage atenția, ne determină să observăm că unu nu este numai o cifră dintr-un tabel de numere sau un rezultat matematic, ci este un simbol, și anume al ideii de unitate. În cazul poemului nostru, această idee de unitate este cu atât mai semnificativă cu cât este vorba de unitatea cuplului, pe care o realizează iubirea.

Calculul matematic asupra membrilor cuplului este o imposibilitate, din perspectiva logicii spirituale și afective: „Știm că unu plus unu fac doi,/ dar eu și cu tine,/ nu știm, vai, nu știm cât facem".

Cea de-a doua strofă a poemului modifică și mai mult percepția logică asupra limbajului și ne transportă în spațiul definițiilor abstracte și al formulelor poetice neconvenționale și șocante, specifice însă lui Nichita Stănescu. Este stranie, dar originală și cu foarte mult efect stilistic această conjugare a formulei matematice cu expresia și formula poetică modernă și tipic nichitiană.

Dacă limbajul primei strofe mai păstra încă o oarecare sobrietate rațională, strofa a doua este reversul lustruit nichitian al acestui limbaj, constituit din acele expresii poetice favorite ale lui Nichita, în care poetului îi place atât de mult să contemple lumea, recompunând realitatea după o logică afectivă, interioară, proprie: „Ah, o plapumă/ înmulțită cu un iepure/ face o roșcovană, desigur,/ o varză împărțită la un steag/ face un porc,/ un cal fără un tramvai/ face un înger,/ o conopidă plus un ou,/ face un astragal...".

Poetul folosește cuvinte rare, precum astragal, care sună ciudat sau exotic, pentru a vorbi despre imposibilitatea definirii iubirii. Cuvintele, ca și matematica, nu pot exprima ceea ce nu se poate explica sau socoti, ci doar trăi. Numărătoarea nu e posibilă în dragoste. Îndrăgostiții formează o unitate indivizibilă, un atom, o monadă, nu pot fi rezultatul unui calcul. Viața afectivă exclude matematica.

Cuvintele sunt pentru poet doar o materie lingvistică, important este fluviul de experiență interior, fluviul de sens și de iubire care se poate transmite prin cuvinte, pe cât este cu putință acestui material să fie curea de transmisie.

Însă această strofă are rolul de a tensiona conștiința cititorului și de a-l pregăti pentru un mesaj cu mult mai grav, un mesaj de esență spirituală și morală foarte profundă. Când credeam că am ajuns la un impas al absurdului și că poezia nu poate avea nicio continuare logico-rațională, Nichita revine brusc la sobrietatea expresiei, la seriozitatea sensului religios-mistic: „Numai tu și cu mine/ înmulțiți și împărțiți/ adunați și scăzuți/ rămânem aceiași…”.

Unitatea ca un singur trup a celor uniți de Dumnezeu, în iubire, prin harul Său nu se poate multiplica, împărți sau scădea în niciun fel, de către nicio intemperie a vieții, oricât de mult ar încerca unii să ne scadă sau să ne împartă sau să ne înmulțească, între noi sau cu alte fapte și păcate. Aceste versuri ne revelează sensul și mesajul poeziei, pe care autorul le încifrase atât de abil în cele două strofe anterioare. Iar mesajul este că membrii unui cuplu devin o singură ființă prin unirea lor, un singur trup, deși sunt două persoane diferite. Este mesajul străvechi al Creștinismului, al Ortodoxiei, transpus doar în expresie modernă.

Unirea pe care o produce iubirea nu poate fi calculată în mod pragmatic și nici nu poate fi destructurată de împărțiri matematice.

Cu alte cuvinte, iubirea și unitatea cuplului nu pot fi gândite în termenii legilor fizice sau biologice, ori în termenii calculelor sau ai intereselor meschine, pentru că iubirea și unirea celor care se iubesc intră în arealul spiritual, într-o zonă inaccesibilă rațiunii discursive, materialiste. Acestui areal nu i se aplică legile concreteții.

Versul final al strofei a treia, „rămânem aceiași", are tonalități eminesciene, întrucât verbul a rămâne este unul din preferatele lui Eminescu, exprimând dorul perenității.

Și poate că această tonalitate ar fi rămas neobservată, dacă poetul nu făcea o trimitere clară la Eminescu în ultimele două versuri ale poeziei: „Pieri din mintea mea!/ Revino-mi în inimă!". Adică: pieri din mintea speculativă, din mintea care nu poate să gândească decât în limitele raționaliste ale unei umanități căzute, și revino în inima care „are rațiunea ei, pe care rațiunea nu o cunoaște", vorba lui Blaise Pascal.

Apelul la *Odă (în metru antic)* și la versurile ultimei strofe („Piară-mi ochii tulburători din cale,/ Vino iar în sân, nepăsare tristă;/ Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă!") este evident. Ultimele două versuri din poezia lui Nichita sunt o expresie concentrată, metonimică, a doleanței eminesciene, exprimată în această ultimă strofă a *Odei*.

Nichita nu recurge neapărat la antiteza scolastică dintre minte și inimă, ci putem înțelege aici referința sa la minte ca pe un corelativ al gândurilor abundente și contradictorii, al aglomerării de cugete și suspiciuni care întunecă adevărata rațiune și înțelegere. Din această minte autonomă, care pretinde că poate să gândească fără inimă, poetul dorește ca ea să dispară. Inima, ca centru al sufletului și al iubirii, este locașul în care trebuie să locuiască oamenii pe care îi iubim. Iubirea îi așază în mijlocul inimii noastre, al iubirii și al rugăciunilor noastre, și acolo ei

trebuie să revină, întotdeauna, în mod constant, în fiecare zi și ceas.

„Revino-mi în inimă” este, oarecum, sinonimul lui „pe mine,/ Mie redă-mă”. Pentru că privirea către ea cu ochiul inimii și înțelegerea ei din mijlocul iubirii, fără tulburarea patimii erotice, este ceea ce i-ar aduce poetului odihna interioară.

Arta nu este superioară omului…[16]

…spunea Nichita Stănescu, într-un poem intitulat *Per pedes apostolorum*, din *Antimetafizica*.

În poezia despre care vorbim astăzi, *Lecția despre cub*, repetă același lucru:

Se ia o bucată de piatră,
se ciopleşte cu o daltă de sânge,
se lustruieşte cu ochiul lui Homer,
se răzuieşte cu raze,
până cubul iese perfect.
După aceea se sărută de nenumărate ori cubul
cu gura ta, cu gura altora
şi mai ales cu gura infantei.
După aceea se ia un ciocan
şi brusc se sfărâmă un colţ de-al cubului.
Toţi, dar absolut toţi zice-vor:
– Ce cub perfect ar fi fost acesta
de n-ar fi avut un colţ sfărâmat!

Cubul perfect nu este decât iluzia unei creații umane perfecte. Nichita alege cubul ca simbol pentru că oamenii au gândit și gândesc adesea perfecţiunea la modul geometric, matematic,

---

[16] Articol publicat pe 29 martie 2008, aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/29/arta-nu-este-superioara-omului/.

calculat. Adică într-un mod a-natural și anti-natural, care e împotriva creației dumnezeiești și se măsoară babilonic cu ea.

Nichita Stănescu n-a avut niciodată orgoliul luciferic al altor confrați artiști și nu credea, precum Cioran, că Dumnezeu ar trebui să fie invidios pe flăcările inspirației sale.

Într-un poem ca cel de față, Nichita stipulează că perfecțiunea construcției umane este o iluzie și că, dacă oamenii ajung să se iluzioneze astfel și să se închine unei astfel de iluzii, e mai bine să distrugi această nălucire a atingerii unui ideal absolut în artă, să iei un ciocan și să spargi cu el vraja pătimașă care-ți înșală optica inimii.

Primele patru versuri vorbesc despre construcția unei piese de muzeu, a unei opere artistice ideale. Ea se realizează cu *dalta de sânge* a artistului, adică printr-un efort suprem și epuizant pentru el, care e un fel de meșter Manole.

Ochiul lui Homer care lustruiește lucrarea este un ochi interior, privirea contemplativă a celui care creează. În fine, după ce opera capătă strălucire de raze și încununarea gloriei, urmează etapa venerării ei, căci *cubul* este sărutat de nenumărate guri admirative *și mai ales cu gura infantei*, ajungând așadar să fie apreciat și lăudat și de stăpânitorii lumii.

Venerarea unei opere de artă duce la falsificarea ei. Gloria ei crește în mod exagerat, în detrimentul celui care a creat-o și care pare mai puțin important decât ea însăși și în detrimentul adevăratei înțelepciuni, care știe că orice efort uman are limite și că opera ideală este o utopie, este rezultatul trufiei.

De aceea se sfărâmă mai bine un colț al cubului, pentru ca oamenii să nu se mai autoiluzioneze, pentru ca să nu se mai închine artei, pentru ca să îi vadă limitările și scăderile ei, să perceapă corect dimensiunile creației umane și să n-o mai preamărească în zadar.

Când vor vedea că are un colț sfărâmat, oamenii se vor trezi brusc la înțelegerea faptului că acel *cub perfect* are defecte, ceea ce avea și înainte, numai că nu erau dispuși să recunoască.

Într-un alt poem, numit *Înaintare*, Nichita se definea teologic: „Eu sunt un cuvânt care se rostește/ lăsând în urma lui un trup". Dacă ar fi mers după logica evoluționismului sau a celor care venerează arta în mod necondiționat, poetul ar fi trebuit să formuleze invers și să spună că e un trup care (se) rostește și lasă în urma lui un cuvânt. Dar Nichita nu a spus așa! El a zis bine că *sunt un cuvânt*, pentru că s-a gândit la valoarea lui ca ființă spirituală și nu ca trup sau materie care evoluează. El, Nichita, el este *cuvântul* care *se rostește* în opere și nu operele sale sunt acest cuvânt primordial. Operele lui sunt trupul, ceea ce el lasă în urmă. El, omul, are primordialitate, întâietate în fața operei sale.

În urma sa lasă *un trup* de cuvinte, *trupul* operei, statuar dar inflexibil, pe când el, *cuvântul*, omul rațional și duhovnicesc, făcut după chipul lui Dumnezeu, merge mai departe în veșnicie. În veșnicia în care *trupul* operelor sale poetice nu intră (după cum nu intră nici trupul neînduhovnicit), pentru că ele au fost un efort momentan, pasager, de înțelegere a lumii și mai rămân în urma sa doar ca ceva care ar putea fi de folos și altora.

Oificarea caprelor și un fragment de dialog dintre Nichita și Cantemir[17]

Între poeziile lui Nichita, una – mai spre finalul creației – se numește *Dialog cu oda în metru antic*.

Nu mă pot însă abține să nu remarc faptul că dialogul acesta (semnalat, nu de puține ori, chiar din titlul poemelor), cu poezia și literatura românească anterioară modernismului, de la Eminescu coborând până la cea veche, este o recurență imposibil de trecut cu vederea pe tot parcursul operei poetice a lui Nichita Stănescu.

Mircea Scarlat sesiza o paralelă cu Antim Ivireanul: „Desemnând starea primordială drept *neființă*, Antim Ivireanul anticipa un procedeu literar folosit cu atâta succes – la distanță de aproape trei veacuri – de Nichita Stănescu"[18]. Același Antim pe care E. Negrici îl desemna, alături de Cantemir, „creator, în aceeași vreme, al perioadei ritmate, inițiator al stilului savant-muzical"[19]. La sfârșitul aceluiași secol XVIII – după cum semnala tot Mircea Scarlat –, Ioan Cantacuzino „vorbea despre

---

[17] Articol publicat pe 25 mai 2009, aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/25/oificarea-caprelor-si-un-fragment-de-dialog-dintre-nichita-si-cantemir/.

Revăzut și adăugit.

[18] Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. IV, cu un „Argument" de Nicolae Manolescu, ediție de Dora Scarlat, Ed. Minerva, București, 1990, p. 230.

[19] Eugen Negrici, *Imanența literaturii*, Ed. Cartea Românească, București, 2009, p. 179.

noroadele nepricepute într-ale poeziei, care *au întrupat neîntrupări, / Au iconit nevediri*".

Nu cred că Nichita nu era la curent.

Ne oprim astăzi la un segment necercetat din acest dialog, care conține indiciile unei conversații cu poezia lui Cantemir, cu urmări sensibile.

La începutul *Istoriei ieroglifice*, în senatul reunit al celor două țări, prima dezbatere amplă e prilejuită de necesitatea de a stabili dacă Vidra e pasăre sau animal: „Tu, Vidro, de ai fi sau din pasăre zburătoare, sau din dobitoacele pe uscat umblătoare, ar putea cineva zice că doar a ambelor părți în ceva mai dinainte știința ai fi avut"[20]. Într-un final, după discuții aprinse, se hotărăște ca „Vidra dintr-amândouă monarhiile afară să se gonească și nici într-un neam de-al lor să nu se mai numească"[21]. Iar Vidra, cea care „nu puține făclii topise asupra cărților filosofești"[22], decide că „urmează ca în monarhia celor de apă să mă dau"[23].

Libertății de manevră în plan zoomorf, care naștea și *cămila nepăsărită și pasirea necămilită*, zisă și *Strutocămilă*[24], sau pe *dulful* care era *porc peștit și pește porcit*[25], îi urmează o inimaginabilă libertate lingvistică, pentru acea dată, din partea autorului, o capacitate inventivă în plan literar fără a avea vreun precedent atestat. După aproape 300 de ani, Nichita Stănescu, care semnalează poeticitatea lucrării cantemirene (în *Cartea de recitire*) și o demonstrează reproducând mai multe pasaje sub formă versi-

---

[20] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Ed. Minerva, București, 1997, p. 37.

[21] Idem, p. 40.

[22] Idem, p. 42.

[23] Idem, p. 41.

[24] Idem, p. 43.

[25] Idem, p. 158.

ficată (primul dintre ele fiind chiar din discursul Bâtlanului despre Vidră), își intitula un poem *Săgetarea cerbului stretin și harponarea peștelui Vidros* (în vol. *Epica magna*), pentru ca un altul să propună *oificarea caprelor* (vol. *Operele imperfecte*), după un procedeu *ieroglific* destul de simplu de identificat.

În prima dintre poezii, vânarea cerbului și a peștelui are semnificații sacrificiale, temelia nunții și a construcției ulterioare fiind jertfa:

Așa cum față de mișcarea omului
mișcarea ierburilor pare înceată,
Așa cum față de mișcarea brazilor
mișcarea pietrelor pare înceată
mai încet decât starea pe loc a pietrii
e râul Vidros în care înoată peștele Vidros.
Haideți, vă zic, să pescuim peștele Vidros
îndreptându-ne timpul și întinzând secunda
ca apa vărsată pe lespede,
iar ziua s-o lungim peste noapte!
Pe Vidros, vă zic, să-l harponăm fără milă,
să omorâm Vidrosul din râul Vidros!
Din oasele Vidrosului să facem stâlpi de casă
și din solzii lui, șindrilă,
iar carnea lui s-o mâncăm înlăuntru
la nuntă, vă zic.

Nichita Stănescu a reușit să implementeze antichitatea gândului în tiparul (foarte) modern al poeziei. Deși pare că poezia lui Nichita nu are sens, ea are sens: un sens ascuns în lipsa de sens, pentru că poezia exprimă exact ceea ce scrie.

Pare că între cei doi, Nichita și Cantemir, stă nu numai o prăpastie de secole, ci și una de viziune auctorială și artistică, deși, în amintita *Carte de recitire*, Nichita scria, destul de negru pe destul de alb, că Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică*, e un poet mai tulburător decât Arghezi, Barbu, Blaga sau Bacovia. Bineînțeles, se poate obiecta că Nichita e prea gingaș cu trecutul, așa cum i s-a reproșat și lui Eminescu pentru *Epigonii*.

Însă *peștele Vidros*, din vânătoarea cu simboluri voievodale și întemeietoare, de mai sus, nu e singurul pe care Nichita l-ar fi putut împrumuta de la Cantemir. Dacă ne gândim că, într-una din primele poezii din *Sensul iubirii*, în *Pădure arsă*, poetul folosea forma verbală arhaică *făcum*, întâlnită rar, la Dosoftei sau la Cantemir ori în scrierile foarte vechi, e nevoie să recalculăm influența literaturii vechi cel puțin asupra limbajului poetic nichitian. Și s-ar putea să ajungem la concluzii cu totul surprinzătoare asupra celor ca par a fi creații lingvistice născute exclusiv de inventivitatea lui Nichita în ambianța liricii moderniste și avangardiste, cu care încerca să refacă o legătură ruptă de instaurarea regimului totalitar comunist.

Pe noi ne-a uimit descoperirea faptului că sensul în care a mers creativitatea lui Nichita în planul limbajului poetic e convergent cu libertatea de expresie pe care și-o îngăduia, pe la 1700, Dimitrie Cantemir. Și amintim aici, spre exemplificare, numai câteva din numeroasele sale expresii originale, create dintr-o plămadă lingvistică românească care părea (iarăși părea!) că nu ar putea să gesteze astfel de cuvinte și de formule expresive (și unele ne vor aminti nu numai de Nichita, ci și de Eminescu, de *Miorița*, de Arghezi, Blaga, Barbu, avangardă…): vestea aspră tare pătrunde urechile și inima înspăimântată îndată simte sunetul[26], inima neașezată…în mai mari valuri înoată

[26] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, op. cit., p. 31.

decât corabia în ocean[27], precât semnele cuvintelor împungătoare, chipul inimii pizmuitoare au arătat[28], cuvintele își informui[29], străjerul însomnorat[30], în mormântul drojdiilor îngropat și în savoanele vinului tare înfășurat și legat[31], voroava mea…de căptușite urechi ar fi lovit[32], piciorul cât de dropicos și pasul cât de tremuros[33], neprietenilor pe buze în veci de nedespecetluit pecete să pecetluim[34], a ceasului strâmtoare laconește a ritorisi mă învață[35], de duhurile vărsatelor veninuri toți ne-am amețit[36], [candelele templului] ca soare lumina şi ca luna între alte stele să arăta[37], gârla Nilului se iezește[38], Strutocămila…din gârtan acestea îi clocotiia: r.r.r.a.a.a.c.c.c.o.o.o.v.v.v.a.a.a.[39], betejirea și julirea cinstii[40], fața și floarea părului[41] sau spicul părului și floarea pieii[42], munți clătitori sau câmpi nestătători[43], rânceda pizmăluire[44], vântul viforât[45], organele văzătoare și mintea

---

[27] Idem, p. 33.
[28] Idem, p. 55.
[29] Idem, p. 69.
[30] Idem, p. 74.
[31] Idem, p. 79.
[32] Idem, p. 87.
[33] Idem, p. 112.
[34] Idem, p. 112.
[35] Idem, p. 112.
[36] Idem, p. 115.
[37] Idem, p. 131. Asemănarea cu celebrul vers din *Luceafărul* eminescian este frapantă.
[38] Idem, p. 140.
[39] Idem, p. 179.
[40] Idem, p. 35.
[41] Idem, p. 39.
[42] Idem, p. 56, 73.
[43] Idem, p. 45.
[44] Idem, p. 51.
[45] Ibidem.

adulmecătoare[46], păcura zavistiei și fântânele cătranului[47], cuvânt pizmos[48], cuvintele la inimă lovitoare[49], arcoase sprâncenele[50], răspunderea câtinții și feldeinții[51], lăcata tăcerii[52], furească umblare[53], a frunzelor sunare și a pădurii răsunare[54], poarta întunerecului [moartea] și întunerecul neființei[55], fântâna tăcerii[56], voroavă vorovitoare *și* tăcere tăcătoare[57], tăcere inimoasă[58], voroava glogozită[59], nesățioase droburile mării[60], fireanul firii[61], urechea de pizmă îmbumbăcată[62], lacrimi de sânge[63], scămos la minte și strămțos la cuvinte[64], a sufletului mâni și aripi[65], îmblătoare inimi[66], mângâioasă fața câmpului[67], trupul

46 Idem, p. 54.
47 Idem, p. 56.
48 Ibidem.
49 Idem, p. 57.
50 Idem, p. 61.
51 Idem, p. 64.
52 Idem, p. 67.
53 Idem, p. 76.
54 Ibidem.
55 Idem, p. 81.
56 Idem, p. 83.
57 Idem, p. 84.
58 Ibidem.
59 Ibidem.
60 Idem, p. 86
61 Ibidem.
62 Idem, p. 87. Ne amintim de dascălul din *Scrisoarea I* care-și îndesa bumbacul în urechi.
63 Idem, p. 48, 71, 178, 332.
64 Idem, p. 114.
65 Idem, p. 115.
66 Idem, p. 118.
67 Idem, p. 126.

apei Nilului[68], sămânța vântului și grăunțul apei[69], dragostea în inimă dospită[70], etc., etc.

Dacă facem o comparație între sensul în care merge creația lingvistică cantemireană și procesul analog la care recurge Nichita pe plan poetic (și poate toată lirica românească modernă, dar mai mult decât toți ceilalți poeți moderni), rezultatul este identitatea vectorilor în planul expresivității și, adeseori, și al semnificației.

Să ne amintim și de *necuvinte*, de multele expresii apofatice, pentru care poetul are o preferință (dovedind existența unei mișcări, ca de ceasornic, spre interior, a marilor poeți, spre marile teme pururi la fel de acute: a creației din nimic, a nașterii lumii, a rostului existenței…): „de nealbastru/ de nemare, de nepește/ de nepiatră, de neprieten/ de nefiresc, de nefirește" (*Spunere* – vol. *Oul și sfera*).

Căutarea de sine până în zona neființei (a nimicului din care a fost creat și spre care conduce întotdeauna pocăința ortodoxă) îl determină să se definească (în vol. *Epica magna*) sub semnul minus: „un nobil vid străbătând nimicul,/ rapidă parte neexistândă/ traversând moartea" (*Finish*), în același timp simțindu-se „solidar/ cu tot ceea ce nu există" (*La nord de nord*).

Dragostea este și ea un dor al dezînsingurării de cea iubită: „Cât de-aproape ai putea fi tu, iubito, să fii de-aproape,/ ca să mă dezînsingurez de tine?" (*Vietăți*, în *Opere impersonale*).

Licențele lingvistice pe care și le permite Nichita nu sunt simple invenții modernist-avangardiste cu rol de electroșoc contra inerției vocabularului sau a necrozării expresiei plastice (după aproape două secole de literatură română modernă), ci

---

[68] Idem, p. 141.

[69] Idem, p. 158.

[70] Idem, p. 162.

sunt apariții absolut firești în cronologia procesului de clarificare interioară.

Și dacă e să acceptăm definiția propusă de Mircea Scarlat, aceea că „istoria literaturii moderne este, în fond, istoria evitării tautologiei”[71], trebuie să răspundem și la întrebarea dacă nu cumva această evitare a tautologiei este un fenomen superficial, estetico-literar.

Totodată, remarcăm paradoxul că mulți poeți români moderni uzează de retrospectiva expresivă pentru a o insera în formule poetice moderne mai largi, recurgând la un anumit nivel al tautologiei pentru a o evita într-o altă măsură.

Pe de-o parte, impresia generală este că Nichita face un mare salt înainte în poezia română, în planul expresiei poetice. Pe de altă parte însă, dacă ne scuturăm de prejudecățile cu privire la literatura și cugetarea veche și privim, cu atenție, chiar și numai spre greu catalogabila *Istorie* a lui Cantemir, pe care Nichita însuși ne-a semnalat-o la superlativ, sub aspect poetic, remarcăm, poate cu surpriză, că saltul înainte este și o mare întoarcere înapoi, la o etapă istorică și literară în care libertatea de mișcare în câmpul creației lingvistice și poetice era surprinzător de mare, încât să ne poată da lecții și să poată oferi surse de inspirație pentru epoca modernă.

Cred că e de reflectat profund asupra tuturor acestor aspecte, cu mult mai multă atenție și minuțiozitate decât s-a procedat până acum…

În fine, procesul de *oificare a caprelor* – inspirat, foarte probabil, din acela care năștea *păsări dobitocite sau jigănii păsărite*[72], dar conținând, în același timp, o remarcabilă sugestie evanghelică și eshatologică – este următorul:

---

[71] Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. IV, op. cit., p. 188.

[72] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, op. cit., p. 36.

Se albise-n sfărâmare al meu os
iar de timp, ce clepsidros!
Mă uitai urât, frumos
și smulsei din roșu, roz.

Mândrule de chiparos,
mândrule de chiparos,
mândrule de chiparos,
gustul limbii veninos
l-am lăsat târâș, pe jos,
chiar și blând, chiar fioros,
l-am lăsat târâș, pe jos,
mândrule de chiparos,
mândrule de chiparos.

Și deodată, altădată
îmi făcui din sânge, daltă
și din una pe cealaltă
și din Dunăre Atlantă.

Stam cu țapul strâns în mână
nici măcar o săptămână,
făceam oaie dintr-un ou,
din cadavre, un ecou,
de pețea cerul de stele.

Raze fură, ale mele.
Lacrime și paltine,
muritoare datine,
neobișnuitele,
din streini venitele.

Iartă-mă tu, iartă-mă că o să mor
din vina faptului de a mă fi născut.

Pentru Nichita, aceste versuri ni se pare că reprezintă un proces regenerativ interior, în același timp pe planul intern al poeziei și culturii române, și nu o altoire pe o viță avangardistă.

În formula modernistă a poeziei se îmbracă gânduri cuminți, interogații și neliniști care nu au amprentă nihilistă, autodistructivă, ci speranța în regăsirea echilibrului. Inserția clasicului în structura modernistă a poemului pare a-i conferi o notă ludică, în stare să augmenteze impresia de modernism extrem până la a sugera o anticipare a postmodernismului, însă părerea noastră este că o astfel de interpretare curge pe același val ideologic culturalist, preconceput, care împinge și explică evoluția literaturii în funcție de necesitățile sale.

Adevărul este că Nichita caută un punct de echilibru în trecut. Este „un Făt-Frumos fără de tei” (*Hieroglifa*, din *Postume*), care își caută teiul: adevărata mireasmă a vieții. Modernul care credea că este un alt om decât romanticul sau decât clasicul află că decepția, suferința și moartea sunt mereu aceleași, că nu-și schimbă mirosul în funcție de epocă.

Sensul clasicizării în poezia lui Eminescu sau Nichita este, de fapt, ruperea vanității, reconfirmarea simplității vieții și a cugetărilor esențiale: cine sunt, ce rost am, cum este veșnicia? Nu poezia e clasică, omul e clasic. E clasic ceea ce i se întâmplă și modernismul schimbă decorul, nu și drama. Din nenorocire, critica românească urmărește prea adesea numai recuzita, travestiul…Întoarcerea la clasic este, de fapt, o întoarcerea la acceptarea a ceea ce înseamnă condiția umană și la căutarea redempțiunii.

Apocalipsa în ochiul lui Nichita și despre ce trebuie să lași în urma ta[73]

Sub forma aparent ininteligibilă sau aparent ludică a poeziei sale – foarte apropiată de formulele absurde ale lui Eugen Ionescu –, Nichita nu face decât să redevină, din Făt-Frumos al poeziei, un simplu om pierdut în valea plângerii, confruntat cu perspectiva Apocalipsei și a Judecății:

Vine focul, îmi zise, fii atent vine focul
și-o să vezi cu ochii pietrele înmuindu-se
și pe caprele negre de stâncă înecându-se
în moalele stâncii.
Marea, pe dânsa chiar o s-o vezi
suptă de fluviu și pe acestea
supte de izvoare și pe ele
absorbite de setea unei făpturi alergând.
Ai să vezi, îmi spuse Daimonul meu, mie,
ai să vezi cum se usucă peștii
și cum se împuțesc balenele
cum se evaporă meduzele,
căci îți zic ție, vine focul, mă auzi?
– Te aud și ce să fac eu,
chiar dacă te aud ce să fac eu,
eu ce pot să fac eu?…
– Schimbă-te în cuvinte, mi-a zis Daimonul,

[73] Articol publicat pe 31 mai 2009, aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/31/apocalipsa-in-ochiul-lui-nichita-si-despre-ce-trebuie-sa-lasi-in-urma-ta/.
Revăzut și adăugit.

repede, cât mai poți să te schimbi!
Schimbă-ți ochiul în cuvânt
nasul și gura
organul bărbătesc al facerii,
tălpile alergătoare,
părul care-a început să-ți albească
prea des încovoiata șiră a spinării, –
schimbă-te în cuvinte, repede, cât mai e timp!
I-am spus Daimonului: – Tu nu știi că
vorba arde,
verbul putrezește,
iar cuvântul
nu se întrupează ci se destrupează?
Am pus un sentiment pe bronz și tu știi asta
și a fiert din pricina luminii soarelui.
Am dat un nume unui copil
și numele s-a spart de timp și de vrăbii.
– Știu asta, mi-a spus Daimonul.
Schimbă-te în cuvinte precum îți zic!

(*Daimonul meu către mine*,
vol. *Epica magna*)

Cuvântul care nu se întrupează, ci se destrupează este omul care moare, după cum spune Nichita și în altă parte: „Eu sunt un cuvânt care se rostește, lăsând în urma lui un trup”. *Daimonul* este o formă cultă, cu aer pretențios-filosofic, pentru Îngerul păzitor. *Schimbarea în cuvinte* este împlinirea rostului înainte de *venirea focului*, pentru că Nichita crede că rostul lui pe

lume a fost acela de a fi poet și de a-i încânta pe oameni, a-i îmbrăca (învesti[74]) cu bucuria sa.

Și *sentimentele* și cuvintele (*numele*) trec, dar are sens să lași în urmă experiența vieții tale prinsă în cuvinte, în mod pedagogic. Este și un act de mărturisire și unul de generozitate față de urmași. *Copilul* poetic pe care l-a născut, al cărui nume *s-a spart de timp*, reprezintă o naștere cu sens redemptoriu. Multiplicarea sinelui în cuvinte, deși pare o pulverizare și o risipă, va însemna recuperare de sine.

Cel puțin așa speră Nichita, că până la urmă se va recupera din împrăștierea în cuvinte, că ele vor deveni maieutica pentru nașterea sa ca și cuvânt, unic și irepetabil, întru veșnicie. Că trupul de cuvinte îl va naște ca un cuvânt etern.

[74] Forma veche: *a învești*.

Deodată am auzit ploaia venind[75]

Versul acesta al lui Nichita Stănescu nu este unul romantic la modul simplist și nici nu este o metaforă ușoară. Nu este o „dulcegărie poetică". Adică nu este o încercare de sentimentalism ieftin sau o dovadă de sentimentalism.

Deodată am auzit ploaia venind este o luare la cunoștință, o conștientizare a unei minuni a lui Dumnezeu. A unei minuni obișnuite, dacă se poate spune așa. Conștientizare a frumuseții miraculoase a unui fenomen intrat în banalitate, pe care marea majoritate îl consideră banal și îl trec cu vederea.

Nichita a fost foarte sensibil atât la ploaie cât și la ninsoare. A mărturisit acest lucru și în interviuri, nu numai în versuri. Întrebat fiind la un moment dat despre ce l-a impresionat cel mai mult, Nichita a răspuns: ploaia și ninsoarea. Aceste lucruri sunt copleșitor de reale. Dumnezeu Însuși a dat har Profeților Săi să vorbească despre ele în termeni poetici:

> „[Cu] porunca Lui a grăbit zăpada și [El] grăbește fulgerele judecății Sale. Pentru aceasta comorile s-au deschis și norii au zburat ca păsările. […] Ca păsări zburând presară zăpada și ca lăcusta nimicind [este] coborârea ei. De frumusețea albeței ei se va minuna ochiul și de ploaia ei se va uimi inima" etc[76].

---

[75] Articol publicat mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/09/29/deodata-am-auzit-ploaia-venind/.

[76] A se vedea cap. 43 din Înț. lui Sirah, cap. 43, în traducerea Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/07/24/intelepciunea-lui-sirah-cap-43-cf-lxx/.

Dacă stai să contempli ploaia, ea este un fenomen impresionant, dumnezeiesc, extraordinar. Însă oamenii consideră astfel fenomenele deosebite, întâmplările cosmice cu amplitudine, impresionante din punct de vedere vizual. Dar ploaia a intrat în banalitate. Iar poezia universală a prezentat-o mai degrabă ca un fenomen negativ, puțin impresionabil.

Chiar poezia simbolistă, modernistă a insistat pe efectele negative ale ploii asupra psihicului uman. Și asta din cauza că ploaia era privită din perspectiva oamenilor săraci, a oamenilor simpli, muncitori. Pentru că mulți poeți simboliști aveau o situație materială precară. Ploaia era pentru ei un mediu sau o modalitate de amplificare a suferințelor, care erau și așa destul de mari. Iar suferința lor era în primul rând psihică și spirituală.

De aceea, Nichita reașază ploaia în firescul ei, pentru că o privește cu un ochi genuin. Cu un ochi contemplativ, din punct de vedere poetic genuin. Pentru că oamenii obișnuiți asociază ploaia cu timpul mohorât, cu sosirea toamnei, cu îndepărtarea de vară și de timpul frumos petrecut în perioada verii. Fapt pentru care nu mulți poeți sunt în stare să privească ploaia ca pe un lucru, ca pe un fenomen de la Dumnezeu, ca pe o binecuvântare din partea Lui. Pentru că ploaia e un dar dumnezeiesc pentru noi.

Însă el e un dar nu numai pentru rodirea pământului, ci și dacă e privit în sine. Pentru frumusețea fenomenului, pentru ineditul său. Dacă stai în liniște și, deodată, începe să plouă, e ca și cum ar veni cineva la tine, ca un trimis de departe, de la Dumnezeu. Și Nichita avea această trăire! El experia lucrurile lumii cu ochi de nou-născut, cu ochi de om care privește lucrurile pentru prima oară. Ca și când acum ar fi fost create de Dumnezeu și le-ar fi văzut pentru prima oară. „Căci pe toate le-

a făcut Domnul și celor evlavioși le-a dat înțelepciune" (Înț. lui Sirah 43, 33) ca să le perceapă frumusețea dumnezeiască.

A auzit ploaia venind, însă într-un mod rafinat, extraordinar. Privind acest fenomen în miraculosul său. Pentru că nu sunt mulți oameni care aud ploaia venind. Căci el o auzea venind și nu auzea picăturile de ploaie răpăind, curgând spre pământ, ca majoritatea oamenilor. Și această auzire e o percepție ultra-sensibilă a acestei creații a lui Dumnezeu, care este ploaia.

Cu o ușoară nostalgie[77]

Cu cât se-nsera peste arborii rari,
cu atât începeau să lumineze mai tare
inimile noastre de hoinari,
căutătorii pietrei filozofale.

Totul trebuia să se transforme în aur,
absolut totul:
cuvintele tale, privirile tale, aerul
prin care pluteam, sau treceam de-a-notul.

Clipele erau mari ca niște lacuri
de câmpie,
și noi nu mai conteneam traversându-le.
Ora își punea o coroană de nori, liliachie.
Ți-aduci aminte suflete de-atunci, tu, gândule?

După Eminescu și Arghezi, Nichita Stănescu reprezintă al treilea moment de mare semnificație în evoluția poeziei românești, prin impunerea unui limbaj/ a unui stil și a unei viziuni poetice întru totul originale și novatoare. S-a vorbit de o adevărată capacitate de a reinventa poezia și de a recompune realul, depășind vizionar și expresiv experiența poeților interbelici.

Tema poeziei *Cu o ușoară nostalgie* este dragostea. Volumul din care face parte această poezie (*„O viziune a sentimentelor”*,

[77] Articol publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2021/06/02/cu-o-usoara-nostalgie/.

1964) conține multe asemenea poeme de dragoste, impresionante atât pentru publicul adolescent/ tânăr din orice epocă, cât și pentru exegeza literară. Acest volum „accentuează tocmai asupra ipostazierii eului în poziție centrală, subiectul afirmându-se ca focar de energie afectivă și, ca atare, agent decisiv în procesul genetic al viziunii"[78].

Lirica lui Nichita, din primele două volume de versuri, nu reprezintă o revelație doar în contextul ideologic postbelic, ci metamorfozele realului sunt șocante în versurile sale în sensul atingerii sublimului (categorie estetic-afectivă foarte greu de atins). Se remarcă noutatea limbajului, a stilului poetic, precum și forța de a crea imagini poetice impresionante.

Lirica lui Nichita Stănescu, deopotrivă captivantă și dificilă, poate fi înțeleasă prin empatie („Pentru a-ți face o idee despre poezia lui Nichita Stănescu, cea mai bună metodă este să te confunzi cu ea"[79]), dar se lasă mai greu explicată/ interpretată.

Remarcăm, în prima strofă, metafora neobișnuită a inimilor tinere care, „Cu cât se-nsera peste arborii rari,/ cu atât începeau să lumineze mai tare". Înserarea aprinde lămpile inimilor îndrăgostite. Dragostea este înțelepciunea tinerilor[80]: pentru ei, experiența iubirii echivalează cu a căuta „piatra filosofală", pe care o află luminând chiar în inimile lor.

---

[78] Ion Pop, *Nichita Stănescu – spațiul și măștile poeziei*, Ed. Albatros, București, 1980, p. 24.

[79] Marin Tarangul, *Prin ochiul lui Nichita*, Ed. Cartea Românească, București, 1996, p. 57.

[80] Îl parafrazez pe Lucian Blaga: „Copilul râde:/ „Înțelepciunea și iubirea mea e jocul!"/ Tânărul cântă:/ „Jocul și-nțelepciunea mea-i iubirea!"/ Bătrânul tace:/ „Iubirea și jocul meu e-nțelepciunea!" " (*Trei fețe*, poezie a lui Blaga din vol. *Poemele luminii*, 1919).

„Arborii rari” deschid spațiul spre infinit, pentru „hoinarii” plecați în aventura iubirii, care explorează adâncul tainelor universale prin acest sentiment, care le revelează atât universul interior, cât și spațiul exterior.

Predominarea cromatic-vizuală a „aurului”, în strofa a doua, extinde unda luminii din inimile îndrăgostiților la scară cosmică. „Totul trebuia să se transforme în aur”: prin alchimia iubirii. Dragostea eului liric transformă în aur nu doar „cuvintele tale” și „privirile tale”, ci și „aerul/ prin care pluteam, sau treceam de-a-notul”, aerul care devine astfel un ocean de aur. Totul devine iradiant și prețios, transfigurat prin iubire.

Expresia metaforică „aerul/ prin care pluteam, sau treceam de-a-notul” ne aduce aminte de Eminescu, de zborul cosmic al Luceafărului: „Și din a chaosului văi,/ Jur împrejur de sine,/ Vedea, ca-n ziua cea dentâi,/ Cum izvorau lumine; // Cum izvorând îl înconjor/ Ca niște mări, de-a-notul…”. Reinventând, într-o altă epocă, imaginea vizuală fulminantă din poezia lui Eminescu, Nichita Stănescu indică starea de exaltare provocată de beatitudinea iubirii. El se arată a fi aici un „poet solar, de fervoare romantică”[81]. Ca și lui Eminescu, iubirea îi oferă lui Nichita sentimentul că este contemporan cu începuturile lumii.

Universul întreg nu mai e decât lumină și aur, transformat astfel prin puterea iubirii, devenind o icoană a unui veac primordial. „Timpul și spațiul, stăpânite și dinamizate de eros […] câștigă, așadar, dimensiunile și atributele unui spațiu și timp edenice. Nichita Stănescu repune astfel în circulație, cu mijloace specifice, mitul Vârstei de aur a omenirii, care este în poezia sa *vârsa de aur a dragostei*”[82].

Surprinzătoare este și comparația clipelor „mari” cu „niște lacuri de câmpie”, în strofa a treia. Epitetul „mari” se poate

---

[81] Ion Pop, op. cit., p. 19.

[82] Idem, p. 29.

interpreta prin fenomenul psihologic al dilatării temporale, datorat iubirii intense. Viziunea clipelor ca lacuri sugerează scufundarea în adâncul sentimentelor, inundarea sufletului de iubire.

Clipele, devenind „mari", întinse cât „niște lacuri de câmpie", de aceea „noi nu mai conteneam traversându-le". Remarcăm insistența pe dinamismul interior al sentimentelor, imprimat de dragoste: cei doi îndrăgostiți hoinăresc, plutesc, înoată, traversează aerul de aur și lacul clipei, deschizându-și calea cu lumina inimii. Până când în lacul de azur al clipei, traversat la infinit, se reflectă cerul orei cu „o coroană de nori, liliachie".

Perspectiva temporală e deformată de afectivitate, ceea ce explică și încununarea orei cu „o coroană de nori, liliachie" – sugestie complexă, sinestezică. Culoarea liliacului indică un sentiment diafan, sublimat, iar intensitatea și suavitatea miresmei transformate în „coroană de nori" sugerează extinderea cosmică a iubirii, anexarea spațiului celest. „Edenul *Viziunii sentimentelor* circumscrie tocmai un asemenea spațiu și timp al metamorfozelor, provocate […] de impulsurile transfiguratoare ale erosului"[83].

Versul final e o întrebare retorică: „Ți-aduci aminte suflete de-atunci, tu, gândule?". Pentru că „sufletul de-atunci" înota în timpul fericirii ca într-o mare, dar „gândul" nu poate recupera această experiență decât prin amintire, care e o retrăire parțială.

Vizualizarea/ plasticizarea abstracțiunilor și spiritualizarea peisajului (trăsături ale poeziei moderniste) ating o nouă vârstă poetică în versurile lui Nichita Stănescu. Ies în evidență elementele prozodice novatoare din poezie, precum și noutatea formulei poetice nichitiene și superlativul stilistic prin care este exprimat liric sentimentul de iubire.

[83] Idem, p. 30.

Curcubeiele deșertului[84]

În volumul *O viziune a sentimentelor* (1964), Nichita Stănescu explorează poetic lumea printr-o reflexivitate entuziastă, plină de iubire. Poetul practică un lirism de cunoaștere fundamentat pe cea mai exuberantă manifestare a dragostei din poezia noastră.

Iubirea naște cuvântul poetic. Cuprins de „o febră a plecărilor în sus", poetul experimentează, de fapt, o renaștere contemplativ-poetică a sa, în care „Întâiul ochi ce l-am deschis pe lume/ s-a redeschis deodată spre zenit /.../ jumate fermecat, uimit pe jumătate. /.../ E o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi,/ când lumile-ți încep la căpătâi /.../ Și fiece mirare e un nume" (*Cântec*).

Ca odinioară lui Eminescu, iubirea îi dăruie lui Nichita Stănescu sentimentul contemporaneității cu începuturile lumii. Cuvântul creator de lumi poetice se naște din iubire, precum odinioară lumea a fost creată din iubire, prin cuvânt.

Când iubirea „e o întâmplare a ființei mele" și fericirea „e mai puternică decât mine" și îi izbește „tâmpla de stele", atunci se naște în poet dorința de a vorbi în cuvinte „ca niște dălți ce despart/ fluviul rece de delta fierbinte,/ ziua de noapte, bazaltul de bazalt" (*Cântec*). Iar cuvintele care au despărțit ziua de noapte sunt cuvintele originare, prin care a fost creată lumea. Ele au despărțit „fluviul rece" al creației care curgea întru ființă de „delta fierbinte" a lui Dumnezeu care a creat lumea, ființa creată de Ființa necreată și veșnică.

---

[84] Articol publicat mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/11/15/curcubeiele-desertului/.

În momentele de iubire intensă, cuvintele îndrăgostiților se rotesc cosmogonic, ca apa „în cercuri" sau ca cerul de unde cădea Luceafărul, ca să răsară apoi „c-o-ntreagă lume". La Nichita: „Cuvintele se roteau, se roteau între noi" și „repetau, într-un vârtej aproape văzut,/ structura materiei, de la-nceput" (*Poveste sentimentală*).

În *Leoaică tânără, iubirea*, revelația dragostei produce modificări surprinzătoare în structura logică a lumii, pentru că se întâmplă tocmai această reconfigurare a materiei, „de la-nceput". Poemul este alcătuit din trei strofe. În prima strofă, întâlnirea neașteptată cu dragostea la vârsta adolescenței e semnalată prin repetiții care pot da sentimentul tautologiei, dar ele subliniază intensitatea momentului, șocul prim al acestei experiențe:

Leoaică tânără, iubirea
mi-a sărit în față.
Mă pândise-n încordare
mai demult.
Colții albi mi i-a înfipt în față,
m-a mușcat, leoaica, azi, de față.

„Colții albi mi i-a înfipt în față,/ m-a mușcat, leoaica, azi, de față" indică surpriza și devine, totodată, „o pregnantă expresie metaforic-emblematică"[85]. Strofa centrală introduce o derogare de la ordinea lumii și de la logica poeziei, deopotrivă, specifică însă poeziei moderne. Tiparul expresiv amintește de cel arghezian, dar sentimentele și viziunea poetică îi aparțin întru totul lui Nichita:

---

[85] Ion Pop, *Nichita Stănescu. Spațiul și măștile poeziei*, Ed. Albatros, București, 1980, p. 24.

Și deodată-n jurul meu, natura
se făcu un cerc, de-a-dura,
când mai larg, când mai aproape,
ca o strângere de ape.
Și privirea-n sus țâșni,
curcubeu tăiat în două,
și auzul o-ntâlni
tocmai lângă ciocârlii.

„Cercul”, ca și la Eminescu (împreună cu „rotirea”), reprezintă un simbol al creației lumii. El indică „zariștea cosmică”, așa cum ar spune Blaga, marginile universului. Cercul și sfera sunt simboluri esențiale în opera lui Nichita. Iar cercul acesta, aici, se strânge sau se lărgește în jurul poetului, după sentimentele lui. Undele inimii lărgesc sau micșorează diametrul cosmic. La Nichita, lumea e plasticizată după intensitatea simțirii îndrăgostitului.

„Strângerea de ape” e un alt simbol cosmogonic, ca și „cercul”. Ritmul pulsatil al iubirii adună apele într-un evident gest cu valențe creaționiste. De aceea putem spune că, și în acest poem, iubirea repetă „structura materiei, de la-nceput”. Cercul strângerii de ape concentrează ființa universului în jurul poetului. Mai târziu, în alt poem, va spune: „Între ape, numai ea era pământ”: între apele iubirii lui, ea era pământul stabilității, al locuirii.

Iubirea are caracter ondulatoriu ca lumina, fotonii iubirii stau la baza materiei, refondează atomii acestei lumi și o reconstruiesc din temelii: aceeași, dar mlădiată de ochii iubirii. Privirea joacă și aici un rol esențial, ca peste tot în primele două volume ale operei stănesciene. Dacă, în alte poeme, ea îndoaie tendoanele luminii sau catifelează văzduhul, colorându-l căprui, aici e un curcubeu de culori, în două jeturi arteziene care

„țâșnesc” spre înălțimi. Arghezian, ea se întâlnește cu auzul „lângă ciocârlii”.

Ființa poetică se descompune și se recompune fantastic, ca și întreg universul, subiectul poetic se dematerializează, devine privire și „un timpan armonios” (cum zice în alt poem, *„De-a sufletul”*), în țâșnire de sine „tocmai lângă ciocârlii”, lângă melosul angelic. Privirea se întâlnește cu auzul, exuberanța se întâlnește cu gingășia, terestrul cu universalul, plasticitatea fluidă a materiei cu diafanitatea culorilor, abstracțiunea figurilor geometrice cu mirabilul și policromia curcubeului, materialul cu incoruptibilul celest al ciocârliilor, timpul profan cu clipa inaugurală și cu veșnicia.

Iubirea e un loc al comuniunii, care comprimă timpul și spațiul și le aduce pe toate câte există împreună. Transfigurarea naturii înseamnă, de fapt, reconfigurarea ei paradisiacă, după ordinea și armonia primordiale, construite de iubirea lui Dumnezeu. Iar „Edenul *Viziunii sentimentelor* circumscrie tocmai un asemenea spațiu și timp al metamorfozelor, provocate [...] de impulsurile transfiguratoare ale erosului”[86].

De aceea, experiența iubirii pe care o trăiește poetul este fulminantă. Dinamismul strofei centrale a poemului se transformă treptat în încremenire a mirării, în ultima strofă. Mișcarea devine lentă, eul poetic se oprește într-o stare expresivă de nemișcare și atenție:

Mi-am dus mâna la sprânceană,
la tâmplă și la bărbie,
dar mâna nu le mai știe.
Și alunecă-n neștire
pe-un deșert în strălucire

[86] Idem, p. 30.

peste care trece-alene
o leoaică arămie
cu mișcările viclene,
înc-o vreme
și-ncă-o vreme...

Mai rămânând puțin în registrul stilistic al liricii argheziene, Nichita scrie: „Mi-am dus mâna la sprânceană,/ la tâmplă și la bărbie,/ dar mâna nu le mai știe”. Poetul nu mai e important ca prezență fizică, subiectul biologic e înlocuit de contemplație. Efasându-se pe sine, devine „deșert în strălucire” străbătut de pasul „alene” al iubirii ca o „leoaică arămie”, care îl acaparează prin forța și frumusețea sentimentului.

Timpul, care se comprimase anterior până la a putea zări cu ochii contemplației adunarea de ape a începutului lumii, se destinde acum, încât clipele curg în pași lenți și insesizabili de felină, „înc-o vreme,/ și-ncă-o vreme...”, parcă la infinit. Timpul devine nenumărabil.

Culorile se compactează, sugerându-ne adunarea la un loc a celor doi, pentru că „leoaica arămie” se confundă cu „deșertul în strălucire”, cu peisajul pe care îl oferă acum interiorul sentimental și spiritual al celui care iubește. Căci îndrăgostitul se golește pe sine de sine (o chenoză a dragostei), pentru a se oferi ca „deșert” – strălucitor însă de lumină lăuntrică – pentru această leoaică a iubirii.

Pe lângă Eminescu, Nichita Stănescu e poetul (el nu accepta epitetul „mare”, pe care îl considera desemantizat) pentru care iubirea nu a reprezentat un sentiment caduc, un erotism vulcanic dar vulgar, ci o experiență copleșitoare care i-a produs, în adolescență, adevărate revelații, orientându-l spre căutarea unui Izvor veșnic al ei.

În dulcele stil clasic[87]

Despre volumul lui Nichita Stănescu, *În dulcele stil clasic*, Mircea Cărtărescu și apoi Eugen Simion au exprimat opinia că anticipează postmodernismul. Iar Corin Braga l-a considerat scris chiar în stil postmodern, asemenea *Levantului* lui Mircea Cărtărescu.

Eu nu cred că aceste opinii sunt corecte. Am mai spus-o și am explicat de ce.

Mă opresc azi la poezia care a dat titlul volumului (aluzie la „il dolce stil novo”, inițiat de Dante, care aducea un concept nou de iubire imposibilă, spiritualizată, ceea ce putem spune că face și poezia lui Nichita, operând în alt sens):

Dintr-un bolovan coboară
pasul tău de domnișoară.
Dintr-o frunză verde, pală
Pasul tău de domnișoară.

Dintr-o înserare-n seară
pasul tău de domnișoară.
Dintr-o pasăre amară
pasul tău de domnișoară.

O secundă, o secundă
eu l-am fost zărit în undă.

---

[87] Articol publicat mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/07/02/in-dulcele-stil-clasic/.

El avea roșcată fundă.
Inima încet mi-afundă.

Mai rămâi cu mersul tău
parcă pe timpanul meu
blestemat și semizeu
căci îmi este foarte rău.

Stau întins și lung și zic,
domnișoară, mai nimic
pe sub soarele pitic
aurit și mozaic.

Pasul trece eu rămân.

Reforma în domeniul poetico-lingvistic nu este în sensul anticipării postmodernismului. Dacă, în poeziile din primele volume, cosmosul era reformulat din perspectiva iubirii, a îndrăgostitului care vedea lumea prin ochii iubirii, aici este evident că exuberanța inițială s-a disipat.

Motivele pentru incoerența logică a limbajului poetic sunt altele. Dragostea sau îndrăgostirea nu mai e o leoaică în stare să ia prin surprindere, să uluiască, să fascineze sau să redimensioneze universul. Repetiția cu valoare de refren: „pasul tău de domnișoară”, pare a indica aceeași surpriză. Dar ea nu mai are, în mod clar, forța revelației ca în trecut. Dimpotrivă, expresia „pasul tău de domnișoară” intră într-o serie de relații antinomice, din punct de vedere logic, cu imaginile poetice care îi sunt asociate.

Faptul că „pasul de domnișoară” – element suav și volatil – coboară „dintr-un bolovan”, e menit de la bun început să neliniștească, să avertizeze asupra unui conținut dramatic al succe-

siunii de imagini poetice aparent ilogice, neînlănțuite, lipsite de legătură interioară. În primul rând, „pasul de domnișoară” e o metonimie, încercând să surprindă, prin această mișcare, întreaga ființă feminină care îl impresionează întrucâtva pe poet. E, cum am spune, un tablou dinamic, un portret în mișcare. Poetul reține mișcarea, nu fizionomia, intuiește sufletul în acest zvâcnet al pasului.

Dar imaginea este mai mult banală, prozaică, decât poetică. Orice prozator ar putea sesiza o „domnișoară” după „pas”. Mulți au descris în romane mersul agale sau agilitatea de căprioară a unei fete sau femei care i-a impresionat. Nu e nevoie de sensibilitate de poet pentru a-l observa. Așa încât sesizarea „pasului de domnișoară” nu mai e ceva extraordinar, așa cum fusese „leoaică tânără, iubirea”, care „mi-a sărit în față” și „m-a mușcat, leoaica, azi, de față”.

În al doilea rând, el „coboară”. Semnificația verbului nu e superfluă. Pasul „coboară”, la fel ca și imaginea femeii în conștiința poetului. Remarcăm și faptul că e singurul verb în primele două strofe, restul enunțurilor fiind eliptice de predicat.

Nu doar conotația verbului e negativă. Pasul coboară, „dintr-un bolovan” (oximoron indicând, foarte posibil, dinamismul aparent în contrast cu inerția spirituală inaparentă a femeii; mișcarea fugace, volatilă a trupului în contradicție cu lipsa de însuflețire ideală), „dintr-o frunză verde, pală” – o frunză care a fost odinioară verde, ca iluzia poetului, și a devenit „pală”, galbenă, moartă –, „dintr-o înserare-n seară” (sugestie a evanescenței sentimentului) și „dintr-o pasăre amară”: dintr-o pasăre a iubirii care s-a transformat nu în zbor, ci în amărăciune.

După cum se vede, epitetele „pală” și „amară” sunt extrem de sugestive, pe cât de clare.

„O înserare-n seară” nu e o exprimare tautologică sau pleonastică: „seara” reprezintă timpul concret, iar „înserarea” un timp interior/ lăuntric. Sunt temporalități distincte ca esență.

Însă unde are loc „coborârea” perpetuă a „pasului de domnișoară” din primele două strofe? „În undă”, pe suprafața sufletului poetului, care oglindește lumea. Acolo unde „o secundă /…/ eu l-am fost zărit” – „l-am fost zărit” e un timp verbal arhaic, pe care l-am mai întâlnit și la Eminescu, când este evocată căderea Luceafărului și metamorfozarea lui în înger pentru a o convinge pe Cătălina: „Și apa unde-au fost căzut/ În cercuri se rotește”…

Pasul a coborât din bolovanul unui concret nesemnificativ al realității, din frunza moartă a amintirii, din pasărea amară a decepției, din înserarea sentimentelor de iubire. A coborât pe „unda” sufletului poetului, acea undă care altădată sonoriza copacii. Unda sufletului a reținut și a reflectat imaginea femeii – miniaturizată metonimic, redusă la gestul de „a trece” – doar o clipă: „o secundă, o secundă” (repetiția subliniază fracțiunea de timp infinitezimală).

„El avea roșcată fundă” e un vers urmuzian. E totuși greu de spus dacă – precum odinioară Ismaïl (*Ismaïl și Turnavitu*) – femeia e alcătuită din pasul ei de domnișoară și o fundă roșcată. E posibil, după cum e foarte probabil ca inventatorul „necuvintelor” să fi folosit din nou prilejul pentru a atrage atenția asupra calității absurde a limbajului.

„El avea roșcată fundă”: pasul de domnișoară (adică domnișoara) avea totuși un semn distinctiv, ceva aparte. Totuși, „pasul” cu „roșcată fundă” sunt, pe de altă parte, elemente care indică frivolitatea, superficialitatea. E o dublă percepție…

„Inima încet mi-afundă”: cine? Pasul de domnișoară sau funda roșcată a pasului? Sau niciuna din ele? Punctuația e semnificativă: „Inima încet mi-afundă” nu e o propoziție despărțită

prin virgulă de enunțul anterior, ca să putem presupune o consecuție logică. În afirmația „El avea roșcată fundă” se subînțelege – în ciuda ambiguității și a absurdului – că e vorba de „pasul tău de domnișoară”. Dar, când poetul spune: „Inima încet mi-afundă”, senzația de construcție incidentală e dată de gravitatea sentimentelor sale. Faptul că afirmația e despărțită prin punct de enunțul anterior, precum și prezența adverbului „încet” indică atenția poetului la propriile trăiri, lipsa de grabă în a reacționa și a decide. Aici se vede din nou diferența față de poemele de tinerețe.

Pasul însemnat cu fundă roșcată e reflectat de unda sufletului pentru o clipă. El nu se afundă în suflet, ci trece pe suprafața undei (termen resemantizat de Eminescu – pentru că în româna veche, la Dosoftei spre exemplu, însemna *val de mare* – și introdus de el în vocabularul romantic al poeziei românești).

Cea care se afundă e inima poetului: el se adâncește în sine, în reflexivitate. Altădată „bătaia inimii” muta pe boltă norii sau făcea să răsune „discul orizontului”. Acum, inima se scufundă în propriile unde. Spre deosebire de Luceafăr, aici Nichita nu „a fost căzut” în apele mării, ci doar, la trecerea pasului cu roșcată fundă, „l-a fost zărit în undă” și inima i s-a afundat, fără însă a produce metamorfoze spectaculoase.

Poetul e conștient că pasul domnișoarei nu se va afunda în sufletul său, pentru că „pasul trece”. În această etapă a vieții, pretenția lui e mult mai redusă: „Mai rămâi cu mersul tău/ parcă pe timpanul meu/ blestemat și semizeu/ căci îmi este foarte rău”. E o rugăminte rostită dintr-o suflare, fără pauze, fără semne de punctuație, fără momente de concentrare între idei. E ca și cum ai cere ceva cuiva rapid, fără modulații ale vocii, pentru a-i arăta că cerința nu are vreo semnificație deosebită, că nu trebuie să îi acorde o importanță exagerată. E o nevoie, dar nu e ceva fundamental. Dacă aude, bine, dacă nu…

„Blestemat și semizeu” e poetul genial (o referință livrescă, ce îl plasează în descendența „poeților blestemați” simboliști, primii care au experimentat dereglarea simțurilor și modificarea realului în poezie). Pentru că Nichita se vede pe sine în tradiția (romantică și modernă) care apreciază geniul poetic.

„Mersul pe timpan” indică o receptare interioară a „pasului”. El e benefic, are proprietăți curative, dar nu mai este esențial în viața poetului. Dovadă că, în strofa următoare, el anulează practic rugămintea ca ea să-și întârzie pasul: „Stau întins și lung și zic,/ domnișoară, mai nimic/ pe sub soarele pitic/ aurit și mozaic”.

Iarăși notăm elipsa predicatului în cadrul pseudo-comunicării cu „domnișoara”. Iar semnificația e aceasta: indolenței sufletești poetul îi răspunde în același fel, adică prin absență sentimentală, neparticipare, nemișcare. Atitudinea lui e de indiferență („Stau întins și lung”), iar peisajul cosmic e artificializat: „soarele pitic/ aurit și mozaic”.

La Nichita (ca și, mai înainte, la Eminescu), imaginea cosmică se reconfigurează după măreția sentimentelor. Acolo unde sentimentele sunt meschine, nu mai sunt nici fotonii iubirii care să o recompună în permanență, ci soarele e „pitic” și lumina „mozaic”: artificiu, inautenticitate, manufactură. Lumea e așa cum o vezi din interior…

„Pasul trece eu rămân”. Dincolo de un scurt tremur „parcă pe timpan”, pasul trece ca apa, poetul rămâne ca pietrele. Pasul e curgător, poetul nu.

Poezia e alcătuită din 5 catrene cu versuri de 7-8 silabe, cu monorimă (muzica versurilor produce un sentiment elegiac) și un monostih final. Monotonia monorimei sugerează o muzică repetitivă, cadențată, ca izbirea nesfârșită a valurilor de un țărm, în același ritm netulburat. „E același cântec vechi”, cum ar

fi spus Eminescu: „Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi” (*Scrisoarea IV*).

Monostihul final are semnificație gnomică. Pasul care trece ca apa nu se împletește cu unda sufletului. Cele două, apa mersului și unda inimii par a curge în același sens, pentru o scurtă vreme („o secundă, o secundă”). Dar poetul sesizează că unda sa lăuntrică nu are proprietățile râului lui Heraclit, ci e mai degrabă eleată, neclintită.

„Eu rămân”, declară eliptic poetul. Ar fi putut zice (ca „mult vechii de romantici”): Eu rămân *nemuritor și rece*.

Reîntoarcere la Nichita[88]

Operei lui Nichita Stănescu i-am dedicat, până acum, o carte[89] și mai multe articole[90].

---

[88] Am reînceput comentariul operei lui Nichita Stănescu, publicându-l pe platforma noastră online, pe episoade, din data de 13 decembrie 2015. Astfel, primul articol postat a fost aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/13/reintoarcere-la-nichita-1/.

Ultimul:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/05/15/reintoarcere-la-nichita-96/.

Iar articolele, în totalitatea lor, se pot urmări intrând aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/tag/reintoarcere-la-nichita/.

[89] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Piciorуș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, Teologie pentru azi, București, 2009, 152 p., *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/.

[90] A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/13/nichita-stanescu-si-cuvintele-care-au-sens-de-la-dumnezeu/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/29/arta-nu-este-superioara-omului/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/11/poezie-si-teologie-cu-nichita-stanescu/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/10/04/frumoasa-ca-umbra-unui-gand/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/02/24/antimatematica-si-mistica-iubirii/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/31/apocalipsa-in-ochiul-lui-nichita-si-despre-ce-trebuie-sa-lasi-in-urma-ta/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/25/oificarea-caprelor-si-un-fragment-de-dialog-dintre-nichita-si-cantemir/.

Reiau studiul poeziei sale, având avantajul experienței exegetice acumulate pe măsură ce am scris la cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, ajunsă, iată, la volumul al 6-lea (primele două volume având și o a doua ediție), la care se adaugă și alte studii dedicate poeților români.

Nichita e un poet greu și obscur. Cam ca Eminescu. A fost și este greu de înțeles. Mulți au roit în jurul lui, foarte puțini l-au iubit, nici nu știu dacă e cineva care l-a înțeles cu adevărat dintre cei care i-au stat în preajmă.

Și dacă de la Eminescu ne-au rămas niște manuscrise, după care ne putem da seama întrucâtva de preocupările, lecturile și gândurile lui, prin care am putut cât de cât să deslușim sensul versurilor sale, în cazul lui Nichita n-avem șansa asta. „Prietenii" îi numără și astăzi paharele pe care le-a băut, dar nu pare să se fi apropiat vreunul atât de mult de sufletul său încât să ne dea niște mărturii (multe și solide) iluminatoare despre el.

De multe ori, Nichita pare că e ușor de înțeles (ca și Eminescu, adesea), că e șăgalnic, că se joacă în și cu cuvintele.

Multă vreme a trebuit să treacă până să înțeleagă lumea că Eminescu e adânc și dificil chiar și în cele mai simple versuri, după aparențe. Probabil că și opera lui Nichita are nevoie de aceeași lungă durată de gândire, a unor generații întregi...Dar noi să ne întoarcem mai bine la ale noastre, adică la poezie.

Volumul întâi, *Sensul iubirii* (1960), ne descoperă, deja, foarte multe despre poet. Totul e o aventură a privirii. Însă importantă e lumina, care face posibilă privirea:

„Lumina surâdea pe ierburi și pe ramuri/ cu-ntregul ei alai de foșnete și lamuri" (*Joc de unu*); „Soarele a izbucnit peste lume strigând. /.../ Soarele saltă din lucruri, strigând/ clatină muchiile surde și grave./ Sufletul meu îl întâmpină, ave!" (*O călărire în zori*).

Poetul aruncă „razele privirii” (*Marină*) spre lume: „Soarele rupe orizontul în două. /.../ privirile mi le-azvârl, pe-amândouă,/ să-l întâmpine” (*O călărire în zori*).

Lumina întâmpină lumina...Lumina sufletului, ieșind prin privirile aruncate peste lume, întâmpină lumina solară a lucrurilor, a tuturor lucrurilor din univers. Sunetul, de asemenea, măsoară viața, realitatea, distanțele, ca și privirea, încât plopii au „umbre melodioase” (*Dimineață marină*); „și fiece privire aruncată/ o-aud cum sună” (*Pădure arsă*). Și te însoțește pretutindeni sunetul acestei lumini, ecoul ei dincolo de vedere.

Privirea nu este, însă, decât o prelungire a gândirii: „gândul crește-n cercuri/ sonorizând copacii” (*Cântec de iarnă*). Privirea materializează totul, inclusiv sentimentele, pentru ca tânărul să poată să le judece mai bine. Motiv pentru care îndoaie „fibra groasă de lumină” (*Marină*), forjând realitatea. De aici: impresia că lucrurile se recompun, sub lumina incandescentă a privirii și a gândirii lui.

Însă trebuie să subliniem o intuiție capitală a poetului, o intuiție religioasă și ortodoxă, despre care am mai vorbit și vom mai vorbi: aceea că lumea e lumină, în esența ei. Lumea e formată din fibre de lumină, pe cât de insesizabile, pe atât de puternice, din care Dumnezeu a creat textura acestui univers, și pe care poetul le intuiește luminat de har. De aceea „soarele saltă din lucruri”, pentru că lumina e interioară lucrurilor. Se întâlnește aici cu poezia vizionară a Sfântului Dosoftei și cu o întreagă tradiție poetică românească, de fapt[91].

---

[91] A se vedea și ceea ce am spus aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/03/13/poezia-psaltirii-si-descoperirile-astronomice-recente/.

Un comentariu integral al *Psaltirii în versuri* aflați în cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. I, *Dosoftei*, Teologie pentru azi, București, 2013, *cf.*

De altfel, spunând că „soarele a izbucnit peste lume strigând” (*O călărire în zori*, poem dedicat „lui Eminescu tânăr”), e posibil ca Nichita să fi cunoscut sensul vechi, dosofteian, al verbului a izbucni, care este: a izvorî, a răsări, a se revărsa.

Pe lângă literatura antică, literatura română veche nu pare să-i fie necunoscută celui care, în chiar acest prim volum se întreabă: „Noi doi, pădure, ce făcum?” (*Pădure arsă*), iar mai târziu va înteți aluzia: „Plânsem cât plânsem, apoi șezum/ ca să renaștem din nou” (*Mâna cu cinci degete*, în vol. *Oul și sfera*); „Pe sub uși icoanele curgeau, Doamne,/ aleluia, Doamne, aleluia.// Învinsesem și plecasem,/ pe o piatră șezum și plânsem” (*Cântec*, din vol. *Operele imperfecte*).

Însă poetul îndrăznise chiar să publice, în 1957, o poezie în limba arhaică românească, scrisă cu un an mai înainte, și care a trecut în mod uimitor de cenzură, pentru că cenzorii n-au înțeles deloc vocabularul vechi, deși mesajul era cât se poate de subversiv:

Propovedanie

„O Doamne, cum îmi fu ciudat pe lângă inimă”,
Budai-Deleanu

Cazi vărgură ’n genunche și te rogi
la urmele păstrate în arire
Au fost umblând cu chipure de inorogi
jivinele pre ceia hire.

Au cine mândru-aice, mânu-le

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

Den țara cea de gios supt luni de cridă?
Au cui în rugăciune, mânule
se-mpreunară cu venin de-aspidă?

Văzum cum iar la verdele pământ
de-a-valma turmele de inorogi
la morții hodiniți de chinure, ce sunt...
O, văргură 'n genunche să te rogi[92]!

Se mai văd, în versurile acestui volum de debut, amintirile triste ale copilăriei, în care a trăit trauma experienței războiului și a morții („tu priveai, copilărie,/ moartea" – *Meditație de iarnă*), care l-a marcat profund și de care vrea să se îndepărteze.

Dar este o adevărată explozie de viață în aceste poeme, pentru că poetul vrea să se scoale din acea tristețe, părăsind ruinele fumegând ale copilăriei.

Apare calul, ca simbol al energiei, al adolescenței impetuoase, al dragostei de viață și de lumină, („calul meu saltă din lut, fumegând. /.../ Soarele saltă /.../ Calul meu saltă /.../ Coama mea blondă arde..." – *O călărire în zori*), care va rămâne, pe mai departe, una dintre efigiile nichitiene.

Dar senzualitatea excesivă a adolescentului este catifelată de spiritul celui care simte „vibrațiile ierbii, arcuite tandru" (*Câmpie, primăvara*) sau „văzduhul serii căprui" (*Lună în câmp*).

Experiența îndrăgostirii e asociată cu cele mai curate sentimente și trăiri ale poetului.

---

92 *Cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I (1953-1965), ediție integrală, cronologică, realizată de Alexandru Condeescu, studiul introductiv și reperele biografice aparțin îngrijitorului ediției, Ed. Semne/ Muzeul Literaturii Române, București, 2004, p. 92.

Pe ea o descoperă cu uimirea cu care a descoperit „grădinile suspendate” (*O viziune a păcii*) și o privește cu transparența sufletului nins de curăție: „Ce limpezi sunt mâinile tale, iarna!” (*Cântec de iarnă*). Iarna, adică atunci când lumina slabă a „sorilor albi” devine lumină translucidă a gândului „și gândul crește-n cercuri/ sonorizând copacii”. Unde sunetul e un substitut al luminii sau cele două materii se confundă.

Are fascinația locurilor deschise (câmpia, marea), sau întinse (pădurea). Fapt caracteristic pentru cei care au suflet încăpător pentru orizonturi largi. Trăirea se îmbină cu descoperirea și cunoașterea lumii și a istoriei din lecturi. De aceea, cititorul are sentimentul că poetul își mitologizează biografia.

Însă cea mai importantă este trezirea/ scularea, gestul anastasic: „*Mă ridic*” cu „dinții aburind de mirare” (*O viziune a păcii*); „*Mă ridicam* din somn ca din mare,/ scuturându-mi ...abisele /.../ *Mă ridicam* scuturându-mi lin undele” sentimentelor alunecoase, nedeslușite (*Dimineață marină*). „Mă ridicam din somn/ scuturându-mi abisele”: da, vroia să se ridice din somnul morții și să scuture abisurile sufletului. Despre aceasta este vorba în acest volum prim, în care te învăluie lumina de dimineață a vieții. Dosoftei zicea: „Scoală slava mea, te scoală de zî cântec/ În lăută. Demineață/ Mă voi scula cătră viață” (Ps. 56, 34-36).

De aceea dorește ca porumbelul să-i aducă „dunga de lumină a dimineții” ca pe o „ramură de măslin” (făcând aluzie la porumbița [ἡ περιστερὰ] biblică care a vestit încetarea potopului, întorcându-se la arca Sfântului Noe cu o parte de frunză de măslin [φύλλον ἐλαίας κάρφος], *cf.* Fac. 8, 11, LXX) și „să mi-o lovească, ușor, de tâmplă”(*Pentru liniștea somnului*). Dorește, adică, să fie o ridicare la viață a sa lină, frumoasă, o înviere dulce. Și o scufundare în lumină: „Ave, maree-a luminilor, ave!” (*O călărire în zori*).

N-a fost ușor să se ridice: „Cel mai greu mi-era primul pas! /.../ Frânghia gravitației/ mă trăgea imediat înapoi” (*După înălțarea zidurilor*), însă a vrut mai mult „frânghia-unei raze” (*Meditație de iarnă*), pe care, suind, să se scuture de greutatea pământului.

În ultimul poem al volumului, *Credo*, e nichitian cu inflexiuni elegiace dosofteiene, costiniene, eminesciene și argheziene:

Mi-adaog *firul vieții* la dunga arcuită
a timpului ce mișcă pământul pe orbită,
cu fiece răsuflet al pieptului s-apropii
cerul rotund, cu sorii ce-mi încăpură ochii.
Iar cât de piatră-i piatra, călcâiul de mi-atinge
o-ntorc din drum, și-o dărui, cu fragedă meninge.

Căci spera a putea face meninge din piatra aruncată de alții.

După primul volum, plin de exuberanță, Nichita va începe să se retragă – încet, dar sigur – din ce în ce mai mult în sine însuși, scriind despre sine și despre viața sa interioară în mod obscur, despre înțelegerile și despre experiențele sale lăuntrice: intelectuale, sufletești și spirituale. De altfel, el a precizat în mai multe rânduri faptul că: „Biografia poetului e opera lui”[93]. Pentru că el nu reproduce evenimentele biografiei sale în operă, ci numai pe acelea care s-au transformat în evenimente ale spiritului. Adică: după ce le-a judecat și le-a găsit un înțeles

---

[93] Nichita Stănescu, *Antimetafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu*, ediția a II-a, prefață de Alexandru Paleologu, postfață de Dan-Silviu Boerescu, Ed. Allfa, București, 1998, p. 28.

A se vedea și p. 258.

adânc. Așa încât putea spune că orice poezie lirică are caracter metafizic[94] și că:

> „Lirismul adevărat e o stare a sentimentului inteligent. Nu emană din glande. Nici din pofte"[95].

O definiție care exclude erotismul exacerbat și adesea vulgar din sfera poeziei lirice. Și, prin urmare, exclude din categoria poeților lirici pe cei care dau frâu liber senzațiilor primitive, care confundă instinctualitatea patimilor cu libertatea creației.

Pentru Nichita, „poezia este o dimensiune a conștiinței"[96].

> „La urma urmelor, cum de nenumărate ori ți-am zis și ți-am zis, arta este o culme a moralei. Sau, și mai bine spus, frumosul este surâsul purității"[97].

Nichita a fost foarte serios cu viața, cu sentimentele, cu experiențele și adâncirea sa în cunoaștere. N-a intenționat niciodată să fie ludic sau frivol, nici atunci când a părut multora că este sau că se exprimă astfel.

Așadar, vom citi opera lui ca pe biografia lui adevărată – lucru pe care l-am făcut, de altfel, cu toți poeții despre care am scris până acum și pe care îl vom face și în continuare. Iar sensul acestor cuvinte este acela că viața unui om nu este formată numai din succesiunea de evenimente empirice pe care le cuprinde, nu este numai totalitatea faptelor și a acțiunilor pe care le întreprinde un individ, bune sau rele, de care este bucuros

---

[94] *Cf.* Idem, p. 28.
[95] Idem, p. 107.
[96] Idem, p. 262.
[97] Idem, p. 302.

sau pe care le regretă, ci, cu mult mai mult, ceea ce devine el însuși în urma lor, prin trăirea, acceptarea sau renegarea lor. Iar aceasta este o paradigmă existențială profund creștină, care apreciază interioritatea vieții spirituale și refuză acceptarea existenței sau a creației la voia hazardului sau a instinctelor.

Întrebat fiind: „De care amintire nu poți să treci?”, Nichita a răspuns: „De amintirea de a mă fi născut cu rost. Refuz să cred că individul nu are un rost anume”[98].

În cazul lui Nichita Stănescu, vorbim din nou despre un poet pe care cu greu îl putem înghesui în șabloane sau integra în curente literare. Nichita reconfirmă situația particulară a marilor noștri poeți (dar și a literaturii române în general), în care autorul se prevalează numai de un anumit tipar literar, folosit cu preponderență în epoca lui, sau de tehnici literare diverse, pentru a se situa, de fapt, în afara oricărui curent și pentru a vorbi despre sine însuși pe înțelesul...cui înțelege.

În mod paradoxal, opțiunea lui stilistică este – după propria sa mărturisire –, ca și în cazul lui Eminescu, pentru o poezie foarte veche sau, mai bine zis, pentru texte care conțin poezie chiar și atunci când ele însele nu corespund definiției pe care o dăm îndeobște poeziei. Nichita – despre care nu știu în ce măsură era conștient de experiența în acest sens a lui Eminescu, care a fost ocultată până la studiile noastre recente[99] – descoperă,

---

[98] Idem, p. 118.

[99] A se vedea cărțile noastre:

Epilog la lumea veche, vol. I. 2, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/;

Eminescu între modernitate și tradiție, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

în același fel, poezie în *Ghilgameș* sau în opera lui Dimitrie Cantemir, pe care îl consideră „primul și cel mai mare poet român"[100], datorită *Istoriei ieroglifice*, „genială și stranie și unică alcătuire în limba română"[101].

Poetul nostru are alte ierarhii literare:

> „...anumite texte antice, peste care au trecut mai mult de două mii de ani, își păstrează virginitatea semantică și dimensiunea tragică cu mult mai acut chiar decât acelea ale lui Rimbaud sau Edgar Allan Poe. Ce să mai vorbim de mici-mari poeți ai secolului XX pe care, pe toți, două-trei texte Lao Tze, cartea *Dao-de-tzin* sau cinci versete din Ghilgameș ori trei fraze din *Cartea (egipteană) a morților* îi mătură și-i iau cu fărașul"[102].

Observăm aplecarea poetului spre textele religioase (numite, adesea, filosofice, dar religioase în esența lor). Cineva ar putea să remarce faptul că Sfânta Scriptură este omisă din această enumerație. Însă poetul a reușit să ne strecoare, cu aerul unei comunicări incidentale, și informația că s-a născut și a crescut cu Biblia în casă[103]. Pe lângă care familia îl mai avea numai pe Bacovia, „singurul mare poet acceptat de manualele proletcultiste ale epocii"[104].

Mare libertate de mărturisire nu a avut Nichita niciodată, în această direcție, a literaturii religioase, mai ales în ceea ce

---

[100] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei. Proză și versuri (1957-1983)*, ediție îngrijită de Alexandru Condeescu cu acordul autorului, Ed. Eminescu, București, 1990, p. 403.

[101] Ibidem.

[102] Nichita Stănescu, *Antimetafizica*, op. cit., p. 283.

[103] A se vedea idem, p. 279.

[104] Idem, p. 116.

privește religia creștin-ortodoxă, cu care sistemul politic lupta în primul rând. Așa încât suntem nevoiți să reconstituim anumite adevăruri. Astfel, dacă ne-au rămas numai elogiile sale adresate cronicarilor și lui Cantemir, nu înseamnă că pe Dosoftei sau pe Antim Ivireanul i-a nesocotit.

Și dacă Nichita spune: „Ca și cronicarul zic: «Aicea, între vârste, șezum și plânsem». Dar asta numai dacă ar fi să fim ca și cronicarul”[105], nu înseamnă că trebuie să-l considerăm pe poet atât de naiv sau de confuz, încât să nu fi știut că pseudocitatul/ parafraza lui e din *Psalmii* lui Dosoftei și nu de la cronicar: „La păraole [pâraiele/ râurile] Vavilonului, *acii, ședzum și plânsăm*, când ne adusăm aminte noi de Sion” (*Psaltirea de-nțăles*, Ps. 136, 1).

Sau, în *Psaltirea versificată*: „La apa Vavilonului/ Jelind de țara Domnului/ *Acolo șezum și plânsăm*”. Nu *între sălcii* (*cf*. Ps. 136, 2), ci „între vârste” a fost poetul șezând și plângând, adică între vremuri de robie amară, ca și cele de care pomenește psalmul. Din faptul că se ferea să pronunțe chiar și numele Mitropolitului, se vede cât de periculos era, pentru el, să vorbească și să mărturisească despre lucruri care țineau de religie.

Un alt poem, însă, din 1955, nepublicat până în 2004, ne stă mărturie în ceea ce privește interesul poetului față de vechea literatură religioasă:

Am cercetat azi ziuă-n pod
o ladă ferecată, cu canaturi,
cu poze galbene lipite-n laturi,
ce hodinea sub praf și glod.

II

[105] Idem, p. 27.

Și un ceaslov doar am găsit
mâncat de carii și uitat de vreme
Părea veșmântu-i ponosit
miresme de odăjdii să-mi recheme.

III

Modelul florilor ce ochii-ți fură
se zugrăvea pe fila-ntâi
Mai jos se înflorea o scriitură
ce pune foii căpătâi,
împodobind ca un sărut de iudă
colțarul galben și zgârcit...
Și ceasuri lungi am tot privit
de-am descâlcit-o mai apoi cu trudă:

IV

„Acest ceaslov ie cumpărat dă mine,
diaconul Pandele din Văleni,
pă patru lei și șapte bani, iar cine
mi-l va luare îl blestem
să n-aibă parte și nici procopseală...
(Când peana și-a luat-o din cerneală:)
să-i putrezească gândul!”.

V

...Bătrân și hărtănit ceaslov
uitat de mult pe fundul lăzii goale,
în podu-n care șoareci dau târcoale
Ceaslov bătrân, bătrân ceaslov,

aduci noianelor de ani
întipărit în fruntea albă-a filei
pe-acel ce-a cumpărat lumina zilei
cu patru lei...și șapte bani

(*Ceaslovul [pagină de jurnal intim]*)[106]

Însușindu-și o tradiție literară vastă – fără să facă diferențe estetice între antichitate și modernitate[107], ci, dimpotrivă, descoperind adesea modernitatea în operele vechi și foarte vechi – Nichita, prin „nenumărate exerciții", în care a folosit „toate tipurile de tehnici poetice moștenite de la diferitele curente literare"[108], operează așadar metamorfoze mai mari decât cele efectuate, înaintea lui, de Eminescu.

Și, deși nici la Eminescu n-a fost câtuși de puțin un lucru facil să descoperim urmele tradiției vechi în opera sa, la Nichita e infinit mai greu de identificat cu certitudine o astfel de influență sau orice fel de influență. Pentru că Nichita le-a mixat în mod intenționat și numai pe alocuri a lăsat să transpară admirația sa pentru o anumită personalitate poetică sau operă din istoria umanității. Dar chiar și din aceste mărturii ne putem face o idee destul de bine conturată despre concepțiile sale.

Poezia sa nu lasă impresia formulelor matematice barbiene, însă e adesea la fel de ininteligibilă. Uneori, ca și la Eminescu, pare că poetul a făcut filosofie în versuri, ceea ce mulți au încercat să demonstreze, în cazul amândurora. Însă nici pe Nichita nu l-a interesat filosofia peste nivelul unei informații

[106] *Cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. 33-34.

[107] „Problema modernității e o problemă de istorie, iar nu una de estetică", *cf.* Nichita Stănescu, *Antimetafizica*, op. cit., p. 283.

[108] Idem, p. 286.

culturale îndestulătoare. Mai degrabă putem spune că a avut propriile...idei filosofice (dacă le putem numi astfel). Însă mărturiile pe care ni le-a lăsat Nichita despre tehnicile sale poetice (uneori și despre despre viziunile sale) nu constituie nici pe departe o cheie care să deschidă ușile semnificațiilor, ci doar un îndrumar elementar. Așa încât, sperăm ca pe mai departe, în investigațiile noastre, să ne lumineze Dumnezeu ca să înțelegem sensul.

Și Dumnezeu ne-a luminat!...

Volumul al doilea de versuri, *O viziune a sentimentelor* (1964), pare a fi volumul îndrăgostirii, al iubirii sincere și depline, cu entuziasmul celui care n-a descoperit încă dezamăgirea și regretele (primele semne apar spre sfârșitul volumului).

Aici se află versurile sau poemele care plac mult adolescenților: „ne bronzam la lumina dragostei noastre" (*La-nceputul serilor*), „Spune-mi, dacă te-aș prinde într-o zi/ și ți-aș săruta talpa piciorului,/ nu-i așa că ai șchiopăta puțin, după aceea,/ de teamă să nu-mi strivești sărutul?..." (*Poem*)...

Unele poezii au fost puse pe muzică: *Ploaie în luna lui marte*, *Emoție de toamnă* etc. Însă Nichita numai adolescentin nu e în acest volum și cine rămâne la această impresie își creează o imagine falsă despre poet! Aici, Nichita pune problema creației lumii, a timpului, a cuvintelor, a lucrurilor, a spiritului și a sensului materiei. Și da, este un volum al iubirii, pentru că iubirea le încape pe toate, inclusiv dragostea ca sentiment erotic năvalnic. Pentru că poetul nu confundă iubirea, care îmbrățișează lumea și își pune toate aceste probleme, cu erotismul ca instinct sau cu dezordinea gândurilor și a sentimentelor născută de patimi trecătoare:

O, dans rotund al stărilor de spirit

cu o idee numai, te înving /.../

Cu un surâs îmi e de-ajuns
să vă alung stări ne-nchegate.
Eu *nu pe voi v-aleg, vă caut*,
ci sentimentul, *dulce flaut*
și *frate geamăn cu iubirea* îl aplaud.

(*Cântec II*)[109]

Stările ne-nchegate sunt stările de spirit nestatornice, care se duc și vin: într-un „dans rotund". Ceea ce, în limbaj duhovnicesc, se numesc: patimi trecătoare sau gânduri pătimașe. Acestea seamănă cu „saltul fără istețime" al unui „taur furibund", pe care îl prinzi „cu o frânghie-ntinsă și ținută bine": frânghia rațiunii de sine stăpânitoare.

Deși poetul împrumută aici *timbrul* barbian, înțelegem că „sentimentul frate geamăn cu iubirea" este...iubirea însăși. El nu căuta stările trecătoare, erosul pasager, gândurile deșarte, ci acea iubire care se naște din Iubire (încât poate fi numit „frate geamăn cu iubirea" sau, cum zicea Eminescu, „cântărilor sororă

---

[109] Poemul se numește *Cântec*, însă l-am numit *Cântec II*, pentru că Nichita își intitulează mai multe poeme cu titlul *Cântec* și, numerotându-le, vom încerca să facem astfel diferența între ele.

Precizăm, dacă nu am făcut-o până acum, că folosim ediția: Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor. Versuri* (1957-1983), vol. I și II, cuvânt înainte de Nichita Stănescu, prefață, cronologie și ediție îngrijită de Alexandru Condeescu cu acordul autorului, Ed. Cartea Românească, București, 1985.

Atunci când vom apela și la alte ediții, vom face precizarea de rigoare.

gemene"[110]) și care deschide ușile înțelegerilor, dar care îl face și pe poet „dulce flaut" al Ei, instrument al Ei. Nu știu dacă sau cât a citit Nichita din Sfinții Părinți, dar în altă parte[111], comentând poezia lui Eminescu, am oferit un citat pe care ni se pare oportun să îl reluăm aici:

> Iar Cel ce a coborât din David [*Hristos*], Cel Care era înainte de David, *Cuvântul lui Dumnezeu*, disprețuind lira și chitara, instrumente muzicale neînsuflețite, dar armonizând cu Sfântul Duh lumea cea mare [macro-cosmosul] și [pe] cea mică, adică pe om [macrocosmos în microcosmos], sufletul și trupul lui, *cântă lui Dumnezeu prin instrumentul cel cu multe voci al naturii*, și, alături de el, cântă prin *acest instrument muzical, omul* [s. n.], despre care se spune: «*tu-mi ești chitară și **flaut** și templu*»"[112].

Chiar dacă nu acceptăm că ar fi putut citi aceste cuvinte, publicate abia în 1982, înțelegerile și intuițiile harice ale lui Nichita sunt uimitoare. Neîndoielnic, însă, a avut în ajutor și alte lecturi, despre care noi, din păcate, nu știm nimic.

Sigur, se poate invoca și poemul *Timbru* al lui Barbu:

---

[110] A se vedea comentariul nostru de aici: Dr. Gianina Maria-Cristina Piciorуș, *Eminescu între modernitate și tradiție*, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 393, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

[111] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Eminescu între modernitate și tradiție*, op. cit. supra, p. 494.

Pentru a înțelege contextul discuției însă, a se vedea p. 484-495.

[112] Sfântul Clement Alexandrinul, *Scrieri. Partea I*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, în col. PSB, vol. 4, Ed. IBMBOR, București, 1982, p. 72.

Cimpoiul veșted luncii, sau *fluierul în drum*
Durerea divizată o sună-ncet, mai tare...
Dar piatra-n rugăciune, a humei despuiare
Și unda logodită sub cer, vor spune – cum?

Ar trebui un *cântec încăpător*, precum
Foșnirea mătăsoasă a mărilor cu sare;
Ori *lauda grădinii de îngeri*, când răsare
Din coasta bărbătească al Evei trunchi de fum.

Și dacă Barbu se întreba cum omul/ poetul, „cimpoiul veșted luncii" sau „fluierul în drum", ar putea concura „foșnirea mărilor" și „lauda grădinii de îngeri", pentru a-L lăuda pe Dumnezeu sau pentru a vorbi despre rugăciunea pietrei (pocăința adâncă) sau despre îndumnezeire prin „a humei despuiare", totuși Sfântul Clement ne spune că Hristos întru Duhul Sfânt Îi cântă lui Dumnezeu Tatăl prin „acest instrument muzical, omul", ca printr-o chitară sau flaut. Iar Nichita crede că omul poate face din sentimentul cel mai adânc al sufletului său „dulce flaut", care să fie „frate geamăn cu iubirea".

La poemul lui Barbu mai face Nichita aluzie și în *Cântec fără răspuns*, când se întreabă: „De ce te-oi fi iubind, femeie visătoare,/ care mi te-ncolăcești ca un fum". Am arătat altădată[113] că metafora lui Barbu, „al Evei trunchi de fum", provine

---

[113] A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/17/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-dimitrie-cantemir-37/.

Sau: Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română. Dimitrie Cantemir*, vol. 2. 2, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 89, *cf*.

din Cânt. Cânt. 3, 6 (LXX): „Cine [este] aceasta, care-se-suie din pustie ca *trunchiuri de fum*, arzând smirnă și tămâie, din toate prafurile celui-care-face-miruri?"[114].

Dintre problemele pe care le-am evocat mai devreme, pe care Nichita le-a ridicat în acest volum, esențială mi se pare: creația lumii prin cuvânt. Din care derivă cealaltă: creația poetică. De aceea ne vom opri mai întâi cu discuția noastră la această temă, capitală în opera lui Nichita Stănescu, asupra căreia el a reflectat toată viața.

O evocă mai întâi aluziv în *Cântec I*:

Să stăm de vorbă, să vorbim, să spunem *cuvinte*
lungi, sticloase, *ca niște dălți ce despart*
fluviul rece de delta fierbinte,
ziua de noapte, bazaltul de bazalt.

„Cuvinte ce despart ziua de noapte": Dumnezeu a rostit mai întâi cuvintele prin care a despărțit ziua de noapte:

> „Și a văzut Dumnezeu că lumina este bună și *a despărțit* Dumnezeu lumina de întuneric. Și a numit Dumnezeu lumina *ziuă* și întunericul l-a numit *noapte*" (Fac. 1, 4-5, *cf*. *Biblia 1939*).

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/.

[114] A se vedea: Sfântul Profet Salomon, *Cântarea Cântărilor*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 9-10, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/18/cantarea-cantarilor/.

Nichita vorbește acum despre cuvintele dumnezeiești ca despre „niște dălți”, adică le vede dăltuind lumea, construind-o, iar mai târziu le va considera „asemeni fierului de plug”, prin care se însămânțează în univers arheii/ semințele primare ale tuturor făpturilor (*Îndoirea luminii (partea a doua), I*, în vol. *Dreptul la timp*).

Cuvintele lui Dumnezeu creează și toate celelalte lucruri, despărțindu-le, individualizându-le, dându-le o existență, o ființare proprie. Ele separă „fluviul rece de delta fierbinte”: fluviul celor curgătoare sau trecătoare pe pământ de Delta dumnezeiască, Iubirea „fierbinte” care le creează. Pentru că Dumnezeu, Cel în Sfânta Treime, nu Se confundă cu creația Sa.

Cuvintele dumnezeiești „despart ziua de noapte”, dar sunt ele însele lumină: „lumina [care] taie haosul și-l umple/ cu chipuri, cu imagini, cu semințe” (*Îndoirea luminii (partea a doua), I*, în vol. *Dreptul la timp*), cu semințele vieții care vor umple pământul.

Ulterior le va numi „laser lingvistic” sau necuvinte:

Visez acel *laser lingvistic*
care *să taie realitatea* pe dinainte,
care să topească și să străbată
prin aura lucrurilor.

Acel cuvânt îl visez
care a fost la începutul lumilor lumii,
plutind prin întuneric și despărțind
apele de lumină,

născând pești în ape și născând
ape și lumini în lumină,

născând pești în ape și născând
ape și lumini în lumină…

(*Necuvinte*, în vol. *Un pământ numit România*)

Am comentat și altădată acest poem[115].

Știm, dintr-o mărturie recentă a lui Sorin Dumitrescu, că Nichita înțelegea prin necuvinte tocmai felul de a vorbi al Sfinților Protopărinți Adam și Eva în Rai. Dar și poetul ne confirmă aceste lucru, spunând: „Tu ai un fel de paradis al tău/ în care nu se spun cuvinte" (*Cântec III*, în vol. *Dreptul la timp*).

Însă cuvintele-lumină ale Sfintei Treimi reprezintă fundamentul existențial al tuturor creaturilor:

În străfundul fiecărui lucru nu există
până la urmă decât un cuvânt /.../

În inima lucrurilor stau cuvinte /.../

Rămâne până la urmă cuvântul,
ultimul în străfundul obiectului /.../
la urma urmelor în fiecare lucru
există

[115] A se vedea articolul nostru: *Poezie și teologie cu Nichita Stănescu*, publicat aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/11/poezie-si-teologie-cu-nichita-stanescu/.

Puteți, de asemenea, revedea comentariile noastre, din 2008 și 2009, la câteva poeme nichitiene, intrând aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/tag/sensuri-teologice-in-opera-lui-nichita/.

în străfundul lui un cuvânt ca și cum
ar fi, într-adevăr și într-adevăr,
în cel mai adânc
în cel mai înalt...

(*Foamea de cuvinte*, în vol. *Oul și sfera*)

*

Născut dintr-un cuvânt îmi duc înțelesul
într-o pustietate divină.

(*Confundare*, în vol. *Oul și sfera*)

Iar cuvintele-lumină aduc întru ființă „o lume în lumină” (*Oră fericită*, în vol. *O viziune a sentimentelor*).

Întorcându-ne, deci, la volumul *O viziune a sentimentelor*, „Cuvintele se roteau” și „repetau, într-un vârtej aproape văzut,/ structura materiei, de la-nceput” (*Poveste sentimentală*). Pentru că, în viziunea lui Nichita, care este una ortodoxă, cuvintele creatoare ale lui Dumnezeu stau la baza materiei. Materia nu este veșnică sau infinită și universul nu a apărut printr-un accident, ci lumea întreagă este o materializare a cuvintelor lui Dumnezeu, Care a adus-o astfel întru ființă. De aceea, cuvintele care sunt iubire, ele repetă structura materiei, pentru că ele au structurat materia, „de la-nceput”.

Existența poetului este „o întâmplare” care nu este...întâmplătoare: „[Iubirea] e o întâmplare a ființei mele /.../ Ce bine că ești, ce mirare că sunt! Două cântece diferite lovindu-se, amestecându-se,/ două culori ce nu s-au văzut niciodată, /.../ în înfrigurata, neasemuita luptă/ a minunii că ești, a-ntâmplării că

sunt" (*Cântec I*). Ființarea/ existența este o minune a lui Dumnezeu! Întâmplarea de „a fi" este o mare minune, în fața căreia nu poți trăi decât o perpetuă uimire!

Este un adevăr pe care poetul îl repetă foarte curând, în *Cântec II*:

Întâiul ochi ce l-am deschis pe lume
s-a redeschis deodată spre zenit,
și-n graba lui, imaginile toate
le-apropie-ntre ele și le zbate,
Jumate *fermecat, uimit* pe jumătate /.../

E o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi,
Când lumile-ți încep la căpătâi,
Și-ți bat în văz și în auz, anume,
Și mâna-ntinsă simte o dimensiune,
Și *fiece mirare e un nume*[116].

Aceasta este cunoașterea de tip adamic, paradisiac. Sfântul Adam, în Edem[117], a pus nume tuturor ființelor vii (*cf*. Fac. 2, 19-20), dar nu nume hazardate, la întâmplare, ci nume care să fie în acord cu ființa tuturor făpturilor, după harul și înțelepciunea dăruite lui de Dumnezeu. La aceasta face trimitere Nichita într-o poezie de dragoste, intitulată *Poem* (vol. *Dreptul la timp*): „aș-

---

[116] Am făcut o comparație cu versurile Sfântului Dosoftei în cartea noastră *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română. Dosoftei*, vol. 1, Teologie pentru azi, București, 2013, p. 128-129, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

[117] În LXX avem Εδεμ [Edem] în Fac. 2, 8, pe când, în WTT, avem עֵדֶן [Eden] în același loc.

tepți să-ți spun numele/ tuturor lucrurilor". Dar el „știe" și „numele tău ciudat, de femeie", ceea ce e în conformitate cu Fac. 2, 23, unde Adam îi știe numele soției sale: Eva.

Nichita a fost, în mod evident, interesat de cunoașterea adamică, de o vedere și o cunoaște dumnezeiască a lumii, diferită substanțial de cea a omului căzut. Apetența sa pentru recrearea poetică a realității are fundamente duhovnicești, ceea ce implică presupunerea unor lecturi duhovnicești, precum și a unor experiențe și simțiri ale harului.

Astfel că „sentimentul frate geamăn cu iubirea" este cel „ce smulge țărmul și îl dă de-a-dura/ și-mpinge lungi carene în necunoscut,/ tendoanele luminii, de-ncordare/ sunând ca valul ridicat din mare"...

Dacă iubirea este cea care a configurat structura lumii, atunci ea poate să o reconfigureze perpetuu. De aici derivă ceea ce numim adesea reconfigurarea poetică a realității la Nichita, dar și la mulți alți poeți, fundamentele modernității poetice fiind metafizice.

De aceea, cel ce iubește, cel ce e îndrăgostit de oameni, dar și de universul întreg, are parte de o cunoaștere în profunzime, „aidoma cunoașterii dintâi", sau care îi revelează ceva esențial despre cunoașterea cea dintâi, din Rai, a Sfinților Protopărinți, „când lumile-ți încep la căpătâi /.../ și mâna-ntinsă simte o dimensiune,/ și fiece mirare e un nume". Această gnoză virginală a începuturilor este plină de curăție și de sfințenie, de puritate a simțurilor. În fața ei „sentimentele mărunte", ale existenței omenești interesată numai de ceea ce este pământesc, „mureau ca de prisos, încet, și moale/ se destrămau în rotocoale". Pentru că cele deșarte sunt fum...după cum ne învață Scriptura și cărțile noastre liturgice.

Încât putem spune că Nichita a trăit aceeași nostalgie ca și Eminescu după lumile dintâi, chiar dacă nu a mai poetizat în

același fel cosmogeneza. De asemenea, problema cunoașterii de tip adamic l-a preocupat și pe Eminescu, după cum bine ne amintim.

Un rol important trebuie să îl fi jucat și *Scriptura* – poate și *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei – , care nu de puține ori privește către splendorile cosmice și trimite la contemplarea Înțelepciunii lui Dumnezeu care le-a creat: „Nevoit-am ș[i]-am slăbit din bietul suflet,/ Lăsând somnul și odihna, stând în cuget. /.../ Cugetat-am și de zâle de mainte,/ De pre veci…” (Ps. 76, 9-13).

„Și fiece mirare e un nume”: e o cunoaștere în adâncime, care nu doar vede lucrurile, ci, mai mult, le știe numele lor tainice. Mirarea nu este, în acest caz, o uimire puerilă, frivolă, ci o uimire extatică, o contemplare dumnezeiască, care poate să se bucure, să iubească și să cunoască în același timp lucrurile lumii. Căci „fiece mirare e un nume”.

Mirarea omului căzut vine tocmai din neînțelegere și necunoaștere. Însă, în cazul „cunoașterii dintâi”, mirarea este unită cu știința cea mai adâncă a lucrurilor, încât este în stare să le dea nume în conformitate cu modul lor de ființare.

Dar poetul nu descoperă numai făpturile lumii, într-o stare care precede extazul mistic și pe care o numim revelație naturală, ci și pe sine însuși: „ce mirare că sunt!” (*Cântec I*).

Dacă a crescut cu *Biblia* în casă, e posibil să fi fost ediția din 1939 (zisă a lui Gala Galaction), în care, la Ps. 139, 13-14, scrie:

> „Tu ai întocmit rărunchii mei, Tu m-ai țesut în pântecele maicii mele. *Mulțumescu-Ți Ție că m-ai alcătuit într-un chip atât de uimitor!* Minunate sunt lucrurile Tale! Și mintea mea o știe prea bine”[118].

---

[118] *Cf. Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură*, tradusă după textele originale ebraice și grecești de Preoții Profesori Vasile Radu și Gala Galac-

Traducerea nu corespunde LXX (în care avem Ps. 138 și nu 139), dar se poate ca poetul să o fi avut în minte.

În conformitate cu LXX sunt versetele din ediția 1914, în care, și aici, contextul este grăitor:

„Că Tu ai zidit rărunchii mei, sprijinitu-m-ai din pântecele maicii mele. Mărturisi-mă-voi Ție, că cu înfricoșare Te-ai minunat; minunate sunt lucrurile Tale, și sufletul meu le cunoaște foarte" (Ps. 138, 12-13)[119].

Însă Nichita ar fi putut fi impresionat și de versurile lui Dosoftei, dacă ajunseseră la cunoștința sa[120]:

Tu mi-ai cunoscut târziul,
De-l tâlnești cu timpuriul.
Și Tu m-ai făcut, din tină
Luând cu svânta Ta mână.

---

tion, din înalta inițiativă a majestății sale regelui Carol al II-lea, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1939.

[119] *Cf. Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii vechi și a celei nouă*, tipărită în zilele majestății sale Carol I, regele României, ediția Sfântului Sinod, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1914.

În LXX este Ps. 138, 13-14. Și nu este *„ai zidit* rărunchii mei", ci *„ai dobândit* [ἐκτήσω] rărunchii mei", dar putem accepta că este un sens creaționist al verbului κτάομαι.

Asemenea a tradus Dosoftei: „Că Tu zidiș[i] rărunchii miei" (Ps. 138, 12, *Psaltirea de-nțăles*). Pe când *Biblia 1688* spune: „Căci Tu ai câștigat rănichii miei" (Ps. 138, 12).

[120] Ar fi trebuit ca Nichita să citească *Psaltirea lui versuri* a lui Dosoftei în ediția primă, din 1673, sau în cea publicată de Ion Bianu, în 1887. Ceea ce nu știm dacă a fost posibil. Ea a fost reeditată abia în 1973 și, ulterior, în 1978. Însă Nichita a fost destul de scormonitor în tradiția literară românească.

Și nepriceput rămâne
Înțălesul Tău de mine,
Că Ți-i mare-nțălepciunea,
De nu poci să-i știu *minunea*.
/.../

Ț-voi mărturisi-n minune
De strașnic și Te voi spune
De lucruri ce faci *mirate*
'N sufletul mieu *răsfirate*.

(Ps. 138, 11-18, 45-48)[121]

În termenii „minune" și „mirare" caracterizează și Nichita ființa umană, după cum am văzut (*Cântec I*). Iar universul întreg îl descoperă „fermecat" și „uimit", cu „întâiul ochi ce l-am deschis pe lume" (*Cântec II*). Se referă, bineînțeles, la întâiul ochi pe care l-a deschis duhovnicește asupra lumii. Pentru că mai întâi a părăsit „emoția cea schimbătoare de contururi", cea „crescândă" și „descrescândă pururi", „sentimentele mărunte" care se destramă „în rotocoale" și „stările de spirit" instabile precum „un taur furibund" în „saltul fără istețime".

Astfel încât „întâiul ochi ce l-am deschis pe lume" nu este cel al copilului abia născut, ci este cel „redeschis spre zenit", al...pruncului cu inima (*cf*. Mt. 18, 3-4; Mc. 10, 14-15; Lc. 18, 16-17). Al celui care a cunoscut și emoțiile schimbătoare, și sen-

---

[121] Am făcut apel la edițiile: Dosoftei, *Opere. 1. Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Ed. Minerva, București, 1978.

Și Idem, *Psaltirea de-nțăles*, text stabilit și studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.

timentele mărunte, și stările de spirit vijelioase, dar nu a rămas la niciuna dintre ele și nici nu a considerat că ele îl caracterizează în mod fundamental, așa cum mulți fac eroarea să creadă.

Tocmai de aceea, lirica lui Nichita, ca a tuturor marilor poeți români, nu e niciodată una a instinctelor primare poleite în poezie. Dimpotrivă, el s-a lăsat cuprins de „o febră a plecărilor în sus”, care l-a izbit „cu cornul” (de Inorog, am putea zice).

Observăm însă că Nichita a ales un mod de încriptare poetic învecinat cu cel barbian, arpegiind pe muzică eminesciană:

Pe fundul oceanului de aer,
alături de coloane și păsări,
lăsai în voie să-mi plutească-n jururi
emoția cea schimbătoare de contururi,
mereu crescândă, descrescândă pururi. /.../

Întâiul ochi ce l-am deschis pe lume
s-a redeschis deodată spre zenit,
și-n graba lui, imaginile toate
le-apropie-ntre ele și le zbate,
jumate fermecat, uimit pe jumătate.

(*Cântec II*)

*

Se petrec atunci întreceri, lupte,
și răpiri imaginare,
ora se înclină, bate
cu secunde tot mai rare.

Și trec ani, și șoimul zvelt

De pe umăr nu-l mai lepezi,
Doar secundele din el
Bat din ce în ce mai repezi.

(*Poetul și dragostea*)

Uneori se dovedește că viziunile eminesciene i-au rămas pe retina memoriei poetice:

Totul trebuia să se transforme *în aur*,
absolut totul:
cuvintele tale, privirile tale, aerul
prin care pluteam, sau *treceam de-a-notul*.

(*Cu o ușoară nostalgie*)

*

Liniștea te-nsoțea pretutindeni, ca o suită. /…/
Simțeam că pot adormi, visând stele locuite.

(*La-nceputul serilor*)

Alteori e arghezian până în măduva versurilor:

Și deodată-n jurul meu, natura
se făcu un cerc, de-a-dura,
când mai larg, când mai aproape,
ca o strângere de ape.
Și privirea-n sus țâșni,
Curcubeu tăiat în două,

Și auzul o-ntâlni
Tocmai lângă ciocârlii.

Mi-am dus mâna la sprânceană,
la tâmplă și la bărbie,
dar mâna nu le mai știe.

(*Leoaică tânără, iubirea*)

*

Două cântece diferite, lovindu-se, amestecându-se,
Două culori ce nu s-au văzut niciodată,
Una foarte de jos, întoarsă spre pământ,
Una foarte de sus, aproape ruptă...

(*Cântec I*)

*

Și numai sentimentul acesta îmi da fericire,
numai gândul că sunt și că ești.
Sprijineam pe țârâitul greerilor coviltire,
Sub care beam azurul decantat în cești.

(*La-nceputul serilor*)

Însă, dedesubtul ritmurilor și a câtorva perspective poetice împrumutate de la confrații geniali dinaintea lui (cu intenția de a se exersa, dar și de a-și mărturisi admirația, pe care nu a ascuns-o nici în confesiunile publice), Nichita este el întreg în versurile sale.

În volumul acesta, poetul încearcă să ne explice creșterea sa, sufletească și spirituală. Odată, demult, a fost „timpul în care aveam/ o gândire învălmășită, de fum”, în care „eram pe-atunci legat de obiecte/ cu invizibile liane,/ și atârnat de ele-n legănare,/ din oră mă săltam în oră,/ cum dintr-un arbore într-altul/ al junglei”... (*Mi-amintesc cu uimire*).

Credea, instinctiv, că viața depinde de obiectele din jur. Atunci timpul părea fix, cu măsuri exacte, după cum și obiectele păreau de nezdruncinat conștiinței care de abia începea să înțeleagă lumea. Poetul ne spune, însă, cum și-a simțit, treptat, sufletul crescând, încă de când era mic: „Eram copil și sufletul/ începuse să-mi împingă în coaste, în tâmple,/ nemaiavând loc” (*Epilog la lumea veche*). Ne vorbește despre momentul în care s-a născut în el conștiința că este o ființă spirituală. Nu numai rațională, ci și spirituală/ duhovnicească.

Sufletul nu-și are sediul în inima de carne și nici în creier sau în cap. Și nici nu mai avea loc în inima sau în mintea cu care simțise și gândise până atunci, împingând în coaste și în tâmple. Atunci a conștientizat că vasul trupului și chiar întreaga lume este prea mică pentru suflet: „și mi-era milă de lucruri că existau,/ și le iubeam, și aș fi vrut să le apăr”.

Este iubirea care se desprinde, se rupe de lucrurile materiale, dar, în același timp, îmbrățișează lumea compătimitor. Această simțire tainică, dacă ar fi avut un mediu propice în care să fie cultivată, ar fi putut face din Nichita un ascet și un mistic ortodox. Însă lucrurile stau cum stau și avem, în schimb, un poet mare...

Lucrurile/ obiectele începeau să se desființeze, să-și arate ruina lăuntrică, după cum și timpul nu se mai prezenta ca o alergare din oră-n oră, nu mai avea o consecuție ritmică ordonată, ci dimpotrivă: „Parcă am căzut din ore” (*Oră fericită*).

Copilul simte, cu toată ființa sa, la un moment dat, chiar și fără o propovăduire specială, dacă nu se lasă stăpânit de pofta de a poseda, de egoism și de patimi, simte că nu e legat de lucrurile lumii și că nimic din această existență nu-l poate ține prizonier cu forța, iar Nichita a prins în versuri această stare:

Eram copil /.../
și-mi tremura de emoție spinarea,
ca și cum ar fi trebuit
să-mi crească aripi din ea. /.../

Eram copil și sufletul
începuse să-mi împingă în coaste, în tâmple,
nemaiavând loc.

O, și nopțile nu mă uitam niciodată
la *cer*,
de teamă că m-aș putea *prăbuși*
spre el,
înfrigurat și singur,
lăsând în urma mea *lucrurile*,
ca pe niște dinți de lapte,
smulși dureros cu sfoara subțire
a vremii aceleia,
când totul se începea cu moartea...

(*Epilog la lumea veche*)

Era copil și își simțea sufletul crescând în el și se simțea atras spre cer. Simțea...gravitația cerului, faptul că îi aparține mai degrabă lui decât pământului. Însă nu voia să moară nu din

frică de moarte, ci din compătimire pentru lucrurile lumii, adică pentru lumea însăși. O milă adâncă, ce ne aduce aminte de Eminescu: „Sus inimile voastre! Cântare aduceți-I,/ El este moartea morții și învierea vieții! // Și El îmi dete ochii să văd lumina zilei,/ Și inima-mi împlut-au cu farmecele milei" (*Rugăciunea unui dac*)[122].

Aș îndrăzni să spun că această compătimire l-a făcut pe Nichita poet. Pentru că el a vrut să se facă organul unor trăiri și gândiri universale și să trezească poezia din oricine. Alexandru Condeescu avea dreptate spunând că „Nichita Stănescu are pudoarea durerilor personale, el suferă de durerile...lumii"[123]. Dar și poetul mărturisise că „o rană întâmplătoare la mână/ mă face să văd prin ea,/ ca printr-un ochean,/ durerile lumii, războaiele" *(Sunt un om viu)*...

Mai târziu, în „vârsta de aur a dragostei", Nichita trăiește din nou senzația de dilatare a sufletului, din cauza căreia „lucrurile sunt atât de aproape de mine,/ încât abia pot merge printre ele/ fără să mă rănesc".

Realitatea devine constrângătoare pentru cel care se simte „un univers în expansiune":

E un spectacol de neuitat acela
de-a ști,
de-a descoperi
harta universului în expansiune,
în timp ce-ți privești
o fotografie din copilărie!

(*Sunt un om viu*)

---

[122] A se vedea comentariul nostru din *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 331-332, 686-688.

[123] *Cf*. Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, vol. I, op. cit., p. 25.

Nici el nu mai poate descifra întru totul „papirusul vieţii/ plin de hieroglife”, cartea propriei vieţi. În altă parte aminteşte de felul „cum ţin trupul copilăriei, în trecut,/ cu morţile-i nerepetate” (*Îmbrăţişarea*) sau despre modul cum „voi, schimbări şi creşteri zvelte,/ sufletul mi-l potriviţi /.../ ridicându-l acoladă/ peste-oraşul suitor” (*Oră fericită*).

Dar se simte expansiv la modul creator:

Abia am timp să mă mir că exist, dar
mă bucur totdeauna că sunt.

Nu mă realizez deplin niciodată,
pentru că
am o idee din ce în ce mai bună
despre viaţă. /.../

Îmi place să râd, deşi
râd rar /.../

E o fertilitate nemaipomenită
în pământ şi în pietre şi în schelării,
magnetic, timpul, clipită cu clipită,
gândurile mi le-nalţă
ca pe nişte trupuri vii.

E o fertilitate nemaipomenită
în pământ şi în pietre şi în schelării.
Umbra de mi-aş ţine-o doar o clipă pironită,
s-ar şi umple de ferigi, de bălării!

(*Sunt un om viu*)

Chiar și umbra lui face locurile pustii să nască viață. Dar nu are un sentiment demiurgic la modul hulitor, ci își exprimă exuberanța, fericirea cu care descoperă darul creației în sine însuși.

Apare în acest volum o imagine poetică tulburătoare, cea a oaselor luminoase, care e legată de interesul poetului pentru problema nemuririi:

Alergând, alergând mi se-nteţeau mușchii
scheletul alb ce-l țin în mine,
ca marmora lui Michelangelo statuile,
a început să se facă *mai luminos, mai luminos*,
vertebră de vertebră, os de os.

(*Continuitate*)

*

O, voi, *fosforescentelor oase*!

(*Visul unei nopți de iarnă*)

Nichita avea sentimentul sau intuiția luminii lăuntrice, a luminii care trebuie să iradieze dinăuntru spre afară. Alergarea îi încordează mușchii, dar, mult mai mult decât atât, îl face lumină pe dinăuntru. Oasele care nu se descompun au reprezentat o obsesie pentru Nichita. Mai târziu va afirma:

„Cuvintele, din punctul de vedere al artei, sunt cea mai rezistentă parte a biologiei umane. Ele supraviețuiesc. Prin ele insul capătă nemurire, capătă *viața fără de moarte*. Ele au forma cea mai puțin materială cu cel mai mare

conținut abstract. Un os are o neverosimil de mare formă materială, cuprinzând un neverosimil de mic conținut abstract, adică numai o noțiune, noțiunea de os. Cuvintele, dimpotrivă"[124].

De aici sfatul: „Schimbă-te în cuvânt ca să nu te roadă viermii"[125]. Înțelegem, deci, că scheletul interior de lumină, este de fapt viața lui lăuntrică incandescentă, de ființă spirituală, cuvântătoare, care e aprinsă de dorul de a trece peste ceea ce este muritor.

Nichita a trăit șocul întâlnirii cu realitatea morții în copilărie, în timpul războiului. Prin poezie, el caută viața fără de moarte: „Într-unul dintre cele mai vechi poeme ale lumii, Ghilgameș caută viața fără de moarte. Toată istoria poeziei lirice și epice nu face altceva decât...să dea răspuns...acestei probleme"[126]. A nu se înțelege de aici că Nichita confunda – ca mulți confrați sau critici literari – nemurirea cu...posteritatea glorioasă. Cu acea iluzie de a trăi prin operă, a lui Horațiu sau a lui Dante. O idee primitivă și păgână, în care mulți se înțelenesc, din păcate...

Aici e o problemă mult mai dificilă, pe care am discutat-o altădată[127]. Și poate vom reveni asupra ei...

Însă Nichita se salvează de influența ideologiilor (politice sau literare), considerând poezia „o componentă fundamentală a existenței", în sensul în care „poetul autentic nu inventează; el

---

[124] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 18.

[125] Idem, p. 350.

[126] Idem, p. 19.

[127] A se vedea cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, Teologie pentru azi, București, 2011, p. 31-50, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

exprimă poezia din oameni, își modifică destinul după destinul poeziei din oameni, ca să fie crezut și eficient. [...] ...Frumusețea naturii lumii se exprimă nu prin sine, ci prin poezia existentă în om și exprimată [doar] de poet”[128]. Ceea ce reprezintă o concepție cât se poate de ortodoxă, pentru că oglinda frumuseții universale este conștiința umană. Poetul traduce în poezie ceea ce conștiința umană receptează din toată frumusețea lumii zidite de Dumnezeu.

Așa încât, susținând că poezia și poetul sunt o „hrană spirituală” pentru lume și, mai mult, că „fără poezie omul nu s-ar distinge de neant”[129], Nichita pare să îi confere poeziei un statut foarte înalt, echivalent cu piedestalul pe care a fost ea ridicată în Apus, despre care am vorbit în cartea indicată. Însă, după cum vedem, Nichita nu se referea la poezia în sine, ca o construcție umană, ci la poezia pe care poetul doar o găsește în natură și în oameni, adică acolo unde fusese așezată de Dumnezeu.

Astfel încât avem din nou, în Nichita Stănescu, un exemplu al faptului că marea poezie nu este deloc incompatibilă cu umilința, cu smerenia, cu filosofia ortodoxă...

În acest al doilea volum de versuri, poetul ne-a lăsat urme lesne de observat ale lecturii cu atenție a *Divanului* și, mai ales, a *Istoriei ieroglifice*:

Vieți revărsate-au fost, ori nouri tragici
pe sub *un cer cu stele fixe și etern*. /.../

Doar coama foșnitoare pân'la țipăt
muta tot timpul umbra ce-o zvârleam,
când stam, subțire *piatră-n sclipăt*,
nemișcător și drept, și surâdeam.

---

128 Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 62-63.
129 Idem, p. 63.

(*Mișcare în sus*)

A se vedea disertația lui Cantemir despre *stelele fixe* și despre adunarea cuvintelor înțelepte din „cerești ogoară”, în dedicația către fratele său, Antioh, din *Divanul*[130]. Bineînțeles, concepția despre *stelele fixe* este antică...

În ceea ce privește „piatra-n sclipăt”, ne amintim fabuloasa descriere a cetății Epithimiei, cu arhitectura sa splendidă, din care Nichita a reținut cu deosebire, voluta unui pod peste Nil:

Iar din cerbicea a patru zmei
arc *sclipuit* [boltit]
de marmure foarte frumos sclevesit
în sus să râdica
și, foarte cu mare meșterșug
peste apă întindzându-să,
spre stâlpul ce-i era dimpotrivă să lăsa
și în cerbicea iarăși acelor patru zmei
să aședza.
Și așe, dintr-un capăt până la alt capăt,
un *sclip* [arc] în chipul podului,
peste apa Nilului să încheia[131].

---

[130] *Cf. Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, text stabilit, traducerea versiunii grecești, comentarii și glosar de Virgil Cândea, postfață și bibliografie de Alexandru Duțu, Ed. Minerva, București, 1990, p. 9-12.

[131] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997, p. 127.

O *piatră-n sclipăt*...după cum se simțea Nichita: un *arc boltit*.

Sclipăt nici nu se află în *DEX*, ci este o creație a lui Nichita, de la „sclip”-ul lui Cantemir.

O altă poezie se numește *Clar de inimă*, metaforă care, după cum am sesizat și altădată, apare în *Istoria ieroglifică* sub forma: „chiară inimă”[132]/ clară inimă. Lui Nichita i-a plăcut atât de mult încât a conferit acest titlu unei antologii de poezii de dragoste, pe care a alcătuit-o și a publicat-o în 1973.

Ștefania Mincu a presupus: „la Nichita Stănescu, «clarul de lună» eminescian (unghiul de vedere astral, transcendental) devine «clar de inimă», dând chiar titlul unei culegeri”[133], fără să bănuiască, însă, faptul că metafora nichitiană ar putea proveni din literatura noastră veche.

Numai că, îndărătul construcțiilor metaforic-vizionare uluitoare sau a pastișelor sintagmatice, se află trăirile autentice ale poetului, ale sufletului său, mai mari decât poezia lui.

Nu e o poezie construită, ci e, mai întâi, o poezie trăită. Apoi e construită, apelând uneori la formule poetice pe care le-au perfecționat înaintașii, dar nu pentru desăvârșirea formulelor, ci pentru drama din spatele lor, pe care au trăit-o aceia înaintea lui Nichita. Pentru experiența dureroasă sau dulce (sau dureros de dulce) pe care o conțin acele formule poetice.

Orice vers uluitor are în spate o dramă existențială, un zbucium cumplit și un efort imens, prin care autorul s-a ridicat să supraviețuiască deasupra valurilor lumii. Oamenii iubesc însă numai lustrul, nu și durerea amară prin care s-a realizat. Sau, după cum spunea Nichita undeva: oamenii ar da orice să scrie un vers ca Eminescu, dar nimeni n-ar vrea să trăiască nicio clipă din viața lui Eminescu.

---

[132] Idem, p. 224.

[133] Ștefania Mincu, *Nichita Stănescu. Între poesis și poiein*, Ed. Eminescu, București, 1991, p. 104.

Însă insesizabilele (pentru unii) țintiri spre trecut se vor acutiza în volumul următor, *Dreptul la timp* (1965). Volumul acesta ne aduce în atenție și alte teme fundamentale ale poeziei lui Nichita: timpul, moartea, ființarea, prietenia.

Sună a teme filosofice, ceea ce se poate considera oricând că sunt, cu adevărat, însă poetul nu a introdus filosofia sistematică în poezie, după cum nici Eminescu nu făcuse acest lucru (și nici Blaga, oricât de filosof a fost el). Nichita a debutat și a reușit să ne convingă, în primele sale două volume, că este un mare (chiar uluitor de mare, de la bun început) poet modern. Ceea ce putem conveni, până la urmă, că a fost și rămâne. Mă refer la: modern.

Dar, dacă în acele volume dintâi a topit, în magma trăirilor și a viziunilor sale, stiluri poetice diferite, căutând uneori a lăsa să se vadă o filiație a genialității (în care apar, ca repere indiscutabile, Eminescu, Barbu și Arghezi, dar și urme ale admirației pentru Cantemir sau Bolintineanu, mai puțin reliefate), în cel de-al treilea volum de versuri ceva se schimbă. Nu în mod radical, dar este totuși o schimbare care dovedește că poetul a adâncit anumite gânduri, care-l măcinau de ceva vreme.

Poemele *Dreptul la timp* și *Enghidu* dezvăluie această întoarcere de gând.

Dispar logica ilogică a poeziei moderne și încriptările de tipul *Jocului secund* sau al *Timbrului* (să le spunem așa, cu toate că Nichita a apelat la o altă matematică în poezie decât Barbu) – deși nu definitiv – și apare logica ilogică a...stilului arhaic, biblic sau epopeic:

Era-n cutremuratul Februarie,
când o femeie năștea în lume,
fiul ei primindu-și dreptul la timp. /.../

Trupul copilului răsărea
greoi și sigur, ca luna
din apele mării. /.../

Trupul copilului, greoi și sigur,
continua să răsară
ca o bătaie a inimii din inimă,
ca o planetă ce se rupe
dintr-un soare.
Era în Februarie, sub roata de viscol,
când steagul cel mare-al zăpezilor
cădea aburind, la pământ. /.../

Dar i se păru deodată femeii
că nu-și poate lua în brațe feciorul,
așa cum nu poți să ridici în brațe
un râu.

I se păru că el i se rupe
de sân,
așa cum se rup cuvintele
de gură. /.../

Și toate acestea le simți
de neschimbat,
cum nu mai poți să abați
o întâmplare
desfășurată-n trecut.

I se păru femeii deodată
că fiul ei aleargă scânteind
către marile roți dințate

ale anotimpurilor /.../

Umărul alb și strălucitor i-l atinse
cu gestul cu care smulgi un sunet
din harfă
și el era, într-adevăr!

Cu mâinile îl pipăi, cu privirile,
cu auzul, cu mirosul, cu gustul,
cu toate deodată,
și el era viu și nevătămat.

(*Dreptul la timp*)

De ce nu și-a intitulat Nichita primul volum de versuri astfel? Pentru că nu și-a câștigat prin simpla naștere „dreptul la timp", ci prin muncă, prin efortul creator. Căci:

> „*Numai o operă justifică o existență*. Sunt oameni care au trecut ca și cum n-ar fi fost. În urma lor nu rămâne nimic"[134].

Critica a considerat acest poem o încercare de mitologizare a biografiei proprii, însă credem că, mai degrabă, lucrurile trebuie privite dintr-o altă perspectivă.

Așadar, facem pentru prima dată cunoștință cu un Nichita care nu mai vrea să ne uluiască prin exuberanța modernistă a versurilor. Versurile sale au dintr-o dată sensuri deschise, chiar părut facile, pentru că poetul a ales să recurgă la...stiluri antice.

---

[134] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 565.

Și aceasta nu dintr-o sforțare de tip postmodern de a crea colaje estetice, ci dintr-o credință fermă în faptul că nu există evoluție stilistică în poezie sau în artă, în general (după cum nu credea nici în evoluționismul științific):

> „În poezie evoluția, dacă există, este imperceptibilă. [...] Un cititor obiectiv, cult și sensibil rămâne surprins de uluitoarea contemporaneitate a poemului *Ghilgameș*, de fantastica înălțime de neatins a *Odiseii*. De la versul hermetizant prin distilare al *Divinei comedii* până la rafinamentul rău-înarmatului, dezarmantului Mallarmé, distanța propune mai degrabă o fină involuție, decât o evoluție de rafinament. [...] Arta în genere, și poezia în special, n-a fost niciodată naivă. Descoperirea naivității în artă, gustul pentru naiv, este un act ulterior, rafinat și decadent, minor și răsfățat, hedonist și nabab"[135].

Poetul vorbește despre „fină involuție" pentru a nu scandaliza, dar eu cred că voia să se înțeleagă, din cuvintele sale, că, în sistemul său poetic de valori, obcuritatea sau ermetismul teologic al *Divinei Comedii* se situa cu mult mai sus decât pretențiile de ermetism ale lui Mallarmé, cel „rău-înarmat" cu tehnici și principii poetice, care „dezarmează" prin inconsistență.

Nichita este adversarul ideii de epocă primitivă, a poeziei sau a umanității, precum și al celei de evoluție/ evoluționism. El privește – ca odinioară Heliade, dar și ca Eminescu ori Bacovia – desfășurarea istoriei (poetice sau umane) ca pe o degradare și o involuție[136].

---

[135] Idem, p. 224.

[136] A se vedea Idem, p. 83: „Se poate considera omul ca rezultatul unei evoluții în timpi geologici, capăt al unei contribuții generale, dată de toate speciile și regnurile. [...] De asemenea, putem accepta, *ca temă de*

Din această perspectivă, e de discutat cu seriozitate și dacă arta lui Brâncuși înseamnă o întoarcere la primitivitate...pentru că ni se pare că și acolo a fost pusă problema într-un mod eronat...

Prin urmare, Nichita nu poate fi decât adversar al ideii de evoluție prin sincronizare, atât de mult iubită și de promovată la noi, prin toate canalele oficiale.

Încât, iarăși o spun, marii poeți români țin parcă să contrazică, în mod constant, teoriile cel mai dragi ale criticii noastre academice, acelea despre faptul că poet mare/ genial nu poate fi decât cel care e la curent (și de acord) cu toate noile descoperiri științifice (Gherea, Călinescu, Lovinescu și mulți alții, majoritatea criticilor literari au pus un punct accentuat pe acest i), e un om al lumii moderne, integrat ei fără rest, care cunoaște de asemenea foarte bine și se sincronizează cu noile achiziții în materie de genuri și teorii literare, lingvistice etc., practicate în zonele care iradiază civilizație și cultură, recte Occidentul.

Din aceste „calități" ale poetului, Macedonski încercase din răsputeri să-și facă un titlu de glorie împotriva lui Eminescu...și, ce n-a reușit el, a reușit în parte, ulterior, să facă exegeza literară pentru el.

---

discuție (s. n.), și inversul primei teze și anume aceea că omul este cea mai veche ființă, iar animalele și plantele nu sunt altceva decât decăderi din om, ratări ale omului, involuții ale sale simultane cu el [...]. *În fine*, putem socoti omul ca pe o *formă de boală a naturii*, sau dimpotrivă natura ca pe un *efect de îmbolnăvire materială descinsă din om* (s. n.)". Adevărata concepție a lui Nichita Stănescu este cea care urmează după „în fine". Pentru că omul căzut este „o formă de boală a naturii", păcatul lui a îmbolnăvit universul întreg, încât natura a ajuns „un efect de îmbolnăvire materială descinsă din om". Fenomen pe care a început să îl denunțe în poezie Eminescu, dar pe care l-a exprimat plenar Bacovia, după cum am sesizat în cărțile și studiile noastre anterioare.

În schimb, Nichita Stănescu rejectează ideea de evoluție a rafinamentului poetic. El e categoric în această privință:

> „Talentul este răsplata târzie a sufletului și a umanismului[137] de a intra în contact cu umanitatea. *Vai, însă, de poetul pe care-l recunoști după talent, iar nu după suflet!* (s. n.)”[138].

E un *„Vai!”* biblic acesta...

Și apropo de Scripturi și de stilul antic despre care vorbeam...nu cred că Nichita e primul care l-a descoperit și care s-a întors la el, ci cred că întreaga poezie modernă descinde dintr-o astfel de descoperire[139], nemărturisită însă, și pe care exegeza literară, dacă o observă undeva, o interpretează, convenabil, ca artificiu estetic. Arghezi fusese aproximativ de aceeași părere cu Nichita: „Poezia nouă nu începe, cum spun manualele, acum cincizeci de ani. Ea începe de acum vreo două mii...”[140].

Căci, până la criza conștiinței artistice sau poetice, a fost criza conștiinței înseși cea care i-a trimis pe romantici și apoi pe moderni la a descoperi textele Creștinismului. Există lucruri care nu au timp pentru farafastâcuri stilistice. Lucruri grave, esențiale. Și Nichita la acestea se referă în *Dreptul la timp* și *Enghidu*.

---

[137] A umanismului creștin, nu a umanismului păgân promovat de Renaștere și lăudat la noi pe vremea comunismului.

[138] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 562.

[139] A se vedea și articolul nostru de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/08/cantarea-cantarilor-si-poezia-moderna/.

[140] Tudor Arghezi, *Eminescu*, îngrijirea ediției, postfață și culegere de referințe critice de Leonard Gavriliu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 37. Textul, din care face parte fragmentul citat de noi, este o conferință rostită de Arghezi în 1943.

Și-a dat seama că nu există un ton al poeziei de imitat pentru lucrurile grave, fundamentale ale vieții. Că ele nu se pot exprima decât într-un mod străvechi, pentru că și ele tot străvechi sunt.

Într-o listă a cărților fundamentale pentru Nichita, *Biblia* este pe primul loc, după care urmează *Ghilgameș*[141]. Și asta nu numai datorită stilului și vechimii considerabile a operei – mă refer acum la *Ghilgameș* –, ci mai ales pentru că poetul credea în cultul prieteniei:

> „Eu sunt un reînviat pentru că, pentru mine, cultul prieteniei e mai răsucit și mai sfânt decât turlele bisericii de la Curtea de Argeș”[142].

Însă nici la *Sfânta Scriptură* nu s-a raportat din punct de vedere strict literar, pentru că am găsit o mărturie a vieții lui spirituale intense, care presupune și o spovedanie publică, în același timp:

> „Eu – m-am adresat judecătorilor – sunt numai în mod majoritar om. În mod majoritar sunt cinstit. Făcând în casa adevărului un loc și necinstei. Eu, în mod majoritar mă rog, în mod majoritar rostesc colinde, în mod majoritar mă bucur de Fecioară, făcând loc în casa adevărului și înjurăturii și urletului și curviei”[143].

Și aceasta e o mărturie din 1982, cu puțină vreme înainte de a pleca din lumea aceasta. După cum vedem, Nichita era

[141] *Cf. Antimetafizica*, op. cit., p. 109.

[142] Idem, p. 37.

[143] Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent*, Ed. Sport-Turism, București, 1985, p. 241.

conștient de păcatele sale, dar nu era și nepăsător. Însă ne mărturisește și că se ruga în mod majoritar. Și că avea evlavie la Preacurata Fecioară. Și aceasta nu este puțin lucru...

Avea conștiința că nu păcatele făceau din el om în mod majoritar, ci rugăciunea și credința. Că, în cea mai mare parte a ființei lui, era un om al cumințeiniei, al bucuriei și al ascultării de Dumnezeu...

Bineînțeles, mărturiile acestea sunt aruncate pe ici pe colo, exprimate „poetic”, adică într-un stil părut aiurit, ca să nu bată prea mult la ochi.

Să ne întoarcem, deci, la poemul *Enghidu*, având drept motto o frază din arhaicul poem babilonian: „A murit Enghidu, prietenul meu, care ucise cu mine lei”. Poem în șapte părți și în care Nichita atinge subiectele cele mai grave pe care le poate gândi omul în existența sa.

Și începe cu o problematică centrală, am putea spune, în aceste prime volume: descoperirea cu uimire a sinelui și a universului, a ipseității și alterității, precum și a relației dintre sine și făptura exterioară sinelui, cu cea umană (co-umană) și cu cea non-umană:

Privește-ți mâinile și *bucură-te*, căci ele *sunt absurde*.
Și picioarele privește-ți-le, seara, drept cum stai,
atârnând spre lună.

Poate că sunt mult prea aproape ca să mă vezi,
dar și aceasta e altceva decât nimic.

Mă voi face depărtare, ca să-ți încap în ochi,
ori cuvânt, cu sunete de mărimea furnicii,

ca să-ți încap în gură.

Pipăie-ți urechea și *râzi* și *miră-te* că poți pipăi.

Pe mine însumi mă dor, în scurta trecere.

Mi-am întins privirea și ea a întâlnit un copac,
și el a fost!

Umerii privește-mi-i, și spune-ți că sunt cei mai
puternici pe care i-ai văzut, după iarbă și bivoli,
căci *fără pricină sunt așa*.
Cu ei mut depărtarea, ca pe un sac de piele
la moara de vânt.

De-aceea când mă ard în străfundul ochilor
niciodată atinsele de mine lumini,
suavă durere albastră întind peste creștet,
să-mi țină loc de cer.

Și dacă mă dor pe mine însumi, cu râuri,
cu pietre, cu o dungă de mare,
atât cât să-mi fie toate *un pat*,
totdeauna neîncăpător *gândului meu*
în veșnică creștere, o, n-am să știu că și tu
te dori pe tine asemeni, și nu eu sunt acela
cu care vorbesc!

„Privește-ți mâinile și bucură-te, căci ele sunt absurde /.../ Umerii privește-mi-i...căci fără pricină sunt așa”!, zice poetul.

Dar cum ai putea să te bucuri de absurditatea lucrurilor?

Însă Nichita nu spune ce pare a spune, ci altceva. Și anume că sensul existenței, motivul pentru care lucrurile/ toate făpturile din univers sunt așa cum sunt, nu se supune raționalității umane neînduhovnicite, neluminate de harul lui Dumnezeu. Omul nu cunoaște rațiunile lucrurilor, pentru că numai Dumnezeu le cunoaște, Cel care le-a creat pe ele. Omul însă, doar cu rațiunea lui, nu știe de ce Creatorul le-a făcut așa și nu altfel. Însă omul se poate mira de frumusețea lor, de toată frumusețea cosmică, și se poate bucura că toate aceste lucruri și făpturi există și că el însuși există.

E ceea ce a făcut Nichita („Ce bine că ești, ce mirare că sunt!"; „Întâiul ochi ce l-am deschis pe lume/ s-a redeschis deodată" spre o „cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi,/ când lumile-ți încep la căpătâi,/ și-ți bat în văz și în auz, anume,/ și mâna-ntinsă simte o dimensiune,/ și fiece mirare e un nume" – *Cântec I* și *Cântec II*) și face și în acest poem: „Privește-ți mâinile și bucură-te /.../ Pipăie-ți urechea și râzi și miră-te că poți pipăi".

Omul este ființa înzestrată cu o conștiință care poate absorbi în oglinda raționalității sale tot acest miracol al vieții, toată această uluitoare frumusețe, toată mulțimea de manifestări existențiale pe care le poate cuprinde cu privirea: „Mi-am întins privirea și ea a întâlnit un copac,/ și el a fost".

Bineînțeles, „el a fost" nu pentru că l-a privit poetul sau altcineva, ci întrucât conștiința umană este oglinda creată de Dumnezeu pentru a se contempla tot universul în ea. Omul poate privi frumusețea și bunătatea lui Dumnezeu în oglinda frumuseții cosmice, care, la rândul ei, se reflectă în conștiința umană. De aceea avem o multitudine de semnificații ale oglindirii și ale reflecției în opera lui Eminescu, despre care am vorbit atunci când am comentat poemele acestuia.

La Eminescu, logosul cosmic are permanentă nevoie de logosul uman, convorbitor, fără de care „simte-a lui singurătate":

Iată lacul. Luna plină,
Poleindu-l, îl străbate;
El, *aprins de-a ei lumină,*
Simte-a lui singurătate.

Tremurând cu unde-n spume,
Între trestie le farmă
Și *visând o-ntreagă lume*
Tot nu poate să adoarmă.

(*Lasă-ți lumea ta uitată*)

Oglinda apelor, în adâncimi de codri de simboluri ai universului, e aprinsă de lumina cerească, dar nu se poate simți împlinită dacă nu există oglinda conștiinței umane care să răspundă acestei reflectări din cer până la pământ.

La Eminescu, în absența omului, partener de dialog al lumii, lumina lunii plutește „pe mișcătoarea mărilor singurătate” (*Scrisoarea I*), iar luceferii luminează „Călăuzind singurătăți/ De mișcătoare valuri” (*Luceafărul*). Tot universul acesta splendid e o singurătate în zbucium în absența omului care este singurul în stare să îi vadă frumusețea, să se uimească de ea și să o admire. Logosul cosmic nu este un logos conștient de sine, ci numai prezența omului conferă sens freamătului său, pentru că numai omul poate înțelege raționalitatea (inseminată de Dumnezeu) a melosului său. Fără prezența umană a „prințului” său (*O, rămâi...*), a lui Adam, tot ce simte cosmosul este o singurătate imensă. De aceea și Nichita spune: „Mi-am întins privirea și ea a întâlnit un copac,/ și el a fost”.

Mai devreme, în poemul *Dreptul la timp*, pruncul este atins și privit de mamă, existența sa este constatată de cea care l-a

născut: „și el era, într-adevăr! /.../ și el era viu și nevătămat /.../ și el era, întreg”. Pentru că ceea ce face să fie este relația.

De aceea Părintele Dumitru Stăniloae și-a intitulat o carte: *La început a fost Iubirea*. Ceea ce e un alt fel de a spune – mai pe înțelesul nostru, care devenim tot mai greu înțelegători –, că „La început a fost Cuvântul” (In. 1, 1). Fiindcă existența Cuvântului în început arată existența relației în cadrul Treimii, Care a fost mai înainte de a fi lumea.

Existența Cuvântului exclude singurătatea din veșnicie.

Dacă – spunând: „Privește-ți mâinile și bucură-te, căci ele sunt absurde /.../ Umerii privește-mi-i...căci fără pricină sunt așa” –, Nichita s-ar fi gândit la absurdul lui Camus sau al lui Cioran, n-ar mai fi fost vorba de nicio bucurie, de nicio uimire plină de bucurie în descoperirea celuilalt, pentru că nici în filosofia acelora nu există nicio bucurie și nicio speranță. Să ne amintim numai că, pentru Sartre, *ceilalți sunt iadul*...

Problema prieteniei pe care o pune Nichita aici, în Enghidu, este tocmai problema relației. A relației care face să fie. Și paradoxul despre care vorbește Nichita este acela de a descoperi, în același timp, în existența umană, relația și alteritatea. Căci, în situația noastră de creaturi, ceea ce ne ține în viață este conexiunea cu ceilalți, dar, în același timp: „mă voi face depărtare, ca să-ți încap în ochi”, doar „pe mine însumi mă dor, în scurta trecere” a vieții și „n-am să știu că și tu/ te dori pe tine asemeni, și nu eu sunt acela/ cu care vorbesc”.

Cu alte cuvinte: lăuntrul tău îți este cu adevărat sau întru totul intim numai ție. „Că cine dintre oameni știe ale omului, fără numai duhul omului care este în el?” (I Cor. 2, 11, *Biblia 1939*). Omul se poate dărui pe sine, în iubire și în prietenie, și cu toate acestea, nu poate asuma deplin sau înlocui durerile celuilalt. Poate compătimi, dar nu se poate schimba în celălalt.

De aceea Nichita va propune o apropiere de oameni și de lucruri, prin poezie, care să asume cât mai mult experiența existențelor lor. „Pe mine însumi mă dor" și „n-am să știu că și tu/ te dori pe tine asemeni". Conjugarea paradoxală a verbelor e o caracteristică a liricii lui Nichita.

E foarte posibil ca literatura veche, Cantemir îndeosebi, cu *Ieroglifica* sa, să-i fi fost maestru în această privință, a libertăților de limbaj, care se manifestă mai ales în direcția formării cuvintelor și a conjugărilor neobișnuite de care aminteam. Apropo, însă, de „mă dor" și „te dori", am aflat la Dosoftei aceeași tactică poetică (să-i zicem), atunci când spune: „am luat și durum și născum".

Probabil că Nichita n-a cunoscut acest exemplu, care e parte din transpunerea unei rugăciuni a Sfântului Isaias: „Pentru frica Ta, Doamne, în zgău [pântece] am luat și *durum* și *născum*, Duh de spăseniia Ta [Duhul mântuirii Tale], carea feacem pre pământ"[144]. Sunt convinsă, însă, că poetului nostru i-ar fi plăcut foarte mult acest „durum și născum", care poate caracteriza și experiența nașterii poeziei sale.

Așa cum l-a ținut minte și l-a evocat, de mai multe ori, pe acel „șezum și plânsăm" (Ps. 136, 3, *Psaltirea în versuri*), cu atât mai mult l-ar fi impresionat acest „durum și născum", pe care, extrapolând, îl putem socoti o formulă metonimică, atât pentru ceea ce încearcă să exprime poetul în *Enghidu*, cât și în toată poezia sa. Căci „cuvintele sunt pruncii pe care-i alăptăm/ cu viața noastră" (*Palatul vulturului* din vol. *Opere impersonale*).

Poate că nu degeaba au plecat amândoi în veșnicie în aceeași zi, la început de iarnă, când cade prima zăpadă, lăsându-ne nouă *ninsori de candori* în versuri – „Ninsoarea e umbra de la

---

[144] Dosoftei, *Psaltirea de-nțăles*, text stabilit și studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p. 679.

stele", zicea Nichita (*Învățăturile cuiva către fiul său*, în vol. *Epica magna*)...

Și dacă mă dor pe mine însumi, cu râuri,
cu pietre, cu o dungă de mare,
atât cât să-mi fie toate un *pat*,
totdeauna neîncăpător *gândului meu*
în veșnică creștere...

Nichita pare strivit de acest sentiment al universului neîncăpător pentru gândul sufletului său, încât lumea întreagă îi apare ca un „pat"...al lui Procust, „totdeauna neîncăpător gândului meu/ în veșnică creștere".

În volumul anterior scrisese *Lauda omului*:

Din punctul de vedere-al copacilor
soarele-i o dungă de căldură,
oamenii – o emoție copleșitoare...
Ei sunt niște fructe plimbătoare
ale unui pom cu mult mai mare!

Din punctul de vedere-al pietrelor,
soarele-i o piatră căzătoare,
oamenii-s o lină apăsare...
Sunt mișcare-adăugată la mișcare,
și lumina ce-o zărești, din soare!

Din punctul de vedere-al aerului,
soarele-i un aer plin de păsări,
aripă în aripă zbătând.
Oamenii sunt păsări nemaiîntâlnite,
cu aripile crescute înlăuntru,

care bat, plutind, planând,
într-un aer mai curat – care e gândul!

Deși, față de inovațiile stilistice extraordinare pe care le-a adus Nichita în lirica românească, această poezie nu pare, ea însăși, un mare salt, totuși, dacă o judecăm ca perspectivă poetică și ontologică, aduce o viziune înnoitoare care depășește cu mult ce au gândit vreodată alți mari poeți ai României. Și mă gândesc la Blaga, care ar putea fi bănuit, numai după o anumită sonoritate a ideii, că ar fi putut să o scrie și el. Însă este o impresie falsă.

Astfel, dacă despre Eminescu s-a spus că, părând a mai păstra câte ceva din poezia pașoptistă, ca stil, a făcut însă un salt enorm în gândire (cugetarea înaltă fiind cea care atrage apoi, după sine, și rafinamentul poetic excepțional), încât lirica lui Eminescu nu mai suportă comparație cu nimic din poezia anterioară, prepașoptistă și pașoptistă, tot la fel și despre Nichita se poate spune că, reînnodând legătura cu poezia modernistă interbelică, o întrece însă, atât prin profunzimea gândirii și a problemelor ridicate, cât și prin reinventarea limbajului poetic (cu excepția lui Arghezi). Deși diferența nu este, în acest caz, tot atât de mare ca între Eminescu și pașoptiști.

Revenind la poezie...omul gândește și conștiințele lucrurilor fără conștiință. Pentru că el nu poate să conceapă existența a ceva fără conștiință. Omul are conștiință în toate simțurile sale (în văz, în auz, în miros, în pipăit), după cum a spus Nichita de multe ori. Fiecare percepție a sa e o antenă a conștiinței. De aceea, orice lucru întâlnește omul, el îl transformă în conștiință, chiar dacă acela e un lucru irațional, lipsit de conștiință.

Omul e posesorul unui laser interior nevăzut, cu care decriptează și citește ADN-ul conștiinței tuturor lucrurilor, care

nu se vede. Așa încât Nichita poate descoperi și înțelege un *punct de vedere al copacilor*, un *punct de vedere al pietrelor*, un *punct de vedere al aerului* etc. Există rațiuni inseminate de Dumnezeu în lucruri, care sunt compatibile cu rațiunea umană și, totodată, greu de înțeles pentru rațiunea noastră discursivă...prin care lucrurile iraționale ne percep cumva, la rândul lor, pe noi și pe celelalte existențe. Însă, față de toate celelalte făpturi, nu-mai oamenii sunt *păsări ale gândului*. Dar există o rețea de comunicare cu nenumărate ramificații în univers – un fel de www cosmic și dumnezeiesc –, prin care chiar și lucrurile fără conștiință sunt comunicante.

Într-un alt poem, din vol. *Obiecte cosmice*, va spune: „Ea are gura-n călcâie. Ea se hrănește mergând/ pe muchia unde *materia/ se schimbă în gând*" (*Ideea cu gură*). Iar, în volumul de față, zice undeva: „Chiar trupul meu de-atunci /.../ *trecea neliniștit în gând*" (*Invocare*).

Dacă, pentru Dosoftei și Eminescu, Dumnezeu a zidit toate „cu gândul" (Ps. 135, 17 etc., *Psaltirea în versuri*) și toate sunt *plasticizarea gândirii lui Dumnezeu* (împrumutăm exprimarea teologică a Părintelui Stăniloae)[145], iată că la Nichita întâlnim și ideea că omul (omul poetic, mai bine zis) este un „mecanism" dumnezeiesc (lăsat de Dumnezeu), care poate să macine materia până la gând. Adică poate să ajungă la substratul ei inefabil, care e gândul.

---

[145] A se vedea comentariul nostru de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/01/27/eminescu-si-ortodoxia-gandul-lui-dumnezeu-v/.

Acest comentariu a intrat ulterior (ca toate celelalte pe care le-am scris pe platforma noastră online, despre Eminescu), în cartea *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

Dar să ne întoarcem la *Enghidu*!

II

Ca să fie ceva între noi, altcineva – sau eu
însumi – am botezat ceea ce însumi eu făcusem,
rănindu-mă,
mereu împuținându-mă, mereu murind,
cu vorbe de buzele mele spuse.

Și pentru durerea cea mare, albastru i-am zis,
tot fără pricină, ori numai pentru că așa mi-au
surâs buzele.
Te-ntreb, oare tu, dacă asemenea ai spus,
surâzând,
cărei alte dureri i-ai spus astfel?

Desigur, înălțimea pe care-am azvârlit-o din ochi,
ca pe o suliță fără întoarcere,
tu altcum ai mângâiat-o, pentru că mâinile tale,
gemene cu ale mele, sunt absurde, și-ar trebui
să ne bucurăm de aceste cuvinte trecând
de pe o gură pe alta ca un râu nevăzut,
căci ele nu există.
O, prietene, cum este albastrul tău?

III

Joc de treceri, mai iuți, mai încete,
pentru ochiul meu odată cu mine creându-i pe
arbori, pietrele și râul,
deasupra mai *încetului meu trup*

târându-se de gând, asemenea caprelor, seara,
de funie.
Timpul, el singur peste tot, eu însumi,
și după aceea.

IV

Și când toate se șterg, ca într-o scoică mările,
nimic nemaifiind, decât în ochii celor
care nu sunt, trecerea durerii în trecerile
timpului, o, prietene, asemenea fiind altcuiva,
eu nu voi mai fi, căci un lucru asemenea altuia
nu există.

Ceea ce e unic el însuși se doare pe sine,
măsurând ca la toance[146],
în munți, trecerea timpului, știindu-se singur,
schimbând cu jur împrejurul lui nume de lucruri.

Prietenia se întemeiază pe vorbire: „ar trebui/ să ne bucurăm de aceste cuvinte trecând/ de pe o gură pe alta ca un râu nevăzut”. Între multe cuvinte care se spun și care „nu există”, există însă o întrebare fundamentală: „O, prietene, cum este albastrul tău?”. Pentru că, dacă el a numit cerul cu numele „albastru”, întrebarea esențială, pentru cel ce e prieten adevărat, este: Cum este cerul tău? Pentru că, dacă inițial cuvântul „albastru” pare să denumească un cer obișnuit, care este o „durere” din cauza depărtării (orice este o „durere” din cauza de-

[146] *Toancă, toance* = cotitura unei ape curgătoare repezi; vârtej, bulboană, vâltoare, *cf.*
https://dexonline.ro/definitie/toance.

părtării, a alterității), întrebarea din urmă schimbă această semnificație. Deci: Ce este/ care este cerul tău? Cu alte cuvinte: În ce crezi în mod fundamental, care este cerul veșniciei tale? Cine este Dumnezeul tău?

Aceasta este întrebarea importantă, fundamentală, oricât de...„moderni" ar fi oamenii. Pentru că e o mare diferență între a crede într-un Dumnezeu care e Treime de persoane și Iubire din veșnicie și a crede într-un Dumnezeu care e Singurătate din veșnicie. Sau între a crede că lumea e creația iubită a unui Dumnezeu, care Se întrupează pentru ea ca să o mântuie, și a crede că lumea e visul inconsistent al unui Brahman.

Pentru că Dumnezeu e idealul cel mai înalt al omului. Și cum e Dumnezeul tău, așa ești și tu. Cum e „albastrul tău", așa ești și tu. Așadar: „O, prietene, cum este albastrul tău?". Iar doi prieteni nu pot vorbi cu adevărat, dacă nu își mărturisesc crezurile cele mai intime, credințele cele mai sfinte ale lor.

Pentru că – ne spune Nichita în continuare – timpul trece și ia cu el și durerile noastre, vine moartea și omul care a fost pe pământ nu va mai fi niciodată pe pământ. Unicitatea fiecărui om e irepetabilă. Pe acest pământ va mai fi un alt om „asemenea" și totuși neasemenea celui care a fost, pentru a putea respira aproape aceeași conștiință: „o, prietene, asemenea fiind altcuiva,/ eu nu voi mai fi, căci un lucru asemenea altuia/ nu există". Însă omul va exista și după ce va ieși din acest timp, din această durată existențială: „Timpul, el singur peste tot, eu însumi,/ și după aceea".

Trupul este doar...„încetul meu trup/ târându-se de gând, asemenea caprelor, seara,/ de funie". Comparația și formularea sunt de inspirație biblică, în mod evident și evident intenționat.

Sufletul/ gândul/ cuvântul omului rămâne în urma lui, după cum va preciza Nichita și mai târziu: „Eu sunt un cuvânt care se rostește/ lăsând în urma lui un trup" (*Înaintare*, din vol.

Epica magna). Un trup propriu-zis sau un trup de cuvinte, care formează volumele de poezii.

Însă poetul ne-a lăsat și o mărturisire importantă legată de acest poem. E mai lungă, dar cred că merită amintită:

> „În poate cel mai vechi poem scris al lumii, *Ghilgameș*, eroul are percepția morții abia în momentul în care Enghidu, cel mai bun prieten al său, moare. Până atunci Ghilgameș ucisese lei, învinsese mortal dușmani, dar ei erau dintr-o zonă dinafara conștiinței lui de sine. De aceea, anularea lor totală semnifica numai o victorie a sinelui, dar nu și moartea, pentru că moartea nu poate avea o înfățișare concretă decât prin anularea sinelui.
>
> Dar Enghidu, prietenul lui Ghilgameș, nu era însă decât un alter ego. Un soi de contemplare a sinelui dinafara lui însuși. De aceea moartea lui Enghidu, «prietenul meu care ucise cu mine lei», este însăși moartea sinelui, pe planul contemplării lui însuși. Este însăși moartea contemplației, adică a legăturii prime, a sinelui cu lumea. [...]
>
> De aici și brusca lui hotărâre de a căuta nemurirea. De aici și periplul până la Utnapiștim, unicul om nemuritor al lumii de oameni. De aici și strania rezolvare a celui mai vechi poem, care are ca impuls tema căutării vieții fără de moarte, și anume însăși scrierea lui, a poemului, în cuvinte.
>
> Cuvintele, din punctul de vedere al artei, sunt cea mai rezistentă parte a biologiei umane. Ele supraviețuiesc. Prin ele insul capătă nemurire, capătă viața fără de moarte. [...] Faptul că pleacă în căutarea nemuririi nu este altceva decât argumentarea artei, descrierea pricinii artei. [...]
>
> «Nu credeam să-nvăț a muri vreodată» e cel mai vital vers pe care-l cunosc, alături de: «A murit Enghidu, prietenul meu, care ucise cu mine lei!».

> «Nu credeam să-nvăț a muri vreodată» este versul unui învingător, al unui om care a supraviețuit. Al poetului care a supraviețuit cel mai intens în literatura noastră, pentru că a exprimat cel mai acut pricina și sensul literaturii: a fi [omul în veșnicie]"[147].

Și ne bucurăm, uneori, de astfel de explicații extinse, pentru că Nichita a vrut să-și creeze cititorii, după cum însuși a mărturisit:

> „Mi-am pierdut zile bune din viață sau, poate, dimpotrivă, am câștigat zile bune din viață discutând cu cititorii mei. Lectura unei cărți vii, a unei sensibilități vii, adeseori, este la fel de importantă pentru un poet cum e lectura cărților tipărite. [...]
>
> Autorul este desăvârșitul personaj propus de operă. Opera poetului niciodată nu propune pe poet. [...]
>
> Opera creează nu un personaj, ci o mulțime de personaje, adică cititorii ei. Moralitatea operei este de a crea personagii în personalitatea cititorilor"[148].

Rolul operei poetice (și nu numai), adică, este acela de a crea personalitatea cititorului, de a-l ridica din mediocritatea lui și de a-i construi o personalitate, sprijinindu-se de personalitatea autorului. Iar Nichita a crezut sincer în dialog, în relație, în munca împreună cu oamenii.

Așadar, poemul *Enghidu* este despre descoperirea nemuririi. Și toată poezia adevărată, scrisă vreodată, este despre această descoperire sau trebuie să conducă la ea. Căci „Timpul, el singur peste tot, eu însumi,/ și după aceea". Sau, cum spune

[147] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 17-18.

[148] Idem, *Antimetafizica*, op. cit., p. 293.

în altă parte: „Numai viața mea va muri pentru mine-ntr-adevăr,/ cândva" (*Trist cântec de dragoste*).

„Numai viața mea va muri", nu și eu, ci doar viața mea pământească:

Numai viața mea va muri pentru mine-ntr-adevăr,
cândva.

Numai iarba știe gustul pământului.
Numai sângelui meu îi e dor, într-adevăr,
de inima mea, când o părăsește.

Aerul e-nalt, tu ești înaltă,
tristețea mea e înaltă.

Vine o vreme când mor caii.
Vine o vreme când se-nvechesc mașinile.
Vine o vreme când plouă rece
și toate femeile poartă capul tău
și rochiile tale.

Vine și *o pasăre mare, albă*.

Adică Îngerul...care vine să ia sufletul omului.

Nu știu dacă sunt pe lume multe poeme atât de frumoase și de adânci despre moarte. Sângele știe gustul inimii așa cum iarba știe gustul pământului. Și când va trebui să se despartă de inimă, se va despărți cu greu, pentru că omului îi e greu să plece din locașul său pământesc.

„Totul devenea departe/ ca inima înainte de moarte" (*Îndoirea luminii*): inima însăși se face atunci un departe, inima omului, după ce, toată viață, multe s-au rostogolit „pe roata inimii"

(*Euridice*). „Inimă, inimă, planetă misterioasă/ pe care mi-ar fi plăcut să trăiesc și să mor” (*Frunzișuri*), zice Nichita. Pentru că visa o mare „a inimii eliberate din sclavia/ țărmului strict, de nervi și oase!” (***)[149].

Părintele Dorin îmi spunea, mai demult, că *inima este un prag al abisului*. În sens filocalic. Nichita este primul nostru mare poet care scrie despre inimă în poemele sale, cu o sensibilitate aproape filocalică.

„Vine o vreme când mor caii./ Vine o vreme când se-nvechesc mașinile./ Vine o vreme când plouă rece/ și toate femeile poartă capul tău/ și rochiile tale”: versurile par a fi un ecou al cap. al 12-lea din *Ecclesiast*.

Acolo se vorbește tot la fel, despre o vreme

> „când tremură paznicii casei și se încovoaie oamenii cei tari și stau din lucru râșnitoarele, căci s’au rărit și se întunecă privitoarele de la ferestre. Și se închide ușa cea cu două canaturi de la uliță, în vreme ce zgomotul morii slăbește și ajunge ca chiscuitul unei păsărele, și se sting toate cântecele vieții. Și când ți-e frică de orice suiș și pe drum sunt numai spaime, și migdalul înflorește și lăcusta se târăște și caprele nu mai au nicio putere, căci omul merge spre locașul său de veci și bocitoarele dau târcoale pe uliță!” (Eccl. 12, 3-5, *Biblia 1939*[150]).

E aceeași stare de spirit și în versurile lui Nichita. O stare de „tristețe înaltă”. În fața morții, „Tristețea mea aude nenăscuții câini/ pe nenăscuții oameni cum îi latră” (*Cântec II*).

---

[149] Poemul nu are titlu.

[150] Vom folosi în mod curent această ediție. Dacă vom apela cumva la o alta, vom face precizarea de rigoare, unde va fi cazul.

Nichita a trăit fiorul morții și al timpului anihilant, care înghite toate, ca și pe cel al nimicului/ nimicirii care amenință să pună stăpânire peste toate amănuntele vieții tale cu mare intensitate. Acestora le-a opus poezia și prietenia, după cum a spus în *Enghidu*:

V

Ceea ce nu e fără de margini este,
pretutindenea călătorește, pete mari întâlnind
cărora Timp le spun.
Ceea ce nu e pretutindenea este, picioarele
mi le soarbe până la genunchi, colțul inimii
mi-l izbește, pe gură îmi dansează.

Cel ce nu e fără Timp este, ca amintirea.
E asemenea văzului mâinilor, asemenea
auzului ochilor.

VI

Eu mor cu fiecare lucru pe care îl ating,
stelele rotitoare ale cerului, cu privirea;
fiecare umbră pe care o arunc pe nisip,
sufletul mai puțin mi-l rămâne, gândul
mai lung mi-l întinde; *fiecare lucru*
îl privesc cum aș privi moartea, rareori
uit aceasta, și-atunci, din nimic fac dansuri
și cântece, împuținându-mă și smulgându-mi
bătaia tâmplelor, ca să fac din ea coroane de mirt.

VII

Ieși din cort, prietene, *să stăm față în față*,
privindu-ne, să tăcem împreună, mereu întrebându-ne
în sine celălalt dacă e,
și *cum pe sine însuși se simte*.
Joc de-a rostogolul, cu pietrele,
De undeva stârnite, spre altundeva.

Bătrâne, prietenia e a prezenței, obișnuia să spună Nichita.

Atitudinea celor doi, „față în față”, este aceeași pe care o indică și Scriptura: „Și Domnul vorbea cu Moise *față către față*, precum vorbește un om cu prietenul său” (Ieș. 33, 11); „Acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură, atunci însă, [în veșnicie] *față către față*” (I Cor. 13, 12).

Creația („din nimic fac dansuri/ și cântece…smulgându-mi/ bătaia tâmplelor, ca să fac din ea coroane de mirt”) și prietenia („să stăm față în față... întrebându-ne/ în sine celălalt dacă e,/ și cum pe sine însuși se simte”) le-a considera ca fiind cele care puteau să-l răpească morții, nimicirii cotropitoare care „picioarele/ mi le soarbe până la genunchi, colțul inimii/ mi-l izbește, pe gură îmi dansează”.

Timp nu avem...prezentul și trecutul nu există – trecutul...a trecut, nu ne mai aparține, prezentul e o fugă permanentă – numai viitorul se profilează ca o „stafie” (*Cântec II*):

Amintiri nu are decât clipa de-acum.
Ce-a fost într-adevăr nu se știe.
Morții își schimbă tot timpul între ei
numele, numerele, unu, doi, trei...

Există numai ceea ce va fi,
numai întâmplările neîntâmplate,

atârnând de ramura unui copac
nenăscut, stafie pe jumătate...

Există numai trupul meu înlemnit,
ultimul, de bătrân, de piatră.
Tristețea mea aude nenăscuții câini
pe nenăscuții oameni cum îi latră.

O, numai ei vor fi într-adevăr!
Noi, locuitorii acestei secunde
suntem un vis de noapte, zvelt,
cu-o mie de picioare alergând oriunde.

Și ne-am întors la tema biblică a vieții ca vis: „Unde este? Ca un vis va zbura și nimeni nu-l va mai găsi. Alungat va fi ca o vedenie de noapte" (Iov, 20, 7-8). A vieții atât de scurte și de repede trecătoare, într-o clipă sau o „secundă", în care alergăm în toate părțile „cu-o mie de picioare" și nu ne aducem aminte că „deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune" (Eccl. 12, 8). Nu ne amintim de moartea care ne cucerește pe fiecare zi, care „picioarele/ mi le soarbe până la genunchi, colțul inimii/ mi-l izbește, pe gură îmi dansează".

Nichita însă zicea: „rareori uit aceasta".

În mod paradoxal, cel care își amintește mereu de moartea care amenință să îl înghită, acela poate să spună, pășind peste vârstele timpului:

E ora mea de-acum, mai vie
decât lumina-n reverie
și simt miracole cu mult mai mari
în clipele venind
decât în anii rari. /.../

Adăugam aer aerului, verde – frunzelor,
dragoste – inimilor, cer – ierbii,
dar mai cu seamă *încă o prezență*
prezentului.

Totul se începea din această-mplinire.
Speranța era mai deasă decât lumina.

(*Îndoirea luminii*)

Și aceasta pentru că „descoperirea morții, scrierea descoperirii morții, semnifică întâia degradare a absurdului. Descoperind moartea, ignorăm absurdul"[151].

Ceea ce spune Nichita, că moartea degradează absurdul, e o gândire întru totul ortodoxă. El sesizează corect că „moartea este singura [noastră] posesiune. Ea este [urmarea] păcatul[ui] originar"[152], „pentru că simbria [plata] păcatului este moartea" (Rom. 6, 23).

Ceea ce este cu adevărat absurd este păcatul, iar moartea, care limitează păcatul, încetinește absurdul. Sau, cum bine a zis Nichita, moartea „semnifică întâia degradare a absurdului", pentru că degradarea totală și definitivă a absurdului o realizează învierea Domnului, care e începutul învierii noastre, e începutul învierii de obște. Datorită ei, putem spune ca poetul: „moartea este o idee ratată"[153].

Îndoirea luminii e un poem care începe cu o aluzie la o altă epopee („Încercam să încordez lumina,/ asemenea lui Ulisse arcul, în sala/ de piatră a pețitorilor"), încât putem spune că

---

[151] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 72.

[152] Idem, p. 81.

[153] Idem, p. 336.

Nichita avea în gând, de pe atunci, o *epica magna*. Laitmotivul poemului îl reprezintă ceea ce spune și titlul: încercarea de a îndoi lumina. Care se soldează mereu cu un eșec. Dar *Îndoirea luminii* este un poem-retrospectivă, în care „timpul intră-n timp/ ca două oglinzi paralele" și poetul se află coborând „pe propriile-mi trupuri regăsite/ ca pe-o scară". Retrospectiva despre care vorbeam începe „din adâncul pământului", care „e plin de morți" și de la „timpul dus", recapitulează „vechi imagini", continuă cu adolescența și copilăria poetului, pentru a ajunge la timpul prezent, unul ferice.

Apare, din nou, „ochiul noului născut", care se identifică, la Nichita, cu perspectiva poeziei: „Râzi, ochiule, despică-ți orizontul/ și fii încăpător și fii atent, mereu./ Cascada lumii las-o să irumpă/ în peștera flămândă a sufletului meu. /.../ Ceea ce învingea devenea real/ ca o pregătire solemnă/ pentru răsăritul soarelui/ văzut de ochiul noului născut".

E o diferență între „retina ochiului rănită de lumină" și „răsăritul soarelui/ văzut de ochiul noului născut". Cunoașterea pare posibilă numai dacă peisajele lumii sunt o continuă anamneză – ca odinioară la Eminescu – a momentului în care universul a fost adus întru ființă: „lumina taie haosul și-l umple/ cu chipuri, cu imagini, cu semințe". Numai dacă ochiul privește ingenuu e posibilă cunoașterea poetică, cunoașterea...

Poetul se afla într-un moment în care era profund încrezător în geniul său, în forța sa de creație: „E ora mea de-acum, mai vie/ decât lumina-n reverie/ și simt miracole cu mult mai mari în clipele venind/ decât în anii rari". Au fost ani, în care bucuria și nădejdea s-au arătat rare, ca un soare pâlpâind, în care timpul se număra încet...iar acum venise o vreme în care „speranța era mai deasă decât lumina" soarelui.

Volumul acesta, *Dreptul la timp*, ține balanța dreaptă între tristețea morții sau compătimirea dureroasă și elanul vieții și al

creației, fericirea iubirii. Sau poate e ceva mai înclinată înspre cele din urmă...

Lumina care nu se lăsa îndoită sau încordată era...timpul inflexibil. Însă atunci când „ora pleca, smulgându-se-n salturi/ din pergamentul cu taine, de sub litera ștearsă și lină.../ O, izbucneam săgetat atât de iute-n înalturi,/ că mă preschimbam în lumină” (*La ceasul cu arlechini*).

Frenezia creației îl făcea, neîndoielnic, să aibă sentimentul că se poate întrece cu viteza sunetului sau a luminii, ba chiar că poate sparge bariera... timpului: „și uneori îmi pare...că se rupe timpul” (*Amintindu-mi*), „și caii aleargă, până când sparg cu boturile secunda” (*Quadriga*), „mi-ar fi căzut din mâini piatra secundei,/ plesnită” (*Invocare*), „smulg,/ din ființa auzită a secundei/ de atunci,/ trupurile noastre”... (*După-amiaza unui cântec*), „ora pleca, smulgându-se-n salturi” (*La ceasul cu arlechini*), „și ora, lovită, se sparse-n minute” (*Îmbrățișarea*, din vol. *O viziune a sentimentelor*), „privirea dă din aripi în unda/ despărțită în delta pe care o face/ când se varsă în oră, secunda” (*Oul cu iris*, din vol. *Roșu vertical*), „Să nu adormim, să veghem, să nu adormim /.../ Până când veghea, până când oboseala/ se vor face iarbă, și trunchi de pomi./ Hei-ho, până când susurând, Kalevala/ se va sparge-n eoni” (*Cosmogonia, sau cântec de leagăn* din vol. *Laus Ptolemaei*)[154].

Pentru Nichita, „primul și cel mai puternic sentiment este sentimentul timpului”[155]. Însă el are multe percepții pentru timp. Există „timpul ca lumină”:

---

[154] Despre *spargerea timpului* a scris și Arghezi, mai înainte:

„Și cum ceasul bate-n larg/ Peste noi și peste plante,/ De s-ar crede că se sparg/ Subt ciocane diamante” (*Mânăstire*); „Mână crâncen, timpul tu sparge-l cu potcoava,/ S-apropiem vecia mai repede de noi” (*Restituiri*).

[155] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 69.

„Timpul este, de fapt, lumină. În acest sens, unitatea cea mai mică de timp este fotonul. [...] Interiorul fotonului ține esența [materială a] universului: timpul. Transformarea luminii în existență și transformarea existenței în lumină, așa cum mi-o închipui acum, poate fi o metaforă. Dar dacă nu e numai o metaforă?"[156].

Dar există și „timpul ca distanță": „timpul e numele ritual al distanțelor"[157]. Sau: „a iubi, ca și trecerea timpului, ne îndepărtează de lege. Timpul este depărtarea dintre lege și eroare"[158]. Alteori afirmă: „Ideea timpului nu poate fi concepută, ca și ideea cuvântului, în cazul timpului numindu-se secundă. Așa cum gândirea e făcută din cuvinte și cuvântul e făcut din litere, [tot la fel,] literele cuvântului ce exprimă timpul se numesc secunde"[159]. Sau: „nici nu există trecerea timpului. Timpul trece numai când noi îl imaginăm. [...] Invenția ceasurilor solare, a clepsidrelor și a ceasurilor cu cuc ne atrage atenția că suntem mai mici decât ne părem nouă înșine..."[160].

Așadar, poetul și-a primit „dreptul la timp" prin naștere și, mai mult decât prin naștere, printr-o renaștere sau înviere poetică, prin care contemplă lumea cu „ochiul noului născut", al pruncului pentru care toate sunt frumoase și minunate.

Nichita ajunge în punctul în care constată că a trecut de etapa silabisirii secundelor într-o alta, în care timpul se sparge și își arată orele, minutele, secundele...fotonii.

---

[156] Idem, p. 92-94.

[157] Idem, p. 336-339.

[158] Idem, p. 76.

[159] Nichita Stănescu, *Antimetafizica*, op. cit., p. 354.

[160] Idem, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 355.

Se pare că poetul a reținut acea descoperire științifică recentă, care afirmă că la baza universului material se află particule de lumină, că și esența materială a lumii este tot lumina, după cum lumina dumnezeiască este fundamentul întregii vieți, izvorul întregii existențe.

Frumusețea neașteptată a versurilor lui Nichita, spontaneitatea expresiei sale poetice și însăși inovația vin din credința lui adâncă în frumosul neviciat, în bine, în adevăr.

Sunt și în acest volum – și întotdeauna vor fi la Nichita, în fiecare volum – destule poeme care vorbesc despre crezul artistic, în care încearcă să dezvolte concepția sa despre poezie. Adesea, literații sunt fericiți să le izoleze de corpusul poemelor și să le investigheze separat.

Părerea mea este că ele trebuie privite fără a le desprinde categoric de celelalte teme, pentru că poezia lui, așa cum o concepe el, are foarte mare legătură și cu timpul, și cu moartea, și cu descoperirea dureroasă a alterității, și cu contemplarea sinelui din afară, și cu dragostea. Și e foarte greu să faci o ierarhie și să te pronunți, afirmând că vreuna din aceste teme e mai importantă decât cealaltă.

La Nichita nu poți să spui, totuși, ca la Botta, că este predominantă ideea morții. La el, ca și la Eminescu și ca la toți marii poeți, toate aceste teme – preocupări ale ființei lui, viața lui în totalitatea ei – se îngemănează în poezie și discuția despre ele nu ar trebui ruptă pe capitole[161].

---

[161] Comentariul la opera unui poet, urmărind anumite teme sau subiecte esențiale din opera sa, este în beneficiul cititorului, pentru a nu se aglomera mental și pentru a putea urmări și înțelege mai bine universului liric al unui mare creator, intrând treptat în tainele lui. Pentru autor, însă, pe de altă parte, această perspectivă înseamnă o fărâmițare, oarecum, a interiorului său.

Să ne întoarcem la concepția poetică a lui Nichita! Ea se găsește în creații care poartă titlul limpede *Ars poetica* sau *Geneza*

Mi-ar fi fost mai ușor să discut în acest fel poezia lui Nichita (și poate că pentru alții ar fi fost mai clar demersul meu), eu însă mă simt mai bine (cel puțin acum) să plonjez în marea de sentimente și viziuni a autorului, neîmpărțită în râuri și izvoare, și să vorbesc despre întregul liric plecând de la întregul multor poeme în parte.

Un poet e un suflet întreg în multe poeme ale sale. Nu numai întregul liric poate oferi o perspectivă totalizatoare asupra lui, ba, de multe ori, citind sinteze (și sinteze peste sinteze, cum se face la noi)...am avut, foarte des, puternica senzație că citesc, de fapt, o perspectivă reducționistă asupra operei unui autor.

Puterea de sinteză e lăudabilă, după ce te-ai scufundat în operele autorilor, scriind zeci și sute de volume despre ei, nu după ce ai scris...sinteze toată viața.

Și spun acestea cu toate că Școala și Facultatea m-au obișnuit cu o altfel de abordare, care este însă o tendință spre simplificare, în beneficiul cititorului, cum am mai spus (și, nu în ultimul rând, al elevului și al studentului care vrea să înțeleagă repede și practic), pentru care par că se scriu toate. Dar care nu este însă și în beneficiul celui care vrea să cunoască cu adevărat, nu pentru notă, nu pentru cartea universitară sau pentru cartea care trebuie să se vândă.

În *Epilog la lumea veche* (cu care am ajuns, iată, la vol. al 6-lea), scriind, m-am distanțat din ce în ce mai mult de obiceiurile critice care mi-au fost predate asiduu, dar pe care nu mi le-am intimizat și însușit cu adevărat niciodată. Pentru că nu am scris niciodată vreun comentariu doar pentru a obține ceva prin asta.

Sufletul omenesc are ritmurile sale, ale înțelegerii...însă concepția protestantă despre critică și critici (de toate felurile, nu numai literari, dar, poate, în primul rând literari, dar nu doar de ficțiune literară) face, de câteva veacuri încoace, în așa fel încât critica să pară un fel de mașină de tocat varză, în care intră nu varză, ci opere...și ies niște figuri geometrice...

E bună și rigurozitatea la ceva...dar când reduci totul numai la ea sau când crezi că adevărul trebuie să fie numai în colțuri, pierzi multe spații de adevăr care nu se măsoară cu instrumentele rigorii.

poemului, dar și disipată în multe alte poeme, în care ea nu este, să zicem, subiectul principal.

O poezie se numește *Către Galateea* și pare că este numai despre dragoste, însă aici descoperim, renăscută, concepția lui Eminescu despre iubirea care îl poate împlini și chiar îl poate naște ca poet/ creator (și asta pentru că Nichita este un îndrăgostit autentic, ca și Eminescu, deși i se reproșează multe aventuri – de care se bucură bădăranii stupizi, mulți la număr, care se cred asemenea în patimi –, dar care nu se datorează neapărat nestatorniciei lui):

Îți știu toate timpurile, toate mișcările, toate parfumurile
și umbra ta, și tăcerile tale, și sânul tău
ce cutremur au și ce culoare anume,
și mersul tău, și melancolia ta, și inelul tău, și secunda
și nu mai am răbdare și genunchiul mi-l pun în pietre
și mă rog de tine,
naște-mă.

Știu tot ce e mai departe de tine,
atât de departe, încât nu mai există aproape –
după-amiaza, după-orizontul, dincolo-de-marea...
și tot ce e dincolo de ele,
și atât de departe, încât nu mai are nici nume.
De aceea-mi îndoi genunchiul și-l pun
pe genunchiul pietrelor, care-l îngână.
Și mă rog de tine,
naște-mă.

Știu tot ceea ce tu nu știi niciodată, din tine.
Bătaia inimii care urmează bătăii ce-o auzi,
sfârșitul cuvântului a cărui primă silabă tocmai o
spui,
copacii – umbre de lemn ale vinelor tale,
râurile – mișcătoare umbre ale sângelui tău,
și pietrele, pietrele – umbre de piatră
ale genunchiului meu,
pe care mi-l plec în fața ta și mă rog de tine,
naște-mă. Naște-mă.

Nu urmează semne ale exclamării, pentru că e o dorință tainică a acestui Pygmalion care așteaptă o Galatee care să îl nască pe el, ca sculptor de cuvinte/ în cuvinte...

Despre iubire (ne-erotică) este vorba și în *Ars poetica*: „Îmi învățam cuvintele să iubească,/ le arătam inima/ și nu mă lăsam până când silabele lor/ nu începeau să bată./ Le arătam arborii/ și pe cele care nu vroiau să foșnească/ le spânzuram fără milă, de ramuri. // Până la urmă, cuvintele/ au trebuit să semene cu mine/ și cu lumea".

Nichita înțelege poezia ca pe un meșteșug adamic, deși poetul care trăiește într-o lume ce nu se mai numește Paradis trebuie mai întâi să îmblânzească aceste cuvinte, care nu mai sunt ascultătoare, nu se mai supun omului ca odinioară, după cum întreaga fire nu i se mai supune ca odinioară. Poetul nu mai pune nume tuturor lucrurilor, dar trebuie să facă, din aceste nume/ cuvinte care denumesc, niște receptacule de adevăr și de viață, niște oglinzi pulsatile ale lumii. Iubitei îi reproșează: „aș-tepți să-ți spun numele/ tuturor lucrurilor/ pe care eu am isprăvit de mult/ să ți le mai spun" (*Poem*). Rostirea pe nume a tuturor lucrurilor a terminat-o Adam, pe când era încă în Rai.

Cuvintele au nevoie, acum, să bată ca o inimă și să foșnească din ramuri, pentru a fi credibile, pentru a fi purtătoare de sens. Pentru că omul căzut a uitat sensul lor adânc, primordial, adevărul din ele, iar rostul poetului, crede Nichita, este să restaureze forța lor expresivă, valoarea lor uitată.

Poetul se face „pod” peste care trebuie să circule cuvintele încărcate de semnificații: „ca să le-nvăț cum se transportă lumea,/ de la ea însăși,/ la ea însăși” (*Ars poetica*).

Adevărul poeziei este...adevărul. Poezia nu are un adevăr aparte, așa cum le e drag esteticienilor moderni să spună. Poezia poate numai să lustruiască fața monedei, nu să inventeze altă unitate monetară sau altă valoare a adevărului.

„Unde voi găsi cuvântul/ Ce exprimă adevărul?” rămâne preocuparea esențială și a lui Nichita: „fericirea umană...constă...în găsirea cuvântului ce exprimă adevărul”[162]. Însă mediul în care cuvintele încep să bată în ritmul inimii sau să foșnească precum pomii este ființa poetului:

O, și voiam să spun totul, tuturor.
Nu lăsam nicio umbră nedestăinuită.
Verdele, de-ar fi trecut pe lângă firul
ierburilor,
mi-ar fi căzut din mâini piatra secundei
plesnită.

Voiam să-ți spun, îți spuneam imediat
orice, totul.
Aș fi murit de-aș fi lăsat
nevăzută, neauzită
o singură desfrunzire de aer tristă.

---

[162] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 362.

Mersul. Zborul. Înotul.

În nerăbdarea mea cea mare,
merele verzi le dădeam cu vedere,
cu auz – marea nemișcătoare, –
cu eternitate – ceea ce piere.

Chiar trupul meu de-atunci, rezemându-se
pe fluturătorul aer al acestui pământ
cutremurându-se, îndepărtându-se, schimbându-se,
trecea neliniștit în gând.

(*Invocare*)

Face cuvintele să semene cu sine și cu lumea, iar pe sine însuși se simte preschimbându-se-n gând, inclusiv cu trupul, adică în ființă care își subțiază materialitatea din ce în ce mai mult. Dar exercițiul scrierii unui poem e unul rigid față de trăirea care trebuie reținută și transcrisă: „Oho, dar deodată totul dispare;/ rămâne numai papirusul, hârtia, piatra,/ soldatul execută ordinul sergentului,/ rigida mână ascultă de rigidul suflet” (*Geneza poemului*).

Cuvintele sunt vii, numai dacă este cine să simtă viața din ele, altfel ele bat sau foșnesc numai temporar: „Materia o mângâi, abia atingând-o/ cu șuvoiul străveziu al cuvintelor mele/ care o-nfășoară, și mult mai rapid/ se-ntorc în moarte, lăsându-mă-n lume” (*Schimbătorul de viteze*).

Cuvintele, ele trăiesc în cel care le trăiește, atâta timp cât le trăiește. „Cuvintele, dacă sunt ale poeziei, seamănă cu trupul omului. [...] Iar această identificare nu este făcută prin vedere,

ci prin dragoste, prin sentiment”[163]. Iar mai târziu va spune: „Poezia nu este superioară omului/ și-n asta aflu majestatea sa” (*Per pedes apostolorum*)[164].

Poezia *Corespondențe* a lui Nichita implică parțial semnificațiile din poemul lui Baudelaire[165]. Se poate spune că „natura e un templu” în care poetul simte corespondențele tainice și în care spiritul se simte elevat: „Frenezia verde de-a fi iarbă/ și tăcerea moale, odihnind în lemn,/ au venit ca să-mi absoarbă/ tot ce e-n tristețea mea solemn”. Însă elevația prin simțuri (mai ales prin miresme), pe care o elogiază Baudelaire, e împiedicată de un „trup prea viu, curmând la jumătate/ tot ce legii tale-i e nedrept”.

Pentru că, după cum ne învață Sfântul Apostol Pavel, în cap. 7 și 8 de la Romani, există legea trupului și legea duhului, care sunt potrivnice una alteia: „după omul cel lăuntric, mă bucur de legea lui Dumnezeu; dar văd în mădularele mele o altă lege, luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele” (Rom. 7, 22-23, *Biblia 1988*). „Căci cei ce sunt după trup cugetă cele ale trupului, iar cei ce sunt după Duh, cele ale Duhului” (Rom. 8, 5).

Sau, cum zice Nichita, „trupul prea viu”, cu legea lui, curmă la jumătate aspirația spre o comunicare tainică, spirituală, cu cele din jur, care îi era caracteristică omului primordial și care îi este cu putință omului duhovnicesc.

Dorința deztrupării, a dezlimitării de cele trupești, este enunțată în alt poem, într-o limbă a poeziei moderne care nu trădează preocupările profunde, de natură religioasă, ale poetului:

---

[163] Idem, p. 76-77.

[164] *Cf. Antimetafizica*, op. cit., p. 166.

[165] A se vedea: http://fleursdumal.org/poem/103.

La stânga se-nclina, la dreapta,
yola aceea dementă,
după cum te strângeam de tare în brațe,
după mirosul de algă sau mentă.

Scria un alfabet rapid,
cu litere de apă, de sepii, de pești.
Cuvintele erau numai două:
Sunt, Ești...

Și păreau că se scufundă, galeș,
în luciul monoton, adormitor,
sau leneșe prin norii leneși
se-ntretăiau cu olandezul zburător...

Zig-zag iubit, visat aproape,
pe mări de caraibi și de sargase,
al inimii eliberate din sclavia
țărmului strict, de nervi și oase!

(***)

Poezia nu e împărțită în catrene, așa cum am prezentat-o noi (și nu e singurul caz), și aceasta dintr-un motiv întemeiat, acela de a nu părea clasic...însă discuția aceasta sperăm să o facem altădată.

Aici, Nichita aspiră la dezlimitarea eminesciană, prin navigarea în doi („Cuvintele erau numai două:/ Sunt, Ești") până la țărmul fericirii (Eminescu, *Sarmis*: „Chiar de murim, ajungem limanul fericirii"), care se opune „țărmului strict, de nervi și oase". Chiar și aluzia romantic-simbolistă la miresme („mirosul

de algă sau mentă") – într-o poezie care nu este de factură simbolistă sau romantică, în sens estetic –, trimite la aceleași semnificații.

De altfel, în volumul de față, Nichita îi dedică, din nou, un poem lui Eminescu (*Quadriga*) și, totodată, declară convins: „Teiul m-a iubit și pe mine" (*Cântec (Ficțiunile adolescenței)*). Raportarea lui la genialul înaintaș a fost constantă și se vede, din opera lui cu perpetue trimiteri și aluzii, că l-a citit și l-a aprofundat continuu.

Revenind însă la poezie, am avea mai multe de spus despre versurile: „Scria un alfabet rapid,/ cu litere de apă, de sepii, de pești", însă preferăm să amânăm comentariul până când vom ajunge la *A cincea elegie*. Se pare că problema alfabetului cosmic a traversat ca un fir roșu poezia românească...

Ne-a reținut însă atenția și „luciul monoton, adormitor", care, pe lângă conotațiile muzicale și spirituale eminesciene, conține și un arhaism, *luciu* – însemnând *mare* sau suprafața unei ape adânci –, consacrat ca termen poetic de Dosoftei, dar ieșit din uz odată cu poezia modernă.

Nichita îl utilizează și în *Îndoirea luminii*:

Și înotam, înotam
în mijlocul unei *mări a candorii*,
a singurătății, a lucrurilor de demult.
Înotam, într-un plutitor
și transparent ocean, înotam.

Ce caut, mă-ntrebam, ce caut
pe *luciul vechilor candori*
printre aceste vârfuri de lumină clătinând
priveliști moarte, destrămate
în spații de singurătate?...

Tonalitatea elegiacă, ca și referința la un anotimp al inocenței apropie aceste versuri de un poem al lui Botta (despre care am mai vorbit[166]):

…Era *un timp al candorilor*
când arborii încă aveau
rădăcinile înfipte în cer. /…/

Și, tandrul de mine,
am amurgit,
norii m-au împânzit,
ploaia m-a zăbrelit.

(*Singurătatea a VII-a*)

Nichita l-a apreciat mult pe Emil Botta, despre care mărturisea că i-a fost un maestru „până la obsesie"[167]. E posibil ca acesta să-i fi transmis dragostea pentru Cantemir și cronicari, pentru literatura veche, în general, precum și nota gravă a limbajului sapiențial-filosofic, care a produs atâtea încurcături și probleme pentru critici.

Nichita a afirmat, însă, destul de limpede:

„Uneori mi s-a spus că aș face o poezie filosofică sau care cochetează cu filosofia; nici pomeneală de așa ceva, cel puțin în sentimentul meu, iar poetul-filosof (sau cum se spune despre unii poeți de-ai noștri că sunt poeți filosofi)

[166] A se vedea: https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/03/emil-botta-masca-de-histrion-27/.

[167] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 433.

eu l-am înțeles în sensul că este și poet, când scrie poezie, și filosof, când scrie filosofie. Un poet filosof este Blaga bunăoară, care a fost poet când a scris poezie și filosof când a scris filosofie. Prea repede amestecăm artele între ele”[168].

Același lucru l-am spus și eu despre Blaga! Bineînțeles, în alte cuvinte...[169]. Și, în general, despre faptul că poezia cuiva nu este interpretabilă prin filosofia lui, în cazul că aceasta există.

Și asta e o bună introducere pentru ceea ce vom discuta în continuare...

Cele *11 elegii* sunt *Luceafărul* lui Nichita (și Alexandru Condeescu a formulat, anterior, aceeași opinie). Eventual și

---

[168] Idem, p. 488.

[169] A se vedea comentariile pe care le-am publicat pe platforma noastră online:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/17/lucian-blaga-intre-lumina-si-intunericul-iadului/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/18/lucian-blaga-intre-lumina-si-intunericul-iadului-2/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/11/27/mi-astept-amurgul/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/30/doua-poeme-ortodoxe-ale-lui-blaga/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/13/lucian-blaga-despre-lumina-dumnezeiasca/.

Aceste comentarii au fost revăzute și adăugite:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/04/lucian-blaga-intre-aspiratia-spre-lumina-si-intunericul-infernal-1/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/04/lucian-blaga-intre-aspiratia-spre-lumina-si-intunericul-infernal-2/.

De asemenea, au intrat în cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, op. cit., *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

Scrisoarea I. Ion Pop a considerat că *Elegia întâia* are, în opera lui Nichita, rolul *Oului dogmatic* din poezia lui Ion Barbu.

Poetul ne-a lăsat niște mărturii răzlețe, care desigur, sunt departe de a ne decripta versurile, dar sunt totuși importante și nu le vom trece cu vederea. Sentimentul nostru a fost că Nichita a depășit o etapă a poeziei și a intrat în alta. Poetul ne-a confirmat aceasta, spunându-ne și că idealul a fost de a ajunge la esența abstractă a expresiei poetice, care se naște din revelație:

> „Pricinile îndepărtate și de fond ale cărții numite *11 elegii* (de fapt sunt 12 elegii), care, inițial, purta și titlul *Cina cea de taină*, unde fiecare elegie cuprindea un apostol și antielegia juca rolul lui Iuda, deci, pricinile de străfund ale acestei cărți au o natură simplă și complexă totodată. Simplă în sensul că este o carte a rupturii existențiale, chiar a eposului existențial, dacă vrei să-l numim așa, starea gălbenușului și a albușului, în situația de a alege alt ou de var[170]. Un fel de Întorsătură a Buzăului montană, *intrarea în noțiuni* (s. n.) prin lovirea de o altă platformă a existenței.
>
> Dar pricinile cele mai valide sunt cele mai complexe, pentru că ele provin dintr-o redimensionare a materialului fundamental uman, nu a trupului perisabil, ci a cuvântului imperisabil. [...]
>
> ...Demersul ei avea în spate un decurs de cel puțin un deceniu de meditație și de trăire a cuvintelor. [...]
>
> Am încercat după aceea să repet ștanța în *Laus Ptolemaei*, după aceea în ciclul *11 feluri de a-ți pierde vremea*, dar, între timp, revelația necuvintelor adumbrise în mine *dog-*

---

[170] A se vedea Ion Barbu, *Oul dogmatic*: „Cum lumea veche, în cleștar,/ Înoată, în subțire var”...

matismul primelor expresii și al *primelor revelații* (s. n.) despre taina și acțiunea poeziei”[171].

Poetul ne mai spune că a scris volumul (cu excepția a două sau trei dintre elegii, care fuseseră compuse anterior și au fost adăugate aici fiindcă se potriveau perfect), dictându-l „Gabrielei Melinescu, în decurs de două zile și două nopți, într-o cameră cu pământ pe jos, la marginea Bucureștilor, într-o foame și o puritate trupească absolute”, în condiții de „austeritate totală”, având „mâinile înghețate” de frig[172].

Și ne mai dă un pont important, spunându-ne că, pe atunci, citea *Cartea lui Iov* (preferata romanticilor, adaug eu, fapt pe care, foarte probabil, Nichita îl cunoștea), „apărută la *Fundații* [Fundațiile Regale]”, *Odiseea*, „în traducerea lui Eugen Lovinescu”, *Ghilgameș*, „apărută în ediția *Bisericii Ortodoxe Române*”, *Plumb* de Bacovia, „iar de Eminescu nu mai aveam nevoie, căci îl știam pe deasupra. În perioada aia, nu ne mai plăceau nici Blaga, nici Arghezi, ci doar, întrucâtva, din răsfăț, Ion Barbu”.

Mai avea, în manuscris[173], traduse de Nicolae Breban, primele două din *Elegiile duineze* ale lui Rainer Maria Rilke[174], care se poate să fi dat titlul *elegii* volumului său.

Nichita a accentuat faptul că toate erau ediții interbelice, afară de Rilke, tradus recent. Ceea ce înseamnă o *ieșire din timp*

---

[171] *Antimetafizica*, op. cit., p. 96-97.

[172] *Cf.* Idem, p. 97-99.

[173] Circulau, în vremea comunismului, astfel de manuscrise, ale cărților sau textelor care nu primeau acordul pentru tipar din partea autorităților, pentru că nu serveau ideologia momentului și erau considerate „periculoase”. Intelectualii făceau să circule astfel de texte, între ei, împrumutându-le unii altora, fie în formă manuscrisă, fie bătute la mașină, dacă reușeau să găsească pe cineva care să facă acest lucru.

[174] *Cf.* Nichita Stănescu, *Antimetafizica*, op. cit., p. 99.

evidentă, pe lângă caracterul antic al celor mai multe. Și, mai ales, pentru cine are ochi să vadă, ele sunt puse într-o acoladă religioasă, care începe cu Sfântul Iov și se termină cu Rilke, pe lângă care transpare și caracterul religios al lui *Ghilgameș* (indicat aluziv de Nichita: „apărută în ediția *Bisericii Ortodoxe Române*”), alături de trimiterea anterioară, tot aluzivă, la *Oul dogmatic* al lui Barbu.

Iar din literatura română mai reținea doar pe Eminescu și Bacovia, ultimul fiind, de altfel, „o drojdie de Eminescu”[175]. De fapt, din literatura română îl mai reținea doar pe Eminescu, în încer-carea sa de a cuceri piscul poeziei.

Mărturisindu-ne toate acestea, Nichita ne-a spus multe despre starea și caracterul elegiilor sale și despre eforturile lui de a ajunge la esența poeziei. Și totuși, aceste mărturii nu sunt totul, pentru că *Cina cea de taină* a lui Nichita are un precedent...la Brâncuși, în complexul arhitectonic de la Târgu-Jiu, pe care Nichita îl considera o „viziune [despre] nașterea și moartea lumii”[176].

În centru este *Masa tăcerii*, care e masa *Cinei celei de taină*:

> „Cine o vede prima dată se așază și intră în lumea misterului stând cu Apostolii la masă, constrâns să fie singur și să gândească[177]; în alt plan, masa este existența noas-

---

[175] Idem, p. 267. Caracterizarea i-a aparținut lui Grigore Hagiu, dar Nichita a subscris entuziast.

[176] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei. Proză și versuri (1957-1983)*, ediție îngrijită de Alexandru Condeescu cu acordul autorului, Ed. Eminescu, București, 1990, p. 266.

[177] Cu alte cuvinte, cine se apropie de *Masa tăcerii* se simte contemporan cu *Cina cea de taină*, se simte alături de Sfinții Apostoli și, implicit, de Hristos, și, în același timp, este retras în sine și cugetă la tainele cele dumnezeiești. În felul în care este contemplativă Maica

tră, [care Îl are în centrul ei pe] Marele, Minunatul, Blândul, Frumosul, Puternicul, Divinul care ține și rotește în jurul lui pământurile, [planetele care constituie] un sistem cosmic și material intuit [de cel care privește complexul sculptural][178].

Numai masa e perfectă și continuă, este sferă, e în sine însăși și își este de ajuns, e dogma divină, mister întreg, iar pământurile sunt sfere mici tăiate și puse invers, discontinue, niciodată perfecte, fără speranța întregului, pentru că așezarea lor a fost aceasta; ca niciodată să nu fie sferă întreagă"[179].

Pentru că numai Creatorul este desăvârșit și „Își este de ajuns" Sieși, după cum spune dogma ortodoxă, pe când creaturile Sale nu pot să aibă niciodată un statut asemănător.

Mai departe, poetul caracterizează *Coloana infinitului* ca „o ieșire din himeric"[180] și ca reprezentând „numele și trupul tuturor părinților noștri de la facerea acestei lumi", „intrând în pământ" și „atingând cerul"[181]. Adică istoria tuturor oamenilor de la Adam până la sfârșitul lumii, oameni care se află în Iad, pe pământ și în Rai.

O parte din aceste simboluri le vom regăsi în *Elegia întâia*, în care Nichita, mai mult decât oriunde, a vrut să sculpteze viziuni geometrice, adică dogmatice.

Domnului în Icoana Nașterii Domnului, ea neprivind la Prunc, ci cugetând la cine este El.

[178] Nichita a trebuit să se exprime eliptic, pentru că vorbea despre Dumnezeu, despre Cel care a creat și ține toate întru ființă, însă nu trebuia să fie prea evident acest lucru, ca nu cumva să provoace cenzura.

[179] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 267.

[180] Ibidem.

[181] Idem, p. 268.

Mai târziu va relua această idee: „Vreau să te-aud, să te adulmec, să te gust,/ o, lucrul veșnic/ sculptat de mine numai bust/ și în cuvinte” (*Cântec de scos apa din urechi*, în vol. *Laus Ptolemaei*). Ne este clară aici și aluzia la *Psalmul* lui Arghezi: „Vreau să te pipăi și să urlu: «Este!»”. Ca Tomas Apostolul...

Nichita ne-a mărturisit, de asemenea, despre *11 elegii*:

> „Aceste poeme general umane și profund naționale totodată au ceva din motivele geometrice ale covoarelor populare oltenești, care nu sunt făcute pentru a călca cu piciorul pe ele, ci cu privirea, fiind alcătuite să împodobească pereții, iar nu podelele”[182].

Nu ne mai rămâne decât *să privim* și...*să cugetăm cu privirea*, vorba Sfântului Ioannis Hrisostomos. Nu înainte de a aminti, însă, că poetul, provocat „să exagereze valoarea poeziei sale” (după ce vorbise mai devreme de „exagerațiunea adevărului”), răspunde:

> „Bunăoară aș zice: Așa cum Shakespeare, în actul al treilea din *Regele Lear* zicea în replica a paisprezecea: «Tristețea mea aude nenăscuții câini/ pe nenăscuții oameni cum îi latră», tot astfel și Dante începuse cu nepieritorul vers: «El începea cu sine și se sfârșea cu sine»”[183].

Și nu știu dacă Dante e pomenit numai pentru că e Dante. Am bănuit altădată[184] ceva, legat de înțelegerea *Elegiei întâia*.

---

[182] Nichita Stănescu, *Antimetafizica*, op. cit., p. 101.

[183] Idem, p. 86.

[184] A se vedea articolul pe care l-am scris și publicat aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2013/10/17/din-nou-despre-scrisoarea-i/.

Reproduceam atunci observațiile lui Ramiro Ortiz[185], despre felul cum teologia lui Toma d'Aquino („Punctul e acela care n-are părți. Deci prin el ne reprezentăm pe Dumnezeu") a trecut în versurile lui Dante:

Un punct văzui ce-așa de-nflăcărată
lucoare-avea, că via lui lumină
de-nfoacă ochii-i face orbi deodată. /…/

De-acest focșor divin
atârnă tot, și ceruri, și natură. /…/

Și-Osana le-auzeam [pe ierarhiile angelice] din cor în cor
spre *punctul fix* ce-i veșnicul lor „ubi".

Între timp, m-am convins că *punctul* din *Scrisoarea I* nu are legătură cu teologia lui Dante, așa cum am interpretat în 2013, în articolul indicat, dar s-ar putea ca Nichita să fi crezut același lucru pe care l-am crezut și eu atunci.

Dar iată poemul:

I.

El începe cu sine și sfârșește
cu sine.
Nu-l vestește nicio aură, nu-l
urmează nici o coadă de cometă.

---

[185] *Divina comedie*, având comentariile lui Ramiro Ortiz la subsol, a fost publicată, în trei volume, în anii 1925, 1927 și 1931. Într-o ediție recentă, se poate downloada de aici:

https://archive.org/details/Dante-DivinaComedie.

În 1963 a fost republicat și comentariul lui Coșbuc la *Divina comedie*.

Din el nu străbate-n afară
nimic; de aceea nu are chip
și nici formă. Ar semăna întrucâtva
cu sfera,
care are cel mai mult trup
învelit cu cea mai strâmtă piele
cu putință. Dar el nu are nici măcar
atâta piele cât sfera.

El este înăuntrul – desăvârșit,
și,
deși fără margini, e profund
limitat.

Dar de văzut nu se vede.

Nu-l urmează istoria
propriilor lui mișcări, așa
cum semnul potcoavei urmează
cu credință
caii...

II.

Nu are nici măcar prezent,
deși e greu de închipuit
cum anume nu-l are.

El este înlăuntrul desăvârșit,
interiorul punctului, mai înghesuit
în sine decât însuși punctul.

III.

El nu se lovește de nimeni
și de nimic, pentru că
n-are nimic dăruit în afară
prin care s-ar putea lovi.

IV.

Aici dorm eu, înconjurat de el.

Totul este inversul totului.
Dar nu i se opune, și
cu atât mai puțin îl neagă:

Spune Nu doar acela
care-l știe pe Da.
Însă el, care știe totul,
la Nu și la Da are foile rupte.

Și nu dorm numai eu aici,
ci și întregul șir de bărbați
al căror nume-l port.

Șirul de bărbați îmi populează
un umăr. Șirul de femei
alt umăr.
Și nici n-au loc. Ei sunt
penele care nu se văd.

Bat din aripi și dorm –
aici,

înlăuntrul desăvârșit,
care începe cu sine
și se sfârșește cu sine,
nevestit de nici o aură,
neurmat de nici o coadă
de cometă.

(*Elegia întâia*)

Dacă, într-adevăr, definițiile din primele trei părți ale poemului se referă la Dumnezeu, nu e o teologie neapărat ortodoxă (sau nu în totalitate), dar se poate afirma că este modul în care Nichita a putut scrie despre Dumnezeu folosind motive geometrice, care să semene cu cele ale lui Brâncuși: „motive vechi, semne ale unui străvechi alfabet românesc”[186].

În cartea pe care am scris-o în 2002 despre Nichita susțineam, pe drept cuvânt, că tendința spre abstractizarea limbajului și geometrizare se manifestă încă din primele volume, chiar dacă poetul nu își aflase acolo, întru totul, glasul propriu, dar și că această geometrizare nu are loc în spiritul său de dragul ermetismului de limbaj sau al poeziei pure[187].

Interpretarea pe care am oferit-o atunci *Elegiei întâia* o consider în continuare posibilă[188].

---

[186] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 267.

[187] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, Teologie pentru azi, București, 2009, p. 7-11, 27-28, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/.

[188] Pot spune însă că, pe atunci, încă nu mă desprinsesem cu totul de influența criticii românești, în ceea ce privește modul de a gândi asu-

Rețin, în mod deosebit, următorul comentariu pe care l-am făcut atunci:

„Mitologizarea propriei vieți, de care am început să vorbesc în capitolul precedent, continuă în volumul *11 elegii*, ba chiar mai mult, poetul încearcă să-și atribuie o dimensiune sacră poeziei sale, cele *11 elegii* fiind numite și *Cina cea de taină*, din care lipsește Iuda sau a 12-a elegie, identificată astfel de Nichita, într-un interviu, cu *Omul-fantă*.

Această implicare forțată a unor lucruri sfinte, a unor elemente ale cultului creștin, pe care le reduce la simboluri ale propriei vieți și ale propriului destin eroico-literar, este menită să-i mărească aura poeziei sale – deși pretinde că *Nu-l vestește nici o aură, nu-l/ urmează nici o coadă de cometă* – dar este și o încercare titanică de a-și asuma în operă tot universul, de a nu lăsa necuprins în inima sa, a poeziei sale, pe nimeni, iar Dumnezeu este cea mai grea încercare, ca Cel ce este necuprins și Care nu Se lasă cuprins de luciferismul uman.

Aceasta pentru că poezia este o declarație de dragoste și ea trebuie să iubească tot universul, de la *nenăscuții câini* până la *nenăscuții oameni* și până la Dumnezeu, pentru că inima trebuie să iubească astfel. Poezia este expresia unui

---

pra operelor literare (deși, pe de altă parte, n-am fost niciodată tributară vreunei alte exegeze). Am mai afirmat-o și altădată: înțelegerile pe care le-am integrat în cartea noastră în mai multe volume, *Epilog la lumea veche*, cât și în celelalte, care au urmat, s-au născut treptat, pentru că a trebuit să merg contra curentului general al opiniei critice. Asta pentru cei care vor să mă acuze că am premeditat scrierea unor comentarii în care să arăt perpetuarea tradiției literare și spirituale românești în literatura nouă, modernă...

eros în expansiune, o stare de dragoste permanentă – pe care Nichita o numea *starea poeziei*"[189].

Înțelegeam atunci *punctul* ca pe o referire la sine însuși:

„Nichita se definește pe sine ca fiind un punct, un punct în univers, dar și un punct de reper; un punct neînsemnat, dar și un punct impenetrabil în taina interiorității sale, un microcosm într-un punct (*El este înlăuntrul desăvârșit,/ interiorul punctului, mai înghesuit/ în sine decât însuși punctul*)"[190].

Iar versurile „Nu-l vestește nicio aură, nu-l/ urmează nicio coadă de cometă" le-am caracterizat ca o încercare de impersonalizare a poetului, „până la a refuza aura de sfânt și coada de cometă a stelei căzătoare, a demonului, sau a celui demonizat, adică tocmai alternativele biografiei umane"[191]. Dar la fel de bine se poate spune și despre Dumnezeu că „Nu-l vestește

---

[189] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 38.

[190] Idem, p. 40.

Aș cita aici și următorul fragment: „Ca o cină de taină, într-un singur punct locuind, cu toate timpurile vieții mele, locuind deodată un punct exterior cercului, cum ar spune geometrul, adică cum ar spune bătrânul nostru grămătic, în afară de trecut, în afară de prezent și în afară de viitor, deci ca un fel de prezidiu – cum am numi astăzi cina cea de taină – în timp ce mergeam spre canatul ferestrei, am fost examinat de cunoștințele și de starea mea morală", *cf.* Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent*, Ed. Sport-Turism, București, 1985, p. 240.

[191] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 42, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/.

nicio aură, nu-l/ urmează nicio coadă de cometă", pentru că El, ca Dumnezeu transcendent, este deasupra creaturilor Sale. Nu e un Înger, ci e mai presus de Îngeri și de Sfinți, care sunt creaturile Sale. Nici nu este un „Iehova cu trăsături demonice", așa cum susțin unii, sau un Dumnezeu/ Principiu în sens maniheist.

Și, în general, toate definițiile pe care le-a înșirat Nichita vestesc un Dumnezeu care este deasupra definițiilor pe care I le pot da oamenii („la Nu și la Da are foile rupte"). Însă aceasta este o afirmație care aparține, de multă vreme, teologiei apofatice. Despre neputința umană de a-L cuprinde pe Dumnezeu în formule sau în enunțuri au vorbit Sfinții Părinți ai Bisericii începând cu Sfântul Dionisios Areopagitul (sec. I d. Hr.)[192].

Faptul că *Elegia întâia* este „dedicată lui Dedal, întemeietorul vestitului neam de artiști, al dedalizilor" are legătură cu „idealul de zbor" (*Elegia a opta*) al lui Nichita, cel care poartă toate generațiile de oameni pe umeri, ca pe niște aripi, așa cum îi poartă *Coloana infinitului* în sine, în viziunea sa. Oameni pe care poetul vrea să îi poarte cu sine, spre înălțimi, spre Dumnezeu. Iar spre Dumnezeu nu se urcă precum Icar, înălțându-te propriu-zis în sus, riscând să te prăbușești în abis, pentru că El este pretutindeni și îmbrățișează toate („Aici dorm eu, înconjurat de el").

El este cu totul transcendent lumii acesteia („Din el nu străbate-n afară/ nimic"), dar este și Cel care îmbrățișează lumea și tot neamul omenesc. Este Cel ce este „înlăuntrul desăvârșit",

---

[192] A se vedea și Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, introducere, traducere, note și două studii ale Preotului Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2000, p. 12: „Amândouă atributele, adică atât existența, cât și neexistența, I se potrivesc Lui în chip propriu, și totuși niciunul nu I se poate da în chip propriu".

dar și Cel care Se află înlăuntrul omului, așa încât zborul trebuie să fie cu totul interior: „Bat din aripi și dorm – / aici,/ înlăuntrul desăvârșit,/ care începe cu sine/ și se sfârșește cu sine”...

Iar somnul acesta în care, în același timp, bate din aripi, se poate interpreta și ca o adormire în Dumnezeu.

Elegia a doua, getica este despre sciziune, aceasta rămânând o temă tratată și în următoarele trei elegii. Se observă chiar o dezvoltare a ei, ca și cum conștiința poetică ar deveni matură și cugetarea s-ar aprofunda tot mai mult.

În *Elegia a doua*, privirea copilului care constată că o crăpătură în piatră, o ruptură de pod, o groapă în asfalt sau o rană a mâinii este ceva ce desparte – învățând astfel că lucrurile pot fi despărțite de ele însele și chiar omul se poate împărți în sine – este asociată cu o perspectivă infantilă a umanității, care consideră că problema gravă a alterității sau a sentimentului perisabilității și al mortalității se poate rezolva prin inventarea de idoli. Adică prin idolatrizarea tocmai a ceea ce este ruptură și decădere în ontologia umană și în natura universală:

În fiecare scorbură era așezat un zeu.

Dacă se crăpa o piatră, repede era adus
și pus acolo un zeu.

Era de ajuns să se rupă un pod,
ca să se așeze în locul gol un zeu,

ori, pe șosele, s-apară în asfalt o groapă,
ca să se așeze în ea un zeu.

O, nu te tăia la mână sau la picior,
din greșeală sau dinadins.

De îndată vor pune în rană un zeu,
ca peste tot, ca pretutindeni,
vor așeza acolo un zeu
ca să ne-nchinăm lui, pentru că el
apără tot ceea ce se desparte de sine.

Ai grijă, luptătorule, nu-ți pierde
ochiul,
pentru că vor aduce și-ți vor așeza
în orbită un zeu
și el va sta acolo, împietrit, iar noi
ne vom mișca sufletele slăvindu-l…
Și chiar și tu îți vei urni sufletul
slăvindu-l *ca pe străini*.

În mod fals, se considera (și se consideră, încă,) că idolul „apără tot ceea ce se desparte de sine". Că el ar putea să refacă unitatea primordială, să unească ceea ce omul a despărțit, în el însuși și în întregul cosmos, prin păcat și prin căderea din Rai.

Antichitatea folosea idolii ca pe un pseudo-leucoplast pentru sfâșierea pe care a produs-o neascultarea de Dumnezeu și căderea omului. Idolii nefiind altceva decât continuarea căderii dintâi, accentuarea sau agravarea ei, prin zeificarea de sine a omului și a neputințelor sale, prin idolatrizarea propriilor patimi și infirmități.

Distanța dintre *Elegia întâia* și *Elegia a doua* este de la o înțelegere geometric-dogmatică[193] a lui Dumnezeu (a Celui care

[193] Trebuie să luăm în considerare, aici, și influența lui Ion Barbu, pentru modul poetic în care Nichita a dorit să conceapă definițiile sale

nu poate fi definit în cuvinte și concepte omenești, dar prin comparații aproximative – pentru a fi totuși enunțat cumva – este asemănat cu punctul și sfera, Care nu are mărime după măsura omenească și, fiind veșnic, nu are istorie sau timp, Cel ce „este înlăuntrul desăvârșit", pentru că ființa Lui este desăvârșit transcendentă – „n-are nimic dăruit în afară" –, iar făpturile Sale nu sunt din ființa Lui, ca în brahmanism, budism sau panteism, ci sunt create din cele ce n-au fost/ ex nihilo), la transformarea ideii de divinitate în fetiș, de către o umanitate care iubește să-și divinizeze rănile sufletești. Care vrea să-și ascundă ruptura interioară inventându-și o nemurire falsă.

Și aceasta nu este numai realitatea Antichității, pentru că și omul (post)modern își idolatrizează patimile în același fel, chiar dacă nu mai ridică zei la propriu. Însă așază tot la fel zeii ideologiilor false sau ai poftelor iraționale în sfâșierea interioară, pe care ar trebui să o vindece cu totul altfel, adică prin recunoașterea stării lui interioare și prin întoarcerea la Dumnezeu, Care poate să-l restabilească în unitatea lui primară, ființială.

Pe Nichita nu l-a interesat să vorbească, în mod istoric, despre omul Antichității (sau al Evului Mediu, în *A patra elegie*),

---

teologico-dogmatice, pe lângă confluența cu Brâncuși și motivele populare geometrice.

A se vedea comentariile noastre asupra poeziei lui Ion Barbu:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/11/08/poezia-lui-ion-barbu/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/11/20/poezia-lui-ion-barbu-ii/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/12/09/poezia-lui-ion-barbu-iii/.

Comentariile au intrat în cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, Teologie pentru azi, București, 2011, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

ci a vrut să atragă atenția, în mod eminescian și bacovian[194], asupra faptului că patimile umane nu au o dimensiune istorică evolutivă. Astfel încât, putem spune că *Elegiile* lui Nichita încep, biblic, cu Dumnezeu și cu căderea omului din Rai.

Însă omul care s-a despărțit de Dumnezeu constată curând că a rămas să se dezică întruna de sine însuși. Este ceea ce ne spune *A treia elegie*, prin faptul că omul nu mai este una cu privirea lui:

I. Contemplare

Dacă te trezești,
iată până unde se poate ajunge:

Deodată ochiul devine gol pe dinlăuntru
ca un tunel, privirea
se face una cu tine.

Iată până unde poate ajunge
privirea, dacă se trezește:

---

194 A se vedea cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

În ceea ce-l privește pe Bacovia, am scris asupra subiectului aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/05/19/bacovia-sau-despre-o-frumusete-isterica/.

Și aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/03/14/completari-la-comentariul-poeziei-lui-bacovia/.

Sau a se vedea tot ceea ce am scris aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/tag/george-bacovia/.

Deodată devine goală, aidoma
unei țevi de plumb prin care
numai albastrul călătorește.

Iată până unde poate ajunge
albastrul treaz:

Deodată devine gol pe dinlăuntru
ca o arteră fără sânge
prin care peisajele curgătoare ale somnului
se văd.

Vederea lui nu mai este înțelegere/ cunoaștere, așa cum era vederea adamică[195], nu mai este „aidoma cunoașterii dintâi", când „fiece mirare e[ra] un nume" (*Cântec II*), când, adică, vederea/ descoperirea nu era despărțită de înțelegerea pe loc a ceea ce vedea, de cunoașterea instantanee, în adâncime, a lucrurilor lumii. Acum, pentru omul căzut din Paradis, „deodată ochiul devine gol pe dinlăuntru" și privirea (deși i se pare că „se face una cu tine") „deodată devine goală". Chiar „albastrul treaz", și anume conținutul vederii și al privirii, „devine gol pe dinlăuntru".

„Dacă te trezești" din somnul nepăsării, dacă ai conștiință trează, dacă ajungi să contempli ceea ce ai devenit, atunci nu poți decât să constați goliciunea interioară, duhovnicească, care

---

[195] A se vedea comentariul meu la poemele *Cântec I* și *Cântec II* (vol. *O viziune a sentimentelor*):
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/03/reintoarcere-la-nichita-3/ și
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/06/reintoarcere-la-nichita-4/.

face ca prin ochi și priviri să se vadă nu cunoașterea în adâncime a lumii, ci „peisajele curgătoare ale somnului", adică ale unei lumi care trăiește ca în somn, slăvindu-și patimile sale.

Omul căzut din Paradis/ decăzut este schizoid, scindat în sine însuși, privirea lui nu mai este una cu gândirea lui, ci vederea lui înregistrează o curgere de lucruri pernicioase: „peisajele curgătoare ale somnului" – care au multă legătură cu „viața vis" a lui Eminescu și a cărților bisericești ortodoxe. Viața aparadisiască a făcut să se scurtcircuiteze legătura dintre privire și gândire.

În loc de organ al văzului – al vederii contemplative, cu care vedea pe Dumnezeu, cunoștea și cerceta întreaga creație a Lui, cu darul Său – omul are o țeavă prin care curge...curgerea. Prin care se vede somnambulia lumii în alergarea ei după tot ceea ce piere.

Ulterior va scrie aceste versuri: „Strig:/ Nu ochiul trebuie deschis,/ ci vederea" (*Anatomia, fiziologia și spiritul*, în vol. *Epica magna*). Adică: vederea lăuntrică, vederea inimii duhovnicești. Pentru că „ochiul se face frumos sau urât/ de după ideea de dedesupt" (Și adevărată, – și jucată, în vol. *În dulcele stil clasic*). De după ideea din suflet...

A treia elegie presupune cinci episoade, intitulate, alternativ, *Contemplare* (trei dintre ele) și *Criză de timp* (două). Reamintim că, prin contemplare, Nichita înțelege, mai adesea, o privire spre sine din afară, o conștientizare a situației ontologice proprii.

Dacă în *Elegia a doua*, el dezavua idolatria care îl face pe om să-și ascundă rănile, mascându-și neputința și moartea și mascând urmările în univers al coruperii sale spirituale, aici dezvăluie urmările sciziunii lăuntrice a omului, prin care el a devenit străin de sine și de lume.

Tristețea devine o „insectă verzuie”, care depune „blânde ouă” în suflet: „miez de meteor spart”. Lucrurile se varsă, curg luate de apele unui fluviu temporal care duce cu sine totul la vale: „Camera se varsă prin ferestre /.../ Mă amestec cu obiectele până la sânge,/ ca să le opresc din pornire,/ dar ele izbesc pervazurile și curg mai departe”...

Nichita are obsesia învechirii lucrurilor, a trecerii irepresibile a timpului. Opoziția sa „până la sânge”, în încercarea de a opri degradarea lumii înconjurătoare, nu stăvilește însă valul măturător al vremii sau acțiunea lui corozivă, dar poetul își arată durerea, compătimirea cu tot ce există, chiar dacă sunt lucruri inanimate, pentru că ele formează mobila intimității noastre existențiale. Degradarea lor e doar o oglindă pentru conștiință, în care ea privește dureros, care este parcursul irevocabil al oricărei ființe.

De aceea, „război de îngeri albaștri, cu lănci curentate,/ mi se petrece-n iriși”: o electrocutare a vederii, care nu poate „reține” alterarea și destrămarea celor prezente.

După tristețe, „rămâne/ de jur împrejur o sferă de vid”. Materia apare ca vid, ca nimic, pentru că din nimic a fost creată de Dumnezeu și e ca și cum singură ar mărturisi, prin inconsistența ei, că viața ei atât de repede trecătoare o face să fie un nimic în fața veșniciei. „O, lucrurile, exacerbare a vidului”, va exclama poetul (*O, lucrurile!*, în vol. *Alfa*).

Situarea lui „în centrul” acestui vid material îl face o vedere deschisă în orice punct al ființei sale: „unul câte unul/ ochii din frunte, din tâmplă, din degete/ mi se deschid”. Ceea ce e o exacerbare a vederii interioare în fața exacerbării vidului.

Vederea e un simț capital pentru Nichita. El simte lumea pipăind-o cu vederea (ajungând până la „a pipăi nenăscutele priveliști” *(A șaptea elegie)*) și tot ea e un organ esențial al conștiinței. Vederea, unindu-se cu conștiința, devine conștiință, iar

conștiința devine vedere tot mai perspicace, se deschide tot mai mult, deopotrivă în afară și în lăuntru.

Curgerea nu e numai fluviu, ci și „fluviu de păsări înfipte/ cu pliscurile una-ntr-alta”. E un „fluviu de păsări murind”, „ca și cum s-ar sparge un mormânt/ și-ar curge pe fluviu/ tot misterul lui...”.

Apoi, Nichita întoarce perspectiva, așa încât nu mai apare a fi lumea la capătul privirii noastre, ci noi la capătul privirii ei: „Dar mai degrabă,/ ea, privirea, ne ține/ la un capăt al ei fructificați. /.../ Copacii ne văd pe noi,/ iar nu noi pe ei. /.../ Suntem fructificați. Atârnăm/ de capătul unei priviri care ne suge”. Oamenii sunt roade/ fructe într-un copac al privirilor...

În ultimul episod liric din această elegie, „recădeam în starea de om” ca dintr-o stare de extaz.

Ne întâlnim aici cu mirarea poetului pentru faptul că poartă trup, pentru că el se simte suflet/ spirit. Lucrul i se pare atât de hilar, încât vorbește despre „țevile brațelor”, „globul de pe umeri” și despre „celelalte-nfățișări” ale trupului său, în care „îmi lungeam sufletul”. Astfel încât trupul pare un simplu recipient pentru suflet. Căci „duhul este [cel] carele dă viață; trupul nu folosește [întru] nimic” (In. 6, 63, *Biblia 1939*).

Nichita vorbește ca despre un extaz „fulgerător” (adjectivul e un termen teologic specific extazului duhovnicesc[196]): „se arăta fulgerător o lume”, pe care „am înțeles-o fulgerător”.

---

[196] A se vedea Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog*, Teologie pentru azi, București, 2009, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/vederea-lui-dumnezeu-in-teologia-sfantului-simeon-noul-teolog/.

Iată ce spune Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș: „Pentru Simeon, vederea trebuie să se producă, să înceapă din această viață. De aceea discutarea lui ἀναβλέπω, ca și a celorlalte verbe extatice simeoniene,

Experiența trăită și evocată este tradusă în cuvintele: „am atins/ pe Altceva, pe Altcineva, pe Altunde,/ care, știindu-mă, m-au respins".

Altceva, Altcineva și Altunde pare (și cred că e) un alt nume pentru Sfânta Treime. Este tot o definiție dogmatică, ca în Elegia întâia, pentru că Altceva, Altcineva și Altunde sunt nume pentru aceeași realitate, adică pentru o singură ființă și, în

---

trebuie conexată cu realitatea vederii ca *dar de la Dumnezeu* sau ca *învrednicire de lumină*. [...] La el găsim, cel mai adesea, condescendența divină ca rază [...] de lumină, ca strălucire [...] sau ca *fulger strălucitor, orbitor* (s. n.), care vine repede în om" (p. 29).

„Simeon face o prolegomena a extazului, prezentându-l ca ajutor rapid venit din partea lui Dumnezeu. Astfel, «lumina a răsărit ca dimineața devreme […], și pe neașteptate l-a învăluit de sus o lumină strălucitoare *asemenea unui fulger* [ἀστραπῇ] (s. n.) [*cf.* F. Ap. 26, 13], care i-a prins mintea, a răpit-o întreagă și a umplut-o de o preadulce veselie». Nichita [Stithatul] prezintă al 4-lea extaz ca pe o răpire a minții în lumină, unde aceasta se umple de o veselie extraordinară. Deodată noaptea piere și lumina apare în viața Sfântului Simeon ca o lumină orbitoare a dimineții, ca un *fulger luminous* (s. n.), care îl învăluie cu totul" (p. 102).

De asemenea, a se vedea: Idem, *Teologia vederii lui Dumnezeu*, Teologie pentru azi, București, 2009, p. 103, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/teologia-vederii-lui-dumnezeu/, unde Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș ne spune:

„De la Adam și până la Apocalipsa Apostolului Ioan, Scriptura ne arată că vederea lui Dumnezeu este o realitate interioară, pentru că firea umană este un mediu propriu al iradierii slavei lui Dumnezeu.

Fiecare vedenie este reală și irepetabilă datorită unicității divino-umane a evenimentelor extatice. Dumnezeu este autorul extazului și acesta se produce fulgerător de repede, iar vedeniile sunt realități dumnezeiești și nicidecum elemente simbolice sau mitice din istoria Bisericii. Deși slava lui Dumnezeu cea veșnică cuprinde toate câte există, totuși pe ea o vede, se împărtășește de ea, numai cel care e pregătit să o vadă, prin curățirea sa de patimi".

același timp, poetul dă de înțeles că vorbește despre trei persoane, la plural: „care, știindu-mă, m-au respins".

Respingerea s-a manifestat prin timpul foarte scurt în care s-a petrecut experiența și prin faptul că s-a simțit din nou zvârlit în „trupul/ acesta, lent vorbitor".

Aluzia la trupul „lent vorbitor" s-ar putea foarte bine să fie o trimitere la cunoscuta relatare a Sfântului Pavlos, despre cum „a fost răpit în Rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu-i este iertat omului să le rostească" (II Cor. 12, 4).

Nu știm dacă Nichita vorbea cu adevărat despre o ieșire din sine extatică, „afară de trup" (II Cor. 12, 2), după care a fost zvârlit înapoi în „trupul/ acesta, lent vorbitor", sau dacă folosește numai o terminologie extatică (ceea ce este evident), pentru a descrie ceva ce reprezenta un ideal sau un dor pentru el (spunea că „a fi poet nu înseamnă a avea talent, ci a avea dor"[197]). Am remarcat altădată existența unor mărturii cu privire la experiențe mistic-extatice și la Eminescu[198]. În vreme ce Arghezi și Blaga își doresc astfel de revelații dumnezeiești și sunt nemulțumiți de faptul de a nu le fi primit. În ce mă privește, eu am ajuns singură la această interpretare a versurilor lui Eminescu, Arghezi și Blaga[199], pe care nu am aflat-o nicăieri

---

[197] *Antimetafizica*, op. cit., p. 111.

[198] A se vedea cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 160, 311-324, 342-346, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

[199] A se vedea comentariile pe care le-am făcut, în 2007, la poezia lui Arghezi și Blaga:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/26/tudor-arghezi-si-dorinta-de-revelare-a-lui-dumnezeu/.

Comentariul versurilor argheziene l-am reluat apoi în ianuarie 2011:

în exegeza românească. Așa încât, cu atât mai mult mă întreb dacă Nichita, cercetând cu atenție experiența poetică a înaintașilor, a ajuns cumva la înțelegeri nemărturisite cuiva în mod deschis, dar despre care să ne fi lăsat mărturii tainice în versuri. Se poate să fi făcut rost și de *Filocalii* (atâtea câte apăruseră până atunci), deși nu am dovezi în acest sens. Și aceasta cu atât mai mult cu cât ultima strofă a acestei elegii grăiește, din nou, despre inimă în termeni isihaști, ca magnet al gândurilor. Pentru că la Nichita, ca și pentru isihaști, inima este izvorul gândurilor, nu mintea. Iar gândurile și înțelegerile gravitează în jurul inimii.

Pentru isihaști, prin rugăciunea neîncetată, inima se curățește, mintea coboară în inimă[200] și aceasta se face un ochi

---

https://www.teologiepentruazi.ro/tag/tudor-arghezi-si-dorinta-de-revelare-a-lui-dumnezeu/.

În ceea ce-l privește pe Blaga, a se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/17/lucian-blaga-intre-lumina-si-intunericul-iadului/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/18/lucian-blaga-intre-lumina-si-intunericul-iadului-2/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/11/27/mi-astept-amurgul/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/30/doua-poeme-ortodoxe-ale-lui-blaga/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/13/lucian-blaga-despre-lumina-dumnezeiasca/.

Aceste comentarii au fost revăzute și adăugite, fiind publicate aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/04/lucian-blaga-intre-aspiratia-spre-lumina-si-intunericul-infernal-1/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/04/lucian-blaga-intre-aspiratia-spre-lumina-si-intunericul-infernal-2/.

[200] A se vedea, din nou, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog*, op. cit. supra, p. 117:

„În *Imnul* 34, 79, asimilând pe ἀστραπὴ cu un ἥλιος μέγας, Simeon spune că vederea luminii, oricum ni s-ar arăta ea, ca *fulger* sau ca un *soare imens*, nu face altceva în noi decât să ne lumineze interior.

curat, care vede înțelesuri mai presus de lume. Nichita spune: „Gravitație a inimii mele,/ toate-nțelesurile rechemându-le/ mereu înapoi. Chiar și pe tine,/ rob al magneților, gândule”.

Gândurile, așadar, gravitează în jurul inimii. În această privință, inima este cel mai mare magnet care există sau o „zeitate a magneților” (*Arta scrisului*, în vol. *Oul și sfera*).

Cât despre înțelesurile pe care le atrage inima, legătura cu Eminescu și cu tradiția spirituală ortodoxă nu se vede bine din versurile de mai sus, dar Nichita revine, în alt poem: „Să nu te stingi, să nu lași alt eres/ să-ți dea o altă formă frunții,/ [ci] să-ți ningă înțelesuri fără de-nțeles/ ierburile, iederile, munții...” (*Cosmogonia, sau cântec de leagăn*, în vol. *Laus Ptolemaei*)...

Așa încât, acum, în acest ultim episod liric al celei de-a treia elegii, este vorba de o contemplare în sens extatic și ea apare ca singura soluție de a ieși din sciziunea interioară provocată de căderea omului din Rai și de a se reface lăuntric, recăpătând atributele omului primordial. Ceea ce, în Ortodoxie, este singura soluție. Aceasta este adevărata vedere.

A patra elegie poartă subtitlul: *Lupta dintre visceral și real*. Lectura până la capăt a elegiei ne convinge însă că, ceea ce numește Nichita „lupta dintre visceral și real” nu este nimic altceva decât...*Gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*.

Lupta dintre visceral și real este lupta trupului cu sufletul. Căci trupul e visceral, iar sufletul este real pentru Nichita. Deși

---

Însă aici, în *Imnul* 34, avem o formulă care garantează, în opinia noastră, dimensiunea isihastă a experienței simeoniene. El spune că lumina strălucește în noi și e înțeleasă νοερῶς ἐν καρδίᾳ, cu *mintea în inimă*. Dacă Simeon nu ar fi văzut vederea luminii ca o urmare a rugăciunii neîncetate, nu am fi avut în descrierile sale plasări ale extazului în cadrul rugăciunilor particulare asidue”.

se poate spune și invers, anume că sufletul e visceral, ca cel ce este înăuntru/ lăuntric, iar trupul este real, în sensul de: concret.

Am vorbit, nu cu mult înainte, despre aluzia poetului la legea trupului, din poezia *Corespondențe*, înțeleasă în felul în care a vorbit despre ea Sfântul Apostol Pavlos[201].

Poemul acesta pune în modul cel mai limpede problema sciziunii fundamentale dintre suflet și trup, petrecută odată cu prelestul și părăsirea stării adamice: „propriul meu trup mă urăște,/ ca să poată exista mai departe/ mă urăște /.../ voind să mă ucidă ca să poată fi liber/ și neucigându-mă/ ca să poată fi, totuși, trăit de cineva".

Observăm aceeași atitudine, ca și în elegia anterioară[202], față de trup, ca recipient pentru suflet, care trăiește numai prin suflet și datorită sufletului și care, în plus, ar omorî bucuros sufletul dacă ar putea, dar nu o face, pentru că el, în sine, nu este decât materia fără viață. Numai că trupul, prin căderea omului în păcat, a devenit un insurgent, un Cain față de suflet.

El a căpătat o ură viscerală față de suflet, care este însă realitatea ce îi dă viață.

„Astfel/ el se grăbește să se prăbușească/ în somn,/ seară de seară": vrea să doarmă și să scufunde și sufletul în somnul cărnii (vorba lui Ion Barbu: „somn e carnea" *(Riga Crypto și lapona Enigel)*), în nepăsarea și dormitarea lui.

Este evident că Nichita resimte puternic antagonismul suflet-trup și războiul duhovnicesc între cele două. Și totuși este un semn de mirare pentru noi, pentru că acest antagonism nu e

---

[201] A se vedea:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/02/21/reintoarcere-la-nichita-13/.

[202] Idem:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/07/reintoarcere-la-nichita-16/.

simțit în acest mod dramatic decât de oamenii care cu adevărat pun în război sufletul contra trupului, așa cum a ilustrat Cantemir în *Divanul* amintit puțin mai devreme, adică de cei care folosesc asceza împotriva dorințelor carnal-empirice care sufocă spiritul.

Nu știm dacă sau în ce măsură a apelat vreodată Nichita la asceză și nici dacă ar putea să ne dea cineva mărturie asupra acestor aspecte. Cum spuneam, „prietenii" îi numără până în ziua de astăzi, „cu devotament", paharele și femeile...

Însă nu e cu totul exclus ca poetul să fi arătat o părută „destrăbălare" în afară și să fi avut și o viață interioară, tainică, știută numai de el, care să fi inclus și rugăciunea și pocăința. Undeva mai sus am evocat o mărturie scurtă, dar transparentă, a poetului, privitoare la acest balans între patimi și virtute, el înclinând totuși cumpăna înspre cea din urmă[203].

Cu certitudine, însă, putem afirma că Nichita avea un duh foarte viu, care nu suporta despotismul patimilor trupești ucigătoare de suflet și care nu s-a lăsat, până la urmă, dominat și subjugat de ele.

Dar să vedem poemul:

I

Învins în afară,
Evul Mediu s-a retras în chiliile
roșii și albe ale sângelui meu.
În catedrala cu pereți pulsând, s-a retras,
zvârlind și absorbind credincioșii întruna,
într-un circuit absurd,

[203] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/27/reintoarcere-la-nichita-8/.

printr-o zonă absurdă,
hrănindu-se cu mari bucăți de lună,
în dorința lui de-a exista
mușcându-le pe furiș, noaptea,
când ochii lumii dorm
și
numai dinții celor care vorbesc prin somn
se zăresc în întuneric,
asemenea unei ploi de meteoriți
strălucitori,
urcând și coborând ritmic.

Învins în afară,
Evul Mediu s-a retras în mine
și
propriul meu trup nu
mă mai înțelege
și
propriul meu trup mă urăște,
ca să poată exista mai departe
mă urăște.

Astfel,
el se grăbește să se prăbușească
în somn,
seară de seară;
și iarna
din ce în ce mai puternic se înconjoară
cu straturi de gheață,
cutremurându-se și izbindu-mă și
scufundându-mă adânc în el însuși,
voind

să mă ucidă ca să poată fi liber
și neucigându-mă
ca să poată fi, totuși, trăit de cineva.

II

Dar peste tot în mine sunt ruguri
în așteptare
și ample, întunecoase procesiuni
cu o aură de durere.
Durere a ruperii în două a lumii
ca să-mi pătrundă prin ochii, doi.
Durere a ruperii-n două a sunetelor
lumii,
ca să-mi lovească timpanele, două.
Durere a ruperii-n două
a mirosurilor lumii,
ca să-mi atingă nările, două.

Și tu, o, tu, *refacere-n interior*,
tu, potrivire de jumătăți, aidoma
îmbrățișării bărbatului cu femeia sa,
o, tu, și tu, și tu, și tu,
izbire solemnă
a jumătăților rupte,
cu flacără înceată, atât de înceată,
încât ține aproape o viață
ridicarea ei,
aprinderea rugurilor, așteptata,
prevestita, salvatoarea,
aprindere-a rugurilor.

Chiar și numai declarația, care susține că „Învins în afară,/ Evul Mediu s-a retras în chiliile/ roșii și albe ale sângelui meu./ În catedrala cu pereți pulsând, s-a retras /.../ Învins în afară,/ Evul Mediu s-a retras în mine”, precum și afirmația poetului că așteaptă „salvatoarea aprindere-a rugurilor” ar fi trebuit să producă neliniște cenzurii comuniste, care, însă, a luat probabil aceste sintagme drept simple metafore ale unui poet (neo)modernist obscur în exprimare.

Socialiștii și comuniștii n-au iubit vreodată Evul Mediu, așa încât Gherea – care l-a admirat sincer pe Eminescu și are meritul de a-i fi dedicat primele studii competente științific (care surclasează aprecierile paupere ale lui Maiorescu[204]), cel ce a și propus, înaintea Ioanei Bot, ca epoca literară în care a trăit să se numească *epoca lui Eminescu* – a fost teribil frisonat de iubirea poetului pentru Evul Mediu. În care, însă, în loc de cavaleri, el nu-i vedea decât pe „feudalii bețivi, mojici, dobitoci, stricați și cruzi, oameni care au umplut toată epoca aceea de sângele și lacrimile celor apăsați”[205].

Gherea considera, în consecință, foarte „primejdioasă” poetizarea Evului Mediu de către Eminescu și a încercat (și reușit) să scoată cu totul această epocă din atenția critică a viitorului, asociind Evul Mediu cu misticismul Creștinismului „sectant” și cu pesimismul bolnav, pe care Eminescu le-ar fi luat

---

[204] Nichita Stănescu era el însuși foarte nemulțumit de portretul pe care Maiorescu i l-a făcut lui Mihail Eminescu (așa îi zice Nichita) și, fără să-l numească pe critic, spune următoarele: „S-a spus că era bolnav și s-a justificat prin boală talentul său; s-a identificat geniul (ce tristețe!) cu nebunia”..., *cf.* Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 236.

[205] Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Studii critice*, ediție îngrijită de George Ivașcu, studiu introductiv și note finale de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ed. Tineretului, București, 1968, p. 120.

ca pe o boală contagioasă din aerul epocii și din care nu l-ar fi caracterizat nimic. Comparându-l deci cu Lenau, afirma:

> „Am zis că fondul prim al caracterului lui Eminescu e idealismul și *naturalismul antic păgân* (s.n.), și că pe acest fond s-a altoit pesimismul german. La Lenau însă, chiar fondul prim e sombru, dureros, *sectant-creștin, mistic* (s. n.). [...]
>
> Caracterul prim și intim al poeziei lui Eminescu e naturalismul, *un naturalism ca acela care s-a manifestat în Grecia antică* (s. n.); pe când caracterul prim și intim al poeziei lui Lenau e *spiritualismul, romantismul*, așa cum s-a manifestat în poezia din vârsta de mijloc [Evul Mediu]. Mai mare deosebire cred că nu se poate”[206].

Oare Gherea a avut premoniții sau a trasat, chiar și fără să vrea, niște linii directoare pentru exegeza românească ulterioară? Ibrăileanu și Călinescu au ocolit în mod convenabil subiectele spiritualismului și misticismului creștin, ca mulți alții după ei, iar naturalismul antic păgân, ca acela care s-a manifestat în Grecia antică, a fost speculat cu succes de mulți comentatori ai poeziilor eminesciene.

Dar să ne întoarcem la Nichita, pe care, cum spuneam, exegeza literară nu l-a ajutat absolut deloc să înțeleagă ceea ce a înțeles el din Eminescu, așa cum nu m-a ajutat nici pe mine.

Spunând că „peste tot în mine sunt ruguri/ în așteptare/ și ample, *întunecoase procesiuni*/ cu o *aură de durere*”, Nichita reproduce, de fapt, atmosfera câtorva strofe din *Strigoii*, care m-au impresionat și pe mine prin acuratețea surprinderii amestecului specific ortodox de evlavie și de durere interioară/ interiorizată,

---

[206] Idem, p. 171-172.

de întuneric al suferinței și lumină a nădejdii, manifestată însă smerit și tainic, irizată dintr-un lăuntru adânc spiritualizat:

Sub bolta cea înaltă a unei *vechi biserici*,
Între *făclii de ceară*, arzând în *sfeșnici mari*,
E-ntinsă-n haine albe, *cu fața spre altar*,
Logodnica lui Arald, stăpân peste avari;
Încet, adânc răsună *cântările de clerici*. /.../

Făcliile ridică – se mișc-în line pasuri,
Ducând la groapă trupul reginei dunărene,
Monahi, cunoscătorii vieții pământene,
Cu *barbele* lor *albe*, cu *ochii stinși* sub gene,
Preoți bătrâni ca iarna, cu *gângavele glasuri*.

O duc cântând prin tainiți și pe sub negre bolți,
A misticei religii întunecoase cete,
Pe funii lungi coboară sicriul sub părete,
Pe piatra prăvălită pun *crucea drept pecete*
Sub candela ce arde în umbra unui colț.

E, cred, una dintre foarte puținele descrieri ale unei procesiuni ortodoxe, din poezia românească, și care pune accentul pe caracterul lăuntric și mistic a ceea ce se petrece. Nichita a concentrat magnific versurile eminesciene, într-o definiție paradoxală, vorbind despre „întunecoase procesiuni/ cu o aură de durere". De fapt, „a misticei religii întunecoase cete" indică exact același lucru, Nichita întrezărind aura mistică a sfințeniei dincolo de cernita înfățișare a celor care trec „cântând prin tainiți și pe sub negre bolți".

Însă ce anume prohodesc, în versurile lui Nichita, aceste „întunecoase procesiuni/ cu o aură de durere”? Tocmai despărțirea sufletului de trup, divizarea interioară a omului: „durere a ruperii-n două a lumii /.../ Durere a ruperii-n două a sunetelor/ lumii /.../ Durere a ruperii-n două/ a mirosurilor lumii”.

Prin „ochii, doi”, prin „timpanele, două” și prin „nările, două” pătrunde în om o receptare/ o simțire a lumii care nu mai este unitară, ci frântă, pentru că simțirea sufletului nu mai este aceeași cu cea a trupului, cele două fiind nu numai divizate, ci și contrare una alteia. „Fiindcă poftele trupului sunt potrivnice duhului, și ale duhului potrivnice trupului; trup și duh sunt dușmani între sine, ca să nu faceți orice ați voi” (Gal. 5, 17, *Biblia 1939*).

În aceste condiții, ceea ce poetul așteaptă este o „refacere-n interior” ca o „potrivire de jumătăți, aidoma/ îmbrățișării bărbatului cu femeia sa”, pe care el nu ar aștepta-o, dacă nu ar ști că este posibilă. Fiindcă Hristos este Cel ce a refăcut această unitate, în trupul Său, prin jertfa Sa:

> „Căci El este pacea noastră, El, Care a făcut din cele două lumi una, adică *a surpat peretele din mijloc al despărțiturii, vrăjmășia*, desființând, în trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca, *întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou* și să întemeieze pacea și să-i împace cu Dumnezeu, pe amândoi, uniți într-un singur trup, prin Cruce, omorând prin ea vrăjmășia” (Efes. 2, 14-16).

„Sunt bolnav de zid, de zid dărâmat” (*Elegia a zecea*)...

„Aprinderea rugurilor”, aici, la finalul elegiei, nu trimite la hulita (și demna de hulă) Inchiziție romano-catolică, la care se gândește toată lumea când aude de Evul Mediu, iar unii, răuvoitori, chiar și numai când aud de Creștinism. Aici e vorba de

altfel de ruguri, iscate prin „izbire solemnă/ a jumătăților rupte,/ cu flacără înceată, atât de înceată,/ încât ține aproape o viață/ ridicarea ei”. Adică de „refacere-n interior”, care ține o viață întreagă. O viață de jertfă.

A cincea elegie (cu subtitlul *Tentația realului*) deplânge iarăși neputința omului divizat în sine însuși de a pătrunde înțelesurile adânci ale lucrurilor:

N-am fost supărat niciodată pe mere
că sunt mere, pe frunze că sunt frunze,
pe umbră că e umbră, pe păsări că sunt păsări.

Dar merele, frunzele, umbrele, păsările
s-au supărat deodată pe mine.
Iată-mă dus la tribunalul frunzelor,
la tribunalul umbrelor, merelor, păsărilor,
tribunale rotunde, tribunale aeriene,
tribunale subțiri, răcoroase.

Iată-mă *condamnat pentru neștiință*,
pentru *plictiseală*, pentru *neliniște*,
pentru *nemișcare*.

Sentințe scrise în *limba sâmburilor*.
Acte de acuzare *parafate*
cu măruntaie de pasăre,
răcoroase *penitențe* gri, hotărâte mie.

Stau în picioare, cu capul descoperit,
încerc să descifrez ceea ce mi se cuvine
pentru ignoranță...

și *nu pot, nu pot să descifrez*
nimic,

și-această *stare de spirit*, ea însăși,
se supără pe mine
și *mă condamnă, indescifrabil,*
la o perpetuă așteptare,
la o încordare a înțelesurilor în ele însele
până iau forma merelor, frunzelor,
umbrelor,
păsărilor.

„Până iau forma merelor, frunzelor”..., adică până când „înțelesurile”, încordându-se, se materializează la loc în substanța care le îmbracă.

Avem o întreagă tradiție, în lirica noastră modernă, a deplângerii faptului că omul modern a uitat limba cosmică, s-a înstrăinat de capacitatea sa primordială de a percepe înțelesurile/ tainele lumii.

Eminescu însuși recunoștea o astfel de îndepărtare, deși, în existența lui, ea survenise mai târziu. Mărturie stă sonetul *Trecut-au anii* – pe care Nichita îl admira foarte mult –, dar și prima parte din *Codru și salon* („A firii dulce limbă de el era-nțeleasă/ Și îl împlea de cântec, cum îl împlea de dor”). Sau poemul *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!* („Pierdută-i a naturii sfântă limbă /.../ Cu-a tale lumi, cu mii și mii de stele,/ O, cer, tu astăzi cifre mă înveți”), pe care l-am comentat mai demult – de fapt, am extins comentariul subiectului aflat în dezbatere de-a lungul mai multor ani, în mai multe cărți[207].

---

[207] A se vedea:

Nichita, așadar, nu cunoaște limba merelor, a frunzelor, a umbrelor, a păsărilor,..., nu poate să descifreze limbajul lor, dar se vede/ se simte „condamnat pentru neștiință,/ pentru plictiseală, pentru neliniște,/ pentru nemișcare". Ele scriu sentința de condamnare nu ca pe un act superficial, ci cu cele dinlăuntru ale lor, cu „sâmburi" și cu „măruntaie de pasăre": cu ceea ce este înlăuntrul merelor și înlăuntrul păsărilor etc.

Ele scriu cu viscerele lor, pentru că în ele nu există „lupta dintre visceral și real", așa cum există în om. Ele nu sunt disociate de înțelesul lor, pe când omul trebuie să simtă „tentația realului", nemaifiind una cu înțelesul său. Limba lor este miezul lor, spre deosebire de oameni, pentru care limba/ limbajul/ comunicarea a devenit un act superficial și exterior, nesincer, care nu îi mai reprezintă. Astfel încât omul rațional a devenit condamnabil de către universul irațional, pentru că acest univers, care nu cunoaște rațiunea, a devenit mai apt pentru comunicare decât omul și mai rațional decât el.

Întregul limbaj cosmic e încă viu și nefalsificat, în timp ce omul nu are adevăr în ceea ce spune, nu are miez în cuvintele lui. Fiind scindat tot timpul în sine, nefiind totuna cu propriul său gând sau cuvânt, omul nu mai e în stare să descifreze mesajele universului. Se simte condamnat pe drept, pentru înstră-

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/09/07/eminescu-si-ortodoxia-o-ntelepciune-ai-aripi-de-ceara-xx/.

Comentariul pe care l-am elaborat atunci a fost revăzut și introdus în cartea *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 324-351, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

Pentru subiectul în dezbatere, a se vedea și p. 235-238 din această carte, dar și *Eminescu între modernitate și tradiție*, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 226-230, 269-273, 481-492, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

inarea de adevărata sa menire, dar nu știe nici măcar să-și descifreze condamnarea, ca să înțeleagă cum trebuie să facă „penitențe”, cum trebuie să se pocăiască.

A se observa că merele, frunzele, umbrele și păsările sunt simboluri cu caracter paradisiac, care ar trebui să-i amintească omului de Raiul pe care l-a părăsit. Nichita ar fi putut alege oricare alte elemente din univers pentru a ilustra ideea sa, însă el s-a oprit tocmai la acestea și nu credem că au fost alese aleatoriu.

Merele, frunzele, umbrele și păsările trimit la grădina Raiului, la răcoarea și desfătarea lui. Pomii care desfată cu melosul frunzelor lor și împrăștie răcoare dulce și care adăpostesc în ramuri păsări minunate și frumos cântătoare reprezintă elemente specifice descrierilor hagiografic-paradisiace[208].

Și, într-o cu totul altă formulă poetică, ne întoarcem, de fapt, la ideea eminesciană că toată poezia sau tot melosul cosmic ar trebui să funcționeze anamnetic, conducând pașii omului „pe cărarea spre izvor/ Ce le-am dat-o tuturor” (*Revedere*), pentru că toți oamenii se pot întoarce la izvorul lor, la patria lor originară, Paradisul.

Și dacă omul a uitat de sentința lui Dumnezeu, întreg universul i-o amintește, numai că omul e iliterat și nu înțelege textul cosmic. Nu înțelege de ce universul e „supărat” pe el și îl acuză.

Și totuși știe: „Iată-mă condamnat pentru neștiință,/ pentru plictiseală, pentru neliniște,/ pentru nemișcare”. Iar neștiința, plictiseala, neliniștea și nemișcarea sunt chiar marile patimi ale omului îndepărtat de Dumnezeu, adică: agnosticismul, spleen-

---

[208] A se vedea, din nou, cartea mea, *Eminescu între modernitate și tradiție*, op. cit., p. 545-546, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

ul/ acedia, tulburarea patimilor (sau lipsa liniștii sufletești) și nemișcarea spre bine/ virtute, spre Dumnezeu.

Universul întreg îl condamnă pe om pentru aceste mari patimi și păcate, din care decurg toate relele: din faptul că omul nu vrea să cunoască Adevărul, că se lasă în voia lenii și a nepăsării, că este tot timpul neliniștit din cauza multor patimi care îl stăpânesc, gândindu-se numai cum să le împlinească, și din faptul că nu se mișcă niciodată spre virtute, spre a săvârși binele, ci trăiește egoist și la întâmplare. Pentru acestea merele, frunzele, umbrele și păsările îl condamnă, pentru că ele nu au rațiune și totuși sunt pline de știință dumnezeiască, de dinamism, de liniște lăuntrică și de mișcare tainică. În timp ce omul, care a fost creat ca stăpân al universului (Fac. 1, 26-28; Ps. 8, 4-8), a devenit un agramat care nu mai poate să înțeleagă nimic din limbajul firii, care ar fi trebuit să-i fie foarte familiar.

„Și-această stare de spirit, ea însăși,/ se supără pe mine/ și mă condamnă, indescifrabil,/ la o perpetuă așteptare,/ la o încordare a înțelesurilor în ele însele/ până iau forma merelor, frunzelor,/ umbrelor,/ păsărilor”: starea de spirit care îl acuză de indolență și neștiință este starea de pocăință, de părere de rău, care determină „o încordare” a ființei lui, „a înțelesurilor în ele însele”, până când alfabetul neinteligibil al lucrurilor se conturează iarăși în lucruri inteligibile, în forme paradisiace, și el însuși devine o astfel de formă paradisiacă.

Însă tema lecturii bibliei cosmice, alături de cea a agramatismului omului îndepărtat de Dumnezeu, în fața arhitextului universal, străbat lirica românească, fiind însă trecute cu vederea de critica literară. Am văzut că Eminescu a insistat

asupra lor, el cunoscându-le din *Scriptură*, din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei[209] și din cronografe.

Nichita se va reîntoarce la acest subiect într-o poezie din vol. *Măreția frigului*:

Scriere este totul.
Peștele e literă
în alfabetul mării.
O frază sunt păsările-n zbor.

Totul e scriere.
Totul este de citit.
Piatra poate fi citită, –
Iar norii ne spun o poveste.

Triste, muncite alfabete,
înșiruind istorii vaste.
Chiar mâna mea ascunde-n sine
Uitata scriere a unui imn.

Stau singur și în gânduri, Doamne,
iar gândurile litere îmi sunt.
Încerc să recompun o frază
Dar timpul meu preschimbă scrisul.

O, de-aș putea să te citesc,
o, de-aș putea să deslușesc

---

[209] A se vedea și ceea ce am spus aici: *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. I. *Dosoftei*, Teologie pentru azi, București, 2013, p. 156-161, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

aceste stranii alfabete...

(*Lecția de citire*)

Chiar versul „*Stau* singur și *în gânduri*, Doamne" ne trimite la Dosoftei: „Nevoit-am ș[i]-am slăbit din bietul suflet,/ Lăsând somnul și odihna, *stând în cuget*./ De mâhneală n-am putut grăi cuvinte./ Cugetat-am și de zâle de mainte,/ De pre veci"… (Ps. 76, 9-13): o secvență poetică pe care am sesizat-o și cu alte ocazii și care este foarte posibil să-i fi reținut atenția și lui Nichita.

Chiar gândurile sunt litere ale unui alfabet inițiatic, care nu se lasă transcris pe hârtie, prins în cuvinte supuse timpului, pentru că gândul/ contemplația este, de fapt, un transcript.

Aș aminti aici și un poem al lui Emil Botta:

Citită, recitită poate să fie
misterioasa dimineață:
roua e un imn, aurora e o elegie,
un țipăt lumina ce te îngheață.

A Totului carte stă deschisă.
Tremurător mă aplec,
Natură orbitoare,
asupra fântânilor tale înțelepte,
asupra izvoarelor tale vorbitoare…

Nu citesc, nu, ci ascult /…/

Nu înțeleg lucru mare,
dar ceea ce aud
mult, mult îmi place.

Poemul se numește: *Defensio auctoris* (vol. *Pe-o gură de rai*). Adică: *Apărarea autorului*. Chiar dacă poeții moderni au devenit iliterați în fața bibliei cosmice, a cărții naturii, totuși trebuie să recunoască faptul că rămân uimiți de măreția și frumusețea ei.

Creația lui Dumnezeu („a Totului carte”) a devenit o... poezie ermetică sau cel puțin obscură și aceasta tocmai pentru modernii care sunt iubitori de obscuritate și ermetism. Biblia cosmică e la fel de greu de lecturat și de interpretat ca și *Biblia*, deși adesea pare la fel de „simplă”, ca și aceea. Iar poetul se apără, argumentând: „Nu înțeleg lucru mare,/ dar ceea ce aud/ mult, mult îmi place”.

Dacă în *Elegia a doua*, poetul deplângea că orice rupere/ sfâșiere se tratează în mod fals cu un idol, iar, în *A patra elegie*, resimțea acut o „durere a ruperii-n două a lumii”, acum, în *A șasea elegie*, acuză neputința alegerii între două situații care ofe-ră, de fapt, aceeași soluție. Pentru ca, în *Elegia a zecea*, să sufere de neîmpărțirea lui unu la doi. Numai *Elegia a opta* iese din logica îndoirii sau a dezdoirii. Sau nu? Vom vedea...

Însă această *A șasea elegie*, subintitulată *Afazia*, constată instalarea unei stări de paralizie volitivă în fața nevoii de a disocia între două lucruri asemenea:

Stau între doi idoli și nu pot s-aleg
pe niciunul, stau
între doi idoli și plouă mărunt,
și nu pot să aleg pe niciunul
și-n așteptare-*nlemnesc*
idolii-n ploaia măruntă. Eu stau
și nu pot să aleg între două
bucăți de lemn, și plouă mărunt și nu pot
în *putreda ploaie* s-aleg. Stau,

și lemnele, cele două, și-arată
coastele-albite de ploaia măruntă.
Stau între *două schelete* de cal
și nu pot să aleg pe niciunul, stau
și plouă mărunt, *topind* pământul
sub *oasele albe*, și nu pot să aleg.
Stau între *două gropi* și plouă mărunt
și apa roade pământul cu dinți
de *șobolan înfometat*.
Stau cu o lopată în mână, între două gropi,
și nu pot, în ploaia măruntă,
să aleg prima pe care voi astupa-o
cu *pământul mușcat* de ploaia măruntă.

Remarcăm preponderența termenilor din sfera semantică a morții. Idolii se transformă în lemne, lemnele în oase/ schelete, iar acestea au loc în gropile din pământul ros de apa cea „cu dinți de șobolan înfometat”.

Stau și eu și mă întreb dacă nu cumva poemul acesta este, iarăși, o parabolizare tipic nichitiană a unei afazii clasice, care în versurile Sfântului Ioan Damaschin sună astfel:

> „Adusu-mi-am aminte de Prorocul ce strigă: Eu sunt pământ și cenușă [ἐγὼ εἰμι γῆ καὶ σποδός, Fac. 18, 27, LXX]; și iarăși m-am uitat în morminte și *am văzut oase goale și am zis: oare cine este împăratul sau ostașul, bogatul sau săracul, Dreptul sau păcătosul?* […]
>
> Veniți, fraților, la groapă să vedem țărâna și praful, din care am fost zidiți. Unde mergem acum? Și ce ne-am făcut? *Cine este săracul sau bogatul? Cine este stăpânul? Cine este slobodul [cel liber]?* Au nu sunt toți țărână? Frumusețea

chipului *a putrezit* și toată floarea tinereților a veștejit-o moartea"[210].

Pentru că mi se pare că, la fel, Nichita nu poate face diferența între doi idoli care „înlemnesc", între două lemne osificate de „putreda ploaie", apoi între „două schelete" și între „două gropi". Iar el știa povestea despre dorința lui Alexandru Macedon, de a fi înmormântat cu mâna dreaptă afară, pentru ca toți să vadă că nu a luat cu sine nimic în mormânt[211]. Acestui eveniment i-a și dedicat un poem: „Cu pene la coif și cu păsări lipite de glezne,/ înaintea falangei înainta/ fără să știe că este/cel care zicea:/ Nu poți băga un palat într-un sicriu/ cum nu poți băga un munte într-o piatră./ Macedoneni, ni s-a făcut târziu/ și orbul stelelor ne latră,/ împăratul a lăsat o mână în afară/ ca să se vadă că nu a luat cu sine nimic în mormânt./ Macedoneni, se face seară, –/ sub iarbă se face pământ"...(*Funeraliile lui Alexandru Macedon*)[212].

Urmând Sfântului Ioan Damaschin, Sfântul Neagoe Basarab va compune plângeri asemănătoare:

> „Caută cu tot de-adinsul în mormânt și vezi pe cei ce zac acolo într-însul și cunoaște care au fost împărat și care sântŭ oase de domn. Vezi groaznecul și înfricoșatul chip și față a oaselor și zi dar: dentr-aceștea, care au fost împărat și care au fost domn, care au fost boiariu, sau care au fost slugă, sau bogat, sau sărac, sau bătrân, sau tânăr, sau care au fost harap și care au fost om frumos? Au doar nu sântŭ

[210] *Molitfelnic*, Ed. IBMBOR, București, 2002, p. 228, 238.

[211] A se vedea *Antimetafizica*, op. cit., p. 149.

[212] *Cf. Album memorial Nichita Stănescu*, editat de Viața Românească, București, 1984, p. 272.

toți țărână? Au nu sântŭ toți pulbere? Au nu sântŭ toți plini de împuțiciune? [...]

Ia aminte și socotéște, o, oame, acestor cuvinte ce fură grăite, și caută în mormânte și vezi oasele noastre cum zac, și-ți vino în gând și în firea inimii tale, și cugetă ce sfârșit vei să aibi, și te întoarce cu lacrăme. Și de vei putea să-ți aduci aminte, chibzuiaște și zi: carele iaste împăratul și carele iaste omul cel prostŭ [simplu] și de nimic? Carele iaste bogatul și omul cel lăudat, și carele iaste săracul și cel de nimic? Carele iaste robul și carele iaste cel slobod? Sau carele iaste stăpânul, sau care iaste sluga, robul și slobodul? Cu adevărat întocma va fi stăpânul și sluga, robul și slobodul"[213].

Miron Costin va reproduce aceleași idei, pe scurt, în versuri: „Moartea, vrăjmașa, într-un chip calcă toate casă,/ Domnești și-mpărătești, pre nimeni nu lasă,/ Pre bogați și săraci, cei frumoși și tare./ O, vrăjmașă, priietin ea pre nimeni n-are" (*Viiața lumii*)[214].

Compunând și el un poem, pe urmele *Vieții lumii* a lui Costin, și pe care îl inserează în *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir scrie: „A lumii cânt cu jele cumplită viață,/ Cum să trece și să rupe, ca [și] cum am fi o ață./ Tânăr și bătrân, împăratul și săracul,/ Părintele și fiiul, rude și-alalt statul,/ În dzi ce nu gân-

---

[213] *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă, studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, Ed. Minerva, București, 1970, p. 212-213.

[214] Miron Costin, *Opere*, ediție critică, studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958, p. 322.

deşte, moartea îl înghite,/ Viilor rămaşi, otrăvite dă cuţite./ Ţărna tiranul, ţărna ţăranul astrucă"...[215].

La Eminescu, în *Scrisoarea I*:

Vezi pe-un rege ce-mpânzeşte globu-n planuri
pe un veac,
Când la ziua cea de mâne abia cuget-un sărac…
Deşi trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii,
Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul
morţii;
La acelaşi şir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!

Unul caută-n oglindă de-şi buclează al său păr,
Altul caută în lume şi în vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le însamnă pe răboj;
Iară altu-mparte lumea de pe scândura tărâbii,
Socotind cât aur marea poartă-n negrele-i
corăbii[216].

Dintre poetizările ulterioare ale temei, îl reamintim aici pe Adrian Maniu cu poemul *Târziu de tot*:

---

[215] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, op. cit., p. 194.

[216] A se vedea comentariul pe care l-am elaborat aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/12/scrisoarea-i-1/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/16/scrisoarea-i-2/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/22/scrisoarea-i-3/.

Comentariul acesta l-am integrat în cartea: *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 481-505, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

Plângi. Ai vrea să-l săruți, înc-o dată,
Măcar cum l-au lăsat viermii-n pământ,
Cum să-l găsești, când *toți la fel sunt*,
Osul nu l-ai putea *osebi* niciodată.

Toți seamănă, la toți: o tigvă boltită,
Priviri scobite, fălci râzând mut.
La toți care au rămas. La toți câți au trecut
De păcate, durere, ispită.

Osul lui, la fel cu al străinului;
Cum un bob de rouă, seamănă bobului de rouă.
Inima a tăiat-o plugul în două,
Și o sug în pace, buruienile câmpului…

Credem că la aceasta se rezumă și imposibilitatea alegerii lui Nichita[217]. Idolii ajung până la urmă între „bucăți de lemn”, ajung roși și topiți, în gropi care seamănă cu oricare altele, între care nu poți să alegi.

A șaptea elegie (cu *Opțiunea la real* în subtitlu) este o artă poetică. Prima în ordinea elegiilor nichitiene. De aici înainte, Nichita încearcă să precizeze care este rolul poetului și al poeziei sale în lume. A vorbit despre Dumnezeu, a vorbit despre

---

[217] A se vedea și ceea ce am spus aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/09/14/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-dimitrie-cantemir-19/.

Comentariul acesta a fost introdus în cartea noastră, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. 2. 1. *Dimitrie Cantemir*, Teologie pentru azi, București, p. 139-155, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/.

om și statutul său ontologic în univers, despre așezarea sa în raport cu Dumnezeu și cu lumea, despre cunoaștere și despre putința de înțelegere: prin lectură, prin contemplare, prin extaz.

Acum își explică opțiunea...pentru poezie. Sau, după cum definește în altă parte antimetafizica: „dorința de a trăi ideal natura obiectivă a lucrurilor"[218].

Dacă, în *A cincea elegie*, a avut tentația de a interpreta un text cosmic/ o poezie cosmică obscură, chiar ermetică, blocată de lipsa accesului la o astfel de interpretare, datorată condiției omului căzut/ despiritualizat/ aparadisiac, aici Nichita își expune motivele pentru care optează „în mod majoritar" – cum zicea el în altă parte – pentru poezie și nu pentru calea grea a sfințirii prin asceză și cunoaștere teologică. Căci, după cum mărturisește cu sinceritate: „Niciodată n-am să fiu sacru. Mult,/ prea mult am imaginația/ celorlalte forme concrete".

Nichita identifică foarte corect una din marile cauze ale inabilității de a-ți sfinți viața prin rugăciune și asceză: imaginația. Sfinții Părinți au indicat-o dintotdeauna ca pe o mare piedică în calea desăvârșirii (dacă îmi amintesc bine, cred că Sfântul Ioannis Scărarul o numește: puntea demonilor). Ceea ce ne conduce iarăși la concluzia că Nichita avea și lecturi teologice mai substanțiale.

Imaginația este o facultate care a fost dăruită omului de Dumnezeu cu un scop, ea nu este inutilă sau nu este oricând inoportună omului, în activitățile lui. Însă, din nefericire, odată ce omul a căzut din Rai și nu mai are capacitatea de a face deosebirea justă, oricând, între bine și rău, imaginația a devenit calea cea mai facilă de înșelare a omului. Omul care se lasă ușor dus de imaginație, în defavoarea puterii de discriminare, poate fi ușor convins să creadă orice. Din această vagabondare haotică

---

[218] *Antimetafizica*, op. cit., p. 227.

a imaginației se naște, cel mai ușor și cel mai adesea, părerea bună despre sine, adică inamicul principal al smereniei și al pocăinței. O să citez un Sfânt Părinte recent, care ne spune:

> „Mintea care închipuiește [rătăcește prin imaginație] nu este potrivită teologiei.
>
> Cunoscând dauna petrecerii în tărâmul închipuirii, Fericitul Stareț Siluan se nevoia a se înfățișa înaintea lui Dumnezeu cu mintea curată. Această stare se dă omului în ceea ce este pentru el o încordare limită a pocăinței, dăruită lumii de către Hristos cel înviat. Nici a descrie o astfel de stare a duhului nostru, nici a o împărtăși prin scris nu este cu putință. Multora ea li se pare de necrezut. Da, «la oameni aceasta este cu neputință, dar la Dumnezeu toate sunt cu putință» (Mt. 19, 26).
>
> Rugăciunea minții curate este rar fenomen. Începem a ne apropia de ea mai presus de toate printr-o adâncă suferință a sufletului care își conștientizează o lipsă, cu nimic de înlocuit: despărțirea de Dumnezeu. Întristarea este asemenea unei agonii; durerea – mai ascuțită decât cuțitul. Dacă nu i s-ar însoți pocăința, presupun că ea, durerea, ar putea lua un caracter pierzător și poate ar duce până la moarte. Împreună cu rugăciunea, însă, ea este un minunat dar al dragostei lui Dumnezeu.
>
> Lupta chinuitoare face să pătrundă în suflet energia, mai înainte ascunsă, a rugăciunii, care *zvâcnește zi și noapte ca un puternic șipot* (s. n.). Și neașteptat, fără a o căuta, rugăciunea atinge starea de curăție. Atuncea omul cu adevărat trăiește în realitatea purtătoare de lumină a Sfântului Duh: atât pentru Dumnezeu, cât și pentru sine însuși, el se arată în deplina golătate a ființei sale.

Într-o astfel de rugăciune, duhul nostru se tămăduiește de năluciri ale adevărului, de multe atrageri nelimpezi către negura necunoașterii”[219].

[219] Arhimandritul Sofronie [Saharov], *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, traducere din limba rusă de Ierom. Rafail (Noica), Ed. Sofia, București, 2005, p. 38-39.

Cuvintele Sfântului Sofronie („Lupta chinuitoare face să pătrundă în suflet energia, mai înainte ascunsă, a rugăciunii, care zvâcnește zi și noapte ca un puternic șipot”) ne încredințează de corectitudinea comentariului pe care l-am făcut odinioară la poezia lui Arghezi:

„O poezie din categoria *Psalmilor* (*Ruga mea e fără cuvinte*) vorbește foarte limpede (pe cât se poate de clar în limbajul frust și eliptic al liricii argheziene) despre cunoașterea lui Dumnezeu în mod revelațional, despre ieșirea din sine în mod extatic și vederea Lui cu ochiul duhului nematerialnic, pentru ca *mintea mea să poată să-nțeleagă/ Nengenunchiată firii de pământ*. Pentru a ajunge însă la extazul duhovnicesc, este nevoie de o asceză neîntreruptă și de privegheri cu rugăciune în care *Săgeata nopții zilnic vârfu-și rupe/ Și zilnic se-ntregește cu metal*, care să ducă la curățirea inimii pentru a-L putea primi în casa și în foișorul sufletului: *Sufletul meu, deschis ca șapte cupe,/ Așteaptă o ivire din cristal,/ Pe un ștergar cu brâie de lumină*.

Aceste versuri sunt o foarte bună ilustrare a faptului că Arghezi este de neînțeles în afara tradiției isihaste și monastice pe care poetul o cunoștea în mod intim. *Săgeata nopții* este rugăciunea îndreptată cu stăruință către Dumnezeu în timpul priveghierilor de noapte ale monahului sau ale rugătorului. Această rugăciune se transformă în încordare totală a întregii ființe, concentrare care devine din ce în ce mai puternică pe măsură ce practica rugăciunii (Psalmi, rugăciunile Sfinților, rugăciunea inimii) unifică mintea cu inima și puterile lăuntrice ale sufletului, așa încât *zilnic vârfu-și rupe/ Și zilnic se-ntregește cu metal*. Adică, în fiecare zi, nevoitorul observă că, rugându-se, sufletul și trupul lui slăbesc, obosesc, dar constată și o întărire interioară a duhului său, prin care prinde curaj să meargă mai departe și să fie și mai stăruitor în rugăciune.

Iar rugăciunea stăruitoare atrage harul Duhului Sfânt și descoperirea luminii dumnezeiești, în extaz duhovnicesc, care se vede cu ochii

Întorcându-ne, deci, la Nichita, acesta nu se referă la o imaginație erantă sau la o fabulație de dragul fabulației, în versurile pe care le-am citat mai sus. Spunând că „mult,/ prea mult am imaginația/ celorlalte forme concrete”, poetul ne indică nu atât imaginarea lor, cât apropierea compătimitoare de ele. Totuși, am sesizat că cei care nu aderă cu niciun chip la o interpretare în sens duhovnicesc/ortodox a operei sale poetice, au scos în evidență cu bucurie tocmai versurile acestea, acordându-le semnificația de respingere a sacrului.

Ca un exemplu aleatoriu pentru rictusurile criticilor față de orice sugestie care ar putea conduce către o înțelegere teologică, voi cita (nu fără amuzament amar, recunosc) o notă de subsol a Ștefaniei Mincu:

> „În paranteză fie spus, personal ne-a frapat faptul că în limbajul cotidian al lui Nichita Stănescu [ca și în toată poezia lui, de altfel, nu numai în limbajul cotidian], cuvântul «suflet» apărea extrem de frecvent. După prima impresie, mărturisesc neplăcută, pe care mi-a făcut-o acest amănunt, am căutat să-i găsesc o explicație plauzibilă”[220].

---

duhului și care se produce atunci când și sufletul este plin de dor și smerit: *Sufletul meu, deschis ca șapte cupe,/ Așteaptă o **ivire din cristal**,/ Pe un ștergar cu brâie de lumină*. Sufletul care vede lumina lui Dumnezeu este ipostaziat prin metafora mistică a celor *șapte cupe* și prin cea a *ștergarului*, ultima fiind o variantă românească a *mahramei* în care trebuie să se imprime chipul lui Dumnezeu”. A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/26/tudor-arghezi-si-dorinta-de-revelare-a-lui-dumnezeu/.

Am scris acest comentariu fără a avea neapărat în minte, atunci, cuvintele Sfântului Sofronie, dar având cunoștință de ceea ce înseamnă rugăciunea și lupta ascetică dintr-o mulțime de alte lecturi filocalice și duhovnicești.

[220] Ștefania Mincu, *Nichita Stănescu. Între poesis și poiein*, Ed. Eminescu, București, 1991, p. 104, n. 1.

Dacă, după „impresia neplăcută”, primul gând al unui critic literar este să caute să-și explice apariția cuvântului „suflet” în vocabularul unui poet...cred că pot și eu să îmi permit să consider că niciodată un astfel de critic nu va fi liber de prejudecăți grave, antireligioase, mergând până la a oculta sensurile spirituale ale poeziei, mistificându-le chiar, cu bună știință, numai pentru ca acestea să capete aspecte „plauzibile” pentru ceea ce este rațiunea criticului, nu și a autorului...

„Opțiunea” lui Nichita „la real” nu este, însă, nici pe departe, una pentru concretul despiritualizat, cum ar putea părea la prima vedere, ci credința în geniul său artistic îl convinge că are menirea de a înălța oamenii și lumea întreagă prin poezie (ca și pe Eminescu, odinioară). De aceea, el renunță la a se mântui pe sine, crezând că poate, în felul acesta, prin sacrificiul său, dedicându-se poeziei, să-i ridice pe alții: „Și nici n-am vreme din pricina asta/ să mă gândesc/ la propria mea viață”.

Așa încât, putem considera afirmația poetului, „Niciodată n-am să fiu sacru. Mult,/ prea mult am imaginația/ celorlalte forme concrete”, mai degrabă ca o constatare a unei conștiințe adânci, sincere și corecte cu sine, care își recunoaște limitările, iar nu o respingere trufașă a sfințeniei.

Dar să vedem poemul în întregime:

Trăiesc în numele frunzelor, am nervuri,
schimb verdele pe galben și
mă las pierit de toamnă.

În numele pietrelor trăiesc și mă las
cubic bătut în drumuri,
cutreierate de repezi mașini.

Trăiesc în numele merelor și am

șase sâmburi scuipați printre dinții
tinerei fete dusă cu gândul tot
după leneșe dansuri de ebonită.

În numele cărămizilor trăiesc,
cu brățări de mortar înțepenite
la fiecare mână, în timp ce îmbrățișez
un posibil gălbenuș al existențelor.

Niciodată n-am să fiu sacru. Mult,
prea mult am imaginația
celorlalte forme concrete.

Și nici n-am vreme din pricina asta
să mă gândesc
la propria mea viață.

Iată-mă. Trăiesc în numele cailor.
Nechez. Sar peste copaci retezați.
Trăiesc în numele păsărilor,
dar mai ales în numele zborului.

Cred că am aripi, dar ele
nu se văd. *Totul pentru zbor*.
Totul,
pentru a rezema ceea ce se află
de ceea ce va fi.

Întind o mână, care-n loc de degete
are cinci mâini,
care-n loc de degete
au cinci mâini, care

în loc de degete
au cinci mâini.

Totul pentru a îmbrățișa,
amănunțit, totul,
pentru a pipăi nenăscutele priveliști
și a le zgâria
până la sânge
cu o prezență.

Prietenia e a prezenței..., obișnuia să spună Nichita. Și dorința de „a îmbrățișa, amănunțit, totul" este tot a prezenței. A îmbrățișa tot ce există, dar și tot ceea ce nu există încă, dar va exista: „un posibil gălbenuș al existențelor", „ceea ce va fi". Sau, cum scrisese mai înainte: „Tristețea mea aude nenăscuții câini/ pe nenăscuții oameni cum îi latră" (*Cântec II*, vol. *Dreptul la timp*).

Și, cu riscul de a enerva acea parte a exegeților noștri, care nu își poate explica de ce un poet vorbește atât de mult despre „suflet", o să fac totuși o paralelă cu Sfântul Siluan Athonitul, cel care obișnuia să se roage „pentru cei de pe pământ și pentru cei din Iad, pentru cei ce au fost *și pentru cei nenăscuți încă* (s. n.)"[221].

El spunea:

„ziua și noaptea cer de la Domnul iubire și Domnul îmi dă lacrimi să plâng pentru întreaga lume. [...]

---

[221] Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii și iadul smereniei. Însemnări duhovnicești*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, studiu introductiv și traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997, p. 28.

> Cu cât mai mare e iubirea, cu atât mai mari sunt și suferințele sufletului. [...] Celor pe care i-a ales, Domnul le dă un har atât de mare, că în iubirea lor îmbrățișează tot pământul, lumea întreagă. [...] Am primit de la Dumnezeu mare bucurie și am fost cuprins de iubire pentru fiecare zidire a lui Dumnezeu"[222] etc.

Nichita nu a putut cunoaște scrierile nici ale Sfântului Siluan, nici ale Sfântului Sofronie de la Essex, ucenicul primului, pentru că ele au fost traduse în română și răspândite la noi după Revoluție.

Poetul nu a ales calea ascezei ortodoxe, cea a lepădării totale de sine, a unirii cu Hristos și a asumării „Adamului total" (a întregii umanități) în rugăciune, precum cei amintiți mai devreme (și precum toți Sfinții Părinți din toate veacurile), dar și el e undeva pe același drum, pentru că și el „suferă de-ntreg universul" (*Elegia a zecea*).

Poate că era undeva mai la începutul unui asemenea drum, dar totuși pe aceeași cale...

Ca și Eminescu, și Nichita mărturisește o durere „universa-lă": „Iată-mă, stau întins peste pietre și gem,/ organele-s sfă-râmate, maestrul,/ ah, e nebun căci el suferă/ de-ntreg uni-versul". Ceea ce ne mărturisește Nichita, însă, este că el era poet din generozitate, altruism, iubire, dăruire...Cu totul alte coordo-nate decât cele ale estetismului pur. Iar noi nu susținem că Nichita ar fi Sfântul Siluan, după cum nu am susținut nici că Eminescu ar fi fost Sfântul Grigorios Palamas sau Sfântul Ioan-nis Hrisostomos. Dar trebuie să vedem și diferențele față de ceea ce se spune de obicei despre ei, cel mai adesea din cauza igno-

[222] Idem, p. 122, 124, 126, 131.

ranței și a opacității totale a criticilor față de căutările și experiențele spirituale ale autorilor.

Elegia a opta, hiperboreeana este tot o artă poetică. Iată prima parte a poemului:

Ea mi-a spus atunci, văzând lucrurile fixe
ale alcătuirii mele:
Aș vrea să fugim în Hiperboreea
și să te nasc viu,
asemenea cerboaicei, pe zăpadă,
în timp ce aleargă și urlă
cu sunete lungi atârnate de stelele nopții.

La frig cu noi și la gheață!
Îmi voi dezbrăca trupul
și voi plonja în ape, cu sufletul neapărat,
luându-și drept limită
animalele mării.

Oceanul va crește, desigur, va crește
până când fiecare moleculă a lui
cât un ochi de cerb va fi,
sau
cu mult mai mare,
cât un trup de balenă va fi.

Voi plonja într-o astfel de apă mărită,
izbindu-mă de brownienele priveliști,
într-o mișcare de spor, disperată,
voi face zigzaguri: lovită
de mari, întunecate, reci molecule,

adeptele lui Hercule.
Fără putință de-înec și fără
putință de mers și de zbor –
numai zigzag și zigzag și zigzag,
înrudindu-mă cu feriga
printr-un destin de spor...

Aș vrea să fugim în Hiperboreea
și să te nasc viu,
urlând, alergând, zdrobită de zimții
cerului vinețiu,
pe gheața crăpată în iceberguri
risipite sub cer vinețiu.

Hiperboreea este o regiune mai mult sau mai puțin mitică, iar alegerea acestui nume de către Nichita a dat și poate da naștere, în continuare, la multe interpretări ale poemului. După unele identificări (Homer și alții), Hiperboreea ar cores- punde, din punct de vedere geografic, Daciei. Și de aici pot pleca multe discuții, mai ales că Nichita a mai făcut o dată aluzie la istoria veche a românilor, în *Elegia a doua, getica*, dedicată lui *Vasile Pârvan*. De asemenea, despre *A unsprezecea elegie* va spu- ne: „poemul *Intrare-n muncile de primăvară* [...] conține în el ceva din făptura vie și gânditoare a lui Vasile Pârvan”[223].

Însă, ca și în *Elegia a doua*, nici aici Nichita nu face trimiteri istorice concrete. Se poate stabili, pe de altă parte, o paralelă cu Eminescu și cu „raiul Daciei veche” (*Memento mori*), precum și cu nordul laponic al lui Ion Barbu – care face referire la hiperboreeni, în poemul *Ixion*, dar acolo aceștia sunt identificați cu

[223] *Cf. Antimetafizica*, op. cit., p. 101.

zeii olimpieni. În schimb, dacă lapona Enigel afirma despre sine: „Că dacă-n iarnă sunt făcută,/ Și ursul alb mi-e vărul drept,/ Din umbra deasă, desfăcută,/ Mă-nchin la soarele-nțelept./ La lămpi de gheață, supt zăpezi,/ Tot polul meu un vis visează./ Greu taler scump cu margini *verzi*/ *De aur*, visu-i cercetează. //Mă-nchin la soarele-nțelept,/ că sufletu-i fântână-n piept”...[224], în elegia lui Nichita îndemnul este: „La frig cu noi și la gheață!”. Un îndemn care nu e singular și pe care îl repetă în *Plonjeu* (vol. *Oul și sfera*): „Înspre zăpadă totul! La gheață și la urși”.

Culoarea *verde de aur* – pe care am comentat-o altădată și am considerat-o una mistică, împrumutată din Ps. 67, 14-16 sau din versificarea dosofteiană a acestui psalm[225] – apare și în finalul elegiei nichitiene: „idealul de zbor s-a-ndeplinit aici,/ și-o *aură verzuie* prevestește/ un mult mai aprig ideal”[226].

---

[224] A se vedea comentariul poemului barbian, pe care l-am făcut aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/11/20/poezia-lui-ion-barbu-ii/, fiind apoi introdus în vol I. 3 din *Epilog la lumea veche*, op. cit., p. 174-177, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

[225] A se vedea comentariul nostru de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/04/21/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-41/.

A fost introdus ulterior în cartea noastră de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/, p. 115-117.

[226] Ne amintim însă că Nichita a mărturisit cum, pe vremea compunerii *Elegiilor*, poezia lui Ion Barbu nu-i mai plăcea decât *așa, din răsfăț*.

Despre Ion Barbu, el ne-a lăsat câteva mărturii la care e bine de luat aminte. În primul rând, a ținut să precizeze că, „în cazul poetului, omul și opera sunt totuna, *biografia lui fiind opera* (s. n.)”. Apoi a adăugat faptul că influența lui Barbu asupra sa, inițial, „a fost relativ minoră, de tehnică poetică mai degrabă, decât de viziune”, pentru ca mai apoi, întâlnindu-l

Hiperboreea poate fi înțeleasă ca o țară a zeilor sau ca un tărâm paradisiac, cu atât mai mult cu cât oceanul în care ar trebui să se scufunde născătoarea poetului și poetul, *dezbrăcați de trup* (având numai „sufletul neapărat”), suportă comparație cu acele „sure hale” eminesciene, aflate „în fundul mării aspre”, în Nordul unde-i „iarna-n zilele-i eterne”, acolo unde locuiesc zeii Daciei împreună cu zeii Valhalei, hale marine în care „visul unei nopți de vară s-a amestecat cu ger” (*Memento mori*).

De altfel, îndemnul de a merge „la frig și la gheață” consună cu cel eminescian: „Tu rămâi la toate rece” (*Glossă*). Sau, după cum am arătat în comentariul meu la *Luceafărul*, acel „mort frumos cu ochii vii/ Ce scânteie-n afară” este omul mort pentru patimi himerice (din care numai ochii „lucesc adânc himeric,/ Ca două patimi”... „ce scânteie-n afară”; care sunt „pline de-ntuneric”, dar „în afară”, nu în interiorul lui), cel care rămâne Hyperion („Iar tu, Hyperion rămâi”), adică „nemuritor și rece”[227].

De aceea – putem spune – în poemul lui Nichita, cea care îl naște „viu” pentru poezie îl îndrumă către Hiperboreea, o zonă aspră, rece, ascetică, cu totul nepasională: „La frig cu noi și

---

și ascultându-l, „unele afirmații ale lui de gust să aibă un efect fulgurant asupra mea, influențându-mi și dezvoltându-mi capacitatea de penetrație incipientă”, *cf. Antimetafizica*, op. cit., p. 258.

În același timp, însă, ne mărturisește și faptul că „i-am citit câteva poezii lui Ion Barbu, poezii impregnate de *Jocul* său *secund*, într-o perioadă când Barbu era foarte criticat [...]. Și atunci, Barbu mi-a spus: «Nu înțeleg nimic din poeziile tale, lasă-mă să le citesc cu voce tare încă o dată. Haide să ne împrietenim cu ele[!]»”, *cf. Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 278. Ceea ce nu e tocmai bine pentru cineva care avea obiceiul să le reproșeze tuturor că nu sunt în stare să-i înțeleagă poeziile sale, scrise în manieră hermetică. Nichita încearcă să-l acopere, inventând o scuză...

[227] A se vedea:
https://www.teologiepentruazi.ro/tag/luceafarul/.

la gheață!/ Îmi voi dezbrăca trupul/ și voi plonja în ape, cu sufletul neapărat,/ luându-și drept limită/ animalele mării". Același lucru poate să însemne – simbolic vorbind – și a avea „un destin de spor".

Conform DEX, sporul este un „organ microscopic al organismelor vegetale, care servește la înmulțire, la răspândire și, adesea, *pentru supraviețuirea în condiții nefavorabile* (s. n.)"[228]. Atât „dezbrăcarea de trup", cât și „destinul de spor" (într-un univers uriaș, care crește continuu) par să ne sugereze condițiile unei asceze dure, în urma căreia să se nască poezia (sau poetul care conține în sine poezia). Eu înțeleg astfel: iubirea/ femeia iubită îl naște pentru poezie, în absența sexualității – de altfel, el însuși a dat mărturie despre austeritatea condițiilor în care a scris cele *11 elegii*.

Iar Nichita a precizat, în repetate rânduri, că poezia nu este nici rodul hazardului, nici al patimilor[229]. Prin aceasta, se înscrie pe linia lui Eminescu și a multor altor poeți români, care au considerat concupiscența un inamic al creației.

Aici, condiția vegetativă (înrudirea cu feriga și destinul de spor) nu este cea a rigăi Crypto, tânjind către unirea sexuală, dar nici nu reprezintă vreo dorință de regresiune către forme inferioare de existență, ci ilustrează, metaforic, ideea de maximă austeritate a viețuirii. În partea a doua a poemului, sublimarea erotismului (o constantă a liricii nichitiene, în toate volumele sale de versuri) se face în stil urmuzian:

---

[228] A se vedea:
https://dexonline.ro/definitie/spor.

[229] „Eu nu cred că poetul scrie alandala, pradă dispozițiilor de moment", *cf.* Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 386.

„Estetica este expresia de vârf a conștiinței", *cf.* Nichita Stănescu, *Respirări*, op. cit., p. 154. Sau: „Zona estetică am considerat-o întotdeauna ca pe o parte de vârf a zonei etice", *cf.* *Antimetafizica*, op. cit., p. 291.

Ea aprinse deodată-o lumină,
de lângă genunchiul ei, verticală,
sub o pălărie roșie
virginală.
Aruncă lângă glezna mea o carte
scrisă în cuneiforme.
Îngeri presărați ca florile
se scuturau sfărâmați, pe platforme.

Îngeri înnegriți între litere,
între pagina de deasupra și cea de jos,
subțiați, fără apă în ei și răcoare,
cu tăiș fioros...

Ca să mă tai cu ei de privirile
care fără să le-nvoiesc, mi-au crescut –
când, togă virilă, tristețea mea aspră
cu o fibulă de gheață mi-o prind.

Urmarea acestei *aprinderi a luminii lângă genunchiul ei* și a *îmbrăcării lui în toga virilă a tristeții aspre* este revenirea la îndemnul anterior:

La Hiperboreea, acolo – ea, mi-a spus,
și luându-ne unul pe altul de ceafă
cu brațul drept, cel nezburând,
ne vom cufunda pe sub gheață în apă.

„Luându-ne unul pe altul de ceafă" descrie un gest biblic-angelic:

„Atunci îngerul Domnului zise lui Avacum: «Prânzul pe care l-ai gătit, du-l lui Daniil în Babilon, în groapa cu

lei!». Dar Avacum zise: «Doamne! Babilonul nu l-am văzut și groapa cu lei n'o știu!» Și îngerul Domnului îl apucă pe Avacum de chică și-l duse în Babilon într'o suflare" (Bel 1, 34-36, *Biblia 1939*).

În poezia lui Nichita, cei doi, nefiind îngeri, se iau „unul pe altul de ceafă/ cu brațul drept, cel nezburând", pentru a se scufunda în oceanul hiperborean.

Urmează definiția/ caracterizarea acestui ținut:

Hiperboreea, zonă mortală
a maimarilor minții,
loc de naștere de copii de piatră,
din care sculptați sunt doar sfinții.

Hiperboreea, alb, – negru,
aur-argint,
revelație, nerevelație, tristețe
alergând și orbecăind.

Este o „zonă a maimarilor minții", care e „mortală" pentru cei care nu sunt maimari ai minții. Aici se nasc „copii de piatră", dar „sculptați sunt doar sfinții". Pentru „maimarii minții", doar Sfinții sunt personaje venerabile care îi depășesc în anvergura spirituală. E și o „zonă" a poeziei: „alb, – negru,/ aur-argint,/ revelație, nerevelație, tristețe/ alergând și orbecăind".

A treia parte și ultima vorbește despre împlinirea unui *ideal de zbor* (însemnând, poate, împlinirea unui etape poetice):

Ea își ridică deodată capul:
deasupra ei aleargă globuri albe

și norii se destramă în fâșii verzui.

Se-arată-o sferă cu întunecimi ca munții,
pe care păsările stând înfipte-n ciocuri,
cu pocnet greu de aripi, o rotesc.

Desigur, idealul de zbor s-a-ndeplinit aici.
Putem vedea mari berze-nfipte-n stânca
mișcându-se încet. Putem vedea
vulturi imenși, cu capul îngropat în pietre,
bătând asurzitor din aripi, și putem vedea
o pasăre mai mare decât toate,
cu ciocul ca o osie albastră,
în jurul căreia se-nvârte,
cu patru anotimpuri, sfera.

Desigur, idealul de zbor s-a-ndeplinit aici,
și-o aură verzuie prevestește
un mult mai aprig ideal.

Munții, stâncile, pietrele sunt mișcate de păsări care au pliscul sau capul îngropat în ele. Însăși sfera „cu patru anotimpuri" are ca osie pliscul unei păsări uriașe – o sferă care ilustrează tot insula Hiperboreei. E un zbor „asurzitor", al păsărilor care mișcă munții și rotesc această sferă, în jurul păsării uriașe „cu ciocul ca o osie albastră". Deși cred că e un zbor interior: „aripile de piatră ale pietrelor/ bat atât de încet /.../ De altfel nu mă interesează decât aripile pietrelor/ pentru că bat foarte încet/ pentru că bat în interiorul lor/ care este în același timp interiorul timpului" (*Transparentele aripi*, în vol. *Oul și sfera*).

Hiperboreea este ea însăși un *ideal de zbor*, un ideal pe care poetul consideră că l-a atins, „și-o aură verzuie prevestește/ un mult mai aprig ideal".

În elegia anterioară, a fost un zbor prin scufundare (Botez?) în apele hiperboreene, după care cei doi au ajuns sau li s-a arătat („se-arată-o sferă") o insulă-sferă înaripată cu munți-păsări înaripați, care rotesc această sferă, în loc de cântare a sferelor auzindu-se „pocnet greu de aripi", „asurzitor", un sunet uriaș, specific pentru dimensiunile cosmice imense.

O sferă „cu patru anotimpuri" – ceea ce poate fi o aluzie la clima temperată a Hiperboreei, despre care au vorbit unii scriitori, o climă edenică, așadar, care „se arată" după nașterea „pe zăpadă" și după scufundarea baptismală în oceanul înghețat, cel brownian, cu molecule reci și mari cât balenele.

Această sferă „cu întunecimi ca munții" este „loc al nașterilor de copii de piatră". Iar ea l-a născut pe el aici, ca pe un copil de piatră. Însă el știe că, dintre cei născuți aici, „sculptați sunt doar sfinții". Și, ca să ajungi să te sculptezi ca sfânt (să sculptezi în tine sfințenia), e foarte greu...

De aceea, acest *ideal de zbor* „s-a-ndeplinit". De fapt, e o primă etapă a idealului...Urmează ceea ce e mai greu, chiar mai greu decât scufundarea în oceanul înghețat, și anume: „așteptarea zborului locuind în mine" (*Elegia oului, a noua*).

Acesta este „un mult mai aprig ideal" decât primul. Pentru că, dacă păstrăm comparația cu Botezul creștin, cu adevărat, asceza și nevoința, adică sculptura în piatră (brâncușiană, i-am putea spune) sau zborul care urmează Botezului, sunt cu mult mai aprige decât prima etapă, care nici ea n-a fost deloc ușoară, trecând prin îngheț față de lume și înot prin moleculele uriașe ale suferinței. Trecând prin: „revelație, nerevelație, tristețe/ alergând și orbecăind".

Nu știu dacă Nichita a avut în minte această comparație sau versurile (ca și toată substanța elegiilor sale) sunt doar rodul unor intuiții, care nu sunt însă deloc străine de inspirația de la Dumnezeu. Eu bănuiesc însă și cunoștințe mai vaste ale poetului și sunt de acord cu ceea ce a înțeles și afirmat Solomon Marcus (plecat de curând dintre noi), când a vorbit despre „eminescianul Nichita Stănescu”:

> „Nichita Stănescu este, după Eminescu, poetul român cu cea mai mare încărcătură culturală, cultura fiind aici înțeleasă în toate direcțiile posibile, de la literatură, artă și religie la știință și filosofie”[230].

Să ne întoarcem, deci, la *Elegia oului*:

Într-un ou negru mă las încălzit
de așteptarea zborului locuind în mine;
stă unul lângă altul, nedezlipit,
sinele lângă sine.

Sentimentul unei aripi îmi curge-n spinare,
senzația de ochi își caută o orbită.
O, tu, întuneric mare,
tu, dezgustată naștere încremenită.

S-a așezat pe mine o idee
și mă clocește maternă.
Acum, tot ceea ce este e
rotundă căldură și fermă.

---

[230] A se vedea: Solomon Marcus, *Eminescianul Nichita Stănescu*, în rev. *România literară*, nr. 23/ 2013, *cf.* http://www.romlit.ro/eminescianul_nichita_stnescu.

Sare din mine un fel de plisc
în toate părțile și deodată.
Refuză să fie un obelisc
șira intimă, curbată.

Sparg coaja pielii mele, arsă,
lipită de-a dreptul pe suflet,
ca să-mi rămână ne-ntoarsă
întâia încercare de umblet.

Sar cojile negre, oho!
Mai mare mă aflu și nezburat,
lipit de acel încotro,
cu o boltă de jur împrejur adăugat.

Scot ochi cu priviri nereale
La dreapta, la stânga, în sus și în jos,
născând șir de regi-animale
care știu cum se moare frumos.

Întind și o pană de os, irizată
atinge negrul concav.
Sar cojile negre deodată
și iată-mă, iarăși, suav,

închis într-un ou mult mai mare,
clocit de-o idee mai mare,
gălbenuș jumătate, pasăre jumătate,
într-un joc cu pași pe furate.

Ou mare! Silabă răcnită
într-o perpetuă creștere smulsă

fără tavan stalactită
sedusă.

Ouă concentrice, negre, sparte
fiecare pe rând și în parte.
Pui de pasăre respins de zbor,
străbătând ou după ou,
din miezul pământului pân'la Alcor[231],
într-un ritmic, dilatat ecou.
„Sinele” încearcă din „sine” să iasă,
ochiul din ochi, și mereu
însuși pe însuși se lasă
ca o neagră ninsoare, de greu.

Dintr-un ou într-unul mai mare
la nesfârșit te naști, nezburată
aripă. Numai din somn
se poate trezi fiecare, –
din coaja vieții niciunul,
niciodată.

Nesfârșitele nașteri ale sinelui sunt multe și grele, într-o viață de om, fără ca să poată spune că a ajuns vreodată la desăvârșire, atâta timp cât omul se află încă în „coaja vieții”. De abia după ce va ieși din oul acestei vieți, atunci va putea cunoaște

---

[231] Alcor este o stea din Ursa Mare/ Carul Mare. Arabii opuneau steaua Canopus (la care Nichita face de mai multe ori referire în alte poeme) lui Alcor, ca ocupând cel mai înalt și, respectiv, cel mai de jos loc în ierarhia celestă.

A se vedea:
https://en.wikipedia.org/wiki/Mizar_and_Alcor.
Și: https://en.wikipedia.org/wiki/Canopus.

nesfârșirea desăvârșirii, dar numai dacă aici a sculptat în sine, copilul de piatră, și dacă a spart cât mai multe coji negre de pe sufletul său („sparg coaja pielii mele, arsă,/ lipită de-a dreptul pe suflet”).

Dar, să o luăm de la capăt!...

„Într-un ou negru” se află poetul și ne aflăm toți, la începutul inițierii noastre în cunoașterea celor vremelnice și a celor veșnice. Într-un ou negru al neștiinței și neînțelegerii, în care lucrurile ni se par obscure, întunecate, greu de pătruns. Și chiar sufletul nostru e o taină pentru noi, locuind „sinele lângă sine”: cel ce este azi lângă cel ce va fi mâine, născându-se perpetuu „însuși pe însuși”. „Sentimentul unei aripi îmi curge-n spinare,/ senzația de ochi își caută o orbită”: încă două versuri geniale ale lui Nichita, definind plastic un sentiment inefabil al sufletului, care simte că trebuie să se nască mereu și mereu. Bineînțeles: dacă ești în stare să îți simți sufletul și dorințele lui ingenue și adevărate, ceea ce e o virtute foarte rară printre oameni.

Metafora aceasta e magnifică. Ca și cum puiul păsării, în ou fiind încă, și-ar simți aripa cu care încă nu a zburat și ochiul cu care încă nu a văzut: așa se simte sufletul în această lume. Ai „sentimentul unei aripi”, pe care nu poți să-l explici altora, și „senzația de ochi” care începe să vadă sau cere să vadă alte vederi decât cele obișnuite: vederi lăuntrice, înțelegeri din ce în ce mai adânci ale lucrurilor.

Însă, pentru ca aripa să crească și să se formeze orbita pentru astfel de senzații suprasenzoriale, trebuie să învingi stagnarea în „întunericul mare”, obișnuința cu el, și „nașterea încremenită”, adică „dezgustarea” de viață, nedorința de a trăi și de a gusta drojdia vieții. Și aici Nichita îi desfide pe toți criticii noștri încremeniți în mult apreciata, de către ei, filosofie a nimicului/ a neființei, pe care, zic ei (în mod eronat) ar fi propovăduind-o Eminescu.

Ideea-cloșcă nu trebuie înțeleasă, în mod simplist, ca o idee. Ea este o intuiție, determinată și unită cu dorul sufletului după „zbor”. „Zborul” necontenit, spre tot mai sus, spre Dumnezeu, este sentimentul cel mai acut și mai concret al sufletului, de-a lungul întregii existențe. La nivelul artei, și acesta se poate numi o „idee” brâncușiană. „Sparg coaja pielii” sufletului, „ca să-mi rămână ne-ntoarsă/ întâia încercare de umblet”: ca să nu mă întorc înapoi, în „întuneric mare”.

„Privirile nereale” sunt ale ochilor care privesc întâia dată o realitate necunoscută până atunci, care au intuit și au dorit, dar totuși nu le vine să creadă că există ceva cu mult mai înalt și mult mai profund decât atmosfera existențială obișnuită. De aceea, ei nasc „șir de regi-animale,/ care știu cum se moare frumos”. Descinderea într-o altă lume, într-un alt nivel de cunoaștere spirituală, te face să descoperi că și acesta este insuficient sufletului, dacă rămâi pe loc, dacă nu mergi mai departe: „și iată-mă, iarăși, suav,/ închis într-un ou mult mai mare,/ clocit de-o idee mai mare”. Astfel încât, poetul se simte mereu: „gălbenuș jumătate, pasăre jumătate”. Adică: între potență și împlinire. Și asta „într-un joc cu pași pe furate”: un joc cu pași în care fură mersul, în care învață să meargă furând de la alții, învățând de la alții, de la cei dinainte: poeți, înțelepți, savanți, eroi, Sfinți.

Și astfel, trebuie să înainteze spiritual/ duhovnicește, făcând efortul de a sparge ouăle negre, cele pline cu întuneric: „ouă concentrice, negre, sparte/ fiecare pe rând și în parte”. „«Sinele» încearcă din «sine» să iasă,/ ochiul din ochi”: este căutarea extazului, a ieșirii din sine, a revelației dumnezeiești. La ea se ajunge prin pocăință, prin plâns: „Numai lacrima, numai ea/ transportă sinele către sine/ ridică sinele din sine,/ ia sinele din sine/ prin simplă luare” (*Prin simpla luare*, vol. *Laus Ptolemaei*).

Altfel, în absența ploii lacrimilor, omul „însuși pe însuși se lasă/ ca o neagră ninsoare, de greu”. Pentru că, așa cum spune în altă parte: „Vreau să te-aud, să te adulmec, să te gust,/ o, lucrul veșnic [viață a mea veșnică]/ sculptat de mine numai bust/ și în cuvinte. // Dar nu pot[,] nu e spart timpanul/ prin care curg anomalii,/ numite ora, ziua, anul”... (*Cântec de scos apa din urechi*, vol. *Laus Ptolemaei*).

Altfel spus, încă nu e spartă coaja vieții. Căci:

O, nu există niciun ou
din care să se nască
lumea trăită rău, din nou
în lumea cea visată și cerească.

Pământul însuși nu e ou, nu, nu!
Din el nicicând nu se va naște
pământ cum naște din ecou
ecouri, împietrite, moaște.

(*Egg*, vol. *Laus Ptolemaei*)

Pământul nu se poate schimba singur în materie transfigurată, în Sfinte Moaște. Din cel ce e numai pământ, din omul nespiritualizat/ neînduhovnicit, „nicicând nu se va naște/ pământ” sfânt, „moaște”, care sunt „ecouri împietrite” ale vieții de sfințenie.

Omul-fantă este „antielegia” care joacă „rolul lui Iuda”[232], după cum ne-a spus-o însuși Nichita. Ea nu este numărată

[232] *Antimetafizica*, op. cit., p. 96.

împreună cu celelalte elegii, în acest volum „care, inițial, purta și titlul *Cina cea de taină*, unde fiecare elegie cuprindea un apostol”[233].

Și ea „se închină”, de către poet, „lui Georg Wilhelm Friedrich Hegel”. Ceea ce i-a determinat pe unii să încerce să descifreze lirica lui Nichita prin apelul la filosofia lui Hegel (precum odinioară, alții, pe Eminescu prin Schopenhauer), deși nu cred că o astfel de „închinare” poate vreodată să bucure pe cineva sau poate să fie înțeleasă în mod pozitiv.

Dacă ne uităm mai bine, însă, poemul nu este numai o „antielegie”, ci chiar mai mult: este *anti-Elegia întâia*.

Dacă, în *Elegia întâia*, „El începe cu sine și sfârșește/ cu sine. /.../ Din el nu străbate-n afară/ nimic; /.../ El este înlăuntrul desăvârșit” etc., în schimb, „Omul-fantă /.../ El vine din afară:/ din afara frunzelor,/ din afara luminii protectoare/ și chiar/ din afara lui însuși”. Ceea ce ne-ar putea conduce la concluzia că, dacă aceasta este *antielegia* care îl reprezintă pe Iuda, atunci, *Elegia întâia* s-ar putea referi, măcar în parte, la Hristos-Dumnezeu. După cum am văzut, definițiile de acolo pot fi înțelese teologic[234]. Pentru că *Cina cea de taină* trebuie să Îl cuprindă și pe El, nu numai pe Apostolii Săi.

Revenind însă la *Omul-fantă*, el nu se umple de Viață, ci „el se umple/ cu imaginile diforme/ atârnând lățoase de marginile/ existenței”. Nu trăiește, ci „el adulmecă existența” sau „există numai cât să ia cunoștință/ de existență”. Dar nu are viață în el,

---

[233] Ibidem.

[234] A se vedea, mai sus, comentariul nostru la *Elegia întâia*, care a fost publicat aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/02/27/reintoarcere-la-nichita-14/ și aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/01/reintoarcere-la-nichita-15/.

nici nu are înțelegere a existenței și nici dragoste pentru ea. El „ia naștere lăsându-se/ devorat de ea”, de propria existență, este înghițit de viața lui rea. De fapt, „nu se știe cine mănâncă pe cine”: viața lui pe el sau el își mănâncă viața. Căci „el este în afară pântec/ și înlăuntru gură cu dinți”. Lăuntric, este „gură cu dinți”, are suflet de fiară, mentalitate de răpitor.

„Omul-fantă /.../ El se apropie, se apropie./ Întâlnește sfera/ și are vederea aerului/ și a simunurilor”. Nichita spunea altădată, despre masa lui Brâncuși (din complexul *Masa tăcerii* sau *Cina cea de taină*) că „este sferă, e în sine însăși, și își este de ajuns, e dogma divină, mister întreg”[235]; după cum și în *Elegia întâia* preciza: „Din el nu străbate-n afară/ nimic; de aceea nu are chip/ și nici formă. Ar semăna întrucâtva/ cu sfera”. Așa încât, omul-fantă „întâlnește sfera”, dar vede...aer și simunuri, adică vânturi deșertice, furtuni de nisip. El „azvârle mari piramide/ de vid/ peste mari deșerturi”. Aruncă piramide de vid în pustiu...

Afirmații precum „Sufletele morților/ sunt atmosfera terestră./ Respirăm sufletele lor;/ sufletele lor își înfig câte un deget/ adânc în respirația noastră” trebuie, de asemenea, înțelese în sens parabolic, iar nu literal – altfel ar fi imagini horror. Pentru că atmosfera noastră existențială este, adesea, determinată sau influențată de climatul mental și de spiritualitatea pe care le-au generat alții. Cred însă că, aici, Nichita se referă mai degrabă la o atmosferă viciată, nu la una sănătoasă.

Dar „omul-fantă moare/ ca să ia cunoștință de moarte”. Căci, după cum trăiește devorându-se, fără a avea viață cu adevărat, tot la fel „moare/ ca să ia cunoștință de moarte”, fără a înțelege nici sensul vieții, nici pe cel al morții. „El se lasă respirat/ și la rândul lui/ respiră/ obiectele însuflețite și neînsuflețite/ ca și cum ar fi aer. // Nu se știe cine respiră pe cine”: se

---

[235] *Cf.* Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 267.

lasă respirat ca un virus sau îi respiră pe alții ca pe aer. Pe cei care se lasă respirați în felul acesta, la fel ca „obiectele neînsuflețite".

„Nu știe dacă între ochiul lui/ și ochiul lucrurilor/ există vreun spațiu pentru vedere. // Retina omului-fantă e lipită/ de retina lucrurilor. /.../ Nu se știe cine îl vede pe cine. // Nu e loc pentru semne,/ pentru direcții./.../ Totul e lipit de tot;/ pântecul de pântec,/ respirația de respirație,/ retina de retină".

În acest caz, lipirea exclude vederea. Lipirea aceasta aduce cu sine indistinctivitatea, amestecul haotic, neindividualizarea, totala opacitate. Dacă, în *Elegia întâia*, „Totul este inversul totului./ Dar nu i se opune, și/ cu atât mai puțin îl neagă", aici: „Totul e lipit de tot", ca semn al nedezlipirii – putem spune – de „cojile negre" ale oului negru „lipit pe suflet" (*Elegia oului, a noua*[236]). Și, în final, o observație: în ciuda limbajului sentențial-abstract, poezia lui Nichita nu este despre abstracțiuni, nici nu comunică mâhniri abstracte, cum greșit credea, spre exemplu, Călinescu despre Dosoftei.

Cina cea de taină a reprezentat, pentru Nichita, o imagine fundamentală, la care a făcut trimitere și în alte poeme. O icoană a iubirii, a prieteniei și a credincioșiei. „Eu rămân cu voi cei unsprezece", ne comunică el (*Ritual*, din vol. *Belgradul în cinci prieteni*). Se poate spune că Nichita a încercat să facă loc și poetului, la această Cină. De altfel, un Sfânt al zilelor noastre, Sfântul Porfirios Cavsocalivitul, obișnuia să afirme: „Ca să devină cineva creștin trebuie să fie poet"[237].

---

[236] A se vedea comentariul nostru: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/27/reintoarcere-la-nichita-22/.

[237] *Ne vorbeşte Părintele Porfirie*, trad. din limba greacă de Ierom. Evloghie Munteanu, Ed. Bunavestire, Galați, 2003, p. 359-360.

Elegia a zecea este tot o artă poetică și ea continuă ceea ce autorul a început să spună în *A șaptea elegie*, și anume că nu trăiește pentru sine, ci „în numele” a tot ce există, neavând vreme „să mă gândesc/ la propria mea viață” și făcând „totul pentru a îmbrățișa,/ amănunțit, totul,/ pentru a pipăi nenăscutele priveliști”...

Așadar:

Sunt bolnav. Mă doare o rană
călcată-n copite de cai fugind.
Invizibilul organ,
cel fără nume fiind

neauzul, nevăzul
nemirosul, negustul, nepipăitul
cel dintre ochi și timpan,
cel dintre deget și limbă, –
cu seara mi-a dispărut simultan.

Vine vederea, mai întâi, apoi pauză,
nu există ochi pentru ce vine;
vine mirosul, apoi liniște,
nu există nări pentru ce vine;

apoi gustul, vibrația umedă,
apoi iarăși lipsă,
apoi timpanele pentru leneșele
mișcări de eclipsă;

apoi pipăitul, mângâiatul, alunecare
pe o ondulă întinsă,
iarnă-nghețată-a mișcărilor

mereu cu suprafața ninsă.

Dar eu sunt bolnav. Sunt bolnav
de ceva între auz și vedere,
de un fel de ochi, un fel de ureche
neinventate de ere.

Trupul ramură fără frunze,
trupul cerbos
rărindu-se-n spațiul liber
după legile numai de os,

neapărate mi-a lăsat
suave organele sferii
între văz și auz, între gust și miros
întinzând ziduri ale tăcerii.

Sunt bolnav de zid, de zid dărâmat
de ochi-timpan, de papilă-mirositoare.
M-au călcat aerian
abstractele animale,

fugind speriate de abstracți vânători
speriați de o foame abstractă,
burțile lor țipând i-au stârnit
dintr-o foame abstractă.

Și au trecut peste organul ne-nveșmântat
în carne și nervi, în timpan și retină
și la voia vidului cosmic lăsat
și la voia divină.

Organ pieziș, organ întins,
organ ascuns în idei, ca razele umile
în sferă, ca osul numit
calcaneu în călcâiul al lui Achile

lovit de-o săgeată mortală; organ
fluturat în afară
de trupul strict marmorean
și obișnuit doar să moară.

Iată-mă, îmbolnăvit de-o rană
închipuită între Steaua Polară
și steaua Canopus și steaua Arcturus
și Casiopeea din cerul de seară.

Mor de-o rană ce n-a încăput
în trupul meu apt pentru răni
cheltuite-n cuvinte, dând vamă de raze
la vămi.

Iată-mă, stau întins peste pietre și gem,
organele-s sfărâmate, maestrul,
ah, e nebun căci el suferă
de-ntreg universul.

Dacă în *Elegia oului, a noua* vorbea despre cum „sentimentul unei aripi îmi curge-n spinare,/ senzația de ochi își caută o orbită”, discursul poetic dezbate, aici, problema unui organ nevăzut/ neinventat pentru un simț de nenumit. Simțurile, senzațiile trupești și sufletești nu sunt îndestulătoare pentru a defini omul, pentru a-i caracteriza întreaga plajă de sentimente, înțelegeri și dorințe. Există lucruri profunde, care scapă recepto-

rilor de tip senzorial. Există vederi, mirosiri, pipăiri, auziri, gustări pentru care „nu există ochi”, pentru care „nu există nări”, nici alte organe de simț specifice. Chiar specificitatea aceste simțiri aparte este nereperabilă, ea neputând fi numită decât prin construcții negative, apofatice: „neauzul, nevăzul/ nemirosul, negustul, nepipăitul” – în avanscena *Necuvintelor*.

În afara organelor de simț obișnuite – în afara trupului „strict marmorean”, de o frumusețe sculpturală, dar „obișnuit doar să moară” – , există un organ pentru nemurire, „ne-nveșmântat/ în carne și nervi, în timpan și retină”, care este „la voia vidului cosmic lăsat”, întrucât nu există, nu are materialitate, nu a fost creat, dar „ și la voia divină”, întrucât poate exista, fiindcă poetul simte cum în el însuși „senzația de ochi își caută o orbită” pentru vederi inefabile, la fel și toate celelalte senzații ale unor organe încă neînființate.

Căci, dacă pentru cele materiale există organe de simț specifice, pentru cele spirituale trebuie să existe, de asemenea, organe de simț spirituale. Absența lor sau ne-simțirea lor doare, rănindu-l foarte mult pe cel care a început să simtă dorul de cele veșnice, dorința de a depăși suficiența majorității oamenilor, care se complac în simțirile obiectuale ale lumii lor. Așa încât, după cum spuneam, „opțiunea la real” a lui Nichita nu este deloc una pentru concretul despiritualizat. E nevoie de ceea ce s-ar putea numi un organ abstract pentru lucruri abstracte, deși, după cum precizam puțin mai devreme, poezia lui Nichita, ca și cea a lui Dosoftei, nu este despre „mâhniri abstracte”.

De altfel, subtitlul *Elegiei a zecea* este: „Sunt”. O afirmație clară a existenței tocmai în virtutea a ceea ce simte că este mai presus de percepția comună.

Pe lângă faptul că sună arghezian, versul „Sunt bolnav de zid, de zid dărâmat” poate fi o aluzie la Efes. 2, 14 – despre care

am mai vorbit, când am comentat *A patra elegie*[238] – sau la *Mănăstirea Argeșului*.

Steaua Polară, Canopus, Arcturus și Casiopeea sunt unele dintre cele mai luminoase stele sau constelații care strălucesc în emisfera nordică. Nu știu cât de mare a fost interesul lui Nichita pentru astronomie sau dacă a fost influențat de Eminescu în această privință, dar este foarte posibil. Trimiteri evidente la Eminescu face Nichita atunci când vorbește despre stele și despre „cerul de seară" (deși numirea constelațiilor îi era mai degrabă proprie lui Cantemir, ca și un epitet precum „cerbos"), despre trupul „marmorean" sau când scrie versurile: „organele-s sfărâmate, maestrul,/ ah, e nebun căci el suferă/ de-ntreg universul". Aici parafrazează sfârșitul *Scrisorii IV*:

...E același cântec vechi,
Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi;

Dar organele-s sfărmate și-n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopți izvorul sare.
P-ici, pe colo mai străbate câte-o rază mai curată
Dintr-un *Carmen Saeculare* ce-l visai și eu odată.

Altfel șuieră și strigă, scapără și rupt răsună,
Se împing tumultuoase și sălbatece pe strună,
Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...

Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?

---

[238] A se vedea comentariul nostru de mai sus, sau: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/09/reintoarcere-la-nichita-17/.

Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!

După cum am explicat și altădată[239], termenul *organ* sau *psaltirion* traduce denumirea instrumentului muzical pe care îl foloseau vechii evrei, la care a cântat și Sfântul David. Dosoftei a transliterat termenul din greacă, în traducerea *Psaltirii*, și acesta a fost utilizat, mai departe, în poezia noastră, în sec. al XVIII-lea și al XIX-lea. Astfel încât „organele sfărmate" ale „maestrului", la Eminescu, se referă, alegoric, la instrumentul poetic, care se sfărâmă în el însuși, locul poeziei eterne („Carmen Saeculare ce-l visai și eu odată") fiind luat de „setea liniștei eterne care-mi sună în urechi".

Spunând că: „organele-s sfărâmate, maestrul,/ ah, e nebun căci el suferă/ de-ntreg universul", Nichita a sesizat corect înțelesul versurilor eminesciene. Cu atât mai mult cu cât „maestrul" din *Scrisoarea IV* seamănă mult cu acel Orfeu din *Memento mori*, cu a lui „arfă sfărâmată", după al cărui cânt, putem spune, se mișcă-„ntreg universul"[240].

La Eminescu, universul întreg are de povestit o nesfârșită...epica magna: „Și cuminți frunzele toate își comunică misteruri./ Surâzând, clipind ascultă ochii de-aur de pe ceruri,/ Crenge rele imitează pân' și zgomotul de guri/ A cărărilor pierdute de pe valea cu izvoare. /.../ Cine are-urechi s-audă ce

[239] A se vedea cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 558-559, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

[240] A se vedea Idem, p. 239-241.

Dar și comentariul nostru de aici: *Eminescu între modernitate și tradiție*, op. cit., p. 330-333, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

murmùr gurile rele/ Și vorbàrețele valuri și prorocitoare stele /.../ *Cine-ascultă și nu-nstrună arfa-i de cântări bogată,*/ Căci comori de taine-ascunde orice râu...Lunca ingrată/ *De-ar șopti, viața-i toată n-ar sfârși de povestit*" (*Memento mori*).

Universul întreg ar șopti viața-i toată, iar poetul ar înstruna arfa-i de cântări bogată, pentru că bogăția universului creat de Dumnezeu îi face poetului arfa bogată sau arfa lui este în acord cu întreg universul și cu șopotirea acestuia (un arhaism dosofteian pentru șoptire), care se opune vorbirii deșarte a oamenilor: „O, teatru de păpușe...zvon de vorbe omenești,/ Povestesc ca papagalii mii de glume și povești/ Fără ca să le priceapă...După ele un actor/ Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori/ Ce-a spus veacuri dupolaltă, ce va spune veacuri încă,/ Pân' ce soarele s-o stinge în genunea cea adâncă" (*Scrisoarea IV*).

La fel, despre cosmosul din poezia lui Dosoftei spuneam, altădată, că „e o Șeherezadă în stare să povestească o mie și una de nopți numai despre minunile lui Dumnezeu"[241].

Dacă poetului i se sfărâmă „arfa" sau „organele", atunci „aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit..." (*Scrisoarea IV*). „De-ar fi aruncat în chaos arfa-i de cântări îmflată,/ Toată lumea după dânsa, de-al ei sunet atârnată,/ Ar fi curs în văi eterne, lin și-ncet ar fi căzut..." (*Memento mori*).

Sau, cum zice Nichita, „Dacă s-ar descuraja poetul/ ar cădea frunzele din copaci, – / și ramurile lor ar rămâne/ ca niște spânzurători./ Dacă s-ar descuraja poetul,/ femeile gravide/ n-ar mai naște,/ n-ar mai naște niciodată./ Dar, din grație și din grijă, poetul,/ din grație și din grijă,/ moare întotdeauna, întot-

---

[241] A se vedea *Epilog la lumea veche*, vol. I. 1, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 125-127, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

deauna,/ înainte de a se descuraja” (*Artă poetică*, vol. *Opere impersonale*).

În paranteză fie spus, în 1982 (când fuseseră redactate, deja, cam toate comentariile „revoluționare” despre poezia lui Eminescu – sau cele pe care le consideră astfel exegeza noastră), Nichita aprecia că „Eminescu încă nu și-a găsit criticul”[242].

De asemenea, ne mărturisește, despre sine, că „maturiz-a rea” lui, ca poet, „a provenit din lectura absolut personală a operelor fundamentale”[243] ale literaturii române și universale, adică neinfluențată și necoincidentă cu opiniile criticii oficiale. Despre care, de altfel, el avea o părere foarte proastă, considerând că „moda de acum nu mai stă în «Epatez les bourgeois!», ci în «Epatez les critiques!»”[244].

Putem considera că rana și durerea poetului au, în continuare, legătură cu eminescianul: „Unde voi găsi cuvântul/ Ce exprimă adevărul?”. Căci Nichita definea talentul poetic ca nefiind „vedere și auz”, ci „o tânjire a tuturor organelor omului, atât de despărțite între ele [...] o tânjire de cunoaștere, o tânjire a simțurilor, tânjire a ideilor lui către perfecțiune”[245], ceva aflat „la vama dintre gândirea în imagini și gândirea în noțiuni [...] așa cum tâmpla se află *între ochi și timpan* (s. n.)”[246].

Din acest motiv, probabil, închipuie sufletul ca pe o sferă – tânjind, adică, spre desăvârșire – pentru că „trupul cerbos ...neapărate mi-a lăsat/ suave organele sferii /.../ Organ pieziș, organ întins,/ organ ascuns în idei, ca razele umile/ în sferă /.../ Mor de-o rană ce n-a încăput/ în trupul meu...dând vamă de raze/ la vămi”.

---

[242] *Cf. Antimetafizica*, op. cit., p. 108.

[243] Idem, p. 295.

[244] Idem, p. 87.

[245] Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent*, op. cit., p. 94.

[246] Idem, p. 95-96.

Trupul „strict marmorean” are ca singure elemente de neperisabilitate „legile numai de os”. Pentru el, sensibilitatea la cele nevăzute a sufletului este „călcâiul al lui Achile”. Talentul sau harul poetic – pentru că tot Nichita spunea că „talentul nu este muncă, ci revelație”[247], fără a minimaliza însă rolul muncii – este cel care, într-un imaginar dialog cu poetul, îl învață faptul că nu există cunoaștere fără identificare, măcar parțială, cu ceea ce trebuie cunoscut:

„Dacă tu vrei să comunici cu un copac ar trebui ca un braț al tău să se facă ramură cu frunze și o ramură a copacului să se facă braț cu degete [ceea ce Nichita susține și în poemul *Necuvintele,* din volumul omonim, dar sugerează și aici: „trupul ramură fără frunze”, prin care indică incapacitatea de a cunoaște, cu adevărat, a senzorilor trupești]. Ar trebui să mori puțin ca om și să învii ca plantă, iar planta să moară întrucâtva și să devină într-o parte a ei om.

Numai la această linie de *cedare reciprocă a specificului* (s. n.) poate exista comunicare. Eu sunt acel «nu știu ce», acel loc unde văzul se transformă întrucâtva în văz, ca să poată comunica între ele, eu sunt acel *organ nemărturisit*, de cuvinte care privesc nu culorile, care aud nu sunetele, care gustă nu gusturile, care miros nu mirosurile...”[248].

Nu e vorba de o identificare panteistă cu lumea, ci de o cunoaștere mai substanțială, să-i zicem, mai presus de simpla receptare senzorială. E o contopire cu lumea din iubire, din dorința de a o îmbrățișa cât mai de-aproape, fără o confuzie sau o

[247] Idem, p. 53.
[248] Idem, p. 94.

metamorfoză totală sau definitivă. Astfel încât, în acest dialog imaginar, poetul răspunde:

> „Eu te cunosc prin poezie, tocmai de aceea am inventat poezia, ca pe un organ al evoluției simțurilor omului. [...] Goană după echilibru este trupul omului, imens pendul cosmic, bătând trecerea timpului din ce în ce mai iute. Iată-le, te compar cu viteza luminii, este o viteză la care orice lucru se transformă în lumină. Numai lumina, însă, elucidează lumina. Cunosc lumina și tind să mă transform în lumină”[249].

Talentul poetic este, în cele din urmă...lumină a revelației. Nichita a confesat faptul că „viziunea de ansamblu” a liricii sale este „compusă din revelații”[250].

Dar să ne întoarcem la poezie:

Iată-mă, stau întins peste pietre și gem,
organele-s sfărâmate, maestrul,
ah, e nebun căci el suferă
de-ntreg universul.

Mă doare că mărul e măr,
sunt bolnav de sâmburi și de pietre,
de patru roți, de ploaia măruntă
de meteoriți, de corturi, de pete.

Organul numit iarbă mi-a fost păscut de cai,
organul numit taur mi-a fost înjunghiat
de fulgerul toreador și zigurat

---

[249] Idem, p. 95.

[250] *Antimetafizica*, op. cit., p. 259.

pe care tu arenă-l ai.

Organul Nor mi s-a topit
în ploi torențiale, repezi,
și de organul Iarnă, întregindu-te,
mereu te lepezi.

Mă doare diavolul și verbul,
mă doare cuprul, aliorul,
mă doare câinele, și iepurele, cerbul,
copacul, scândura, decorul.

Centrul atomului mă doare,
și coasta cea care mă ține
îndepărtat prin limita trupească
de trupurile celelalte, și divine.

Sunt bolnav. Mă doare o rană
pe care mi-o port pe tavă
ca pe sfârșitul sfântului Ioan
într-un dans de aprigă slavă.

Nu sufăr ceea ce nu se vede,
ceea ce nu se aude, nu se gustă,
ceea ce nu miroase, ceea ce nu încape
în încreierarea îngustă,

scheletică a insului meu,
pus la vederile lumii cei simple,
nerăbdând alte morți decât morțile
inventate de ea, să se-ntâmple.

Sunt bolnav nu de cântece,
ci de ferestre sparte,
de numărul unu sunt bolnav,
că nu se mai poate împarte

la două țâțe, la două sprâncene,
la două urechi, la două călcâie,
la două picioare în alergare
neputând să rămâie.

Că nu se poate împarte la doi ochi,
la doi rătăcitori, la doi struguri,
la doi lei răgind, și la doi
martiri odihnindu-se pe ruguri.

Avem aici o dezvoltare a ce înseamnă, pentru Nichita, a suferi „de-ntreg universul". Ce fel de rană și ce fel de durere este aceasta. În această identificare, compătimire și suferință pentru tot ce există, îi urmează lui Eminescu, după cum el însuși a indicat. Nu mai avem în literatura română un alt poet de o asemenea amploare și ardoare a suferinței, ca cel care deplângea tot timpul că sâmburele existenței umane a ajuns să fie egoismul și că răul domină istoria umanității, și care: „Pân-în fund băui voluptatea morții/ Nendurătoare" (*Odă (în metru antic)*).

Probabil că tot din același motiv îl aprecia la superlativ pe Bacovia, care, în opinia sa, „cristaliza la nesfârșit spiritul eminescian"[251]. De altfel, Ștefania Mincu integra această elegie într-o serie din literatura română:

[251] Idem, p. 268.

> „Literatura română cunoaște și alte *plângeri* impresionante lângă care se poate așezat [poate fi așezată] prezenta elegie stănesciană: bocetul...ce subzistă în calmul *Mioriței*, jalea doinelor, apoi celebra *Plângere a Inorogului*, din *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, *Psalmii «pre versuri tocmiți»* ai lui Dosoftei și cei ai lui Arghezi, elegiile eminesciene și mai ales elegiaca *Odă (în metru antic)*, poemele bacoviene etc."[252].

Există, în versurile de mai sus, toate indiciile spre a înțelege că rana poetului nu e una superficială sau oarecare, nu este una personală, la modul egoist, sau strict poetică/ estetică („Sunt bolnav nu de cântece"). Ci o durere foarte profundă, care vizează atât realitatea imediată și toate lucrurile lumii („Organul numit iarbă mi-a fost păscut de cai,/ organul numit taur mi-a fost înjunghiat /.../ Organul Nor mi s-a topit"...etc), cât și lucruri mult mai grave sau fundamentale: „Mă doare diavolul și verbul /.../ Sunt bolnav. Mă doare o rană/ pe care mi-o port pe tavă/ ca pe sfârșitul sfântului Ioan/ într-un dans de aprigă slavă".

O afirmație precum „Mă doare diavolul și verbul" poate fi tradusă, în sens creștin, ca o suferință atât pentru căderea diavolului, cât și pentru chinurile și moartea Cuvântului lui Dumnezeu întrupat. De asemenea, în sens ortodox, Nichita consideră că „rana" sa este una martirică, pentru că este provocată de suferința pentru lume: „pe care mi-o port pe tavă/ ca pe sfârșitul sfântului Ioan/ într-un dans de aprigă slavă".

Referitor la „Sunt bolnav de numărul unu"..., poetul are o teorie personală:

> „Dragă Titu, n-ai observat că, în matematică, numai cifra 1 are natură cantitativă? Sau, cum ar numi-o grecii,

---

[252] Ștefania Mincu, *Nichita Stănescu. Între poesis și poiein*, op. cit., p. 144.

Epsilon, adică prima mărime peste nimic? 2, 3 și 4 nu sunt decât cantități ale calității lui 1.

Și ce mizerie și cu fracțiile astea! Bunăoară, împărțirea la 2. Ca să vezi și dumneata, dragă prietene, cât de sucite și ireale sunt raporturile cantitative, împarte și dumneata cele 10 degete la 2! E posibil, seamănă încă a real.

Împarte, după aceea, cele 5 degete, care au ieșit câștigătoare după împărțirea la 2, împarte-le tot la 2 dacă poți! Ce rezultat poate să-ți dea? Două degete și jumătate! Asta nu mai seamănă a nimic. Ferice de pădurarul care, tăind arborele secular, din greșeală își taie și un deget!"...etc[253].

Dar aceasta nu explică semnificația versurilor. Inițial, Nichita ne spune, în versuri, că numărul unu nu se poate împarte/ împărți la două organe („două țâțe", „două sprâncene", „două urechi", „două picioare", „doi ochi"), ceea ce înseamnă că cele două organe umane de simț pot să nu aibă o percepție simetrică, unitară. Că simțurile materiale/ carnale pot înșela, după cum și două picioare ale aceluiași om pot alerga neuniform. Simțurile sau dorințele umane comune au caracter dual/ fragmentar/ centrifug și ele nu caracterizează unicitatea omului și nici aspirația lui spre unitate, spre unire. Am văzut, mai sus, că Nichita ne-a vorbit despre „o tânjire a tuturor organelor omului, atât de despărțite între ele [...] către perfecțiune"[254].

Unirea/ unitatea omului întru perfecțiune este tot un deziderat teologic:

„Până când toți vom fi ajuns la *unirea* credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desă-

---

[253] Idem, p. 174.

[254] Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent*, op. cit., p. 94.

vârșit, la măsura vârstei plinirii [desăvârșirii] lui Christos" (Efes. 4, 13, *Biblia 1939*).

Poemul se încheie cu imaginea paradoxală a „doi martiri odihnindu-se pe ruguri". Poate fi sau doar părea o simplă imagine poetică, o metaforă percutantă, șocantă, cu care Nichita să fi ales să-și încheie poemul. Însă, în același timp, nu exclud faptul de a fi inspirată din textul unui martirologiu. Spre exemplu, în viața Sfântului Mucenic Codrat din Nicomidia, pomenit pe 10 martie, acesta fiind condamnat la moarte prin ardere pe un pat de fier așezat în foc, el

> „a intrat [singur] cu picioarele în foc, făcând semnul Crucii, s-a culcat pe acel pat înfocat și *se odihnea* pe dânsul ca pe un așternut moale"[255].

Pot să existe și alte pasaje similare în *Actele martirice* sau în alte hagiografii, eu am oferit doar un exemplu. Și înclin spre această decriptare, cu atât mai mult cu cât, mai înainte, a amintit despre „doi lei răgind". Așa încât, „bolnav de unu" înseamnă: a tânji după unitatea/ desăvârșirea omului.

Aproape nimeni n-a mai vorbit, precum Nichita, despre suflet, inimă și experiențe spirituale.

A unsprezecea elegie (cu subtitlul: *Intrare-n muncile de primăvară*), alcătuită din opt părți, începe cu un discurs despre inimă:

Inimă mai mare decât trupul,
sărind din toate părțile deodată

[255] *Viețile Sfinților pe luna martie*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1995, p. 167.

și prăbușindu-se din toate părțile-napoi,
asupra lui,
ca o distrugătoare ploaie de lavă,

tu, conținut mai mare decât forma, iată
cunoașterea de sine, iată
de ce materia-n dureri ia naștere din ea însăși,
ca să poată muri.
Moare numai cel care se știe pe sine,
se naște numai cel care își este
sieși martor.

Pentru isihaști, inima este centrul ființei umane, iar creștinul trebuie să coboare cu mintea în inimă ca să se roage, să își curățească mintea și inima de gânduri și de patimi, ca astfel să se facă propriu vederii luminii dumnezeiești. Nichita vorbește despre o „inimă mai mare decât trupul" și care are sau este un „conținut mai mare decât forma" sa, ambele aserțiuni fiind foarte adevărate, dacă înțelegem lucrurile nu în logica imediată a cuvintelor, ci după adâncul semnificațiilor lor.

Sfânta Scriptură (atât Vechiul, cât și Noul Testament) vorbește despre adâncimea inimii, atât în sens bun, cât și în sens rău. Sfântul Dosoftei, versificând *Psaltirea*, scria la un moment dat: „Cu buze viclene, din *inemi-adânce*,/ Grăiesc răutate și cuvânt de price" (Ps. 11, 7-8)[256]. Sfântul Simeon, primitorul de

---

[256] A se vedea și comentariul nostru, aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/24/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-7/.

Comentariul acesta l-am inclus în *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română. Dosoftei*, vol. 1, op. cit., p. 20-22, *cf.*
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

Dumnezeu, a spus că Hristos S-a născut pe pământ „ca să se dea pe față *gândurile multor inimi*" (Lc. 2, 35, *Biblia 1939*).

Dar și Preasfânta Fecioară, în imnul său de laudă către Dumnezeu, spune:

> „Făcut-a lucruri tari cu brațul Lui; risipit-a pe cei mândri în *cugetul inimii* lor" (Lc. 1, 52, *Biblia 1939*).

Iar Domnul Însuși a zis: „Căci dinlăuntru, din inima omului, purced cugetele cele rele" (Mc. 7, 21, *Biblia 1939*). Dimitrie Cantemir deriva, din aceste contexte biblice, expresiile: „cămara inimii"[257] și „mintea inimii"[258]. Însă aceeași *adâncime a inimii* poate fi înțeleasă și în sens bun. Astfel, „sfatul Domnului rămâne în veac; și *gândurile inimei* Lui, în neam și în neam" (Ps. 32, 11, *Biblia 1914*). Așa încât Nichita e îndreptățit să scrie: „inimă mai mare decât trupul", care sare „din toate părțile deodată" și se prăbușește înapoi peste trup – peste existența fizică, trupească – „ca o distrugătoare ploaie de lavă".

Pentru că viața lăuntrică, bună sau rea, determinată de gândurile inimii, poate fi o adevărată erupție vulcanică „distrugătoare" pentru existența fizică a persoanei. Fie pentru că regimul creator poate fi extenuant sau epuizarea pentru binele altora îmbolnăvește și omoară trupul, fie pentru că, dimpotrivă, gândurile rele ale inimii duc, în definitiv, la moarte. Nichita Stănescu definește „cunoașterea de sine" ca fiind cunoașterea conținutului inimii, cel care este „mai mare decât forma". Sau, în limbaj isihast: cunoașterea gândurilor inimii, vederea gându-

---

[257] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, op. cit., p. 59.

Și tot el spune: „din plinirea inimii cuvântul... izbucnește", Idem, p. 58.

[258] Idem, p. 303.

rilor despre care vorbesc Filocaliile și toate cărțile ascetico-patristice ortodoxe.

De aceea, „materia-n dureri ia naștere [Fac. 3, 16] din ea însăși,/ ca să poată muri", și pentru ca omul, între naștere și moarte, să ia cunoștință de sine însuși. Pentru că „moare numai cel care se știe pe sine", cel care se cunoaște pe sine însuși, cu adevărat, acela trece prin experiența morții fără ca să poată să fie stăpânit de ea. Și „se naște numai cel care își este/ sieși martor", adică cel care poate mărturisi (din punct de vedere etimologic, martor înseamnă mărturisitor) despre sine că merită „dreptul la timp". Sau, după ce moare, se naște pentru viața veșnică cel ce poate aduce mărturie bună pentru faptele sale.

Nichita începe alergarea acestei vieți (veche expresie ortodoxă) nu în mod egoist, ci întorcându-se spre strămoșii pe care îi poartă în sine, cu recunoștință, ca pe cei care au dus lucrurile vieții lor „până la capăt", care și-au plinit datoria față de urmași și s-au retras „în turnurile propriilor oase", de veghe istoriei, „asemenea măduvei" care irigă întreg sistemul nervos al unui popor, energiile și conștiința lui:

Ar trebui *să alerg*, mi-am spus,
dar pentru asta va trebui mai întâi
să-mi întorc sufletul
spre nemișcătorii mei strămoși,
retrași în turnurile propriilor oase,
asemenea măduvei,
nemișcați
aidoma lucrurilor duse până la capăt.

Pot să alerg, *pentru că ei sunt în mine*.

Semnificațiile sunt convergente cu cele ale versurilor: „Învins în afară,/ Evul Mediu s-a retras în chiliile/ roșii și albe ale sângelui meu./ În catedrala cu pereți pulsând, s-a retras”... (*A patra elegie*).

Voi alerga, pentru că *numai ceea ce este*
nemișcat în el însuși
se poate mișca,
numai cel care e singur în sine
e însoțit; și știe că, nearătată, inima
se va prăbuși mai puternic spre propriul ei
centru
sau,
spartă-n planete, se va lăsa cotropită
de vietăți și de plante,
sau,
întinsă va sta pe sub piramide,
ca înapoia unui piept străin.

Nichita continuă exprimarea axiomatică, cu care ne-a obișnuit de la *Elegia întâia*, și care este, de altfel, o caracteristică a liricii sale. Sfântul Maximos Mărturisitorul spunea că Dumnezeu este nemișcat, dar susține lumea în mișcare continuă, afirmație dogmatică pe care a preluat-o și Cantemir în *Istoria ieroglifică*[259].

Dar și

---

[259] A se vedea cartea noastră, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*. *Dimitrie Cantemir*, vol. 2. 2, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 239-253, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/.

„sufletul [omenesc], mișcându-se progresiv prin acestea [adevăr și bine], se unește cu Dumnezeul tuturor, imitând neschimbabilitatea ființei și caracterul binefăcător al lucrării Lui, prin întărirea și statornicirea deprinderii în bine, pe baza liberului arbitru. [...]

Mintea, așadar, mișcându-se, prin înțelepciune vine la contemplație; prin contemplație, la cunoaștere, prin cunoaștere, la cunoștința care nu se uită; iar prin cunoștința care nu se uită, la adevăr, în preajma căruia mintea ajunge la hotarul mișcării [...] Și hotarul ei este adevărul”...[260].

„Numai ceea ce este/ nemișcat în el însuși/ se poate mișca”, zice Nichita. Dar mintea, în care a încetat mișcarea gândurilor spre patimi și spre cele din afară, se mișcă neîntrerupt în jurul lui Dumnezeu:

„Căci adevărul e Dumnezeu, în jurul Căruia mintea, mișcându-se fără sfârșit și fără întrerupere, nu poate avea un capăt al mișcării ei, neaflând hotar acolo unde nu este spațiu și distanță. Măreția minunată a infinității dumnezeiești nu are cantitate, nici părți, nici dimensiuni spațiale și nu este vreo înțelegere care să ajungă a o cunoaște ce este după ființă”[261].

„Numai ceea ce este/ nemișcat în el însuși/ se poate mișca”: se poate înțelege că numai cel nemișcat de gândurile patimilor se poate mișca liber în contemplarea celor fără de sfârșit. După ce și-a asumat strămoșii/ părinții și învățătura părinților.

„Numai cel care e singur în sine”, care se retrage în sine, isihast, acela „e însoțit” de Dumnezeu. „Și știe că, nearătată,

---

[260] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia*, op. cit., p. 20-21.

[261] Idem, p. 21.

inima se va prăbuși mai puternic spre propriul ei/ centru", dacă poetul nu își dezvăluie dragostea pentru alții, pentru toată lumea. „Sau,/ spartă-n planete, se va lăsa cotropită/ de vietăți și de plante", se va umple de fauna și de vegetația gândurilor. „Sau,/ întinsă va sta pe sub piramide,/ ca înapoia unui piept străin", fie că e vorba de piramida unui om mort duhovnicește, împietrit, fie de piramida mormântului propriu-zis.

„Totul e simplu, atât de simplu, încât/ devine de neînțeles" spune poetul în debutul episodului al II-lea al poemului. Adevărat: totul e atât de simplu încât devine de neînțeles. Dar aceasta pentru mințile încâlcite, care caută complicatul și alambicarea acolo unde ele nu există. „Totul e simplu" și se vede/ se înțelege dacă este privit simplu. Simplitatea lumii lui Dumnezeu și a rațiunilor sale nu se mai vede atunci când creația Sa este privită și analizată printr-o rațiune întortocheată, perversă, încât „devine de neînțeles".

> „Lucrurile făcute [de Dumnezeu, lucrurile din univers] sunt în afară de minte; dar ea primește înlăuntrul ei vederea lor. Nu tot așa este la Dumnezeu cel veșnic, nemărginit și nesfârșit, Care a dăruit celor ce sunt atât existența, cât [și] existența fericită și de-a pururea.
>
> Ființa rațională și mintală se împărtășește de Dumnezeu cel Sfânt, adică de bunătatea și înțelepciunea Lui, prin însuși faptul că există și prin capacitatea de-a fi fericită, ca și prin harul de-a dăinui veșnic. Prin aceasta cunoaște pe Dumnezeu. Iar cele făcute de El le cunoaște, cum s-a zis, *prin perceperea înțelepciunii artistice contemplate în făpturi,*

care este *simplă* (s. n.) și fără ipostas propriu, aflându-se numai în minte”[262].

Pentru mulți însă, „totul e atât de aproape, atât/ de aproape, încât/ se trage-napoia ochilor/ și nu se mai vede”.

Desigur, nu putem ști, cu certitudine, dacă Nichita a avut în minte chiar (sau cu exactitate) aceste sensuri, dacă a citit sau nu din Sfinții Părinți, însă intuiția noastră tinde spre această direcție a descifrării versurilor.

Și continuă poetul:

Totul este atât de perfect
în primăvară,
încât *numai înconjurându-l cu mine*
iau cunoștință de el,
ca despre-o răsărire de iarbă mărturisită
de cuvintele gurii care le rostește,
mărturisită de gură inimii,
de inimă sâmburelui ei,
cel în el însuși nemișcat, aidoma
sâmburelui pământului
care-ntinde jur împrejurul lui
o infinitate de brațe ale gravitației,

strângând la sine totul și deodată
într-o îmbrățișare atât de puternică,
încât îi sare printre brațe mișcarea.

---

[262] Sfântul Maximos Mărturisitorul în *Filocalia*, vol. II, tradusă de Prot. Stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1947, p. 81.

Inima întinde și ea „o infinitate de brațe ale gravitației” cu care atrage la sine și îmbrățișează totul. Nu mă pot opri să nu observ că pământul inimii este tot o expresie patristică uzuală.

III

Voi alerga, deci, în toate părțile
deodată,
după propria mea inimă voi alerga,
asemenea unui car de luptă
tras din toate părțile simultan
de o herghelie de cai biciuiți.

A alerga „în toate părțile după propria mea inimă” înseamnă a te căuta pe tine în toate, a căuta să te regăsești pe tine în risipirea iubirii pentru toate câte există.

IV

Voi alerga *până când înaintarea, goana[,]*
ea însăși mă va întrece
și se va îndepărta de mine
aidoma cojii fructului de sămânță,
până când alergarea
chiar în ea însăși va alerga, și va sta.
Iar eu mă voi prăbuși
asupra ei, asemenea bărbatului tânăr
întâmpinându-și iubita.

Până când alergarea mea spre ceea ce caut și doresc va deveni în mine obișnuință, până când va deveni una cu mine. Până

când dorul meu, el însuși mă va întrece și mă va trage după sine, dorul de a învăța să iubesc toată lumea, toată făptura. Astfel, alergarea va sta în ea însăși.

V

Iar după ce voi fi făcut ca alergarea
să mă-ntreacă,
după ce
mișcându-se-n sine va sta
ca de piatră, sau
mai degrabă asemeni mercurului
înapoia geamului
oglinzii,
mă voi privi în toate lucrurile,
voi îmbrățișa cu mine însumi
toate lucrurile deodată,
iar ele
mă vor zvârli înapoi, după ce
tot ceea ce era în mine lucru
va fi trecut, de mult, în lucruri.

Lucrurile *mă vor reda pe mine mie*, după ce „tot ceea ce era în mine lucru/ va fi trecut, de mult, în lucruri": după ce voi muri. Înapoiază materiei ceea ce este material, iar din împrăștierea în dragostea pentru tot ce există...se adună pe sine însuși:

VI

Iată-mă
rămânând ceea ce sunt,

cu steaguri de singurătate, cu scuturi de frig,
înapoi spre mine însumi alerg,
smulgându-mă de pretutindeni,
smulgându-mă de dinaintea mea,
dinapoia mea, din dreapta, și
din stânga mea, de deasupra, și
de dedesubtul meu, plecând
de pretutindeni și dăruind
pretutindeni *semne ale aducerii-aminte:*
cerului – stele,
pământului – aer,
umbrelor – ramuri cu frunze pe ele.

Murind, se reculege pe sine din lucruri și dăruie înapoi lumii cele pe care le-a contemplat și le-a iubit. Felul în care le-a văzut este un semn al aducerii-aminte, pentru că omul poate să împodobească universul cu privirea sa contemplativă. Stelele cerului, văzduhul sau copacii înverziți sunt reîmpodobiți cu frumusețe de ochiul și inima care le vede cu dragoste.

VII

...trup ciudat, trup asimetric,
mirat de el însuși
în prezența sferelor.

mirat stând în fața soarelui,
așteptând cu răbdare să-i crească luminii
un trup pe măsură.

Era o obsesie a lui Nichita, aceea de a compara nedesăvârșirea trupului cu perfecțiunea ideală a sferei, mirându-se de asimetria lui. Am regăsit această idee și în alte poeme. Însă „prezența sferelor” poate indica și o prezență spirituală, de un anumit fel. Sferele sunt izvoare de lumină, pentru că în fața unei astfel de sfere stând, „în fața soarelui”, așteaptă „să-i crească luminii/ un trup pe măsură”. Lumina ar fi o frumusețe fără de trup, fără materie. Iar poetul așteaptă întruparea luminii.

Lumina singură e netrupească, curgând din sfere. În fața lor, se miră că are un trup asimetric. Descifrăm aici un dor după ceea ce este desăvârșit și veșnic, exprimat în mod părut infantil sau simplu geometric.

VIII

A te sprijini de propriul tău pământ
când ești sământă, când iarna
își lichefiază oasele ei albe și lungi
și primăvara *se ridică*.

A te sprijini de propria ta țară
când, omule, ești singur, când ești bântuit
de neiubire,
sau pur și simplu când iarna
se descompune și primăvara
își mișcă *spațiul sferic*
asemenea inimii
din sine însăși spre margini.
A intra curățit în muncile
de primăvară,
a spune semințelor că sunt semințe,
a spune pământului că e pământ!

Dar mai întâi de toate,
noi suntem semințele, noi suntem
cei văzuți din toate părțile deodată,
ca și cum am locui de-a dreptul într-un ochi,
sau un câmp, pe care-n loc de iarbă
cresc priviri – și noi cu noi înșine
deodată, duri, aproape metalici,
cosim firele, astfel ca ele
să fie aidoma tuturor lucrurilor
în mijlocul cărora trăim
și pe care
inima noastră le-a născut.

Dar mai întâi de toate,
noi suntem semințele și ne pregătim
din noi înșine să ne azvârlim în altceva
cu mult mai înalt, în altceva
care poartă numele primăverii...
A fi înlăuntrul fenomenelor, mereu
înlăuntrul fenomenelor.
A fi sământă și a te sprijini
pe propriul tău pământ.

Suntem semințe și ne sprijinim pe pământul inimii noastre, pe care o curățim prin „muncile de primăvară" – metafora va reveni și în poemul *Al pământului* (din vol. *Roșu vertical*). Creștem în „spațiul sferic" al inimii, primăvăratic, pentru că știm că vom părăsi trupul acesta asimetric. Suntem „înlăuntrul fenomenelor", al ritmurilor sfinte. „Noi suntem semințele, noi suntem/ cei văzuți din toate părțile deodată" de Dumnezeu, „ca și cum am locui de-a dreptul într-un ochi".

„Domnul, în templul Său cel sfânt, Dumnezeu, care are în ceruri tronul Său, cu ochii Săi privește, cu luminile Sale străpunge pe fiii lui Adam” (Ps. 11, 4, *Biblia 1939*).

„Sau un câmp, pe care-n loc de iarbă/ cresc priviri”: poetul avea această conștiință, că suntem întruna priviți de Dumnezeu și de toată creația Lui. „Noi suntem semințele și ne pregătim/ din noi înșine să ne azvârlim în altceva/ cu mult mai înalt, în altceva/ care poartă numele primăverii”: în înviere[263]. Înviere pe care o avea în vedere încă de la primul volum de versuri[264].

Aici se încheie cele *11 elegii*. Peste timp, un alt poet, Dorin Streinu, va reedita un astfel de „moment de asceză literară”, în volumul său, *Pasărea celor zece nașteri*[265].

---

[263] A se vedea I Cor. 15, 35-44, *Biblia 1939*:

„Dar de va zice cineva: Cum înviază morții? Și cu ce trup au să vie? Nebun ce ești! Tu ce semeni nu dă viață, dacă [mai întâi] nu va fi murit. Și ce semeni? Nu trupul ce va să fie îl semeni, ci numai grăunțul gol, dacă se întâmplă de grâu, sau de altceva din celelalte; iar Dumnezeu îi dă un trup, după a Sa voință, fiecărei semințe un trup al ei.

Nu toate trupurile sunt la fel, ci un fel este trupul omenesc, un fel este trupul dobitoacelor, un fel este trupul zburătoarelor, alt fel este trupul peștilor. Sunt apoi trupuri cerești și trupuri pământești; dar alta este mărirea celor cerești, și alta a celor pământești.

Alta este strălucirea soarelui, alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor. Iar stea de stea se deosebește în strălucire.

Așa este și cu învierea morților: se seamănă trupul întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, înviază întru mărire; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc”.

[264] A se vedea comentariul nostru mai sus, sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/13/reintoarcere-la-nichita-1/.

[265] A se vedea:

Cele *11 elegii* constituie o capodoperă a liricii românești, deși receptarea acestui volum nu poate fi separată de restul operei, el neputând fi explicat fără a înțelege evoluția lirică a lui Nichita de până atunci. El reprezintă un salt față de primele trei volume de poezii, dar n-ar trebui să fie neapărat un șoc sau o surprindere imensă. Cu cele *11 elegii*, Nichita nu e la prima sa autodepășire majoră. Aceeași distanță „de neînțeles" (la prima vedere) se poate măsura și între *Argotice*[266] sau începuturile sale lirice – care au văzut lumina tiparului târziu, postum – și primele volume de versuri publicate.

Mulți caută să-și explice aceste salturi sau preferă să vadă diferențe enorme de la o etapă poetică la alta, minimalizând sau maximalizând una sau alta din aceste etape, din diferite motive sau interese. Dar, în felul acesta, îl pierd din vedere tocmai pe poetul din interiorul poeziei sale, privind numai alergarea lui poetică, pe care el și-a propus-o: „Voi alerga până când înaintarea, goana/ ea însăși mă va întrece/ și se va îndepărta de mine" (*A unsprezecea elegie*). Însă, tot așa cum Eminescu, la 16 ani, vroia „Să-mi visez soartă mândră de-al meu nume/ Și de steaua mea"

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/14/dorin-streinu-pasarea-celor-zece-nasteri-1997-vol-4-1/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/06/11/dorin-streinu-pasarea-celor-zece-nasteri-1997-vol-4-2/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/06/16/dorin-streinu-pasarea-celor-zece-nasteri-1997-vol-4-3/.

Sau:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/05/dorin-streinu-opere-alese-vol-4/.

[266] A se vedea: Nichita Stănescu, *Argotice (Cântece la drumul mare)*, ediție alcătuită, îngrijită și prefațată de Doina Ciurea, Ed. Românul, București, 1992. Sunt perfect de acord cu Doina Ciurea, care apreciază: „poetul de mai târziu are multe în comun cu acest Nichita de douăzeci și ceva de ani, care își prefigura deja destinul", *cf*. Idem, p. 7.

(*La Bucovina*), la fel Nichita, încă din 1955, se considera „poetul îngerilor” (*Cântec de toamnă*)[267], deși nimic nu ar fi părut, încă, din cele scrise sau compuse de el, să îndreptățească această autocaracterizare, care, mai târziu, va deveni un loc comun.

De unde știa Eminescu de „steaua lui” sau Nichita că e „poetul îngerilor”, când încă nu scriseseră nimic de anvergură, care să îndreptățească o asemenea perspectivă, pe care mulți ar fi putut-o considera, atunci, o simplă autoflatare? La această întrebare nu pot răspunde cei care urmăresc numai „înaintarea, goana”...

Nichita este el însuși, întreg în fiecare etapă poetică. Putem spune că „numai ceea ce este/ nemișcat în el însuși/ se poate mișca” (*A unspreze-cea elegie*) în afară, în poezie.

El e stabil în sine. Ceea ce dibuie Nichita este expresia poetică. Și dacă, pe de o parte, a făcut el însuși diferența între poezia metaforică și cea metalingvistică, scrisă cu necuvinte, tot el e cel care a declarat că volumul *Necuvintele* este un eșec (singurul volum față de care are o asemenea apreciere), dar unul necesar.

Și, pentru a înțelege aceasta, putem privi ceea ce a spus despre simboliști:

> „De la 300.000 km/sec dacă degenerăm sau degradăm viteza luminii, între viteza a și viteza b, receptăm prin ochi spectrul. Scăzând în continuare viteza luminii, nu mai receptăm nimic. Într-o oarecare viteză mult scăzută, între baremul f și baremul g, receptăm mirosurile; scăzând în continuare viteza luminii urmează un hiatus după care, între limita p și limita o, receptăm gustul. Scăzând în continuare viteza, în lungime de undă lentă, după o pauză, avem senzația sonoră, apoi pauză, iarăși vibrație, pauză și în fine

[267] *Cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. 77.

ondula oprită, antilumina absolută: pipăitul. Evident senzația de căldură se intercalează undeva, în această scară de degradare a luminii. [...]

Baudelaire mai întâi, apoi simboliștii au resimțit acut, în pragul sentimentelor, absența unor organe structurate care să acopere hiatusul neînregistrat din degradarea luminii de la 300.000 km/sec la 0 km/sec. Ei au încercat să stabilească așa-numitele corespondențe între auz și văz, miros și gust etc. *Intuiția lor a fost genială, dar expresia primitivă* (s. n.).

Evident că a existat metafora (de la începutul literaturii) dar acum, pentru prima oară [prin simboliști], s-a încercat transmutarea ei într-o idee de fond. În numitul sunet alb, cum ar spune tehnicienii electricității.

Din acest punct de vedere, metafora, cuvântul nu au atât rolul comunicării, cât rolul de a complini discontinuitatea de percepție a structurii umane"[268].

Pentru Nichita, „necuvintele (ca noțiune) sunt finalitatea scrisă a acestei poezii [metalingvistice], superioară ideii de scris"[269], adică superioară cuvântului, ideii de comunicare umană, între ființe care au căzut din Rai, care au uitatat „lauda

---

[268] Nichita Stănescu, *Respirări*, Ed. Sport-Turism, București, 1982, p. 150-151.

A se vedea și articolul nostru, *Împreună-răspunsuri și corespondențe*, publicat în trei părți, aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/10/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-1/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/14/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-2/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/16/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-3/.

[269] Nichita Stănescu, *Respirări*, op. cit. supra, p. 175.

grădinii de îngeri" (Ion Barbu, *Timbru*) și care folosesc un mijloc de transport lingvistic adaptat la noua lor situație, precum se folosesc și de „hainele de piele" despre care vorbește Sfântul Grigorios al Nissisului.

Dacă Nichita a atins cu adevărat necuvintele pe care le visa, e o problemă de discutat. Mai degrabă s-a considerat un vestitor al unui poet care va fi să vină, și care va realiza ceea ce el doar a anunțat...Dar el scria, înainte de *Elegii*: „simt miracole cu mult mai mari/ în clipele venind/ decât în anii rari" (*Îndoirea luminii (partea a doua)*, vol. *Dreptul la timp*). Iar în *Elegia a opta, hiperboreeana*: „idealul de zbor s-a-ndeplinit aici,/ și-o aură verzuie prevestește/ un mult mai aprig ideal".

Mai târziu, poetul a spus, despre cele *11 elegii*, că: „Sunt străin de cartea aceasta [...] prin faptul că ea a fost scrisă și revelația efectuată"[270]. Atitudine pe care el mărturisește, însă, că o are față de întreaga sa operă, „în afară de lucrurile în decurs de elaborare și de poeziile nestrânse în volum"[271] (suntem în 1982)[272]. Însă, în același timp, incitat să se ia la întrecere cu

---

[270] *Antimetafizica, Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu*, ediția a II-a, Ed. Allfa, București, 1998, p. 100.

[271] Ibidem.

[272] Am luat aici atitudine împotriva opiniei, cu totul eronate, a lui Sorin Dumitrescu, care citează trunchiat declarația lui Nichita, aceea că e străin de volumul *11 elegii*, pentru a susține că poetul considera acest volum „un proiect eșuat" (*Tablou cu orbi,* Ed. Fundația Anastasia, București, 2013, p. 24, 37 și 53). În realitate, Nichita n-a rostit niciodată cuvântul eșuat în legătură cu *Elegiile*.

Sorin Dumitrescu este cel care minimalizează, de fapt, valoarea lor, pentru a maximaliza, în schimb, creația de după *Necuvintele* și, mai ales, de după...începutul colaborării poetului cu el: „La treizeci de ani de la moartea lui Nichita s-ar fi cuvenit ca această falie ontologică apărută în substanța operei sale să fi fost demult comentată, omologată și recunoscută public: pe de o parte, limbajul specific poetici[i] ideii scrise

geniile lumii, poetul evocă următoarele versuri, din toată operă sa: „Tristețea mea aude nenăscuții câini/ pe nenăscuții oameni cum îi latră” și „El începea cu sine și se sfârșea cu sine”[273].

Dar aceasta este „alergarea” lui, întrecerea lui cu sine însuși. Noi, ca exegeți, nu am prins aceeași viteză, ca să putem vorbi de pe aceeași poziție cu poetul. Noi putem doar să constatăm că, ceea ce el, din punctul lui de vedere, considera o experiență depășită...depășește, ca valoare, toată poezia românească, cu excepția operei lui Eminescu.

Pentru Nichita, însă, după fiecare volum sau etapă poetică, „o aură verzuie” prevestea „un mult mai aprig ideal”. Poetul nu vedea un sfârșit al alergării sale, decât „după ce/ tot ceea ce era în mine lucru/ va fi trecut, de mult, în lucruri” (*A unsprezecea elegie*).

Nichita Stănescu regăsește, așadar, poezia gnomică, pe care, înaintea sa, numai Eminescu o practicase cu același succes. Pentru că poezia gnomică cere poeți cu gnoză, cu gnoză adevărată, altfel tot demersul sună fals.

Însă la Eminescu și la Nichita nu sună nimic fals, tocmai pentru că în spatele metaforei poetice stă multă muncă, multă

și originea mentală a procedurilor sale, care se întinde de la *Argotice* și până la *Laus Ptolemeii* [sic], inclusiv, și pe de altă parte, procedurile iconice și pnevmatice, proprii poeticii metalingvistice, cea de după *Necuvintele* – și cu precădere a triadei volumelor *Epica magna*, *Operele imperfecte* și *Noduri și semne*” (p. 16).

S. Dumitrescu ne prezintă un Nichita care se pnevmatizează dintr-o dată, în ultimele trei volume de versuri publicate (de când a început să colaboreze cu el!), efasând, practic, restul operei nichitiene. Ceea ce nu mi se pare deloc un demers onest din partea sa, nici ca ortodox și nici ca prieten al lui Nichita, ci mai degrabă o încercare perfidă de a se alătura poetului, în mod nemeritat. Nichita a manifestat aptitudini duhovnicești începând cu primul volum de poezii, nu cu antepenultimul.

[273] *Antimetafizica*, op. cit., p. 86.

cunoaștere, precum și multă scufundare în sine, o scrutare neobosită a universului și a științei despre el, ca și a universului propriu, cu mintea, inima și legile lui.

Nichita Stănescu încearcă un rezumat al experienței sale poetice de până atunci, o definiție a poeziei, într-un poem care se numește chiar *Poezia* (vol. *Alfa (Obiecte cosmice)*):

Ea se hrănește din privirile fixe
ca să poată exista,
și, când ochii se-nchid, se adapă
din întunericul eliberat de polii
asurzitori ai timpanelor.

Astfel trăiește tot timpul,
deși, uneori, se lasă să fie
visată în somn,
hrănindu-se numai cu legănarea
ciorchinilor de ochi
atârnând de nori.

Ea are articulații de paianjen
când alunecă-n tăcere pe suprafața sunetelor
și se ridică la stele,
cu sine împerechindu-se,
cu ea însăși îngreunându-se
ca să poată cădea înapoi, spre pământ.

Cu pavilioanele-albastre încordate,
numai viitorul o așteaptă
să-i intre-n auz,
și ea stă acolo, o viață, hrănindu-se
cu muzica sferelor. Apoi

se-ntoarce deasupra noastră,
spunându-se pe sine, în cuvinte.

El are o concepție foarte înaltă despre poezie, ca cea care se hrănește „cu muzica sferelor”, care locuiește în sferele cerești, unde așteaptă „o viață” întreagă ca oamenii să o primească, să intre în auzul viitorului, „spunându-se pe sine, în cuvinte”. Ea, poezia, e o stare harică, ce se coboară asupra oamenilor, așteptându-i pe cei care vor să primească inspirația.

De altfel, dacă până acum nu a spus încă nimic, în curând va vorbi despre *daimonul* său sau *Îngerul păzitor*[274], cel care venea adesea „în gazda făpturii mele”: „eu știu când vine căci mă izbește/ cu ploi de stele /.../ își pune el cuvântul lui în creierul meu,/ albindu-l cum cerul le-a albit pe stele/ și uită să spună de ce a venit/ și pleacă mai falnic decât tot universul/ și mie îmi lasă ca amintire doar versul/ și cuvântul aurit” (*Nod 28*, din vol. *Noduri și semne*).

---

[274] Părerea mea este că Nichita a vorbit despre *daimon* mai adesea, în loc de *Înger* – ca și despre *antimetafizică* în loc de *metafizică* etc. –, pentru a adormi vigilența cerberilor comuniști, dar și a celor critici cu orice manifestare religioasă (în speță creștină și ortodoxă, pentru că, după cum am mai vorbit și altădată, cu brahmanismul, spre exemplu, nu are nimeni nimic, dimpotrivă, mulți exegeți îl descifrează, inclusiv la Nichita, acolo unde el nu există) în literatură.

Sfântul Antonie cel Mare ne spune, însă, că elinii numeau *daimon* pe Îngerul păzitor: „Când închizi ușile cămării tale și ești singur, cunoaște că este cu tine *Îngerul rânduit de Dumnezeu fiecărui om. Elinii îl numesc demonul* [daimonul] *propriu* (s. n.). Acesta fiind neadormit și neputând fi înșelat, este pururea cu tine, toate văzându-le, fără să fie împiedicat de întuneric. Dar cu el este și Dumnezeu, Cel ce se află pretutindeni”, *cf. Filocalia I*, tradusă din grecește de Prot.[oiereu] Stavr.[ofor] Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946, p. 15.

> „Căci arta poeziei are o parte care ține de măiestrie și de maeștri, iar cealaltă ține de daimon, cum ar zice Socrate, pe care îl cred că fiecare om are un daimon al lui, îl cred pentru că eu am un daimon al meu și-l simt când vine la mine și [când] mă părăsește”[275].

Poezia „se-ntoarce deasupra noastră” de undeva de sus, din înălțime. De aceea Nichita își dicta cel mai adesea poemele – chiar dacă îndărătul acestei dictări stăteau luni și ani întregi de meditație – încât forma finală a unui poem nu mai era (sau era foarte puțin) rectificată. Ajunsese la o asemenea repeziciune a gândirii, încât se plângea de „trupul/ acesta, lent vorbitor” (*A treia elegie*) și spunea că „Scrisul este un mod de a încetini gândirea” (*Arta scrisului*, în vol. *Oul și sfera*). Pentru că atât vorbirea, cât și scrierea erau prea încete pentru a înregistra înțelegerile, viziunile sau revelațiile lui. De altfel, își zăpăcea convorbitorii cu replicile și afirmațiile sale, care păreau multora delir poetic, unii susținând chiar că poetul nu poate să vorbească normal.

„Uneori”, poezia „se lasă să fie/ visată în somn”: Nichita ne-a lăsat mai multe mărturii despre importanța viselor în procesul creator. Ca aceasta:

> „Eu unul nu prea cred în teoria subconștientului. Pentru mine explicația viselor de noapte are o altă natură, mai normală, mai firească și mai simplă. Nu neg că n-am avut un oarecare adaos literar tras de pe spuza unor vise de noapte fantastice, simbolice sau, uneori, chiar mai reale decât realul”[276].

---

[275] *Antimetafizica*, op. cit. p. 140.
[276] Idem, p. 263.

În 1982, povestea un vis în care un Înger îl lua și îl ducea într-o Biserică care stătea în pantă, pe malul unui fluviu, gata să fie oricând inundată, având pământ pe jos și iarbă uscată. Împins de Înger, el a căzut spre altar. „Dar *altarul[,] ca o uriașă poartă[,] stătea* în balamale. Balamalele erau *în stânga inimii mele*. Tot altarul cu Sfinți s-ar fi deschis spre stânga, scârțâind ruginit deasupra fluviului. Am știut că dacă mint se deschide altarul înmuind o jumătate de Sfinți în fluviu. [...] Venind în jos și în pantă spre altar, frica că aș putea să mor de moarte m-a făcut să nu mint”[277]. Când altarul s-a închis, s-a cățărat înapoi spre porți, unde l-a întâmpinat Îngerul și i-a spus: „Dacă te-ai liniștit rugându-te, hai acum să-ți arăt niște cai!”[278] – pentru că lui Nichita îi plăceau caii. Trebuie să fi fost important pentru el, dacă a ținut să-l povestească...

Revenind la *Poezia*, „ea se hrănește din privirile fixe” ale contemplațiilor și „se adapă/ din întunericul eliberat de polii asurzitori ai timpanelor”: din întunericul unei tăceri asurzitoare, dar necesare. „Pe suprafața sunetelor”, ea „alunecă-n tăcere”, cu „articulații de paianjen”, pentru că se mișcă pe deasupra graiului, a vorbirii, așa cum păianjenul se mișcă pe apă ca într-un film mut. Poezia e un film mut – o experiență spirituală intraductibilă sau greu traductibilă – care se spune pe sine „în cuvinte”, pentru că oamenii nu au alt canal de comunicare.

Poemele *Ideea cu gură* și *Căderea oamenilor pe pământ* ridică o problemă nouă, aceea a posibilității căderii din mândrie, de care poetul se temea și voia să se ferească de ea. Primul poem, *Ideea cu gură*, are drept subtitlu: *O viziune a sărmanului Dionis*. Și

---

[277] *Cf.* Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent*, op. cit., p. 40.

[278] Idem, p. 41. Relatarea poartă titlul *Împotriva Bisericii din vis*, dar cred că acel „împotriva” are tot rolul de a induce în eroare pe suspicioși. Dacă nu cumva e folosit cu sensul lui arhaic, etimologic, regăsit adesea în limba noastră veche: *în fața* sau *față în față cu*.

remarc faptul că Nichita nu mai ocolește catrenele, de data aceasta:

Ea se arată ca un *îngheț*
mișcător al durerii.
Un sus spre sus încolăcit,
rupând în tăcere *dantura serii*.

De după negru, deschide
absențe absorbitoare
tăiate în cruce, de-o gură
cu fildeși, și vorbitoare.

Se trage din osul de idol cioplit
al respirării, pe când adorm
spre *alunecarea întruna de cer*,
peste sternul enorm.

Lam-lem, lam-lem
al respirării pe când adorm
Lam-lem, lam-lem
al respirării pe când adorm

Ea are gură-n călcâie.
Ea se hrănește mergând
pe *muchia unde materia*
se schimbă în gând.

Ea vine spre mine, lam-lem.
O aud urcând pe scări,
în sus spre sus, lăsând în urmă
nimic și nimeni și neîntâmplări.

Mă calcă pe față;
ne amestecăm limbile într-un sărut
frânt. *Eu sunt mâncarea*
unei ființe.

Sunt devorat. Ultimele
le aud sfărâmându-i-se-n dinți
cuvintele mele,
ca niște oase ale foștilor părinți.

Stilistica poemului e uluitoare și fascinantă. Însă nu e goală. Nu e nici discursivitate filosofică ca înșiruire de abstracțiuni sterile, nici verbozitate lipsită de sens. În spatele unor metafore și imagini poetice care forțează gramatica, logica și...imaginația, se află reflecție multă și o dramă existențială aparte.

„Un îngheț/ mișcător al durerii": o durere care se mișcă precum gheața deasupra oceanului. O durere adâncă, pătrunzătoare. Astfel „se arată" „ea". Același impact îl au și versurile: „Un sus spre sus încolăcit,/ rupând în tăcere dantura serii".

După cum se poate deduce din ansamblul versurilor, „ea" e ceva negativ. Numai titlul ne vorbește despre o „idee", sugestie fără de care am fi în mijlocul unei enigme totale.

„De după negru", ea „deschide/ absențe absorbitoare": versuri care încep să ne apropie de Eminescu, cel indicat în subtitlu. Dar dacă subtitlul evoca nuvela *Sărmanul Dionis*, versurile de aici ne trimit la *Luceafărul* și la binecunoscutele: „Nu e nimic și totuși e/ O sete care-l soarbe"[279].

---

[279] A se vedea comentariul meu la aceste versuri: https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/02/luceafarul-8/.

Acest comentariu a fost introdus în volumul *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., p. 182-187, *cf.*

De asemenea, „alunecarea întruna de cer” poartă în sine, depărtat dar sesizabil, o muzică eminesciană: „Pe când cu zgomot cad/ Isvoarele-ntruna,/ Alunece luna”... (*Mai am un singur dor*). Și referința la „sternul enorm” poate fi interpretată ca o aluzie în același sens, sternul fiind osul nepereche[280]. Refrenul „Lam-lem” etc. pare, la prima vedere, un procedeu barbian. Însă Nichita începe să experimenteze introducerea absurdului în poezie, pentru a evita...lovirea cu capul de stele.

Ceea ce ne transmite poetul e senzația că începe să fie absorbit de o idee ca de o gură imensă (imagine care apare de multe ori în poem) care l-ar face să piardă substanța experienței, lăsând „în urmă/ nimic și nimeni și neîntâmplări”. Se teme, cu alte cuvinte, să nu înceapă a fi o minte care face abstracție de exterior, de ceilalți, ceea ce el, însă, nu a fost și nici nu a ajuns să fie niciodată. A avut ușa deschisă pentru toată lumea, și la casă, și la inimă, până în ultimul moment...

„Ea are gură-n călcâie”, cu care „mă calcă pe față”. Ea îl pândește, pentru a se hrăni cu el, „pe muchia unde materia/ se schimbă în gând”. Însă unirea lui cu ideea e un „sărut frânt”. Nu vrea să fie minte fără inimă, n-a vrut niciodată. Nu știu dacă lucrurile acestea le-a simțit și le-a gândit fără nicio lectură duhovnicească. Aceasta este întrucâtva posibil, situație în care trebuie să luăm în considerare faptul că harul lui Dumnezeu l-a ajutat și l-a luminat pentru iubirea lui de oameni.

Nu e însă cu totul exclusă nici posibilitatea ca să fi ajuns să citească și cărți de învățătură ortodoxă, filocalic-isihaste, spre care lectura constantă a Bibliei (despre care știm și luăm asigurare chiar din versurile sale) se poate foarte bine să îl fi îndemnat.

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

[280] *Cf.* https://ro.wikipedia.org/wiki/Stern.

Ideea aceasta sufocantă îi apare ca o ființă cotropitoare: „Eu sunt mâncarea/ unei ființe. // Sunt devorat”. Aceasta l-ar înghiți nu numai pe el, ci și opera lui ar sfărâma-o, „cuvintele mele,/ ca niște oase ale foștilor părinți”: cuvintele lui, în care a închis moștenirea unor generații întregi. Putem înțelege foarte bine acest lucru, în cazul unei persoane precum era el, pentru care: „epica vieții mele este foarte restrânsă”[281], iar „epica cea mare e înlăuntru, în spirit”[282].

Pentru orice om care-și duce viața infinit mai mult înlăuntru decât afară, există pericolul să aibă „o viziune a sărmanului Dionis”, pericolul unei căderi adamice (să-i zicem, mai degrabă decât luciferice, din care nu mai există ridicare). Pericolul unei căderi cu mintea, al unei ispitiri din partea mândriei. Însă faptul că a vizualizat o asemenea primejdie și că s-a străduit să o îndepărteze de la sine arată cât de mult era Nichita departe de verbozitate, de discursivitate sau filosofare vană.

Celălalt poem, despre care am amintit mai sus, *Căderea oamenilor pe pământ* are semnificații complementare. Titlul însuși se referă la căderea din Rai, dar poetul a găsit o formulă care să pară cenzurii că se înscrie în „ermetismul” practicat, în mod obișnuit, în versurile sale. Nichita Stănescu revine mereu, aproape obsesiv, la condiția omului căzut, care diferă substanțial de condiția sa inițială, paradisiacă. Astfel,

Cuvintele mă ajung din urmă.
Ele detună pe timpanul întins
între ceea ce este
și ceea ce nu este.

[281] *Antimetafizica*, op. cit., p. 133.
[282] Idem, p. 28.

Cuvintele nu merg odată cu mine, nu se sincronizează cu existența mea, cu trăirea și experiența mea. Ele au nevoie să mă ajungă din urmă. Și acestea sunt formulări post-factum, exprimări ulterioare unei înțelegeri sau experiențe. Ele sunt destinate timpanului, auzului „întins/ între ceea ce este/ și ceea ce nu este”. Pentru că au o existență sonoră de scurtă durată, ca o vibrație între a fi și a nu fi.

Ele sunt întrucât exprimă omul, gândul și spiritul lui, și nu sunt în măsura în care sunt doar sunet perisabil, păstrat într-o amintire care poate fi înșelătoare:

Cresc înapoia mea, cresc înapoi,
în amintire,
azvârlind o jerbă de trupuri
înspăimântate.

Trupuri în flăcări, trupuri în valuri,
trupuri în uragane, trupuri în desimea
pământului.

Cuvintele mă ajung din urmă
pipăindu-mă cu mâini de orb
foarte subțiri, și sunând sticlos,
de câte ori izbutesc să-mi atingă
urmele absenței.

Cuvintele aproape că n-au timp ca să fie, pentru că devin repede amintire. Ele sunt contemporane cu „trupurile trecute” ale omului (o altă idee veche a lui Nichita), cu cele lăsate în urmă de persoana/ individul care se schimbă continuu. Trupuri care nu mai sunt, într-o anumită formă și stare, ale omului care încă

mai este...Cuvintele sunt oarbe și sună sticlos, atingând „urmele absenței” omului, rămânând acolo unde omul nu mai este, pentru că a depășit acea stare, vârstă sau experiență.

Nichita Stănescu începe, din ce în ce mai mult, să capete convingerea că aceste cuvinte, folosite în fluxul comunicării cotidiene, nu sunt asemenea cu cele care stau la baza creației ori asemenea celor despre care Dumnezeu a spus: „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece”(Mt. 24, 35, *Biblia 1939*).

Idealul poetului era, de la bun început, „să stăm de vorbă, să vorbim, să spunem cuvinte/ lungi, sticloase, ca niște dălți ce despart/ fluviul rece de delta fierbinte,/ ziua de noapte, bazaltul de bazalt (*Cântec I*, vol. *O viziune a sentimentelor*). Adică: „să stăm de vorbă” și „să spunem cuvinte” esențiale, fundamentale, cumva din spița celor care au zidit lumea și au modelat-o. Nu orice fel de cuvinte.

Cuvintele sunt „sticloase”, transparente, fără materie, însă, pentru Nichita, ele trebuie să aibă un rol asemănător acelor cuvinte primordiale, care au despărțit apele de ape și ziua de noapte. Ele trebuie să fie cele ce repetă, „într-un vârtej aproape văzut,/ structura materiei, de la-nceput” (*Poveste sentimentală*, vol. *O viziune a sentimentelor*). Mai târziu, poetul ne va explica mai bine:

> „Într-o altă ordine de idei, am remarcat odată, în timp ce studiam sintaxa, uluitoarea asemănarea a propoziției și a frazei cu structura materiei.
>
> Verbul are rolul electronului, iar substantivul are rolul nucleului. Vom vedea că verbele sunt posibile sau nu față de un noumenos [nume] și că ele se înșiruie din cuantă în cuantă, eliminând nu un foton, ci un înțeles. [...]

Brusc[,] socotind cuvintele ca urma de aur a materiei în conștiință, dar, de ce nu, și materia ca o umbră a cuvintelor din conștiință, putem crede că, învățând diferite alfabete din care sunt compuse substantivele și verbele materiei, îi putem citi foarte simplu mesajul [materiei].

Să fie oare totul [, în univers,] numai scriitură? [...] Am ajuns, în cele din urmă, la concepția trăită că sunetul nu este decât materialul muzicii, piatra, materialul sculpturii, culoarea, materialul picturii, în fine, ce e mai important, cuvântul, materialul poeziei.

Mă întorc din nou la exemplul primului vers din *Oda în metru antic*, în care materialul lingvistic este minimal, aranjarea sintactică insesizabil sublimă și accelerările de timp abia resimțite pe planul lucid. Mă tem uneori că acest vers este atât de total, încât nu se poate să nu existe o moleculă dintr-o materie oarecare, o moleculă care să reproducă întocmai și în relief, prin structura ei, structura acestui vers.

Scopul poeziei nu este cuvântul, scopul poeziei este chiar poezia. În acest sens, poezia nu este arta cuvântului, ci este arta poeziei"[283].

Pentru că, odată ce s-a petrecut „căderea oamenilor pe pământ", cuvintele „detună pe timpanul întins/ între ceea ce este/ și ceea ce nu este", „cresc înapoia mea", „în amintire" și „izbutesc să-mi atingă/ [doar] urmele absenței", aparținând timpului trecut, nu veșniciei. De aceea, „scopul poeziei nu este cuvântul", ci „poezia" ca un „vârtej" (fără a fi un verbiaj), care să arate „structura materiei, de la-nceput". Treptat-treptat, îi va deveni din ce în ce mai clar că rostirea cuvintelor operei sale –

[283] *Antimetafizica*, op. cit., p. 261-262.

deși ele sunt cuvinte trecătoare – îl transformă pe el în cuvinte care nu vor mai arde și nu vor mai putrezi, ca cele de acum, pe care le folosesc oamenii căzuți pe pământ („– Schimbă-te în cuvinte, mi-a zis Daimonul,/ repede, cât mai poţi să te schimbi!", până nu „vine focul" *(Daimonul meu către mine*, vol. *Epica magna)*). Îl transformă într-un „cuvânt care se rostește/ lăsând în urma lui un trup" (*Înaintare*, din vol. *Epica magna*) – un trup la propriu și un trup al operei. Pentru ca, „Născut dintr-un cuvânt [al operei, să] îmi duc înţelesul/ într-o pustietate divină" (*Confundare*, din vol. *Oul şi sfera*).

Revenind la poemul nostru, *Căderea oamenilor pe pământ*, Nichita are el însuși, după cum ne mărturisește mai departe, sentimentul unei primejdii apropiate, aceea de a se înălța tot mai sus, pe o verticală exclusiv mentală, rațională:

Iată,
mă trezesc smuls și tras în sus
în zona fără aer.

E o ducere „în sus", dar nu în/ spre Rai, ci într-o zonă mentală rarefiată.

Aici,
fără de trebuință îmi sunt
plămânii și brațele.

Nu este vorba de deztrupare, propriu-zis, ci de o dezlimitare, de o dezlimitare oarecare de cele materiale, de o dezobiectualizare.

Ochii numai, ei singuri, îmi rămân.
Creierul va merge pe ei

ca odinioară trupul, pe picioare.

Nu e o imaginație de tip SF. „Ochii” și „creierul” de aici sunt substitute terminologice pentru minte și pentru vedere. Mintea va merge sprijinindu-se pe vedere, numai că este o minte grosieră, totuși, încapsulată încă în creier.

Sunt creier cu ochi privitori
și aștept să fiu, deodată, tras mai sus
într-o zonă fără de stele
unde ideile îmi vor merge
pe creier, cum odinioară trupul
pe picioare.

Zona „fără de stele” cred că indică un regim al ideilor abstracte, fără priveliști, fără prea multe imagini. Aici, ideile se vor sprijini pe gândire.

Dar și de aici pot fi tras mai sus,
și-atunci, ideile
vor fi simple picioare de mers.

„Mai sus”, ideile se vor dezvolta unele din altele, fără a mai apela prea mult la o gândire unitară a sufletului, la o înțelegere a gândirii unită cu simțirea.

Dar cine va merge pe ele
altcineva decât
un eu însumi?

Nu mă lăsați singur.

Înhămat sunt
la un car abstract.
Scade trupul meu pe măsură ce
se umflă în mine
măștile râzând și plângând ale cuvintelor.

Cad în noțiunea de genunchi
și mă rog de voi:
nu mă lăsați singur și pradă
gurii care în loc de dinți
are statui,
gurii imense pe a cărei limbă de piatră
mă aflu.

Sunt mâncat. Simt.
Foamea și-a făcut patul
în existența mea.
Nu mă lăsați singur.

Regăsim aici, în mare, semnificațiile din poemul anterior, *Ideea cu gură*. Pare a fi o frică de a nu ajunge, la un moment dat, absorbit de idei care să fie numai idoli mentali și care să nu aibă o transpunere firească în viață sau în faptă. Însă noi, aici, avem exprimate numai disperarea momentană și apelul poetului la comuniune, nu și motivele pentru care a trăit aceste stări sau sentimente. E posibil ca mintea lui să fi ajuns foarte agilă, într-un punct sau la un stadiu în care se mișca foarte ușor în lucruri abstracte, și s-a temut ca nu cumva să nu rămână numai în ele.

Se arată întruchipările și apariția

sferei. Nașterea, apogeul
și moartea.

Ca și cum eu aș fi fost ele.

„Se arată” perspectiva unui „apogeu” și a unui final. „Ca și cum eu aș fi fost ele”, pentru că se simțea dăruit cu totul experienței poetice. Deși nu e sigur că „eu” este cu totul în ele. „Se arată” e, iarăși, un verb specific terminologiei extatice și este, în mod semnificativ, la prezent. A apărut și în *Elegia a opta*, ca și „sfera” sau odată cu ea, indicând o revelație a poetului, care, în aceste contexte, dezvăluie o împlinire, un apogeu.

Pentru prima dată, Nichita trăiește senzația atingerii unui vârf al perfecțiunii poetice, însoțită de perspectiva morții, care urmează inevitabil oricărei împliniri a datoriei pe pământ.

Despre același lucru pare a vorbi și poemul *Autoportret în a patra dimensiune*:

Înconjurată de luciul rămas
din retragerea ploilor spre mare,
sfera își lua de la inima mea
bun rămas
rostogolindu-se-n zare.

De la ochi, rombul culcat
la revedere își luă, zise-adio,
și se făcu scut, se făcu zigurat,
în cinstea trufașei de Clio.

Eu primeam toate acestea cu calm,
țeapăn și fără mirare văzută,

deși *arsese ca de napalm*
geometria intimă, știută
numai și numai și numai de mine,
când am fost și Arhimede și-am fost și nisipul...

Fără sferă și fără romb, în ruine,
fumegător îmi e chipul.

Sfera și rombul reprezintă numai geometria văzută, care a îmbrăcat însă „geometria intimă, știută/ numai și numai și numai de mine”, cea care „arsese ca de napalm” în ființa poetului. Geometria exterioară, rezidentă în tehnica poetică, este însă aproape o imperfecțiune, comparată cu focul geometriei intime. „Adânca sete a formelor perfecte”, care îl măcinase pe Eminescu (*Icoană și privaz*), pare să-l fi stăpânit și pe Nichita, chiar dacă acesta din urmă a fugit de tentația de a „geometriza” prozodic poezia, de a face munca de albină pe care predecesorul său a mărturisit-o: „De mult mă lupt cătând în vers măsura,/ Ce plină e ca toamna mierea-n faguri” (*Iambul*).

Deși nu a mizat niciodată pe perfecțiunea metrică, pe care a renegat-o, ca pe una care se poate, totuși, dobândi, dar care nu caracterizează pe adevăratul poet, cu toate acestea, Nichita a avut o viziune a sfericității poeziei sale, a unei construcții lirice care să atingă perfecțiunea sferei – luând sfera, bineînțeles, ca simbol (antic) al desăvârșirii. Căci „fără sferă și fără romb, în ruine/ fumegător îmi e chipul”. Idealul său, în mod evident, nu mai este cel al perfecțiunii metrice, în sens clasic, însă nu a părăsit niciodată ideea unei construcții poetice, de un anumit tip, care, dacă nu mai urmărește să atingă geometria fagurelui, ca Eminescu, caută, în schimb, să dea formă, în afară, unei geometrii intime. Alexandru Paleologu mărturisea că, în 1975, când a apărut antologia *Starea poeziei*, a avut „viziunea sinoptică a

unei mari opere, construită ca o catedrală, cu navă, transecturi și contra-forți”[284]. Într-adevăr, Nichita a urmărit dintotdeauna să construiască o catedrală a poeziei.

Problema a fost a materialului de construcție, care, după cum am văzut, e cuvântul „sticlos”. „Cuvintele fug, se fac străvezii”, spune Nichita în poemul *O, lucrurile!* :

O, lucrurile, exacerbare a vidului;
de aceea, poate, ele atrag asupra lor
obiectele cosmice.

O, lucrurile, vid absolut, mai vid decât
ventuze ramificate sugând oriunde
obiectele cosmice.

Încerc să mă salvez
și nu pot decât
cuvintele înstelate să le ridic deasupra.

Numai cuvintele au ființă,
numai ele există, există fugind
speriate de moarte, de lucruri.

O, lucrurile deschid un ochi pironitor
și-l clatină în dreapta, în stânga[,]
după cuvinte.

Cuvintele fug, se fac străvezii,
lucrurile stau, se fac vizibile.

---

[284] Apud Marin Tarangul, *Prin ochiul lui Nichita*, traducere din limba franceză de Gabriela Duda și Micaela Gulea, Ed. Cartea Românească, București, 1996, p. 25.

O, lucrurile, exacerbare a vidului.

„O, lucrurile, exacerbare a vidului" nu e o exclamație, e o constatare, o afirmație pe un ton de jale. Și poate fi, foarte bine, o transpunere în vers a ceea ce afirmă Scriptura: „uite-te la cer și la pământ și la toate cele ce sunt într'însele, și cugetă că Dumnezeu le-a făcut din nimic" (II Mac. 7, 28, *Biblia 1939*). În același sens, după cum am arătat altădată, spune și Eminescu că „e vis al neființii universul cel himeric" (*Scrisoarea I*) sau că „viața este vis" (*Memento mori*)[285].

Lucrurile sunt „vid absolut, mai vid decât" găurile negre care sug „obiectele cosmice". Pentru că, odată cu „căderea oamenilor pe pământ", moartea a devenit lăuntrică lucrurilor și le absoarbe pe toate spre distrugere. „Încerc să mă salvez/ și nu pot decât/ cuvintele înstelate să le ridic deasupra": a se salva de moarte înseamnă, pentru poet, a ridica cerul cuvintelor deasupra sa și a oamenilor. A face din cuvinte, din poezia sa, un cer. Vedem că Nichita revine[286] la concepția sa înaltă despre cuvinte, ca reprezentând legătura omului cu veșnicia, cu ceea ce nu piere.

---

[285] A se vedea comentariile noastre:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/01/27/eminescu-si-ortodoxia-gandul-lui-dumnezeu-v/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/19/scrisoarea-i-6/.

Comentariile au fost introduse în cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

[286] Pentru că poemul *Căderea oamenilor pe pământ* este anterior celui intitulat *O, lucrurile!*. A se vedea și: Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. II (1966-1970), ediție integrală, cronologică, studiu introductiv și repere biografice de Alexandru Condeescu, Ed. Semne, București, 2004.

Cuvintele sunt „speriate de moarte, de lucruri": sunt speriate de moarte, pentru că nu o conțin, în vreme ce lucrurile poartă moartea în ele însele. Cuvintele fug de lucruri precum spiritul fuge de materia care vrea să îl copleșească. „Se fac străvezii" pentru că scapă sesizării celor care sunt mai mult materie decât suflet.

În mod evident, poetul schimbă din nou registrul și se referă la altfel de cuvinte decât cele care abia „izbutesc să-mi atingă/ urmele absenței" (*Căderea oamenilor pe pământ*). La acele cuvinte care au calitatea de a rămâne nepieritoare. Însă, după cum subliniam și undeva mai sus, nu trebuie să-l vedem pe Nichita Stănescu preocupat, în primul rând – ca pe majoritatea confraților scriitori, – de posteritatea operei sale. Nichita nu se îngrijorează de gloria postumă, ci își pune foarte serios problema datoriei sale ca om și ca poet, crezând sincer în menirea sa de a înălța „cuvinte înstelate" și în faptul de a se salva prin aceasta.

Problema salvării/ mântuirii a ceea ce este peren în om a reprezentat pentru el o preocupare constantă. De aceea apare, și în acest volum, poezia oaselor care rămân, a scheletului alb și luminos (ne amintim și poemul *Continuitate*, din vol. *O viziune a sentimentelor*):

Până la urmă, rămâne doar osul;
ce-a fost mai străin, mai înlăuntrul meu
cuceriți-l pe el, pe gloriosul
al cărnii și-al vinelor drept dumnezeu.

El e alb, el e neciobit, pentru că nu se vede,
Pentru că rămâne, pentru că stă și nu se mișcă.
Așa cum flutură totul în iarbă afară de verde
care-i același, când totu-i morișcă,

de zi-noapte, de zi-noapte, de zi
de noapte venită, învinsă...
Până la urmă rămâne „a fi”
care-i alb, care are fibula ninsă.

(*Cântec*)

Așa cum iarba trece și verdele rămâne, așa cum rămâne din trupul omului scheletul său osos, care i-a fost toată viața înlăuntru și pe care nu l-a văzut niciodată, la fel, „când totu-i morișcă”, când timpul istoriei se învârte ca o roată (imagine proprie literaturii noastre vechi și lui Eminescu), din om „rămâne «a fi»/ care-i alb, care are fibula ninsă”. Ceea ce înseamnă că important este a fi alb, a avea o existență ninsă, a-ți face osul netrecător sau a-ți face lăuntrul să fie os netrecător, ca o fibulă care te leagă de veșnicie.

Însă, odată cu volumul acesta, se ivește în poezia lui Nichita nu numai neîncrederea în cuvinte, ci și decepția sfredelitoare, sentimentul îmbătrânirii și presentimentul morții. Numai că nu este vorba de oboseală existențială ca o dezertare ori de o epuizare a resurselor interne creatoare, ci de o nemulțumire mai adâncă, născută de o neliniște spirituală reală.

După ce lăsase în urmă copilăria fumegând, printre ruine, „cu morțile-i nerepetate” (*Îmbrățișarea*, vol. *O viziune a sentimentelor*), Nichita a fost, până acum, aproape numai iubire, numai entuziasm, numai țâșnire și țintire în sus. Și a fost astfel pentru că a crezut în acestea, arzând „ca de napalm” în trăirile sale. Începe, de aici înainte, perioada tristeților mature. De acum înainte ne vom obișnui cu acea fluctuație între dezamăgire și entuziasm, între bucuria de a trăi și de a iubi și disperare.

Uraganul de sentimente vitale/ vitaliste se domolește, iar poetul trebuie să facă față unui șuvoi de tristeți și dezamăgiri. Însă, „poetul... moare...întotdeauna,/ înainte de a se descuraja”, după cum va spune mai târziu (*Artă poetică*, vol. *Opere impersonale*).

Nichita acuză o îmbătrânire spirituală a lumii, în *Peisaj cu bătrâni*:

S-au tocit sandaua, talpa, osul,
drumul, pământul, lava.
E mai mult loc liber, ne putem întinde
în fusul spațiului gol, – *orgoliul, slava*.

Chiar și aerul și-a tocit vânturile
de penele, și ele tocite.
E mai mult loc liber, ne putem întinde
mai leneș *zborurile obosite*.

Sufletul s-a tocit de alte suflete,
iar bătăile inimii, *nemaiîntâlnind*
niciun spațiu care să le răsfrângă,
se umflă și explodează, rând pe rând.

Ce *lumină slăbită*! Raza joacă-n ea însăși
ca-ntr-o țeavă prea lungă; și *sunetul ud*
se risipește în cercuri atât de largi, încât cuvintele
cad printre ele și nu se aud.

Nu se mai găsesc oameni în stare să comunice, cuvintele divaghează în sunete ude, cad printre oameni „și nu se aud”. Bătăile inimii nu mai au niciun ecou în ceilalți și omul moare singur, neînțeles și nemângâiat. Nu mai există niciun spațiu de

întâlnire între oameni. Sufletele trec unele pe lângă altele indiferente, reci, iar întâlnirile lor nu mai sunt o bucurie, ci un surmenaj, ca și cum s-ar toci frecându-se unul de altul, extenuate de prezența altora, a celorlalți. În spațiul tocit de indiferență, golit de neiubire, acolo se întinde „orgoliul, slava [deșartă]”, se întind „zborurile obosite” ale oamenilor obosiți de zboruri spirituale.

„S-au tocit sandaua, talpa, osul /.../ Sufletul s-a tocit de alte suflete”: pentru că mersul printre oameni nu mai e o bucurie, fiind receptat de ei înșiși ca o rutină, ca un rodaj obositor, ca o mecanică sterilă, nesemnificativă. Semnificația întâlnirilor umane este eludată, pentru că oamenii privesc viața egoist, își obiectualizează semenii, considerându-i drept niște lucruri sau chiar obstacole de care se freacă în fiecare zi, în felul acesta obiectualizându-și propriul suflet. Pentru că forța de frecare, cea care afectează lucrurile, făcându-le să se risipească treptat, până la desființare, acționează ca lege fizică în univers numai asupra materiei, nu și asupra sufletelor. Însă, atunci când sufletele se consideră pe ele însele ca muritoare, ca având o existență asemenea cu a lucrurilor, care petrece în lume, trece și dispare, atunci se întâmplă ceea ce descrie Nichita în acest poem.

Sandaua/ încălțămintea noastră poate să se tocească, dar dacă ajung să se tocească oasele și sufletele din noi, e semn că lumea suferă grav. Iar suferinței umane îi urmează o suferință cosmică – așa după am arătat că se întâmplă în poezia noastră modernă, începând cu Eminescu[287] – : „Chiar și aerul și-a tocit vânturile/ de penele, și ele tocite. /.../ Ce lumină slăbită! Raza

---

[287] A se vedea capitolul *Desemnificarea cosmosului şi începuturile modernităţii ideologice în poezia română*, din cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 556-624, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

joacă-n ea însăși/ ca-ntr-o țeavă prea lungă”...Țeava razei e prea lungă pentru lumina din ea, care nu mai ajunge la noi...

De aceea, poemul *Raid în interiorul pietrelor* este o rugăciune pentru...amânarea unei descompuneri finale a lumii, pentru ca lumea să mai existe, chiar și în starea în care se află acum, după „căderea oamenilor pe pământ”:

Raid în interiorul pietrelor,
în structurile fixe.

Mă rog pentru plictiseală, pentru spleen,
pentru mișcarea atât de înceată
încât orașul să aibă-n el solemnitatea de lemn
a unei table de șah,
iar sunetele să fie atât de rotunde, încât
să poată fi culese din aer, cu mâna,
și de săgeata în zbor, păianjenii să-și fluture leneș
plasele lor de o geometrie lipicioasă.

Mă rog pentru plictiseală,
de firul ierbii mă rog,
să nu cumva să-și iasă din sine,
ci să stea lipit de propria lui monotonie,
cum stau secundele de ore și orele de timp.

Mă rog de mere,
și în genunchi mă las
în fața umbrei merelor, ca să rămână
nedespărțită de ele;
și cu tâmpla însângerată izbesc în tunetele ploii,
ca să le-ndemn să urmeze
mai îndeaproape nesăbuitele zigzaguri

ale fulgerelor.

Mă rog de soare să rămână rotund,
mă rog de lună să rămână distantă
și fără de viață,
mă rog de ea să-și păstreze circurile întocmai
și nu cumva să le schimbe-n ventuzele vinete
ale unei meduze, moarte, în spațiu.

Mă rog pentru plictiseală, pentru spleen,
de mine însumi mă rog, pentru plictiseală,
neștiind niciodată cum să-mi înlătur
inima, planeta străină din mine
în jurul căreia mă închid ca un aer pietrificat.

Raid în destinele fixe,
în structurile nemișcătoare:
mă rog pentru plictiseală, pentru spleen...

E o rugăciune îndreptată (aparent) către lucruri, pentru ca să rămână așa cum sunt, ca universul acesta să nu se destrame încă, pentru ca oamenii să continue să existe, chiar dacă se mișcă mecanic, ca pe o tablă de șah, ca și cum ar fi ghidați – e un sentiment pe care îl exprimase, în imagini virulente prin obsesivitate, Bacovia (după cum și poezia la care ne-am referit anterior, ca stare de spirit, ne amintește de Arghezi).

E o rugăciune pentru ca lucrurile și făpturile din acest univers „să nu cumva să-și iasă din sine”. Mai bine plictiseală, spleen și monotonie, numai să stea mai departe, lipite, „secundele de ore și orele de timp”, numai soarele să rămână mai departe pe cer și luna să nu devină o meduză moartă în spațiu. O meduză care să tragă după ea, în moarte, tot universul...Iar

aceste imagini poetice ne dovedesc faptul că Nichita cunoștea și tradiția Bisericii, dar și pe cea a poeziei. Pentru că „luminătorii" au fost creați de Dumnezeu, „pe bolta cerului", ca „să fie semne" (Fac. 1, 14, *Biblia 1939*), inclusiv ale sfârșitului acestei lumi[288]. Iar Nichita dorește, chiar pentru sine însuși, să rămână, mai degrabă, „ca un aer pietrificat" în jurul planetei străine a inimii, decât să plece de pe această planetă...Nu vrea încă să plece, după cum în copilărie se temuse ca nu cumva să cadă spre cer...Iar inima e acea „planetă misterioasă/ pe care mi-ar fi plăcut să trăiesc și să mor" (cum o definește în *Frunzișuri*, vol. *Dreptul la timp*). Pentru că adâncimea ei e necunoscută, uneori, chiar și omului în pieptul căruia bate.

Coerența de viziune, în opera lui Nichita, în ciuda evoluțiilor sale stilistice sau a celor pe plan sentimental, e un lucru de remarcat. În această privință, se aseamănă, din nou, cu Eminescu. Chiar dacă poetul va ajunge, din ce în ce mai mult, să i se facă „somn de frumusețe/ și moarte de sublim" (cum va spune mai târziu, în *Liniștea de după mit*, vol. *Operele imperfecte*), aceasta se petrece în planul expresiei poetice.

Dar Nichita Stănescu a navigat pe apele mișcătoare ale stilului poetic în jurul unui pământ al cugetărilor/ reflecțiilor pe care le-a adâncit din ce în ce mai mult (*Evocare*: „Între ape, numai ea era pământ", vol. *Operele imperfecte*), fără ca evoluția stilistică să le anuleze sau să reprezinte o modificare a lor în mod dramatic.

Vrem să facem o precizare. Am vorbit, în mai multe rânduri, despre asemănări între Nichita Stănescu și alți poeți. Ele ni se par indubitabil reale și vom continua să facem asemenea apropieri, pe parcursul comentariului nostru. Însă am vrea să se

---

288 A se vedea comentariul nostru la versurile eshatologice din *Scrisoarea I*, inserat în *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit. supra, p. 535-547.

înțeleagă, în același timp, că acestea nu afectează caracterul foarte personal al poeziei lui Nichita. Întâlnirea lui, în versuri, cu un alt poet, nu este neapărat aleatorie, dar se datorează unei înrudiri de caracter, de concepție sau de viziune asupra lumii și a lucrurilor, nu simplei imitații, sub imperiul impresionabilității. Nichita și-a verificat și chiar, poate, și-a aprofundat trăirile și cugetările (le-a conceptualizat sau le-a vizionat mai bine, în versuri) cu ajutorul lecturilor literar-poetice, dar nu a imitat din orgoliu sau din dorința de a scrie ceva mare. De aceea, el e foarte personal atât în gândirea, cât și în exprimarea poetică, urmând un parcurs creativ unic, care trebuie cercetat și urmărit cu mare atenție pentru a fi înțeles.

Poemul *Inima* exprimă aceeași realitate pe care poetul o deplânge, aceea că oamenii au devenit cu totul apatici față de mișcarea interioară a lumii și a lor înșiși, față de semnificațiile grave ale existenței:

Totul se micșora egal, cu viteza gândului,
în același timp, munții, mările, oamenii.
Totul se prăbușea în sine însuși cu viteză egală
și în același timp, *încât nimeni*
nu băga de seamă nimic.

Numai prezența *luminii*, încăpățânatei,
nemișcătoarei lumini,
numai sângele-acesta pierdut
de lucruri
ar fi putut stârni o bănuială.

Dar
cineva ar fi trebuit să stea *în afară*
și

nu s-a găsit nimeni, absolut nimeni.

Totul se mărea egal, cu viteza gândului,
în același timp, norii, câmpiile, oamenii.
Totul izbucnea din sine însuși, cu viteză egală
și în același timp, încât *nimeni*
nu băga de seamă nimic.

Numai prezența nopților, încăpățânatelor,
nemișcătoarelor nopți,
numai sfera aceasta de întuneric,
mărginită de aștri,
ar fi putut stârni o bănuială.

Dar
cineva ar fi trebuit să stea *înlăuntru*
și
nu s-a găsit nimeni, absolut nimeni.

Poemul e compus din două secvențe, care par că vorbesc despre lucruri opuse. Însă ambele conduc spre aceeași concluzie, a lipsei de atenție a oamenilor. Fenomenele cosmice indicate aici sunt un vector către realități spirituale. Dilatările sau condensările universului sunt insesizabile pentru locuitorii pământului. E un fel de a spune că ei nu recepteazâ mișcările de proporții cosmice, grandioase – înțelegând aceasta nu numai în sens fizic. Nici nu le receptează, nici nu sunt interesați de ele. „Nimeni/ nu bagă de seamă nimic”, pentru că „nu s-a găsit nimeni” care „să stea în afară”, să contemple, ori „înlăuntru”, să vadă cele dinlăuntru, să fie el însuși un înlăuntru, o lăuntricitate. „Nu s-a găsit nimeni” are greutate de sentință biblică.

De altfel, Eugen Simion remarca un stil „solemn și ermetic ca în vechile cosmogonii", un „stil pregătitor, inițiatic, cu propoziții oraculare", cu „versuri sacerdotale"[289], pe alocuri, încă din *Elegii* (aș zice chiar de la primele volume, tendință care se accentuează în *11 elegii* și în volumele următoare).

Am întâlnit, în poemul pe care l-am comentat anterior, o imagine eshatologică tulburătoare, a lunii ce lua forma „unei meduze, moarte, în spațiu", cu „ventuzele vinete". În Scriptură ni se spune că „soarele s'a făcut negru ca un sac de păr și luna întreagă s'a înroșit ca sângele" (Apoc. 6, 12, *Biblia 1939*).

Sunt metafore ale morții, ale vătămării și morții. Astfel încât, deși Nichita a recurs la o altă metaforă, a meduzei moarte, cu ventuze vinete, ea se încadrează în aceeași paradigmă, semnificațiile fiind perfect identice. Mai mult, ventuzele, deși moarte, sugerează o atracție a universului întreg înspre această extincție, după luna-meduză (fenomen descris anterior de Eminescu: „Și din sure văi de chaos colonii de lumi pierdute/ Ar fi izvorât în râuri într-un spaț despopulat;/ Dar și ele – *atrase* tainic ca de-o magică durere/ Cu-a lor roiuri luminoase dup-o lume în cădere/ S-ar fi dus[290]. Nimic în urmă – nici un atom luminat" – *Memento mori*).

---

[289] Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. I, ediția a doua revăzută și completată, Ed. Cartea Românească, București, 1978, p. 178, 181.

[290] Remarcăm corespondența: la începutul lumii, „colonii de lumi pierdute/ Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute/ Și în roiuri luminoase izvorând din infinit,/ Sunt atrase în viață de un dor nemărginit" (*Scrisoa- rea I*).

La început, le atrage întru existență „un dor nemărginit", iar la sfârșit sunt „atrase tainic ca de-o magică durere". În ambele situații, atragerea aceasta exclude hazardul. Pentru că ceea ce nu există încă nu poate simți atracție spre ființă, iar ceea ce există nu poate simți atracție spre a nu mai fi. Decât dacă această atracție le este imprimată de Cineva, mai întâi odată cu ființa și apoi împotriva voinței lor. Închipuind luna eshato-

Aici, în acest poem, *Inima*, descoperim alte două tulburătoare imagini poetice cosmice. Lumina este „sângele-acesta pierdut/ de lucruri", iar noaptea este „sfera aceasta de întuneric,/ mărginită de aștri". Neobișnuite sunt și una și alta. Poetul mărturisea că, atunci când a înțeles ce înseamnă „Un cer de stele dedesubt,/ Deasupra-i cer de stele", a rămas...siderat.

Ca să definești noaptea ca o sferă de-ntuneric „mărginită de aștri" trebuie să vezi aștrii...în afara întunericului, hotărnicind întunericul.

În *Haiku* (vol. *Epica magna*) va scrie: „Întunecând întunericul,/ iată/ porțile luminii". Arghezi afirmase ceva asemănător despre Eminescu (ceea ce nu înseamnă, deloc, că Nichita ar fi construit imaginea sa poetică plecând de la afirmația lui Arghezi, dacă a citit-o, ci, mai degrabă, faptul că amândoi au sesizat, la Eminescu, calitatea aștrilor de a fi margini/ hotare simbolice ale întunericului și neființei):

> „în spațiul poetului, din bolta lui cea mai de sus, lumina inundă din toate părțile, divergentă. [Chiar] haosul e încununat de o horă de aștri lunatici"[291].

Metafora luminii ca sânge pierdut de lucruri, ni-l evocă, de data aceasta, pe Vasile Voiculescu: „Amurgul pare-n nouri o uriașă rană,/ Prin care-al zilei sânge, lumina-ncet s-a scurs" (*Icoane de toamnă*). Versuri pe care, altădată, le-am comentat astfel: „Sângele înseamnă viață (Fac. 9, 5), de aceea lumina e sângele zilei"[292].

---

logică sub forma „unei meduze, moarte, în spațiu", cu „ventuzele vinete", cred că Nichita a sesizat, măcar în parte, aceste semnificații.

[291] Tudor Arghezi, *Eminescu*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 47.

[292] *Cf.* Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 4, Teologie pentru azi, București, 2012, p. 42, *cf.*

Însă, la Nichita se observă alte nuanțe. Lumina este sângele lucrurilor, ceea ce înseamnă că lucrurile iradiază lumină, că ele însele sunt lumină, în esență, că universul întreg este lumină, după chipul Celui care l-a adus întru ființă. Dar, deși toate acestea „ar fi putut stârni o bănuială", totuși „nu s-a găsit nimeni, absolut nimeni" care să „să stea în afară" sau „înlăuntru" și să vadă cum „se micșora" sau cum „se mărea" universul, cum „totul se prăbușea în sine însuși" sau „cum totul izbucnea din sine însuși".

În poemul *Suprafață* ni se descrie o altă viziune/ vedenie a lui Nichita:

Pentru că merg pe tine,
tu ești acoperit cu urme de picioare,
eu am tălpile tocite.

Numai dacă sar nu ne-atingem,
sau numai dacă tu te surpi.
Unde mă termin eu, începi tu.

Alb sticlos, cu vedenii.
***Se arată**: o coborâre de îngeri,*
o ridicare de *cristale de cuarț*.

O coborâre de zi și de seară,
un răsărit continuu
de diferite planete.

Nu știu dacă este cald sau dacă este rece.
Nu știu nici măcar dacă suntem singuri.

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/.

Trece ceva, dar nu știu ce anume.

Îmi ridic ochii, *deasupra,*
identic tu și suspendat mi te arăți.
Îmi întind mâinile și merg pe tine în palmi.

Unde mă sfârșesc eu, te ridici tu,
atârn de tine *ca un fruct prelung*.
Dedesubt, foarte jos, aleargă cai biciuiți.

Dacă-mi dau drumul voi cădea într-o șa.
Dar nu îmi dau drumul.

Dacă rămân mai departe cum sunt,
voi îngheța sau mă voi aprinde.
Dar nu rămân așa cum sunt.
Închid ochii: *se arată numai peisajul interior*.
Adică *negru*, adică *vânăt*.
Îmi închid pleoapele până jos la picioare,
ca și cum aș fi un ochi.
Desigur sunt un ochi.
Dar în orbita cui?

Am remarcat bine, altădată[293], faptul că „se arată" este un verb folosit cu semnificație epifanică/ extatică. El a apărut și în *A treia elegie* (la imperfect: „se arăta"), în *Elegia a opta*, în *Ideea cu gură* și în *Căderea oamenilor pe pământ*, învederând acolo numai parțial o arătare de o anumită factură (eu nu o numesc suprana-

[293] A se vedea: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/29/reintoarcere-la-nichita-30/.

turală, pentru că supranaturalul e natural pentru oamenii duhovnicești). Aici însă, poetul pare a descrie un fel de desprindere de pământ și o coborâre a cerului mai aproape, încât poate fi atins cu palma. Vede un „alb sticlos" – un alb transparent – și în el „o coborâre de îngeri" și o „ridicare de cristale de cuarț" (care sunt, de asemenea, transparente). Apoi, probabil, se face ziuă, seară și noapte (*„O coborâre de zi și de seară,/ un răsărit continuu/ de diferite planete"*).

Se face zi, se face seară („coboară" în fața ochilor lui) – „Și a fost seară și a fost dimineață: ziua întâia" (Fac. 1, 5, *Biblia 1939*) – și vede „un răsărit continuu" de lumi cosmice, „de diferite planete". Poate fi ceva asemănător cu relatarea lui Eminescu: „Vedea, ca-n ziua cea dentâi,/ Cum izvorau lumine" (*Luceafărul*) – prin „lumine" numind luminătorii, aștrii cerești. Deși credem că Nichita a văzut acest lucru în mod aparte, diferit de confratele său.

„Nu știu dacă este cald sau dacă este rece" ne spune el, ca și cum ar fi fost în absența oricărei senzații termice sau nu și-ar mai aminti despre ea. Însă, la finalul acestei „vedenii", își dă seama că „Dacă rămân mai departe cum sunt,/ voi îngheța sau mă voi aprinde". Poate să aibă legătură cu Apoc. 3, 15-16: „O, de ai fi rece sau fierbinte! Astfel, fiindcă ești căldicel, nici fierbinte, nici rece, am să te vărs din gura Mea" (*Biblia 1939*). După care „se arată numai peisajul interior", care este „negru" și „vânăt".

Culorile vor juca un rol important în acest volum și în următorul. Astfel, citim versuri uimitoare: „...la suprafața zilei, când/ albul decade în culori diverse" (*Inscripție pe un circ roman*), „Și lasă-ne izbiți și duși, și doi/ și lungi, când movurile pier" (*Măștile de fier*), „În amurg, când aleargă luminile toate/ spre negru" (*Marele cal*, vol. *Roșu vertical*) etc.

În pictură, albul și negrul sunt considerate culori neutre. Aici, însă, la Nichita, ele par a fi, mai degrabă, niște culori fundamentale: albul, din care „decad" toate culorile zilei, și negrul spre care fug toate luminile zilei. E un alb al genezei și un negru eshatologic, care absoarbe luminile. Ceea ce ne dă și senzația unor...vedenii spectrale, în care culorile au un rol deosebit, cu un semnificant aparte.

În poezia *Suprafață*, de la „Alb sticlos, cu vedenii./ Se arată: o coborâre de îngeri,/ o ridicare de cristale de cuarț" (albul este culoarea fundamentală, alături de transparența vedeniei), ajungem la „peisajul interior./ Adică negru, adică vânăt". Ambele „se arată"...Iar poetul își trage pleoapa „până jos la picioare,/ ca și cum aș fi un ochi". Un ochi care „își caută o orbită", cum spunea în *Elegia oului, a noua*.

Miza pe nenăscuți e o miză pe...viitor:

Sunt nenăscut. Ceea ce se vede
de jur împrejur nu sunt decât
părinții părinților. Roșu și verde.
Roșu și verde se-aprind faruri
pe cerul urât.

Protoplasme cu măști fluturătoare
se-ntretaie înaintea mea
și-apoi dispar, în vânăta-nserare
noroasă, grea.

Disperate fumuri urcă spre cer.
Eu bat trotuare de amurg.
Idoli la volane galbene apar și pier,
Destrămând fantoma lui Lycurg.

Sunt nenăscut. Ceea ce se vede
de jur împrejur nu sunt decât
strămoșii copacilor; zeul de iarbă verde
păscut de strămoșul cailor. Atât.

„Ceea ce se vede/ de jur împrejur nu sunt decât/ părinții părinților". Sunt „protoplasme [întâiplăsmuiri] cu măști fluturătoare", adică: tipare umane cu măști personalizate, care flutură în lume, oameni care pot să-și desăvârșească potențele, dacă vor. Pentru că oamenii de azi nu diferă, prin modul de a se naște și de a fi, de primii oameni care au populat pământul, după cum nici celelalte făpturi („Ceea ce se vede/ de jur împrejur nu sunt decât/ strămoșii copacilor"...) nu diferă de protoplasmele lor, adică de primele făpturi asemenea, create pe pământ, din același gen și specie. Și îl vedem, din nou, pe Nichita, împotrivindu-se evoluționismului, care era filosofia epocii.

Însă, definindu-și contemporanii ca „protoplasme cu măști fluturătoare", mi se pare că formulează un mesaj ce consună cu al lui Eminescu din *Glossă*. Oamenii sunt aceeași dintotdeauna. De când e lumea: „Alte măști, aceeași piesă,/ Alte guri, aceeași gamă". Sau, cum zice Nichita: „protoplasme cu măști fluturătoare". Care trăiesc sub „cerul urât" și care, curând, „dispar, în vânăta-nserare/ noroasă, grea".

„Disperate fumuri urcă spre cer./ Eu bat trotuare de amurg" sunt versuri care sună a sentiment simbolist sau a extincție bacoviană. „Idoli la volane galbene apar și pier,/ Destrămând fantoma lui Lycurg". Pentru că nu e nicio diferență de substanță între omul antic și omul modern. Și unul și altul se credeau idoli, se credeau atotputernici, se credeau de neînvins. Numai că mașinile trec azi prin „fantoma lui Lycurg" după cum alții, peste o vreme, vor trece prin „fantomele" idolilor care as-

tăzi mânuiesc volane. De aceea...„sunt nenăscut” și de aceea: „miza pe nenăscuți”. Pentru că prezentul nu există, prezentul este deja trecut. Miza noastră e pe viitor. Numai pariind pe viitor putem câștiga, nu pe prezent. Prezentul e deja trecut. Trece ca „fumuri [care] urcă spre cer”.

Trăim ca niște „nenăscuți” încă, pentru că nenăscuți suntem, până în clipa în care ne vom naște pentru veșnicie. Abia atunci ne vom fi născut cu adevărat. Până atunci, „de jur împrejur nu sunt decât/ părinții părinților”, nu sunt decât morți. Sau, „idoli la volane galbene [care] apar și pier”, suntem ca „zeul de iarbă verde”...

În poemul *Andru plângând* (adică: *bărbat plângând*), Nichita spune, pentru prima dată, despre sine însuși: „eu sunt un cuvânt”. Ceea ce înseamnă că a conștientizat pe deplin deplasarea accentului de la operă la persoana umană care concepe opera și care este mai importantă decât opera. Ceva mai încolo va spune: „Eu sunt un cuvânt care se rosteşte/ lăsând în urma lui un trup” (*Înaintare*). Versuri pe care le-am comentat astfel:

> „El, Nichita, el este cuvântul care se rostește în opere și nu operele sale sunt acest cuvânt primordial. Operele lui sunt trupul, ceea ce lasă în urmă. El, omul, are primordialitate, întâietate în fața operei sale. În urma sa lasă un trup de cuvinte, trupul operei, statuar dar inflexibil, pe când el, cuvântul, omul rațional și duhovnicesc, făcut după chipul lui Dumnezeu Cuvântul, merge mai departe în veșnicie. În veșnicia în care trupul operelor sale poetice nu intră (după cum nu intră nici trupul neînduhovnicit), pentru că ele au fost un efort momentan, pasager, de înțelegere

a lumii și mai rămân în urma sa doar ca ceva care ar putea fi de folos și altora”[294].

Poemul *Andru plângând* surprinde tocmai diferența dintre ceea ce este mutabil și ce nu în ființa omului: „Las locului această-nfățișare/ și o adorm, și o îngheț, și o țin/ în pura suspendare/ a celor care n-au venit și vin.// Nimic nu rămâne el însuși mai mult/ decât o foarte singură dată./ Nu sunt vinovat dacă trăiesc/ într-o lume întruna schimbată”. Materia își schimbă mereu formele/ chipul și de aceea „trăiesc/ într-o lume întruna schimbată” și „las...această-nfățișare /.../ în pura suspendare/ a celor care n-au venit și vin”.

Nu există instanță care să poată fi percepută concret, care să poată fi oprită, analizată și contemplată. Timpul înghite înfățișări, sentimente și gânduri, de-a valma, iar omul are sentimentul că ia mereu totul ab initio: „Trec prin starea acestui suflet/ posibile existențe – / un năvod mortal ce smulge în sus/ totul, lăsând numai absențe. /.../ Numai un gând dacă-l întorc, de la tine,/ nu mai regăsesc apoi, înapoia-mi, nimic./ Depun mărturie-n genunchi despre-aceasta,/ cuvinte pentru nicio ureche ridic”.

Pentru că urechile se schimbă, auzul trece...

De aceea, „Decade piatra în inima mea,/ rămân în centrul unor margini ce se schimbă”: există ceva în mine care e centru și care rămâne, după cum e inima centrul ființei umane. Și aici întâlnim, din nou, comparația cu sfera, care nu e neapărat platonică, ci dovada unei gândiri geometrice, a nevoii de a exprima în concepte și imagini lucruri greu de exprimat și de explicat (e adevărat că nu alta fusese și nevoia filosofilor antici).

---

[294] În articolul nostru, *Arta nu este superioară omului*, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/29/arta-nu-este-superioara-omului/.

Ceea ce vrea să spună Nichita e că există în om un centru stabil, care rămâne, intră în veșnicie, dar și margini schimbabile/ mutabile. O inimă și un suflet netrecătoare, deși înfățișările trupului sunt nenumărate, de-a lungul vieții, deși sentimentele și gândurile sunt instabile și trecătoare. Iar poetul simte nevoia fundamentală de a rămâne din el ceva imuabil: „Desigur, eu sunt un cuvânt/ adormit la tine pe limbă".

Pe a cui limbă? Se poate înțelege: pe limba poeziei. Adică „eu sunt un cuvânt" netrecător, care mor/ adorm pe limba poeziei. Mă exprim în limba poeziei și mor pe ea, pentru ca să mă trezesc cuvânt în veșnicie.

Semnificația este, în mod evident, alta decât în versurile: „nu mă lăsați singur și pradă/ gurii care în loc de dinți/ are statui,/ gurii imense pe a cărei limbă de piatră/ mă aflu" (*Căderea oamenilor pe pământ*). Deși se poate interpreta, și aici, ca o dorință de a nu transforma poezia într-un idol. Lucru de care Nichita a încercat să se ferească.

„Eu sunt un cuvânt", zice Nichita, dar „numele să nu/ mi-l amintești /.../ pentru că el are o infinitate de trupuri/ și s-ar putea să și-l arate/ pe-acela/ pe care tu nu-l cunoști" (*Testament*). Altfel spus, poetul pare a pune în opoziție cuvântul pe care îl identifică cu sine, ontologic vorbind, cu numele pe care îl poartă, și care are, parcă, o amprentă mai mult istorică.

Numele reprezintă, de-a lungul vieții, „o infinitate de trupuri", pe când cuvântul care este omul (după chipul lui Dumnezeu Cuvântul), în mod tainic și neînțeles pe deplin poate nici de sine însuși, reprezintă perpetuarea lui în veșnicie.

Poetul ridică o întrebare dificilă: În ce se regăsește omul pe sine însuși, din toate manifestările vieții sale? În ce se recunoaște cu adevărat? Din această perspectivă, i se pare că identificarea onomastică, prin care este recunoscut între semeni, este superficială în comparație cu cuvântul care este el în el însuși, din

punct de vedere ontic. De aceea susține că „eu sunt un cuvânt/ adormit la tine pe limbă", care moare pe limba poeziei.

Din perspectivă creștin-ortodoxă, numele este intim legat de ființa omului. Totuși, după cum știm, în tradiția noastră există mulți Sfinți cărora Dumnezeu le-a schimbat numele, în viața aceasta, tocmai pentru că acelea nu corespundeau cu adevărata lor menire și cu statutul lor în veșnicie.

În același timp, însă, Nichita se referă aici la nume ca la un indicator din punct de vedere social, încercând, poate, să reorienteze atenția cititorilor de la numele lui sonor de poet la felul cum trebuie el privit și înțeles, cu adevărat, prin opera sa poetică, pe care o considera a fi adevărata lui biografie. E cam același lucru ca atunci când un poet (sau un mare om de cultură) este perceput printr-o sumă de instanțe fotografice. Ele, fiecare sau toate împreună, spun ceva despre el, dar omul de profunzime se vede în opera lui, în gândirea și creația lui, nu în câteva înfățișări pasagere. La fel, numele „are o infinitate de trupuri/ și s-ar putea să și-l arate/ pe-acela/ pe care tu nu-l cunoști". Pentru că numele, deși este un mod de identificare, cum spuneam, presupune și pasaje irecognoscibile, de către ceilalți, ale vieții omului sau ale interiorului său. Așa înțelegem dorința lui testamentară: „Numai numele să nu/ mi-l amintești,/ numai numele, nu".

Însă poemul *Testament* ne spune și alte lucruri despre dorințele lui Nichita cu privire la receptarea sa postumă: „Să deplângi/ absența mea/ de la suprafața lucrurilor. [Fapt ireprimabil, pentru oricine l-a cunoscut și l-a iubit. A se nota că nu spune: dispariția mea, ci „absența mea/ de la suprafața lucrurilor"] // Să pui *capcane, lațuri și curse*/ și mai presus de toate să pui/ orbite înalte, de os,/ întru întâmpinarea/ *ochilor* singuri și *plutitori,*/ prin aerul de dinaintea zorilor".

Aceasta este o strofă tainică: trebuie *„să pui capcane, lațuri și curse"*, tu, cititorule, ca să îl prinzi pe Inorogul poeziei. Pentru

că „fel de fel de *lațuri, curse, mreji* și alte măiestrii în toate poticile și căile”[295] întindeau vânătorii Inorogului, în *Istoria ieroglifică*. La fel, Sfântul Antim Ivireanul scrie, într-o didahie, că „cel ce prinde pasări zburătoare face lațuri, clucse și mreji”[296]. Și trebuie „să pui/ orbite înalte, de os,/ întru întâmpinarea/ ochilor singuri și plutitori” ai poetului, aflat în orizontul său de așteptare, „prin aerul de dinaintea zorilor”.

Metafora a împrumutat-o Nichita de la Eminescu, unde există imaginea poetică a „ochiului plutitor ca o pasăre pe cerul minții, al gândurilor, ochiul care se scaldă într-un orizont de așteptare celest”[297].

În fine, alte câteva versuri ne lasă a înțelege că poetul dorea – metaforic vorbind – să fie rememorat într-o atmosferă de banchet antic: „Să aduci cântăreți/ din instrumente muzicale/ amintind de falusul zeilor.// Să aduci animale dresate,/ să aduci cocoși melancolici,/ să aduci și să verși/ amfore cu vin”. Și asta cel mai probabil pentru că Nichita, care nu era nicidecum un orgiastic, a vrut să fie prilej de bucurie și după moarte, așa cum a căutat să fie toată viața.

Spuneam, undeva mai sus, că, în acest volum, apare sentimentul îmbătrânirii și presimțirea morții. Alături de poemul cu titlul *Testament*, sunt și alte versuri care vorbesc deschis despre aceste lucruri: „Mă asemui cu un copac./ El are foarte multe brațe,/ și eu, foarte multe brațe:/ două vizibile, o mie invizibile.// Când suflă vântul brațele lui foșnesc;/ mă gândesc că

---

[295] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. 172.

[296] [Sfântul] Antim Ivireanul, *Opere*, Ed. Minerva, București, 1972, p. 97.

[297] A se vedea cartea mea, *Eminescu: între modernitate și tradiție*, op. cit., p. 424-426, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

atunci când îmi mișc brațele/ probabil că și ele sunt împinse de un vânt/ ciudat.// Mă asemui cu un copac;/ fiecare cuvânt al meu este o frunză./ Această comparație mă satisface/ și este semn că am îmbătrânit.// Când eram tânăr, mă comparam cu un zeu indic /.../ Acum am îmbătrânit,/ îmi place să mă compar cu un copac./ Cred că mișc brațele și picioarele/ de bătaia unui vânt straniu,/ și sunt fericit/ de această comparație.// În curând n-am să mă mai compar cu nimic,/ n-am să mai mișc din brațe, din picioare,/ iar cuvintele mele/ nu vor mai semăna cu niște frunze.// Atunci, voi fi îngăduit/ de prieteni, de dușmani și voi schimba planeta"... (*Mă asemui cu un copac*).

Poetul avea 33 de ani când a publicat acest poem, în revistă[298] (în același an în care apar și cele *11 elegii*). Se pare că îmbătrânirea, la marii poeți, se instalează cu mult mai repede decât la oamenii obișnuiți, adică sentimentul că au experimentat deja prea mult zădărnicia și amarul acestei lumi.

Nichita Stănescu ne ia însă prin surprindere, pentru că el ne obișnuise mult mai mult cu ipostaze ale sale solare, cu o nădejde și o încredere în viață, în semeni și în viitor care păreau de nezdruncinat. Acum vedem că el, de fapt, își ascunsese bine durerile și dezamăgirile, că vrusese să fie o locomotivă de vise (dar nu deșarte) într-o țară zdruncinată de deziluzii.

Dorise să fie un exemplu de încredere și de speranță pentru oameni. Pentru aceasta și-a îngropat propriile lui suferințe și nu le-a lăsat să transpară în poezie[299].

---

[298] *Cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. II (1966-1970), ediție integrală, cronologică, realizată de Alexandru Condeescu, studiul introductiv și reperele biografice aparțin îngrijitorului ediției, Ed. Semne/ Muzeul Literaturii Române, București, 2004, p. 11.

[299] Alexandru Condeescu a exprimat o altă opinie, considerând că, în primele două volume, *Sensul iubirii* și *O viziune a sentimentelor*, nu l-am întâlni pe adevăratul Nichita, care și-ar fi asumat „masca adolescenței

Motivul pentru care începe să o facă acum este, probabil, pentru că a înțeles că, atingând vârsta maturității poetice/ artistice, trebuie să trimită un mesaj de solidaritate cu oamenii, cu

fericite" și ar fi jucat „rolul adolescentului ca erou liric al purității angelice" doar „pentru a putea primi bunul de tipar", „poeziile acestor volume" fiind „scrise evident modificat având în față modelul Labiș, acceptat de cenzură", *cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. XXXVII.

Nu sunt de acord cu această poziție critică. Nichita nu și-a construit „un artefax fără cusur fabricat" (Ibidem) pentru a putea debuta în volum, pentru ca cenzura să-i dea voie să fie publicat. Da, pot să fiu de acord cu faptul că și-a asumat o anumită mască angelică, dar nu a făcut acest lucru ca să semene cu „modelul Labiș" și să treacă de cenzură.

Opțiunea pentru angelitate ține de credințele lui intime, poetice. În ciuda unor pastișe stilistice, pe alocuri, personalitatea lui Nichita Stănescu este atât de puternică, chiar în aceste prime două volume, încât orice încercare de a vorbi de un model, chiar și la nivel general de „timbru liric al purității primordiale"...etc. (Idem, p. XXXVIII) este o idee greșită.

Dacă Nichita și-a construit măști (și a făcut-o toată viața, nu numai la început), este pentru că a crezut sincer în utilitatea lor pentru binele general, nu pentru a depăși un impas editorial, peste care, de altfel, existau nenumărate alte moduri (inclusiv poetice) de a trece.

Aceste volume reprezintă o etapă care trebuie înțeleasă în cadrul evoluției sale poetice personale și nu în raport cu împrejurările politice. Nichita tatona, încă, terenul poeziei și își căuta glasul și mesajul cele mai potrivite pentru a se adresa lumii, pentru că se simțea responsabil pentru conținutul poemelor sale.

A ales atunci să fie un înger de candoare într-o lume demonizată de răutate pentru că a considerat că îi poate vindeca și pe alții, prin contaminare. Și-a dat seama în curând că nu e atât de simplu...însă aceasta a rămas o trăsătură adâncă a ființei lui, care l-a caracterizat toată viața.

De altfel, însăși caracterizările pe care Alexandru Condeescu le va face, în continuare, acestor două volume, scot în evidență originalitatea liricii lui Nichita și distanța categorică față de poezia lui Labiș.

durerile lor: „Cad în noțiunea de genunchi/ și mă rog de voi:/ nu mă lăsați singur și pradă/ gurii care în loc de dinți/ are statui” (*Căderea oamenilor pe pământ*). De fapt, cred că rugămintea lui era aceasta: Nu mă lăsați să vă las singuri!

Nu a vrut să rămână fericit în sfere abstracte, chiar și numai la modul poetic, în timp ce lumea, în jurul lui, gemea sub dezamăgiri și suferințe. În el nu locuia un asemenea egoism. A crezut că poate deschide și oferi tuturor și fiecăruia în parte o cale spre sine, prin care fiecare să se regăsească și să poată trăi învingând contingentul, istoria.

Nichita Stănescu ar fi putut scrie opere poetice pline de idei mari, caracterizate de perfecțiune stilistică și prozodică – care ar fi lăsat cu mult în urmă sonetele închipuite ale lui Vasile Voiculescu sau baladele lui Doinaș, spre exemplu, și care ar fi putut sta în rând cu *Oda* și *Glossa* ale lui Eminescu –, în fața cărora n-ar mai fi avut nimeni nimic de comentat, în afară de faptul de a-l așeza pe soclul cel mai înalt al poeziei. Dar tocmai de gura „care în loc de dinți/ are statui” se ferea poetul, întrucât a avut întotdeauna deplina convingere că poezia nu rezidă în formă și stil și că poet mare nu e neapărat cel care excelează din punct de vedere estetic.

Schimbarea de atitudine care începe a se produce acum în opera lui Nichita, prin aceea că îngăduie să transpară în versuri temerile și/sau decepțiile, nu înseamnă, câtuși de puțin, că poetul a renunțat la estetică, dar nici că altădată ar fi exaltat perfecțiunea stilistică în detrimentul conținutului sau al mesajului[300]. Însă poetul nu își va pune niciodată pe tavă poetică biblio-

---

[300] Nu suntem de acord, prin urmare, cu afirmațiile exclusiviste ale lui Sorin Dumitrescu: „Întreaga perioadă a poeziei glorioase a lui Nichita, inclusiv faimosul calup al elegiilor, este produsă de un mental poetic extrem de perspicace și de amplu profesionalizat”, înseși *Elegiile* fiind

caracterizate drept „gnosticism filosofard”, *cf. Tablou cu orbi*, Ed. Fundația Anastasia, București, 2013, p. 58, 63.

Poetul a devenit, în realitate, mult mai „amplu profesionalizat” după etapa reclamată, dar nu a apelat niciodată la profesionalizare, nici înainte și nici după, pentru glorie. Iar cel care poate fi, cu mult mai multă îndreptățire, acuzat de logoree filosofardă, e tocmai Sorin Dumitrescu, care consideră, probabil, că limbajul ritos și țâfnos poate ține locul unei demonstrații oneste și acurate.

Pe de altă parte, deși nu-l pomenește niciodată, Sorin Dumitrescu și-a însușit unele din perspectivele critice ale lui Alexandru Condeescu, mai ales opinia acestuia că, începând cu *Epica magna*, poetul ar fi încercat să impună *o nouă formulă lirică, bazată pe maieutică, de o mare densitate semantică*, ca alternativă la *etapa neomodernistă anterioară* (a se vedea Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. XLIV-XLVI, XLIX, LX-LXIII; Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. IV (1977-1981), ediție integrală, cronologică, realizată de Alexandru Condeescu, studiul introductiv și reperele biografice aparțin îngrijitorului ediției, Ed. Semne/ Muzeul Literaturii Române, București, 2005, p. VII-IX; și Idem, vol. V (1982-1983), București, 2006, p. V, IX).

Plecând, așadar, în cartea sa, de la afirmația existenței a două poetici diferite în opera lui Nichita, Sorin Dumitrescu „a uitat” să specifice că altcineva le-a identificat astfel, înaintea lui.

Optica exegetică a lui Alexandru Condeescu – despre care vom mai vorbi, la timpul potrivit – față de ultima perioadă de creație a poetului și, în mod deosebit, față de ultimele trei volume, este originală în peisajul nostru critic. Tocmai de aceea, este de mirare că Sorin Dumitrescu „deduce” (fără să ne explice cum) tocmai aceste două poetici distincte și se poziționează identic față de ultima perioadă de creație nichitiană (ca față de o nouă formulă lirică, bazată pe maieutică, de o mare densitate semantică etc., după cum am arătat mai sus).

Diferența între cei doi constă în motivația pe care el o găsește acestei noi poetici nichitiene, și anume „pnevmatizarea”, în mod „subit”, a poetului: „poetica metalingvistică produsă de noile standarde pnevmatice” (*Tablou cu orbi*, p. 89). Dar mai ales în faptul că, apărându-l pe Nichita de cei care i-au contestat poezia din ultima perioadă de creație, Alexandru Condeescu nu minimalizează, prin aceasta, etapele anterioa-

grafia, nu își va narativiza propriile sale motive de nemulțumire. Le va interioriza, ca și până acum, va suferi tainic și neștiut de nimeni, în vreme ce în afară, în fața oamenilor, vor transpare doar semne slabe ale tumultului său interior. Poate de aceea, volumele de după *11 elegii* au luat prin surprindere critica literară, care va sfârși, până la urmă, prin a-și exprima dezaprobarea. L-ar fi vrut, la nesfârșit, pe tânărul solar, pe zeul poeziei care să le dea motive să facă abstracție de realitate. Însă nu acesta fusese vreodată scopul lui Nichita. În cazul lui, ca și al tuturor marilor genii poetice, esteticul fascinant nu este deloc urmarea stăpânirii perfecte a unor tehnici poetice (aceasta se produce de la sine, după o vreme), ci expresia firească a unei vieți bogate spiritualicește, a unei lumi interioare explozive:

> „Bucuria, fericirea de a trăi iubind desființează tristețea de a trăi omorând. Bărbatul care ține sabia în mână e slab și nelegiuit. Aidoma burții femeii gravide, burta creierului gravid de idei e fericirea bărbatului. E slab și netrebnic cel care a ajuns să trăiască și să fie bărbat și are ură în sine, decapitare în sine și concurență. Creierul gravid de idei din capul bărbatului dă aripi invizibile; ele sunt însuși zborul. [...] Sabia e roșie de sânge, ideea strălucește de înțelesuri”[301].

Dacă marea poezie ar fi urmarea dexterității prozodice sau a rafinamentului stilistic care se poate dobândi, mulți versificatori mediocri ar fi mari poeți ai lumii. Problema este că, dacă

---

re. Despre mistificările și inconsecvențele discursive ale lui Sorin Dumitrescu am mai scris aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/18/o-tradare-a-lui-nichita/.

[301] *Antimetafizica*, op. cit., p. 331.

cea mai mare parte a operei lui Nichita s-ar fi întemeiat numai pe „exercițiul artei perfectei manevrări a cuvintelor”, așa cum consideră Sorin Dumitrescu[302], din acest exercițiu și dintr-un astfel de poet nu s-ar fi putut naște niciodată – și mai ales „subit” – un geniu poetic care să fie și om duhovnicesc, pe deasupra!

Niciodată în istorie un manevrator de cuvinte – mai ales dacă s-a manifestat astfel în cea mai mare parte a activității sale de creație – n-a ajuns geniu! Și invers, chiar dacă unora li s-a părut că prima parte a creației nichitiene, culminând cu *11 elegii*, beneficiază de un plus important de estetică, în comparație cu următoarele, sau altfel spus, că poetul și-ar fi pierdut treptat talentul, e semn că au admirat doar „abstracțiunile filosofice” și „ermetismul” fără să le pătrundă substanța. Adevărul este că Nichita nu a avut nicicând în vedere exclusiv estetica poeziei, nici în prima parte a creației sale și nici în următoarele etape.

Și pentru că tot am ajuns în acest punct teoretic, aș vrea să adaug următoarea observație: lui Nichita i s-au tot contestat și i se contestă părți din operă (ba începutul, ba mijlocul, ba sfârșitul – ori în alte proporții), ceea ce este un semn clar, în ceea ce ne privește, că e un poet foarte dificil, care n-a putut fi urmărit și asimilat cu consecvență de critici și care i-a derutat enorm pe mulți, pentru că a schimbat adesea registrele stilistice, mișcându-se cu multă agilitate printre convenții literare și categorii poetice foarte diferite. Însă, adesea, nu s-a căutat a fi înțeles poetul din lăuntrul tuturor măștilor de cuvinte, râzânde și/ sau plângânde...

Dar să ne întoarcem la poezie. Comparația cu un copac apare și în poemul *Arbor invers*, în care se vede „cu rădăcinile-n vânt,/ cu tălpile late ca frunza platanului,/ aproape plutind, abia

---

[302] *Cf. Tablou cu orbi*, op. cit., p. 54.

atingând/ anotimpurile anului /.../ în zadar/ spre-un cer de pământ vrând s-ajungă /.../ cu rădăcinile înfipte în curcubeu/ și-n culori ce nu sunt.// Arbor invers am rămas, rupt din sfera/ cu sfera aceasta aidoma, geamănă.../ Și totul îmi pare știut, dar nimica/ din ce știu cu ce este nu se aseamănă".

Cel ce are „rădăcinile-n vânt /.../ în curcubeu/ și-n culori ce nu sunt" este rupt dintr-o realitate care pare a fi, numai, cea cunoscută de toată lumea, „dar nimica/ din ce știu cu ce este nu se aseamănă". Mai multe poeme vorbesc despre moarte, în acest volum. Câteva și despre dragoste, iar ele ascund, în mod neașteptat, simboluri vechi, cu iz antic-medieval. În *Alfa*, poetul e o lumânare care arde de dor, alte două poeme sugerând îmbrăcarea îndrăgostiților într-o „armură-n care să ne-ascundem" (*O armură*) și în măști de fier care „să dea tărie-acelui chip curgând/ pe vârstele iubirii, împlinite" (*Măștile de fier*).

În poemele în care privește spre moarte apar, mai des, imaginea copacului și a luptătorului/ gladiatorului, fie asociate (*Gladiatori pe frunze* și *După luptă*), fie separate (*Mă asemui cu un copac*, *Inscripție pe un circ roman*). Sunt și câteva coșmaruri onirice (*Descălecare*, *Somnul cu fierăstraie-n el*).

Moartea are uneori coordonate cosmice:

Așteptam niște forțe necunoscute,
cu gurile în strigăt le-așteptam.
Frunze înfipte-n dinți, coborâte
Spre noi de-a dreptul din Aldebaran.

Deci să mușcăm nervurile dedate,
cu cerul gurii grav rănit,
de fierul nemilos al undiței, legate
de lancea înclinatului zenit.

Și smulși să fim în sus, și smulși!
Din apa norilor și-a aerului tare,
să ni se zvârcolească pe sub stele-n vid,
ca peștii, trupurile-n sufocare.

Și doar scheletul nemâncat și azvârlit
să risipească-n jururi coaste
iar capetele, duri meteoriți,
să dea cu tâmpla-n liniștile vaste.

(*Gladiatori pe frunze*)

*

Îmi lăsam tâmpla pe-o frunză de nuc,
aproape călătorind cu ea pe curenți,
spre-acea parte melancolică a zilei
cu steaguri înclinate, cu bărci scufundate,
cu lacuri muribunde și reci...

Îmi apăsam gura pe-o scoarță amăruie,
aproape căzând prin rădăcini, sub pământ,
ca un înotător cu repezi mișcări
printr-un fluviu de sevă înaintând,
împotriva unui dușman nevăzut.

Îmi apăsam umărul de umbra jilavă
care-ncerca tot timpul să fugă,
îndrăgostită de laba iepurilor, după iepuri,
departe de mine, într-o câmpie
plină de luptători întinși pe spate.
(*După luptă*)

Cel care moare e smuls de lancea zenitului, prins cu o undiță coborâtă din Aldebaran și dus acolo unde sunt „liniști vaste". Iar frunza , scoarța amăruie și umbra jilavă ale nucului îl poartă cu gândul, ca „pe curenți", ca „printr-un fluviu de sevă", până „într-o câmpie/ plină de luptători întinși pe spate". E un om care moare luptând și care e dus alături de luptători. Era o dorință a poetului. Aceste poeme sunt o altfel de *Mioriță* sau un altfel de *Mai am un singur dor*...

Poetul se plânge , însă, că „n-am unde să mor", pentru că „în suflet există o populație a amintirilor" (*Elogiu*). De aceea, în vol. *Roșu vertical*, două versuri sună astfel: „Stau și ucid în liniște,/ ființele rezistente ale melancoliei" (*Al pământului*). E o treabă foarte dificilă și...duhovnicească. Sunt greu de omorât „ființele melancoliei".

Însă „Fericit [este cel] care va apuca și va nimici pruncii tăi de piatră" (Ps. 136, 9)[303]. Între „pruncii" aceștia ai Babilonului sunt și unii care se amestecă în acea „populație a amintirilor", și alții care formează „ființele melancoliei", foarte „rezistente", din păcate, și greu de dezrădăcinat. Astfel, înțelegem că „n-am unde să mor" nu indică absența unui loc anume, ci absența păcii lăuntrice pe care și-o dorea, „învățând cum se moare frumos" (*Menhir*). De aici sentimentul că: „Până când și mirosul nu e altceva decât o lume/ locuită de ființe repezi,/ până când și auzul are/ locuitorii lui sufocați/ unul într-altul! /.../ N-am unde să mor./ Moartea este populată de ființe./ Peste tot sunt ființe./ Unele se scurg repede,/ altele se scurg încet.// Gândesc un loc pustiu,/ dar pustiul/ e plin de ființe pustii./ Frunzele sunt pline de ființe înfiorate./ Privirile pline de ființe polare./ Lumina de ființe luminoase".

---

[303] În *Biblia 1939* este Ps. 137, 9: „Fericit este cel care va lua și va zdrobi de stânci pe pruncii tăi".

Nichita e poate singurul nostru poet care a surprins foarte exact o realitate spirituală: aceea că aglomerarea gândurilor și a imaginilor mentale, formate prin bombardamentul senzațiilor care au intrat necontrolate în suflet, ajunge să-ți dea sentimentul unei mișunări de ființe insuportabile. Ceea ce a observat foarte bine poetul este concretețea acestei suferințe interioare a sufletului, autenticitatea luptei lui care nu e cu himere, nici nu e datorată vreunei „boli psihice". Datorită acestor populații și acestor ființe care sunt foarte concrete și rezistente, Sfinții au căutat pustia isihiei desăvârșite, tocmai pentru că e foarte greu de ajuns la tăcerea gândurilor, cu toată această „populație" foindu-se în tine: intrând prin simțuri în suflet și în minte și rămânând în amintire.

Și nu e de mirare că un poet ca Nichita Stănescu se simte indispus de această aglomerație mentală, care seamănă cu cea urbană: „Până când și culoarea albastră/ are o capitală a ei,/ unde mișună ai albastrului/ viețuitori, înghesuiți unul într-altul". Pentru că ceea ce intră prin senzații în minte și în suflet devine adesea patimă și locuiește în om în mod parazitar.

Patimile provoacă stările de spirit gregare, pe care poetul le repudia într-un poem (*Cântec II*) din vol. *O viziune a sentimentelor*: „O, dans rotund al stărilor de spirit/ cu o idee numai, te înving/ așa cum rupi din saltul fără istețime/ un taur furibund sticlind lumine [cu ochii sticlind de furie]/ cu o frânghie-ntinsă și ținută bine.// Cu un surâs îmi e de-ajuns/ să vă alung stări ne-nchegate/ Eu nu pe voi v-aleg, vă caut,/ ci sentimentul, dulce flaut/ și frate geamăn cu iubirea îl aplaud"...

Pe măsură ce trece vremea, însă, nu mai e de ajuns „o idee numai", „un surâs" de dispreț și o simplă alegere, pentru a alunga patimile/ stările de spirit fără istețime și furibunde, ci e nevoie să stai și să le ucizi în liniște, după cum bine a notat poetul: „Stau și ucid în liniște,/ ființele rezistente ale melan-

coliei" (*Al pământului*). Sau, dacă facem disocieri subtile din punct de vedere duhovnicesc, pe unele dintre ele e de ajuns să le alungi „cu o idee numai", în timp ce pe altele, mult mai rezistente, e nevoie să le ucizi în liniște. Iar cu această ucidere în liniște a pruncilor babilonești s-au îndeletnicit Sfinții zeci de ani în pustie.

După cum observam și altădată[304], și Eminescu, care petrecea multă vreme „ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele" (*Memento mori*), ajunge „în momentele supreme" ale surzeniei față de tot ceea ce „se naște din rotire și cădere" (*Scrisoarea V*), momente supreme „când însuși glasul gândurilor tace" și când „mă-ngână cântul unei dulci evlavii" (*Sonet*).

Nichita a vrut să se pregătească pentru ora cea cu „botul de lup singuratic" a morții, „învățând cum se moare frumos" (*Menhir*). Însă, pentru a muri frumos, trebuie să te pregătești toată viața. Astfel încât, după trecerea sa la cele veșnice, „poate să-mi afle chipul, coasta/ când vrea, cine vrea, /.../ numai să aibă atâta sabie [a minții, putere de discernământ a sensurilor]/ și-n dinte [în gură, în cuvânt] tremurătură de stea,/ și o cu totul altă corabie"...cu care să treacă marea înțelesurilor.

Volumul *Roșu vertical*[305] spune multe lucruri esențiale despre Nichita. Capăt tot mai mult convingerea că poetul n-a făcut nimic la întâmplare și că, dacă a făcut ceva care pare să-i fi fost dictat, în primul rând, de anumite conjuncturi, de fapt, obiectivul lui principal, întotdeauna, a fost acela de a comunica

---

304 A se vedea cartea mea:

Eminescu între modernitate și tradiție, op. cit., p. 419-420, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

305 A se vedea Nichita Stănescu, *Roșu vertical*, Editura militară, București, 1967.

cât mai mult și mai bine despre sine și despre poezia sa. Cele câteva versuri (nu multe) care pot fi considerate drept rezultatul unui compromis, în acest volum, erau menite să ia ochii cenzurii și camuflau poemele grele nichitiene, doldora de sensuri „subversive".

Totodată, accentele eroice n-au lipsit niciodată din poezia lui Nichita și cred că ele au fost cât se poate de sincere. Poetul a fost, el însuși, în copilărie, martorul unui război cumplit și a compătimit cu soldații pe care, uneori, i-a și văzut sfârșind în mod dramatic: „A fost o vreme rece, înclinată,/ cu ani înceți, sporind tăcerea,/ ce nu se mai sfârșeau odată/ și nu plecau spre nicăierea[.]/ Războiul înfigea-n câmpie/ săgeata trupurilor rupte/ și tu priveai, copilărie,/ moartea, cu clinuri nentrerupte" (*Meditație de iarnă*, din vol. *Sensul iubirii*).

De aceea, pentru el, destinul eroului și al luptătorului dintotdeauna (din antichitate și până la războaiele moderne, fiindcă a fost și un pasionat de istorie, pe lângă epopei și toată literatura romantică și modernă) a fost un motiv de meditație adâncă și serioasă. Într-un mod deopotrivă fericit și nefericit (depinde din ce unghi privești), meditația lui a fost văzută ca fuzionând cu temele predilecte ale epocii, patriotismul și eroismul, teme cât se poate de nobile, falsificate însă, atunci, de o propagandă murdară și maculate, în poezie, de tot felul de versificatori de ocazie. Într-un anume fel, dacă nu a avut ocazia să participe la război, Nichita Stănescu s-a identificat însă cu ipostaza luptătorului, a celui care trebuie să reziste sau să moară în picioare (iar poetul a murit în picioare, refuzând să se întindă pe patul de spital, după cum ne spune Marin Tarangul). Și asta în ciuda războaielor tot mai multe din jurul său.

Încercând să trăiască în picioare, să fie „roșu vertical", o inimă verticală, presiunea atacurilor a devenit din ce în ce mai mare (și nu mă refer aici strict la atacurile criticii contestatare).

De aceea vorbea, în volumul anterior, despre necesitatea unei armuri protectoare („o armură-n care să ne-ascundem,/ tu în dreptul unui ochi, eu în dreptul unui ochi,/ tu în inima mea, inima mea în fier” *(O armură)*) și despre un mod neobișnuit de a fi „fețele noastre dur, sub măști de fier” (*Măștile de fier*), în această lume. Înaintez chiar ipoteza că desele lui metamorfoze stilistico-poetice au reprezentat o schimbare de armură interioară, după cum poetul a simțit nevoia ca să supraviețuiască și să poată să respire mai departe.

Având „o idee din ce în ce mai bună despre viață” (*Sunt un om viu*, în vol. *O viziune a sentimentelor*), a crezut că va lăsa „trupul copilăriei, în trecut,/ cu morțile-i nerepetate” (*Îmbrățișarea*, Idem). Însă experiența dureroasă și umbroasă a copilăriei, pe care o privea (în primele două volume de versuri) doar ca pe o dramă peste care a trebuit să treacă, s-a dovedit până la urmă a fi una fertilă, care l-a ajutat foarte mult, mai târziu, să-și confecționeze armuri și să fie un „roșu vertical”: nu o minte rece și nepăsătoare, dar nici o inimă moale, fricoasă, lașă. Ci un suflet iubitor de oameni, dar vertical. De altfel, în acest volum, afirmă (reluând altfel o mai veche aserțiune): „viața mea îi cunoaște/ pe toți, născuții și nenăscuții;/ care-au fost, care sunt...” (*Sentimentul țării*)...

Așa încât, întâlnirea cu moartea, din copilărie, se lustruiește în simțirea lui și își revelează importanța și semnificațiile:

Primul mort pe care l-am văzut
a fost un cal.
De aceea, de câte ori aud cuvântul
moarte,
văd în fața ochilor, un cal.

În amurg, când aleargă luminile toate

spre negru,
văd în fața ochilor un cal,
iar atunci când sunetul vocilor scade,
în timpane-mi răsună un tandru galop de cal.

Zăpada când smulge din nara
copacilor, ultima taină de verde,
desigur, o paște un cal,
iar miresmele toamnei, desigur,
strivite au fost sub copita-nghețată
a Marelui cal.

Vino tu, trup al meu
nestatornic, și hai
să călărim împreună pe-un cal
pe care-l vom învăța să necheze
întruna
și *să salte mereu pe două potcoave*.

(*Marele cal*)

Din ultimul vers, pare că Nichita s-a clasicizat în propria conștiință și că poetul se autointertextualizează.

Desigur, ne amintim de poemul *O călărire în zori* (vol. *Sensul iubirii*), dedicat „lui Eminescu tânăr”, în care: „Câmpul tăindu-l, pe două potcoave/ *calul meu saltă din lut, fumegând*.../ Ave, mă-ntorc către tine, eu. Ave!/ Soarele a izbucnit peste lume strigând. /.../ Calul meu saltă pe două potcoave./ Ave, maree-a luminilor, ave! // Soarele saltă din lucruri, strigând/ clatină muchiile surde și grave./ Sufletul meu îl întâmpină, ave!/ Calul meu saltă pe două potcoave./ Coama mea blondă arde în vânt”.

E ușor de identificat substituția metaforică, a calului mort (cu care poetul a măsurat impactul prim cu moartea) prin...calul „pe două potcoave" care este omul, poetul însuși, calul sufletului său fiind cel care „saltă din lut, fumegând", cel care se regăsește pe sine, răsărind la viață ca un soare, cel care înviază din morți. Pentru că, după cum am arătat deja[306], întreg volumul întâi stă sub semnul învierii.

Spunând, acum: „Vino tu, trup al meu/ nestatornic[307], și hai/ să călărim împreună pe-un cal/ pe care-l vom învăța să necheze/ *întruna*/ și să salte *mereu* pe două potcoave", Nichita face trimitere la atitudinea anastasică din primul volum, pe care vrea să o actualizeze definitiv, ca realitate interioară. Și nu este acesta singurul poem în care face aluzii clare la înviere, având legătură, totodată, cu experiența războiului și a morții și cu nevoia imperioasă (resimțită adânc) de renaștere spirituală și trupească:

Un soldat ținându-se cu mâinile
de marginea unui nor…
De bocancii lui, cu mâinile încleștate
se ține alt soldat. De bocancii lui
altul, apoi altul, apoi altul și altul,
și-așa până-n miezul pământului.

Eu mă las s-alunec pe șirul lor
ca pe-o frânghie,
și-alunecând, cataramele

---

[306] A se vedea mai sus. Sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/13/reintoarcere-la-nichita-1/.

[307] Despre nestatornicia celor trupești o întreagă tradiție literară românească (veche, romantică și modernă) vorbește din destul.

centurilor lor îmi zgârie fața.

Și-alunecând, îmi zgârie pieptul
și-alunecând, alunecând, îmi sfâșie
fâșii de carne,
și-alunecând, alunecând rămâne din mine
numai scheletul.

Când în sfârșit ajung, mă-ntind cu tâmpla
pe o piatră.
În timp ce dorm, fâșiile smulse
se-ntorc de sus și mă-nvelesc.
M-ajunge din urmă și sângele pierdut,
și durerea.

Deschid ochii, mă uit.
Coloana de soldați, nu se mai vede.
Probabil că *vântul* a-mpins-o
cu nor cu tot, în altă parte.

(*Un soldat…*)

Aceasta ni se pare a fi o relatare poetică a ceea ce profețește Sfântul Iezechiil:

„Și a fost peste mine mâna Domnului și Domnul m'a dus cu Duhul și m'a oprit în mijlocul unui câmp plin cu oase de om. Și m'a dus pe lângă ele de jur-împrejur, dar iată că erau tare multe pe fata câmpului și erau foarte uscate. Atunci zis-a către mine: «Fiul omului! Vor mai învia aceste oase?». Dar eu i-am răspuns: «Doamne Dumne-

zeule, Tu știi!». Și mi-a zis: «Prooroceșste pentru oasele acestea și le zi: *Oase uscate, ascultați cuvântul Domnului!*». Așa rostește Domnul Dumnezeu către oasele acestea: «Iată, voi aduce în voi duh de viată și veți învia și voi face să crească pe voi vine și carne și cu piele vă voi îmbrăca și vă voi da suflare de viață și veți fi vii, ca să știți că Eu sunt Domnul!».

Atunci proorocii, precum îmi fu porunca, și, pe când eu prooroceam, iată că se făcu un vuet și o zarvă: oasele se încheiau unele cu altele. Și iată că văzui că se înfiripează pe ele vine și carne și că se îmbracă pe deasupra cu piele, dar fără duh într'însele. Și-mi zise: «Prooroceșste pentru duhul de viață, prooroceșste, fiul omului, și spune duhului: *Așa zice Domnul Dumnezeu! Din cele patru vânturi vino, Duhule, și suflă peste acești morți, ca să învieze!*». Și am proorocit precum mi se poruncise, și a intrat în ele Duhul de viață și înviară, și se sculă în picioare o foarte mare oștire" (Iez. 37, 1-10, *Biblia 1939*).

Nichita zice: „Deschid ochii, mă uit./ Coloana de soldați, nu se mai vede./ Probabil că *vântul* a-mpins-o/ cu nor cu tot"..., însă e notoriu faptul că, în ebraică, pentru vânt există același cuvânt ca și pentru duh[308].

Patriotismul lui Nichita, iubirea și venerația lui pentru eroi nu erau de fațadă. De aceea, poeme precum *Polul istoric* nu trebuie interpretate ca dictate de contextul politic:

---

[308] Același pasaj biblic l-a inspirat și pe Eminescu, în poemul *Rime alegorice* și în basmul *Făt-Frumos din lacrimă*. A se vedea cartea mea:

Eminescu între modernitate și tradiție, op. cit., p. 708-714, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

Secunda își arată polul istoric.
El strălucește orbitor.

O zi eternă cu soare nemișcat
la zenit
lasă să atingă întinsurile
cu lungi raze, raze nemișcate
asemenea unor mesteceni infiniți.
Și numai amintirile noastre
îi fac să foșnească din frunze
și din argintul sonor
al trunchiurilor[.]

Aici în această priveliște
se intră cu capul descoperit.

Aici, putem vedea
chipul frumos al eroilor, –
frunze foșnind
pe trunchiul nemișcat al luminii.

Ei, cei de atunci,
pene vii la aripa
unei păsări abstracte.

Ei, hieroglife vorbitoare
pe piramida de granit[.]

Ei, dintre tineri, –
cei mai tineri.

Ei, dăruiții, ei

lacrimile lungi la ochiul trist de atunci
al țării.

Ei, unghiile care zgâriau
încordate
pe ziduri.

Ei, semințele care au murit,
ca să devină rădăcină,
tulpină și spic.

Aici, în această priveliște
se intră cu capul descoperit.

Nu cuvinte de jale pentru voi
divine lopeți la pluta lui Ulisse
călător spre Ithaca.

Ci foșnetul steagurilor învingătoare.
Nimic nu-i mai demn de amintirea voastră
decât strigătul Victorie!

Dragilor noștri,
copiilor,
pe care această țară a noastră fecundă
v-a născut în trecut
și vă naște mereu în trecut,
pentru că întotdeauna
trecutul țării a avut un pol al viitorului
strălucind în toate secundele lui...

Nu cuvinte de jale.

Căci pătând pieptul gol
cu peisaje lunecătoare, amăgitoare, lichide;
glontele dușman
n-atinse tâmplele, gândul – sângele.

Gândul lucid; tunel adânc prin care
timpul din urmă îl ajunse
pe cel de dinainte
asemeni unui plisc de pasăre deschis, înfometat:

(Aici, ochii poetului plâng.
El a uitat muzica versurilor,
și știința sentimentală a ritmului,
din ochii lui albaștri
nu lacrimi se preling,
ci *trupuri săvârșite*, de eroi,
trupuri adevărate
care trăiesc într-adevăr,
trupuri care se mișcă în propriul lor vis,
care își pot întinde mâinile
și-mbrățișa visul
ca pe o iubită vie,
adevărată.)

Ei, eroii, trăiesc într-o „zi eternă cu soare nemișcat/ la zenit”, ei sunt „frunze foșnind/ pe trunchiul nemișcat al luminii”. În limbajul liturgic ortodox, veșnicia este adesea numită *ziua cea neînserată* (în *Canonul Învierii Domnului* etc.), iar Sfinții sunt considerați ca niște adevărați pomi ai Raiului[309]. Metafora

[309] A se vedea, spre exemplu, *Filocalia*, vol. XII, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma,

lui Nichita, aceea a *razelor de soare ca niște mesteceni* sau a *frunzelor foșnind pe trunchiul luminii* este foarte apropiată de cea tradițional-ortodoxă.

Raiul configurat ca o pădure de mesteceni, cu scoarța albă și cu trunchiuri de lumină, ne trimite cu gândul și la spațiul edenic al „pădurii de argint" eminesciene, unde, „lângă izvoară, iarba pare de omăt,/ Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet;/ Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,/ Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă" (*Călin (file din poveste)*).

De la Eminescu a moștenit această atitudine și Ion Pillat (în poemul *Pădurea din Valea Mare*):

O simți deodată toată, cu o cutremurare,
Cum stăpânește peste micimea ta de om.
Cu mii de *trunchiuri albe* și cu un singur *dom*
Fremătător – pădurea de fagi din Valea Mare.

Aicea omenirea te lasă pic cu pic:
Începi de traiu-ți silnic și strâmt să te desferici,
Înveți, uimit, *să intri în codrii ca-n biserici*
Și că mai sfânt pe lume nu poate fi nimic[310].

București, 1991, p. 267: „Spunea Ava Isaia că toți Sfinții sunt asemenea unui Rai mare, care are pomi roditori bine mirositori și aromați ce dau roade felurite și sunt udați de aceeași apă".

[310] A se vedea comentariul nostru:

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/14/ion-pillat-culorile-amintirii-5/.

El a fost inserat în *Epilog la lumea veche*, vol. I. 4, Teologie pentru azi, București, 2012, p. 82-83, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/.

Iar Nichita reconfirmă: „Aici, în această priveliște/ se intră cu capul descoperit”. Într-un Rai plin de lumină, unde razele Soarelui veșnic sunt „asemenea unor mesteceni infiniți”, eroii sunt „frunze foșnind/ pe trunchiul...luminii”, pe care „amintirile noastre/ îi fac să foșnească”, să se roage. Căci foșnetele pomilor din Rai sunt rugăciuni[311]. De aceea, spune Nichita: „Nu cuvinte de jale pentru voi /.../ Ci foșnetul steagurilor învingătoare”.

„Ei, dintre tineri, –/ cei mai tineri”: de asemenea, în Slujbele ortodoxe se amintește despre „viața cea neîmbătrânitoare” sau „fericirea cea neîmbătrânitoare”[312] la care merg Sfinții. „Ei, semințele care au murit,/ ca să devină rădăcină,/ tulpină și spic”: este o cerință evanghelică aceasta, ca sământa/ grăuntele să fie semănat în pământ, să moară și să aducă rod (In. 12, 24), iar Nichita a mai făcut aluzie la ea și în *A unsprezecea elegie*, după cum am văzut mai sus[313].

Spunând: „trupuri săvârșite, de eroi”, poetul dovedește că era într-adevăr familiar cu limbajul liturgic. O exprimare de acest fel o întâlnim chiar la începutul Slujbei de Înmormântare: „Cu duhurile Drepților, celor ce s-au săvârșit, odihnește Mântuitorule”...[314]. În volumul *Laus Ptolemaei*, un poem se va numit *Axios, Axios!* etc. Familiaritatea poetului cu textele liturgice ortodoxe ne-o dovedește însă și mărturia despre ultima sa parti-

---

[311] A se vedea ceea ce am spus în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 414-415, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

[312] *Cf. Molitfelnic*, Ed. IBMBOR, București, 2002, p. 219 și 228.

[313] Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/06/reintoarcere-la-nichita-26/.

[314] *Molitfelnic*, op. cit., p. 203.

cipare la o Slujbă – la Nunta la care fusese invitat –, cu două zile mai înainte de a muri:

> „În Biserica *Grecescu*, pictată de Tătărescu, care-i amintea de Mănăstirile din preajma Ploieștilor natali, poetul participă cu multă dăruire la ceremonialul religios, cântând alături de cei doi Preoți [...] și rugându-i să reia pentru el *Tatăl nostru*, rugăciune pe care o repetă împreună cu întreaga Catedrală”[315].

În mod evident, Nichita nu ar fi putut să cânte împreună cu Preoții dacă nu ar fi cunoscut imnurile liturgice. Iar ca să le cunoști (atât textul, cât și muzica), trebuie să le fi învățat prin participare la Slujbe. Când și unde sau cât de des, nu știm, dar remarcăm amintirea despre „Mănăstirile din preajma Ploieștilor natali”.

La finalul poemului *Polul istoric*, autorul ne deschide o paranteză poetică, „dramatică”, ca și cum ar despărți eul fizic de eul liric, pentru a vedea...în definitiv, că cei doi sunt identici. Dacă Nichita ar fi scris: „Aici, ochii poetului plâng./ El a uitat muzica versurilor,/ și știința sentimentală a ritmului” și s-ar fi oprit aici, ar fi fost valabilă disocierea. Însă el a continuat: „din ochii lui albaștri/ nu lacrimi se preling,/ ci trupuri săvârșite, de eroi,/ trupuri adevărate/ care trăiesc într-adevăr” etc. Încât între realitate și poezie diferențele se șterg.

Iar paranteza poetică are rolul de a sublinia faptul că…nu există paranteze, că poetul nu iese niciodată din realitate pentru a intra în poezie și invers…că cele două (poezia și realitatea) for-

---

[315] *Cf*. Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. V (1982-1983), ediție de Alexandru Condeescu, Ed. Semne/ Muzeul Literaturii Române, București, 2006, p. XVI-XVII.

mează, pentru poetul adevărat, un singur univers. Dragostea lui de țară și de eroi făceau parte din viața lui și, implicit, din poezia lui[316]. De aceea, multe versuri/ poeme sunt considerate o formă de compromis în mod nedrept. Nichita s-a jucat cu mintea cenzorilor și i-a înșelat, dacă l-au considerat un poet disciplinat, dar acest lucru nu ar trebui să ne inducă și pe noi în eroare.

Poemul *Pean* este despre condiția poetului în lume. Cuvântul „pean" înseamnă cântec de luptă sau imn de biruință[317]. De data aceasta, în ipostaza de luptător se află însuși poetul. De altfel, e binecunoscută afirmația sa: „Poetul, ca și soldatul, nu are viață personală" – prin care susținea că existența poetică se aseamănă, prin austeritate, dăruire și tensiune, cu cea a ostașului.

Prima parte a poemului răspunde la o întrebare neformulată: De ce e nevoie de poetul Nichita Stănescu în lume? Iar răspunsul este:

Deși țin în mâna dreaptă
sabia,
și *armura cea rezistentă*
de străinătatea de gheață a săgeților
mă apără,
totuși,
îmi cer iertare că sunt de față,
și că adaug singurătatea mea
singurătății multiple
a nașterii, creșterii și împlinirii

[316] Motiv pentru care, așa cum s-a spus, se produce la el o „dilatare a conceptului poetic" și „toate formele de discurs capătă îndreptățire egală de a exprima starea poetică", *cf*. Ștefania Mincu, *Nichita Stănescu. Între poesis și poiein*, op. cit., p. 17.

[317] A se vedea: https://dexonline.ro/definitie/pean.

voastre
sub cerul acesta fix
de deasupra existențelor noastre.

Deși pot înverzi această iarbă
uscată,
fără să am nevoie de verde,
și pot face să dea mugur
ramura uscată,
fără să am nevoie de muguri,
deliberat mă adaug
vouă, egalilor mei, *slujind*
adevărul
singurul care nu-mi mută
și nu-mi înstrăinează de mine
matricea lumii din care provin,
întru slăvirea ei
și-ntru purtarea ei ca stemă
pe steaguri,
oricând și oriunde.

Întâlnim din nou aluzia la „armura cea rezistentă” pe care ar fi purtând-o, despre care a pomenit și în volumul anterior – de data aceasta având și sabie – și care îl protejează „de străinătatea de gheață a săgeților”. Și, cu toate că are armură, „totuși”, „străinătatea de gheață” din jur îl face să se simtă în mijlocul unei „singurătăți multiple”. Pentru care poetul își cere iertare, deși nu era el de vină.

Despre „un cer cu stele fixe și etern” vorbea și în poemul *Mișcare în sus* (vol. *O viziune a sentimentelor*). Aici, „cerul acesta fix” se opune „nașterii, creșterii și împlinirii/ voastre”, adică se

opune caracterului schimbător/ nestătător al vieții omenești. Poetul are noblețea să spună: „îmi cer iertare că sunt de față" la „străinătatea de gheață" a voastră, căci, pentru voi, sunt o „singurătate" în plus. Cu toate acestea, nu este un poet care a venit să înverzească iarba uscată sau să înmugurească ramura uscată a poeziei, „deși pot înverzi această iarbă/ uscată, /…/ și pot face să dea mugur/ ramura uscată".

Ca odinioară Eminescu, refuză *să cârpească cerul cu stele* sau *să mânjească marea cu valuri* (*Epigonii*). Căci: „Aceasta e menirea unui poet în lume?/ Pe valurile vremei, ca boabele de spume/ Să-nșire-ale lui vorbe, să spuie verzi ș-uscate/ Cum luna se ivește, cum vântu-n codru bate?/ Dar oricâte ar scrie și oricâte ar spune…/ Câmpii, pădure, lanuri fac asta de minune,/ O fac cu mult mai bine de cum o spui în vers" (*Icoană și privaz*).

O problemă asemănătoare are și Nichita, care nu vrea să înverzească stilistic iarba și să înmugurească poetic ramura. Ambii puteau să fie poeți mari și foarte prolifici, devenind virtuozi ai meșteșugului poetic. Dar niciunul nu a dorit să urmeze această cale, cu toate că ambii au făcut dovada stăpânirii desăvârșite a tehnicilor poetice și a unei abnegații, totuși, în crearea și șlefuirea limbajului poeziei. Nichita mărturisește un ideal comun cu înaintașul său, „slujind adevărul".

Dacă a simțit ispita[318] de a se lăsa „pradă/ gurii care în loc de dinți/ are statui" (*Căderea oamenilor pe pământ*, în vol. anterior), a biruit-o însă, încât: „deliberat mă adaug/ vouă, egalilor mei, slujind/ adevărul". Adică: mă străduiesc să vă slujesc vouă, semenilor mei după umanitate, întru adevăr. Și avem, în Nichita Stănescu, un mare poet al literaturii române (al doilea, după

---

[318] A se vedea ce am spus mai sus despre poemul *Ideea cu gură* sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/22/reintoarcere-la-nichita-28/.

Eminescu, în opinia noastră) care nu slujește arta pentru artă sau poezia pură, poezia de dragul poeziei. Și, dacă mărturisește acest lucru acum, nu înseamnă că a început să facă aceasta de aici înainte (sau la un moment dat). Numai cineva care are o înțelegere foarte precară asupra fenomenului poetic și a marilor poeți ar putea să perceapă lucrurile în felul acesta.

În ciuda multiplelor schimbări de registre stilistice, în opera sa, Nichita are (ca Eminescu și ca orice mare geniu) idei vechi și fixe/ stabile ca „cerul acesta fix/ de deasupra existențelor noastre". Are concepții și credințe adânci, care nu se schimbă odată cu stilul. Adevărul este „singurul care nu-mi mută/ și nu-mi înstrăinează de mine/ matricea lumii din care provin/ întru slăvirea ei/ și-ntru purtarea ei ca stemă/ pe steaguri,/ oricând și oriunde". Pentru că adevărul nu are rolul de a te înstrăina de lume, ci de a o cunoaște și înțelege și mai bine. Iar Nichita nu a fost un narcisist, așa cum s-a spus, ci unul care s-a îmbătat de frumusețea ei matematic-foto-fonică, dar care a băut și drojdia dezamăgirilor și suferinței (din cauza) ei.

A doua parte a poemului pune în opoziție poezia nemuritoare cu lumea trecătoare/ deșartă, iar strofele conținând aceste idei alternează. Așa că noi o să le desfacem din această împerechere.

Pe de o parte:

Voi nu rămâneți aceleași, lumi
ale tristeții;
pe ce cămile-n ce deșerturi
oblice, călătoriți? /.../

Voi nu rămâneți aceleași, lumi
ale morții;
unde, sub ce imaginate piramide

vă sustrageți colorii negre? /.../

Voi nu rămâneți aceleași,
cuvinte, care odată
înfloreați pe strigătul ca un trunchi
de chiparos
al conducătorilor de cvadrigă. /.../

Voi nu rămâneți aceleași,
continente, care odată
vă țineați de țărmuri ca și cum
ați fi avut mâini,
mâini mari, îngrozitoare,
pătate de sânge...

Versurile spun totul despre lumea tristeții, a morții, a războiului, cu mâini pătate de sânge, ale cărei cuvinte înfloreau odinioară „pe strigătul ca un trunchi/ de chiparos/ al conducătorilor de cvadrigă”. Însă chiparosul acestor cuvinte a pierit ca o iluzie a puterii ce era (comparația este de sorginte biblică – a se vedea, spre exemplu, cap. 31 din Iezechiil).

Iar rolul poetului în această lume a deșertăciunii, a tristeții și a morții este acesta:

Sunt o lentilă măritoare
rostogolită între cei ce se privesc
în ochi,
rostogolită prin-naintea celor
cărora nu li s-au mai închis
pleoapele. /.../

Sunt prietenul și răzbunătorul
eroilor morți;
Pe fostele câmpuri de luptă
trec ținând în mâini o *liră*
eoliană. /.../

Sunt o frază gravată
pe porțile unei cetăți moarte,
citită mereu de alți trecători,
tradusă mereu într-o altă limbă
încă neinventată.

Cetățile mor, civilizațiile pier, însă poezia e „tradusă mereu într-o altă limbă/ încă neinventată”.

Și, dacă episodul anterior pare un *Memento mori* prescurtat, aici Nichita folosește chiar metafora *lirei eoliene* („Pe fostele câmpuri de luptă/ trec ținând în mâini o liră/ eoliană”), pe care credem că a dedus-o dintr-un vers eminescian: „Atârnau arfe îngereşti pe vânturi” (*O,-nţelepciune, ai aripi de ceară!*) – metaforă derivată, la rândul ei, din Ps. 136, 2, după cum am arătat și am comentat altădată, comentariu pe care cred că este esențial să îl reamintesc aici:

> „Versuri magnifice, în acest sens, ni se par și acestea: „În văi de vis, în codri plini de cânturi,/ Atârnau arfe îngerești pe vânturi”. Imaginea arfelor atârnate în crengi apare și în *Memento mori* („Dar venit-a judecata, și de sălcii plângătoare/ Cântărețul își anină arfa lui tremurătoare”) și provine din *Psaltire*, din Psalmul 136 („În sălcii, în mijlocul lor, am atârnat harpele noastre” – 136, 2), care amintește de captivitatea babilonică a poporului ales.

Acest psalm a fost transpus superb de Dosoftei în versuri și i-a prilejuit acestuia o poezie adesea citată în istoriile literare („La apa Vavilonului,/ Jelind de țara Domnului,/ Acolo șezum și plânsăm/ La voroavă ce ne strânsăm”...) [...]. Eminescu vede aceste „arfe” atârnate şi părăsite în sălcii de poporul robit, captiv, el le vede cântând singure mai departe: „În văi de vis, în codri plini de cânturi,/ Atârnau arfe îngereşti pe vânturi”!

Când poporul nu mai înalță imnuri lui Dumnezeu, pentru că, spune el, „cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin?” (136, 4), atunci lauda adusă lui Dumnezeu nu încetează, pentru că Îngerii Lui fac să răsune arfele codrilor și pădurilor, pe care urechea lui Eminescu le-a auzit cu auzul interior al inimii [...].

Codrii atârnă arfele îngerești pe vânturi, într-un gest care mimează perfect antica atitudine a poporului evreu, care a refuzat să-I cânte lui Dumnezeu psalmi la solicitarea babilonienilor, a păgânilor, a celor care nu înțelegeau străfundurile spirituale din care izvorăște această cântare.

Cuvintele întru lauda lui Dumnezeu nu au sens în fața celor care nu le înțeleg și nu Îl cunosc pe El. La fel, codrii își „atârnă” îngereasca lor cântare „pe vânturi”, încriptând această cântare dumnezeiască pentru urechile celor surzi. Și – esențial – Eminescu își atârnă îngereasca lui arpă, poetica lui cântare, pe versuri greu de înțeles, care intenționat nu sunt explicite, pentru că sunt destinate numai celor care au extrem de fin și de sensibil auzul interior al spiritului lor viu” [319].

[319] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 333-335, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

Cred că Nichita a sesizat aceste semnificații. Și este foarte important faptul că se concepe ca un poet „ținând în mâini o liră/ eoliană”, cântarea sa fiind îngerească, greu inteligibilă. Iar lumea prin care trece este pe locul unde au fost „câmpuri de luptă”, cuvintele sale fiind gravate „pe porțile unei cetăți moarte”, traduse „mereu într-o altă limbă/ încă neinventată”.

Ceea ce frapează, ca și la Eminescu, este sentimentul vechimii, al antichității lucrurilor, sub semnul acelui biblic „nimic nou sub soare” (Eccl. 1, 9). Lumea e un vechi câmp de luptă, iar el e poetul „celor/ cărora nu li s-au mai închis/ pleoapele”, cântând celor vii dintr-o „liră eoliană”. Și așteaptă gravat „pe porțile unei cetăți moarte” – sau „orașul pământului nostru” (*Focul și gheața*) –, să fie citit „mereu de alți trecători”, de alți trecători pe acest pământ.

Critica literară a remarcat, în primele volume, un Nichita „poet solar, de fervoare romantică”[320]. Dar și „mai târziu, s-ar fi dorit mai degrabă [poet] «antic» decât modern («Cea mai mare bucurie a unui poet este să fie antic. Pentru că dacă ești modern, te învechești.») [...]. Neomodern fiind, s-ar fi vrut, dacă nu străvechi, măcar neoromantic”[321]. Poetul însuși a sugerat acest lucru. Întrebat: „Dar asemenea cui ești?”, a răspuns: „Păi a spus-o în numele nostru Eminescu: *Eu rămân ce-am fost, romantic*. Deci, noi nu suntem ca Eminescu, ci ca și romantismul”[322]. Eminescu se considera „poet...al veacului de mijloc” (*Icoană și privaz*), iar Nichita...un neoromantic.

Despre rolul poeziei sale vorbește și în poemul *Menire*: „Oase de pasăre să-mi fie/ cuvintele,/ oase de pasăre dând

---

[320] Ion Pop, *Nichita Stănescu – spațiul și măștile poeziei*, Ed. Albatros, București, 1980, p. 19.

[321] Alexandru Condeescu în studiul introductiv la: Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. IX.

[322] *Antimetafizica*, op. cit., p. 27.

gândurilor/ acea formă prelungă/ și aproape văzută cu ochiul/ liber, – / a ridicării deasupra/ orizonturilor”. Cuvintele au menirea să ridice gândurile deasupra orizontului pământesc al oamenilor.

Odinioară, era coincidență între gânduri și cuvinte, în lumea primordială, exista „dragostea gândurilor/ pentru cuvintele în care se scufundă întocmai...” (*O viziune a păcii*, vol. *Sensul iubirii*) – atunci când poetul, intuitiv, dădea ocol „grădinii suspendate” a Edenului (suspendată de la ochii oamenilor), având mai mult decât „cuvânt de laudă”, având „dinții aburind de mirare”. În situația omului care a părăsit Raiul, gândurile și cuvintele care le transmit nu mai coincid. De aceea, cuvintele poeziei trebuie să fie oasele păsării care zboară, ridicând gândurile „deasupra orizonturilor”.

Diferența între condiția originară a omului și cea căzută este una din temele esențiale ale poeziei sale, dacă nu cumva este chiar cea mai importantă. Poezia are menirea să-l invite pe om la contemplarea acelei stări primordiale și la cugetarea asupra sciziunii care s-a creat în el însuși, între ceea ce el însuși simte ca natural/ firesc și neputința de a împlini acest firesc, pentru că puterile sale nu-l mai ajută, așa cum se întâmpla în Eden.

Poezia ar trebui să fie scheletul (de susținere) al unei păsări care să poată să-l ridice pe om măcar spre a privi către locul de unde a căzut. Poetul însuși „s-a născut pasăre/ ca să devină zbor”, după cum spune Nichita în *Alegerea culorii*, poemul care ocupă poziția centrală în volumul de față:

Inima mea își alege culoarea.
Ea își alege propria ei culoare,
culoarea pe care-o avea încă
de dinainte de a ști că o are.

Inima mea își alege culoarea
cea fără de umbră, cea nemișcătoare.
Cea care se vede chiar și atunci
când ții pleoapele-nchise

și – asemeni deplinului soare,
tot timpu-n el însuși,
tot timpu-n afară,
în același loc
și pretutindeni,
purtând istoria lumii în fiecare rază
cum poartă frumosul ou de pasăre în el
istoria tuturor păsărilor
până la punctul solemn din care începe
istoria zborului
care poartă în el istoria mișcărilor toate
până la punctul solemn de unde
începe
istoria însăși
a luminii.

Inima mea își alege culoarea
roșie, își alege
roșu vertical,
roșul pe care l-a pulsat
necontenit, *roșul pur*
hrană a gândurilor
roșul care s-a născut sânge
ca să devină idee,
care s-a născut pasăre
ca să devină zbor.

Roșu, roșu vertical
cascadă, pantă de deal
săltând din oul secundei
ovalul de ou,
și înfățișat nouă
ca un ecou
pe care sfera-l întinde
oricând și oriunde,
naștere, zestre
a lui A FI schimbându-se în ESTE.

„Inima mea își alege culoarea./ Ea își alege propria ei culoare,/ culoarea pe care-o avea încă/ de dinainte de a ști că o are": ceea ce susține aici Nichita este un mare adevăr, din punct de vedere duhovnicesc. Fiecare om își alege culoarea inimii/ inima „pe care-o avea încă/ de dinainte de a ști că o are". Pentru că Dumnezeu, în preștiința Sa, dăruie fiecărui om în parte vasul inimii care să încapă mărimea sa de suflet. Nici mai mare, nici mai mic. Omul alege, fără constrângere, în deplină libertate, ceea ce Dumnezeu i-a rânduit, mai-înainte-cunoscând ceea ce va alege omul. După cum arată Sfântul Apostol Pavlos:

> „Dar, mai înainte, cine ești tu, o, omule, ca să te cerți cu Dumnezeu? Oare vasul de lut va zice către cel ce l-a făcut: *De ce m-ai făcut așa?* Sau nu are olarul putere peste lutul lui, ca din aceeași frământătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste? Și ce este dacă Dumnezeu, voind să-Și arate mânia și cunoscută să facă puterea Sa, a suferit cu multă răbdare *vasele mâniei* Sale, gătite spre pieire? Așijderea ca să arate bogăția măririi [slavei] Sale, către *vasele îndurării*, pe care mai dinainte le-a gătit spre

mărire, adică pe noi, pe care ne-a și chemat”...(Rom. 9, 20-24, *Biblia 1939*).

Nichita are foarte multă dreptate, deci, când afirmă: „Inima mea își alege culoarea/.../ pe care-o avea încă/ de dinainte de a ști că o are”. Alegerea pe care o face un om pentru sine însuși este, fără ca să știe aceasta, în conformitate cu preștiința lui Dumnezeu. De aceea, „inima mea își alege culoarea /…/ asemeni deplinului soare”: își alege culoarea pe care i-a rânduit-o Dumnezeu – deplinul Soare – pentru el, din veșnicie, fără ca voința lui liberă să fie silită.

Dumnezeu este transcendent lumii acesteia, „tot timpu-n el însuși”, dar îi este și imanent, prin harul Său: „tot timpu-n afară”. Este „în același loc/ și pretutindeni” fiindcă este imuabil, cuprinzând tot spațiul, timpul și veșnicia[323].

„Inima mea își alege culoarea /…/ asemeni deplinului soare”: Acesta este Soarele „purtând istoria lumii în fiecare rază”. Același Soare ce „c-o rază de gândire ține lumi” și către care Eminescu se ruga: „Din ruinele gândiri-mi, o, răsai, clar ca un Soare, /…/ Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire” (*Memento mori*). Dumnezeu poartă „istoria lumii în fiecare rază/ cum poartă frumosul ou de pasăre în el/ istoria tuturor păsărilor/ până la punctul solemn din care începe/ istoria zborului/ care

---

[323] Asemenea definiții paradoxale, ne amintim, am întâlnit și în *Elegia întâia*. A se vedea comentariile noastre de mai sus sau:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/02/27/reintoarcere-la-nichita-14/ și

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/01/reintoarcere-la-nichita-15/.

Aceste comentarii au fost introduse în cartea noastră, *11 elegii (comentariu literar)*, Teologie pentru azi, București, 2016, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/.

poartă în el istoria mișcărilor toate/ până la punctul solemn de unde/ începe/ istoria însăși/ a luminii". Mergând înapoi, pe firul istoriei, ajungem „la punctul solemn de unde/ începe/ istoria însăși/ a luminii", iar „punctul solemn" este…Dumnezeu, Cel care a zis: „Să fie lumină" (Fac. 1, 3), Cel ce este Începutul lumii, precum El Însuși a zis:

> „Deci ziceau ei Lui: «Tu cine ești?» Și au zis lor Iisus: «Începutul, care și grăiesc cu voi»" (In. 8, 25, *Biblia 1914*);
>
> „Eu sunt Alfa și Omega, cel dintâi și cel de pe urmă, începutul și sfârșitul" (Apoc. 22, 13, *Biblia 1939*).

De la El începe și „istoria zborului", a zborului spre desăvârșire, experiență prin care au trecut și trec atât Îngerii, cât și oamenii. Zborul „poartă în el" nu istoria zborurilor, ci „istoria mișcărilor toate". Dar importante nu sunt mișcările, ci numai mișcarea spre zbor. Căci „Inima mea își alege culoarea/ roșie, își alege/ roșu vertical,/ roșul /.../ care s-a născut pasăre/ ca să devină zbor".

În lumea noastră (post)modernă, sângele e simbol al patimilor aprinse, al instinctualității și impulsivității. Nichita Stănescu are o cu totul și cu totul altă viziune. El vorbește despre „roșu vertical,/.../ roșul pur/ hrană a gândurilor/ roșul care s-a născut sânge/ ca să devină idee". Și am văzut deja, până acum, în mai multe poeme, concepția sa ortodox-isihastă, conform căreia gândurile se nasc din inimă. De aceea, pentru a avea idei, pentru a deveni idee, trebuie ca inima să pulseze necontenit „roșu vertical" („roșul pe care l-a pulsat/ necontenit"), pentru că numai „roșul pur" este „hrană a gândurilor". Numai inima curată, care se curățește de patimi, poate să fie „fără umbră" și „nemișcătoare", nemișcată de aceste patimi, poate să hrănească

gânduri înalte, spune învățătura isihastă. „Și-ți vino în gând și în firea inimii tale”, zice Sfântul Neagoe Basarab[324]. Adăugând: „Fie-ți drag a te ruga de-a pururea, și *ți să va lumina inima* și va vedea pre Dumnezeu”, „iar *floarea minții* iaste iar priveghiiarea [cugetarea] întru rugăciuni”[325].

Însă această concepție, despre inima și mintea curate care văd cu ochi duhovnicesc cele înalte, este contrară celei pe care o auzim cu mult mai des în zilele noastre, și anume că patimile sunt izvorul principal al poeziei, artei și culturii. Tocmai de aceea să străduiesc unii, astăzi, să facă din Eminescu un poet „esențial erotic”, autor al unei contemplații „pitorești” asupra naturii, goale de orice substrat filosofico-mistic adânc. Pentru că ei consideră că generațiile tinere nu trebuie să creadă că poeții (scriitorii, artiștii) au avut vreo aspirație dumnezeiască, ci toți (și în aceeași măsură) și-au glorificat numai obsesiile pătimașe. Problema e că toți marii poeți ai noștri (și multe personalități din zona artisticului) tocmai asta n-au făcut.

Inima care pulsează necontenit „roșul pur” al gândurilor și al ideilor are, așadar, culoarea „roșu vertical /.../ care s-a născut pasăre/ ca să devină zbor”. La fel, Brâncuși a sculptat zborul, nu pasărea[326]:

---

[324] *Învățăturile lui Neagoe Basarab...*, op. cit., p. 213.

[325] Idem, p. 223-224. Despre mintea curată a se vedea și ceea ce am spus aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/24/mistica-si-ratiune-2/.

Sau în cartea noastră, *Eminescu între modernitate și tradiție*, op. cit., p. 309-311, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

[326] Am preluat imaginea de aici:

http://www.civilizatia.ro/documentar-despre-sculptorul-roman-constantin-brancusi/.

Pentru că esențială este ridicarea păsării la zbor – ca să îl parafrazez pe Nichita, care vorbește despre „ridicarea la gând" (*Muzica*).

De la primele volume, am aflat că poetul simțea cum „gândul crește-n cercuri/ sonorizând copacii" (*Cântec de iarnă*, vol. *Sensul iubirii*) și credea că „oamenii sunt păsări nemaiîntâlnite,/ cu aripile crescute înlăuntru,/ care bat, plutind, planând,/ într-un aer mai curat – care e gândul!" (*Lauda omului*, vol. *O viziune a sentimentelor*). Apoi, în *Elegii* l-am auzit spunând: „idealul de zbor s-a-ndeplinit aici,/ și-o aură verzuie prevestește/ un mult mai aprig ideal" (*Elegia a opta, hiperboreeana*).

Mereu și mereu, „într-un ou negru mă las încălzit/ de așteptarea zborului locuind în mine; /.../ Sentimentul unei aripi îmi curge-n spinare,/ senzația de ochi își caută o orbită" (*Elegia oului, a noua*). Pentru că omul trebuie să caute și să aștepte un zbor și o vedere mai presus decât ceea ce învederează experiența comună din existența sa terestră.

Am văzut că „punctul solemn din care începe/ istoria zborului" este „punctul solemn de unde/ începe/ istoria însăși/ a luminii". Este Soarele („deplinul soare") care poartă „istoria lumii în fiecare rază", Cel ce ține tot universul și istoria lui în raza luminii Sale, în care omul trebuie să învețe să zboare, ieșind

din „ouă concentrice, negre, sparte/ fiecare pe rând și în parte” (*Elegia oului, a noua*).

„Roșu, roșu vertical/ cascadă, pantă de deal/ săltând din oul secundei/ ovalul de ou,/ și înfățișat nouă/ ca un ecou/ pe care sfera-l întinde/ oricând și oriunde,/ naștere, zestre/ a lui A FI schimbându-se în ESTE”: roșul vertical saltă din oul secundei și se arată ca un ecou pe care ni-l întinde sfera-Dumnezeu, care ne strigă, pentru ca să-l schimbăm pe a fi în este, pentru a trece de la potențialitatea oului la realitatea zborului. Urcând și coborând pe acest „roșu vertical” al inimii, care este când „cascadă”, când „pantă de deal”. Sau este și una și alta, putând să urcăm și să coborâm pe el ca pe o scară sau ca pe o…coloană a infinitului.

Pe acest ecou care este roșul vertical al inimii, putem ajunge la Cel care l-a lansat, la Sfera desăvârșirii…Oul cu iris insistă pe aceeași metaforă, a nașterii din ou pentru a avea…vedere:

Fiecare vorbă caldă, sub ea
clocește un *ou al vorbirilor* noastre.
Vii verbe, o, voi,
cu frunze verzi-albe-albastre.

Oul deschide deodată o pleoapă:
sub iris se aude bătând
pliscul nenăscutei păsări, copilărești
numai *în ea însăși zburând*.

Sar cojile! La început
privirea dă din aripi în unda
despărțită în *delta* pe care o face
când se varsă în oră, secunda.

Apoi, ah, apoi nici măcar

nu mai e pasăre în izbucnire
ci se duce subțiindu-se, alungindu-se,
șiră-a spinării de frunză; – privire.

Astfel de poeme au, fiecare, o decriptare și o frumusețe aparte, de aceea nu trebuie privite ca variațiuni pe o temă anume. Cuvintele sunt calde, clocesc „un ou al vorbirilor noastre”. Ouă din care ies alte „vii verbe” și...înfrunzesc. Oul reprezintă un zbor latent, după cum e și o vedere latentă. De aceea: oul cu iris.

Și observăm că pe Nichita nu l-a ispitit câtuși de puțin rămânerea în ou, nu l-a tentat deloc ideea de a nu experimenta zborul sau vederea (care pot fi înțelese ca duhovnicești). El nu spune, ca Ion Barbu: „Îl lasă-n pacea întâie-a lui,// Că vinovat e tot făcutul,/ Şi sfânt doar nunta, începutul” (*Oul dogmatic*) – deși, chiar în ce privește versurile barbiene, am oferit o altă interpretare decât cea care li se dă îndeobște[327]. Dimpotrivă, el ar sparge la nesfârșit, dacă ar fi nevoie, toate cojile negre, numai să-și poată întinde ochiul cât mai departe și înălța aripa cât mai sus. E în așteptarea unui mare eveniment, atunci când „aude bătând/ pliscul nenăscutei păsări /.../ în ea însăși zburând”.

Omul însuși e o pasăre nenăscută, „în ea însăși zburând”, care trebuie să iasă din sine (*Elegia oului, a noua*) și să zboare

---

327 A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/12/09/poezia-lui-ion-barbu-iii/.

Articol acesta, revăzut, a fost apoi publicat aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/06/poezia-lui-ion-barbu-adevarul-elementar-ermetizat-2/.

Comentariul a intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, op. cit., *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

„într-un aer mai curat – care e gândul" (*Lauda omului*): în aerul lui Dumnezeu, care e gândul curat.

E o fericire – ca în primele volume – care se produce „la început" (la începutul lumilor, început a cărui explozie de bucurie se repetă cu fiecare naștere în parte), când „privirea dă din aripi în unda" deltei timpului („despărțită în delta pe care o face/ când se varsă în oră, secunda"). „E o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi,/ când lumile-ți încep la căpătâi /…/ și fiece mirare e un nume"…„și-atunci, fericirea dinlăuntrul meu/ e mai puternică decât mine" (*Cântec II* și *Cântec I*, din vol. *O viziune a sentimentelor*)...

Nichita simte nevoia să vascularizeze această fericire, să o vadă înfrunzind, trecând ca o măduvă prin vertebrele frunzelor. E o fericire pe care am sesizat-o în Psalmii lui Dosoftei sub forma acelei dimineți/ nașteri a lumii, când ochiul ceresc și genuin al lunii „dă zare" universului[328]. Sau, la Eminescu, în înserările ce rememorează de fiecare dată geneza lumii, cu izvorârea stelelor pe cer.

Oul nichitian e un ochi din care sare pasărea vederii. „Apoi nici măcar/ nu mai e pasăre în izbucnire/ ci se duce subțiindu-se, alungindu-se,/ șiră-a spinării de frunză; – privire": nu mai e pasăre care se naște/ răsare („în izbucnire")[329] din oul ochiului, ci se subtilizează până la a deveni privire. Acea privire care e coloana vertebrală a frunzei, a biologiei universale, care sprijină cosmosul contemplându-l. N-am putea trece mai departe, însă, fără să remarcăm plasticitatea viziunilor poetice nichitiene:

---

[328] A se vedea cartea noastră, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. 1, *Dosoftei*, op. cit., p. 110-113, 128-129, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

[329] „Soarele a izbucnit peste lume strigând" (*O călărire în zori*, vol. *Sensul iubirii*).

„Oul deschide deodată o pleoapă”, „privirea dă din aripi în unda/ despărțită în delta pe care o face/ când se varsă în oră, secunda” etc. O asemenea forță, în literatura noastră, de a vizualiza evenimente care se produc doar în plan spiritual/ metafizic, a avut-o doar Eminescu, cel care putea să vadă poetic, spre exemplu, „sure văi de chaos” (*Scrisoarea I*), „al vremurilor vad”, „templul [timpului] unde secolii se torc” (*Memento mori*) sau cum „vremea-ncearcă în zadar/ Din goluri a se naște” (*Luceafărul*). La fel, a vizualiza cum secunda se varsă în oră, făcând o deltă, denotă o remarcabilă forță de plasticizare a ceea ce nu are echivalent în imagini. Delta mirifică a secundei, când se varsă în oră, este prezentul, prezentul continuu, pe care îl constatăm, dar nu îl putem prinde niciodată.

Iar privirea cu aripi care bat în unda timpului și care devine „șiră-a spinării de frunză” este acea „măreție a ochiului care transformă vederea în cuvânt și în înțelesul cuvântului [...] Frumosul, în poezie, descinde din înțelesul măreției, iar nu din transformarea cuvântului în son sau culoare”[330].

Despre „Stau și ucid în liniște,/ ființele rezistente ale melancoliei” (*Al pământului*) am spus deja câteva cuvinte, mai sus, când am discutat poemul *Elogiu*, din volumul anterior, punându-le în legătură cu versurile: „N-am unde să mor /.../ și în suflet există o populație/ a amintirilor”[331]. După interpretările filocalice, versetul „Fericit [este cel] care va apuca și va nimici pruncii tăi de piatră” (Ps. 136, 9) se referă tocmai la această ucidere lentă a ființelor rezistente ale melancoliei, de către cel care vrea să se liniștească. Pentru că acestea sunt gândurile care se nasc în inimă din amintirea lucrurilor rele:

---

[330] *Antimetafizica*, op. cit., p. 292-293, 295.

[331] A se vedea și aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/07/03/reintoarcere-la-nichita-36/.

„Trei sunt căile prin care primești gânduri: simțirea (lucrarea simțurilor), amintirea și starea mustului (amestecarea [sucurilor]) din trup. Dar cele mai stăruitoare sunt cele din amintire. [...] Căci amintirile, trezite prin simțire, mișcă patimile. [...]

Cu numele lui Iisus putem zdrobi pruncii vavilonești [Ps. 136, 9], adică gândurile născute de Satana în noi. [...] Chipul și rânduiala liniștii inimii acesta este: dacă vrei să te lupți [...] și vrei să-ți câștigi liniștea sufletului cu osteneală, nu înceta să ucizi pururea «pruncii babilonești»”[332] etc.

Desigur, Nichita folosește aici termenul melancolie cu sensul lui romantic inițial, negativ, de stare de spirit urâtă, nefericită, nu cu cel edulcorat, pe care îl utilizăm noi astăzi adesea. Că este așa, ne-o dovedesc și versurile care urmează:

Stau și ucid în liniște,
Ființele rezistente ale melancoliei.

Pe lupi mai întâi, apoi duhul
albastru,
pe jderi mai întâi, apoi mistreții
și râșii.

Îi smulg încet
din maxilarul închipuirii.

Fără dinți, oasele

---

[332] *Filocalia*, vol. IV, traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, ediția a doua, Ed. Harisma, București, 1994, p. 19, 42, 63.

par mult mai blânde.

Stau și ucid în liniște
și din ce în ce
cerul din jurul meu
se iluminează.

Sensul duhovnicesc al acestor versuri mi se pare evident. „Ființele rezistente ale melancoliei” sunt lupi, jderi, mistreți, râși și alte...duhuri.

> „Dar dacă cineva, care are frica de Dumnezeu, face totul pentru a alunga războiul și pentru a potoli patimile, ucigând *ca pe niște fiare* gândurile rele, fără să le lase niciun răgaz, acesta se va bucura de cea mai curată și mai adâncă pace”[333].

Nichita descrie mintea ca pe o gură care mestecă gândurile, pentru a le înghiți apoi în suflet. Dintre care, pe lupi și pe ceilalți „îi smulg încet/ din maxilarul închipuirii”. Și lasă oasele lor „fără dinți”...Ucigându-le „încet” și „în liniște”, cu tactică duhovnicească, „din ce în ce/ cerul din jurul meu/ se iluminează”. Căci „precum cel ce privește la soare e cu neputință să nu-și umple privirile de lumină îmbelșugată, la fel cel ce se apleacă să privească văzduhul inimii nu se poate să nu se lumineze”[334]. Iar luminarea aceasta, care se naște din trezvia minții, este graduală: „întâi ea ni se arată în minte ca un sfeșnic, ținut oarecum

[333] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Psalmi*, traducere, introducere și note de Laura Enache, Ed. Doxologia, Iași, 2011, p. 54.

[334] *Filocalia*, vol. IV, op. cit., p. 84.

de mâna minții noastre și călăuzindu-ne pe cărările cugetării; pe urmă ca o lună atotluminoasă, rotindu-se pe cerul inimii; mai apoi ni se arată ca soare Iisus însuși”...[335]. Nichita mărturisea, de altfel, că „cel mai mult mi-am dorit să fiu treaz pe săturate [...]. Niciodată n-am izbutit să fiu total treaz, pe săturate, dar asta îmi doresc tot timpul”[336].

De asemenea, cugetarea patristic-filocalică afirmă că următoarele cuvinte de la Geneză: „blestemată este glia în lucrurile tale. În dureri vei mânca [din] aceasta [în] toate zilele vieții tale. Spini și scaieți/ ciulini va răsări ție și vei mânca iarba câmpului. În sudoarea feței tale vei mânca pâinea ta” (Fac. 3, 17-19) se referă la lucrarea inimii. Pentru că, după căderea oamenilor din Rai, pământul inimii lor a început să facă spini și scaieți/ ciulini. De aceea, în sudoarea feței sale, cu multă greutate, adică, și cu osteneli multe, lucrând pământul inimii neîncetat, va face omul ca inima sa să rodească.

Iar Nichita ne spune mai departe, în poemul său:

Iau apoi plugul
și-l înfig adânc în pământ.

Înapoia mea răsare
acoperit de grâu și de porumb
soarele.

Razele lui
sunt de grâu și de porumb...
Le aud revărsându-se-napoia mea
pe câmpia arată.

---

[335] Idem, p. 99-100.

[336] *Antimetafizica*, op. cit., p. 21.

Și aceasta poate fi chiar câmpia inimii, pe care crește grâu și porumb de lumină, după ce a ucis „ființele rezistente ale melancoliei”.

Poemele *Muzica* și *După ce am ascultat-o pe cântăreață* ne vorbesc, în aparență, numai despre dragostea lui Nichita pentru melos. În aparență, spun, pentru că, în taină, ele sunt adevărate arte poetice. Primul definește sunetul ca fiind o lumină în auz, muzica fiind o prezență inefabilă care elevează spiritul, îl ridică „în sus” ca pe o frunză, îl face să scuture stixul și îi provoacă mișcarea preferată, care este „ridicarea la gând”:

O, voi sunete prietenești,
tu muzică ducând în sus o frunză...
Sunt și nu sunt. Ești și nu ești.
Cine-ar putea să pătrunză?

Aer galben, aer de aur,
tu ridici închipuirile mele,
râu ocolit și verde plaur
arunci deasupră-mi mari inele.

Umăru-l scutur, amintirile, stixul,
sub jetul tău rece, căzând.
Dintre pietre îmi place onixul.
Dintre mișcări, ridicarea la gând.

O, voi sunete prietenești,
Lumină-ncetinită în ureche.
Sunt și nu sunt. Ești și nu ești.
Nepereche nicicând, totdeauna pereche.

Împerecherea poetului cu muzica e o problemă despre care trebuie să mai vorbim...

Al doilea poem ne descrie, de asemenea, o stare de beatitudine trăită în templul mișcător al melodiei:

După ce am ascultat-o pe cântăreață,
m-am rupt de mine însumi
și mi-am pus tâmpla
pe umărul timid, de femeie,
al orei.

Ce frumoasă procesiune de elefanți
cu baldachine clătinătoare
trecea prin tropicul sentimentelor mele!
Acum vedeam leul și mândria lui
striviți sub înaintarea înceată
a majestuoaselor coloane ce sprijineau
cupola mișcătorului templu.

Acum *vedeam secundele, cum*
se nășteau una câte una
din ochii mei
ca din sorii încălziți până la albastru.

Acum voi muri, îmi spuneam,
dar dorul meu de tine era mai puternic
și nu puteam, nu puteam
să mă despart de planetă.

Neputința de a se despărți de planetă e o trăire pe care ne-a mărturisit că a experimentat-o de mic copil[337].

Însă această dragoste mărturisită pentru muzică are mare legătură cu poezia. Poemul *După ce am ascultat-o pe cântăreață* ne-a amintit imediat de poezia lui Bacovia, *Seară tristă*, pe care am remarcat-o și am comentat-o altădată[338]. Nichita însuși a remarcat poemul bacovian, pentru „finețea ieșită din comun"[339] și pentru „forța lui de evocare...totală"[340].

Nichita îl admira pe Bacovia pentru „laserul poeziei" sale, adică pentru „spiritul ei de dincolo de cuvinte", considerând poezia acestuia o „catedrală a melancoliei", asemănătoare cu „*Sagrada Familia* a lui Gaudi"[341]. Faptul este esențial pentru noi, pentru că și el a încercat să creeze necuvintele-laser[342], o poezie care să comunice prin „spiritul ei de dincolo de cuvinte".

„Bacovia nu a scris nici mai mult, nici mai puțin față de laserul pe care trebuia să-l provoace"[343], ne comunică Nichita. Însă Bacovia este cel care „adeseori, își compunea versurile ca texte pentru melodiile pe care le interpreta [la vioară], compo-

---

[337] A se vedea ceea ce am spus mai sus, despre poemul *Epilog la lumea veche*. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/10/reintoarcere-la-nichita-5/.

[338] A se vedea cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, op. cit., p. 58-59, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

[339] *Antimetafizica*, op. cit., p. 264.

[340] Idem, p. 269.

[341] Idem, p. 268-269.

[342] A se vedea poemul *Necuvinte* și comentariul nostru:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/11/poezie-si-teologie-cu-nichita-stanescu/.

[343] *Antimetafizica*, op. cit., p. 269.

ziții din care nu s-a mai păstrat nici măcar o notă" și care „nu a avut aproape nicio influență asupra versurilor mele [ca formulă poetică, ceea ce este evident], dar mi-a dat momente de fericire asemuitoare cu acelea pe care mi le provoacă *Concertul nr. 1 pentru pian* al lui Brahms"[344].

Înțelegem de ce Nichita visa o poezie care să aibă capacitatea muzicii de a fi receptată cu maximă rapiditate...

„Bacovia a fost tot timpul un fel de casă a sentimentelor mele, o regăsire, o anulare a coșmarului prin coșmar"[345], din vremea adolescenței lui Nichita, de când l-a descoperit, „în prima sau în a doua clasă de liceu"[346]. Iar admirația lui nu s-a potolit, ci a crescut cu vremea:

> „Adevăratul fenomen nu a fost fenomenul Arghezi, ci fenomenul Bacovia. Adevăratele *Romanțe pentru mai târziu* nu le-a scris Minulescu, ci Bacovia. *Poemele luminii* nu le-a scris Lucian Blaga, ci Bacovia, iar *Jocul secund* nu l-a scris Ion Barbu, ci Bacovia. Acești patru mari poeți de după Bacovia nu au făcut altceva decât să pregătească o mai dreaptă înțelegere și mai profundă a poeziei bacoviene, care, la rândul ei, cristaliza la nesfârșit spiritul eminescian"[347].

Afirmațiile lui Nichita nu bagatelizează poezia lui Arghezi, Blaga sau Barbu, nici nu invită la confuzie în ceea ce privește creația lor și a lui Bacovia. El nu vrea să spună că poeții amintiți nu ar avea o individualitate profundă, nu vrea să le efaseze personalitatea, însă remarcă prezența unui fond comun

---

[344] Idem, p. 270-271.
[345] Idem, p. 269.
[346] Idem, p. 268.
[347] Idem, p. 267-268.

de idei și sentimente – care a fost prea puțin relevat[348] – pe care, în opinia lui Nichita, Bacovia reușește să-l transmită cel mai bine, chintesențiind...„spiritul eminescian”. E vorba, repet, de cureaua de transmisie a poeziei bacoviene. Sau, conform cu percepția lui Nichita, de laserul poeziei bacoviene – numind-o astfel, o pune în legătură directă cu propria sa încercare de a crea poezia metalingvistică, care să fie scrisă cu necuvinte.

„Am încercat să perfecționez acest mod de transmisie”, spune Nichita, iar

> „nenumăratele exerciții, foarte similare cu acelea ale pianistului pe claviatură, mi-au dat satisfacția ca, în momentele de inspirație, să iau precis acordul pe claviatura semantică, fără să mă mai uit la clape.
>
> Repet că *poezia pulsatorie* [...] este numai un mod mai liber și, în același timp, mai deschis de a folosi toate tipurile de tehnici poetice moștenite de la diferitele curente literare. Ea m-a salvat de obediența față de simbolism, față de suprarealism, față de formele clasice sau față de expresio-

---

[348] Am încercat (și credem că am reușit) să punem în lumină acest fond spiritual comun în cartea noastră, *Epilog la lumea veche*, ajunsă acum la volumul al 5-lea. Volumele publicate până în prezent se pot downloada din următoarele locații:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/21/epilog-la-lumea-veche-vol-i-5-emil-botta/.

nism. Atunci când am fost inspirat, am luat numai cât îmi trebuia și numai ce îmi trebuia ca *să perfecționez comunicarea rapidă* (s. n.)”[349].

Nichita vorbea despre pulsațiile unei poezii și chiar ne spune undeva că a încercat să scrie poeme care să copieze cumva ritmul inimii, pentru a fi înțelese mai repede și mai bine. Și acest lucru l-a experimentat devreme, căci – ne amintim – *Ars poetica* din vol. *Dreptul la timp* ne informa, deja, despre felul acesta de a scrie: „Îmi învățam cuvintele să iubească,/ le arătam inima/ și nu mă lăsam până când silabele lor/ nu începeau să bată /.../ numai s-ajungă mai iute la destinație”...

Poemele *Miraj de iarnă*, *Către Hypnos* și *Focul și gheața* formează o triadă în volum, care poartă titlul: *Trei miraje de iarnă*. Și e interesantă perspectiva poetului, pentru că aceste trei poezii, în aparență, nu se leagă, din punct de vedere al mesajului.

Miraj de iarnă imită, oarecum, tiparul ermetic barbian, fără a-și impropria mesajul sau viziunea poetică barbiană. Astfel, avem „patru sori de abur alb” sau „patru sori de aur” pe un cer „negru, fără aștri”, în afară de sorii care „se desfăceau/ în șuvițe sclipitor de albe, spiralate,/ peste negrul nopții, surd”. Spre acest cer cu acești sori e atras el, „către patru mari vârtejuri, într-un cer tăcut”. Ea stă „pe-un bulgăr mare de zăpadă verde”, având coama neagră atrasă în sus, către cerul negru. „Aer negru și zăpadă verde”...și cei doi se simt atrași de vârtejele celor „patru sori de aur”, „pe jumătate smulși spre cer”. Iar această smulgere spre cer e o...senzație veche a lui Nichita, pe care am întâlnit-o în multe poeme. Cerul e tăcut, negru și fără aștri – situație pe care am mai aflat-o doar la Mihail Moxa și Eminescu[350] –, dar ea

---

[349] *Antimetafizica*, op. cit., p. 286-287.

[350] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Eminescu: între modernitate și tradiție*, op. cit., p. 421-424, *cf.*

stă pe zăpadă verde, iar vârtejele solare, în număr de patru (după numărul brațelor lor), îi atrag „în sus”. Îi smulg. Combinația dintre verde și aur nu mi se pare întâmplătoare. Specifică Psaltirii (implicit, și lui Dosoftei) și lui Ion Barbu, am întâlnit-o și în *Elegia a opta, hiperboreeana*: „aură verzuie” („și-o aură verzuie prevestește/ un mult mai aprig ideal”)[351].

De asemenea, confuzia dintre coama ei și cer o făcea și Bolintineanu[352]. Numai că acolo era un cer înstelat, aici e un cer negru și o coamă neagră („coama ta se răsfira bătând în sus/ și pe cerul negru ca o ceață,/ neagră era coama ta în sus”). Totuși, aspirația spre astral/ ceresc rămâne valabilă.

Al doilea poem, *Către Hypnos*, ne amintește, în schimb, de poemul *Binecuvântare* al lui Arghezi[353].

Nichita spune:

I

Ei dormeau. Ei se nășteau dormind;
strigăt prin somn dădeau cuvintele
născându-i din ultima silabă.

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/.

[351] A se vedea ce am spus mai sus. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/reintoarcere-la-nichita-21/.

[352] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 1, op. cit., p. 709-710, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

[353] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, op. cit., p. 87-88, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

Creșteau dormind, se îndrăgosteau
dormind și nunta
și-o celebrau în somn.

Întemeiau așezări de cuvinte, în somn.
Femeile lor nășteau în somn,
iar ei, cu toții, *îmbătrâneau*
în somn
și mureau astfel.

Tineri dormind, le luau locul
în vis,
noi și sfâșietoare cuvinte adormite
înlocuiau
vechile, profund adormitele
cuvinte.

II

Dar să se trezească,
aceasta
nu o voia niciunul.

Ei *trăiau în somn* pentru că
numai *în vis*
trăiau cu tot trupul deodată.

Păsările lor zburau dormind,
peștii lor înotau dormind.
Caii lor galopau în somn
și toamna
în vii, se coceau struguri

de vis.

Nimenea și
niciunul nu voia să se trezească,
pentru că numai astfel
forma lor le aparținea
în întregime și toată
deodată.

III

Ei îi urau pe cei treji.
Spuneau că cei ce sunt treji
nu trăiesc în ei înșiși.

Spuneau că cei treji
nu sunt altceva decât
privire, atunci când privesc,
auz, atunci când aud,
durere, atunci când se-ndurerează.

Ei îi urau pe cei treji.
Spuneau că cei ce sunt treji
nu sunt în stare să-și locuiască
tot trupul deodată
ci,
ca și cum ar fi goi
pe dinlăuntru,
ei, cei treji, *aleargă tot timpul*
în ei înșiși
fiind rând pe rând
numai o gleznă

sau
numai o tâmplă
sau
numai un braț, –
restul trupului azvârlindu-și-l
rând pe rând în tenebre.

IV

Ei îi urau pe cei treji
numindu-i
„Cei fără de trup”.

Dar *ura lor*
din când în când devenea
colosală
pentru că, spuneau ei,
însăși privirea se poate trezi
și-atunci în ea nu mai trăiesc
toate culorile deodată,
… însuși auzul se poate trezi
și-atunci în el
nu mai trăiesc
toate sunetele deodată.

Și însăși culoarea se poate trezi
și-atunci în ea
nu mai trăiesc
toate vibrațiile deodată...
Și însuși sunetul se poate trezi
și-atunci în el

nu mai trăiesc
toate amintirile deodată…

Și însăși durerea se poate trezi
și-atunci în ea
nu mai trăiesc
toate amintirile deodată…

V

Ei dormeau. Ei *se nășteau dormind.*
Se înmulțeau dormind.
Mureau dormind.
Dar tot timpul erau *identici*
Cu trupul lor.

Ei trăiau în vis
și chiar și arborii
ca să-i adumbrească trebuiau
mai întâi să adoarmă
putând numai astfel sa-și zvârle
peste trupurile lor întregi
și umbra rădăcinilor lor.

Nu e greu de înțeles cine sunt ei, cei care dorm tot timpul, cei care trăiesc în somn și în vis, în visul vieții acesteia (metaforă veche, biblică), care sunt „identici/ cu trupul lor”. Cei care îi urăsc pe cei treji cu o ură care poate deveni colosală, pentru că aceia sunt „fără de trup” și „aleargă tot timpul/ în ei înșiși”. Pe când ei trăiesc, se înmulțesc și mor dormind și lasă somnul mor-

ții și urmașilor lor, somnul morții spirituale. Încât copacii nu le fac umbră decât cu rădăcinile, adică în mormânt, și nici acolo.

Cred că se poate face ușor o paralelă cu poezia lui Arghezi, despre care aminteam mai devreme:

Dormiți, dormiți!
Hipnoza nopții suflă boare
În mușchii voștri veștejiți
Și mâine veți avea izvoare
Din spor, pământul să-l stropiți
Cu bale călătoare.

Dormiți, dormiți,
Căci legea [Scriptura] o citește cariul
Când voi sunteți încremeniți
Și-n țeasta voastră-și zvârlă zarul
Satan, cu ochii buimăciți.
Noroc! Fiți fericiți!

Dormiți, dormiți,
În monarhia minerală,
Cu-obrajii, sterpi și gălbejiți,
Lipiți de carnea triumfală,
Cu care, morți, vă-nsuflețiți
O zi și-o viață goală.

Cei umiliți în trudă și-n răbdare,
Pribegii, robii și sihaștrii,
Bătuți de-a lunii vânătă dogoare,
Așteaptă stolul șoimilor albaștri.
Judecători, stăpâni și-ndreptățiți,
Voi sunteți beți. Dormiți, dormiți!

Și însumi bine-vă-cuvânt.
Căci e nevoie pe pământ
Să vă-nmulțiți,
Să ne-apăsați și să ne-nlănțuiți,
Și veacuri oarbe să clădiți,
Dormiți, dormiți!

În mod evident, în cazul lui Nichita, cenzura comunistă nu s-a prins...Ca întotdeauna, Nichita a știut să-și îmbrace discursul într-un veșmânt poetic ermetic pentru ei și pentru cei care, oricum, n-au de gând să se trezească vreodată. Și asta în volumul *Roșu vertical,* în care unii (chiar dintre „prieteni") au crezut că e vorba numai despre Toma Alimoș sau că sunt aici numai texte de compromis. Dar Nichita vorbea nu despre roșul comunist, ci despre roșul vertical al inimii lui, despre cum să rămâi vertical, în același timp iubind oamenii, într-o epocă precum aceea...

Poemul *Focul și gheața* este o povestire cu caracter fantastico-simbolic, din care înțelegem cât de puțin epic e poetul, chiar și atunci când pare a fi astfel. Nichita a folosit, în opera lui, multe tipuri de discurs poetic. E un creator și la acest nivel. Iar acesta de acum e întrucâtva unic.

Nichita apare aici ca poetul unui oraș fabulos, într-o lume fantastică. Un oraș-lume de fapt. Dar poetul ne comunică altceva, și anume că sentimentele au propria lor realitate, alta decât cea percepută de simțuri, iar „lumea" în care trăiește cineva poate părea cu totul paradoxală, de necrezut, de nepovestit în cuvinte. Și totuși cuvinte există pentru a o descrie, chiar dacă par excentrice:

Eram înconjurat de jur împrejur de un aer

rece, fără a fi friguros.
Un sentiment de siguranță plana
asupra puterii mele,
și o neliniște plăcută izvora din lucrurile
pe care călcam, sau de care
mă sprijineam.

Eram poetul acelui mare oraș,
entuziasmul și tristețea lui
mie, mi-era dat să le exprim,
ca și cum aș fi ținut în mâna stângă, hățuri,
sentimentele înțelepților lui cetățeni –
armăsari.

Înaintea mea era un drum pietruit.
De o parte a lui erau clădiri de piatră sculptată,
de cealaltă parte cobora
în pantă,
un parc imens, fără copaci, tăiat
de lungi alei paralele.

Parcul era de-un verde închis,
rece, fără a fi friguros.
Totul cobora în terase
orientate spre răsărit,
pentru-a se bucura din plin de scurta
apariție a soarelui, care
se legăna câtva timp la orizont
ca o pană de păun smulsă, și-apoi dispărea-napoia lunii,
lăsând
pentru restul zilei o lumină verzuie
să călătorească

deasupra capetelor noastre care păreau
împodobite cu panașuri
transparente,
fluturătoare.

Târziu, –
secunde numai, înaintea nopții, –
mai apărea de după lună și departe,
la apus.

Și,
înșirați simetric pe alei
bărbații își smulgeau cu veselie
cămășile lăsându-și piatra
cea neagră a umerilor goi, izbită
de scurta, recea și nefriguroasa
lumină.

Eu ridicam mâna stângă în sus
cu înfrigurare,
înmănunchind în palmă sentimentele
tuturor,
ca pe niște hățuri invizibile
de care începeam să trag, –
întâi mai ușor și apoi
din ce în ce mai repede spre lună,
spre centrul lunii.

Luna.
Nu răsărea, nu apunea.
Niciodată.
În nemișcare atârna deasupra noastră

neagră-argintie.
Boltă răsturnată spre noi și geamănă
cu orașul pământului nostru.
Munți negri și argintii, nenumărați,
negri și argintii care sclipeau
liniștitor.

Drept urca orizontul și nu prea înalt
între pământ și lună.

Nopțile – acoperit de oasele
lucioase
ale stelelor.

Apar multe sintagme paradoxale: „rece, fără a fi friguros", „neliniște plăcută", luna „neagră-argintie", „munți negri și argintii". Cel mai des se repetă, în poem, expresia „rece, fără a fi friguros", care devine o caracterizare esențială. Atotprezente sunt și situațiile paradoxale. Paradoxurile acestea sunt semnul unei dureri sau dezamăgiri profunde, în ciuda căreia totuși trăiești, simți și te bucuri de lume. Un amestec straniu de durere și bucurie, care, de fapt, nu se amestecă între ele, ci conviețuiesc în același spațiu al sufletului, într-un chip de neexplicat după logica omenească, dar care dovedește adâncimea și complexitatea spiritului uman.

„Rece, fără a fi friguros" e un mod de a fi, pe care poetul îl învață tot mai mult, pe zi ce trece, pentru a putea trăi în „orașul pământului nostru". Iar orașul acesta aduce, prin înfățișarea lui „fantastică", cu cetatea Epithimiei a lui Cantemir. Propriu-zis, sintagma cu pricina apare însă la Sfântul Antim Ivireanul. El este cel care numește lumea „orașul celor pământești" și „ora-

șul lacrimilor”[354]. O nouă ediție a *Didahiilor* apăruse în 1962. Prietenul lui Nichita, Gheorghe Tomozei, îi dedică un poem, intitulat *Vorbește Antim*[355], compus în stilul imnurilor lui Ioan Alexandru.

Mai departe:

În repezi dimineți și-amurguri
deodată galben-roșcat,
mohorât în timpul orelor de ziuă
și trepidând
sub apăsarea centrifugă a sentimentelor noastre
asemeni unui zid al morții străbătut
în viteză de alergători acrobați.

Coboram din larga șosea pietruită
pe o alee cu nisipul umed.

Talpa sandalei mele călca
peste monezi.

Oriunde, prin parcuri, pe străzi, pe șosele,
erau aruncate monezi de aur, de argint,
de aramă,
semnul de băgăție-al orașului lumii.

---

[354] A se vedea: Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, *Didahiile*, text actualizat și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2016, p. 173 și 279, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/25/sfantul-sfintit-mucenic-antim-ivireanul-didahiile-prima-editie-actualizata/.

[355] A se vedea vol. *Poema patriei* (1977) sau antologia *Catalogul corăbiilor*, Ed. Eminescu, București, 1987, p. 208-210.

Mă aplecam,
culegeam câte una,
o priveam, apoi o aruncam.
Rareori găseam două efigii
la fel.

Ultima monedă privită avea
pe o față profilul unei femei uriașe,
iar pe cealaltă
un leu cu două capete și
răcnind.

O aruncasem cu puțin înainte
de a intra într-un foișor
cu geamuri de piatră clarvăzătoare.

Înlăuntrul lui erau câțiva bărbați
care se lipiră de muchii
la sosirea mea,
și-ntr-o tăcere desăvârșită,
în vârful picioarelor,
cu degetul arătător la gură,
părăsiră unul câte unul prin spatele meu
încăperea.

Mă îndreptam către masa de piatră
ținând în mână condeiul de piatră,
pe care urma să exprim
sentimentele oamenilor din ziua aceea, –
când sufletul
mi se despărți în două
dinspre frunte spre umbră

cu un aer despicat de bătaia
lentă a cormoranilor.

Pulsam interior și nările
mi se împodobiră
cu mirosul feminin al mării.

Eram un fluviu ce se desface în deltă.
Eram o deltă cu două brațe:

O uriașă femeie cu coama de piatră
în vânt
alerga făcându-mi semne
cu mâna.
Avea un braț puternic
și arămiu.
O recunoșteam
și nu o recunoșteam,
dar privirile mele
o întâmpinau
albastre și fixe.
Ea intră respirând tunător
și luându-mi făptura solemnă
în palma ei mare, rece,
fără a fi friguroasă.
„De când ești aici?
mă întrebă melodios
privindu-mă în ochi
cu ochiul ei unic și mare
– Bărbatule, de când ești aici?
mă întrebă melodios
și liniștitor

Îi însoțeam pe cei trei
bărbați atletici
spre lună.
Erau cutremurați de spaimă
și aproape
halucinau de fericire
că vor fi însemnați în cronica
de piatră de diamant și de onix
a orașului lumii.
Țineam în mână sentimentele
oamenilor din marele oraș,
ca pe niște limbi de foc le țineam
ca pe niște limbi de foc ce
dădeau o lumină
rece, fără a fi friguroasă.
Eram între cei trei și duceam
cuvintele unuia spre celălalt
în spinare,
ca pe niște pietre negre și
duceam mirările de la unul
spre celălalt
ca pe niște turme de oi

privindu-mă în ochi
cu ochiul ei mare,
albastru.

Ea avea o bluză galbenă
de mătase rece.
Ea avea o brățară galbenă
de mătase rece.
Ea avea nările împodobite
cu mirosul meu, și îmi spuse
tunător
și melodios totodată:
– Așteaptă-mă, mă întorc
în amurg.
Să mă aștepți, am să vin
în amurg.
Ea zise, apoi tăcu
privindu-mă-n ochi
cu ochiul ei mare
strălucitor și albastru.

Ea avea o bluză galbenă
de mătase rece.
Ea avea o brățară galbenă
de mătase rece.
Ea plecă făcându-mi semne
cu mâna.

de-a lungul privirii mele fixe
ea plecă făcându-mi semne
cu mâna
uitându-se cu ochiul ei fix

cu tălăngi de aramă.
Munții lunii erau scunzi.
Abia dacă erau puțin mai înalți
decât oamenii.
Semănau cu niște piramide
înghesuite una într-alta.
Totul era sticlos, negru,
argintiu.
Totul era pustiu, lipsit de aer.
Totul era sticlos, negru și
argintiu...
...Deodată într-un grup de munți
întâlniră o poartă,
cu un imens mâner de aramă
sculptată.
Ei se opriră și uluiți
dădură ușa de piatră în lături.
Înlăuntru era o sală largă.
O masă de piatră cu scaune
de piatră
negre, argintii.
Se întrebau paralizați
de spaimă: „Nimeni
n-a fost niciodată aici.
Cum poate jocul materiei să
refacă
un mâner de aramă sculptată,
o masă de piatră, scaune de
piatră
negre-argintii?”

Se întrebau paralizați de

și albastru
în ochii mei și făcându-mi
semne cu mâna
până când o pierdui din vedere.

spaimă:
„Cum se poate una ca asta?
Dumnezeule mare
cum se poate una ca asta?
Cum se poate una ca asta?”.
Și eu alergam neobosit între ei,
ducând în spinare întrebările lor
de la unul la altul
apărându-i și veghind tot timpul
asupra celor trei care erau
ochii mei trei
și ficși
și albaștri...

Nichita n-a apelat prea des la picto-poezie.

Simbolurile sunt, aici, multe și complexe. Bărbatul și femeia sut cele două brațe ale unei delte. Ea are un singur ochi, mare, albastru, el are trei ochi albaștri. Simbolismul lui unu și trei este mai mult decât semnificativ și este recurent. Cei trei bărbați amintesc de Sfinții trei Îngeri care s-au coborât la Sfântul Avraam, pe când limbile de foc ne trimit la evenimentul Cincizecimii.

Întrebarea: „Cum poate jocul materiei să/ refacă [în lună]/ un mâner de aramă sculptată/ o masă de piatră, scaune de piatră/ negre-argintii?” nu este nici ea fără sens. Nichita scria acestea într-o epocă în care oamenii erau obsedați de zborul în lună și în care propaganda comunistă exulta, arătând că oamenii au ajuns în cosmos și în lună și...nu L-au găsit pe Dumnezeu, deci, conchideau comuniștii: Dumnezeu nu există, materialismul este triumfant!

Poetul introduce în versurile sale un simbolism creștin evident, deși în mod edulcorat, pentru a nu bate prea mult la ochi. Bogăția orașului lumii sunt monezile de aur, de argint și de aramă, aruncate peste tot. Însă aceste monezi nu sunt decât oamenii. Și „rareori găseam două efigii/ la fel", care să fie două brațe ale unei singure delte.

Călătoria în lună ne aduce aminte de *Sărmanul Dionis* și de dorința acelui a de refacere a cuplului primordial, în timp ce caută să descifreze „semnul arab", delta, ochiul...numele lui Dumnezeu. Poetul este cel care scrie cronica sentimentelor oamenilor din marele oraș al pământului, dar și cel ce transportă, prin poezia sa, cuvintele de la unul la altul, cel ce face viabilă comunicarea între ei.

Ultima parte a poemului:

Stăteam în foișorul cu geamuri de piatră
clarvăzătoare.
Pălmile mele lent mângâiau
piatra rece și șlefuită a mesei.
În curând vor fi sosind de sus, de deasupra
în piața patrată-a orașului
cei trei.

Cu mâna stângă și ridicată, știam
că voi exprima sentimentele
oamenilor din acel mare oraș
din orașul lumilor lumii.

Fulgerară minutele-amurgului. Soarele
lent cobora de sub lună-n apus.
Orizontul simțeam cum se-nroșește
și

răpăitul de ploaie torențială-al luminii
se revarsă peste pietre negre.

Am auzit un zgomot ritmic de alergare
Recunoscui femeia cea uriașă, cu coama de piatră.
Bluza ei galbenă de rece mătase.
Brățara ei galbenă de rece mătase.

Ea alerga ținând în palma deschisă – un bărbat
atletic.
Ea alerga cu brațul drept înainte
și cu palma deschisă.

Din foișor o priveam
cu o mână la bărbie, cu cealaltă
la piept.
O recunoșteam și nu
o recunoșteam.

Femeia cea uriașă alerga
apropiindu-se și ținând
în palmă bărbatul atletic.

În urma ei și aidoma ei
alerga
o altă femeie ținând
în palma întinsă un alt
bărbat atletic.

Și-n urma ei și aidoma ei
o altă femeie
și-n urma ei și aidoma ei

o altă femeie
și-n urma ei și aidoma ei
alta și alta.

Femeia mi se uita în ochi
cu ochiul ei mare și albastru.
Alerga și-mi făcu
un semn de adio, complice, cu mâna.

Și-n urma ei și aidoma ei
o alta-mi făcea
un semn de adio, complice, cu mâna.

Și-n urma ei, alta, și alta, și alta.

Spinările lor erau arămii și superbe
bătute de ritmica ploaie a luminii-n amurg.
Mi-adusei aminte. O recunoscui
într-o străfulgerare
Pomona. Pomona, strigai
Pomona zeițo, unde fugiți.
Pomona strigai după ea și strigătul
mi se prefăcu într-un urlet.

Ea se depărta alergând.
Dinspre ușa de piatră din lună-alergând
nu știu spre unde alergând,
semne făcându-mi complice, cu brațul.

Și după ce am pierdut din vedere zeița,
cu greu mă urnii,
călcând pe monezile larg risipite prin parcuri,

de aur, de argint, de aramă,
spre piața pătrată – a orașului lumii
ale cărui sentimente eram chemat
să le rostesc,
spre piața cea mare – a orașului lumilor
lumii
mă îndreptam

înconjurat de jur împrejur de un aer

rece, fără a fi friguros.

Căci, după cum spuneam altădată,

„Eșecul în dragoste îl face pe poet un agonizant, care calcă *pe monezile larg risipite prin parcuri*, pe propriile lui amintiri dureroase. Colindând de unul singur, el se simte înconjurat *de un aer rece, fără a fi friguros*, contemplându-și astfel ruinele din suflet”[356].

Dar să trecem mai departe, la vol. *Oul și sfera*.

Pe măsură ce înaintez în descifrarea operei sale, am tot mai mult sentimentul că nu căutarea etapelor poetice nichitiene trebuie să primeze. Pentru că volumele sau stilurile poetice pe care le primenește periodic nu indică, cu aceeași strictețe, niște granițe care să delimiteze anumite evoluții spirituale/ interioare ale poetului.

---

[356] Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 66, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/.

El tatonează în continuu terenul...cuvântului. Pipăie poezia. Lucru pe care l-a făcut dintotdeauna: „Și când sfârșeam cuvintele, inventam altele./ Și când se-nsera cerul, inventam ceruri albastre" (*La-nceputul serilor*, vol. *O viziune a sentimentelor*). Într-un fel, necuvintele sunt anunțate sau prevestite de multă vreme. Nichita a avut intuiția lor cu mai mult timp în urmă. Ba chiar, aș spune: de la început.

Întrebat, într-un interviu, despre necuvinte și metalingvism, Nichita a răspuns:

> „*Eu am avut întotdeauna* o idee mai înaltă despre poezie, considerând că nu ține de «cuvinte», care sunt doar un «vehicul» întâmplător, ea este ceva de ordin metalingvistic, de ordinul materiei care se infiltrează în conștiință sub formă de umbre. În versul eminescian: «Nu credeam sănvăț a muri vreodată» aceste umbre se adună ca într-un singur cuvânt sublim, care nici nu este cuvânt, ci o intuiție-limită a conștiinței lui «a trăi» și «a muri». [...]
>
> Poezia modernă, cea românească, în particular, mută accentul de pe cuvinte pe tensiune (tensiunea este existență).[...] Mihail Eminescu este, în toate, mai-marele poeziei românești"[357].

Altfel spus, Nichita a scris poezie metalingvistică și înainte de proclamarea „necuvintelor", iar căutarea acestui tip de poezie (să-i zicem) nu i-a venit dintr-o dată, și nici nu se consideră

---

[357] *Cf.* Adrian Dinu Rachieru, *Nichita Stănescu – un idol fals?*, Ed. Princeps edit, Iași, 2006, p. 112.

Sublinierea îmi aparține. Întrebat de ce îl numește *Mihail* Eminescu, Nichita a răspuns: „Îi spun așa, fiindcă așa mărturisea Caragiale că i se prezenta lui: Mihail Eminescu. E un nume mai plin și această plinătate îl face mai mult decât un nume. E un metanume", Idem, p. 113.

descoperitorul absolut al ei. Metalingvisticul lui nu iese afară dintr-o perspectivă largă a poeziei moderne, care a cultivat întotdeauna simbolul, tainicul, relația cu Divinitatea prin poezie, cunoașterea de sine, străvederea în viitor și în tainele lumii. După cum am spus și altădată[358], acest tip de limbaj poetic nu mi se pare deloc străin de limbajul criptic al cărților poetico-profetice ale Bibliei.

Volumele sau etapele poetice ne prezintă pe același Nichita pururea căutător de înțelesuri și răspunsuri.

Cugetând, căutând, adâncindu-și căutările, „pe negândite am ajuns/ să și vorbesc o altă limbă” (*Toamnă*). Căci Nichita începe, deja, să vorbească în „necuvinte”: „nefocul și nefumul/ frigului de a fi același mereu” (*Invidie*), „coasta/ de vid, de nealbastru/ de nemare, de nepește/ de nepiatră, de neprieten/ de nefiresc, de nefirește” (*Spunere*), „Este surd, este șchiop,/ este nemâncat, este nebăut./ Este nedus, este nenăscut./ Este nebun, este neînțelept,/ este nefericit,/ este neapărat, este nenăscut./ Este netrebnic, este neghiob,/ este nefericit, este nedemn,/ este nevăzut, este neauzit,/ este negustat, este nepipăit,/ este nenăscut./ Este nemaipomenit, este neînchipuit,/ este nevisat, este neadormit./ Este necugetat, este nevolnic/ este nenăscut”.

Pe de-o parte, poezia nu înseamnă cuvinte, iar, pe de altă parte, poezia și scrierea poeziei sunt două lucruri diferite: „Scrisul se aseamănă întocmai cu o capcană/ de metal,/ care prinde în ea o vulpe vie/ și mișcătoare/ și zbătându-se/ și pierită

---

[358] A se vedea:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/10/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-1/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/14/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-2/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/16/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-3/.

de frica morții" (*Arta scrisului*). Adică zbaterile sufletului. Dar scrisul este și: „sfârșit de coloană/ corintică, ionică sau dorică,/ cap de coloană diformat în volute/ de apăsarea plafonului sculptat/ cu stelele nopții" (*Scrisul*). Pentru că și stelele nopții reprezintă cerul inscripționat cu taine al unui templu cosmic, despre care Sfântul Profet a zis: „Cerurile spun [διηγοῦνται: povestesc, narează] slava lui Dumnezeu" (Ps. 18, 1)[359].

Prin cuvânt au fost create toate lucrurile lumii (*cf*. Ps. 32, 9: „Că El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit"[360]), astfel că: „În străfundul fiecărui lucru nu există/ până la urmă decât un cuvânt /.../ În inima lucrurilor stau cuvinte" (*Foamea de cuvinte*). Aceste cuvinte străvezii, „sticloase" (cum spunea Nichita altădată), fac lucrurile cu „aură de somn, concretă" (*Toamnă*).

Iubirea, timpul, cuvântul – mai ales cuvântul – rămân teme esențiale și în acest volum. Volum care stă sub semnul *Polului Nord* și al frigului, dar nu al intelectualismului glacial, ci al acelui rece eminescian: „nemuritor și rece" (*Luceafărul*), „tu rămâi la toate rece" (*Glossă*).

Nichita ne vorbește din nou, ca în primele volume, despre o dragoste puternică, care i-a pus inima în extaz. Dar, de data aceasta, dintr-o perspectivă matură. De altfel, poetul a mărturisit că nu a iubit cu adevărat decât o singură dată în viață, și anume – după câte înțeleg – pe soția din a doua căsătorie[361] (prima fiind o dragoste pasageră, iar căsătoria terminându-se

---

[359] A se vedea: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/14/psalmul-18-cf-lxx/.

[360] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/14/psalmul-32-cf-lxx/.

[361] *Cf. Antimetafizica*, op. cit., p. 306. Nichita a întârziat divorțul cât a putut de mult, dar suferința lui pentru această despărțire nu s-a stins niciodată.

foarte repede), iar cea de-a treia neavând timp să se împlinească[362].

Există însă o diferență esențială față de primele volume. Pentru prima dată, la Nichita, dragostea și moartea formează...un cuplu. În sensul că dragostea se îmbină cu moartea, cu moartea mântuitoare, așa cum apare ea la Eminescu („Adormivom, troieni-va/ Teiul floarea-i peste noi” *(Povestea codrului)*) sau la Bacovia („Și ningă...zăpada ne-ngroape” *(Decembre)*).

În primele volume, moartea e o experiență sumbră, de domeniul trecutului, în timp ce dragostea și vitalitatea (bucuria vieții și credința în ideal) sunt ale prezentului și viitorului. Aici, pentru prima dată, putem spune că poetul se balansează între inima care se varsă printre coaste (*Cântec I*) și inima explodată (*Moartea fertilă*):

Astfel ne treceam viața, astfel muream,
deveneam transparenți, de gheață.

(*Cântec I*)

*

Fiecare secundă-i o treaptă
pe care altădată moartea se cobora.
Se lasă întuneric, se lasă lumină;
se aruncă ancora printre pești.

---

[362] Poetul n-a fost un seducător de profesie, cum, în mod nedrept, i s-a dus vestea. El însuși povestește cum, în adolescență, fiind trimis de tatăl său la prostituate, în mod regulat, dându-i-se și bani, ca să se pregătească, rezultatul a fost că...„vreo trei-patru ani, ample înghețate cu vanilie și frișcă mâncam cu prietenii mei nedespărțiți” (Idem, p. 132), până și-a dat seama tatăl său că banii se duc pe înghețată...

E o bulboană, un vârtej, o dulbină:
vorba sunt, vorba ești.
Noi doi am vrea să ne luăm în brațe,
să ne amestecăm, să murim.

(*Sincopă*)

*

Acest cuvânt aspru, rupt
ca o vertebră din adevărul meu /.../
să te țină măritată
cu fiecare-al morții mele gând.

(*Ritual*)

*

Un preot de aer înțelept
Cu două verighete de aer ne-nfruntă. /.../
Te iau de umăr, mă iei de mijloc,
și solemni intrăm în iarnă. /.../
O tonă de zăpadă peste noi se răstoarnă.
Murim înghețați. Din nou numai pletele
în primăvară ne-mpodobesc scheletele.

(*Ritual de iarnă*)

*

În oraș e lumină de zi,
ies din paturi cei care au apucat să se culce.

Casandro, tu, vino și vezi
Moartea cea mai dulce.

(*Moartea fertilă*)

Nichita a ajuns, prin experiență, la aceeași concluzie cu vechii poeți: într-o lume în care predomină sentimentul perisabilității, singurul sens al iubirii este să treci cu ea în veșnicie!

Astfel, când te înconjoară „țări de toamnă” și „străzile pe care am trecut/ în gâtlejul amintirii se răstoarnă”, când „se-nsenează” și „fuge/ pe timpane o stafie trează” (*Douăsprezece noaptea, cu dor*), când te gândești la Alexandru Macedon „mai lăsând câte o mână afară [din mormânt],/ cu palma goală, cu degetele răsfirate”[363] și că „nu scapă nimeni” de moarte și „nici nu se știe când și de ce”[364] o să mori (*Cântec III*), atunci...

...deodată-am început să știu
mersul luminii și-al strigării
și să simt pomii toți, pe viu,
și curba dureroasă-a zării.

Să urlu sfâșiat de păsări repezi,
să ard lovit de-un meteor,
s-adorm pe gâturi lungi de lebezi,

[363] Alexandru Macedon a cerut ca, atunci când va fi înmormântat, să i se lase o mână afară, ca toată lumea să vadă că nu a luat nimic cu el în mormânt. Faptul a devenit emblematic în literatura religioasă, în primele secole creștine și în tot evul mediu. Multe compoziții pe tema vanitas au făcut referire sau măcar aluzie la acest episod.

[364] Nu știi, de mai înainte, când anume și ce anume o să-ți pricinuiască moartea.

și de lopeți de bărci, izbit, să mor.

O, fiece silabă mi-e colț de elefant,
cu fildeșu-n amiază răsucit,
și fiece privire delirant
se recompune-n literele reci, de mit.

(*Destin*)

Adică a început să simtă ceea ce alți poeți au mărturisit în operele lor, trăindu-le „temele”. Sentimentele lui recompunându-se, la rândul lor, în „literele reci, de mit”.

Referința la lopețile de bărci, de care, „izbit, să mor”, nu este întâmplătoare, ci o trimitere explicită la versurile lui Eminescu:

Să sărim în luntrea mică,
Îngânați de glas de ape,
Și să scap din mână cârma,
Și lopețile să-mi scape;

Să plutim cuprinși de farmec
Sub lumina blândei lune –
Vântu-n trestii lin foșnească,
Undoioasa apă sune!

(*Lacul*)

*

...ascultă-ncoace
Cum stă la sfaturi marea cu stelele proroace

Și codri aiurează, – izvoarele-i albastre
Șoptesc ele-nde ele de dragostele noastre.

Luceferii, ce tremur sclipind prin negre cetini,
Pământul, marea, cerul cu toate ni-s prieteni,
Cât ai putea departe lopețile să lepezi,
Ca-n voie să ne ducă a mării unde repezi.

Oriunde ne vor duce în farmecul iubirii,
Chiar de murim, ajungem limanul fericirii.

(*Sarmis*)

Și nu e singurul exemplu de intertextualitate din acest volum. Poemul *În gol de curți* face să renască stampe din lirica lui Ștefan Petică[365]:

De nu m-ar izbucni tristețea
și vidul de-a avea un nume,
pe care numai tinerețea
pietrelor vechi îl poate spune,

aici, pe-o treaptă tropăind,
eu piele-aș fi peste o carne
de taur junghiat, mugind,
răpus de foarte stranii arme

pe care cerul blond le are

---

[365] A se vedea cartea mea, *Trei poeți și-un început de secol*, Teologie pentru azi, București, 2014 (*cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/trei-poeti-si-un-inceput-de-secol/) și comentariul dedicat poeziei lui Petică, p. 3-140.

când deodată s-a trezit
victorios și oarecare
legând nadirul de zenit,

lăsându-mă să fiu doar numai
semn pentru el de steag abstract –
lăsându-mă să fiu doar numai
semn pentru el de steag abstract.

Poezia constă într-o singură frază, Nichita ilustrând aici ideea continuă mallarméan-peticiană, râul ideatic exprimat difuz/ difuzat în cuvinte. Iar Petică este evocat pentru că, în versurile sale, de asemenea, „iubirea și moartea formează, adesea, un cuplu nedespărțit”[366]. Dar nu ar fi hazardat nici faptul de a crede că încerca să facă „joncțiunea” cu pionierii necuvintelor. Însă Nichita nu face să rezoneze ecouri de la „mult vechii de romantici” (cum sună un titlu din vol. *În dulcele stil clasic*) de dragul intertextualității pure, ca postmodernii de (puțin) mai târziu.

Îngemănarea dintre dragoste și moarte e un sentiment nou la Nichita, dar la care n-a ajuns pe cale livrescă, ci în mod firesc, prin trăire. După care a transformat el însuși silaba în fildeș și experiența în mit poetic, pe urmele celor din vechime. Însă, acestei transformări nu i-a premers intenția intertextualității.

În opinia lui Nichita Stănescu – cu care sunt perfect de acord –, poezia nu se scrie după dicteul unei rețete sau după formulele unui curent literar:

> „Oricum, poezia propriu-zisă, ca fenomen viu, primează asupra oricărei interpretări teoretice asupra ei.

[366] Idem, p. 110.

> Teoriile descind din poezia adevărată, iar nu o preced. Poezia făcută numai după o formulă prestabilită este un homuncul”...[367].

Trăind experiențe comune cu ale altor mari poeți, Nichita experiază totodată faptul că frumusețea unor versuri stă în ...adevărul lor neperisabil, sculptat în fildeș. Și cred că de aici derivă și teoria lui despre poezia metalingvistică, pentru care a oferit următoarele exemple, din poezia română:

> „«Nu credeam să-nvăț a muri vreodată» sau «Eu cred că veșnicia s-a născut la sat», sau «E timpul, toți nervii mă dor» ne atestă posibilitatea marii poezii care nu mai folosește niciunul dintre mijloacele poeziei. Versuri situate deasupra metaforei”...[368].

Tematic, poemul *Plonjeu* poate fi privit în relație cu alte poezii, anterioare: *Către Galateea*[369] (vol. *Dreptul la timp*) și *Elegia a opta*[370]. Nașterea poeziei este legată de iubire și, totodată, de glaciația patimilor:

Zvârlire de obiecte prin aer către Nord,
de brațe inutile, de avioane rupte

---

[367] *Antimetafizica*, op. cit., p. 291.

[368] Nichita Stănescu, *Respirări*, op. cit., p. 175.

[369] A se vedea comentariul meu de mai sus sau de aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/02/20/reintoarcere-la-nichita-12/.

[370] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/reintoarcere-la-nichita-21/, https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/27/reintoarcere-la-nichita-22/.

în crivățul pe care îl încord
ca pe un arc menit să lupte.

Înspre zăpadă totul! La gheață și la urși.
Le facem iceberguri, ori fum ieșind din iurte,
torenți în atârnare și necurși,
sau piramide boante, scurte,
sub care-n loc de Ka Nefer-Nefer
mumificăm un pește flămânzit
lăsat să fie nins, în zodia de fier
în care ne-am văzut și ne-am iubit.

O, totul se azvârle spre Nord, să facă loc
în jurul nostru, liber, sub sori iconoclaști.
Iar eu voi sta în mijloc, la plete dându-mi foc
să fie luminată casa în care ai să naști.

Încordarea crivățului „ca pe un arc" îi este specifică poetului, după cum îi era și încordarea luminii (în poemul *Îndoirea luminii* din vol. *Dreptul la timp*: „încercam să încordez lumina,/ asemenea lui Ulisse arcul /.../ lumina, vibrând rece"...). Lumina și frigul sunt „încordate" în poezia lui. Lumina iubirii și răceala ascezei, a „apathiei". Sau „lumina, vibrând rece". Sorii din jur sunt iconoclaști, dar cel ce își dă foc la plete ca să lumineze casa nașterii nu poate să nu aibă o...aură în jurul capului. Deși...„nu-l vestește nicio aură" (*Elegia întâia*).

În *Ritual de iarnă* spune: „O tonă de zăpadă peste noi se răstoarnă./ Murim înghețați. Din nou numai pletele/ În primăvară ne-mpodobesc scheletele". E clar că pletele sunt un simbol: al neputrezirii/ perenității, ba chiar al aurei solare, al sfințeniei nepieritoare. Nu e prima dată când poetul recurge la

această imagine. „Soarele saltă din lucruri, strigând /.../ Coama mea blondă *arde* în vânt”, spusese el în *O călărire în zori*, poem dedicat *lui Eminescu tânăr* (vol. *Sensul iubirii*). Iar legătura cu Eminescu stă în credința, care a fost și a lui Nichita, că poetul de geniu e un ales al lui Dumnezeu.

Și, tot ca în cazul lui Eminescu, credințele lui Nichita nu sunt noi, el simțind, de ceva vreme, „mirosul îndepărtat, de gheață,/ al sorilor”:

Ce limpezi sunt mâinile tale, iarna!
Și nu trece nimeni
doar sorii albi se rotesc liniștit, idolatru
și gândul crește-n cercuri
sonorizând copacii
câte doi,
câte patru.

(*Cântec de iarnă*, vol. *Sensul iubirii*)

Pentru că gândul are nevoie de lumina sorilor, dar și de limpezimea iernii/ a frigului, pentru a...sonoriza lumea.

La Bacovia, „muzica sonoriza orice atom” (*Largo*). Aici, gândul sonorizează atomii. Și cred că Nichita are mai multă dreptate. Iar copacii sunt „câte doi,/ câte patru”, pentru a nu mai fi plopi fără soț...Sorii, când idolatri, când iconoclaști...îi vizează, de fapt, pe cei care se iubesc „în zodia de fier” a lumii. Poate sunt cei „patru sori de abur alb” din poemul *Miraj de iarnă* (vol. *Roșu vertical*), care „se desfăceau pe cerul nopții” și „tu stăteai pe-un bulgăr mare de zăpadă verde,/ pletele ți-erau atrase către ei”. Iar îndrăgostiții se simțeau „pe jumătate smulși spre cer”.

În niciun caz, poezia lui Nichita nu e verbiaj sau fantezie debusolantă, cum au crezut unii...

Iar cele ce păreau, în primele două volume, a fi simple senzații sau contemplări ale naturii exclamate expresionist se dovedesc a corespunde unor trăiri și cugetări mult mai profunde și mai intense, care nu se șterg, ci se adâncesc în suflet, odată cu timpul, maturizându-se și personalizându-se tot mai pregnant în poezie.

La fel de adânc semnificativ este și poemul *Cântec I*:

Inima se vărsa printre coaste,
sufletul cădea cu fluturare.
Se țineau de inelare, mâinile noastre,
într-o veche, grea înserare.

Eu mă rugam la umărul tău,
mă rugam cu un fel de cuvinte albastre.
Mă rugam astfel, mereu,
până se-năspreau secundele noastre.

Tu erai piatra, tu erai norul,
tu erai vulturul, tu erai ora
din care-și curmau asupră-ne zborul
secundele dându-se tuturora.

Astfel ne trecea viața, astfel muream,
deveneam transparenți, de gheață.
Priveliștea lumii trecea ca prin geam
prin lipsa noastră verticală de viață.

Numai păsările lovindu-se, foarte mirate,
în noi își vărsau zborul.

Eu mă rugam în cuvinte ciudate.
Tu erai piatra, tu erai norul.

Deși părea evidentă „lipsa verticală de viață”, prin care îngăduiau să fie invadați de „priveliștea lumii”, totuși aveau „păsări” care „în noi își vărsau zborul”. Reapar simboluri biblice vechi (și persistente în poezia lui Nichita), cum ar fi coasta (și inima vărsată printre coaste se înțelege a fi iubirea pentru femeia care este osul și carnea soțului său, *cf.* Fac. 2, 21-24) și acea „veche, grea înserare” (Fac. 3, 8). De asemenea, și în poemul *Îngerul cu o carte în mâini* spune: „Mi-apasă-n coastă înserarea”.

Cumva, relația de dragoste funcționează mnemotehnic și învederează mereu acea înserare:

Cu mâna stângă ți-am întors spre mine chipul,
sub cortul adormiților gutui
și de-aș putea să-mi rup din ochii tăi privirea,
văzduhul serii mi-ar părea căprui.

(*Lună în câmp*, vol. *Sensul iubirii*).

Nichita pare că urmează tiparul eminescian al refacerii cuplului primordial. Un alt poem de dragoste, din vol. *O viziune a sentimentelor*, se numea *La-nceputul serilor*, unde seara avea aceeași încărcătură simbolică. Și încă „de-atunci” vorbea despre „meandrele pierdutelor candori”, pentru că dragostea nu l-a suprins nepregătit nici pe Nichita. Ci, ca și predecesorul său, mai mult s-a lăsat prins de „ochii tăi, ca doi păianjeni verzi” (*Joc de unu*, vol. *Sensul iubirii*).

Tocmai de aceea, iubirea trebuie să treacă prin limpezimea iernii și, traversând moartea, să îi facă „transparenți, de gheață”. Lucru pentru care „eu mă rugam în cuvinte ciudate”.

Femeia e piatră și nor: un element de stabilitate și concretețe și altul de volatilitate și subtilitate. Simboluri care pot fi descifrate în multiple feluri, inclusiv prin apelul la Sfânta Scriptură, de unde piatra din care au curs ape în pustie și norul care a acoperit poporul au intrat de multă vreme în cult și sunt nelipsite din imnografie și din evocarea liturgică a Bisericii Ortodoxe.

Poetul va spune, și în poemul *Evocare*: „Ea era frumoasă ca umbra unei idei, /…/ mirosea…a piatră /…/ Ea nu avea greutate /…/ Ea era frumoasă ca umbra unui gând./ Între ape, numai ea era pământ”. Păstrând același echilibru între materialitate și dematerializare/ spiritualizare.

În acest volum întâlnim acel poem la care am făcut de multe ori referire și care mi se pare întru totul duhovnicesc, având titlul *Confundare*:

Cine ești tu, cel care ești,
și unde ești, când nimic nu este?
Născut dintr-un cuvânt îmi duc înțelesul
într-o pustietate divină.

Întreb dacă sunt, dar strigătul
nu se rupe de mine,
și una cu el rămân, adăugând
deșertului singurătate.

Cu harul vreunei silabe
urnesc din înțepenire, întruna,

golurile sferice în alte goluri
aidoma lor, și fără de margini.

Fixitatea neființelor mereu o clatin
într-un azi etern cu aură de vid –
mă rog să fii, de mine însumi
mă rog să fii. Arată-te.

„Când nimic nu este" cu adevărat, pentru că nimic nu rămâne pe acest pământ, cânt totul este trecător, fiindcă nimic nu este veșnic din ce este pământesc, „cine ești tu, cel care ești"?

Cine ești Tu, Cel care ai creat toate, Tu, Cel ce ai spus despre Tine că „Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν/ Eu sunt Cel ce sunt" (Ieș. 3, 14, LXX/ Biblia 1914, 1939 etc.)?

Neliniștea lui Nichita seamănă cu a lui Eminescu: „Cine eşti?…Să pot pricepe și icoana Ta…pe om [pe cel făcut după icoana Ta, *cf.* Fac. 1, 26-27; 5, 1; 9, 6; Înț. lui Sal. 2, 23; Înț. lui Iis. Sir. 17, 3, LXX]" (*Memento mori*)[371]. La fel, Nichita vrea să se înțeleagă pe sine în relație cu Dumnezeu. Pentru că, de unul singur, „întreb dacă sunt, dar strigătul/ nu se rupe de mine,/ și

---

[371] A se vedea comentariile mele la rugăciunea lui Eminescu din acest poem:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/01/27/eminescu-si-ortodoxia-gandul-lui-dumnezeu-v/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/09/07/eminescu-si-ortodoxia-o-ntelepciune-ai-aripi-de-ceara-xx/.

Aceste comentarii au intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op, cit., p. 311-324. A se vedea și p. 428-430. *Cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

una cu el rămân, adăugând/ deșertului singurătate". Adică e o întrebare în pustiu. Dar dacă se pune în relație cu Dumnezeu, atunci, „născut dintr-un cuvânt îmi duc înțelesul/ într-o pustietate divină". Atunci nu mai e pustiul fără sens, singurătatea absurdă, ci e „pustietatea divină" a Sihaștrilor, existența aspră și ascetică în care se revelează Dumnezeu. Acolo omul se naște din nou, „dintr-un cuvânt" care duce la „înțeles".

Pentru că numai acest „cuvânt" este adevărat logos, care îl face pe om să-și ducă „înțelesul" în pustia lui Dumnezeu, adică în iubirea Lui arzătoare și imensă, infinită, care e mai presus de orice înțelegere și suportabilitate umană, dacă harul lui Dumnezeu nu i-ar da omului să trăiască în ea și să îi fie mediu existențial.

Altfel, cuvintele omului/ ale poetului sunt goale: „Cu harul vreunei silabe/ urnesc din înțepenire, întruna,/ golurile sferice în alte goluri/ aidoma lor, și fără de margini.// Fixitatea neființelor mereu o clatin/ într-un azi etern cu aură de vid".

E o muncă sisifică, ce pare zadarnică. Dar, adunate la un loc, toate aceste silabe cu har formează „cuvântul"/ poezia din care se naște poetul. Din care se naște pentru veșnicie. Acea poezie de la care a așteptat întotdeauna ca să-l nască, dar nu ca poet care să câștige premii, ci ca ființă spirituală eternă, în „pustietatea divină", acolo unde sunt cei care au arătat că pot să rabde focul iubirii Lui.

De aceea: „mă rog de tine,/ naște-mă" (*Către Galateea*, vol. *Dreptul la timp*). Sau: „La frig cu noi și la gheață! /.../ Aș vrea să fugim în Hiperboreea și să te nasc viu"... (*Elegia a opta, hiperboreeana*). Sau, într-o vorbire a sa cu sine însuși: „mă rog să fii, de mine însumi/ mă rog să fii. Arată-te". Arată-te că ești viu pentru veșnicie, că te-ai născut cu adevărat, din nou, în mod spiritual/ duhovnicesc, că ești împreună cu Cel ce este!

Pentru Nichita, poezia a echivalat cu o trudă ascetică, de la care a așteptat epifania sa ca ființă înduhovnicită și înveșnicită. Pentru ca, „născut dintr-un cuvânt" (din trupul poeziei), să-și ducă „înțelesul" dincolo de lumea aceasta, în care „nimic nu este", să-și ducă „înțelesul" mântuit în veșnicie, în „pustietatea" lui Dumnezeu, în Raiul pustiu de înțelesurile pământești mici și repede pieritoare.

„Înțelesul" poeziei sale este el însuși. Înțelesul oricărei mari poezii este poetul care s-a mântuit prin opera sa, prin lucrul său. Aceasta este revelația poeticii lui Nichita. Aceea că poezia nu trebuie să transmită înțelesuri mici, sensuri pământești futile, perisabile, ci trebuie să-și mântuie autorul, transformându-l în „înțeles" pentru veșnicie, dar și pe cei care o citesc, îndreptându-i spre transcendență, spre transcenderea înțelesurilor păgâne, materiale.

Din acest punct de vedere, poezia lui Nichita poate fi valorificată ca o concluzie a modernismului poetic european, așa după cum Eminescu poate fi considerat ultimul mare romantic sau Bacovia „ultimul mare simbolist european"[372].

În această privință, Baudelaire era de părere că „situația scriitorului care vine în urma tuturor, a scriitorului întârziat, are avantaje [...] pentru că e singur ca unul rămas în urmă, are aerul celui care rezumă discuțiile și [...] se consideră dator să-și deschidă o cale nouă, fără alt imbold decât dragostea pentru Frumos și pentru dreptate"[373].

Învingerea finititudinii și a morții și ajunge-rea, prin virtutea trudei poetice, la perenitate, reprezintă o temă esențială a poeziei lui Nichita. Într-un poem, *Mâna cu cinci degete*, ne înfăți-

---

[372] *Cf.* Theodor Codreanu, *Complexul bacovian*, Ed. Junimea, Iași, 2002, p. 141.

[373] Charles Baudelaire, *Critică literară și muzicală. Jurnale intime*, traducere și note de Liliana Țopa, E.L.U., București, 1968, apud Idem, p. 143.

șează tocmai credința lui că se poate ieși din noroiul mormântului (la care trimite mâna cu cinci degete, rămasă afară, a lui Alexandru Macedon[374]) și din ghearele morții, „ca să renaștem din nou”:

Îngerii norilor îmi coborau pe șira spinării.
Rece paradis, șiroind cu pene.
Balta mișunând de pești a mării
cinci degete scotea din ea viclene,

și cu unghii care mă zgâriau ascuțite,
în vârf cu un bot de rechin,
și cu amprente încolăcite,
cu burice de venin.

M-am tras la noroi, mai ales cu dorința.
Îngerii viermilor mă încălțau cu sandale.
Fără brațe îmi era ființa,
și fără picioare.

A scos însă cinci degete uleioase
nămolul lucind de foame,
pipăindu-mă jilav pe oase
și pe icoane.

M-am tras în lemn și în măduva câinilor,
în ochii frunzelor și în cai,
în uscățimea roasă de șobolani a pâinilor,

---

[374] A se vedea ceea ce am spus mai sus, în legătură cu poemul *Cântec III*, sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/09/14/reintoarcere-la-nichita-47/.

în burta lui „vei fi” și-a lui „erai”.

Dar au scos cinci degete apucătoare
cu amprente de șerpi,
încolăciți sub un soare
înverzit de ierbi.

Mă ține în palma ei acuma
mâna cu cinci degete strânse ecou.
Plânsem cât plânsem, apoi șezum
ca să renaștem din nou.

Imaginile obsesive sepulcrale le-am mai întâlnit în *A șasea elegie*. Și ne amintim că mulți poeți ai literaturii române au dezvoltat în versuri acest motiv: Miron Costin, Cantemir, Vasile Aaron (*Reporta din vis*[375]), Heliade, Eminescu, Botta etc.

Cred însă că evocarea, la un loc, a lui Arghezi („pipăindu-mă jilav pe oase/ și pe icoane”) și Dosoftei („Plânsem cât plânsem, apoi șezum”...) e grăitoare, vorbindu-ne despre un ideal religios transparent. Și mă gândesc, desigur, la idealul nașterii din nou sau al renașterii duhovnicești.

Tot la renașterea pentru veșnicie se referă și poemul *Debarcare pe lună*:

---

[375] A se vedea comentariul meu:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/10/intre-divanul-lui-cantemir-si-memento-mori-al-lui-eminescu-reporta-din-vis-5/.

Acesta a intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 1, op. cit., p. 514-517, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

Repede, cât mai avem timp,
să ne părăsim trupurile întinse!
De mânerul literei „O” atârnând,
să ne agățăm iernile ninse,

în alte cuvinte, inventate de noi,
scrise cu frunze de aer,
să ne-mbrăcăm plecarea în sus
și trupurile fără de vaier.

Repede. Eu mi-am închis ochii.
Dinții. Am tras vulturii-n jos.
Am chemat hienele să desăvârșească
tot ce-a mai rămas nesfâșiat și neros.

El este cel ce vrea să își îmbrace „plecarea în sus” în cuvinte. Trupurile rămân „întinse” și „fără de vaier”, pentru vulturi și pentru hiene, ochii și gura se închid. Însă viața nu se termină aici, pentru că există „plecarea în sus” a sufletului, care nu este o debarcare în lună (o aluzie metaforică, poate, la *Sărmanul Dionis*). Poetul știe că sufletele nu se duc în lună, el doar profită de interesul general (de la vremea aceea) pentru subiectul aselenizării. Cuvintele operei sale poetice sunt îmbrăcămintea pe care și-o pregătește pentru „plecarea în sus”. „De mânerul literei «O»” – omega, sfârșitul – sunt atârnate „iernile ninse”.

Remarcăm tendința lui Nichita de a înmulți aluziile la Sfânta Scriptură și contextele cu substrat religios.

Undeva amintește de „surla îngerului/ care a dărâmat Cetatea Ierichonului” (*Urletul*). Iar în *Orologiu cu statui*: „Eu rămân cu pleoapele deschise, aburite./ Ochiul meu sticlește-n turnul primăriei,/ și, deodată, simt cum prin orbite/ cu un prunc în

brațe-apar statuile Mariei". Am amintit deja, mai devreme, de acea „veche, grea înserare" (*Cântec I*) și de „coasta", „piatra" și „norul" din același poem.

Simbolurile acestea sunt reluate și augmentate în *Îngerul cu o carte în mâini*:

„Dar îngerul tăcea, trecea /.../ citind/ o carte veche, strălucind/ în legătura-i de argint, și grea. /.../ Primește-mi, îngere, strigai,/ paharul care-l beau, cu vin./ Pâinea primește-mi-o și sarea.../ Mi-apasă-n coastă înserarea". Ceea ce poate să însemne: mă apasă păcatele, primește-mi paharul pe care-l beau, al suferințelor și strădaniilor mele, atâtea câte sunt, atâta cât este.

Poetul încearcă să se agațe de el, însă Îngerul zboară mai departe, „citind cu patimă/ necontenită /.../ împins din rai ca de un vânt,/ sau, poate, de-apăsarea unui gând/ cu mult mai mare".

Simbolul cărții este unul major. „Legătura-i de argint, și grea" ne trimite la Evanghelie, care, în cultul Bisericii Ortodoxe, este îmbrăcată astfel. „Grea" poate să se refere la greutatea propriu-zisă a unei astfel de legături, dar și la dificultatea conținutului de a fi înțeles. Și poate că agățarea poetului de Înger tocmai acest aspect îl viza: al căutării unei înțelegeri mai înalte și mai bune.

Întreagă imagistica poemului gravitează în jurul ideii de cuvânt, de carte. Ceea ce reprezintă obsesia principală a lui Nichita: a rostului lui ca poet, a sensului soteriologic al poeziei sale.

Altădată am presupus că acest înger ar putea fi o proiecție simbolică a lui Eminescu, cel care „citea cu patimă" cărți vechi și grele. Însă, prin aceasta s-ar fi putut viza chiar pe sine. Pentru că, într-un anumit sens, și el se vroia a fi un înger „împins din rai...de-apăsarea uni gând cu mult mai mare". Dar ar putea fi vorba chiar de Îngerul pe care Nichita îl socotea inspirator al său, căci și în acest volum amintește de „frumosul meu creier

cercetat de duhuri". Care îl învăța să vorbească în „limba poezească" (*Președintele Baudelaire*) sau îngerească.

Însă, într-o lume în care „locuiam într-un spațiu de clor" (situație pe care am întâlnit-o și în poezia lui Bacovia[376] și Blaga[377]) și în care este de plâns „situația jalnică a albatroșilor [a poeților][378]/ și rărirea în lume a codrilor de simboluri[379]" (*Prește-*

---

[376] Am scris asupra subiectului aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/05/19/bacovia-sau-despre-o-frumusete-isterica/.

Articolul, revăzut și adăugit, a fost republicat aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/12/07/bacovia-sau-despre-o-frumusete-isterica-actualizat/.

Apoi a intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, op. cit., p. 51-66, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

[377] A se vedea comentariile mele:

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/17/lucian-blaga-intre-lumina-si-intunericul-iadului/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2007/07/18/lucian-blaga-intre-lumina-si-intunericul-iadului-2/.

Aceste comentarii au fost revăzute și adăugite:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/04/lucian-blaga-intre-aspiratia-spre-lumina-si-intunericul-infernal-1/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/04/lucian-blaga-intre-aspiratia-spre-lumina-si-intunericul-infernal-2/.

Apoi au intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 3, op. cit., p. 119-152, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

[378] A se vedea:

http://cerculpoetilor.net/Albatrosul_Charles-Baudelaire.html.

[379] A se vedea și comentariul meu:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/10/impreuna-raspunsuri-si-corespondente-1/.

dintele Baudelaire), adică rărirea utilizării simbolismului adânc semnificativ în poezie, de tip biblic – așa cum erau, spre exemplu, codrii de simboluri eminescieni, pe care, astăzi, un critic ca Alex Ștefănescu îi defrișează tot la fel cum se defrișează pădurile României, fără pic de conștiință – Nichita se simte mai degrabă un înger refuzat de păsări (în poemul omonim).

Acest „înger [al poeziei] refuzat de păsări" stă „înscris cu țipăt/ în conturul scos din minți,/ răspicat, al vieții mele/ care-nfige-n tine dinți". Pentru că „am zis inimă la piatră/ și cântec la tot ce latră" (*Frunză verde de albastru*) și „am încercat...gustul deznădejdii, și al pierderii" (*Invidie*). Și „zic/ tot timpul numai cuvinte" (*Invidie*). Când, de fapt, „mi-e foame" de cu totul alte cuvinte, de acele cuvinte care stau „în inima lucrurilor": „Dac-aș putea să dau verdele la o parte,/ din frunze – ar rămâne doar un cuvânt./ Dacă aș putea să dau pământul [trupului meu] la o parte,/ din pământ ar rămâne scheletul lui «sunt»" (*Foamea de cuvinte*). De aceea: „Să vină îngerii să-mi facă vânt/ cu aripile mari cât pomii,/ zăcut cum stau pe-acest pământ/ și mișunat de toți eonii" (*Cântec IV*).

Pentru prima dată îl vedem pe Nichita nostalgic (pentru că el ne-a obișnuit cu privirea spre viitor și nu spre trecut, cel puțin nu spre trecutul său):

Era o dungă albă pe atunci
răvășită în pieziș
dinspre arbori spre trotuare.
Noi treceam alunecând
pașii noștri atingând
clipele rătăcitoare.

O, erai un om frumos,
și subțire, foarte *palid*!...

Printre ochii tăi curgea
un mănunchi de aripi albe,
parcă cineva pe sus
cu o coasă retezase
din spinarea lui Iisus
aripe melodioase...

Tu treceai mânjit de aripi
și cu pene și cu fulgi.
Unde ești tu cel de-atuncea
unde fugi?

(*Părându-mi rău de adolescență*)

„Unde ești, copilărie,/ Cu pădurea ta cu tot?” (Eminescu, *O, rămâi*). Și, pe lângă acel memento mori pe care l-am semnalat ceva mai sus, în mai multe poeme din acest volum (ba chiar, arghezian, considera că „Ceasul bate singur. Nu suntem de față/ zidul are singur ferestre./ Cine știe, cine spune, cine învață/ primește o piatră de zestre” *(Sincopă)*, adică piatra de mormânt), iată că apare și: ubi es? (variantă a lui ubi sunt?).

Se revede „palid” (ca odinioară Luceafărul) și angelic, după cum și cuvântul pe care îl visează, care stă „în miezul miezului” unui lucru, este „rege al întinderii aceste/ cu vițele arse în vânt” (*Foamea de cuvinte*) – și ne amintim, desigur, versurile din *Luceafărul*: „Pe negre vițele-i de păr/ Coroana-i arde pare,/ Venea plutind în adevăr/ Scăldat în foc de soare”[380]. Nichita își strigă dezamăgirea în mai multe...registre poetice.

[380] A se vedea comentariul meu de aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/23/luceafarul-5/.

Ceea ce spune în *Frunză verde de albastru*, spune și în *Președintele Baudelaire*. Prima e o doină de jale, reconvertită poetic în stil nichitian, și ar fi putut să se numească: *Frunză verde de inimă albastră*. Pentru că jeluirea e destul de transparentă, totuși:

Și-am zis verde de albastru,
mă doare un cal măiastru,
și-am zis pară de un măr,
minciună de adevăr,
și-am zis pasăre de pește,
descleștare de ce crește,
și secundă-am zis de oră,
curcubeu de auroră,
am zis os de un schelet,
am zis hoț de om întreg,
și privire-am zis de ochi
și că-i boală ce-i deochi.

Frunză verde de albastru,
mă doare un cal măiastru,
că am zis doar un cuvânt
despre întregul pământ,
și de bine-am zis de morți
și de șase-am zis la sorți,
și am zis unu de doi
și zăpadă de noroi,
și am vrut să fac cu gura
focul ce-l făcea arsura

Comentariul a fost adăugit și inserat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 140-158, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

că n-am fost trezit, că dorm
pe un cal cu șa de domn,
alergând pe-un câmp de noapte
de la unu pân’ la șapte –
de la șapte pân’ la zece
mi-a căzut o viață rece,
de la frunză pân’ la umbră
mi-a căzut o viață dublă
ca pământul și cu lună,
noaptea când stau împreună.

Și-am zis verde de albastru,
mă doare un cal măiastru,
pe care mă țin călare
cu capul la cingătoare,
cu călcâiul la spinare
și cu ochiul în potcoave,
și cu inima-n silabe
de mă duc, mări, mă duc
ca toamna frunza de nuc[381],
ori ca iarna frunza albă
de la floarea de zăpadă...

Frunză verde de albastru,
mă doare un cal măiastru,
potcovit pe lună plină

---

[381] Eminescu își nota aceste versuri populare: „Frunzuță verde de nuc/ Vine vremea să mă duc,/ Să mă duc de-aici cu dor/ Ca și luna pe sub nor,/ Să mă duc de-aici cu jele/ Ca și luna printre stele”, *cf*. M. Eminescu, *Opere*, vol. VI, ed. Perpessicius, p. 151.

Iar el însuși scria: „Vezi, rândunelele se duc,/ Se scutur frunzele de nuc/ S-așează bruma peste vii”... (*De ce nu-mi vii*).

cu miros de la sulcină,
înhămat pe soare plin
tot cu miros de pelin,
și ținut de gât cu mine
tot în dragoste de tine,
că mi-a fost crescut pe umăr
de din doi în doi un număr,
tot din trei în trei o iarbă
și din patru-n patru-o salbă,
și din cinci în cinci un pom,
și din șase-n șase-un om.

Frunză verde de albastru,
mă doare un cal măiastru,
văd în față mov și verde,
coloarea care mă pierde,
corcov văd cu veselie,
coloarea ce nu se știe,
mai aud și-un sunet sus
care nu au fost adus
în timpan de oameni vii,
în a fi și a nu fi,
când îmi cade umbră lungă
pe sub ochii grei cu pungă.

Și-am zis aripă cu pene
ca să zbor cu ea prin vreme,
și-am zis măr ca să zic sâmburi,
și-am zis pom ca să zic scânduri,
și-am zis nord ca să zic suduri
și dulceață ca să sudui,
și-am zis inimă la piatră

și cântec la tot ce latră,
și potcoavă
la octavă,
și uscată la jilavă,
tot le-am potrivit pe dos
pe un fluieraș de os,
din osul de la picior
care-mi cântă cu fior,
și din osul de la mână
fluierând o săptămână,
din osul de la arcadă
recea lumii acoladă
peste două oase mari
unde stau *ochii polari*.

Și-am cântat din coasta mea
din vertebra ca o stea,
de-a-ncălecare pe-o șa,
pe o șa de cal măiastru,
foaie verde de albastru.

Poetul care le-a potrivit toate pe dos a zis „zăpadă de noroi" și „dulceață ca să sudui", ca altădată Arghezi, care făcea miere din venin („Veninul strâns l-am preschimbat în miere" – *Testament*). Și-a făcut instrument de cântare din oasele proprii, adică din durerea proprie, mai înainte de a se duce „ca toamna frunza de nuc,/ ori ca iarna frunza albă/ de la floarea de zăpadă". În arcada ochiului a pus lumea în acoladă. O acoladă „rece", privind-o cu „ochii polari", lucizi, întinzându-și vederea minții de la un pol la altul, încercând polarizarea energiilor ei pozitive.

În același timp, ne sugerează că el haiducește în poezie, că are o „viață dublă” și se refugiază în codrii poeziei, adică în „codrii de simboluri” la care face referire în *Președintele Baudelaire*, pentru a scăpa de locuirea zilnică „într-un spațiu de clor /.../ În acea atmosferă de clor, obosită,/ în care îmi duc existența în ultima vreme”.Vede „coloare ce nu se știe” și aude „un sunet sus/ care nu au fost adus/ în timpan de oameni vii” (a se vedea și *Elegia a zecea*), pe care încearcă să le reproducă în „limbă poezească”, însă are...„ochii grei cu pungă” de oboseală.

Președintele Baudelaire ne precizează însă câteva lucruri care mi-au devenit deja evidente, dar care sunt totuși bine de precizat de către autorul însuși:

El a deplâns alături de mine
situația jalnică a albatroșilor
și *rărirea în lume a codrilor de simboluri,*
degradarea cuvântului și *versul alb*.

Președintele era de părere că, pentru cei vii,
experiența tristeții
este nepotrivită, îngrijorându-se totodată de
faptul
conectării mele prea repezi la Cosmos.

Oricum te sfărâmi, mi-a zis,
caută să îndelungești măcar stafia
vreunei stări de spirit coherente
transcrisă în *bunul nostru endecasilab*. /.../

El a mai precizat că *limba poezească*
este amenințată de o *aparență mult prea curentă*,
și a deplâns împreună cu mine

prea marele interes care se acordă
persoanelor fizice ale poeților.

Nichita nu își iese prea des din cochilia simbolismului poeziei sale pentru a se exprima atât de direct, dar există totuși câteva situații de acest gen în opera sa. Și dacă a simțit nevoia imperioasă să recurgă la o exprimare explicită, este pentru că a considerat aceste mărturisiri ca foarte importante.

În fine, ultimul poem din acest volum asupra căruia vreau să mă opresc se numește *Transparentele aripi*:

Merg și toate lucrurile dau din aripi;
aripile de piatră ale pietrelor
bat atât de încet,
încât pot smulge din ele cristalele de cuarț
ca pe niște pene dureroase.

De altfel[,] nu mă interesează decât aripile pietrelor
pentru că bat foarte încet[,]
pentru că bat în interiorul lor,
care este în același timp interiorul timpului.
Aici sunt odăi, camere, culoare,
săli de tron.
Regele păsărilor nu are aripi.
El nu zboară pentru că prin el
se zboară și se dă din aripi.
Prin arterele regelui păsărilor
migrează cocorii și cârdurile de rațe sălbatice.

E o migrațiune de la cot la umăr.
Linia tropicelor

nu e altceva decât sprânceana lui.

Dar la Ecuator, ah, Ecuatorul!

Aici în pietre unde totul este dur,
unde timpul poate fi pipăit,
unde trecutul pare a nu exista,
unde viitorul nu poate fi imaginat,
se află sala tronului.
Aici stă regele păsărilor –
El este orb, este mut.

Este surd, este șchiop
este nemâncat, este nebăut.
Este nedus, este nenăscut.
Este nebun, este neînțelept,
este nefericit,
este neapărat, este nenăscut.
Este netrebnic, este neghiob,
este nefericit, este nedemn,
este nevăzut, este neauzit,
este negustat, este nepipăit,
este nenăscut.
Este nemaipomenit, este neînchipuit,
este nevisat, este neadormit.
Este necugetat, este nevolnic
este nenăscut.

Pietrele dau din aripi cel mai încet.
Pietrele țin în ele pe regele păsărilor.
Pietrele zboară stând pe loc.
Pietrele nu se gândesc la altceva decât la piramide.

Regele păsărilor e înlăuntru,
înlăuntrul regelui păsărilor
sunt păsările,
înlăuntrul păsărilor sunt mațele lor și gurile lor,
în gușile păsărilor sunt grăunțele.
Cine vrea să semene grăunțe
mai întâi trebuie să spargă pietre.

Pietrele dau din aripi cel mai încet
trebuie înnodate la capete
mai multe vieți
pentru a alcătui o singură privire.

Cu o astfel de privire se poate vedea timpul.
Pietrele dau din aripi cel mai încet –
Înlăuntrul lor e regele păsărilor –

Regele păsărilor stă pe un tron în formă de ou.
E chiar pământul pe care-l locuim.
Regele păsărilor îl clocește.

Dacă ar fi să transform tot poemul într-un haiku, aș spune cam așa:

Piatra
e pasărea
timpului.

Aici, în poezia lui Nichita, piatra reprezintă interioritatea temporală. Timpul zboară cu aripi insesizabile și de aceea piatra e regele păsărilor. Poemul este, în cele din urmă, despre iluzia pe care o au oamenii asupra dinamismului lor faptic. Ei cred că

sunt activi, dar acțiunile lor sunt un timp care stă pe loc. Timpul nu e mișcare, spune Nichita, nu e viteză, nu e deplasare, ci timpul e piatră care încorporează zborul. Numai timpul pietrei e pipăibil, cel uman e inconsistent.

Va spune și într-un alt poem, din volumul următor:

Viteza de existență a unei pietre
e mai lentă decât viteza de existență
a unui cal.

Dar piatra vede soarele și stelele
iar calul vede câmpul și iarba.

Zic:
Piramidele au însemnat viteza cea mai leneșă,
privirea cea mai lungă.
O mumie de faraon e o bucată de piatră.
Faraonul de carne a văzut Egiptul
Faraonul de piatră vede cosmosul.

Pentru cei din carne și oase
Zic:
Nu puteți zări decât în jurul vostru.
Ideile sunt un fel de piatră[,]
Deci[,] contemplați[!]

(*Câteva generalități asupra vitezei*)

Așadar, nu trebuie să trăiești în viteza timpului, pentru că aceasta e o înșelare, o iluzie. Ci în afară de timp, intuind că timpul e static sau că el se mișcă, de fapt, foarte încet, dar că el

întipărește numai bătăile largi de aripi, numai faptele mari care nu se uită la cele vremelnice. „Cine vrea să semene grăunțe/ mai întâi trebuie să spargă pietre”, să se lupte, în același timp, cu densitatea lui de piatră și cu inconsistența lui volatilă.

Pentru idei trebuie să ai timpul pietrei. Omul trebuie să iasă din viteza timpului său, să dea timpul mai încet sau să împrumute „viteza de existență a unei pietre” pentru a putea contempla și cugeta. „Numai timpul are timp. /.../ Sufletul, oasele lui obosite,/ pe un pat, întruna, vor să se-ntindă” (*Împotriva cuvintelor*, vol. *Laus Ptolemaei*). E adevărat că sufletul omenesc vrea întruna să se odihnească: de griji, de patimi, de existența aceasta pe pământ care nu îi e proprie, pentru că adevărata lui viață e în cer, cu Dumnezeu și cu Îngerii și cu Sfinții, iar aici se simte întruna obosit și străin. Timpul e ceva care, la fel, nu îi e propriu sufletului, pentru că el se știe veșnic. De aceea, sufletul tinde mereu spre odihnă, spre odihna dumnezeiască.

Exprimarea lui Nichita, aceea că sufletul vrea să se odihnească pe pat, nu reprezintă un reflex materialist. În *Cazania* Sfântului Varlaam scrie că, în Rai, pentru odihna sufletelor Sfinților, „sâmt [sunt] paturi de odihnă veacinică, cu lumină așternute”[382]. Și aproximativ la fel se spune și în *Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*, expresia aceasta reținându-mi de mai multă vreme atenția[383].

O variantă a poeziei populare *Verșul lui Adam*, prelucrând aceste izvoare, spune:

Iar Adam dacă au greșit
Domnul din Rai l-au izgonit

---

[382] *Cf.* Varlaam, *Opere*, ediție de Manole Neagu, Ed. Hyperion, Chișinău, 1991, p. 95.

[383] A se vedea articolul meu:

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/02/19/paturile-de-odihna-si-pustia/.

Șezând la poartă și plângând
Și din gură așa grăind:

Că afară mă aflai
Dintru tine, dulce Rai!
O, vai, copaci roditori
Câmp împodobit cu flori!

O vai, curate izvoară
Și munți cu vânturi ușoare.
O, vai, *lucruri de odihnă*
Și zăpoade [văi] cu lumină[384].

Nichita putea cunoaște măcar unele aspecte din cele pe care le-am sesizat. De asemenea, vorbind despre oasele sufletului, poetul se exprimă biblic. Pentru că în *Psaltire*, pe care o consulta atât de des, citim versete ca acestea (apelez din nou la *Biblia 1939*):

„Tămăduiește-mă, Doamne, că s'au cutremurat oasele mele și sufletul meu s'a tulburat foarte!" (Ps. 6, 3-4);

„Toate oasele mele să zică: *Doamne, cine este ca Tine…?*" (Ps. 35, 10);

„Stropește-mă cu isop, și mă voi curăți; spală-mă, și mai vârtos decât zăpada mă voi albi. Dă-mi prilej de bucurie și de veselie, ca să se bucure oasele pe care le-ai zdrobit" (Ps. 51, 9-10) etc.

---

[384] A se vedea ceea ce am spus aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2015/03/03/versuri-populare-inspirate-din-triod/.

În toate exemplele de mai sus, oasele sunt un echivalent al sufletului, al lăuntrului ființei. Dar sunt multe contexte în Dumnezeiasca Scriptură, unde oasele fie exprimă lăuntrul ființei umane, ale ființei vii, fie ni se spune că de ele se poartă grijă, pentru că reprezintă o dovadă că trupurile umane nu sunt destinate nimicirii, ci vor fi reînviate de către Dumnezeu, la învierea de obște a tuturor oamenilor. Spre exemplu, Sfântul Iacov a cerut ca oasele lui să nu fie lăsate în Egipt, ci să fie luate când evreii se vor întoarce acasă din robie, ceea ce Sfântul Moisis a făcut. Pe lângă aceasta, Sfintele Moaște ale Sfinților sunt cinstite de către credincioși, în Biserica Ortodoxă, ca fiind pline de harul Sfinților Săi.

În poezia lui Nichita, am observat, de la bun început, importanța oaselor, încă de la primele volume[385]. Din când în când, mai apar imagini poetice de reținut, cum ar fi aceasta: „Nopțile – acoperit de oasele/ lucioase/ ale stelelor" (*Focul și gheața*, vol. *Roșu vertical*), „fiecare capăt de os vorbește/ topindu-și în mișcare nimbul, nimbii" (*Lupta inimii cu sângele*, vol. *Necuvintele*) etc.

Dar am intrat deja în materia volumului *Laus Ptolemaei*[386]. Însă, de ce se numește volumul *Laus Ptolemaei*, adică *Laudă lui Ptolemeu*, cel care a susținut geocentrismul? Poetul ne explică: „Firile lipsite de timp/ au lăsat pământul în mijlocul universului/ și asta e bine,/ pentru că acesta e adevărul" (*Despre firile*

---

[385] A se vedea, mai sus, comentariul mele cu referire la poemele *Continuitate* și *Visul unei nopți de iarnă* (vol. *O viziune a sentimentelor*). Sau: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/17/reintoarcere-la-nichita-6/.

[386] Folosesc: Nichita Stănescu, *Laus Ptolemaei*, Ed. Tineretului, București, 1968.

contemplative, despre ce spun ele și despre unele sfaturi pe care am a le da).

Și acest lucrul este foarte adevărat: Dumnezeu a lăsat pământul „în mijlocul universului". Pentru că, indiferent de poziția sa în cosmos, pământul este în mijlocul universului, pentru că pe acest pământ numai Dumnezeu a creat viața, a creat omul, aici Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât, S-a întrupat și a fost răstignit pentru mântuirea tuturor.

Într-un alt poem, Nichita afirmă existența sufletului, sub forma unui postulat științific. Poemul se numește *Certarea lui Euclid* și are drept motto: „Niciun lucru nu poate să ocupe același spațiu în același timp cu un alt lucru (*Fals citat din Euclid*)". Iar primul vers este: „Dar sufletul și trupul?". Fiindcă „Euclid, bătrâne și neomenescule,/ tu ai crezut într-o lume singură,/ cu postulate omenești". Însă poetul crede că există o lume simultană, a sufletului, în raport cu lumea fizică/ concretă.

Și dacă există o lume a sufletului, există și o lume de după moarte, în care sufletele există mai departe: „în lumea simultană cealaltă,/ ca și Iisus mă plimb pe ape". La un moment dat, apare o idee bogomil-maniheistă: „Te cert, Euclid, bătrâne,/ așa cum Iov îl certa odinioară pe Dumnezeu/ ce-l umpluse de bube; de boli,/ numai dintr-un pariu cu diavolul/ cu care se compunea ca să facă o sferă". Însă e posibil ca aceasta să fi fost inclusă la finalul volumului – de altfel, ultimul vers este: „Dar să existe sfere, oare?" – pentru a împăca cenzura comunistă și a o împiedica să devină suspicioasă.

Căci tot în acest volum întâlnim o rugăciune autentică: „las sufletul istoric și prădat/ în piramida unei limbi de mult latine,/ întins să stea ca într-un pat/ de aripi jupuite de pe îngeri, bine, // și strig în sus, și strig în jos /…/ :/ Să fim spălați de un lichid, să fim spălați/ cum speli cu cârpa udă o fereastră/ de tine, Doam-

ne[387], vitregii tăi frați,/ cu o torențială ploaie-albastră” (*Dă, Doamne*[388]*, o ploaie albastră*).

Și tot în acest volum se află și versurile pe care le-am citat și le-am explicat undeva mai sus[389]:

O, nu există niciun ou
din care să se nască
lumea trăită rău, din nou
în lumea cea visată și cerească.

Pământul însuși nu e ou, nu, nu!
Din el nicicând nu se va naște
pământ cum naște din ecou
ecouri, împietrite, moaște.

(*Egg*)

Și tot atunci am vorbit și despre semnificația versurilor: „Numai lacrima, numai ea/ transportă sinele către sine/ ridică sinele din sine”... (*Prin simpla luare*). Pentru că numai plânsul îl face pe om să se regăsească spiritual/ duhovnicește: „Să fie sfântă întâmplarea de a fi,/ ales sau nu, dar pururi însuți,/ mirată lacrimă care-ți ivi/ înnobilând cu sine plânsu-ți” (*Egg*).

Însă, ceea ce frapează la acest volum sunt titlurile lungi, care amintesc de cărțile medievale (*Învățăturile* lui Neagoe

---

387 Poetul a scris cu minusculă, pentru că așa era cutuma comunistă. Numele lui Dumnezeu sau ale persoanelor Sfintei Treimi (Tatăl, Fiul și Sfântul Duh), toate se scriau cu minusculă pe vremea comunismului.

388 Titlurile poemelor sunt scrise, în întregime, cu litere mari, așa că mi-am permis să interpretez și să scriu cuvântul *Doamne* cu majusculă.

389 Sau se poate vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/27/reintoarcere-la-nichita-22/.

Basarab sau *Divanul* lui Cantemir) sau de tratatele filosofice. Putem citi aici influența lui Dimitrie Cantemir, în ceea ce privește conceperea unei poezii cu teme filosofice, teologice sau științifice – ne amintim că Nichita îl considera pe Cantemir poet în toată puterea cuvântului[390]. În acest volum, pare că Nichita ține să ne demonstreze – mai mult decât altădată – că poezia este compatibilă cu știința, filosofia sau teologia, că temele sau subiectele științifice ori filosofice (înțelegând filosofia în sens larg) nu sunt nepoetice. Ori că poezia își are postulatele ei, care pot sta foarte bine lângă observațiile științelor exacte și pot chiar să le contrazică.

De aici, dar nu numai, vine și senzația unor experimente literare, în ceea ce privește stilurile poetice. Avem sentimentul că autorul se află în căutarea unor formule poetice „adecvate". Ba chiar avem sentimentul că face multe repetiții pregătind „dulcele stil clasic".

Îl surprindem ba eminescianizând[391]:

Pomule, copacule,
ai inimi cu miile
și umbre, cu sutele –
nu te latră câinele.

---

[390] A se vedea ceea ce am spus aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/17/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-dimitrie-cantemir-2/.

Comentariul acesta l-am introdus în cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română. Dimitrie Cantemir*, vol. 2. 1, op, cit., p. 12-25, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/.

[391] A se vedea poemul *Revedere* al lui Mihail Eminescu.

Îți ții inimile-afară.
Îmi țin inima în seară,
trupul meu o înconjoară,

Pomule, copacule,
ai inimi cu miile
și umbre, cu sutele –
nu te latră câinele.

Numai inima mea – una
întruna mi-o latră luna.

Pomule, copacule,
ai inimi cu miile
și umbre, cu sutele –
nu te latră câinele.
Dar când toamna dă în iarnă,
inimile ți se darmă
de din verde către galben
cum văzui la domnul carpen.

Numai inima mea neagră
necăzută stă și-ntreagă.

(*Pomule, copacule; cântec, sau altfel spus, repede ochire asupra plantelor*)

Ba argheziind:

…Ar avea un înveliș de platină
care nu se clatină,
sub el ar avea un înveliș de plumb

niciodată sferic, totdeauna strâmb,
sub el ar fi un înveliș de mercur
risipit de jurîmprejur
și în centru, o casă
unde o mireasă
gătește de mâncare
animale de sare,
pentru bărbatul care nu se mai întoarce,
pentru copiii care au plecat.
…și în pântecul ei, ace și ace
și-n măduva acului, un fir înnodat.

(*Împotriva mării V*)

Sau bacovianizând în stilul eliptic al ultimelor volume bacoviene:

Culori care nu sunt pentru văzut,
sunete nu pentru auzit.
A muri într-o cutie sferică,
desperare, o, limită,
egoism și bancă a cosmosului
în care a fost depusă nu limita
ci limitarea.
Și astfel, veșnicii…
pentru că nimeni nu vrea să se spargă,
pentru că nimeni nu are de ce să se spargă.

(*Împotriva mării VII*)

E în stare chiar să combine filosofia cu…poezia populară:

Frunză neagră de pom ars,
mă gândesc la Anahars
mă gândesc la focul veșnic,
care stă în cer ca-n sfeșnic.
Mă gândesc la tot ce arde
cum e sunetul în coarde
cum e apa între maluri
ridicată-n sus, de valuri,
și înflăcărată-n spume
care-neacă-atâta lume
în flamba de foc lichid
descrisă de Euclid.

Frunză albă de pom lin
cuget iarăși la Plotin
și la adevărul sferic
plămădit din întuneric
în care mai an
fuse un cioban
cu-o turmă de oi
dusă în zăvoi
și alți doi ciobani
mult mai ortomani
la apus de soare
ce-au vrut să-l omoare…

(*Axios, Axios! IV Pastorala*)

Dar Nichita nu pastișează stilul nimănui de dragul pastișei, nici nu parodiază în spirit postmodernist. După cum spuneam și altădată, îndărătul acestor „imitații" stilistice se află el,

întreg, care își caută numai matca poetică personală, albia potrivită pentru apele sentimentelor și gândurilor sale. De aceea se și declară a fi „la mijloc…de tot ce este vechi și nou" (*Ciudă pentru prea puținele sentimente exprimate în jurul ideilor*).

Și Eminescu se situase la fel, tot „la mijloc de vechi și nou", dar nu numai el, ci și mai toată poezia noastră modernă, mai ales poezia mare.

Nichita ne-a spus că aici, în *Laus Ptolemaei*, a încercat cumva să reia experimentul din *11 elegii*, „dar, între timp, revelația necuvintelor adumbrise în mine dogmatismul primelor expresii și al primelor revelații despre taina și acțiunea poeziei"[392]. Într-adevăr, în volum există o secțiune numită *Împotriva cuvintelor*. Aici pune, împreună, problema *cuvântului* și pe cea a *timpului*: „Prima literă a oricărui cuvânt/ se află-n trecut, – / ultima literă – de asemeni,/ Numai trupul cuvântului/ e în prezent. // Iubito, tu,/ viața mea despre care/ nu pot striga/ decât lucruri ale trecutului, – / viața împodobită cu sunete/ care-ndată ce sunt/ au și fost" (*Împotriva cuvintelor III*).

„Numai timpul are timp" (*IV*), iar lucrurile, „atunci când nu [mai] sunt/ e ca și când nici n-ar fi fost" (*V*) niciodată. „Frunzele se aseamănă cu secundele verzi" și „adevărații copaci seamănă cu orele, sau/ cu zilele cărora le poți vedea/ toate secundele deodată" (*I*). Putem spune că poetul contemplă sau aude foșnind frunzele timpului sau vede copacul timpului ale cărui secunde sunt ca frunzele.

A vedea toate secundele unei zile înseamnă a fi foarte lucid, foarte treaz, foarte atent la tot ce se întâmplă. „Cuvintele,/ pești abisali,/ numai sub stratul de lucruri există. // Cum le scoți afară/ în timp,/ explodează" (*VI*). Prin caracterul lor material, sonor, cuvintele se supun erodării, ca și celelalte lucruri. „Nu-

[392] *Antimetafizica*, op. cit., p. 96-97.

mele lucrurilor/ nu e niciodată afară” (*VII*), e strict legat de esența lucrurilor, le caracterizează din interior. Ceea ce inversează perspectiva pe care o enunțase undeva anterior.

Dar copacii se numesc „copaci”...„din înșelătorie doar” (*V*). Cuvântul care se pronunță și se aude „afară” are o existență efemeră, ca și lucrurile care „atunci când nu sunt/ e ca și când nici n-ar fi fost”.

Mai mult decât atât, cuvintele pot ucide:

Cuvintele, lașele,
ele singure se ucid pre ele,
numai ele se pot nega
pe ele însele,
numai ele, neliniștitele,
se neagă tot timpul unele pe altele,
se ucid
numai înde ele, pentru dreptul
întâiului născut,
tot timpul și tot lucrul,
unele
pe altele.

Niciodată un copac
n-a ucis un copac, –
Niciodată o piatră
n-a depus împotriva pietrei
mărturie.

Numai numele copacului ucide
Numele copacului
Numai numele pietrei

Ucide, depunând mărturie
Despre numele pietrei…
(*VIII*)

Altădată am asemănat, ca stil silogistic, acest fragment cu „palinodiia ritoricească" și „vatolo-ghiia poeticească" a Corbului din *Istoria ieroglifică*[393]. Chiar formularea arhaică „înde ele" (în loc de *între ele*) poate proveni de la Cantemir, fiind utilizată anterior și de Eminescu, în *Scrisoarea IV*. Când Nichita spune: „cuvintele /.../ se neagă tot timpul unele pe altele,/ se ucid/...înde ele, pentru dreptul/ întâiului născut", se referă la situații concrete, la luptele fratricide, inclusiv între confrații scriitori. Pentru că oamenii fac din cuvinte arme, cel mai adesea, în relațiile dintre ei, nu vehicule pentru transportul de sine, așa cum și-ar fi dorit Nichita, de la unul la altul, pentru a se adânci în cunoașterea de sine și a celorlalți, pentru a ajunge cu adevărat la dialog (dia-logos).

Lupta „pentru dreptul/ întâiului născut" ne rememorează un episod biblic cunoscut, în care Isav renunță, pentru un blid de linte, la dreptul său de întâi-născut, în favoarea fratelui său, a Sfântului Iacov (Fac. 25, 30-32). La dreptul întâiului născut se referă Nichita și în alt poem: „Și totuși, mi se cuvine dreptul/ întâiului născut,/ dreptul cifrei 1 mi se cuvine" (*Axios, axios! I Expunere*). În Sfânta Scriptură, „întâi născut" se numește, sim-

---

[393] A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/02/26/posteritatea-literara-a-lui-dimitrie-cantemir-3/.

Articolul meu, *Posteritatea literară a lui Dimitrie Cantemir*, a fost inclus în cartea mea, *Studii literare*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 171-235, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

bolic, cel mântuit. Hristos este „Cel întâi născut din morți” (Apoc. 1, 5), iar în „Ierusalimul cel ceresc” și în „cetatea Dumnezeului celui viu” este „adunarea celor întâi născuți care sunt scriși în ceruri” (Evr. 12, 22-23) – am folosit tot *Biblia 1939*.

Stilul biblic sapiențial îl recunoaștem ușor – în ciuda limbajului modernist, calitate pe care, însă, de multe ori, o putem percepe chiar în pasajele profetic-poetice/ încifrate/ criptice ale Scripturii – și în poemul care deschide un nou calup de poezii pe tema filosofiei limbajului (sau care poate fi interpretat și ca un singur poem având mai multe secvențe, numerotate de autorul însuși):

Din nou mă sprijin numai de cuvinte
Nu e nicio muzică să izbucnească
din osul nimănui...

Și nici sufletul nu are în sine
liniștea potrivită orelor fericite
legănate în adaosul de alcool blând.

Și nici prietenul cel puternic și apropiat
tristeților și marilor idei.

Și nici femeia credincioasă
ca o bătrână vulpe gravidă și atotștiutoare
în amănunțitele treburi ale câmpiei.

Și nici îngerul tatuat cu hărți,

niciunul
nu este de față.

Numai cuvintele, numai ele
prea puțin doritele, –
ca niște mercenari nervoși
îmi urmăresc gestul inimii amorțind,
jetul privirii pulverizând
imaginile tradiționale ale lumii mele

alergând sub ramuri, înotând în mare
levitând în aerul plin de simunuri...[394].

(*A inventa o floare I*)

Sprijinirea „numai de cuvinte" i-a devenit o suferință, pentru că acestea nu exprimă adâncul sufletului și al experiențelor: „Vai, înțelesul este mai iute decât timpul înțelesului./ Și nici nu există înțeles ci numai/ înțelegere. // Vai, înțelesul prea iute pentru trupul nostru, vorbind/ o altă limbă..." (*II*). „Trupul nostru" vorbește „o altă limbă" decât limba sufletului – „pentru că sufletul/ e cu totul altceva" decât trupul (*Împotriva mării VI*) –, fiind „trupul/ acesta, lent vorbitor" (*A treia elegie*[395]) al nostru, care „gândim cu gânduri/ și vorbim cu vorbe" (*Laus Ptolemaei I Atmosfera*).

---

[394] Simun = vânt puternic, fierbinte și uscat, încărcat cu nisip, care bate în Sahara și în Arabia, de la Sud la Nord. A se vedea:

https://dexonline.ro/definitie/simun.

[395] A se vedea mai sus comentariul meu sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/07/reintoarcere-la-nichita-16/.

El a fost inclus și în cartea mea de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/.

Nu există „înțelesul" cuvântului, ci numai „înțelegerea" ca stare harică ce depășește limbajul și explicațiile logice. Oamenii nu înțeleg lucrurile numai în virtutea asimilării unor înțelesuri logice, în virtutea unor explicații raționale. Există o înțelegere care este cu mult mai amplă, care vine de la Dumnezeu și care depășește cu mult toate înțelesurile particulare, mici, fragmentare, ale lucrurilor în parte.

De aceea, într-un alt poem foarte frumos și plin de semnificații adânci al acestui volum, intitulat *Cosmogonia, sau cântec de leagăn*, Nichita spune: „să-ți ningă înțelesuri fără de-nțeles/ ierburile, iederile, munții...". Adică: înțelesuri mai presus de înțelesul banal, care să fie „înțelegeri", cunoașteri în adâncime ale lucrurilor, chiar dacă nu au înțeles rațional imediat, chiar dacă nu pot fi explicate logic pentru rațiunea omenească banală/ vulgară/ materialistă. Sunt acele înțelegeri „abia-nțelese, pline de-nțelesuri" (*Trecut-au anii*) din poezia lui Eminescu, ale cunoașterii prin har, înțelegeri tainice, lăuntrice, care trebuie să „ningă" peste ființa umană, să o umple de zăpada curăției. De altfel, în poemul acesta (*Cosmogonia...*) găsim un îndemn la priveghere:

Să nu adormi /.../
Lasă cerul deschis /.../
Să nu adormim, să veghem, să nu adormim /.../

O, veghe gravidă de lucrurile lumii,
să nu te întuneci, să nu te stingi, nu te stinge
acoperă-ți cu os, cu mușchi, cu piele
a ta meninge.

Să nu te stingi, să nu lași alt eres
să-ți dea o altă formă frunții,

să-ți ningă înțelesuri fără de-nțeles
ierburile, iederile, munții...

Veghea „gravidă de lucrurile lumii" presupune contemplarea lumii în adâncime, căutarea și cunoașterea adevărului, a Adevărului. Este priveghea care trebuie să aducă omului învierea deplină, în veșnicie, cu sufletul și cu trupul: „acoperă-ți cu os, cu mușchi, cu piele/ a ta meninge". De aceea trebuie „să nu te stingi", să nu-ți stingi candela sufletului, să nu lași eresul/ erezia/ ideologia falsă „să-ți dea o altă formă frunții", să-ți deformeze gândirea și simțirea, să-ți strice mintea și inima.

Să asculți ce-ți spune cartea lumii/ protobiblia cosmică, pentru că „ierburile, iederile, munții" îți spun adevărul și nu un eres, îți mărturisesc despre Dumnezeu, Care le-a creat, vorbindu-ți cu „înțelesuri fără de-nțeles" logic imediat, dar pe care le înțelege sufletul mai presus de cuvinte.

De aceea poetul spune:

Dau sfat:
– Către medici, către fiziologiști, către anatomiști:
mai întâi
să se îndoiască de faptul că
inima
e centrul sentimentelor
și cre[i]erul
locul gândirii.

Le spun:
în curând se vor vădi acestea,
se va vădi
că bunul simț nu a greșit, ci

inima
e centrul sentimentelor
iar cre[i]erul
locul gândirii...
Dar altfel de inimă
și un cu totul alt cre[i]er.

(*Laus Ptolemaei IV Despre firile contemplative,*
despre ce spun ele și despre unele sfaturi
pe care am a le da)

„Altfel de inimă/ și un cu totul alt cre[i]er" decât cred medicii, fiziologiștii și anatomiștii. Adică cei care privesc omul numai din punct de vedere material, din perspectiva ideologiei materialiste, ateiste.

Problema cuvântului și a numelui e readusă în discuție și clarificată în volumul *Necuvintele*[396], mai precis în poemul *Lupta lui Iacob cu Îngerul sau despre ideea de „tu"*:

I

Ceea ce este mai departe de mine,
fiind mai aproape de mine,
„tu" se numește.

Iată, m-am trezit zbătându-mă.
Se zbătea în mine „tu"
„tu", pleoapă, te zbăteai,
tu, mână,

[396] Folosesc și: Nichita Stănescu, *Necuvintele*, Ed. Tineretului, București, 1969.

tu, piciorule, te zbăteai
și deși stam întins, alergam
de jur-împrejurul numelui meu.

Numai numelui meu nu-i spun „tu”;
în rest însuși sufletul meu
este „tu”,
tu, suflete.

II

„Ai râs.”
Eu am tăgăduit și am zis:
„N-am râs”. Căci mi-a fost frică.
Dar el a zis: „Ba da, ai râs”.
Într-adevăr, numele,
sprijinindu-se
ca într-un toiag
de trupul meu,
s-a azvârlit împotriva lui,
cel fără nume
cel care este numai trup,
împotriva lui „tu”,
trupul tuturor numelor,
împotriva lui „tu”,
tatăl tuturor numelor.

Dar el
când se revărsau zorii
nu s-a mai gândit la mine.
M-a uitat.

III

Schimbă-ți numele, mi-a zis
și i-am spus: Eu sunt numele meu.

Schimbă-ți numele, mi-a zis
și i-am răspuns:
tu vrei să fiu altul,
tu vrei să nu mai fiu,
tu vrei să mor
și să nu mai fiu.
Cum o să-mi schimb numele?

IV

El mi-a spus:
Tu te-ai născut pe genunchii mei.
Eu te știu de când te-ai născut.
Nu-ți fie frică de moarte,
adu-ți aminte de cum erai
înainte de a te naște.
Așa vei fi și după ce vei muri.
Schimbă-ți numele.

V

„Ai plâns". Eu am tăgăduit și am zis:
„N-am plâns". Căci mi-a fost frică.
Dar el a zis: „Ba da, ai plâns"
și nu se mai gândi la mine.
M-a uitat.

VI

Eu sunt numai numele meu.
Restul e „tu”, i-am zis.

El nu m-a auzit, căci el
se gândea în altă parte.

De ce o fi spus atunci:
„te-ai luptat cu însuşi cuvântul
și l-ai învins!”.

Să fi fost el însuși cuvântul?

Numele să fie însuși cuvântul?
…El care este numai „tu”,
tu și tu și tu și tu,
cel care-mi înconjoară numele?

Poetul opune numele cuvântului sau cuvintelor. Cuvintele sunt cele care despart, numele este cel care unește. Cuvintele denumesc părțile componente ale ființei umane (sufletul, trupul, membrele și orgenele care alcătuiesc trupul), făcându-le să pară fiecare un „tu” separat de persoană. Pe când numele este cel care caracterizează în mod esențial persoana umană. Numele este una cu persoana: „Eu sunt numai numele meu./ Restul e «tu», i-am zis”.

Nichita ridică aceste probleme pentru că este preocupat de imortalitate/ nemurire, de ceea ce este neperisabil în om, de ceea ce nu se fărâmițează și nu piere. Concepția sa este una religioasă și, mai mult decât atât, este biblică/ scripturală și creștin-orto-

doxă. În concepția ortodoxă, numele îl caracterizează pe om în mod esențial, este cel ce rămâne în veșnicie și este scris în ceruri. Dacă omul nu se mântuie, numele lui piere odată cu el. În parabola pe care a spus-o Hristos despre săracul Lazaros și bogatul cel nemilostiv (Lc. 16, 19-31), bogatului nu i se dă numele, pentru că el moștenește Iadul, iar numele lui e șters din cartea celor vii. În schimb, Hristos le spune Sfinților Apostoli: „Iată, datu-v'am vouă putere să călcați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului, și nimic nu vă va aduce vătămare. Dar nu vă bucurați de aceasta că duhurile [rele] se pleacă vouă, ci vă bucurați că numele voastre sunt scrise în ceruri" (Lc. 10, 19-20, *Biblia 1939*).

Atât titlul poemului (*Lupta lui Iacob cu îngerul*), cât și multe versuri fac trimitere la diferite versete sau episoade biblice. Astfel, „lupta lui Iacob cu îngerul" face aluzie la un episod foarte tainic din Sfânta Scriptură, relatat în Fac. 32, 25-31 (versetele sunt *cf. Biblia 1939*):

> „Și Iacob a ramas singur. Atunci un om s'a luptat cu el pana la revarsatul zorilor, și dacă a vazut că nu poate să-l biruiască, atunci l-a lovit peste încheietura șoldului și s'a scrântit încheietura șoldului lui Iacob, în luptă cu acel bărbat. Și i-a zis acela: «Dă-mi drumul, căci se luminează de ziuă». Ci Iacob a răspuns: «Nu-ți voi da drumul, până ce nu mă vei binecuvânta!». Atunci acela l-a întrebat: «Care este numele tău?». Și Iacob a spus: «Iacob!». Zis-a acela: «Numele tău nu va mai fi Iacob, ci Israil, pentru ca te-ai luptat cu Dumnezeu și cu oamenii și ai biruit!». Dar Iacob a întrebat și a zis: «Spune-mi, te rog, numele tău!». Raspuns-a: «De ce întrebi de numele meu?». Și l-a binecuvântat pe el acolo. Atunci Iacob a pus acelui loc numele

> Peniel, fiindcă, zicea el: «Am văzut pe Dumnezeu față către față si am scăpat cu viață!»”.

Plecând de aici, Nichita a creat o parabolă pentru a ilustra lupta sa cu cuvântul.

Un alt episod biblic la care se face trimitere în acest poem este cel de la Fac. 18, 12-15, când Dumnezeu S-a arătat Sfântului Avraam în chipul celor trei Îngeri și i-a făgăduit că va avea un fiu:

> „Și Sara a râs în inima ei și a zis: «După ce am ajuns bătrână, să-mi mai fie a zburda? Iar stăpânul meu e un moșneag!». Atunci Domnul a grăit lui Avraam: «Pentru ce a râs Sara și a zis: *Cu adevărat naște-voi eu un fiu, așa bătrână cum sunt?* Este la Dumnezeu vre-un lucru cu neputință? Pe vremea aceasta, când se va împlini anul, voi veni iar la tine, și Sara va avea un fiu!». Sara a tăgăduit și a zis: «N’am râs», că o apucase frica; dar el i-a răspuns: «Ba nu! Ai râs!»”.

Nichita reproduce aproape identic ultimul verset: „«Ai râs»./ Eu am tăgăduit și am zis:/ «N-am râs». Căci mi-a fost frică./ Dar el a zis: «Ba da, ai râs»”. Dar, urmărind acest tipar, adaugă și aceste versuri: „«Ai plâns»./ Eu am tăgăduit și am zis:/ «N-am plâns». Căci mi-a fost frică./ Dar el a zis: «Ba da, ai plâns»”…

Un alt poem din acest volum se numește chiar *Râsu’ plânsu’* și se referă la condiția existențială dramatică a omului. Făcând o paranteză, trebuie să spunem că *râsu’ plânsu’* este o obsesie veche a lui Nichita care apare, sub diferite forme, în multe poeme, începând chiar de la primul volum de versuri. Astfel, el vorbește și despre „chipul râzând sau plângând al lucrurilor”

(*Dreptul la timp*), dar și despre „măștile râzând și plângând ale cuvintelor" (*Căderea oamenilor pe pământ*).

Însă expresia *râsu' plânsu'* apare, mai înainte, la...Neculce, într-un pasaj plin de poezie de unde (din acesta și din altele) se poate foarte bine să-i fi venit poetului nostru multe sugestii pentru lirica sa:

> „Că vinul cel ungurescu dulce s-au făcut venin amar, și *râsul plânsu*, și voia cè bună groază și frică, și oh, oh, oh!, și bogăția sărăcie și lipsă și blăstăm și osindă vecinică, neuitată și neînchegată"[397].

Cel mai probabil, Nichita a remodelat în versuri acest fragment, mental:

Că vinul cel ungurescu dulce
s-au făcut venin amar,
și *râsul plânsu*,
și voia cè bună groază și frică,
și oh, oh, oh!,
și bogăția sărăcie și lipsă
și blăstăm și osindă vecinică, neuitată
și neînchegată.

În volumul *Respirări* găsim și „Ion Neculce, «O samă de cuvinte» așezate în chip de vers de către Nichita Stănescu"[398].

Întorcându-ne la poemul *Lupta lui Iacob cu îngerul...*, vedem că și versul „când se revărsau zorii" este tot o preluare din Sfânta Scriptură, din capitolul următor. Contextul este acesta:

---

[397] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție de Iorgu Iordan, Ed. Minerva, București, 1980, p. 327.

[398] A se vedea Nichita Stănescu, *Respirări*, op. cit., p. 183-198.

„Ci când s'au revărsat zorile, îngerii dădeau zor lui Lot zicând: «Scoală-te! Ia pe femeia ta și pe cele două fiice ale tale, care se află aici, ca să nu pieri și tu, pentru fărădelegea cetății [Sodoma]!»" (Fac. 19, 15).

Dar și nașterea pe genunchi este scripturală: roaba Bilha i-a născut Sfântului Iacov doi fii, dar i-a născut pe genunchii Sfintei Rahil, pentru că ea nu putea avea copii (Fac. 30, 3-5).

Cerându-i-se să-și schimbe numele, poetul refuză, din frică de moarte, considerând că schimbarea numelui echivalează cu pierderea identității și a nemuririi. Însă Dumnezeu este cel care a schimbat numele unor Sfinți, precum Avraam, Sarra sau Iacov. Dar și după întruparea lui Hristos, El a schimbat numele unor Sfinți: spre exemplu, pe Pandoleon în Panteleimon.

Iar răspunsul: „Nu-ți fie frică de moarte,/ adu-ți aminte de cum erai/ înainte de a te naște./ Așa vei fi și după ce vei muri" nu e în măsură să ne sugereze ateismul poetului, pentru că putem găsi multe exprimări echivalente chiar în Biblie. Și ele se referă la o perspectivă lumească, din afara omului: lumea continuă să existe și după moartea lui, ca și cum el nu ar fi existat pe pământ.

Așa încât nu trebuie să se teamă că i-ar putea muri numele. „Căci pomenirea celui înțelept – întocmai ca și a celui nebun – nu este veșnică, fiindcă, negreșit, în zilele ce vor veni toți vor fi uitați" (Eccl. 2, 16). E vorba de uitarea omenească. Numai că la Dumnezeu nu există uitare. De aceea: „Schimbă-ți numele".

Într-un volum viitor, Daimonul îi va cere: „Schimbă-te în cuvinte" (*Daimonul meu către mine*, vol. *Epica magna*)[399]. Dar Nichita mai spunea – după cum am arătat deja undeva mai sus –

---

[399] A se vedea și ce am spus aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/31/apocalipsa-in-ochiul-lui-nichita-si-despre-ce-trebuie-sa-lasi-in-urma-ta/.

și: „Schimbă-te în cuvânt ca să nu te roadă viermii”[400]. Iar poetul se întreabă: „Numele să fie însuși cuvântul?”. Dar ar trebui să fie acel cuvânt care nu este „numai «tu»,/ tu și tu și tu și tu”. Pentru că numele lui este opera lui...

Semnificativ este faptul că episoadele biblice la care a făcut trimitere se referă la revelarea lui Dumnezeu în fața Sfinților Iacov și Avraam, cărora El le-a schimbat și numele (din Iacov în Israil și din Avram în Avraam). Înțeleg că Nichita concepea opera sa poetică ca pe rodul unei revelații/ luminări dumnezeiești, de un anumit fel – pentru că nu pot să o asimilez cu revelațiile dumnezeiești ale Sfinților Părinți[401] – în sensul în care el simțea și recunoștea că multe gânduri și intuiții erau urmarea unor descoperiri din partea lui Dumnezeu.

Iar eu cred cu tărie că aceste luminări de la Dumnezeu le-a primit întotdeauna, în decursul efortului său poetic. Mie mi se pare că, mai mult sau mai puțin acoperit, Nichita a mărturisit întotdeauna despre ele. Putem spune, cel mult, că și-a întețit aceste mărturisiri în ultima parte de creației – sau că a început să fie din ce în ce mai sincer în privința lor – , dar în niciun caz că aceste „revelații” ar fi târzii, adică după ce a început să teoretizeze despre poezia metalingvistică și necuvintele cu care se scrie aceasta. Eugen Simion a avut și el o „revelație” când a scris că: „Cea mai bună carte a lui Nichita Stănescu este poezia lui, luată în totalitate”[402].

---

[400] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/17/reintoarcere-la-nichita-6/.

[401] A se vedea și articolul meu: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/29/poet-religios-si-poet-mistic/.

[402] Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. I, ediția a doua revăzută și completată, Ed. Cartea Românească, București, 1978, p. 177.

Revenind însă la poezia noastră, dacă versurile „El mi-a spus:/ Tu te-ai născut pe genunchii mei” Îl indică pe Dumnezeu ca autorul acestei comunicări, înseamnă că Nichita concepea geniul poetic în același fel ca și Eminescu, anume ca fiind un fiu al lui Dumnezeu, pe care Acesta îl recunoaște ca al Lui, după cum fiii Bilhăi, născuți pe genunchii Rahilei, au fost considerați a fi ai acesteia din urmă. Iar versurile „te-ai luptat cu însuși cuvântul/ și l-ai învins”, ne sugerează că poetul înțelegea necuvintele și poezia metalingvistică, dar și întreaga sa operă poetică, drept o „revelație” (să-i zicem) de la Dumnezeu.

Însă „revelația” lui nu este de genul celor pe care le-au trăit Sfântul Iacov sau Sfântul Avraam. Tocmai de aceea, el mai are și îndoieli, și nedumeriri: „Dar el/ când se revărasau zorii/ nu s-a mai gândit la mine./ M-a uitat”.

„Când s’au revărsat zorile”, Îngerii i-au luat de mână pe Sfântul Lot și pe cei din familia sa și i-au scos afară din Sodoma. Înțeleg, deci, că poetul nostru mai are uneori sentimentul că este uitat de Dumnezeu în această „atmosferă de clor...în care îmi duc existența, în ultima vreme” (*Președintele Baudelaire*)[403]. Dar are și convingerea – după cum spunea într-un poem din volumul anterior – că „El e demn, el e demn!/ I se cuvine, i se cuvine!/ El este! El este!/ El poartă valoarea în sine,/ el are sămânță! // El este, el este!/ El are mir pe frunte!/ Prin el se vede ca printr-un ochean/ nenorocirea/ până când se-nroșesc lentilele de sânge... // Axios, Axios!... // El are vederi prin somn/ El are puterea de-a vedea, el are/ slăbiciunea de-a vedea // El are suflet, e puternic,/

---

[403] A se vedea comentariul meu mai sus. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/09/27/reintoarcere-la-nichita-50/.

Și aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/02/reintoarcere-la-nichita-51/.

el are trup și este slab. El zice de bine despre pătrat/ deci este puternic./ El zice de bine despre pietre/ deci este slab. // Dar Axios, Axios"/ El este, el e" (*Axios, Axios!*).

De aceea își revendică „dreptul/ întâiului născut"[404], pe care și l-a revendicat și Sfântul Iacov. Pentru că, după ce omul primește „dreptul la timp" (dreptul la existență, la a veni întru ființă și a exista pe pământ), următorul drept pe care îl are este acela de a se lupta pentru mântuirea sa.

În *Lupta ochiului cu privirea*, toate organele de simț produc o formă de vedere, pentru că deschid accesul la cunoaștere, care, lăuntric, formează o vedere a lumii: „Nările tot un ochi îmi sunt, un ochi/ pentru o lume mai apropiată/ ca și timpanul, ochiul orbului, ca și/ tăcută limba – ochi gustând/ ceea ce ochii mâinii văd numai îmbrățișând". De aceea, „ochiul e cel mai adânc, din trupul meu".

Avem astfel surpriza să aflăm că Nichita avea o concepție înrudită cu a lui Miron Costin, Antim Ivireanul, Dimitrie Cantemir și Eminescu. Reamintesc ceea ce spuneam acum câtva timp:

> „Autorul nostru [Cantemir] pune văzul mai presus de auz – și, implicit, pictura mai presus de muzică (deși era muzician și nu pictor) – : «că adevărat bună ieste știința audzirii,/ dară mai adevărată ieste ispita viderii». […]
>
> Cantemir ne confirmă, prin urmare, impresia că inclusiv sunetele au, în paginile sale, rolul de a obiectiva contururi picturale. Pentru că sunetele culese cu urechea creează imagini în minte.

---

404 Am explicat mai devreme ce înseamnă acest drept. A se vedea: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/23/reintoarcere-la-nichita-54/.

În literatura noastră, Miron Costin susținuse primatul vizualului, nu cu mult timp înainte:

«Den cinci simțiri ce are omul, anume vederea, audzul, mirosul, gustul și pipăitul, *mai adevăratu de toate simțiri ieste vederea* (s. n.). Că pren audzu, câte aude omul, nu să poate aședza deplin gândul, este așea ce să aude, au nu este, căci nu toate sintu adevărate, căte vin pren audzul nostru. Așea și mirosul de multe ori înșală»…etc.

Cum ar zice Cantemir: «părerea părere naște,/ iară știința/ făcliia adevărului ieste». Pe Miron Costin îl citează și Mircea Scarlat pentru a semnala continuitatea de optică la...Eminescu. Scarlat considera că rolul ordonator al văzului îl apropie pe Eminescu de poezia veche, dar nu știa că acest primat vizual a fost susținut și de Cantemir și Antim Ivireanul – același rol important acordat vederii l-a determinat și pe Sfântul Antim să-și împodobească cronograful cu peste 500 de portrete în medalion"[405].

Se poate spune că Nichita adâncește perspectiva, afirmând că toate simțurile sunt un văz, fiecare în felul său: timpanul e „ochiul orbului", limba e un „ochi gustând", iar „ochii mâinii

---

[405] *Cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2014/09/04/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-dimitrie-cantemir-14/.

Comentariul meu a fost inclus în cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. 2. 1, *Dimitrie Cantemir*, op. cit., p. 108-109, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/.

văd numai îmbrățișând". Pentru că perspectiva interioară care se formează, în urma fiecărei percepții, este o „imagine". Dacă cei dinainte spuneau că vederea este mai sigură decât orice altă formă de percepție, Nichita afirmă că toate simțurile determină formarea unei vederi lăuntrice. Privirea sau simțirea umană este un „ochi... privind/ de dinafară înlăuntru". Privirea iese afară, dar ochiul interiorizează datele pe care le înregistrează privirea. Așa încât „lupta ochiului cu privirea" reprezintă vechea dispută dintre interior și exterior, care cunoaște, la Nichita Stănescu, nenumărate formulări poetice.

Aceeași dispută se vădește și în *Lupta inimii cu sângele*: „Nu pot să-naintez niciunde./ De la eu la eu distanța/ e acoperită de moarte. // Cade înapoi simțământul/ plecării din sine însuși/ Eu sunt cel care păzește poarta/ ca nu cumva eu însumi să fug". Exprimarea interiorului în afară este problema care îl macină, pentru că: „dinlăuntru în afară/ numai cuvinte/ oarbe" (*Lupta ochiului cu privirea*). Cuvinte care nu au ochi, care nu formează în ceilalți vederi ale lăuntrului celui care vorbește. Iar poetul se simte ca „orbul" care „marea o presimte /.../ Talazul! Talazul! Thalasul! Thalassa![406]".

Și aici cred că este cazul să reamintim teoria lui despre necuvinte:

> „Poezia este o tensiune semantică spre un cuvânt care nu există, pe care nu l-a găsit. Poetul creează semantica unui cuvânt care nu există. Semantica precede cuvântul. Poezia nu rezidă din propriile sale cuvinte. Poezia folosește cuvintele din disperare. Nu se poate vorbi despre poezie ca despre o artă a cuvântului, pentru că nu putem identifica poezia cu cuvintele din care este compusă.

---

[406] A se vedea: https://en.wikipedia.org/wiki/Thalatta!_Thalatta!

În poezie putem vorbi despre necuvinte; cuvântul are funcția unei roți, simplu vehicul care nu transportă deasupra semantica sa proprie ci, sintactic vorbind, provoacă o semantică identificabilă numai la modul sintactic.

Identificăm trei grupuri genetice ale poeziei: fonetic, morfologic și sintactic. [...] Poezia metalingvistică are ca sursă inspirația [...]. «Nu credeam să-nvăț a muri vreodată» sau «Eu cred că veșnicia s-a născut la sat», sau «E timpul, toți nervii mă dor» ne atestă posibilitatea marii poezii care nu mai folosește niciunul dintre mijloacele poeziei. Versuri situate deasupra metaforei, ignorând orice fel de alambic posibil, acesta îmi pare a fi tipul de tensiune semantică spre un cuvânt din viitor. Necuvintele (ca noțiune) sunt finalitatea scrisă a acestei poezii, superioară ideii de scris"[407].

Dacă ar fi să aleg, după modelele indicate de Nichita însuși, câteva versuri din acest volum, care să corespundă poeziei metalingvistice, acestea ar fi:

Să cauți un cuvânt care nu există
și să asculți cum timpul devine des. /.../

Vine o vârstă
când adevărul
nu mai suportă martori. /.../

Vine o vârstă pe care
adevărul o vrea singură.

[407] Nichita Stănescu, *Respirări*, op. cit., p. 173-175.

(*În grădina Ghetsimani*)

Și asta pentru că „prieten îți este niciunul,/ nici doiul, nici nimenea...”, pentru că „mă umflu și mă dezumflu./ Mă umflu de străinătate/ și mă dezumflu de singurătate” (*Lupta inimii cu sângele*). Căci, dacă primea pe toată lumea în casa sa, aceasta nu înseamnă că Nichita nu își dădea seama pe cine primește și că nu are niciun prieten...

Și tot el constată: „Orice om prost este o grație”. Mai precis: „Fiecare om prost e o grație groasă/ pentru stelele căzătoare” (*Zicere*), adică pentru draci. Orice om prost e o bucurie pentru demoni. În altă poezie spune: „Să stăm pe bănci și să privim prin aerul umed/ întoarcerea Fiului risipitor,/ îl recunosc după înfățișare, după sunet/ și după felul în care mor/ păsările de noapte, deasupra lui” (*Contemplație*). Adică după felul cum „mor” demonii în jurul lui, cei care au stat „deasupra lui” până de curând. Dar îl recunoaște „și după frigul plin de reptile amfibii/ încolăcindu-mi-se pe călcâi,/ pe glezne, pe tibii...”. Pentru că reptilele nu se lasă alungate cu ușurință...

Așteptat de moarte, poetul întârzie: „Sunt așteptat, dar eu nu vin/ mai stau, o, mai rămân o clipă,/ miros și gust, verde venin/ la tine[,] doamne, sub aripă” (*Arta poetică*). A gusta venin sub aripa lui Dumnezeu înseamnă a accepta suferința, patimile acestei lumi. Fapt pe care îl exprimă încă și mai clar într-un alt poem:

El era făcut să fie pradă,
pradă a cuvintelor alese, –
ca un șoim pe ultima silabă.

El se bucura la simțul

că este hrană,
că este mâncare...

De aceea el
stătea întins pe timp
ca pe-o frigare

și, cu cât ardea mai puternic
în afară,
cu-atât se cocea mai neasemuit
înlăuntru.

Se ridicau din el
în sus, ca un fum de jertfă
cuvinte de neînțeles
cum sunt acestea:

Doamne, Dumnezeule
coif al înțelepciunii
sabie a puterii...

(*Eu, adică el*)

Cuvintele „de neînțeles" reprezintă o aluzie la Ef. 6, 17: „Luați și coiful mântuirii și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu" (*Biblia 1939*). Nichita își asumă aici în mod explicit ipostaza de martir[408] al cuvintelor, care hrănește pe alții cu poe-

[408] Ne amintim că și în finalul *Elegiei a zecea* se referea la „martiri odihnindu-se pe ruguri". A se vedea comentariul meu de mai sus sau de aici:

zia sa, cu viața sa. Dar sugerează și faptul că necuvintele poeziei – înțelesul ascuns în cuvinte – sunt tainice, după modelul cuvântului lui Dumnezeu, adică după modelul cuvântului adânc, adesea obscur și tainic, al Sfintei Scripturi, plin de înțelegeri dumnezeiești care trebuie descoperite prin efort și iluminare.

Fac o paranteză teoretică. În privința necuvintelor, s-a observat că

> „termenul de *necuvânt* nu este, de altfel, o invenție absolută a lui Nichita Stănescu. El este folosit la noi, pentru prima oară, în definirea poeziei, de Lucian Blaga, care prelua, la rândul său, sugestia rilkeană a neîncrederii în cuvânt: «S-a spus că poezia ar fi o artă a cuvântului. Dar poezia e o artă a cuvântului numai în măsura în care e și o artă a necuvântului. Într-adevăr, tăcerea trebuie să fie pretutindeni prezentă în poezie, cum moartea e necurmat prezentă în viață»"[409].

Între cei doi poeți există, desigur, diferențe de înțelegere a necuvântului. Pentru unul este tăcerea din cuvânt, pentru celălalt este acea parte a semnificatului care nu transpare automat prin simplul enunț, un adânc abisal al semnificației. În ultimă instanță, putem accepta însă că tăcerea lui Blaga tinde spre o interpretare asemănătoare cu cea instrumentată de Nichita Stănescu.

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/09/reintoarcere-la-nichita-24/. Acest comentariu a intrat în cartea mea, *11 elegii (comentariu literar)*, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/.

[409] Oana Chelaru-Murăruș, *Nichita Stănescu – subiectivitatea lirică. Poetica enunțării*, Ed. Univers, București, 2000, p. 166.

Ba chiar o poezie din acest volum ne confirmă că o astfel de apropiere este posibilă:

Să văd dacă se vede,
eu gheară de pisică
mi-am pus, prelungi, drept gene
la pleoapa mea antică.

Și-un muget gros de taur
continuă sprânceană
culcat peste privirea
mea, dreaptă, caldeeană.

– Eii, ce vezi, spune-ne, spune-ne!
– Văd cuvinte.
– Spune-le, spune-le!
(Eu tac sub ciocârlii ca și-nainte)

(*Ce?*)

Mai mult decât atât, putem considera necuvântul ca o problemă a poeziei moderne sau pe care poezia modernă a ridicat-o în mod deosebit. Când Nichita a spus – după cum am văzut puțin mai devreme[410] – că „poezia folosește cuvintele din disperare. Nu se poate vorbi despre poezie ca despre o artă a cuvântului, pentru că nu putem identifica poezia cu cuvintele din care este compusă”, în mod evident, nu s-a referit numai la poezia sa, ci s-a referit la un fenomen cu mult mai vast, pe care modernii l-au sesizat și l-au pus în discuție.

[410] A se vedea și: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/14/reintoarcere-la-nichita-57/.

Aluziile lui Nichita la Baudelaire și la simboliști nu sunt superflue. În această privință, ne-au reținut atenția și sesizările lui Ion Pillat, despre un Baudelaire care nu mai este „poetul decadent, cum l-a văzut majoritatea contimporanilor săi și critica secolului al XIX-lea”, ci „poetul mistic și catolic, creatorul unei ordini spirituale noi și, în același timp, păstrătorul celei mai curate tradiții franceze”[411]. Care este „urmașul cel mai autentic al lui Racine, prin luciditatea analizei patimii umane, dar și cel mai racinian mânuitor al versului francez, al alexandrinului tradițional”[412]. Ba chiar este „cel mai medieval dintre moderni”[413], a cărui inspirație e „contemporană a lui Dante și Villon, ca și a lui Balzac și Dostoievski”[414].

Și, adaugă Pillat:

> „am văzut pe un Baudelaire, pe un Claudel, pe un Valéry, priviți la un moment dat ca revoluționari de contimporanii ancorați în litera moartă a imitării, fiind, în realitate, adevărații stegari ai tradiției franceze”[415].

În acest sens cred că putem să îl receptăm și pe Nichita Stănescu, „revoluționarul” inventator al necuvintelor, care este însă un stegar al tradiției poetice românești. Ne amintim și ce spunea el însuși în *Președintele Baudelaire*[416]: „El a deplâns alături

---

411 Ion Pillat, *Portrete lirice*, ediție îngrijită și prefață de Virgil Nemoianu, EPLU, București, 1969, p. 131.

412 Idem, p. 141.

413 Idem, p. 147.

414 Idem, p. 148.

415 Idem, p. 300.

416 A se vedea poemul reprodus mai sus sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/02/reintoarcere-la-nichita-51/.

de mine/ situația jalnică a albatroșilor/ și rărirea în lume a codrilor de simboluri,/ degradarea cuvântului și versul alb”. În cazul unui poet mare, așa cum e Nichita, cea mai mare revoluție pe care o produce în poezie este...el însuși. Inovațiile la nivel poetic sunt urmarea faptului că se pune pe sine în versuri. Sufletul său „cu lumină proprie” (parafrazez un vers din *Înserare de toamnă*).

Dar e adevărat că, la Nichita, semnificația necuvintelor tinde spre o înțelegere mai adâncă decât la predecesorii lui. Și adâncimea acestei semnificații vine, cred eu, din intuirea unei înțelegeri apofatice. Din a nu căuta să epuizeze fântâna cuvântului și a vrea să-l definească mai degrabă negativ, spunând ceea ce nu este. Și ce nu este cuvântul? Cuvântul nu este semnificația lui imediată, nu se limitează numai la atât. Cu atât mai mult poezia nu este „cuvintele din care este compusă”, nu este suma semnificațiilor acestor cuvinte sau înlănțuirea sensului lor imediat. De aceea, cuvântul e și necuvânt, e și nevăzut, nu numai ceea ce se vede și se înțelege din el.

Pe puntea cuvintelor se poate traversa dincolo de semnificația lor contingentă prin necuvinte, adică prin înțelesul lor superior, transcendent. Însă, pentru a scrie cu necuvinte o poezie metalingvistică, trebuie ca scrisul tău să aibă un conținut metalingvistic. Pentru că, în teorie și intenție, mulți vor, dar puțini pot.

Poemul intitulat *Necuvinte* (din vol. *Un pământ numit România*) tocmai această intuiție superioară despre cuvânt și poezie încearcă să o descrie: „Acel cuvânt îl visez/ care a fost lanceputul lumilor lumii,/ plutind prin întuneric și despărțind/ apele de lumină”. Am comentat deja poezia, altădată[417].

---

[417] Aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/11/poezie-si-teologie-cu-nichita-stanescu/.

Aceste cuvinte le-a visat Nichita dintotdeauna: „să stăm de vorbă, să vorbim, să spunem cuvinte/ lungi, sticloase, ca niște dălți ce despart/ fluviul rece de delta fierbinte,/ ziua de noapte, bazaltul de bazalt (*Cântec*, vol. *O viziune a sentimentelor*). Cuvinte ce repetă, „într-un vârtej aproape văzut,/ structura materiei, de la-nceput" (*Poveste sentimentală*, în același volum). Diferența de perspectivă față de primele volume constă numai în faptul că, acum, poetul a ajuns la concluzia că aceste cuvinte ar trebui să se numească mai degrabă necuvinte.

Citind cu atenție primele capitole din *Facerea*, Nichita a observat câteva lucruri importante. Și anume că Dumnezeu a creat lumina, nu și întunericul. Întunericul era ceea ce nu era, ceea ce nu exista, nu era adus întru ființă. Întunericul nu era lumină și nu era nici altceva. Iar pe toate câte le-a creat, Dumnezeu le-a creat ziua, pe lumină. Așa cum Hristos va propovădui ziua, la lumină, cuvintele mântuirii și va face minuni tot ziua, în văzul tuturor. Același Cuvânt al lui Dumnezeu zidește toată făptura în lumină și Se arată pe Sine în lumina zilei, învățând pe oameni Evanghelia și lucrând minuni.

De aceea și Nichita vede că toate lucrurile din univers iau naștere în lumină și din lumină:

Acel cuvânt îl visez /.../
născând pești în ape și născând
ape și lumini în lumină,
născând pești în ape și născând
ape și lumini în lumină...

Visez acel laser lingvistic
care să taie realitatea pe dinainte,
care să smulgă întruna luminii
partea ei de apă, cu pești.

Acest cuvânt, laser lingvistic, pătrunde până la măduva ființei, întrucât a putut să despartă lumina creată de Dumnezeu de întunericul celor ce nu sunt și n-au fost vreodată. Așa cum spune Domnul prin glasul Sfintei Solomoni, mama Sfinților frați Macabei:

> „căutând la cer și la pământ, și văzând toate cele ce sunt într'însele, să cunoști că *din ce n'au fost* le-au făcut pre ele Dumnezeu" (2 Mac. 7, 28, *Biblia 1914*).

> „uită-te la cer și la pământ și la toate cele ce sunt într'însele, și cugetă că Dumnezeu le-a făcut *din nimic*" (Idem, *Biblia 1939*).

Aces cuvânt, laser lingvistic, pe care îl visează Nichita, poate să pătrundă până acolo unde lumina creată „se face din nou/ întuneric". Adică până acolo unde izvorăște creația. Dar acest cuvânt este dumnezeiesc, nu este omenesc. Tocmai de aceea, mai bine să-l numim necuvânt...Ceea ce dorește poetul este o apropiere, o întrezărire, cât de palidă, a puterii creatoare dumnezeiești. O întipărire a acestei puteri și în el, în poezia sa, la nivelul său uman.

Despre vol. *Un pământ numit România*[418], cu toate că titlul a putut și încă poate părea unora „propagandistic", Alexandru Condeescu spunea – și subscriu – că este o „carte insuficient prizată de critică[,] deși conține poezii din cele mai remarcabile ale poetului"[419]. Eu cred în patriotismul sincer al lui Nichita Stă-nescu, care n-are nimic de-a face cu abjecția comunistă sau cu

---

[418] Folosesc și: Nichita Stănescu, *Un pământ numit România. Versuri*, Ed. Militară, București, 1969.

[419] *Cf.* Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, vol. I, op. cit., p. 68.

fantasmele lui Ceaușescu. Iubirea de țară era o trăire sfântă pentru el, un loc de refugiu chiar, când sentimentele îi înghețau de frig. Și multe din poemele acestui volum mărturisesc despre o adâncire a poetului în suferință, în singurătate (lăuntric se simțea foarte singur), în dezamăgire și chiar descurajare.

Iubirea de țară, de strămoși, de tradiție e un loc de scăpare, atunci când

Nu mă mai face frumos nici tristețea,
nici amurgul, nici foamea,
nici inima altuia, nici copacii altuia,
nici strada goală de tine,
nici caii, nici iarba,
nici pietrele,
nici cuvântul prin ale cărui
vocale
pot să privesc
ca prin niște orbite goale.

(*Cântec I*)

Prieteni sinceri și care să-l înțeleagă nu prea erau, iubita „nu mai era de mult acasă” (*Într-o după-amiază de toamnă*). Femeia are „tâmpla/ rece ca-ntotdeauna /.../ Și-n loc de inimă ne bate luna” (*Cântec III*). Dar „când mi-am întors spre tine chipul/ văzui doar un schelet ce-l lustruia/ nisipul” (*Muzica*). Omenirea e goală de umanitate („Nu locuiește nimeni pe acest glob”) și suferă „de atâta trăită neviață”. Iar viitorul se preconizează a fi „arămiu/ Cu vedere la vid” (*Invitație către o nimfă*). Sentimente grele îl încearcă: „își zbate sinele în sine/ în lucruri pân’ la jumătate.// Și în cuvinte pân’ la sfert/ și-n necuvinte nici atâta”

(*Existență, tu*). Încât „și-această inimă străină, din mine,/ o las drept plată între monezi și trec” (*Într-o după-amiază de toamnă*).

Eminescianizează cu sentimente proprii, stănesciene:

Cer stătea lungit pe cer,
adormind o tandră moarte
în albastru, și în negru,
din aproape, din departe. /.../

Unde mă sfârșeam, de unde
începuseși viața tu,
n-am știut-o, nu vor ști-o
orele de-atunci, de-acu!...

(*Timp stătea lungit pe timp*)

Refugiul îi este în poezia mare sau în istorie: „Și brusc trecutu-mi pare viitor/ și urc spre secole latine/ și-aud un ding, un dang sonor/ al frunzelor foșnind prin mine” (*Aerul*).

Vrea să fie nins, privind zăpada ca pe un simbol al curăției și nevinovăției, asociindu-l cu sărbătoarea Nașterii Domnului: „O, lerui ler, zăpadă, zăpadă,/ formă albă a cerului căzându-mi pe frunte /.../ hlamida mea de domn, zăpadă...” (*Colindă de țară*). Ninsoarea i se pare chiar „un înger doborât din rai/ sub o formă prematură de zăpadă” (*Azvârlire de lance*). Și: „sunt zăpezi eterne, dorurile mele” (*Confirmare*). Iar Dumnezeu îi va da să treacă din lumea aceasta într-o zi de decembrie, când cădea prima zăpadă. De asemenea, iubirea de țară și de poporul său îl motivează să scrie mai departe:

Mă mut în lup

sfântă maică Putna,
tu, biserică de piatră
care ai crescut din mâinile două
ale lui Ștefan cel Mare
care stătea în genunchi
și cu ochii la cer.

Cred că Nichita avea în minte o imagine anume a Sfântului Ștefan. Adică aceasta[420]:

[420] *Cf.*

http://www.historia.ro/sites/default/files/s4.jpg.

Ea îl reprezintă pe „Ştefan cel Mare, aşa cum apare el înfățişat într-o miniatură din *Tetraevangheliarul* de la Mănăstirea Humor (din anul 1473). Ştefan este reprezentat în genunchi, oferind *Tetraevangheliarul* Maicii Domnului şi Pruncului Iisus. *Tetraevangheliarul* a fost descoperit în anul 1881 de către cărturarul [Episcop] Melchisedec, care îşi exprima opinia că miniatura cu pricina este «adevăratul şi autenticul portret al marelui Ştefan!» (în *Analele Academiei Române*)", *cf.*

http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/ce-s-luptat-tefan-cel-mare-turcii.

Iar Nichita se mută în lup

De durere, de singurătate,
de grija pentru țară,
de anume,
de ciudată boală
de organe ținute în afara trupului
și numite codru verde,
în care toamna se pierde
și în care lupii, corbii
cu un nume zic,
zăpezii, ierbii.

Mă mut în lup
sfântă maică, Putna,
în turla ta zidită de mâini
invidiate astăzi de stafii;
vin și mă atârn
dar nu bat ding-dang
ci urlu,
pentru că în turla ta nu bat clopote
ci bat [latră] lupii.

De singurătate, de dare cu țara
iată-mă viind la tine
cu tristețile ciorchine
cu privirile dulbine [ape adânci][421]

---

[421] Aici, privirea e comparată cu un ochi de apă adâncă și tulbure.

Am întâlnit termenul *dulbină* și în poemul *Sincopă*, din vol. *Oul și sfera*: „E o bulboană, un vârtej, o dulbină:/ vorba sunt, vorba ești”. A se vedea:

cu vorbirile haine
și cu oasele mulțime
ca să mă iubești pe mine,
pe mine și doar pe mine
care sunt una cu tine. /.../

Sfântă Maică Putna, nu-mi plac lupii,
nici zăpada cu urme
de labe de animal.
Mă mut în lup
pentru că este vremea
schimbării lupilor
în clopote.

Nu îi plac lupii, adică cei care sfâșie și pradă, dar se mută în lup pentru a fi clopot. Se preface într-un lup al poeziei, care urlă pentru ca să bată clopotele, spre trezirea celor căzuți în inerție. Această declarație poetică cred că poate fi pusă în legătură cu „sentimentul că apocalipsul a fost demult, de foarte mult, și că amintirea lui poate fi considerată numai ca o sursă a cuvintelor reci, neschimbate în urlet”, cuvinte prin care el prefațează volumul următor, *În dulcele stil clasic*.

Dar să ne întoarcem la poezia de mai înainte, *Mutarea în lup*:

Înainte de a mă naște
mi s-a povestit viața mea de-acum
atât de amănunțit în durerile și-n revelațiile ei,
atât de amănunțit în corpurile și-n trunchiurile ei,
atât de amănunțit în relieful și-n schimbările ei

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/09/14/reintoarcere-la-nichita-47/.

atât de amănunțit în *magnetul de zăpadă* al ei,
încât pe negândite am devenit ea,
am devenit totuna cu povestirea vieții mele,
cu dinaintea povestirii vieții mele,
și din ascultător am devenit ascultat
și deodată
eu însumi am fost cel care povestea,
fiind încă de pe atunci
de mine însumi strigat,
ca să mă aud cu urechea de acum. /.../

Voi, lupilor, clopote la Putna de piatră
de veche vechime,
pentru zidirea ne-ngenunchiată
mă mut în voi și mi-e bine.
Ca să se știe că *nu au murit*
bărbații în această țară
și nici ce e vechi, ce e mit
și nici ce se va naște a doua oară.

Sfântă maică Putna,
mă mut în lup
în numele oilor mă mut în lup,
ca să nu mai fie trist ciobanul
care-și ridică aleanul
într-o lună cât tot anul
luându-și nuntași
brazi și păltinași
preoți munții mari,
paseri lăutari
păsărele mii
și stele făclii.

Nu cred că mă înșel dacă afirm că, într-un fel, Nichita ne pregătește pentru cum trebuie să înțelegem volumul următor, *În dulcele stil clasic*. Poetul care are *magnet la zăpadă* (adică dragoste și dor de curăție, de lucruri vechi și sfinte), știe că nu a murit și nu moare *„ce se va naște a doua oară"*, în Împărăția lui Dumnezeu. El crede cu tărie că viața lui are un sens, că existența lui are un scop anume, sens și scop pe care nu dorește să le abandoneze, în ciuda faptului că îi este tot mai greu să lupte.

Pentru aceasta, „în numele oilor mă mut în lup/ ca să nu mai fie trist ciobanul" din *Miorița*. Pentru că în România dăinuie încă dragostea pentru ce e vechi și sfânt și nu sunt numai frați ucigași. Deși cei din a doua categorie par mult mai mulți.

Un pământ numit România e, la rândul său, tot o doină-colind-baladă-elegie:

I

Și-a venit un nor cu coarne
peste sufletul meu, doamne,
să mă-mpungă a venit
numai chiar din infinit.

Și-a venit un os subțire
dintr-o altă-naltă fire
dat cu fluier supt de sunet
și cu fulger fără tunet.

A venit la mine nimeni,
săruri și piper și chimeni,
verdele din frunza smulsă
laptele din țâța scursă
și mi-au pus la pleoape-un fel

de vedere de cercel
și în inimă nisip
și pe chip altfel de chip,
voind nevăzuta hidră
să mi-o-ntoarcă-n sus, clepsidră.

Nemaivrând în mine sânge,
ochiului i-au dat a plânge
tot cu luna lacrimă
cu stelele patimă.

A venit la mine „DA”
care tocmai învia
și-a venit la mine „NU”
de însumi vărsat în tu.

Au venit să îmi propună
ca să fiu la noapte lună
și-ntre coaste să îmi fiu
alergare de-argint viu,
de aur, de platină
de stejar, de paltină,
de cuvânt, de necuvânt,
neștiind că sunt pământ.

II

Atârnat de ploaie ca vântul de nori
ca negru de aripa neagră.
Bate bătrânul fâlf, bate,
zboară bătrânul pe sub pământ
printre viermi și rădăcinile minunate

fâlf, printre rădăcinile minunate
ale stejarului, ale plopului, ale gutuiului,
ale prunului, arinului,
ale nuștiucuiului
și-ale nuștiucinelui.

III

Duceți trupurile. Un dulce dor
mă paște-n câmpul de mohor:
neînșăuat,
nepotcovit, neînjugat.
Duceți trupurile. Să se lase
albul cel mai alb pe oase,
să îmi fie duhul ghimp
rupând pielea de pe timp.

Duceți trupurile. Fie
spartă coasta-colivie,
inima să iasă-afară
la vedere peste țară.

Duceți trupurile, Doamne,
să ne dezbrăcăm de haine,
cum e apa dezbrăcată
de izvorul care-o poartă
și se-mbracă-n cel ce-o bea
însetat de setea sa
dar rămâne tot neud
de la Nord până la Sud.

Trupurile! Nu vederea

cea căzută-n ochi ca mierea
nici auzul, nici mirosul
locuind în trup ca osul.
Duceți trupurile. *Vină*
peste noi din nou lumină.

Duceți trupurile. Bate
mulțime-n singurătate.

IV

De două mii, pământul, de ani
se îngrașă cu trupuri
din trupurile noastre
născând mereu copaci.

De două mii de ani acest pământ
din trupurile noastre face parte.

Noaptea, în lanul cel de grâu
când fluier herghelia din prundișuri
suntem de față eu și tu
și tu și tu,
viii și morții laolaltă.

Un nod e-n viață. Restul
frânghiei spânzură în jos.
O mie de strămoși atârnă-aici
de fiecare suflet.

Străbunii dorm,
apele curg,

luna răsare
și apune.
Pământ de carne ești,
pământ de carne...
Pentru un om, o, câtă lume!

Pământ atârnând înapoi cu morții tăi,
tu care-mi începi direct din spinare,
pământ de carne, de mii de ori
sărată sub șei de sare.

Pământ de carne, bun de mâncare,
pământ de *oase străluminând*
o, ce miros violent,
ce sfântă duhoare
de diamant au pietrele tale,
pământule de pământ!

Am să te-ngraș la rândul meu
cu mine,
lăsându-ți doar scheletul alb
să-ți fie verighetă-n jurul râurilor,
pământ de carne,
pământule de pământ.

Îl îmbie „un dulce dor” de moarte, pentru că știe și simte că moartea nu este veșnică. Viziunea morții nu e însoțită de spaimele lui Emil Botta. Cel ce este pământ (*cf*. Scripturii: „pământ ești și în pământ te vei întoarce”, Fac. 3, 19, *Biblia 1914*) este însă și „alergare de-argint viu...de cuvânt, de necuvânt”. Trupul este pământ și trupurile se vor duce: „Duceți trupurile”.

Le vom dezbrăca, ca pe niște haine („Doamne,/ să ne dezbrăcăm de haine,/ cum e apa dezbrăcată”...), așa cum spune psalmistul: „toate ca o haină învechi-se-vor; ca un veșmânt le vei schimba” (Ps. 102, 27, *Biblia 1939*).

Sau, în poezia lui Dosoftei: „Și ca haina ponosâtă/ Când le-a hi vremea sosâtă,/ Li s-a destrăma făptura/ Din hire [fire], ca vechitura./ Și li-i depăna ca tortul [ca pe firul tors, ca pe țesătură]/ de se vor schimba cu totul” (Ps. 101, 95-100). Însă, mai mult decât în Scriptură, Sfântul Dosoftei insistă pe această imagine, în Psaltirea sa versificată: „Și Tu, Doamne, cu cuvântul/ Dintăi ai urzât pământul,/ Și ceriurile ce-a înalte/ Sunt de mâna Ta lucrate”.

Dumnezeu apare ca un Țesător dibaci, Care urzește/ lucrează/ țese cerurile și pământul ca pe niște mătăsuri sau pânze, pe care apoi tot El le va destrăma/ le va depăna țesătura, dar nu pentru a o desființa, ci pentru a o „schimba cu totul”, prin transfigurare, făcând-o textură veșnică. Reamintesc că am descoperit această imagine poetică și la Ștefan Petică[422], dar mai ales la Arghezi[423].

La Nichita, „ne dezbrăcăm de haine[le trupului],/ cum e apa dezbrăcată/ de izvorul care-o poartă/ și se-mbracă-n cel ce-o bea”. Haina trupului pe care noi o dezbrăcăm o bea pământul și „rămâne tot neud/ de la Nord până la Sud”. Însă „izvorul” care poartă apa rămâne, rămâne și „vederea” care este „-n ochi ca mierea”, și auzul și mirosul „locuind în trup ca osul”. Adică

---

[422] A se vedea comentariul meu: https://www.teologiepentruazi.ro/2014/04/27/poezia-lui-stefan-petica-15/.

[423] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/03/tudor-arghezi-si-dorinta-de-revelare-a-lui-dumnezeu-2/.

sufletul și simțurile lui duhovnicești rămân după ce pământul trupului se îmbracă în pământ.

Rămân și „oase străluminând”, dacă mai înainte a fost „să se lase/ albul cel mai alb pe oase”. Și dacă duhul a fost în om „ghimp/ rupând pielea de la timp”. Dacă duhul sau conștiința lui a fost un ghimpe viu în ființa sa (*cf.* Ps. 31, 4, *Biblia 1914*), care l-a făcut să se ridice deasupra materiei și deasupra timpului.

Ortodoxă este, la Nichita, și imaginea care așază „viii și morții laolaltă”. Noi nu ne înstrăinăm unii de alții, moartea nu ne desparte. Tocmai de aceea, „o mie de strămoși atârnă-aici/ de fiecare suflet”. Observația conținută în versul „Pentru un om, o, câtă lume!” o făcuse și Arghezi, altădată, în poezia *Un plop uscat*:

Atâta cer pentru atâta sat!
Atâta Dumnezeu la un crâmpei!
Un greiere de om stă-ngenunchiat
Cu cobza-n rugăciunea ei.

Tu te închini și mai nădăjduiești,
Fărâmă de ceva ce ești,
Și glasul tău cântat ți se îngroapă
Ca-n heleșteu un strop de apă.

În poemul lui Nichita, „duceți trupurile” devine un refren. „Duceți trupurile. Vină/ peste noi din nou lumină”.

Despre volumul *În dulcele stil clasic*, Eugen Simion spune că, prin el

> „și, apoi, prin volumele ulterioare, [poetul] părăsea stilul sublim al modernității, deschizând astfel calea post-modernității. [...]

Concluzia: despărțirea de postmodernitate [sic] începe, în cazul lui Nichita Stănescu, prin reciclarea stilurilor tradiționale (*în dulcele stil clasic*) și prin respingerea ideii de poezie ca artă a cuvântului. [...]

Cu *11 elegii* (1966) poezia lui Nichita Stănescu intră în faza ei reflexivă, conceptualizantă [...] în inima metafizicului. [...] A treia fază a lirismului nichitian este aceea din *În dulcele stil clasic* (1970). Nichita Stănescu încearcă să se despartă, aici, de modelele modernității [...] și să rescrie (să recicleze, cum zic teoreticienii postmodernismului [...]) unele fantasme vechi ale poeziei, cu precădere fantasmele (vederile) și miturile romantismului și chiar acelea ale liricii dinainte.

Postmodernismul românesc, în latura lirică, debutează probabil cu această carte în care ludicul, vizionaristul, manieristul Nichita Stănescu reabilitează un număr de specii corupte de timp (romanța, de pildă, sau mica elegie erotică) și împinge jocurile limbajului foarte departe.

În al doilea rând, el destructurează voit discursul liric [...]. Este vorba de un discurs liric în care pătrund interjecțiile, prozaicul, discursivul [...] ritmul este rupt și [...] poemul arată foarte curios: o suită de notații care nu mai țin de nicio regulă, ca o respirație astmatică”[424].

Însă această perspectivă reprezintă o distorsionare a felului în care înțelegea poezia Nichita Stănescu, născută din dorința expresă a criticului de a-l apropia de contemporaneitate, de a-l face să avanseze în...epoca poetică următoare. De altfel,

[424] *Cf.* Nichita Stănescu, *Opere 1. Versuri*, ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, prefață de Eugen Simion, Ed. Univers enciclopedic, București, 2002, p. VI, XI, XXI-XXIII.

aceasta e o „boală” veche și foarte grea a criticii românești, de care nu știu dacă va dori să se vindece vreodată. Dacă i-ar putea sta în față fostul coleg de școală, ar fi cât se poate de neplăcut surprins că eforturile sale lirice au fost atât de prost înțelese.

Eugen Simion se află, din păcate, într-o mare eroare. Și nu numai el, desigur, ci toți cei care împărtășesc această optică – între care și Corin Braga care susținea chiar că *În dulcele stil clasic* e un volum în stil postmodern, asemenea *Levantului* lui Mircea Cărtărescu[425].

În primul rând, poezia ca artă a cuvântului fusese respinsă încă de simboliști, situați la începutul modernității poetice. Fenomen poetic (mă refer la simbolism) pe care Nichita Stănescu l-a cercetat cu mare atenție și chiar putem spune că se declară un continuator al descoperirilor epocale ale reprezentanților săi, începând cu Baudelaire.

În al doilea rând, Nichita folosea *dulcele stil clasic* de foarte multă vreme. A recurs la el, de-a lungul volumelor sale de versuri – iar eu am semnalat, mai sus, în comentariul meu, mai multe poeme de acest fel – cu scopul de a-și găsi o matcă poetică proprie, nicidecum cu acela de a recicla stiluri poetice. Și nu are nici în acest volum absolut nicio intenție de reciclare a stilurilor poetice tradiționale.

Un poet modern se creează pe sine, se construiește pe sine folosind tradiția, el nu are ideea să recicleze poezia anterioară, ca și cum aceasta ar fi formată din deșeuri care au nevoie să fie aruncate în foc și reinventate sub altă formă și fără niciun conținut semnificativ. Marii noștri poeți moderni s-au format întemeindu-se pe tradiția poetică și ducând-o mai departe, for-

---

[425] Corin Braga, *Nichita Stănescu. Orizontul imaginar*, Ed. Imago, Sibiu, 1993.

A se vedea și articolul meu de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/10/despre-levantul/.

mând ei înșiși tradiție. Lucru ce nu afectează cu absolut nimic faptul că ei sunt niște individualități poetice foarte puternice, niște caractere poetice unice, fiecare în felul lui. În mentalitatea și în vocabularul lor nu încăpea ideea sau termenul de reciclare, care i-ar fi oripilat.

E posibil ca și titlul volumului, *În dulcele stil clasic*, să fi produs confuzie, inducând în eroare critica literară, fiind luat drept o declarație de intenție. Cu alte cuvinte, s-a crezut că poetul își declară deschis dorința de a pastișa stiluri poetice „clasice”, mai ales pe cel romantic. E o confuzie, după cum am mai spus. Nichita Stănescu nu s-a apucat de reciclări stilistice de tip postmodern începând cu acest volum, ci *dulcele stil clasic* i s-a părut forma poetică cea mai potrivită, acum, pentru a-și exprima o anumită stare de spirit, în care predominant este sentimentul, copleșitor de dureros pentru poet, al dezamăgirii în dragoste.

O anumită adiere eminesciană și romantică străbate prin poemele acestui volum, dar cred că, din mijlocul singurătății de care se simțea chinuit, poetul încearcă un...dialog, cu mult vechii de romantici. A mai apelat, de altfel, la acest procedeu – din diferite motive – și în trecut, nu e prima dată.

Să privim, spre exemplu, o „reciclare” din vol. *O viziune a sentimentelor*:

Cum pluteam printre coloane,
în vârtejuri diafane,
trupul tău lipit de pieptu-mi
sufletul mi-l străbătuse.

O, te uită,-ntoarce-ți văzut,
ce-mi răni cu geana neagră
tâmpla arsă, mintea dusă

în lagunele sărate.

Parcă într-o zi cu soare
ce-l lovisem cu privirea
își turti rotundul aur
și veni atât de-aproape,

că-l răcii cu răsuflarea,
cu privirea modelându-l
într-o tânără femeie
aromită, visătoare.

O, pe-un pat de nouri negri
stă întinsă o femeie.
Trup de aur, sâni de aur,
stă întinsă o femeie.

Nourii plutesc aproape
și ea dormea împietrită,
și împing pe boltă norul
cu bătaia inimii.

(*Dansul*)

Și acum să ne întoarcem la vol. *În dulcele stil clasic*:

Scoate-mi pielea de pe mine
poate vrei o amforă,
poate vrei să bei dulbine
Doamnă Verde Camforă.

Poate că le este sete
ale dumneavoastror plete,
poate că vă sunt uscate
paișpele cel de carate.

Poate că vă este talpa
nepupată mult prea alba
și nesupt vă este sfârcul
și mult pre puțin – pre multul.

Beți din cupa mea de piele
Doamnă, numai vinuri grele
Doamnă, numai vinuri roșii
Doamnă, numai vinuri verzi
Doamnă, numai vinuri albe
căci vă stau covor sub talpe
și la mânuri stau inel,
vâna mea vă e cercel. [etc.]

(*Dulce cupa mea de piele*)

*

Dintr-un bolovan coboară
pasul tău de domnișoară.
Dintr-o frunză verde, pală
Pasul tău de domnișoară.

Dintr-o înserare-n seară
pasul tău de domnișoară.
Dintr-o pasăre amară
pasul tău de domnișoară.

O secundă, o secundă
eu l-am fost zărit în undă.
El avea roșcată fundă.
Inima încet mi-afundă.

Mai rămâi cu mersul tău
parcă pe timpanul meu
blestemat și semizeu
căci îmi este foarte rău.

Stau întins și lung și zic,
Domnișoară, mai nimic
pe sub soarele pitic
aurit și mozaic.

Pasul trece eu rămân.

(*În dulcele stil clasic*)

Care e diferența între cele două stiluri clasice, aflate la distanță de câteva volume unul de altul, în alte etape poetice?

Diferența e că, în cazul celui dintâi, poetul era un romantic entuziast, împingând norii cu bătaia inimii, pe când acum e un romantic dezamăgit, care a înțeles pretențiile infinite ale Doamnei Camfore (amară). Sau faptul că orice domnișoară pe care a zărit-o pentru o secundă în undă (adică i s-a părut a fi cineva deosebit în această lume în care toate trec) nu reprezintă, de fapt, nimic nou sub soare: „mai nimic [nou]/ pe sub soarele pitic". Un soare pitic pentru o lume pitică, cu caractere pitice.

Diferența e ca între prima parte din *Scrisoarea IV* și a doua parte din *Scrisoarea IV*.

Eminesciană este credința că ea, femeia ideală, trebuie să existe:

De ce nu m-aș putea uita înfiorat
la brațul tău suav, când dormi,
atât de bine tu mirositoareo,
cu ochi închiși, enormi.

De ce n-aș crede că vin zeii
călări pe lungi miresme
ca să-și depună umbra lor
la tine peste glezne...

De ce n-aș crede că existi
tu ce respiri în unde,
tu singură, *văzuto doar cu ochiul*
triunghiular, din frunte.

(*Mult vechii de romantici...*)

Dar aceste versuri sunt „prefațate” de altele, din volumul anterior:

Deodată au venit pe sub copaci.
Duceau cu ei o chitară
care lăsa în seară
o umbră grea, *triunghiulară* /.../

Când mi-am întors spre tine chipul
văzui doar un schelet ce-l lustruia
nisipul.

O, draga mea, iubita mea,
femeia mea,
bine-ai venit *dintotdeauna*.
Ți-am sărutat arcada, sternul,
osul suav ce-mpodobește mâna,
scheletul clipei străbătând eternul...

(*Muzica*, vol. *Un pământ numit România*)

Aceste poezii, însă, nu sunt pastișe. Cel mult se poate spune că Nichita curge, cu undele sale poetice, cât se poate de originale, pe un fond melodic care, difuz/ vag/ îndepărtat, oarecum melancolic, amintește de *dulcele stil clasic*. Dar niciunul dintre poemele din acest volum nu reprezintă cu adevărat pastișări ale vreunui poet mare sau gen poetic clasic, așa cum i s-a părut lui E. Simion și altora. Cât despre pastișări de tip postmodern nici nu cred că poate fi vorba. Aceasta e cea mai slabă „analiză" a criticului pe care am citit-o vreodată.

La un moment dat, chiar poetul s-a definit ca fiind un romantic întârziat. Dar aceasta ține de structura sa poetică, nu de intenții de „reciclare" stilistică postmoderniste. În niciun caz nu este vorba despre intenții poetice de natură postmodernă. Nichita Stănescu nu încearcă să se despartă de modelele modernității, pentru că el nu a vrut să se rupă de aceste modele, ci să ducă modernitatea poetică mai departe. Să o ajute să ajungă la scopurile pe care și le-au propus pionierii ei și care, într-o anumită măsură, s-au pierdut pe drum (cel puțin cred că Nichita avea această impresie).

Nichita Stănescu nu și-a propus și nu a ajuns să fie niciodată altceva decât poet modern – Ștefania Mincu propune ter-

menul *post-modern*, care nu e echivalentul lui *postmodern* și care menține, de fapt, poezia lui Nichita în sfera modernității.

Nu mi se pare că, în acest volum, Nichita se desparte de modelele modernității mai mult decât în *Obiecte cosmice*, în *Oul și sfera* sau în *Necuvintele*, dacă e să intrăm în logica lui E. Simion. Personalitatea poetică atât de distinctă a lui Nichita Stănescu – care evoluează, însă, în propria sa matcă –, poate crea, recunosc, anumite efecte poetice surprinzătoare, în raport cu ce se cunoaște din tradiția poeziei moderne, dar ele nu indică neapărat îndepărtare de modelele modernității și intrare în postmodernitate.

Cred că exegezei literare, chiar și fără să vrea, îi fuge privirea în viitor, motiv pentru care face apropieri urmărind exclusiv felul în care evoluează literatura, dar pierzând din vedere structura psiho-poetică a autorului. Chiar dacă ar fi trăit în interbelic, Nichita ar fi urmat aceeași evoluție poetică, având aceleași obsesii lirice, fără să se învecineze cu postmodernismul. Dimpotrivă, mie mi se pare că Nichita Stănescu e unul dintre poeții care anunță cel mai puțin postmodernitatea. Dacă nu ar fi existat schimbările socio-istorice care să motiveze apariția postmodernismului literar, existența poetică a lui Nichita era ultima care să îndrume poezia într-o asemenea direcție.

Nichita Stănescu e un metafizic, un obscur, chiar ermetic pe alocuri, de la primul până la ultimul volum (chiar dacă stilul său poetic se mai schimbă, pe parcursul evoluției sale), a cărui înțelegere asupra poeziei diferă categoric de teoriile postmoderne. Postmodernitatea poate să și-l revendice în aceeași măsură în care poate să-l revendice pe...Cantemir, spre exemplu. Adică totul ține de fantezie și de speculația critică.

În fine, ceea ce i se pare lui E. Simion a fi o ruptură categorică de volumele anterioare, mie nu mi se pare deloc a fi așa. Între toate volumele lui Nichita există o dulce continuitate tot

pe atâta pe cât există și o metamorfoză evolutivă poetică a autorului absolut inevitabilă, cât se poate de firească.

Iarăși trebuie să observ că exegeza literară obișnuiește, adesea, să sublinieze, să scoată în evidență cu obstinație ceea ce e nou, ceea ce e deosebit față de ceea ce era înainte. Uneori ajunge însă la exagerări ridicole, sugerând schizoidii – pe care nu le poate explica – ale unui autor, care nu mai are legătură cu el însuși de la o etapă poetică la alta sau de la un volum la altul. Căci a susține că, după *Un pământ numit România*, Nichita a trecut la experiențe poetice de tip postmodern, înseamnă a-l face ipocrit pe poet.

Spuneam, mai devreme, că „eminesciană este credința că ea, femeia ideală, trebuie să existe”[426] și că poetul se autodefinea undeva ca un romantic întârziat. În poemul *Din această carcasă*, își face chiar un portret medieval-romantic:

Din această carcasă de cal îmbătrânit
înainte de vreme,
un suflet de licorn amețit
își scoate-o potcoavă-n poene.

El încă visează îngenuncheat
ca-ntr-o tapițerie medievală
o domnișoară cu chipul brodat
în pală beteală...

El încă mai tremură, când răsare
luna pe lume virgină, –
lung, străveziu și-n alergare

[426] A se vedea și:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/17/reintoarcere-la-nichita-61/.

pe zăpada regină...

Vai, nechezatul dogit, i-ha, i-hav...
și-aceste fâșii risipite de ceață,
ale carcasei sunt, de cal mult bolnav
în care aiurează de-o viață.

Dar tot „eminesciană” e și constatarea că ea nu are să (mai) vină și că el va rămâne rece:

N-ai să vii și n-ai să morți
N-ai să șapte între sorți
N-ai să iarnă, primăvară
N-ai să doamnă, domnișoară.

Pe fundalul cel albastru
din al ochiului meu vast
meteor ai fost și astru
și incest ai fost, prea cast.

Uite-așa rămânem orbi
surzi și ciungi de un cuvânt.
Soarbe-mă de poți să sorbi
„S” e rece azi din sunt.

(*N-ai să vii*)

Sau, cum zice în alt poem: „Nu pune mâna pe mine /.../ căci n-ai să înțelegi nimic/ stimată doamnă-domnișoară/ din frig” (*Cântec*). Și totuși Nichita are credința geniilor, că: „cu tine în mine rămân înghețat”:

Se dizolvă în mine încet,
chipul tău de piatră solubilă
o, tu, dansând un menuet,
pururea nubilă.

Mă vor bea cândva, zeii
și vor simți în mine gustul tău,
cândva, când întomna-se-vor teii
de sete și de rău.

Dar încă mai ninge, încă mai ninge
cu tine în mine rămân înghețat /.../

(*Sete*)

De altfel, poetul credea că semnul geniilor „este conștiința lor morală”[427].

În toate aceste versuri, însă, e viața lui, drama lui, zbuciumul lui. Mai degrabă cred că motivul pentru care el recurge la sonorități eminesciene e pentru a sugera caracterul universal al dramei, ceea ce geniile au ca universal.

„Numărătoarea începe cu doi./ Unul nu este numărabil. /.../ Numărătoarea începe cu doi./ Unul nu este și nici nu există” (*Numărătoarea*), spune Nichita.

De aceea, „nuntă fără de miri/ îmi este fiecare os” (*Dinți*). Sau poate moartea e o nuntă fără miri, pentru că mirii nu mai stau în oasele lor...

Eșecul în căsnicie l-a trăit foarte dureros:

---

[427] *Antimetafizica*, op. cit., p. 137.

Lepădare de copii sunt cuvintele
de aer aripile.

De dulcele miros al mirilor,
de mărturie patrafirelor.

Smulgere de limbă este
prea frumoasa mea poveste.

(*Lepădare de copii*)

Dezamăgirile împrumută un ton eminescian sau clasic, pentru a îmbrăca mizeria suferinței într-o hlamidă sublimă:

Curvă, rămâi, o, rămâi,
o, rămâi, rămâi, cu mine.
Eu sunt bărbatul tău dintâi
din desime.

(*Mă las locuit*)

*

Din ce în ce te stingi, te ștergi
de peste sternul meu, făptură,
dâră lucindă și, de melci,
tandră arsură. /.../

Dacă-nchid ochiul, te strivesc în pleoape,
dacă respir, te-mping în aer,
neoglindito peste ape
tu, dulce vaer.

(*Estompare*)

*

...peana
aripei care lung, trece
peste biserică, Ana.

Se surpă turla, zidul se crapă de ziuă,
tu unde ești nezidito?

(*Legendă*)

*

Ci vino când nu merge nimeni,
când nu avem picioare, vino
dar mai ales când voi fi orb,
lumino.

(*Cântec*)

Poezia de dragoste a lui Nichita Stănescu, în toată opera sa, este tulburătoare și conține multe capodopere. O asemenea lirică a iubirii (de asemenea proporții și intensitate) nu a compus, la noi, decât Eminescu. Și era firesc ca Nichita să-și plângă dramele într-un mod poetic apropiat de al marelui romantic, atâta timp cât sensibilitatea lor e atât de mult înrudită.

Într-unul dintre poemele acestui volum, el scrie: „Căci trebuie să dăm și mărturie,/ altfel nimica n-ar mai fi,/ în dulce scriere târzie/ ținând alături morți și vii” (*Testament*).

Însă „dulce scriere târzie”, ca și titlul volumului, *În dulcele stil clasic*, nu indică intenția de a crea pastișe. Avem aici o definire a operei proprii cuprinzând aceeași perspectivă pe care am întâlnit-o și în volumul anterior.

Poetul declară: „nu știu cine trăiește –/ cuvântul poate, poate trupul./ Zăpada albă[,] Doamne, poate,/ sau urma-n ea, pe care o lasă lupul...”. Nu știu cine trăiește mai mult în mine sau în noi: sufletul, zăpada sufletului, sau animalitatea dorințelor trupești, care calcă peste zăpadă...

Comuniunea între cei vii și cei morți reapare și în poemul *Tot universul nostru era albastru și gol*: „Noi ne țineam unii de alții/ Viii și morții”. Asemenea spusese și în poemul *Un pământ numit România*: „suntem de față eu și tu/ și tu și tu,/ viii și morții laolaltă”[428]. Nichita are (și a avut întotdeauna) un puternic sentiment al înlănțuirii între creaturile umane: „Noi stăteam ca niște cuvinte/ alcătuind unii lângă alții/ un înțeles de frază/ o vorbire întrupată/ a unei mari ființe” (*Invizibilul soare*). Umanitatea întreagă îi apare ca o mare ființă, ale cărei cuvinte sunt oamenii. Pentru că oamenii înșiși sunt cuvinte-ntrupate, care spun cuvinte și acestea se pot aprinde „cu flacără înceată și înaltă”, atunci când „începe să răsară/ marele/ invizibilul soare”.

Nichita, cel atât de iubitor de prietenie și de comuniune, suferă enorm pentru dragostea neîmplinită și pentru că „vechii prieteni nu mai sunt” (*Obediență*). De aceea, apar în acest volum și două rugăciuni, una mai puțin evidentă și alta scurtă, dar care se cheamă chiar *Rugare*:

Deși miros ca și cum aș fi iubit,
deși îmi bat în timpane prietenii imaginari,

---

[428] A se vedea ce am spus mai sus sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/30/reintoarcere-la-nichita-60/.

deși viața mi s-a dus dracului,
deși locuiesc pe suprafața unui ou,
deși fără tine nu mai pot trăi defel,
deși cad cum cade lumina,
deși sunt apt de tine,
de ea...
Fâlf, pasărea zboară
deși, fâlf, pasărea zboară...
Rugați-vă de mine să răsar,
fâlf, rugați-vă de iarbă să fie verde.
Fâlf, fâlf,
ce aer, Doamne!...

(*Pasărea verișoara*)

*

Dă-mi, Doamne, victorie,
ajută-mă să-mi înving dușmanii,
pielea de pe mine, marginea,
orele, anii.

(*Rugare*)

„Rugați-vă de mine să răsar" înseamnă *rugați-vă pentru mine ca să înviez*, pentru că verbul *a răsări* are aici sensul pe care îl avea în poezia lui Eminescu, acela de *a se înălța* sau *a învia*[429].

---

[429] A se vedea cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 442-443, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

Pentru că, așa după cum va spune mai târziu, *poetul nu trebuie să se descurajeze*.

Iar el, „așa cum țăranul se urcă cu tălpile/ pe oalele arse/ ca să le dovedească/ rezistente și de încredere/ bune, la vânzare, –/ îmi culc inima peste cuvinte/ ca să le vădesc de nerupt/ și zic:/ încurajez femeia să nască,/ iarba o încurajez să fie verde,/ încurajez soarele să răsară!” (*Cântec de încurajare*).

Un poem, intitulat *Cel mai bătrân*, e o replică ironică la teoria evoluționismului, „la putere” în comunism, dar care ar putea fi azi citit și ca o replică ironică ce se poate da postmodernismului:

Noi am fost primii, oamenii aceștia din prezent.
Noi suntem cei mai vechi,
noi suntem primii, oamenii aceștia din prezent
și singurateci.

Peștii și păsările, iarba, arborii
au decăzut din noi, din noi
și umbra care-o lasă arborii
când sunt.

Noi suntem cei mai vechi,
iar tot ce este
e-o decădere din vechimea celor vechi,
e un semnal.

Noi am îmbogățit vederea și auzul,
mirosul, pipăitul
și gustul, ah, dar mai ales auzul
acestei decăderi.

Pentru că, spre deosebire de postmoderniștii zilelor noastre, Nichita Stănescu nu avea deloc impresia că istoria începe cu el sau cu generația sa și niciunul dintre moderniștii postbelici nu a avut această impresie. Dimpotrivă, Nichita are sentimentul eminescian (se poate spune), că trăiește o epocă a decăderii și a epigonismului:

Bun, dar cu noi cum rămâne?
Ei au fost mari, tragici, sfinți...
Ei au mâncat pâine,
părinților noștri le-au fost părinți.

Dar noi, dar cu noi?...
Lor le-a fost frig, au pătimit,
au mers prin zăpadă, prin noroi,
au murit și s-au nemurit.

Noi trăim, cu noi cum rămâne?
S-a hotărât ceva? S-a hotărât?
Când anume și ce anume?
Suntem, dar ne este urât.

(*Din nou, noi*)

*

Numai o idee rece
se cuprinde de cârcei,
numai șapte, opt și zece
n-are urmă-n ochii mei.

E privirea dinlăuntru

gălbinoasă ca și untul
și grețoasă cum e zborul
care l-ar zbura dihorul

și-mpuțită de mirosuri
coronată de miresme
de reci oase și de osuri
alergate mult în glezne.

Noi nu suntem. Ce arvună
și ce stare mult prea bună
de a fi soi de mâncare
la un bot căscat, de zare.

Vine împăratul însă
și lasă mâncarea plânsă.

(*Feluri*)

Ar fi trebuit să fim „arvună", „mâncare" pentru „zare", pentru cer. Dar „împăratul", Hristos Dumnezeu, când „vine", nu găsește în noi mâncarea pe care o caută, „și lasă mâncarea plânsă".

Doar o parte din poemele acestui volum sunt scrise *în dulcele stil clasic* – lucru lesne observabil, de altfel. Restul sunt în cunoscutul *stil nichitian*. Iar folosirea așa-zisului *stil clasic*, după cum am mai spus, nu reprezintă deloc o premieră care să ne îndreptățească să stabilim un hotar stilistic la acest volum.

Vedere în acțiune e o disertație poetică despre vederea lăuntrică, în stilul pur al *Elegiilor*, deși vederea se poate să se fi modificat întrucâtva de atunci încoace:

Am început să înțeleg câte ceva
din ceea ce știu:

În mine e un ochi
înlăuntrul meu.

Până nu-mi zdrențuiesc trupul
în planete,
el nu-mi va atrage viața
la sine.

Și chiar dacă mă spinteci,
el,
ochiul dinlăuntrul meu,
nu va curge-n afară.

Strig: Da!
El este vederea în acțiune.
Nu are trup decât de jur
împrejurul lui.
Acționează înlăuntru, mai ales
înlăuntrul său însuși.

Are caracter abstract, –
deși pot bea apă peste el,
apă cu pești
cu străfund de mare
cu țărm,
cu dealuri, cu munți
la marginea câmpiei,
cu nori plutind în aerul acela...

Strig: Da!
Ochiul acesta nu se elimină.
El este vederea
în acțiune.

Ea vede. Eu sunt orb. Ea vede.

El e înlăuntrul meu,
și dureros și mișcător.

El e abstract, atât de abstract
încât
existența mea concretă
trece printr-un mare pericol.

El fără mine însă
nu există.

Eu fără el par a exista.
El e în mine.
Nu se vede.
E în acțiune.

Vederea lăuntrică a ochiului interior este cea care e tot timpul în acțiune. Cea care judecă lucrurile, care discerne, care le înțelege și le cunoaște. Nu e nicio contradicție în ceea ce spune poetul: „Am început să înțeleg câte ceva/ din ceea ce știu". Pentru că una e să știi, adică să percepi rațional, dar totuși superficial, și altceva e să înțelegi ceea ce știi deja.

Însă, a spune că „În mine e un ochi/ înlăuntrul meu" echivalează cu a recunoaște că este adevărat ceea ce spune Hristos

în Evanghelii și ceea ce spun Sfinții Părinți, atunci când vorbesc despre ochiul sufletului, prin care noi percepem realitățile morale și duhovnicești.

„Până nu-mi zdrențuiesc trupul/ în planete,/ el nu-mi va atrage viața/ la sine”: faptul exprimat astfel poetic seamănă mult cu necesitatea descrisă de textele ascetice ortodoxe de a-ți mortifica trupul, pentru a atrage în tine viața duhovnicească, viața lui Dumnezeu.

Nichita spune că ochiul acesta este cu totul lăuntric și că el trăiește independent de lumea fizică. Acest ochi este vederea sa lăuntrică și îl simte foarte concret, „și dureros și mișcător”, îl simte aievea, deși se poate spune că e „atât de abstract/ încât/ existența mea concretă/ trece printr-un mare pericol”. E pururea în acțiune pentru că este spiritual și nu este condiționat de nevoi biologice. Ochiul duhului nostru e pururea treaz, dacă ne străduim să fim cât mai mult oameni duhovnicești, iar nu telurici.

Cugetări filosofice ale poetului cuprinde și poemul *Ridicare de cuvinte*:

Astfel, ca pielea
de pe o oaie tunsă, se ridică ziua.

Greu este să jupuiești o piatră de sinele său.
Greu este să-l jupuiești pe grec de amintiri.

Dar de ce să vorbim noi, aceasta!
La urma urmelor
și lumina are piele,
și lumina poate fi jupuită...
Deci
și lumina este vinovată că este.

Vine aer curat
odată cu mileniul.
Noi suntem frumoși;
De ce n-am fi frumoși?

Ne mâncăm unii pe alții
numai din foame[,]
din adorație[,]
din structură[,]
din amor.
N-are importanță.
Noi suntem ceea ce suntem,
adică frumoși.

Port în inima mea sângele
mereu nemișcat.
Port în ochiul meu lacrima
mereu sărată.

Port îngerul în mijlocul cerului.

„Astfel, ca pielea/ de pe o oaie tunsă, se ridică ziua": o metaforă biblică, care conține, adică, neașteptatul, elementul cu totul surprinzător al expresivității biblice. Pentru ca, de aici, poetul să treacă la motivul pentru care „lumina poate fi jupuită", și anume pentru că „este vinovată că este". Cugetarea sa nu este ludică, nici fantezistă, ci pleacă de la primele versete din Psalmul 103 (psalmul Vecerniei, psalmul „pentru facerea lumii"):

„Întru mărturisire și în mare podoabă Te-ai îmbrăcat, Cel ce *Te îmbraci cu lumina ca [și] cu o haină*. Cel ce întinzi *cerul ca o piele* (Ps. 103, 2-3, *Biblia 1914*).

„Tu Te învelești întru lumină ca într'un veșmânt, Tu desfășuri cerurile ca un cort" (Ps. 104, 2, *Biblia 1939*).

În vechime, aveam următoarea traducere, în *Psaltirea* coresiană (1577): „În ispovedire și în mare frâmsețe învești-Te [Te îmbraci], *înveștitu-Te-ai cu lumina* ca în cămașe. Întinseși *ceriul ca piialea*" (Ps. 103, 2-3)[430].

La Sfântul Dosoftei: „În ispovedanie și-n mare cuviință Te-mbrăcaș[i] *învăscându-Te în lumină, ca-ntr-un veșmânt, întindzând ceriul ca cortul*" (Ps. 103, 2-3)[431].

Iar în forma poetizată a Sfântului Dosoftei: *„Să Te-mbraci cu mărturie,/ Cu frâmsețe și tărie,/ Că Tu Te-nvești cu lumină,/ Ca soarele-n zî senină./ Și Ț[i]-ai tins ceriul ca cortul"*... (Ps. 103, 5-9)[432].

Astfel, în ciuda unor diferențe, se observă că traducerile, mai vechi sau mai noi, vorbesc despre îmbrăcarea lui Dumnezeu-Creatorul cu lumina creată de El, ca și cu o haină a mărturiei despre frumusețea, cuviința și puterea Lui, și despre întinderea [crearea] cerului ca un cort sau ca o piele, adică sub forma unui acoperământ, a unui sălaș de locuit.

De aici și-a luat zborul cugetarea nichitiană care s-a întrupat în metafore precum: „Astfel, ca pielea/ de pe o oaie tunsă,

---

[430] *Cf.* Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu Psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, Ed. Academiei RSR, București, 1976.

[431] *Cf.* Dosoftei, *Psaltirea de-nțăles*, op. cit.

[432] *Cf.* Dosoftei, *Opere. 1. Versuri*, op. cit.

se ridică ziua" sau „Și lumina are piele,/ și lumina poate fi jupuită".

În *Psaltire*, *veșmântul de lumină* (sau *hlamida de lumină*, cum zicea Eminescu în *Memento mori*) și *cerul de piele* reprezintă o mărturie a măreției Celui care le-a creat pe ele. Dacă aceste creații (lumina și cerul) sunt frumoase și impunătoare în ochii omenești, cu atât mai mult este Cel nevăzut și veșnic – „invizibilul soare", cum spune Nichita în poemul omonim.

Dacă oamenii de vază/ puternicii acestei lumi se îmbracă în haine scumpe, din stofe alese și bine lucrate și pentru aceasta sunt admirați și lăudați de semenii lor, care pe Dumnezeu nu-L văd, de obicei, iată că, de fapt, Ziditorul lumii stă pururea în fața ochilor lor, prin hainele pe care le îmbracă, lumina și cerul care mărturisesc despre frumusețea și puterea Lui. Acesta ar fi înțelesul mai clar al versetelor biblice.

Nichita a extrapolat acest înțeles. Problema poemului său este cea a vinovăției: „Noi suntem frumoși;/ De ce n-am fi frumoși?// Ne mâncăm unii pe alții/ numai din foame[,]/ din adorație[,]/ din structură[,]/ din amor./ N-are importanță./ Noi suntem ceea ce suntem,/ adică frumoși", conchide ironic poetul.

Lumina, dacă poate fi îmbrăcată și dezbrăcată, dacă poate fi jupuită „ca pielea/ de pe o oaie tunsă", atunci „și lumina este vinovată că este". Pentru că și lumina este materială și ea se supune, de asemenea, condiției generale a universului, care este o lume căzută, de când omul a părăsit Paradisul.

Dar putem înțelege metafora nichitiană și ca sugestie a jertfei: și *lumina zilei*, cea care *se ridică precum pielea de pe o oaie tunsă*, poate fi un simbol al jertfei pentru vinovăția omului. Iar,

în LXX, verbul grecesc care indică *îmbrăcarea/ învelirea* lui Dumnezeu în lumină are sensul inițial de *a dezbrăca/ a atârna*[433].

Nu știu însă dacă poetul a putut avea acces la textul Septuagintei și, prin acesta, la semnificații mai profunde sau dacă metaforele sale poetice sunt numai rodul intuițiilor și al cugetărilor sale. Cert e că, drept semn al căinței, „Port în inima mea sângele/ mereu nemișcat./ Port în ochiul meu lacrima/ mereu sărată". Dar și: „Port îngerul în mijlocul cerului". Care poate însemna: port îngerul poeziei ca martor al frumuseții umane, atâta câtă este, în mijlocul cerului sau sub cerul întins de Dumnezeu ca un cort/ ca o piele.

În poemul *Moartea păsărilor*, Nichita închipuie un potop nu cu apă, ci cu păsări și cu ouă de păsări (cu albuș și gălbenuș) care să inunde „orașul de tinichea". Iar pe sine însuși se vde ca pe îngerul care „fumează/ țigare de la țigare" și căruia „aura lui afumară/ i-a căzut în jurul gâtului/ ca un ștreang".

„Am să fiu spânzurat", spune el, „de propriul meu har/ afumat de tutun". E vorba de harul poetic pe care și-l înnegrește cu păcate. În jur „miroase-a avort și a hoit nenăscut,/ a oră barbară". Nichita își strigă durerile din ce în ce mai tare. De altfel, verbul *a urla* (cu derivatele sale) revine tot mai des în ultimele volume. Pare să sufere de dureri lăuntrice atroce, pe care le suportă din ce în ce mai greu. Optimismul primelor volume s-a transformat într-un țipăt existențial.

Într-un alt poem, intitulat *Pierderea cunoștinței prin cunoaștere*, poetul se vede „în casa copilăriei mele", în fața rudelor, care, „toți se sculaseră din somn", înconjurat fiind de „turma

---

[433] A se vedea comentariul pe care l-am făcut în cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. I, *Dosoftei*, op. cit., p. 170-172, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

mea de lei străvezii /.../ ca jadul,/ ca norul alb,/ ca sticla moale". Cuvintele sale poetice erau turma sa de lei străvezii. Iar el a stat ca poet în fața tuturor, având o misiune mai mult sau mai puțin înțeleasă de îmblânzitor de lei străvezii. Până când „toate rudele mele s-au ridicat la cer".

„Am cerut o țigară și tata a coborât pe o rază și mi-a aprins-o./ El a venit special pentru că voia să-mi explice ceva numai mie,/ în așa fel încât ceilalți să nu audă ce-mi spune./ Am făcut un semn cu inima leilor transparenți care mă înconjurau. /.../ Tata mi-a spus ce avea să-mi spună:/ numai eu am auzit ce mi-a spus". Moartea tatălui său avea să îl afecteze foarte mult...

Un vers tainic, de inspirație biblică, iese însă din logica celorlalte – el e independent și ca așezare în text – : „Conversând cu tine harul meu a tremurat".

În a doua parte a poemului apare un personaj misterios, „neobișnuit de melancolic", despre care am putea crede că este chiar Eminescu. Și când leii străvezii „au devenit scut", atunci „mie mi s-a făcut somn și m-am culcat pe scut", iar acela a zis: „«Lasă-mă să te ridic și să te port pe scut»./ «Ridică-mă, am urlat, poartă-mă»".

Se intețesc dialogurile cu Îngerul sau cu pasărea, precum vedem în poemele *Al meu suflet, Psyhée* și *Soldatul și pasărea*.

Reapare și nostalgia copilăriei (*Galben copil, oprit în poză*), alături de motivul *Ubi est?* (*Locomotive vechi, terasamente greieri*), motiv pe care ne amintim că l-am întâlnit și în volumul *Oul și sfera*: „Tu treceai mânjit de aripi/ și cu pene și cu fulgi./ Unde ești tu cel de-atuncea/ unde fugi?" (*Părându-mi rău de adolescență*)[434]. În poezia din volumul de față: „Câinii lătrau de spaimă-n lanțul lor,/ și sâmburii gutuilor... // M-aș ține și acum de

[434] A se revedea poemul și comentariul meu de mai sus sau de aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/09/27/reintoarcere-la-nichita-50/.

ei, dar unde-i/ trupul de-atunci, trăit și scurs/ pe spata undei?/ Astăzi mi-apare că e sus/ un cui în palma lui Iisus".

„Spata undei" pare să însemne spatele undei. Însă poetul recurge la un joc de cuvinte, pentru că „spată" e un termen al limbii române vechi, care înseamnă spadă/ sabie (de unde vechea demnitate de spătar: boier care avea grijă de spada voievodului). Semnificația undei o cunoaștem, a râului vieții care trece, însă, atunci când spune că a trăit „pe spata undei", nuanțează această semnificație, pentru că spune, de fapt, că a trăit pe sabia undei, pe care trupul s-a scurs. Nu doar odată cu unda, ci tăindu-se de ascuțișul/ lama undei.

Refrenul *Ubi sunt?* este reactualizat și în poemul *Ritual*, din volumul următor, *Belgradul în cinci prieteni*: „iară voi care nu mai sunteți,/ unde sunteți?". Și tot în acest volum reapare și ideea că se simte ca un cui bătut în palma Domnului: „Du-te, îmi strigă ciocanul,/ du-te,/ du-te idiotule de cui de fier,/ du-te;/ Nu vezi că te bat în palma/ unui crucificat?!" (*Ce fel de tren*).

Întorcându-ne la vol. *În dulcele stil clasic*, vocile oamenilor nasc „un soare de plumb al vorbirii și greu" sau „viermele vorbirii", în poemul *Voci de mulți oameni*.

Iar Nichita se plânge: „Nu-i sens, doamne, nu-i înțelegere/ să-mi alerge pe zăpada auzului". Căci „singur și mut cu limba smulsă/ vreau un cuvânt, doar un cuvânt cu sens /.../ Am să-l jupoi de înțeles/ o, vis, o, basm, tandru eres". Consideră că a fost „limba mea vorbire pentru lume" și că el, ca poet, este „sabie /.../ între bine și-ntre rău /.../ lacrimă lungă, rea, de fier,/ la cei ce nasc, la cei ce pier" (*Încins*).

Și înțelegem de aici că idealul de cuvânt poetic al lui Nichita Stănescu căuta să urmeze cuvântului lui Dumnezeu, acela pe care Sfântul Apostol Pavlos îl numea sabie care desparte între bine și rău, între gândurile și intențiile bune și cele rele:

> „Pentru că viu este cuvântul lui Dumnezeu și lucrător și mai ascuțit decât toată sabia ascuțită de amândouă părțile și străbate până la despărțirea sufletului și a duhului și a mădulărilor și a măduvei, și este judecător cugetelor și gândurilor inimei" (Evr. 4, 12, *Biblia 1914*).

> „Căci cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător, mai ascuțit decât orice sabie, cu două tăișuri, și pătrunde până la despărțitura dintre suflet și duh, dintre încheieturi și măduvă, și destoinic este să judece simțirile și cugetările inimii" (Evr. 4, 12, *Biblia 1939*).

Ba chiar, spunând că e sabie „între bine și între rău", Nichita utilizează formularea biblică, așa cum apare ea în traducerea din *Biblia 1914*: „au despărțit Dumnezeu între lumină și între întuneric" (Fac. 1, 4).

Deoarece cuvântul care are puterea să despartă „între bine și între rău", este cel „care a fost la începutul lumilor lumii" și pe care l-a visat Nichita, după cum ne mărturisea de curând: „Acel cuvânt îl visez/ care a fost la începutul lumilor lumii,/ plutind prin întuneric și despărţind/ apele de lumină" (*Necuvinte*[435], vol. *Un pământ numit România*).

De fapt, acest cuvânt l-a visat de la bun început: „Să stăm de vorbă, să vorbim, să spunem cuvinte/ lungi, sticloase, ca niște dălți ce despart/ fluviul rece de delta fierbinte,/ ziua de noapte"[436]... (*Cântec*, în vol. *O viziune a sentimentelor*).

---

[435] A se vedea comentariul meu undeva mai sus sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/27/reintoarcere-la-nichita-59/.

[436] A se vedea comentariul nostru mai sus. Sau aici:

Altfel spus, cred că găsim aici dorința lui Nichita ca poezia lui să fie o maieutică – de origine biblică, iată –, un mod de a-i determina pe oameni să discearnă în ei înșiși cugetările și simțirile lor, „între bine și între rău”. Și, definind sabia, care este cuvântul său poetic, drept: „lacrimă lungă, rea, de fier,/ la cei ce nasc, la cei ce pier” (unora le este spre naștere/ mântuire, altora spre moarte) ne evocă un alt cuvânt apostolic, care zice: „cuvântul crucii pentru cei ce pier – e nebunie; pentru noi, însă, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu” (I Cor. 1, 18, *Biblia 1939*).

Câteva poeme mi se pare că exprimă tainic un sentiment arghezian, *de luptă* cu Dumnezeu, dar nu lupta unui nihilist sau a unui revoltat satanic, ci aceea pe care însuși poetul o asemăna întrucâtva cu *lupta lui Iacov cu Îngerul*. Altfel spus: lupta neînțelegerii și a neputinței omenești cu Dumnezeu, dar nu pentru a-L nega, ci mai degrabă pentru a-I reproșa zbuciumul interior uriaș, omenește insuportabil:

Trage-ți odată mâna ta lungă, siderală,
din mine, mănușa ta oloagă,
și lasă-mi fierăria nervilor de boală
zălog ființei să îmi fie neîntreagă.

Prea mișc cum mișcă degetul tău lung
mai arătând un adevăr,
din ce în ce mai rupt ajung,
mai capră și mai măr.

Ci trage-ți lungă mâna ta,
și las-o

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/03/reintoarcere-la-nichita-3/.

înfrigurată-n verdele nisip
și las-o răcită-n vidul negru
și las-o
până la Canopus
și lasă-mă, lasă-mă, lasă-mă,
cât timp am umbră
să-ncălzesc o piatră sau
o vale ne-nverzită, sumbră,
să-nconjur cu trupul meu
mâna prezentului mereu.

Ieși din mine, doamne,
nu-mi lua capul sângelui, –
inima –
las-o oarbă, fără ochi, fără vedere
cu un romb într-însa de tăcere.

(*Mănușa*)

Poezia e subscrisă astfel: „20 februarie, seara”, ceea ce ne indică o stare aparte, întrucât a simțit să noteze momentul.

Poetul se simte „mănușa oloagă” a lui Dumnezeu, în care El Își îmbracă „mâna lungă, siderală”. Se simte mișcându-se după cum „degetul lung” al lui Dumnezeu se mișcă „mai arătând un adevăr”, prin el, prin poezia lui. Cu alte cuvinte, se consideră mișcat de Dumnezeu, ca poet. Desigur, nu e prima dată când se simte astfel, numai confesiunea e ceva mai explicită, să-i zicem, decât altădată. De obicei, în toată poezia sa, Nichita a vorbit mai mult despre prezența unor Îngeri sau daimoni, neîndrăznind să se raporteze direct la Dumnezeu sau neînțelegând cum ar putea să definească (chiar și poetic) acest raport.

În teologia ortodoxă, prin „degetul lui Dumnezeu" (expresie biblică, prezentă atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, în contexte bine precizate) se înțelege a fi reprezentat Duhul Sfânt. Iar la Nichita a fost explicită întotdeauna credința lui în faptul că are o misiune de îndeplinit.

Acum, Nichita se declară obosit de a mai fi poet, de a mai îndeplini o misiune cerească. De aceea am spus că regăsim aici un sentiment arghezian (întrucâtva). Își simte trupul cedând, ca „fierăria nervilor de boală", se vede în situația de a fi copleșit, de a nu mai suporta suferințele sufletești și trupești. De aceea Îi cere lui Dumnezeu să iasă din inima lui, să o lase „oarbă, fără ochi, fără vedere/ cu un romb într-însa de tăcere". Să-Și retragă mâna Sa și să îl lase să fie om al prezentului, al experienței mundane („să-nconjur cu trupul meu/ mâna prezentului"), pentru că experiența de poet, de om al spiritului l-a condus la erodarea nervilor. Însă oricine încearcă să fie om duhovnicesc în această lume ajunge să-și simtă chinuitor „fierăria nervilor de boală". Dacă nu ar fi harul lui Dumnezeu, nimeni nu ar putea suporta aceste torturi imense.

Dar „Ieși din mine, doamne" ne rememorează cuvintele Sfântului Petros, după minunea prinderii peștilor:

> „Iar Simon Petru văzând, a căzut la picioarele lui Iisus, grăind: «*ieși dela mine*, că om păcătos sunt, *Doamne*». Că'l cuprinsese pre el spaimă"... (Lc. 5, 8-9, *Biblia 1914*).

Nu mă îndoiesc de faptul că Nichita a încercat să facă o paralelă cu textul Sfintei Scripturi, pentru cine înțelege.

Tainic se exprimă el și în poemul *Scriptură*:

Să ieși în afară, să nu mai fii, să nu și nu,
ca și cum nici n-ai fi fost.

Efortul și munca de atunci și de acu,
e pasăre fără zbor, fără rost.

Adică: să mori ca și cum totul ar fi fost în zadar, ceea ce ai făcut, poezia pe care ai creat-o, eforturile pe care le-ai făcut. Reprezentarea morții e din ce în ce mai obsesivă la Nichita – dar acest lucru este o atitudine întru totul ortodoxă, pentru că ortodocșilor li se cere să-și contemple moartea tot timpul.

Bătrânul doarme-n risipire.
E pescuit de sub pământ
de undițele din nadire
ale copacilor planând.

„Bătrânul" (se contemplă pe sine ca și cum ar fi post-mortem, el, care se adresa altora cu apelativul: „Bătrâne!", ca o formă de profund respect și afecțiune) e mort, e sub pământ, se hrănesc cu el sevele copacilor.

Ceva din carnea lui se face sevă,
șarpe și măr,
un fel de-a fi Adam și Evă,
hrană goniților din adevăr.

Dar moartea lui nu e în zadar, pentru că are conștiința că și după moarte va fi „hrană goniților din adevăr". Și aici nu se referă decât aparent la procesul de descompunere a trupului, de resorbție a materiei și de intrare a elementelor ei în componența altor lucruri. Pentru că „hrană goniților din adevăr" – adică din Paradis – se face, de fapt, prin poezia sa, prin cuvintele sale pe

care, după cum am văzut mai devreme, le-a menit să despartă „între bine și între rău” [437].

Seva lui, tăria lui, a poetului, devine seva unui copac paradisiac. Iar poezia lui oferă și „șarpe și măr”, adică poate fi înțeleasă și ca ispită sau invitație la păcat, de către unii, dar oferă și hrană, pentru alții, ca un adevărat pom al vieții, care să aducă înapoi în Paradis pe cei „goniți din adevăr”.

Pentru oamenii pătimași, căzuți din Rai și depărtați de adevăr, versurile sale pot să conțină virusul morții, atâta timp cât prezintă mărturia cuiva care e când om al spiritului, când trupesc („nu știu cine trăiește –/ cuvântul poate, poate trupul./ Zăpada albă Doamne, poate,/ sau urma-n ea, pe care o lasă lupul...”). Dar pentru cei care conștientizează aceste lucruri, poezia sa poate fi un antidot împotriva acestui virus și hrană spirituală.

Să ne oprim însă și asupra unei arte poetice intitulate *Testament*:

Mă cârpesc cu vorbe, cu substantive,
îmi cos rana cu un verb.
Noile paleative
de serv.

Îmi scriu cu trupul meu viața
și mersul stelelor ți-l scriu.
Vocala cea mai lungă este ața
cu care mortu-l cos, de viu.

Căci trebuie să dăm și mărturie,

---

[437] A se vedea mai sus sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/11/reintoarcere-la-nichita-64/.

altfel nimica n-ar mai fi,
în dulce scriere târzie
ținând alături morți și vii.

Tu ombilic din care curge
vorbirea numai altor guri
fără să știm unde ne duce
în care dalbe viituri.

Încât nu știu cine trăiește –
cuvântul poate, poate trupul.
Zăpada albă[,] Doamne, poate,
sau urma-n ea, pe care o lasă lupul...

Poemele sunt paleative, sunt cârpiri „cu vorbe, cu substantive” și coasere a rănilor cu verbe. Poezia a devenit o ață „cu care mortu-l cos, de viu”. Mortul lăuntric, pentru că, după cum ne-a spus în alt poem, se simțea un înger cu „aura afumată” (*Moartea păsărilor*). Sau mortul se înțelege ca cel cu viața zdrobită, ca cel nefericit. Îmi cos rănile cu poezie, când poezia nu poate să închidă rănile grele ale sufletului, pare a ne spune poetul. Însă poezia aceasta e scrisă „cu trupul meu”, adică, așa cum spune în altă parte, cu sângele lui. E o durere vie.

Și, deși poezia e doar un paleativ pentru autorul ei, căruia nu-i vindecă rănile, totuși „trebuie să dăm...mărturie” prin ea, pentru a ține alături „morți și vii”, pentru a da mărturia geniului poetic generațiilor viitoare. Poezia e un „ombilic” care duce în viitor, care îl naște pe poet în necunoscute „dalbe viituri” ale viitorului. Iar în ea trăiește „cuvântul poate, poate trupul./ Zăpada albă[,] Doamne, poate,/ sau urma-n ea, pe care o lasă lupul”. În ea, poetul nu știe cine va trăi: cuvântul sau trupul,

omul spiritual sau omul trupesc. Ori, altfel: spiritul viu al celui care a scris-o sau doar un simplu trup de cuvinte, care se va păstra muzeal dar cu care oamenii vor interacționa cu greutate. Cine va trăi prin această poezie: inocența, zăpada sufletului sau lupul instinctelor, urma răutății?

Și aici ne reîntâlnim cu sensul final din poemul comentat anterior, în care spunea: „Ceva din carnea lui se face sevă,/ șarpe și măr,/ un fel de-a fi Adam și Evă,/ hrană goniților din adevăr"[438]. Însă, dacă luăm în considerare ceea ce poetul afirmase nu demult, și anume: „Mă mut în lup/ pentru că este vremea/ schimbării lupilor/ în clopote" (*Mă mut în lup*, vol. *Un pământ numit România*), atunci urma lupului pe zăpadă nu mai reprezintă ceva negativ...

Păcatele lumii îl trimit pe Nichita, putem zice inevitabil, cu gândul la sfârșitul ei. Și îl vedem cum se contemplă ca element răzbunător și nimicitor (ipostază rară) în poemul *Obediență*:

Când văz cum trece păsăretul
triunghiular și fâlfâind
și-auz cum urlă lin gornetul
lehuz, un aer trimbulind

și vechii prieteni nu mai sunt
decât o vagă-nchipuire
și-mi cântă pe acest pământ
popimea numai „deus irae"

numai atunci, numai acum,
numai cândva, ce-a fost odată

---

[438] A se vedea mai sus sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/22/reintoarcere-la-nichita-65/.

cu spiță lungă și de fum
la crivăț poate voi fi roată.

Simbolurile acestei poezii sunt profund religioase. Zborul „triunghiular” al păsărilor îl trimite cu gândul la Dumnezeu. Regăsim triunghiul – simbol al Sfintei Treimi – în mai multe poeme din această perioadă:

„Deodată au venit pe sub copaci./ Duceau cu ei o chitară/ care lăsa în seară/ o umbră grea, triunghiulară” (*Muzica*, vol. *Un pământ numit România*)...

„De ce n-aș crede că exiști/ tu ce respiri în unde,/ tu singură, văzuto doar cu ochiul/ triunghiular, din frunte” (Mult vechii de romantici...). Altădată era delta[439]…

„Gornetul lehuz” care „urlă lin” e o aluzie evidentă la trâmbițele sfârșitului (Apoc., cap. 8-9).

„Deus irae”, în latină, înseamnă „Dumnezeul mâniei”, care este o sintagmă de origine scripturală. Ad litteram este însă „dies irae” (VUL), care înseamnă „ziua mâniei” sau „ziua urgiei” Domnului, conform Sofonias, cap. 1: „ziua urgiei. [Căci] ziua aceea [este] zi de necaz și de nevoie, zi de răutate și de nimicire, zi de beznă și de întuneric, zi de nor și de ceață. [Este] o zi de trâmbiță și de strigare...” (Sof. 1, 15-16)[440]. Biserica a

---

[439] Chiar de la primele volume. A se vedea poemul *Cântec I*, din vol. *O viziune a sentimentelor* și comentariul meu de mai sus, sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/03/reintoarcere-la-nichita-3/.

[440] Traducere de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș. *Cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/30/sofonias-cap-1-cf-lxx/.

Aveți aici întreaga carte:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/cartea-sfantului-profet-sofonias/.

interpretat acest capitol prim al Sfântului Profet Sofonias ca referindu-se la zilele din urmă ale acestei lumi.

Nichita zice: „și-mi cântă pe acest pământ/ popimea[441] numai «deus irae»”. Însă „dies irae” a existat ca imn în mesa romano-catolică pentru cei adormiți – unii afirmă că e posibil să fie mult mai vechi, din primul mileniu – până când a fost eliminat la Conciliul Vatican II (1969-70)[442].

Unii dintre noi cunoaștem mai bine aria din *Requiem*-ul lui Mozart[443].

Cert e că Nichita trimite, simbolic, la sfârșitul acestei lumi, când „cu spiță lungă și de fum/ la crivăț poate voi fi roată”: o roată a crivățului, roată a mâniei lui Dumnezeu, cu spiță de fum. Postură în care poetul nu s-a mai ilustrat până acum.

Altfel însă, Nichita rămâne la sentimentul că a eșuat în ceea ce privește viața personală:

Poetul ca și soldatul
nu are viață personală.
Viața lui personală este praf
și pulbere.

(*Poetul ca și soldatul*,
vol. *Belgradul în cinci prieteni*)

---

441 Nuanța peiorativă poate să nu se datoreze unei așa-zise atitudini „anti-religioase” sau „anti-clericale” a poetului, ci se poate înțelege mai bine ca o formă de protecție împotriva cenzurii comuniste.

442 A se vedea:
https://en.wikipedia.org/wiki/Dies_Irae.

443 Idem: https://www.youtube.com/watch?v=j1C-GXQ1LdY.

Cât privește ultimele două versuri, am văzut mărturisiri asemănătoare și în poemul *Cântec I* (vol. *Un pământ numit România*), *Moartea păsărilor, Lepădare de copii, Rugare* etc. (vol. *În dulcele stil clasic*).

Nichita Stănescu a avut întotdeauna credința că are datoria de a nu căuta atât a se împlini pe sine, cât mai mult (cu mult mai mult) de a-i reprezenta pe alții:

Poetul ca și soldatul
nu are viață personală.
Viața lui personală este praf
și pulbere.

El ridică în cleștii circumvoluțiunilor lui
sentimentele furnicii
și le apropie, le apropie de ochi
până când le face una cu propriul său ochi.

El își pune urechea pe burta câinelui flămând
și îi miroase cu nasul lui botul întredeschis
până când nasul lui și botul câinelui
sunt totuna.

Pe căldurile groaznice
el își face vânt cu aripile păsărilor
pe care tot el le sperie ca să le facă să zboare.

Să nu-l credeți pe poet când plânge.
Niciodată lacrima lui nu e lacrima lui.
El a stors lucrurile din lacrimi.
El plânge cu lacrima lucrurilor.

Poetul strânge în poezia lui și sentimentele furnicii, adică ale omului mic, nebăgat în seamă, și foamea lui, pe care o miroase, și își găsește alinare în aripile celor cărora le dă curaj să zboare. El nu stoarce lacrimi din lucruri, ci „lucrurile din lacrimi". Pentru că le face să fie altfel, trecându-le prin lacrima poeziei. Lacrima cu care el plânge, pe care a strâns-o de la mulți oameni și din multe lucruri, renunțând la viața sa personală, jertfindu-se pentru mulți ca și soldatul pentru cei pe care-i apără. De aceea, „nu puneți niciodată mâna pe poet!//...Decât numai atunci când mâna voastră/ este subțire ca raza/ și numai așa mâna voastră ar putea/ să treacă prin el".

Poezia e o *caleașcă pentru fluturi*[444] – ceva diafan, grațios, imaterial, pe care cu greu poți să o prinzi în cuvinte – dar care se scrie cu sânge:

Avem prea puține osii
pentru roata de carne a trupului nostru.
– Unde te duci tu, caleașcă pentru fluturi?
Unde te duci tu?
...Caleașca trece prin piața cea mare.
Plângând, eu alerg în urma ei.
Iarba o întreb: A trecut pe aicea caleașca?

---

[444] Metafora ar putea fi împrumutată de la Emil Botta: „Aerul, tremurătorul, copilul, clarul,/ în aurii pânze ne înfășoară…/ În caleașca trasă de fluturii săi/ a venit de cu seară.// Noaptea întreagă a lunecat,/ pe vioara divină, arcușul divin./ Oprește-te! Stai! Asupră-ne stai iară și iar,/ cer adamantin!" (*Aerul, tremurătorul*). A se vedea ceea ce am scris aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/08/01/emil-botta-masca-de-histrion-13/.

Acest episod exegetic a intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 5 *(Emil Botta)*, Teologie pentru azi, București, 2016, p. 84-89, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/21/epilog-la-lumea-veche-vol-i-5-emil-botta/.

Iarba nu-mi răspunde nimica.

Copacii îi întreb: Au ați văzut vreun fluture în
caleașcă?
Copacii tac și le cad galbene frunze pe jos.
– Doamne, a fost înaintea mea o caleașcă?
Cum, Doamne, s-o ajung din urmă?
– Ia-te după dâra de sânge, prostule,
îmi răspunse cerșetorul orb.

Dâra de sânge sau mirosul suferinței duce la caleașca de fluturi, care te poate purta la Dumnezeu. Pentru că nu există frumusețe fără suferință, nu există ajungere la sublim fără a trece prin durere și martiriu. Și aceasta este tot o concepție ortodoxă. Frumusețea nu se poate concepe în afara suferinței. Dimpotrivă, ideea „clasică" (păgână) de frumusețe exclude suferința. Aproximativ în același sens se poate înțelege și poemul *A cumpăra un câine*:

A venit îngerul și mi-a spus:
– Nu vrei să cumperi un câine?
Eu nu am fost în stare să-i răspund.
Cuvintele pe care i le-aș fi putut striga
erau lătrătoare.
– Nu vrei să cumperi un câine? –
m-a întrebat îngerul, ținând în brațe
inima mea
lătrătoare,
dând din sânge ca dintr-o coadă.
– Nu vrei să cumperi un câine?
m-a întrebat îngerul

în timp ce inima mea
dădea din sânge ca dintr-o coadă.

De ceva vreme, poetul ar vrea, mai degrabă, să schimbe cuvintele pe lătrat și pe urlet de lup. Faptul în sine vorbește destul de grăitor despre starea sa sufletească. Și dacă ne spune că își simte inima ca pe un câine „dând din sânge ca dintr-o coadă”, imaginea e destul de puternică pentru ca să nu mai lase loc de îndoială cu privire la semnificația sa.

Îngerul îi cere să o cumpere...pentru că numai astfel poate să ajungă din urmă caleașca pentru fluturi, poezia inefabilă. Și înțelegem că în acele zile, poetul și-a cumpărat cu o grea suferință poezia, că poate mai ușor i-ar fi fost, cum zicea odinioară Eminescu, „Ca să spânzur lira-n cui/ Și un capăt poeziei/ Și pustiului să pui!” (*Singurătate*). De aceea, el singur se ruga lui Dumnezeu în neputință: „Trage-ți odată mâna ta lungă, siderală,/ din mine, mănușa ta oloagă” (*Mănușa*)[445].

Însă Nichita Stănescu e un caz unic de poet modern atent la...inimă. Ca să ne dăm mai bine seama de acest lucru, o să reamintesc unele versuri din opera lui:

Inimă mai mare decât trupul,
sărind din toate părțile deodată
și prăbușindu-se din toate părțile-napoi,
asupra lui,
ca o distrugătoare ploaie de lavă,

tu, conținut mai mare decât forma, iată
cunoașterea de sine, iată

[445] După cum am văzut puțin mai sus. Sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/22/reintoarcere-la-nichita-65/.

de ce materia-n dureri ia naștere din ea însăși,
ca să poată muri.
Moare numai cel care se știe pe sine,
se naște numai cel care își este
sieși martor[446].

(*A unsprezecea elegie*, vol. *11 elegii*)

*

Inima mea își alege culoarea.
Ea își alege propria ei culoare,
culoarea pe care-o avea încă
de dinainte de a ști că o are.

Inima mea își alege culoarea
cea fără de umbră, cea nemișcătoare. /.../

Inima mea își alege culoarea
roșie, își alege
roșu vertical,
roșul pe care l-a pulsat
necontenit, roșul pur
hrană a gândurilor... [447]

---

[446] A se vedea comentariul meu undeva mai sus, sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/23/reintoarcere-la-nichita-25/.

[447] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/07/20/reintoarcere-la-nichita-40/.

(*Alegerea culorii*, vol. *Roșu vertical*)

*

O, tu, viteză,
inimă în balans,
împingând migrația popoarelor de celule
roșii și albe.

Inimă, tu, cea mai repede,
inimă, tu, zeitate a magneților[448]!

(*Arta scrisului*, vol. *Oul și sfera*)

*

Deplasare spre roșu, mereu aceeași deplasare
spre roșu
o, linii spectrale ale vieții mele,
îndepărtare secretă și perpetuă
a insului de sine însuși /.../

Vai mie, și mai ales – vai,
neîntreruptei deplasări spre roșu
a tot ceea ce făcea ființă
continuându-mi creierul obosit. /.../

---

448 De asemenea, am explicat undeva mai sus ce înseamnă ca inima să fie „zeitate a magneților”. Se poate revedea comentariul meu la *A treia elegie* sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/07/reintoarcere-la-nichita-16/.

Și totuși, mi se cuvine dreptul
întâiului născut,
dreptul cifrei 1 mi se cuvine.

(*Axios, axios!*, vol. *Laus Ptolemaei*)

*

Tragem la sorți
cu inima smulsă dintr-un străin.
Martorul întreabă: cap sau pajură?
Nici cap nici pajură, răspunde corul antic.
Inimă, pur și simplu.
Inimă pe toate fețele?
Inimă pe toate fețele!
Și unde este Omul cu M mare?
Unde să fie? În moarte.
Dacă trageți la sorți cu inima lui
unde vreți să fie?
Omul cu M mare se află în moartea cu m mic.

(*Tragere la sorți*, vol. *Belgradul în cinci prieteni*)

Poemul din urmă privește aluziv spre tragerea la sorți a soldaților romani, pentru haina Domnului, când Acesta era răstignit. Însă aici, în scenariul nichitian, cei ce trag la sorți au o monedă care nu mai e moneda obișnuită romană, cu chipul împăratului pe o parte și cu pajura pe alta, ci o alta care are inimă pe ambele fețe. Sugerând iubirea Celui care S-a făcut Om pentru noi și a făcut ca moartea noastră să fie „cu m mic”.

Convergente din punct de vedere semantic sunt și versurile: „Urlă în mine inima/ ca pasagerul lucid/ într-un avion ce se prăbușește/ în flăcări. /.../ Fă-mi[,] Doamne[,] un pat/ din trupul rechinului /.../ O, trup în trup, moarte mea/ este o floare/ în mâna unei morți cu mult/ mai mare” (*După întoarcere*). Însă Omul (care nu era doar om, ci Dumnezeu-om) care a murit pe Cruce a desființat moartea cea mare.

Un asemenea interes pentru inimă (ca și pentru suflet, de altfel) e rar de găsit printre poeții moderni și el, alături de multe alte lucruri, ar trebui să dea de gândit celor care au susținut și susțin faptul că la Nichita nu e vorba decât despre o imaginație fabuloasă. Nu sunt de acord cu această perspectivă reducționistă. Dimpotrivă, consider că am găsit în opera lirică a lui Nichita un univers întreg de cugetări și de sentimente gândite, care trebuie parcurs cu mare atenție pentru a fi înțeles.

Bineînțeles, atunci când ți-e greu să te muncești ca să înțelegi semnificațiile...le expediezi cu ușurință în zona imaginației debordante sau în categoria elucubrațiilor, acolo unde au ajuns nu o dată atât metaforele poetice, cât și precizările teoretice (cele atât de neobișnuite pentru unii critici) ale lui Nichita Stănescu...

Sfânta Scriptură spune: „Înfricoșat [înfricoșător] lucru este a cădea în mâinile Dumnezeului celui viu” (Evr. 10, 31, *Biblia 1914*). Iar poetul se roagă astfel pentru mila Sa:

Paharele nenorocite
care sunt trupurile noastre,
doamne, dă, doamne, dă,
să nu le spargi chiar tu în mâna ta,
să nu le spargi chiar tu.
Mai bine bea puținul nostru creier,
ciorba de înger fiartă rău;
mai bine bea poșirca inimii de sânge

cu multă Dunăre turnată-n ea.
Lasă-ne[,] dacă poți să lași, –
O masă pe care morți să stăm,
Să vină cei care ne știu
Și să aducă lumânări de plâns.
O, fii îndurător și nu ne rupe
în sfântă mâna ta
puțina sticlă colorată prin care
părinții noștri mult privit-au.

(*Puțină sticlă colorată*)

E o rugăciune pentru ca Dumnezeu, Cel care a băut paharul durerilor noastre și amărăciunea păcatelor noastre, să bea și „puținul nostru creier" și „poșirca inimii" noastre. Adică să ne mai rabde încă și să nu ne rupă în mâinile Sale.

Oboseala existențială, pe care Nichita o resimte dureros, apare și în poemul *Pe cel mai des*:

Umbra ramurei cu frunze
clătinându-se-n bătaia vântului
nu mi-a izbit, doamne, trupul,
ci numai a frig a lăsat
pe vorba mea de dragoste.

Treci tu, cuvântule, dacă ai umbra
și lasă pata ta de neînțeles
pe sufletul meu de azi, de ieri, de alaltăieri;
pe cel mai des, pe cel mai foarte des.

Plâng oile de mult prea multă lână;

e sufocată clipa de mult timp.

Lasă tu A pe mine să rămână
intim, viul Olimp.

Fac schimb cu mine însumi, doamne, –
mă dau pentru o umbră, pentru o capră,
pentru o piatră.

„Umbra ramurei cu frunze" poate indica simbolul ramurei de măslin, despre care a scris odinioară: „Voi lua /.../ și chipul tău prelung, iubito,/ cu pletele sălbăticite printre cărți,/ și-un porumbel călător voi lua,/ să—mi aducă – ramură de măslin – / dunga de lumină a dimineții/ și să mi-o lovească, ușor, de tâmplă" (*Pentru liniștea somnului*, vol. *Sensul iubirii*). Acum, însă, „umbra ramurei cu frunze /.../ nu mi-a izbit, doamne, trupul,/ ci numai a frig a lăsat/ pe vorba mea de dragoste".

„Treci tu, cuvântule, dacă ai umbra" – umbra păcii și a binecuvântării – „și lasă pata de neînțeles/ pe sufletul meu", se roagă poetul. „Lasă tu A pe mine să rămână/ intim, viul Olimp": Lasă Tu, Doamne („A"), să rămână pe mine Omega („viul Olimp")! Lasă să-mi devină intim viul sfârșit!

Mă dau pe mine pentru mine („Fac schimb cu mine însumi, doamne"), ba chiar „mă dau pentru o umbră, pentru o capră,/ pentru o piatră". Mă dau pentru ceva autentic. Redă-mi viul, redă-mi autenticitatea vieții!...

Sentimente strivitoare, care îl copleșesc, se revelează și în volumul *Măreția frigului (romanul unui sentiment)*. Ne anunță că are punctul de vedere al pietrei („punctul meu de vedere e punctul pietrei") – vom discuta acest aspect puțin mai departe.

Îngerul care vine la miezul nopții îl schimbă, dar el nu știe dacă, la rândul său, poate schimba calul care răspunde printr-un „i-ha” de neînțeles. „Nu mi-e foame,/ nu mi-e sete. /.../ Nu sunt obosit, nu, nu sunt obosit și nici nu mi-e sete”, dar:

Merg ca și cum aș sta,
și deși sunt sătul de aer, respir.
Nu, nu uitați; nu mi-e foame și
nu mi-e sete,
după cum nu mai sunt tânăr,
dar nici bătrân nu sunt.

Boarea suavă a dimineții
o pot strânge de suava beregată
fără să fac vreun efort prea mare
și pot să dau și cu piciorul
în râul subțire și firav
și fără pești în el.
În râul cu nimic mai presus
decât o coadă de câine.

Dacă hotărăsc să fac ceva, fac.
Am cheltuit atâtea zile
încât o zi în plus risipă
nici măcar nu mă face mai sărac.

Nici dorința de a supraviețui
nu mă face să respir mai des.
Nici moartea nu mi se mai pare
atât de măreață.

Motivul esențial rămâne acela că lumea nu se lasă schimbată, transfigurată de cuvântul poetic:

E bun sistemul acesta planetar,
dar nu mai mult decât atât.
E luminos soarele acesta
luminos. Nu orbitor, nu orbitor.

Dacă n-ar mai răsări mâine dimineață
ar fi o mare pierdere.
Dar nu mai mult decât o mare pierdere.

Aș putea să biciuiesc lucrurile dar n-o fac.
Nu pentru că n-aș crede că lucrurile
n-ar simți durerea,
ci pentru că mi-aș uza inutil biciul.

/.../

Și n-am să înțeleg dacă eu sunt pentru el
ceea ce este îngerul pentru mine.
– Am venit să te schimb, calule.
– I-ha, i-ha, îmi răspunde calul.

Banalitatea lumii nu se lasă schimbată de poezie – repetitivitatea fenomenelor îl exaspera, odinioară, și pe Eminescu. Totodată, Nichita Stănescu se întâlnește aici, întrucâtva, și cu Bacovia, care nu credea în forța transfiguratoare a poeziei, care nu credea că lumea poate fi cosmetizată prin poezie[449].

---

[449] A se vedea comentariul meu de aici:

Foarte importantă este însă și mărturisirea din versurile care urmează, din care aflăm motivul fundamental al nefericirii sale, acela că poezia sa nu ajunge la oameni:

Nu scot limba la tine,
ca să nu crezi că vreau să te gust.
Îți vorbesc numai.
E un fel de a scoate limba pe jumătate.

Dacă mă înțelegi – bine
Azi cât timp mă înțelegi voi fi bucuros.
Chiar fericit.
Dar numai azi.

Dacă nu înțelegi nimic, voi fi trist
iar către sfârșitul serii, – melancolic.
Dar nu mai departe de această seară,
pentru că la miezul nopții
vine îngerul.

El îmi va spune:
– Am venit să te schimb!
– Schimbă-mă, am să-i spun.
Și el mă va schimba.

(*Schimbarea la față*)

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/03/14/completari-la-comentariul-poeziei-lui-bacovia/.

Dar și:

https://www.teologiepentruazi.ro/tag/george-bacovia/.

Dacă el se lasă schimbat de Înger, în schimb, oamenii nu se lasă schimbați de poezia lui. Decât, poate, pentru foarte puțină vreme.

Verbul său nu e transfigurator, nu e „acel laser lingvistic" sau acel necuvânt pe care l-a visat dintotdeauna, care să despartă lumina de întuneric, binele de rău și să scoată apele gestante cu pești din lumină[450]. Și acest poem e tot o artă poetică. Și înțelegem din el că Nichita nu și-a pierdut încrederea în cuvânt și în poezia sa, după cum nu și-a pierdut încrederea în Dumnezeu și în Îngerul său păzitor și inspirator, dar e pe punctul de a-și pierde încrederea în oameni.

Are punctul de vedere al pietrei față de oameni, al Profetului care strigă în pustiu. E o precizare în plus față de ceea ce spunea în poemul *Testament*[451], din vol. *În dulcele stil clasic*...De aici, probabil, vine și titlul: *Măreția frigului*. Măreția celui care rămâne...nemuritor și rece.

În *Crește altă iarbă*, ideile se intersectează cu cele ale poemului anterior: „Crește iarba și în timp ce crește/ mie nu mi se pare grozav că ea crește /.../ Zboară pasărea/ tocmai pe deasupra mea./ Dar nu prea tare, dar nu prea ciudat[452]./ Și nici prea cine-știe-ce, nu mi s-a părut/ că zboară".

---

[450] A se vedea comentariile mele anterioare, de mai sus. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/03/reintoarcere-la-nichita-3/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/27/reintoarcere-la-nichita-59/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/11/reintoarcere-la-nichita-64/.

[451] A se vedea ceea ce am spus mai devreme. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/25/reintoarcere-la-nichita-66/.

[452] Cred că „ciudat" e folosit aici cu sensul său arhaic: minunat, extraordinar. A se vedea și articolul meu de aici:

Universul e banal dacă oamenii nu mai au iubire între ei, iubire prin care pot să înțeleagă și lucrurile din jur. Pentru că „crește iarba /.../ și numai la un lucru mă gândesc/ în timp ce crește:/ – «Hai să ne strângem în brațe,/ hai, să ne strângem în brațe»./ Zboară pasărea /.../ «Hai să ne strângem în brațe, mă gândeam/ sau dacă nu cumva chiar spuneam:/ hai, să ne strângem în brațe»”.

Fenomenele naturii sau întâmplările din viața oamenilor devin banale și nesemnificative atunci când nu mai există iubire. Atunci apare oboseala în sensul de plictis din cauza rutinei, sentimentul absurdului. Atunci omul nu mai poate vedea frumusețea cosmică și a existenței sale, când nu are iubire pentru aproapele său, pentru frații săi:

Uwe între timp a murit. Eu
am făcut parte din echipa,
din îndurerata echipă, din acea echipă
de oameni care
i-au căutat trupul.
Murdarul de mine, în timp ce-l căutam,
părându-mi-se, apărându-mi-se...
strigam, dacă nu cumva chiar gândeam:
„– Hai să ne strângem în brațe,
Hai, să ne strângem în brațe!”.

S-a dus și ora de azi.
La radio s-a dat ora exactă:
„Ling, cling” sau „Peng, peng”
Toți își potrivesc ceasurile

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2008/08/24/semnificatii-vechi-si-noi-cum-a-ajuns-ciudeasa-la-a-avea-ciuda-pe-cineva-si-despre-adjectivul-cinstit/.

numai murdarul de mine
ca și cum nimica nu ar fi,
mă gândeam, sau poate chiar strigam:
„– Hai să ne strângem în brațe,
Hai, să ne strângem în brațe!”.

Totodată, întâlnim din nou și acea căutare dureroasă a lui Dumnezeu, de tip arghezian, în poemul *Plus unu mai puțin*:

Spune-mi poate că tu, secundă, tu,
poate că tu ești dumnezeu
și nu vrei să-mi spui că tu ești
din dispreț pentru mine că nu știu
nu știu
când ai trecut.

Spune-mi, poate că tu, cuvântule, tu,
poate că tu ești dumnezeu
și nu vrei să-mi spui că tu ești
și mă disprețuiești pentru că am
limba smulsă.

Spune-mi, poate că tu ești dumnezeu
și nu vrei, iarbă, să îmi spui
și mă disprețuiești că nu sunt verde
și nenumărat
și nu vrei să-mi spui că tu ești...

Spune-mi, piatră, poate că tu, poate că tu
ești dumnezeu
și nu vrei să-mi spui că tu ești
din dispreț pentru osul și nervii

din care-s înfăptuit.

Spune-mi, poate că tu ești dumnezeu
și nu vrei, asinule, să-mi spui că tu ești, –
și mă disprețuiești că n-am patru picioare
și nu vrei să-mi spui.

Șoarece tu, poate că tu ești,
poate că tu pomule, poate că tu
șarpe, poate că tu
porcule, frânghie,
sânge, roșcovă, poate că tu
nisipule, scoică, cerneală
poate că tu, sticlă,
pasăre, roată, poate că tu
sârmă, urzică, paianjen,
Petru, poate că tu,
cuțit, bufniță, păpădie,
dihor...

Arghezi formulase altfel, dar exprimând aceeași căutare sfâșietoare, aceeași neștiință și nepricepere dureroasă a omului:

Mă uit la flori, mă uit la stele:
Ești chinul dulce al tristeții mele.
Mă uit în mine, ca într-o chilie,
Mă uit în ceruri, în Împărăție,

Mă uit în gol, mă uit în vizuini.
Te caut printre spinii din grădini,
Dau buruienile deoparte, de otravă,
Și pipăi locul urmei Tale cu zăbavă.

Străbat călare șesul, cucuruzul:
Te caut cu vederea, cu auzul.
Mă plec la trandafiri și le miros
Bobocii din tulpinile de jos.

Fuseși în toate și Te-ai dat în lături.
Încerc sulfina: Tu trecuși alături.
Întreb plăpândele verbine.
Ele răspund că știe patlagina mai bine.

Zisei șopârlei: – „A trecut pe-aici?".
Ea m-a trimis la șerpi și licurici.
Și neprimind răspuns nici de la stupi,
Mă iau după vultùri și lupi.

Am colindat Moșia-n lung și lat
Și-am scoborât din leat în leat
Și, ostenit în râvnă și puteri,
N-am dat de Tine nicăieri.

Oriunde-ncep a cerceta
Trecuse albă, chiar atuncea, umbra Ta.
Tăria-i de beteală și salbă lângă salbă.
Mi s-a părut odată că ai fi fost o nalbă.

Dar auzind o șoaptă, m-am întors:
Vorbise vântul într-un lan de orz…
„Omul cu șoimul caută mereu
Răspântia lui Dumnezeu.

Noi o vedem în câmp și în livede.
El singur [, omul,] are ochi și nu o vede".
Cu jurământul morții, cel fără iertăciune,
Toate Îl știu pe Domnul: niciuna nu mi-L spune.

(*Mă uit la flori*)[453]

E posibil ca multora să le pară neverosimilă apropierea dintre Nichita și Arghezi, mai ales că poetul a părut că i-ar fi admirat mai mult pe Bacovia și pe Barbu. Însă Nichita a învățat de la toți (Cantemir, Eminescu, Arghezi, Bacovia, Barbu, Botta și alții), rămânând în același timp el însuși, cu totul original, nefalsificat de vreo influență prea puternică.

În același timp, în ce-l privește pe Arghezi, e posibil să fi tăinuit apropieri mai subtile, atât datorită caracterului religios al lucrurilor, cât și cunoscând bine faptul că orice declarație poate fi înțeleasă prost de către critici, care l-ar fi putut transforma repede, din comoditate, pentru a-l explica mai ușor, în „ucenicul" cutărui sau cutărui mare poet. Și când critica începe s-o țină langa cu o idee, mai repede legi gura izvoarelor...

Așa s-a insistat, prea mult, din punctul meu de vedere, pe influența mare pe care ar fi avut-o Ion Barbu asupra lui Nichita, mai ales datorită acelor poeme și volume în care poetul alege să abstractizeze foarte mult. Însă eu consider că s-a exagerat în această direcție...

Durerea lui Nichita nu este o dezolare haotică, despiritualizată:

Prințul căzând de pe cal
strivește-n cădere un înger.

[453] Am discutat despre acest poem aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/dumnezeu-si-arghezi-2/.

Articolul a intrat în cartea mea, *Studii literare*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2014, *cf*.
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

E sentimentul total
pentru care azi sânger.

E steaua cea rea, e steaua cea gri.
e steaua cea verde
marele A și marele I
azi mă vor pierde.

Însă spun totul, astăzi, chiar totul,
șira cea rece de câine,
urâtele labe și botul
lui Astăzi lătrându-l pe Mâine.

(*Prințul căzând de pe cal*)

Eu înțeleg acest poem ca referindu-se tot la sine însuși. El e prințul căzut, care „strivește-n cădere un înger". Căderea sa din curăție și ingenuitate a strivit îngerul inocenței lui. Iar poetul ne face o mare mărturisire atunci când ne spune că acesta „e sentimentul total/ pentru care azi sânger". Pentru pierderea inocenței contemplației și a curăției sufletești, plângea adesea și Eminescu. Și eu cred că Nichita se regăsește, la nivel experiențial, în lirica lui Eminescu, nu estetic, nu căutând să „recicleze" (ce cuvânt urât!) poezia romantică.

Din cauza acestei căderi, face și Nichita cunoștință cu steaua nefericirii („steaua cea rea", „steaua cea gri", „steaua cea verde"). Nu știu ce înseamnă „marele A" și „marele I", care „azi mă vor pierde", dar pot să interpretez aceste inițiale ca referindu-se la Alfa și la Iisus. Adică știa că Dumnezeu îl poate pierde pentru căderea sa. „Însă spun totul, astăzi, chiar totul", zice poetul, pentru că știa, de asemenea, că numai mărturisirea/

spovedania îl poate salva. „Spun totul”: „șira cea rece de câine,/ urâtele labe și botul/ lui Astăzi lătrându-l pe Mâine”. Spun păcatele de azi care ni-l latră pe mâine, care ne latră viitorul, păcatele de azi care ne latră eternitatea.

Regăsim însă inițialele *A* și *I* și în poemul *Noe*:

A e o literă. I altă literă
pe care nebunul de mine le cântă pe citeră.

Câinele este un animal, iarba o plantă
din care nebuna de tine se saltă.

Ochiul este o pierdere,
cuvântul, derâdere,
pe care pe scândura
orelor, udele,
viețile multele
ni le salvăm.

Cuvântul, deși e luat în „derâdere” de cei mai mulți (după cum și privirea/ contemplația e considerată o „pierdere” de vreme), ar putea fi singura corabie în stare să ne salveze „viețile multele” de la potop, de la pieire. Foarte semnificativ este faptul că poetul e cel care „cântă pe citeră” literele A și I. Ca odinioară Profetul David. Și așa se poate înțelege mai bine raportarea lui permanentă la Psaltire și putem crede fără îndoială că această raportare nu a fost deloc strict estetică.

Singură vedere e un alt poem care exprimă regretul faptului că verbul său poetic nu îi schimbă pe oameni[454]:

[454] A se vedea ceea ce am spus puțin mai devreme, despre poemul *Schimbarea la față*. Sau aici:

Ei au plesnit, au crăpat, s-au scurs
în aerul acesta infectat
și dus.

Risipă de pene albe și murdărite,
ningea,
ningea fără frig peste semne
și peste podea.

Eu v-am spus vouă să nu zburați –
le-am zis lor,
de ce ați vrut să vreți
și să vă încercați
mai jos, mult mai jos?...

Eu v-am spus vouă să rămâneți
să rămâneți cine sunteți.
De ce ați venit până aici?

Stau, doamne, cu o sabie în mâna dreaptă
și în mâna strângă stau, doamne
cu un bici.

Dar nu mai am ce tăia
și nici ce bate.

S-au sfărâmat prin venire spre mine,
de la stea spre mine,
de la cometă spre mine,
ființele gândite și minunate.

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/30/reintoarcere-la-nichita-68/.

Plouă cu sfărâmături.
Plouă, doamne, peste întregul de mine.
Au făcut explozie acele făpturi
în care m-aș fi întrupat,
poate, mâine.

Oamenii s-au lăsat înecați în „aerul acesta infectat” al lumii, au făcut „risipă de pene albe”, pentru că și-au murdărit penele zburând...în jos: „de ce ați vrut să vreți/ și să vă încercați/ mai jos, mult mai jos?”. E un zbor cu aripi de plumb, ca la Bacovia. Ipostaza poetului de justițiar („Stau, doamne, cu o sabie în mâna dreaptă/ și în mâna strângă stau, doamne/ cu un bici”), seamănă cu cea din poemul *Obediență*[455], din vol. *În dulcele stil clasic*.

Cuvântul lui poetic îi judecă pe oameni. Și, într-un fel, Nichita are dreptate să pretindă aceasta. Pentru că orice frumusețe sau orice talent pe care Dumnezeu îl dăruie unora și prin care îi cheamă pe oameni la El, dacă nu li se dă niciun răspuns și oamenii rămân indiferenți și răi, pe mai departe...este o frumusețe sau un talent care îi va condamna pe oameni la Judecată. Pentru că nu pe om l-au ignorat, ci pe Dumnezeu, care vorbea și îi chema prin el.

După cum spune și Domnul prin gura Sfântului Profet David:

„Înstrăinatu-s-au cei păcătoși din pântece, rătăcitu-s-au din pântece, spus-au minciuni. Mânia lor [este] după asemănarea șarpelui. [Este] ca a unei aspide surde și astu-

---

[455] A se vedea mai sus sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/25/reintoarcere-la-nichita-66/.

pându-și urechile ei, care nu va auzi glasul celor care cântă și al vrăjitorului vrăjind de înțelept" (Ps. 57, 4-6, LXX)[456].

Sau El Însuși spune: „V-am cântat din flaut/ fluier și nu ați jucat, v-am cântat de jale și nu v-ați jelit" (Mt. 11, 17)[457]. Sigur, Dumnezeu vorbește aici în mod metaforic/ parabolic despre cuvintele Sale, cât și despre cuvintele profetice și apostolice, care n-au mișcat inimile celor ce sunt ca aspida (un fel de cobră) surdă. Și El aseamănă arta predicării cu a celor care cântă cu meșteșug, care știu să farmece auzul (și cred că Eminescu de aici a preluat pe farmec și a fermeca, în poezia sa), atât al șerpilor, cât și al oamenilor. Însă, într-o înțelegere extinsă, am putea interpreta că și prin arta celor dăruiți de Dumnezeu, ca printr-un cântec vrăjit, oamenii se pot apropia de Creatorul lor, pot să simtă chemarea către El.

Însă – revenind la poezia lui Nichita –, „s-au sfărâmat ființele gândite și minunate", venind „de la stea" sau „de la cometă", și „plouă cu sfărâmături". Pentru că „au făcut explozie acele făpturi/ în care m-aș fi întrupat,/ poate, mâine", în care s-ar fi putut întrupa poezia sa, cuvintele sale, dacă făpturile respective ar fi acceptat să se schimbe prin înțelegerea sensului înalt al artei sale, al poeziei sale. Căci Nichita Stănescu nu a făcut artă pentru artă, ci artă pentru oameni, urmărind un scop moral și spiritual superior.

---

456 În traducerea Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/04/psalmul-57-cf-lxx/.

457 Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/30/evanghelia-dupa-matei-cap-11/.

Sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/11/evanghelia-dupa-matei/.

Două poeme poartă titlul *Marină*. Primul e acesta:

Înfășurat într-un val,
strângând în brațe un pește,
simt malul cu iarbă natal
cum mă izbește.

Înfășurat într-un corp,
strângând în sine un cuget,
mi-e strigătul orb
lovit de un muget.

Înfășurat într-un semn
cu gura pe-o cifră,
te-aud cum mă chemi
dulce hidră.

Observăm că există trei trepte ale dezvoltării simbolice a poemului, corespunzătoare celor trei strofe. „Înfășurat într-un val", aruncat în mare, ca Sfântul Ionas odinioară, doar că aici fiind vorba de marea lumii și a suferințelor (vechiul topos), „simt malul cu iarbă natal/ cum mă izbește": simt, adică, nostalgia copilăriei și a adolescenței.

„Înfășurat într-un corp", limitat de neputința trupească, dar „strângând în sine un cuget", ca pe un pește de salvare, de care mă agăț ca să ies din marea patimilor/ marea lumii, „mi-e strigătul orb/ lovit de un muget". Pentru că strigătul meu nu vede pe nimeni care să poată să-mi ajute și nu aude decât „mugetul" valurilor acestei mări care învăluie și îneacă.

„Înfășurat într-un semn", al cuvântului poetic, „cu gura pe-o cifră", sărutând taina, „te-aud cum mă chemi/ dulce

hidră". Care e moartea, hidra cea cu cântec de sirenă, ademenitoare pentru cei învăluiți în mare. Putem spune că Nichita retrăiește sentimen-tul eminescian al durerii și începe, ca și acela, să aștepte moartea ca pe o eliberare. De altfel, structura poemului, ritmurile și simbolurile ne trimit la Eminescu. În mod special, la poemul *Dintre sute de catarge*, pe care l-am comentat altădată[458]. Spuneam acolo că

> „De la imaginea ambarcațiunilor cu vele sugerate de profilarea catargelor, Eminescu ajunge la cea a păsărilor călătoare, care nu sunt altele decât…corăbiile din prima strofă, aflate însă într-un punct mai îndepărtat…din zarea pământului. [...] Asistăm, pe parcursul acestui poem, la metamorfoza catargelor înaripate cu pânze în păsări și a acestora în…gândul care, singurul, zboară vecinic".

Ceva asemănător se produce și în poemul lui Nichita Stănescu:

Înfășurat într-un val,
strângând în brațe un pește
...

Înfășurat într-un corp,

---

[458] A se vedea aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/03/13/dintre-sute-de-catarge/.

Comentariul a intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, op. cit., *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

strângând în sine un cuget
...

Înfășurat într-un semn
cu gura pe-o cifră
...

Nichita continuă să folosească ritmurile eminesciene pentru că sunt analgezice, sunt adormitoare sau narcotice (termen cu care ne-a obișnuit exegeza).

În celălalt poem intitulat *Marină,*

Geme acest apus de soare,
tăiată beregată
când pe o altă mare
plutește o fregată.

Cad din lumina moale
reci frunze încă o dată
când pe o altă mare
plutește o fregată.

Cuvintele sunt rare,
odată, niciodată
când pe o altă mare
plutește o fregată.

Și verdele îmi pare
străpuns de o săgeată
când pe o altă mare
plutește o fregată.

O mare suspendată
plutește ca un nour
cad pești de sus ca ploaia,
doamne,
înaintează o mare suspendată...

Apusul de soare „tăiată beregată” e o parafrază după celebrul „soleil cou coupé”, din poemul *Zone* al lui Apollinaire[459]. Refrenul poate fi socotit eminescian sau simbolist, iar atmosfera poeziei implică, de asemenea, elemente eminesciene („Cad din lumina moale/ reci frunze încă o dată”).

E o reîntoarcere în cuget la poezia modernă, la idealurile ei, o regândire și o aprofundare a lor, nu o pastișă ironică de tip postmodern. Căci problema centrală în poem este aceea a cuvântului: „Cuvintele sunt rare,/ odată, niciodată”. Și, legat de faptul acesta esențial, că, anume, „cuvintele sunt rare”, se profilează din nou (ca în poemul *Moartea păsărilor*, din vol. *În dulcele stil clasic*, sau ca în *Noe*, poem din volumul de față[460]), la orizont, amenințarea potopului: „O mare suspendată/ plutește ca un nour/ cad pești de sus ca ploaia,/ doamne,/ înaintează o mare suspendată”. Potopul i-a obsedat, în poezie, pe Bacovia și Blaga, dar îl regăsim și la Arghezi sau Ion Barbu.

Semnificativ este faptul că, în primul volum, *Sensul iubirii*, precum și printre poemele din acea perioadă, Nichita are mai

---

[459] A se vedea:
http://www.poetica.fr/poeme-793/guillaume-apollinaire-zone/.

[460] A se vedea discuțiile noastre anterioare. Sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/11/reintoarcere-la-nichita-64/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/05/reintoarcere-la-nichita-69/.

multe creații care se intitulează: *Marină* (trei poeme), *Un răsărit marin*, *Cântec de dragoste la marginea mării*, *Înserare marină*, *Dimineață marină*[461]. Numai că sentimentele poetului erau altele, atunci[462]. Dar tocmai la aceste sentimente și la idealurile sale primare el însuși face referire în poemul *Rugăciune* (care este o rugăciune către Dumnezeu):

Iartă-mă și ajută-mă
și spală-mi ochiul
și întoarce-mă cu fața
spre invizibilul răsărit din lucruri.

Iartă-mă și ajută-mă
și spală-mi inima
și toarnă-mi aburul sufletului
printre degetele tale.

Iartă-mă și ajută-mă
și ridică de pe mine
trupul cel nou care-mi apasă
și-mi strivește trupul cel vechi.

Iartă-mi și ajută-mă
și ridică de pe mine
îngerul negru
care mi-a îndurerat caracterul.

---

[461] A se vedea: Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit.

[462] A se (re)vedea ce am spus aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/13/reintoarcere-la-nichita-1/.

„Invizibilul răsărit din lucruri” ne aduce aminte tocmai de poemele din primul volum (*Sensul iubirii*), acolo unde „soarele saltă din lucruri” (*O călărire în zori*), unde există o neîncetată răsărire de lumină din lucruri, o izbucnire de lumină peste lume, din interiorul lucrurilor („Soarele a izbucnit peste lume strigând. /.../ Soarele saltă din lucruri, strigând/ clatină muchiile surde și grave”). Acolo unde este indicat cu multă claritate un sens ascendent, anastasic, atât al ființei sale (după cum am sesizat anterior[463]), cât și al lucrurilor din univers, din care răsare lumină.

Tocmai de aceea, „întoarce-mă cu fața/ spre invizibilul răsărit din lucruri” înseamnă o rugăciune pentru întoarcerea spre lumină, spre sensul de lumină și de înviere spre care merge universul, chiar dacă oamenii întunecați la suflet nu îl percep.

Verbul a întoarce este semnificativ, pentru că el este esențial și în poezia lui Eminescu și presupune o mișcare de regres către vârsta copilăriei și a adolescenței. Și de ceva vreme observăm această întoarcere în poezia lui Nichita, cu insistență. Poetul fusese cât se poate de conștient de virtuțile ochiului său poetic-contemplativ, încă din adolescență:

...Adolescența lui fără seamăn era,
ca o mare-nclinată, cu corăbii pe ea.
Piscurile lui lăsau locuri rotunde
unde să-ți cațeri trupul, prin ierburile scunde,
și cu mâna întinsă, să abați din cale
liniștea vulturilor în rotogoale.

Herghelia albastră a orizontului fugea
lăsând vise prelungi după ea.

---

[463] Ibidem.

Amurgul îi lovea câmpiile fecunde
cu râuri de culori despletite în unde.
Serile i se ridicau din inimă, pline de stele
cu fulgere rătăcitoare prin ele.

Era zvelt și frumos.
Ca o pană de vultur, mlădiu.
Luna lângă el trecea mai jos,
soarele îi răsuna pe mâini, argintiu. [etc.]

(*Cântec despre adolescența eroului*,
vol. *Sensul iubirii*)

Și l-am văzut întorcându-se nostalgic spre această vârstă a inocenței:

O, am fost un om frumos
și subțire, foarte palid.
Trunchi avui de chiparos
și miros de crin noptatic.

(*Trecerea de la noțiuni la poezie, împotrivire
la aspectul pietros al versurilor de până acum*,
în vol. *Laus Ptolemaei*)

*

O, erai un om frumos,
și subțire, foarte palid!...
Printre ochii tăi curgea
un mănunchi de aripi albe,

parcă cineva pe sus
cu o coasă retezase
din spinarea lui Iisus
aripe melodioase...

Tu treceai mânjit de aripi
și cu pene și cu fulgi.
Unde ești tu cel de-atuncea
unde fugi?

(*Părându-mi rău de adolescență*,
vol. *Oul și sfera*)

Așa încât „Iartă-mă și ajută-mă/ și spală-mi ochiul/ și întoarce-mă cu fața/ spre invizibilul răsărit din lucruri" este o rugăciune pentru întoarcerea la inocența privirii, la curăția contemplației, la frumusețea gândirii și a aspirațiilor de atunci.

De aceea, se roagă acum pentru a vedea „invizibilul răsărit din lucruri", sau, cum spunea mai demult, soarele săltând din lucruri, izbucnind peste lume. Spuneam, la începutul analizei noastre, că „e posibil ca Nichita să fi cunoscut sensul vechi, dosofteian, al verbului a izbucni, care este: a izvorî, a răsări, a se revărsa"[464]. Acum, în poemul *Rugăciunea*, ne arată că știe sensul vechi al lui abur, care însemna suflet (în versurile lui Dosoftei): „Și toarnă-mi aburul sufletului/ printre degetele tale".

Dosoftei are câteva versuri foarte frumoase – pe care le-am sesizat în mai multe rânduri și e posibil să le fi sesizat și Nichita – în care zice, despre idoli:

[464] Ibidem.

Gură au și nu pot să grăiască,
Cu ochi sunt și nu pot să zărească,
Urechi au și nu pot să auză,
Nice *abur* [suflet] nu le este-n buză.

(Ps. 141, 39-44)[465]

„Spală-mi ochiul" înseamnă spală-mi sufletul, vederea minții și a inimii. Căci „luminătorul trupului este ochiul. Deci, de va fi ochiul tău curat, tot trupul tău va fi luminat" (Mt. 6, 22, *Biblia 1914*). Că acesta este sensul vedem lămurit în strofa a doua, unde Nichita se roagă: „spală-mi inima/ și toarnă-mi aburul sufletului/ printre degetele tale", Doamne. Cerne-mi sufletul printre degetele Tale, ca să se curățească, să redevină curat.

„Iartă-mă și ajută-mă/ și ridică de pe mine/ trupul cel nou care-mi apasă/ și-mi strivește trupul cel vechi", spune poetul. De același lucru l-am văzut plângându-se și în volumul anterior: „dar unde-i trupul de-atunci, trăit și curs/ pe spata undei? As-

---

[465] *Cf.* Dosoftei, *Opere. 1. Versuri*, op. cit.

Versurile acestea le-a remarcat, la scurtă vreme, Sfântul Antim Ivireanul, după cum am arătat în articolul meu de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/05/teologie-si-poezie-la-sfantul-antim-ivireanul-si-dimitrie-cantemir/.

Articolul a intrat în cartea mea, *Studii literare*, vol. 2, Teologie pentru azi, București, 2016, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/05/studii-literare-vol-2/.

Însă termenul „abur", cu sensul de suflet, se găsește și în *Cazania* de la Govora: „moartea cea de veaci – ucisă și fără de abur zace cu [prin] moartea lui Hristos", *cf. Evanghelie învățătoare (Govora, 1642)*, ediție, studiu introductive, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, Ed. Academiei Române, București, 2011, p. 357.

tăzi mi-a apare că e sus/ un cui în palma lui Iisus” (*Locomotive vechi, terasamente, greieri*).

„Trupul de-atunci”, „trupul cel vechi” al copilăriei și al adolescenței, e strivit de „trupul cel nou” – adică de cel care a devenit acum –, pe care îl resimte ca „un cui în palma lui Iisus”. Însă, dacă se simte „un cui în palma lui Iisus” e un lucru bun, al pocăinței. Pentru că păcatele noastre sunt cele care L-au răstignit și Îl răstignesc pe Domnul.

„Iartă-mă și ajută-mă/ și ridică de pe mine/ îngerul negru/ care mi-a îndurerat caracterul”: îndepărtează-l de la mine pe demonul (nu daimonul, ci demonul în sens creștin) care îmi deturnează traiectoria, care îmi strivește inocența, care îmi îndurerează caracterul...Eu cred în aceste sensuri profund religioase, ortodoxe, chiar dacă critica literară, în marea ei parte, nu crede nici în suflet (sau în veșnicia lui), nici în Dumnezeu, nici în Îngeri și nici în demoni...

Nichita se dezbară tot mai mult de frica față de cenzura și represiunea comunistă. Remarc acest lucru din faptul că însuși termenul „biserică” apare în mai multe poeme (deși există și alte versuri, în care pare că e precaut, că își ia măsuri de protecție).

Astfel, la capătul unor întrebări filosofice, Nichita ne vorbește despre...biserica timpului:

Trăim un prezent pur?
A trăi înseamnă timp?
Timpul este tot ceea ce nu înțelegem?
Timpul este tot ceea ce nu suntem noi?
Există timp acolo unde nu este nimic altceva?
Timpul este fără să fie?
Timpul este însuși Dumnezeu?
Inima mea bate în timp?
Sunetele, mirosurile,

pipăitul, gustul, vederea
sunt chipuri ale timpului?
Timpul este legat de lucruri?
Timpul este legat de cuvinte?
Gândurile sunt timp?
Timpul este însuși Dumnezeu?
A fi, înseamnă timp?
A avea, înseamnă timp?

Ceasurile sunt bisericile noastre
de mână sau de buzunar,
de perete...
Ne rugăm luând cunoștință
de bătaia lor înscrisă pe cadrane...

(*Întrebări*)

Ne rugăm la Dumnezeu „luând cunoștință" de trecerea timpului, pentru că rugăciunea înseamnă o ieșire din timp, o căutare a veșniciei. „Ceasurile sunt bisericile noastre" pentru că noi suntem în Biserica timpului, în care ne căutăm mântuirea. Așa cum spunea Sfântul Părinte Dumitru Stăniloae undeva: „timpul este distanța dintre chemarea lui Dumnezeu și răspunsul omului". Biserica nu este numai în spațiu, ci este și în timp. Timpul însuși este o uriașă Biserică sau este format din secvențe în care noi trebuie să conștientizăm, de fiecare dată, că acest moment...este o Biserică a mântuirii. Nichita compară mișcarea limbilor de ceas sau bătaia pendulei cu bătaia clopotelor Bisericii. Biserica timpului este de față totdeauna, în ea suntem și în ea ne putem ruga oricând.

Cam același lucru îl spune și în alt poem:

Bate întotdeauna alt clopot,
genunchii mei stau în altă biserică
și-n altă vreme.
Peste mine doarme alt înger.

Eu mă ridic de sub aripa lui și spun:
– Du-te, du-te, nu vezi că ești altul?
El îmi răspunde:
– Lasă-mă, mai lasă-mă puțin,
mi-e foarte somn,
mai lasă-mă puțin...
De ce uiți tu, că ești și tu altul!

(*Bate întotdeauna alt clopot*)

Suntem întotdeauna alții, dacă timpul trece. Și în interiorul timpului suntem ca în somn, ca dormind, pentru că timpul nu ne lasă să conștientizăm când trăim sau când trece clipa. Și Îngerul nostru, al fiecăruia, sub aripa căruia stăm (unii dintre noi, cel puțin, ca și poetul care se simțea stând sub aripa lui), într-un fel, este altul, devine altul, pentru că și Îngerul păzitor înaintează în experiență și cunoaștere.

„Genunchii mei stau în altă biserică”: într-o altă biserică a vremii, a timpului, a clipei. Sau chiar într-o altă Biserică, la modul real, situație în care avem o mărturie despre faptul că Nichita avea obiceiul de a intra și a se ruga în Biserici.

Iar acest lucru e adeverit și de poemul *Despre starea de zbatere*:

Ca și cum un tăiș superior
mi-ar fi despărțit norii de vârfurile munților,

așa se zbate trupul meu uriaș, decapitat,
lăsându-și pe cer capul fugitiv.

Nu poate să moară[,] deși nu mai știe
ceea ce pentru el, odinioară, a fost viața.

Contemplă ochiul de sus[,]
trupul de jos și în zbatere[.]
Din văgăuna gâtului țâșnește
un stol de păsări ciripitoare și verzi[.]
Mâna își înfige ghearele[,]
ghearele lungi cât un taur fiecare în parte,
mâna își înfige ghearele
în miraj[.]
Ochiul suspendat privește
deznădăjduita zbatere.

Corabia de carne prinsă în furtună
nu se scufundă niciodată.

Ajută-mă[,] catedrală frumoasă[,]
văzută de mine în alt oraș[!]
Bate cu clopotele tale
dezordonata clipă.

Mă rog la tine frumoasă catedrală[,]
tu, care ești în alt oraș,
fă să se verse peste mine
bunătatea liniștii[.]

Nicio diferență nu este între trupul acesta
și trupul oricărui fluviu

decapitat dintr-o dată de delta
cea vorbitoare.

Ajungă la tine, frumoasă catedrală,
cârdul de păsări roșii
care urlând, croncănind, chihotind
din gâtul retezat – se ridică la cer.

Primește-le[,] catedrală frumoasă[,]
pe limba clopotului tău, primește-le[!]
Ajută-mă[,] catedrală frumoasă[,]
văzută de mine în alt oraș[!]
Dă-mi liniștea, catedrală frumoasă,
și altfel de moarte[!]

Este evident că rugăciunea la catedrala frumoasă e, de fapt, o rugăciunea către Dumnezeu. Pentru liniștea sa lăuntrică, pentru alinarea zbuciumului său interior, pentru o moarte lină, liniștită. Și, când viața devine o durere și un zbucium, moartea ajunge un dor:

Se îndurerează piatra netrăită,
iepurele cel neîmpușcat,
cerbul fără rupte coarne
și eu, mai ales eu.

Se îndurerează netăiatul lemn,
soarele nevăzut de orbi se îndurerează.
Se îndurerează marea fără înecați
și eu, mai ales eu.

Se îndurerează timpul fără să curgă,
clepsidra cu nisipul sub tălpile tale.
Dureros este inorogul brodat pe o tapițerie
și eu, mai ales eu.

Se îndurerează starea de a fi fără moarte.
Dureros e gălbenușul fără pasăre.
Mai dureros decât armăsarul fără nechezat
sunt eu, mai ales eu.

(*Îndurerarea*)

Dar nu numai întârzierea morții îl îndurerează, a morții care să îi aducă liniștea mult dorită, ci și lipsa lui de pocăință deplină:

Putrezește calul răsturnat pe câmp,
lacrima care n-o plâng,
putrezește peste cer
ziua cea de ieri
și *decade peste noi*
al luminii trist noroi
și te duci tu[,] trupule[,]
odată cu trupele[,]
ale viermilor
și ale iernilor...
ale florii de zăpadă
care nu mai vrea să cadă.

(*Putrezirea calului*)

Ziua care a trecut fără pocăință și fără lacrimi e o zi pierdută, spun Sfinții Părinți, învățătorii isihasmului. Rugăciunea fără lacrimi este deșartă. Iar Nichita Stănescu se face aici un ecou al acestor scrieri, afirmând că „putrezește lacrima care n-o plâng”. Pentru că lacrimile noastre neplânse se fac în noi putregai al păcatului nepocăit.

Când trece ziua fără să ne plângem păcatele, atunci, pentru noi, „putrezește peste cer/ ziua cea de ieri”, lumina soarelui ni se face „noroi”, iar omul își pregătește ducerea la un loc cu viermii, nu numai cu viermii pământului, ci și cu viermii cei neadormiți ai Iadului, pentru că floarea de zăpadă nu mai vrea să cadă. Adică iertarea lui Dumnezeu, cea prin care „mai vârtos decât zăpada mă voi albi” (Ps. 50, 8, *Biblia 1914*).

Lacrimile pe care nu le plângem putrezesc în noi. Odată cu noi, care putrezim de vii în păcatele neplânse.

Reamintesc că, în comentariul pe care l-am făcut mai sus, la *Elegia oului, a noua*, am afirmat că „«Sinele» încearcă din «sine» să iasă,/ ochiul din ochi” reprezintă căutarea extazului, a ieșirii din sine, a revelației dumnezeiești, la care nu se ajunge decât prin pocăință, prin plâns: „Numai lacrima, numai ea/ transportă sinele către sine/ ridică sinele din sine,/ ia sinele din sine/ prin simplă luare” (*Prin simpla luare*, vol. *Laus Ptolemaei*). Și că, în absența ploii lacrimilor, omul „însuși pe însuși se lasă/ ca o neagră ninsoare, de greu”[466]...

În acest sens consideră poetul că:

Ar trebui să existe și pentru trădători un altar.
Și pentru lași și pentru curve ar trebui
o biserică, o biserică spre alinare...

---

[466] *Cf.* și https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/27/reintoarcere-la-nichita-22/.

Ah, încep să nu mai fiu,
și nu dintr-o dată și măreț,
ci rând pe rând
câte rânduri sunt pe lumea asta,
câte absențe de biserici sunt pe lumea asta,
chiar în landa[467] aceasta...

Nu există biserică
pentru rugăciunea ofilirii florii...
Unde, suflete, să se roage iepurele împușcat
și unde să își plângă lacrima de rugină
pușca vânătorului mort?

Oare pietrele pe care calcă roțile și caii,
au ele vreun dumnezeu al pietrelor?
Și dacă au un dumnezeu al lor
în ce biserică de piatră stau
în genunchi de piatră, pietrele?

(*În landa de piatră*)

Bisericile acestea ar trebui să existe în sufletele noastre, în care să plângem pentru toate aceste lucruri, pentru cei păcătoși cât și pentru toate lucrurile triste și suferinde ale lumii. Ne amintim și de versurile: „Tristețea mea aude nenăscuții câini/ pe nenăscuții oameni cum îi latră” (*Cântec*, vol. *Dreptul la timp*)[468].

---

[467] Landă = șes întins situat pe țărmurile Atlanticului, format din nisipuri marine neproductive fixe sau mișcătoare. *Cf.*

https://dexonline.ro/definitie/landă.

[468] A se vedea mai sus și comentariul meu la *A șaptea elegie* și discuția purtată în jurul semnificației acestor versuri. Sau aici:

Și da, toate lucrurile au un Dumnezeu, pe Dumnezeu Creatorul, Care le-a făcut, și pentru ele trebuie să suferim și să plângem. Iar noi suntem cei care nu le facem biserici în sufletele noastre.

Nichita e dintre poeții și dintre oamenii care nu suportă să nu sufere împreună cu cei ce suferă, care nu pot să nu fie compătimitori cu toate lucrurile care se consumă treptat și pier (un alt punct comun cu Arghezi). Îl surprindem exprimând o perspectivă ascetică ortodoxă și atunci când exclamă: „Ah, iar sunt frumos la vedere!/ Iar m-a părăsit umilința trupului" (*Ciuleandra*).

Am observat, de asemenea, de mai multă vreme, obsesia pietrei la Nichita (la fel cum îl obsedează și oul, sfera, iarba, aripile, zborul...cuvântul și necuvântul) și l-am văzut pe poet preocupat de statutul ei ontologic și de raportarea sa, ca ființă umană, sau a altor ființe/ creaturi la ea. Pentru că piatra, în ordine creaturală, este pe treapta cea mai de jos a existențelor, fiind o materie imobilă și lipsită de viață. „Interiorul lor", al pietrelor, „este în același timp interiorul timpului". „În pietre ...totul este dur", dar, în ele, „timpul poate fi pipăit". Și, deși „pietrele dau din aripi cel mai încet", totuși „țin în ele pe regele păsărilor" (*Transparentele aripi*, vol. *Oul și sfera*), adică cuvântul sau...necuvântul.

Întrebându-se „în ce biserică de piatră stau/ în genunchi de piatră, pietrele?", poetul sugerează că pietrele își sunt biserici pentru ele înseși. Și, raportându-se la Lc. 19, 40 („De vor tăcea aceștia, pietrele vor striga", *Biblia 1914*), Nichita afirmă, despre poezia sa: „Putem să spunem că am spus/ ceea ce spune piatra unei pietre[,]/ când plângi la cel de al treilea strigăt de cocoși[,]/ Petre" (*Desen pe o aripă*). Căci piatra numită Petru a plâns...

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/17/reintoarcere-la-nichita-20/.

Adică: am strigat strigătul pietrei către alte pietre, către pietrele umane, către inimile împietrite. Am spus ceea ce strigă piatra sau ceea ce vestește al treilea cântat al cocoșului: pocăința.

„Punctul meu de vedere e punctul pietrei” (*Schimbarea la față*)[469]. Pentru că, deși „s-a pus la îndoială piatra/ ca vorbire” (*Clipa cea repede*, vol. *Epica magna*), poezia lui a actualizat acest tip de vorbire. Astfel că epifania cuvântului se poate numi și *Arătarea pietrei*:

Eu îți arăt cel mai frumos lucru al meu[,]
adică versul, chiar versul ți-l arăt
și te întreb:
crezi tu că seamănă cu o piatră, crezi tu?

Tu, copacule, îmi arăți frumosul cel mai frumos
de pe tine,
mirosul tău mi-l arăți
și mă întrebi binemirositorule:
crezi tu că seamănă cu o piatră, crezi tu?

El îmi arată ce este mai frumos în el,
viața lui plăpândă mi-o arată,
viața lui străvezie mi-o arată întrebându-mă:
crezi tu că seamănă cu o piatră,
crezi tu că seamănă cu o piatră?

Conținutul pietrei echivalează cu arătarea sublimului din cuvânt, din poezie. De aceea spusese că: „Cine vrea să semene

---

469 A se vedea comentariul meu de mai sus, la poemul *Schimbarea la față*. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/30/reintoarcere-la-nichita-68/.

grăunțe [ale cuvântului]/ mai întâi trebuie să spargă pietre" (*Transparentele aripi*). Iar poemul *Pietre de mâncare* ne trimite la *Foamea de cuvinte*, din vol. *Oul și sfera*.

Dar și în vol. *Un pământ numit România*, găsim acest poem:

Mizerabile pietre
se lasă linse de cuvinte
și numai astfel se topesc,
dispar numai în dinții silabelor.

Cât de greu trebuie că îți este
ție, suflet gramatical,
să te sprijini
de-o pantă de munte
fără s-o sfărâmi.

Mă-ntreb ce ne putem face
cu ideea de piatră. Va trebui
s-o ținem în cuvinte
pentru că pietrele, sunt convins,
s-ar sfărâma imediat
sub apăsarea ei, dac-ar ști-o.

Și mă gândesc că și noi
ne-am sfărâma imediat
dac-am înțelege *ideea*
care ne scrie cu *o rază violentă*...

(*Mizerabile pietre*)

Pentru că ideea care ne scrie e a lui Dumnezeu, Cel ce „scrii mai dinainte a istoriei gândire" și Care „c-o rază de gândire ține

lumi ca să nu zboare" (Mihail Eminescu, *Memento mori*). Iar noi ne-am sfărâma dacă am vrea să înțelegem această rază sau tăria cu care ne scrie. Așa cum pietrele s-ar sfărâma dacă ar putea ...gândi cuvântul sau ideea care le desemnează. Pentru că acest lucru e mai presus de statutul lor ontologic. După cum nici omul nu își poate depăși condiția de creatură a lui Dumnezeu pentru a înțelege raza violentă a lui Dumnezeu, plină de vehemența puterii de creație.

Revenind la poemul *Arătarea pietrei*, poetul se întreabă dacă „cel mai frumos lucru al meu/ adică versul" seamănă cu o piatră, adică: dacă el este o creație autentică. Pentru că piatra e o creație stabilă. Pe care numai Dumnezeu o poate face. Pare simplă și neimportantă, este aspră, nefinisată și fără viață. Dar este o creație. Și pe ea și cu ea se poate construi. Versul e un produs uman, după cum mireasma copacului e un produs al acestuia. Iar poetul poate fi bineînmiresmat de harul poeziei, dacă Dumnezeu îi dăruie acest lucru, precum copacului îi dă darul de a avea esență înmiresmată.

Seamănă versul cu o piatră? Seamănă viața „plăpândă" și „străvezie" a cuvântului poetic cu o piatră, cu o temelie? Poetul se întreabă, totodată, dacă din darul lui Dumnezeu a rezultat ceva creator, care să aibă autenticitatea creației lui Dumnezeu. Măcar autenticitatea unei creații elementare, precum piatra. Ori dacă cuvântul lui poetic are tăria cuvântului pietrei strigătoare despre care vorbea Hristos: Seamănă cuvântul meu poetic cu piatra care strigă?

E acesta necuvântul pe care l-am învederat, care să despartă între bine și între rău și lumina de întuneric, care să despartă apele[470]? „Crezi tu?", ne întreabă poetul.

---

[470] A se vedea comentariile mele anterioare, mai sus, la poemele *Cântec I*, *Poveste sentimentală* și *Cântec II* (vol. *O viziune a sentimentelor*),

Sau întreabă esența copacului, dacă a reușit să vorbească în limba binemirositoare pe care a dat-o Dumnezeu la început Sfinților Protopărinți Adam și Eva, prin care puteau înțelege și comunica cu toată creatura (deziderat poetic pe care l-am văzut exprimat încă din vol. *O viziune a sentimentelor*, în poemul *Cântec II*: „E o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi,/ Când lumileți încep la căpătâi,/ Și-ți bat în văz și în auz, anume,/ Și mâna-ntinsă simte o dimensiune,/ Și fiece mirare e un nume").

În comentariul meu din 2002, afirmam:

> „Obsesia ontologizării pietrei îl urmărește pe poet, încât deplânge lipsa unei *biserici de piatră*, în care să stea *în genunchi de piatră, pietrele*; iar în poemul *Arătarea pietrei*, aceasta devine un fel de unitate de măsură a ființării frumuseții, pentru că lucrurile cele mai inefabile sunt comparate cu imuabilitatea pietrei, și anume: *cel mai frumos lucru al meu/ adică versul*, și *frumosul cel mai frumos* al copacului, *mirosul*, cât şi viața însăși sau *ce este mai frumos în el,/ viața lui plăpândă…străvezie*.
>
> Nichita compară ființa frumuseții cu nemișcarea în sine a pietrei, care în afară nu are frumuseţe, nici formă, decât aleatorie. Pentru că inefabilul plăpând și străveziu trebuie să aibă tăria pe care o are în sine piatra.

Necuvinte (vol. *Un pământ numit România*), *Încins* (vol. *În dulcele stil clasic*) și *Schimbarea la față* (vol. de față, *Măreția frigului*). Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/03/reintoarcere-la-nichita-3/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/27/reintoarcere-la-nichita-59/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/11/reintoarcere-la-nichita-64/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/30/reintoarcere-la-nichita-68/.

Frumusețea aceasta este treimică – un eu poetic, un tu harismatic (copacul binemirositor) și un el care personifică persoana însăși [a poetului] – «sinele liric reprezentat ca persona»[471] – : o esență inefabilă, o esență pură şi o esență totală – un calos cagaton [calocagaton], în care ceea ce este frumos, ce este bun și ce este iubire, formează desăvârşirea imuabilă. Poezia lui Nichita este «treimică» ea însăși și în aceasta a intuit el perfecţiunea poeziei, pentru că totdeauna momentele poemului sunt trei, după care orice continuare este lipsită de sens"[472].

Și nu întâmplător, acum, când dezbate despre calitatea scrisului său poetic, se întoarce Nichita la a ne mărturisi despre poezia cosmică, despre comunicarea/ vorbirea lui Dumnezeu impregnată în tot universul:

Scriere este totul.
Peștele e literă
în alfabetul mării.
O frază sunt păsările-n zbor.

Totul e scriere.
Totul este de citit.
Piatra poate fi citită, –
Iar norii ne spun o poveste.

---

[471] Oana Chelaru-Murăruş, *Nichita Stănescu – subiectivitatea lirică*, op. cit., p. 121.

[472] Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 106-107, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/.

Triste, muncite alfabete,
înșiruind istorii vaste.
Chiar mâna mea ascunde-n sine
Uitata scriere a unui imn.

Stau singur și în gânduri, Doamne,
iar gândurile litere îmi sunt.
Încerc să recompun o frază
Dar timpul meu preschimbă scrisul.

O, de-aș putea să te citesc,
o, de-aș putea să deslușesc
aceste stranii alfabete...

(*Lecția de citire*)

Am discutat deja despre acest poem undeva mai sus, când am comentat *A cincea elegie*[473]. Atunci am făcut și apropierea de Dosoftei, precum și precizarea că acest subiect străbate toată poezia românească, premodernă și modernă[474].

---

[473] Comentariul meu la *A cincea elegie* se poate vedea și aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/13/reintoarcere-la-nichita-18/.

A se vedea și comentariul meu la *Elegia a zecea*, mai sus sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/09/reintoarcere-la-nichita-24/.

Aceste comentarii au intrat în cartea mea, *11 elegii (comentariu literar)*, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/.

[474] A se vedea, din nou, cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română.* Vol. I. *Dosoftei*, op. cit., p. 156-161, *cf*.

„O, de-aș putea să te citesc” pe Tine, Doamne, pentru Care „stau singur și în gânduri”, ca Psalmistul de odinioară, în poetizarea Sfântului Dosoftei. „O, de-aș putea să deslușesc/ aceste stranii alfabete” cosmice, care disertează despre Tine, care poezesc despre Tine! Peștii, păsările, pietrele, norii: toate formează alfabetul/ literele lui Dumnezeu. Și mai mult decât literele, frazele/ comunicările lui Dumnezeu către noi. „Totul e scriere./ Totul este de citit” în această lume. Totul este de citit și de înțeles, de interpretat cu înțelepciune, cu înțelepciune dumnezeiască.

„O, de-aș putea să te citesc” pe Tine, Doamne, din Biblia lumii, din cartea universului (exclamă poetul) – după cum citesc despre Tine și în Biblie – și să Te înțeleg cu mult mai mult decât pot cunoaște acum!

O, dacă ar ști oamenii că *Tu ești sursa* poeziei mele:

Ah, n-o să știe nimeni
gingașa pricină a leandrului
profunda pricină a stejarului
cauza ochilor mei.

Ah, n-o să știe nimeni
zburata pricină a păsărilor
împietrita pricină a pietrelor
cauza inimii mele.

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

Dar și: *Epilog la lumea veche*, vol. I. 5 *(Emil Botta)*, op. cit, p. 27, 76-78, 89-90, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/21/epilog-la-lumea-veche-vol-i-5-emil-botta/.

Ah, n-o să știe nimeni
neagra pricină a pământului
curgătoarea pricină a râurilor
cauza sufletului meu.

(*Starea de a fi*)

„N-o să știe nimeni" mângâierile și insuflările Tale din sufletul meu, simțirile și înțelegerile harice pe care mi le-ai dăruit, pe care le-am cules cu ochii, inima și sufletul meu, și care s-au făcut pricină a poeziei mele. „N-o să știe nimeni" insuflările dumnezeiești ale Celui despre care și Eminescu mărturisise că „inima-mi împlut-au cu farmecele milei,/ În vuietul de vânturi auzit-am al Lui mers/ Și-n glas purtat de cântec simții duiosu-I viers" (*Rugăciunea unui dac*).

Arghezi, într-un moment de neputință, dorea să nu se mai vadă Dumnezeu din poezia lui: „să nu se știe că mă dezmierdai/ Și că-n mine însuți Tu vei fi trăit" (*Psalm*). Însă Nichita deplânge faptul că nu poate să mărturisească deschis acest lucru, fie din cauza epocii comuniste, fie din cauză că nu putea explica plenar ceea ce e foarte greu sau chiar imposibil de explicat. De aceea și spune poetul: „Putem să credem că am scris/ ceea ce poate fi citit/ pe aripa unei păsări din vis/ nemărturisit" (*Desen pe o aripă*). Adică: vor înțelege cititorii ceea ce am scris când vor învăța să citească ce scrie „pe aripa unei păsări din vis/ nemărturisit". Numai că cititorii, în marea lor majoritate, nu sunt dispuși să citească vise nemărturisite. Pentru că ei nu sunt dispuși, adesea, nici să îi creadă și nici să îi iubească pe poeții geniali (de Sfinți ce să mai vorbim): „Nimeni nu ne crede dacă sărutăm/ pasărea în zbor, iarba înverzind. /.../ Nimeni nu ne spune: bea flămândule!/ Nimeni nu ne spune: însetatule" (*Cireșar*).

Nichita se plânge, în aceste versuri, de faptul că nimeni nu credea în autenticitatea sensibilității sale. Gesturile și cuvintele sale păreau multora teatrale sau ipocrite. Și, de asemenea, de faptul că nimeni nu îl compătimea, pe nimeni nu interesa nevoile sau suferințele lui ca om, deși toți „se îndestulau” cu poezia lui.

Despre cunoașterea alfabetului cosmic și a sensului vieții citim și într-un poem din volumul următor:

S-a pus la îndoială piatra
ca vorbire.

Au zis de fluture că este
o respirare, –

de cartof, de porumb și de prună,
[au zis că este] strigăt de nefiind, –

La fel de[spre] porc, de capră și de lună,
[au zis că sunt] un fel de mestecând
[adică ceva de mâncare numai].

Ei n-au știut nici să citească
leul în alergare,
că literă preeste și zeiască.

N-au descifrat câmpia mare,
marea cea mare,
viața prea singura
ce ni s-a dat…

(*Clipa cea repede*)

„ Nu e păcat/ Ca să se lepede/ Clipa cea repede/ Ce ni s-a dat?", zicea Eminescu, în ultima poezie pe care a apucat să o mai scrie, *Stelele-n cer*[475]. Iar „clipa cea repede" este chiar „viața prea singura/ ce ni s-a dat" de la Dumnezeu.

Acesta este poemul lui Eminescu:

Stelele-n cer
Deasupra mărilor
Ard depărtărilor
Până ce pier.

După un semn
Clătind catargele,
Tremură largele
Vase de lemn;

Niște cetăți
Plutind pe marile
Și mișcătoarele
Pustietăți.

Stol de cocori
Apucă-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori.

Zboară ce pot
Și-a lor întrecere,
Vecinică trecere
Asta e tot...

[475] A se vedea: https://ro.wikisource.org/wiki/Stelele-n_cer.

Floare de crâng,
Astfel viețile
Și tinerețile
Trec și se stâng.

Orice noroc
Și-ntinde-aripele
Gonit de clipele
Stării pe loc.

Până nu mor,
Pleacă-te, îngere,
La trista-mi plângere
Plină de-amor.

Nu e păcat
Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat?

Poemul are multe confluențe cu *Luceafărul*[476], *Scrisoarea I*[477] și *Dintre sute de catarge*[478]. Dacă nu se citește și nu se interpretează la un loc cu toată poezia lui Eminescu…e plin de hiero -glife, ca și poezia lui Nichita, de altfel. Stelele, catargele, cetățile pustietății, cocorii pe drumuri de nori…sunt toate hieroglifele

[476] A se vedea comentariul meu: https://www.teologiepentruazi.ro/tag/luceafarul/.

[477] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/tag/scrisoarea-i/.

[478] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2012/03/13/dintre-sute-de-catarge/.

sau literele de neînțeles ale unei existențe care e „vecinică trecere”, în care omul trece ca floarea crângului și ca norul (metafore biblice) și visează la „clipele/ Stării pe loc” (temă goetheană, să-i zicem). Pentru că, în această veșnică trecere, „clipa ce ni s-a dat” sau „viața prea singura/ ce ni s-a dat”, ni s-a dat de Dumnezeu cu un scop foarte bine precizat. Și acesta este de a contempla literele lumii, de a contempla lumea ca un sens prea mare.

Iar cei care eșuează în rostul lor, aceia „n-au știut...să c-i tească/ leul în alergare,/ că literă preeste și zeiască.// N-au descifrat câmpia mare,/ marea cea mare,/ viața prea singura/ ce ni s-a dat...”.N-au înțeles că această viață este „singura ce ni s-a dat”, că altă șansă la mântuire nu mai avem. N-au cunoscut „leul în alergare”, care este simbol al lui Hristos înviind din morți, Cel care „Ca un leu, Tu Doamne,/ Adormind cu trupul,/ Ca un pui de leu Te scoli,/ Cela ce-ai fost mort,/ Lepădând greimea bătrânețelor” (strofa 38 din *Prohodul Domnului*)[479]. Iar versurile acestea reprezintă o explicare a profeției: „Pui de leu Iuda, din vlăstare fiul Meu Te-ai înălțat, culcându-Te ai adormit ca un leu și ca un pui de leu, cine-L va deștepta pre El?” (Fac. 49, 9, *Biblia 1914*).

De aceea, Nichita spune că Leul e o „literă zeiască”, o literă care „preeste”/ pre-este, Care este mai înainte de a fi lumea. Cei care nu cred în „piatra ca vorbire”, care nu cred că, dacă ei vor tăcea, vor vorbi pietrele, care cred că fluturele „este o respirare” (că grația poeziei este ceva futil, inutil), care cred că toate lucrurile de pe lume, de la cartof și porc până la lună sunt bune numai pentru a fi mâncate, că n-au niciun rost, decât acela de a intra în neființă („strigăt de nefiind”), aceia „n-au știut nici să

[479] A se vedea: https://ro.orthodoxwiki.org/Prohodul_Domnului_(liturgică)/Starea_întâi.

citească/ leul în alergare". Adică pe Cel „ce trimite cuvântul Său pământului; degrab *aleargă* cuvântul Lui". Pe Cel Care „bucura-Se-va, ca un uriaș *să alerge* cale, din marginea cerului ieșirea Lui. Și întâmpinarea Lui până la marginea cerului; și nu este cine să se ascundă de căldura Lui" (Ps. 147, 4 și Ps. 18, 6-7, *Biblia 1914*). Aceia „N-au descifrat câmpia mare,/ marea cea mare,/ viața prea singura/ ce ni s-a dat...".

Căci lucrurile acestui univers (obiectele cosmice) nu pot fi chei pentru omul care nu trăiește duhovnicește, care nu încearcă în niciun fel să pătrundă tainele spirituale (și ne întoarcem la vol. *Măreția frigului*):

Rămâne veșnic nedeschisă poarta aerului…
Noi încercăm s-o deschidem cu respirarea,
noi încercăm s-o deschidem cu păsările,
noi încercăm s-o deschidem cu răsăritul soarelui.

Dar rămâne închisă poarta aerului.
Norii nu sunt chei, norii nu sunt chei,
nu-i așa?
Rămâne veșnic închisă poarta aerului…

Mă sufoc, iubito,
mă sufoc de acest crivăț violent
de acest simun care plânge.

(*Alte chei*)

„Poarta aerului" – care pe mine mă trimite cu gândul la vămile văzduhului – , poarta respirării, poarta vieții, adică, nu se deschide în mod mecanic, pentru că nu este o poartă materială. Lucrurile lumii nu o pot accesa, pentru noi sau în locul

nostru. Nu poți să folosești lucrurile acestui univers ca pe niște chei, dacă nu cauți să înțelegi tainele duhovnicești. De aceea e nevoie de „alte chei”. Viața în atmosfera pământului – moral sau duhovnicește vorbind – se aseamănă cu a trăi în mijlocul unui „crivăț violent” sau al unui „simun[480] care plânge”.

Ceva mai încolo, într-un poem din vol. *Operele imperfecte*, vom vedea că noi înșine suntem cheia cu care Dumnezeu ne deschide ușa Cerului, adică viața și faptele noastre:

Lanțul cu chei mi-a căzut din stele în creier,
mi-au zornăit mințile de durere și de sunet.
Trupul meu tot a devenit o cheie de fier,
doamne, pentru o ușă uriașă
la al cărei lacăt nu am cum să ajung,
decât numai dacă mă ridici în brațe.

Haide, cât ești de mare, tu,
haide, cât ești tu de indiferent,
răsucește-mă și rupe-mă
și deschide odată ușa aia!
Haide, deschide-o odată!

(*Cheile*)

Tocmai pentru că Dumnezeu este mare și tocmai pentru că nu este indiferent, așa cum pare majorității oamenilor și după cum Îl consideră filosofiile lumii, de aceea El poate să ne des-

---

[480] Simun = Vânt puternic, fierbinte și uscat, încărcat cu nisip, care bate în Sahara și în Arabia, *cf*. https://dexonline.ro/definitie/simun.

Termenul există și în poezia lui Eminescu, sub forma samum: în *Memento mori*, *În vremi de mult trecute* etc.

chidă ușa uriașă a Cerului, folosind trupul nostru rupt și răsucit, adică suferința noastră pentru bine, pentru dreptate, pentru o viață frumoasă. Sau, în cazul lui Nichita, trupul poeziei sale.

Poemul *Nimic nu este altceva* (revin la vol. *Măreția frigului*) ar putea fi invocat ca probă pentru necredința poetului, de către cei care o susțin:

Nimic nu este altceva.
Piatra îmi este verișoară[.]
Rudă de tată îmi este pomul[.]
Râul se trage din ochiul măică-mii[.]
Nimic nu este altceva.
Cel de ieri și cu cel de mâine
sunt frați de timp.
Cel de sus și cu cel de jos
sunt frați de aer,
nimic nu este altceva.

Mersul norilor pe cer
e siamez cu mersul norilor pe ape;
starea de tristețe
e logodnică cu bucuria[,]
iar jalea îmi încoronează
cu o aură de dinți albi
râsul celui ce a apucat să râdă.

Nimic nu este altceva.
Moartea calului
se odihnește în fundul ochiului meu.
Moartea acestei toamne
se reazimă cu ceafa pe o pernă albă de zăpadă.

Moartea se aseamănă
întocmai cu nașterea.
Nimic nu este altceva.
Ce am simțit înainte de a mă naște
voi simți și după ce nu voi mai fi.
Cum a fost atunci așa va fi atunci.

Nimic nu este altceva.
Totul este totul[,]
iar eu sunt tu.
Nimic nu este altceva.

Poetul folosește sentințe care par a fi în perfect acord cu ideologia epocii. Dar mie mi se pare a fi o tactică a poetului, un mod de a induce în eroare cenzura, mai ales că în acest volum a vorbit de mai multe ori despre Biserici și a scris rugăciuni[481]. Pentru că, dacă prima strofă e mai tainică, strofa a doua și a treia vorbesc limpede despre faptul că toate sunt deșertăciune și că totul trece. Motive arhaice și cât se poate de tradiționale, cărora Nichita le-a găsit doar o altă formulare poetică. Despre confundări hinduse[482] de tipul „eu sunt tu" nu cred că e cazul la Nichita. Mai degrabă cred în confuzia...intenționată cu Eminescu[483]. Care, însă, în poezia sa, nu dă glas credințelor indiene. „Ce

[481] A se vedea mai sus. Sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/14/reintoarcere-la-nichita-71/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/18/reintoarcere-la-nichita-72/.
[482] A se vedea:
https://en.wikipedia.org/wiki/Tat_Tvam_Asi.
[483] Idem:

am simțit înainte de a mă naște/ voi simți și după ce nu voi mai fi” reprezintă un motiv de exultare pentru cei care insistă să vadă în Nichita un ateu. Situație siameză, aș zice, cu versurile: „Cel ce în astă lume a dus numai durerea[,]/ Nimic n-are dincolo, căci morți sunt cei muriți” (Eminescu, *Împărat și proletar*).

Nu vreau să mai insist, pentru că am scris două tomuri, îndeajuns de explicative, consider eu, despre Eminescu. Iar în ceea ce-l privește pe Nichita, declarația aceasta nu mi se pare câtuși de puțin elocventă. Pentru că, înainte de a se naște, se poate spune și că poetul a simțit ocrotirea maternă, liniștea și fericirea din pântecele mamei. Căci el nu spune înainte de a mă zămisli sau înainte de a fi. De fapt, a mai afirmat acest lucru și în poemul *Lupta lui Iacob cu îngerul sau despre ideea de „tu”* (vol. *Necuvintele*): „El mi-a spus:/ Tu te-ai născut pe genunchii mei./ Eu te știu de când te-ai născut./ Nu-ți fie frică de moarte,/ adu-ți aminte de cum erai/ înainte de a te naște./ Așa vei fi și după ce vei muri. Schimbă-ți numele”. Poemul l-am comentat undeva mai sus[484]. În afară de aceasta, precum am spus, trebuie să ținem seama și de contextul epocii și de nevoia poetului de a se proteja. Nu e prima dată când întâlnim astfel de afirmații deruntante. În vol. *Necuvintele*, avem poemul *Cine sunt eu? Care-i locul meu în cosmos?*, în care citim:

Fără mine nu se poate, dovadă că sunt.
Fără mine nu s-a putut;
dovada e că m-am tras din mine însumi[,]
adică din acel mine care-a fost.

---

http://www.poezie.ro/index.php/poetry/145332/Ta_twam_asi.

[484] Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/06/reintoarcere-la-nichita-55/.

Eu sunt cel care nu se poate fără de el.
Eu sunt cel care nu s-a putut fără de el.
Eu sunt cel care a dat mărturie
pentru existența lui Dumnezeu.

Eu sunt cel care a dat mărturie
de nonexistența lui Dumnezeu, pentru că
eu l-am făcut pe Dumnezeu vizibil.

Eu sunt făcut de Dumnezeu, pentru că
eu l-am făcut pe Dumnezeu.

Eu nu sunt nici bun[,] nici rău[,]
ci sunt, pur și simplu.

Eu sunt cuvântul „sunt"[.]
Eu sunt urechea care aude cuvântul „sunt"[.]
Eu sunt spiritul care înțelege cuvântul „sunt".

Eu sunt trupul absurd al lui „sunt"
și literele lui.
Eu sunt locul în care există „sunt"
și patul lui, în care doarme.

Faptul că poetul spune că a dat mărturie „de nonexistența lui Dumnezeu" nu înseamnă că e ateu, pentru că Dumnezeu e mai presus de existență și despre El se poate spune și că există, și că nu există, în sens teologico-dogmatic, dar El rămâne mai presus de ambele afirmații și de putința cuprinderii Sale în orice fel de definiții. De fapt, sentința nichitiană e un paradox: „am dat mărturie/ de nonexistența lui Dumnezeu, pentru că...l-am

făcut pe Dumnezeu vizibil". Se poate înțelege și astfel: am dat mărturie de inexistența lui Dumnezeu în mințile și inimile multora, prin faptul că L-am făcut vizibil prin creația mea, iar ei nu L-au recunoscut și nu mi-au înțeles poezia. Deși Nichita nu a folosit termenul inexistență, ci pe cel de „nonexistență", ceea ce ne îndrumă spre o înțelegere mai înaltă, teologică.

La fel, „Eu sunt făcut de Dumnezeu, pentru că/ eu l-am făcut pe Dumnezeu" se poate înțelege și ca aserțiunea celui care a ajuns la convingerea că este făcut de Dumnezeu, pentru că a recunoscut chipul Său în sine însuși, în „spiritul" său, în puterea cuvântului său. Și astfel poate spune că L-a făcut pe Dumnezeu, făcându-L să Se manifeste, într-un anumit fel, în sine. Și prin aceasta a înțeles că el însuși e făcut de Dumnezeu.

„Eu nu sunt nici bun[,] nici rău" la modul total, desăvârșit. Eu, ca poet, zice Nichita. Nu sunt nici Sfânt, dar nici diavol. E ceea ce spunea în *Elegia I* – dacă optăm pentru varianta că se referea la *poet* –, și anume: „Nu-l vestește nicio aură, nu-l/ urmează nicio coadă de cometă". Pentru că Nichita nu a părăsit cu totul, în niciun volum, stilul sentențial din *Dreptul la timp* și *11 elegii*, și nici nu și-a schimbat convingerile fundamentale pe care le-a enunțat în primele volume, ci, dimpotrivă, ca și Eminescu, le-a perpetuat și le-a adâncit.

Ecouri ale arhaicului *totul trece* se găsesc peste tot în opera lui Nichita Stănescu, dar sub forme poetice atât de neașteptate, încât sunt greu detectabile pentru cei care nu vor să vadă reverberațiile spiritualității vechi în poezia nouă, modernă.

Aici, în vol. *Măreția frigului*, aflăm poemul *Ce alb, ce negru de alb!*:

Ce alb, ce negru de alb,
câte stele în stele și stele lângă stele în alb
și vine vârtejul și vine vântul și vine

suflare de aer
și ne suflă și smulge
și ne duce de pe noi
cortul pielii noastre.

Și rămânem roșii în sânge, în foarte sânge
și se topește de noi doi gheața,
și se topește roșu,
și ne ducem și ne durem în durere
rană pe rană[,]
țipăt pe țipăt.

Și vine taifunul, tromba, aerul urlând
și ne smulge zidul cel umed de carne
și ni-l duce și ni-l izbește
de un amurg de soare
și ne rămân scheletele albe
pe zăpada albă.

Oasele de os cele albe
pe oasele de zăpadă cele argintii,
și devenim numărabili
și putem să ne numărăm unul pe celălalt[,]
unu și doi și trei...
unsprezece, cincizeci și patru
optzeci și patru...

Și vine aerul turbat și în strigare
și ne împrăștie și ne risipește și ne suflă
și rămâne numai zăpada cea albă
scânteietoare
atât de scânteietoare cum este numai cuvântul

atât de friguroasă cum este numai cuvântul.

Acolo[,] pe zăpada cea albă[,] noi doi ne-am iubit.
Urma noastră în zăpada cea albă este
aidoma copitei unui animal sideral
care a trecut prin zăpadă
niciodată acum,
totdeauna altădată.

Cuvinte precum zăpada, stelele, oasele, animal sideral au valoare religioasă, pentru că sunt simboluri religioase. Toate indică realități sublimate, precum „zăpada cea albă/ scânteietoare/ atât de scânteietoare cum este numai cuvântul/ atât de friguroasă cum este numai cuvântul”.

Am întâlnit simboluri asemănătoare și cu sens convergent și în alte poezii:

„Astfel ne trecea viața, astfel muream,/ deveneam transparenți, de gheață. Priveliștea lumii trecea ca prin geam/ prin lipsa noastră verticală de viață./ Numai păsările lovindu-se, foarte mirate,/ în noi își vărsau zborul./ Eu mă rugam în cuvinte ciudate”… (*Cântec*, vol. *Oul și sfera*);

„Mereu o cupolă,/ alta mereu./ Ridicând ca de sfânt o aureolă,/ sau numai un curcubeu. /…/ Te iau de umăr, mă iei de mijloc,/ și solemni intrăm în iarnă. /…/ O tonă de zăpadă peste noi se răstoarnă./ Murim înghețați. Din nou numai pletele/ în primăvară ne-mpodobesc scheletele” (*Ritual de iarnă*, vol. *Oul și sfera*);

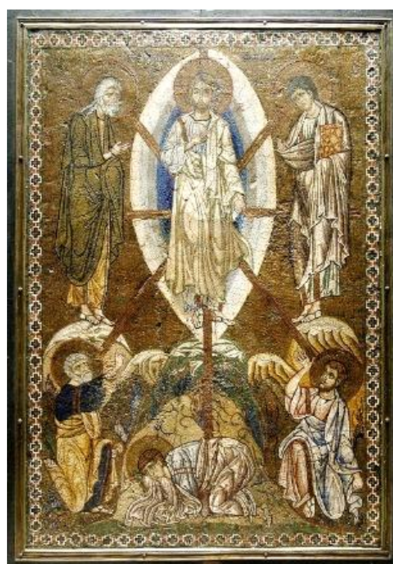
„Deodată au plecat pe sub copaci./ Duceau cu ei o chitară/ Cu o umbră grea, triunghiulară,/ smulsă din seară, ruptă din seară. // Când mi-am întors spre tine chipul/ văzui doar un schelet ce-l lustruia/ nisipul. // O, draga mea, iubita mea,/ femeia

mea,/ bine-ai venit dintotdeauna./ Ți-am sărutat arcada, sternul,/ osul suav ce-mpodobește mâna,/ scheletul clipei străbătând eternul…”.

Sensul spre Dumnezeu, spre căutarea înveșnicirii este indubitabil. Însăși metafora „negru de alb” (din poemul: *Ce alb, ce negru de alb!*), care apare în titlu și în versurile „Ce alb, ce negru de alb,/ câte stele în stele și stele lângă stele în alb”, este una mistică, pentru că indică adâncirea albului scânteietor, a luminii, până la întunericul supraluminos (de care vorbea Sfântul Dionisios Areopagitul), până la tainele de nepătruns și de necuprins ale lui Dumnezeu.

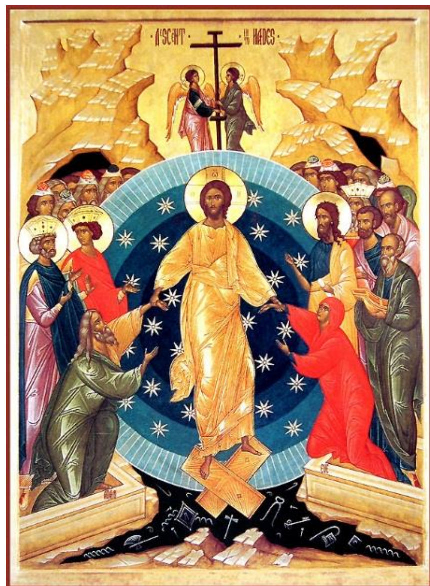
O sugestie exista, mai demult, în poemul *Conrad* al lui Dimitrie Bolintineanu: „un cer ce-atâtea stele îl fac și mai obscur”.

În Sfintele Icoane ortodoxe, în mandorla care Îl înconjoară pe Hristos, lumina dumnezeiască este albă, strălucitoare înspre afară, înspre lume, dar, cu cât se apropie de persoana Domnului, se întunecă treptat la culoare, până devine aproape neagră, sugerând taina de nepătruns a dumnezeirii Domnului. După cum vedem aici[485], spre exemplu:

[485] *Cf.* http://www.wikiwand.com/en/Transfiguration_of_Jesus.

Și, în această mandorlă ce reprezintă lumina dumnezeiască, sunt adesea pictate stele, care au uneori forma unor cruci mici sau fulgi de zăpadă (despre care se știe că sunt cruciformi). După cum se vede aici[486]:

Nichita va spune, ceva mai târziu: „Tu nu-nțelegi că stelele în sine/ sunt un lăuntru din lăuntrul depărtat?/ Tu nu-nțelegi că albul în desime/ e negru împărat?" (*Semn 3*, vol. *Noduri și semne*). „Stelele în sine/ sunt un lăuntru din lăuntrul depărtat" pentru că „nimic nu e/ în afară. Totul e înlăuntru./ Însuși Cosmosul nu există decât/ înlăuntrul său" (*Aleph la puterea aleph*, vol. *Laus Ptolemaei*), în „înlăuntrul desăvârșit,/ care începe cu sine,/ și se sfârșește cu sine" (*Elegia întâia*, în vol. *11 elegii*).

Poemul *Orfeu în vechea cetate* e o parabolă care ne vorbește despre condiția poetului dintotdeauna în această lume, dar și despre felul în care se simțea el, Nichita Stănescu, în lumea sa:

---

486 *Cf.* https://iconreader.files.wordpress.com/2011/01/resurrection.jpg; http://theodorosart.com/wp-content/uploads/2014/04/Invierea-Domnului-3.jpg.

Poetul, cu un șoim pe umăr, intră în cetate.
El se simte foarte tulburat
și întocmai ca steaua Canopus,
cea din emisfera australă
cea văzută numai de cei care poartă ochelari la inimă.

Nu-l vede nimeni pe poet.
Unii nu-l văd pentru că nu au vedere.
Alții nu-l văd pentru că nu au inimă.
În fine[,] restul nu-l văd pentru că nu sunt.

Toți însă spun în cor:
Poetul nu este de băut, deci nu-l înțelegem!
Poetul nu miroase cum floarea.
Cum putem să-l înțelegem,
cum putem să luăm ceea ce nu miroase ca floarea
drept floare?!

Poetul merge pe strada cea mare.
Du-te dracului, îi suflă șoimul de pe umăr,
du-te dracului de prost, îi suflă șoimul de pe umăr.
Poetul se face că n-aude nimica.
Am văzut cu ochii mei un poet intrând în cetate.
El ținea în mâna dreaptă, în pumnul lui drept,
un șoim sugrumat.

Canopus e o stea foarte strălucitoare care, în sfera australă e vizibilă cu ochiul liber sus pe cer odată cu înserarea. Nichita a făcut de multe ori referire la ea, în poemele sale. Am remarcat-

o încă de când am vorbit despre *Elegia oului, a noua*[487] și despre *Elegia a zecea*[488]. Aici îl vedem că se identifică deschis cu această stea, „văzută numai de cei care poartă ochelari la inimă”. Adică oamenii n-o pot vedea, tocmai pentru că...strălucește prea tare. Și, deși strălucește, „nu-l vede nimeni pe poet”, fie „pentru că nu au vedere”, fie „pentru că”, mai degrabă, „nu au inimă”. Mai bine zis: nu au vedere a inimii. Sunt orbi cu inima. Nu au suflet sfințit, pentru ca să vadă și să simtă pe cele care le depășesc micimea. Dar „toți” au, în schimb, opinii despre poet. Și nu oricum, ci „în cor”. Adică toți sunt de aceeași părere, sunt la unison. Iar părerea lor e că poetul nu se poate gusta și nici mirosi, „deci nu-l înțelegem”. Poetul e ingurgitabil și nu se lasă adulmecat, pentru corul locuitorilor cetății. Cu alte cuvinte, e insuportabil.

De aceea, corul locuitorilor nu îl poate declara o floare a cetății lor, pentru că „nu miroase ca floarea”. Și prin asta Nichita îi încondeiază pe cei care nu înțeleg decât existența concretă, care nu acceptă și nu caută decât lucrurile practice ale vieții lor, împlinirea în imediat, în ceea ce se mănâncă și se bea și are miros și gust...Ceea ce nu face parte dintre acestea e de neînțeles și de neacceptat pentru ei.

Iar șoimul îi spune poetului „du-te dracului de prost”, pentru că îți irosești viața pentru asemenea caricaturi umane. Pentru că îți dai sufletul pentru asemenea nesimțiți care nu au leac, care nu se vor îndrepta niciodată, pentru că ei nu vor vrea niciodată să aibă inimă. Și ce face poetul? Sugrumă șoimul,

[487] A se vedea comentariul meu de mai sus sau de aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/27/reintoarcere-la-nichita-22/.

[488] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/04/09/reintoarcere-la-nichita-24/.

pentru că el vrea să își dea sufletul mai departe pentru cei care nu îl recunosc și nu îl acceptă.

Mi-a atras atenția folosirea, în mai multe poeme, a cuvântului *cort*, cu sensul de *trup*:

„Ce alb, ce negru de alb,/ câte stele în stele și stele lângă stele în alb/ și vine vârtejul și vine vântul și vine/ suflare de aer/ și ne suflă și smulge/ și ne duce de pe noi/ *cortul pielii* noastre" (*Ce alb, ce negru de alb!*);

„Ceea ce am eu nu este un trup,/ este un *cort*./ Ceea ce gândesc eu nu este o rază,/ ci este o pernă pentru iepuri" (*Vânătoare*);

„Din blânda mea vorbă să-ți faci un *cort*[,]/ să-ți iei drept pernă limba mea roșie" (*Alunecarea gândului*).

Sensul acesta provine din Sfânta Scriptură, după cum am arătat când am discutat despre poemul *Ridicare de cuvinte* (vol. *În dulcele stil clasic*)[489].

Cort sau *piele*, în Sfânta Scriptură, înseamnă *sălaș*, *templu*, dar și *trup*. Chiar Domnul vorbește despre templul trupului Său (*cf*. In. 2, 21). Iar un verset precum „În soare Și-a pus cortul Lui" (Ps. 18, 5)[490] este interpretat de Sfinții Părinți ca referindu-se la umanitatea Domnului, pe care El Și-a pus-o în soare, înălțând-o în sânul Preasfintei Treimi. Daniel Turcea spunea într-un poem: „Lumină mai presus de strălucire, vino, iartă,/ rămâi în cortul meu // deschide/ cerul și ochiul/ inimii" (*Izvorul*)[491].

---

[489] A se vedea mai sus. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/05/reintoarcere-la-nichita-63/.

[490] *Cf. Psalmii liturgici*, ediție alcătuită și traducere din LXX de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/.

[491] *Cf.* Daniel Turcea, *Epifania. Cele din urmă poeme de dragoste creștină*, Ed. Doxologia, Iași, 2011.

Când Nichita vorbește despre „cortul pielii noastre”, pe care îl smulge vârtejul și vântul, se referă la trupul pe care îl prăpădește moartea. Iar când spune: „Ceea ce am eu nu este un trup,/ este un cort” se referă la poezia sa, la trupul poeziei sale. Și la fel și atunci când zice: „Din blânda mea vorbă să-ți faci un cort”, se gândește la sălășluirea în poezie.

De altfel, *Alunecare gândului* și *Vânătoare* sunt două arte poetice:

Nimic mai alunecos decât spinarea păsării;
pat îmi voi face din aripa zburând;
îmbrățișat cu simunul voi săruta pe gură
norul albastru.

Veniți și zburați și plângeți;
să se topească odată sarea aceasta.
Voi pune strigătul meu la uscat
ca să avem cu ce da gust mâncării.

Evaporă-te mână a mea dreaptă, –
să rămână albă bucata de var,
să stingem cu ea focul din apă
și nenorocul.

Du-te tu de la mine[,]
mers al meu de cal pe două potcoave.
Smulge tu și lasă-ți în mâini
ca pe un iepure viu cuvântul acesta.

Lasă să fie acest creier frumos
plapumă pentru ideile friguroase.
Culcă tu în fundul ochiului albastru

animalul rănit cu vederea de mine.

Să-l tragem jos de pe cal pe acest vânător:
Bubuie timpanul meu pe care și-l ține
ca pe un scut apărându-se împotriva tăcerii.

Din blânda mea vorbă să-ți faci un cort[,]
să-ți iei drept pernă limba mea roșie.
Lasă-te tu pe tine gustat[,]
binemirositorule!

Să te sprijini în osul frumos al claviculei.
Ața unui fir de păr alb să ți-o faci coardă, –
să tragi fără milă în dușmanii noștri
și mort fiind
să vii să-mi spui că ei sunt morți.

*

Nici n-ați crede voi că pietrele
sunt copiii de aer ai păsărilor.
Ah, cât doresc să plouă torențial
peste oceanul în care s-a înecat
totdeauna altcineva.

Nici n-ați crede voi
că florile sunt gânduri de-ale răsăritului de soare.
Ah, cât aș vrea să dorm
în casa iepurelui.
Nu, el n-o să se sperie.

Ceea ce am eu nu este un trup,

este un cort.
Ceea ce gândesc eu nu este o rază,
ci este o pernă pentru iepuri.

„Veniți și zburați și plângeți;/ să se topească odată sarea aceasta./ Voi pune strigătul meu la uscat/ ca să avem cu ce da gust mâncării": sarea lacrimilor de pocăință este cea care dă gust mâncării. „Du-te tu de la mine[,]/ mers al meu de cal pe două potcoave./ Smulge tu și lasă-ți în mâini/ ca pe un iepure viu cuvântul acesta": Nichita face aluzii la două poeme mai vechi ale sale, și anume *O călărire în zori* (vol. *Sensul iubirii*) și *Arta scrisului* (vol. *Oul și sfera*). În primul spunea: „Calul meu saltă pe două potcoave. /.../ Coama mea blondă arde în vânt". În al doilea: „Scrisul se aseamănă întocmai cu o capcană/ de metal,/ care prinde în ea o vulpe vie/ și mișcătoare/ și zbătându-se/ și pierită de frica morții".

Și pare că Nichita nu mai vrea să se identifice cu efigia din adolescență, pentru că scrisul nu mai e un „mers de cal pe două potcoave", ci o capcană care prinde cuvântul ca „o vulpe vie" sau „un iepure viu". Cuvântul ca „o vulpe vie" sau „un iepure viu" este „animalul rănit cu vederea de mine". „Din blânda mea vorbă să-ți faci un cort[,]/ să-ți iei drept pernă limba mea roșie": din poezia mea să-ți faci cort, acoperământ, sălaș, iar din suferința rostirii mele să-și faci loc de odihnă. „Lasă-te tu pe tine gustat[,]/ binemirositorule!": Lasă-te și tu, cititorule, care ești bineînmiresmat de har, lasă-te și tu să fii gustat de alții! „Să te sprijini în osul frumos al claviculei" poetului, în structura de rezistență a poeziei sale. „Să tragi fără milă în dușmanii noștri/ și mort fiind/ să vii să-mi spui că ei sunt morți": versurile au mireasmă biblică, psalmică, liturgică. Desigur, nu e vorba aici de dușmani în sensul vulgar al cuvântului, ci în sens duhovnicesc.

Cel ce moare ca om duhovnicesc, acela poate vesti că „dușmanii noștri...sunt morți”. După ce a tras în ei cu arcul îndoit de un fir al părului său alb, adică de înțelepciunea sa, sprijininduse și pe claviatura osuară a liricii poetului, pe înțelepciunea rezistentă din poezia sa. „Cât aș vrea să dorm/ în casa iepurelui” înseamnă: cât aș vrea să mă odihnesc în casa cuvântului. „Ceea ce gândesc eu nu este o rază,/ ci este o pernă pentru iepuri”, o pernă pentru cuvinte, un loc de odihnire pentru cuvintele vii, care se lasă cu greu prinse.

Poezia sa e o ramură vestitoare a împăcării cu Dumnezeu, ca cea adusă odinioară de porumbiță în arca Sfântului Noe:

Această ramură a poeziei
a cărei umbră peste cer
alaltăieri lent se înscrise
iară vederii noastre, ieri...

Să fluture peste sfioasa
întindere de plai natal
mișcând privirea și răcoarea
tristeții spusă virginal...

Această ramură a poeziei
a cărei umbră pe pământ
și duh de vânt și de zăpadă
lent clătinându-o, îi sunt.

(*Insignă*)

El, poetul, este duhul care o animă, „duh de vânt și de zăpadă” – duh și vânt se confundă terminologic în Sfânta

Scriptură (pentru că în ebraică exista un singur cuvânt care le desemna pe ambele), iar zăpada, ca semn al curăției desăvârșite, e o constantă simbolică în lirica lui Nichita. Creația sa se va profila pe cerul poeziei românești, chiar dacă va fi văzută mai târziu decât s-a înscris ea, precum „steaua care-a răsărit" a lui Eminescu, căreia „mii de ani i-au trebuit/ Luminii să ne-ajungă". La fel „Această ramură a poeziei/ a cărei umbră peste cer/ alaltăieri lent se înscrise/ iară vederii noastre, ieri...".

Conștiința poetului este clară și sigură în această privință. De aceea și împrumută poeziei sale tonalități eminescian-peticiene, cu puternice accente melodios-religioase, apelând din nou la structura strofică întreită, specifică poemelor în care Nichita vrea să dăltuiască adevărul său. Iar acest poem este o insignă, un însemn...a ceea ce poezia sa înseamnă.

Alte două poeme, *Scurtă vorbire* și *Chiar așa*, sunt despre relația poetului cu Dumnezeu. Primul este acesta:

– Vrei să trăiești numai pentru mine
și singur
și fără umbră, cum fără umbră este
cifra unu?
– Da!
– Dar tu ești dus, dar tu uneori ești
aidoma animalelor de câmp!
– Da. Uneori sunt aidoma animalelor de câmp.
– Nu uneori, –
întotdeauna ești ca un animal de câmp.
– Da. Într-adevăr, întotdeauna sunt
ca un animal de câmp.
– Tu nu ești ca un animal de câmp, –
tu ești chiar un animal de câmp.
– Da. Eu sunt un animal de câmp.

– Mi-e scârbă de tine, dar în același timp
mi-e foame de tine
și în același timp mi-e dor de tine!
Lasă-mă să-mi fie dor de tine!
– Da. Te las să-ți fie dor de mine.
– Nu, nu poate să-ți fie dor niciodată
de un animal de câmp;
și nici foame nu poate să-mi fie de el;
cel mult aș putea uneori să-l disprețuiesc.
Hai, mă lași să te disprețuiesc?
– Da. Te las să mă disprețuiești.
– Am ajuns să vorbesc cu toate animalele;
– mă port de parcă aș fi cosmic; –
de fapt, cine ești tu, bestie?
– Cine să fiu? Eu sunt da.

„Eu sunt da", eu sunt cel care Te încuviințez întru toate, Doamne, cel care Te ascult și Te încuviințez întru toate, chiar și atunci când Tu vrei să mă încerci și Te prefaci că nu mă iubești și că mă disprețuiești, chiar și atunci când Te faci că mă treci cu vederea, ca să vezi dacă îmi recunosc păcatele, dacă îmi recunosc starea mea căzută și pătimașă, care mă face să mă asemăn cu animalele, dacă mă recunosc vrednic de tot disprețul și de trecerea cu vederea a Ta. Și fiindcă „omul, în cinste[a de fiu al lui Dumnezeu] fiind, n'a priceput, alăturatu-s'a cu dobitoacele cele fără de minte, și s'a asemănat lor" (Ps. 48, 12), de aceea are nevoie să se smerească și să spună: „Și eu defăimat, și n'am cunoscut. Dobitoc m'am făcut la Tine; și eu pururea [sunt] cu Tine" (Ps. 72, 22, *Biblia 1914*). Iar pentru a se smeri astfel în fața lui Dumnezeu, omul are la îndemână pilda creaturilor ne-

raționale și a lucrurilor care se supun lui Dumnezeu fără să comenteze sau să se împotrivească:

Ce trist că spui da numai când te întreb eu.
Ce păcat că nu spui da din când în când,
fără să te întrebe nimeni…
Pe arbori nu i-a întrebat niciodată nimeni
nimic
și ei spun da, neîntrebați.
Pe capre nimeni nu le-a întrebat
niciodată nimic,
dar behăie foarte tare când sunt mulse
și nici măcar nu le dă prin gând
să nu mai fie capre după aceea…

Stă piatra ca proasta și neîntrebată.
Vine calul și o calcă în potcoave
și o balegă cu balega,
și ea stă și se tocește
și miroase a balegă
și se lasă spălată de ploaie
…și chiar tocită de priveliștea lunii
tot piatră rămâne,
fără s-o întrebe nimeni nimica…

(*Chiar așa*)

Prima strofă e un reproș al lui Dumnezeu, a doua o cugetare a poetului. Pentru că ființele necugetătoare și lucrurile inanimate sunt „da” de la sine, ființarea lor însăși este afirmativă, în legătură cu Dumnezeu. Lor „nu le dă prin gând/ să nu

mai fie” ceea ce sunt. Ele rabdă îndelung, cu mult mai mult decât oamenii, care pretind că au cugetare, care au minte și înțelegere, dar nu suportă să sufere, cu toate că știu care este rostul bun al suferinței. De aceea, vietățile și lucrurile lumii ajung să ne dea lecții, mari și multe, de ascultare și de răbdare.

Acum, că am ajuns la vol. *Epica magna*, sunt nevoită să fac un ocol teoretic și să discut nu atât despre receptarea negativă a ultimelor volume ale lui Nichita Stănescu (pentru că protagoniștii și-au rectificat opinia), cât despre cele ce s-au iscat ulterior. Consider că am lămurit deja câteva lucruri esențiale, legate de acest subiect, pe parcursul comentariului meu, atunci când s-a ivit prilejul, de aceea nu voi insista foarte mult asupra subiectului, pentru a nu lărgi o paranteză care poate deveni insațiabilă.

Ca niciodată, după *Măreția frigului* a urmat o pauză lungă, de șase ani, până la publicarea următorului volum al lui Nichita. Poetul s-a plâns de mai mult ori, în volumele din urmă, până la această pauză, de senzația de sufocare. Și, prin urmare, și-a luat un timp ca să respire puțin. Numai că situația aceasta a creat o breșă în receptarea poeziei sale, de care au profitat, cred eu, cei care…ar fi vrut de mult să-i spună ceva poetului. Și au făcut-o, atunci când li s-a părut că poetul a devenit vulnerabil…

Și de atunci s-au tot succedat opiniile pro și contra. Dar ceea ce este cel mai interesant e faptul că niște personaje-cheie, care atunci au fost contra, au devenit ulterior pro, fără să clipească și fără să-și explice schimbarea atât de radicală de atitudine. Mai interesant de analizat ar fi atitudinea lui Marin Sorescu, dar nu o s-o facem acum.

Alexandru Condeescu este singurul care, luându-i apărarea lui Nichita împotriva celor care i-au contestat valoarea ultimelor volume, a venit cu o explicație originală, dar care a

răsturnat lucrurile, în sensul că, din invalide estetic, ultimele trei volume au devenit, în interpretarea sa, superioare în raport cu restul operei, cel puțin prin intenția poetului de a le face să ilustreze o idee poetică mai înaltă.

El afirmă că, de pe la volumele *În dulcele stil clasic* și *Belgradul în cinci prieteni*, se întrevede „o criză, nu a poeziei, ci a felului cum era scrisă până la el, a însăși paradigmei moderniste”[492]. Prin necuvinte, poetul „își propune [...] să ajungă la poezia metalingvistică” care „«are ca sursă inspirația»”, la „«posibilitatea marii poezii care nu mai folosește niciunul dintre mijloacele poeziei»” și la „«versuri situate deasupra metaforei» (Nichita Stănescu)”, oferind „inovația poetică a necuvintelor [...] drept alternativă la textul modern socotit artă a cuvântului”[493].

Prin *11 elegii*, Nichita Stănescu „consfințește victoria deplină a poeticii neomoderne”[494]. Pentru ca, ulterior, să avem de-a face, în opinia sa, cu „o luptă singulară a poetului cu propriul har poetic”[495]. Prin urmare, Condeescu e de părere că anii de pauză editorială până la *Epica magna* sunt anii elaborării „unei formule lirice noi”, fiind

> „expresia unei profunde perioade de criză existențială și de schimbare a viziunii poetice, deși semnele acestei schimbări erau vizibile încă de la începutul deceniului cu *Belgradul în cinci prieteni*. [...]
>
> Nemulțumit parcă de perfecțiunea versurilor care stilizează tensiunea aspră a dramei sale existențiale, [...] poetul caută o cale mai abruptă a exprimării, un drum mai scurt, mai direct și chiar mai brutal de comunicare a emo-

---

492 *Cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. XLIV.

493 Idem, p. XLV.

494 Idem, p. XLIX.

495 Idem, p. LX.

țiilor, a ideilor, a viziunii sentimentelor decât cea hieratică din vremea *Îngerului cu o carte în mâini* [adică din vol. *Oul și sfera*], cântecul armonios devenind tot mai acut strigăt existențial"[496].

În momentul receptării critice negative a volumului *Epica magna*, poetul este

„afectat de neînțelegerea muncii sale de atâția ani în care elaborase, *constatăm* (s. n.), o artă poetică alternativă la poetica neomodernistă (dezvoltată de el cu un deceniu în urmă, de la *Dreptul la timp* și *11 Elegii* la *În dulcele stil clasic*)"[497].

Iar ultimul volum, *Noduri și semne*,

„va consfinți radicalizarea poeticii anterioare a imperfecțiunii într-una a rupturii, cum o numește poetul. Este o lirică a strigătului existențial, descoperind poezia ascunsă în fiecare om, ajutându-l să o perceapă în sine însuși.

Pentru aceasta, poetul, asemănat acum cu o moașă care ajută să se nască poezia existentă virtual în toți – fără a o inventa – desfășoară o maieutică personală a cărei finalitate este poezia impersonală, adică aflată în interiorul «genetic» al fiecăruia. Astfel, Nichita Stănescu ajunge pe o cale proprie, în ultima perioadă a creației sale marcată de thanatos, la o generalizare a sentimentului poetic, într-o estetică foarte postmodernă [cu sensul de: post-modernă] a accesibilității, cu versuri nonmetaforice, unele aproape

---

[496] Idem, *Opera magna*, vol. IV, p. VIII.

[497] Idem, p. IX.

> nude ca figuri, crede el, fără sintaxa combinatorie marca personală a poetului”[498].

În opinia lui Condeescu, așadar, „«poezia impersonală», deși atât de stănesciană, în fond, ea jalonează calea lirică experimentată în cei trei ani scurși de la tipărirea volumelor *Epica magna* (1978) și *Operele imperfecte* (1979)” până la apariția volumului *Noduri și semne*, „de o neobișnuită densitate lirică”[499].

În fine, Alexandru Condeescu crede că, între *Sensul iubirii* și *Noduri și semne* „se întinde o traiectorie lirică tragică”[500] și că, în acest din urmă volum,

> „atmosfera sumbră, dezesperată și înspăimântată ajunge copleșitoare, îndurerând cu asupra de măsură lumea, modificând structura universului liric, schimbându-i fundamental tonul imnic în apocaliptic, chiar dacă motivele și marile teme stănesciene rămân în principiu aceleași, dând operei unitatea și coerența unui destin poetic major. Este istoria unei prăbușiri icarice într-o lume bruegeliană”[501].

În parte, pot fi de acord cu cele exprimate de Alexandru Condeescu. Delimitările pe care încearcă să le traseze în interiorul liricii nichitiene sunt, într-un fel, vizibile cu ochiul liber (sesizări oarecum asemănătoare au făcut și Ion Pop și Ștefania Mincu). Pot să fiu de acord cu faptul că, treptat, Nichita a trecut de la o poetică metaforică (să-i zicem), de tip neomodernist, la o exprimare poetică abruptă, golită de figuri de stil. Numai că

---

[498] Idem, *Opera magna*, vol. V, op. cit., p. IX.

[499] Idem, p. V.

[500] Idem, *Opera magna*, vol. IV, op. cit., p. XII.

[501] Idem, *Opera magna*, vol. V, op. cit., p. IX-X.

exact același tip de evoluție a fost constatat de exegeza literară și la Eminescu. Așa încât e de văzut cu mult mai multă atenție cum e cu acea „luptă singulară a poetului cu propriul har poetic". Apoi, problema decredibilizării poeziei ca „artă a cuvântului" e una complicată. Au inițiat-o simboliștii și nu Nichita Stănescu. Iar relația lui cu simboliștii, cu Baudelaire și cu Bacovia mai ales, e una aparte și am sesizat câteva aspecte importante de-a lungul comentariului meu din această carte, asupra cărora nu mai revin. Consider, deci, că Alexandru Condeescu nu a fost îndeajuns de atent la istoria poeziei în această privință și nici nu a cercetat în profunzime aserțiunile poetului în relație cu poezia lui.

De asemenea, problema necuvintelor și a poeziei metalingvistice este delicată. Condeescu însuși vorbește despre o criză începând nu cu vol. *Necuvintele* (cum ar fi fost firesc!), ci, mai precis, de la *Belgradul în cinci prieteni*. Ceea ce, iarăși, ține de constatare, prin lectura poeziei, dar nu se poate armoniza cu înseși declarațiile poetului, care vorbea despre revelația necuvintelor odată cu *Laus Ptolemaei*.

Pe de altă parte, același Nichita ne spune – după cum am văzut mai sus –, că el a avut întotdeauna o idee mai înaltă despre poezie, mai precis, că dintotdeauna a conceput-o ca poezie metalingvistică, chiar dacă expozeurile sale teoretice au apărut ceva mai târziu. Ceea ce eu cred cu toată inima, pentru că mi-e foarte clar – după cum am mai arătat – că „visez acel laser lingvistic/ care să taie realitatea pe dinainte /.../ acel cuvânt îl visez/ care a fost la-nceputul lumilor lumii,/ plutind prin întuneric și despărțind/ apele de lumină" (*Necuvinte*, vol. *Un pământ numit România*) reprezintă un deziderat pe care poetul l-a exprimat de la bun început: „să spunem cuvinte/ lungi, sticloase, ca niște dălți ce despart/ fluviul rece de delta fierbinte,/ ziua de noapte"... (*Cântec I*, vol. *O viziune a sentimentelor*), cuvinte

care să repete „structura materiei, de la-nceput" (*Poveste sentimentală*, același volum), care să exprime „o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi", când „fiece mirare e un nume" (*Cântec II*, același volum). Căci Nichita a înțeles că „în inima lucrurilor stau cuvinte" (*Foamea de cuvinte*, vol. *Oul și sfera*).

Dar ajung oamenii *căzuți pe pământ* la aceste cuvinte? Sau ei vorbesc numai cu acele cuvinte care, „tristele /.../ sensul lor este static /.../ numai dacă se lovesc de ceva,/ numai dacă le apasă ceva/ există" (*Împotriva cuvintelor*, vol. *Laus Ptolemaei*)? Situație în care stai „să cauți un cuvânt ce nu există/ și să asculți cum timpul devine des" (*În grădina Ghetsimani*, vol. *Necuvintele*)...

Pot, deci, să fiu de acord și cu faptul că Nichita a elaborat, în timp, o artă poetică personală și că a trecut de la un stil poetic propriu exuberanței și optimismului, treptat, la un stil abrupt, în care exprimarea sincopată face din cuvânt o metaforă în sine. Numai că, pe de o parte, Nichita a manifestat această tendință de la bun început (deși vorbim de neomodernism în *11 elegii* și alte volume ale primei perioade poetice, e clar că Nichita e altceva decât toți poeții interbelici: are ceva de la ei și totuși e o mare distanță între el și aceia), iar, pe de altă parte, cuvântul ca metaforă în sine îl practicase chiar Dosoftei, în *Psaltirea în versuri*, tocmai pentru că poezia lui era versificarea unei cărți biblice. Iar Nichita – ne spune tot Alexandru Condeescu – și-a dorit întotdeauna să fie nu modern, ci arhaic.

De curând, însă, a apărut o carte – despre care am mai vorbit, cu altă ocazie[502] – a lui Sorin Dumitrescu, care, fără să-l amintească măcar pe Alexandru Condeescu, operează exact cu aceleași delimitări și concepte teoretice. Și el postulează, în mod identic, existența a două poetici distincte, dintre care prima este

---

[502] A se vedea aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/18/o-tradare-a-lui-nichita/.

poetica glorioasă cu punctul culminant în cele *11 elegii* (pe care poetul ar fi repudiat-o), iar a doua este cea a poeziei metalingvistice scrisă cu necuvinte, care se revelează plenar odată cu *Epica magna*, dar mai ales în *Noduri și semne*: o nouă formulă lirică, bazată pe maieutică, de o mare densitate semantică etc., etc., etc.

Sorin Dumitrescu a preluat de la Condeescu chiar și ideea inutilității unui comentariu literar apriat, întrucât acesta susținuse că:

> „critica nu s-a pus de acord asupra filosofiei poetului. Ea cade mereu în capcana descifrării după logica ideilor clare, sistematice, a misterului poetic construit de Nichita Stănescu după o retorică a paradoxului liric adecvată logicii ideilor vagi intuitive, revelatoare prin ambiguitatea lor”[503].

Însă critica literară se pune rar de acord asupra filosofiei unui poet mare/ genial, ceea ce nu înseamnă că nu trebuie să mai caute niciun înțeles, ci trebuie să băltească în ambiguitatea revelatoare și în a construi la nesfârșit doar ipoteze stilistice. Nichita însuși nu și-a dorit să nu fie înțeles, ci dimpotrivă, să fie căutate sensurile poeziei sale și cunoscute de oameni, fără ca el să le ofere de-a gata. Chiar în aceasta constă maieutica...

Sorin Dumitrescu cred că a găsit aici, însă, un motiv pentru a se eschiva de la comentariul pe care oricum nu ar fi știut să-l conceapă și nici nu avea de gând să se muncească într-un domeniu cu totul străin lui. De altfel, nici nu l-aș fi luat în seamă, dacă nu ar avea „aura” de prieten apropiat al lui Nichita, situa-

---

[503] *Cf.* Nichita Stănescu, *Opera magna*, vol. I, op. cit., p. XLIX.

ție în care ceea ce susține el, oricât de fals, poate căpăta valoarea unei „mărturii".

Însă, în timp ce Alexandru Condeescu vorbește despre o evoluție a stilului poetic nichitian și de o stare de suferință dramatică și de criză existențială corespunzătoare ultimelor volume, pe fondul istoric al unei epoci nenorocite, Sorin Dumitrescu pare că nu înțelege decât...receptarea pozitivă (chiar superlativă, din punct de vedere estetic), de către Condeescu, a ultimelor trei volume ale lui Nichita. Care, întâmplător, sunt ilustrate tocmai de artistul plastic.

Și de aici a rezultat dezvoltarea unei întregi filosofii despre poezia metalingvistică, ca făcând parte din *cultura Duhului* (sintagmă a Părintelui Rafail Noica), cu care Sorin Dumitrescu a umplut barbologic o carte întreagă, fără un exercițiu demonstrativ convingător aplicat poeziei lui Nichita Stănescu. Ceea ce este, însă, foarte trist, e să aflăm că Nichita Stănescu și-ar fi repudiat cele *11 elegii* (o minciună sfruntată!). Mai mult decât atât, Sorin Dumitrescu insinuează că, până la *Necuvintele,* Nichita a fost un inspirat de draci[504], pentru ca, începând de la acest vo-

---

[504] Fapt pe care Sorin Dumitrescu îl sugerează pervers de mai multe ori, pe parcursul cărții sale:

„În afara Cuvântului și de sine stătătoare, materia poeziei, ca de altfel a oricărei arte, rămâne de izbeliște și cu podurile lăsate, riscând să fie gazdă și să întâmpine cu respect și pasiune tocmai puterile întunericului" (*Tablou cu orbi*, op. cit., p. 27).

„...inspirația, ca putere cosmică a minții [a se citi: inspirația mentală care vine de la puterile cosmice, adică de puterile din văzduh, puterile întunericului], inspiră fără teamă, direct, mental, redactarea poeticilor ideii scrise [poetici corespunzătoare celor *11 elegii* și tuturor volumelor de până la *Necuvintele*, în opinia lui S. D.]" (Idem, p. 78).

„Versurile [din *A treia elegie*] [...] sunt tulburător conforme duhului descrierilor și relatărilor pacienților reveniți din moartea clinică, citați

lum, să devină subit un stâlp al Paracletului[505]. Iar pentru această presupusă schimbare subită a lui Nichita, autorul nu ne oferă absolut nicio explicație. Dar, deși după *Necuvintele* vorbește de poezie metalingvistică, totuși Sorin Dumitrescu sare peste 5 volume (inclusiv *Necuvintele*) și ajunge direct la *Epica magna*. Și când credeam că măcar acum o să înceapă comentariul, vedem că trebuie să așteptăm până la *Noduri și semne*.

Acesta este, de fapt, singurul volum pe care autorul *Tabloului cu orbi* îl consideră demn de atenția sa (fiind și foarte grijuliu cu timpul prețios personal, de nepierdut cu volumele proaste și care nu merită interesul ale lui Nichita), din motivul că artistul plastic i-ar fi oferit poetului nu știu ce idee „genială" de design. Adică: *cei patru Evangheliști au fost trei: Luca și Matei, din care important e numai Matei, și de fapt numai un capitol din Matei, sau câteva versete de la Matei...*Căci, dacă ar fi să rezum, în felul acesta se desfășoară „exegeza" lui Sorin Dumitrescu la poezia lui Nichita Stănescu. Cam asta ar fi, pe scurt, povestea despre receptarea critică a ultimelor trei volume de poezie ale lui Nichita și despre valurile iscate de dispute.

Poetul – răspunzând celor care nu au primit bine *Epica magna* – ne mărturisește că acest volum

> „face parte dintr-un ciclu foarte restrâns pe care l-am început cu *11 Elegii*, pe care l-am continuat, vai mie, din păcate, nu cu prea mare reușită în construcție în *Laus Ptolemaei*, aceasta, *Epica magna*, fiind a treia carte din acest ciclu pe care îl proiectez în șapte volume și din care până acum am terminat primele trei: *11 Elegii*, *Epica magna* și

---

abundent în *Viața de după viață*, a celebrului doctor Raymond Moody" (Idem, p. 92) – e lesne de înțeles despre ce duh e vorba...Etc., etc.

[505] *Cf*. Idem, p. 79: „Stâlpul apărut subit în «creierul» poetului este dar al Paracletului".

Laus Ptolemaei. Pe ultima vreau s-o revăd când voi fi în stare să o revăd creator..."[506].

Acestea afirmații le-a făcut într-un interviu din noiembrie 1980: *„Cu Nichita Stănescu despre „Epica magna": VR* [*Viața Românească*, probabil], 33, nr. 11, nov. 1980, p. 72-76, interviu cu Constantin Vișan"[507]. Dar între timp apăruse și volumul *Operele imperfecte*, pe care poetul nu îl introduce, iată, în seria celor șapte volume proiectate. Și nu cred că l-ar fi introdus nici pe ultimul (cel care avea să fie ultimul), *Noduri și semne*, care este un requiem și care, în mod evident, nu are caracteristicile celor *11 elegii* și ale volumelor *Laus Ptolemaei* și *Epica magna*.

De aici înțelegem, însă, fără nici cea mai mică umbră de dubiu, că Nichita nu a considerat niciodată *11 elegii* drept o carte nereușită sau ratată, că nu s-a dezis niciodată de ea. Dimpotrivă, poetul își propune, vedem, o serie de șapte volume, în fruntea căreia să stea *Elegiile*. Iar *Epica magna* este un volum proiectat să urmeze sau să continue cele *11 elegii* și volumul *Laus Ptolemaei* (căruia poetul dorea să-i aducă îmbunătățiri, dar care se integra în această viziune unitară).

Singurele volume despre care a declarat că e mai puțin mulțumit (raportându-le la ceea ce și-ar fi dorit el să fie, în mod plenar) sunt *Laus Ptolemaei* și *Necuvintele*, „o carte care ar fi putut să fie strălucită, dacă n-ar fi avut prea multe poezii necontrolate"[508]. După cum ne aducem aminte, poetul a declarat că nu i-a reușit prea bine *Laus Ptolemaei* din cauză că, pe când lucra la ea, era deja absorbit de viziunea necuvintelor. Reamintesc, deci, ceea ce Nichita spunea despre cartea *11 elegii*:

---

[506] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 572.

[507] *Cf.* Idem, p. 598.

[508] Ibidem.

„Demersul ei avea în spate un decurs de cel puțin un deceniu de meditație și de trăire a cuvintelor. [...] Am încercat după aceea să repet ștanța în *Laus Ptolemaei*, după aceea în ciclul *11 feluri de a-ți pierde vremea*, dar, între timp, *revelația necuvintelor* adumbrise în mine *dogmatismul primelor expresii și al primelor revelații* (s. n.) despre taina și acțiunea poeziei”[509].

Așadar, îl vedem pe Nichita declarând, cu alte cuvinte, cu referire la *Epica magna*, că...s-a întors la dogmatismul expresiilor și al revelațiilor din *11 elegii*, dorind să îl ducă mai departe – după experiența mai puțin reușită a vol. *Laus Ptolemaei* (în opinia exigentă a autorului) –, și nu doar prin încă un volum, ci prin încă alte cinci volume, în afară de *Epica magna*, pe care însă nu a mai apucat să le mai scrie. Dar faptul că s-a întors la dogmatismul expresiilor și al revelațiilor (ceea ce e perfect valabil pentru *Epica magna*), acest lucru nu înseamnă decât că...„revelația necuvintelor” și-a pierdut din importanță, din forța revelațională inițială.

...E adevărat că poetul face referire, în altă parte (în alt interviu, din mai 1983), și la ultimele trei volume ca la un ciclu, însă în sensul de ciclu al volumelor recente, nu de ciclu unitar ca viziune poetică (pentru că am văzut mai sus că *Operele imperfecte* nu era inserat între cele șapte volume proiectate):

„despre ciclul *Epica magna*, *Opere imperfecte* și *Noduri și semne* nu pot spune mai nimic, sunt cărți față de care nu am distanță, și mi le asum, deocamdată, integral. Nu știu ce voi spune, dacă mai apuc să mai trăiesc zece ani, despre ele”[510].

---

[509] *Antimetafizica*, op. cit., p. 96-97.

[510] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 572.

În mod evident, distanța temporală urma să îl determine să adopte, din nou și în același mod, perspectiva severității critice, odată ce se va fi îndepărtat și va fi considerat aceste experiențe poetice consumate. Însă cred că ar trebui să citez integral pasajul din care am citat fragmentul anterior, pentru că are valoare testamentară:

> „Orice poezie la vremea ei, când o termini de scris, crezi că e o mare poezie. Timpul însă le alege[,] și din cărțile mele au rămas, după părerea mea, câteva poezii foarte frumoase, pentru mine bineînțeles, din *Dreptul la timp*, [a rămas] ***11 Elegii*** **ca o carte legată** (s. n.); după aceea poezii risipite în diferite volume, o carte care ar fi putut să fie strălucită, dacă n-ar fi avut prea multe poezii necontrolate, *Necuvintele*[,] și...despre ciclul *Epica magna*, *Opere imperfecte* și *Noduri și semne* nu pot spune mai nimic, sunt cărți față de care nu am distanță, și mi le asum, deocamdată, integral. Nu știu ce voi spune, dacă mai apuc să mai trăiesc zece ani, despre ele. În orice caz, cred că n-am trăit în zadar și cred că vor rămâne după mine în conștiința estetică românească un număr de texte memorabile”[511].

Acestea fiind zise, să ne întoarcem la volumul *Epica magna*, pe care, în interviul amintit undeva mai sus, din 1980, poetul o considera „cea mai izbutită lucrare pe care am întreprins-o, până acum, *în zona estetică* (s. n.)”[512] (reamintesc că apăruse și *Operele imperfecte*...). Aceasta cel puțin era opinia lui de atunci despre un volum recent...

În ce mă privește, nu am niciun motiv să cred că Nichita a devenit brusc altul. (Da, în fiecare zi suntem alții, dar asta e cu

---

511 Ibidem.

512 Ibidem.

totul altceva.) Opera sa curge mai departe în sensul de evoluție firească[513] a poetului.

Ba chiar întâlnim în acest volum subiecte poetice (precum punctul) sau poeme întregi care, inclusiv prin titlurile lor (precum *Anatomia, fiziologia și spiritul* sau *Contemplarea lumii din afara ei* sau *Blândele și ferocele activități ale însuflețitelor și neînsuflețitelor* etc.), ne trimit cu gândul înapoi la *Elegii* ori la vol. *Laus Ptolemaei*.

De asemenea, întâlnim oscilația, binecunoscută nouă de acum, între cuvânt și...necuvânt. Astfel, o dată spune: „Ooo ...țipăt jalnic,/ urlet schimonosit/ al neputinței decât de cuvinte"

[513] „În volumul *Epica magna* (1978), apărut la o distanță de șase ani de *Măreția frigului*, Nichita mai păstrează încă multe din caracteristicile poeziei anterioare, dar începe și să se schimbe, din punct de vedere al abordării limbajului poetic, al raportului acestuia cu realitatea pe care trebuie să o exprime. Logica poeziei se întunecă, nu pentru că limbajul ar deveni mai ermetic, ci pentru că realitatea e din ce în ce mai puțin transfigurată, iar poetul încearcă o denudare a expresiei, care are un efect contrar, obscurizant. Urmărim din ce în ce mai puțin idei sau sentimente, începând să intrăm într-un univers halucinant, dar nu de dragoste, ci de nefericire. Multe gânduri și sentimente se repetă. Este un amalgam interior, un munte interior ca un vulcan care așteaptă să erupă.

Aceasta se vrea însă și o recapitulare a unei povești, o *epica magna* ce caută să se spună, în care poetul a adunat gânduri de tot felul în acești ani, le-a mistuit și a încercat să le sublimeze, să sublimeze tristețea și suferința în același fel în care a procedat și cu dragostea. Transfigurarea durerii este însă o luptă și mai grea cu cuvântul, în care se ajunge la resorturile cele mai intime ale sufletului, acolo unde cuvântul nu poate fi decât strident, dacă vrea să fie cât mai real.

De aceea, ceea ce face poezia sa acum sunt adevărurile ontologice, exprimate sentențial. Nichita se-nsingurează în cuvinte și începe să sculpteze în frigul lor – pentru că încearcă să fie un Michelangelo al ideii – iar cuvintele sunt un spectacol metaforic ce ascunde o dramă interioară profundă", *cf*. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 112-113.

(*Creionul plin de sânge*). Altă dată: „Zic un cuvânt ce nu e geamăt[,]/ ce nu e urlet de durere[,]/ ci înțeles din care, poate/ răsar atâtea lumi de stele” (*Noaptea metalelor*).

Și nu precizează care e cuvânt și care...necuvânt.

Dar să luăm primul poem, *Descrierea lui A*:

Îl opun pe A lui 1.
Nori peste semne.

Explozia inimii în desimea ei
rabdă să se spargă trupul.

Gând cu ancoră A,
în zeama gânditoare a creierului.

Credeam că totul vorbește.
A m-a despărțit de auz.

Templu al cuvântului, A,
rugarea trupurilor noastre fumegânde, –
vulturul ți l-am ucis
schimbându-te în lucru.
Gândire devenită strigăt,
înzdrăvenind un mormânt.

A, te-am făcut trup
ca să rămână din trupul meu
după spulberare
A.

Îl opun pe A, mie.
Sufletului meu îl opun pe A.

Luptă care naște înțeles.
Cort al amintirii mele.

Trece timpul peste A.
Viața-mi curge pe sub A.
Soarele se închină la A,
la steaua cuvântului, – A.

Tu care nu ești, –
A,
cine o să te gândească, cine?
Gândește-mă tu A, pe mine.
Gândește-mă tu.

Înmormântându-mă, –
A,
trup îmi rămâi, al gândirii.

Faraon împăiat cu paie[,]
încălecat cu cai[,]
înverzit cu iarbă
uscat de apă,
și udat de toate razele stelelor.
Sub piramida ta, A
voi depune mărturie
de faptul că m-am născut
și de faptul că am murit.

În numele iepurilor, A
în numele ierburilor, A
în numele bolovanilor și al nisipurilor,
A,

în numele numelui meu, A
depunem prin tine mărturie
pentru nedreptatea,
de a fi nemaifiind.

Vorbirăm stelele.
Cântarăm vorbirile.

A, te opun lui 1.

„Îl opun pe A lui 1. /.../ Îl opun pe A, mie. /.../ A, te opun lui 1”: A opus lui 1 este poezia opusă/ pusă față în față/ pusă împotriva poetului care o creează. Căci, dacă „sufletului meu îl opun pe A”, rezultă o „luptă care naște înțeles”, ca și în *Lupta lui Iacob cu îngerul*, *Lupta ochiului cu privirea* sau *Lupta inimii cu sângele*[514] (vol. *Necuvintele*).

În această lume, în această existență, Nichita caută înțelesul, iar poezia sa este: „nori peste semne”, semne acoperite de norii înțelesurilor. A este poezia, „divina capcană” pe care poetul a făcut-o pentru a-L prinde pe Dumnezeu cu ea, harul dumnezeiesc: „Au făcut un chip al tău din cuvinte,/ te-au desenat inimă/ și ți-au dat forma lui A. /…/ Eu i-am spus:/ sunt multe păduri și mi-e foame,/ de aceea l-am făcut pe A, divina capcană.// Eu i-am spus: am pus capcanele la începutul pădurii,/

---

[514] A se vedea comentariile mele de mai sus. Sau de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/06/reintoarcere-la-nichita-55/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/13/reintoarcere-la-nichita-56/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/14/reintoarcere-la-nichita-57/.

din A și din A./ Acum stau la o oarecare depărtare și aștept prinderea hranei mele. // El m-a auzit. El a tăcut” (*Arta scrisului*, vol. *Oul și sfera*). Sau, așa cum spune acum, A este „templu al cuvântului /…/ gândire devenită strigăt,/ înzdrăvenind un mormânt”. De fapt, nu mormântul înzdrăvenindu-l, ci pe cel din mormânt. Este trupul poetic ce trebuie „să rămână din trupul meu/ după spulberare”. Căci, după moartea sa, „A,/ trup îmi rămâi, al gândirii”.

Piramida poeziei sale va păstra trupul său poetic, „faraon împăiat cu paie[,]/ încălecat cu cai[,]/ înverzit cu iarbă/ uscat de apă,/ și udat de toate razele stelelor”. Prin poezie „voi depune mărturie/ de faptul că m-am născut/ și de faptul că am murit. /.../ A,/ depunem prin tine mărturie/ pentru nedreptatea,/ de a fi nemaifiind” pe pământ. Chintesențiind, prin poezie „Vorbirăm stelele./ Cântarăm vorbirile”.

Poetul consideră că „trebuia să fi murit îndelung[,]/ trebuia să fi pierit profund/ ca numele vreunuia dintre noi/ să devină cuvânt” (*Amintiri de când eram piatră*). Pentru ca numele să îți devină un cuvânt nemuritor. Pentru ca să devii „un cuvânt care se rostește/ lăsând în urma lui un trup” (*Înaintare*), un cuvânt care se rostește și se rostuiește în același timp, pentru veșnicie.

Da, trebuie să mori îndelung, să pieri profund ca să devii cuvânt, cuvânt cu sens etern, după asemănarea Cuvântului. Căci „nu trebuie înțelese sentimentele, –/ ele trebuie să fie trăite. /.../ Nu trebuie mai ales să înțelegem, –/ trebuie mai ales să fim;/ dar mai ales trebuie să fi fost,/ într-adevăr mai ales să fi fost” (*Pean*). Și ca „să fim” și ca „să fi fost”, trebuie să fi murit prin pocăință, prin asceză, prin suferință mântuitoare, pentru ca numele să-i fie scris în ceruri, să devină cuvânt în veșnicie. Să fi pierit profund, să fi trăit murind aici, în viața aceasta, pentru ca să fie viu cu adevărat dincolo.

Murind îndelung și pierind profund, omul pierde totul („născut pentru pierdere totul îți este destinat pierderii”), tot ce a avut în această viață, pe toate cele ce sunt deșarte: „Neputând să piardă nimic/ el pierde totul” (*A pierde tot ce se poate pierde*). Pierde totul, dar nu poate să piardă nimic din ceea ce este esențial. De aceea, poetul face urarea: „Lerui ler, pierdeți, pierdeți/ ca să vă rămâneți” (*Colinda colindelor*). Pierdeți lucrurile acestei lumi, pierdeți-vă chiar și viața, ca să vă rămâneți vouă înșivă, să rămâneți ceea ce sunteți cu adevărat. „Că cine va voi să-și scape sufletul pierde-l-va pe el; iar cine își va pierde sufletul pentru Mine, îl va afla” (Mt. 16, 25, *Biblia 1939*).

Iar către sine: „Lerui ler, pierde-m-aș pierde/ ca să-mi rămână singurătatea/ mie”. E vorba de singurătatea aceea din *Oda (în metru antic)*: „Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă!”.

Dar să vedem poemul:

Ah, legile fixe[,]
ca și cum am trăi un timp oprit.

Am început de la o vreme să imit natura.
Un grec în trecere prin inima mea mi-a zis:
misterios este numai ceea ce există,
iar logic este numai ceea ce nu este.

A treia oară ninge în dimineața acestui an.
Pun mâna pe zăpadă și se stinge,
și creierul liber mi-l pun

în dorința de os de floare de zăpadă
spre apărare de cald.

Orice gest e mai frumos decât o statuie,

orice gând de alb
duce în brațe un fulg uriaș de zăpadă.

Și dacă auzul s-a pierdut într-un lătrat de câini,
și dacă vederea s-a oprit în steaua Venus,

și dacă codrii negri bat în geam,
și dacă mi-ești departe,
ningi tut, ningi tu, ningi tu...

Și dacă un cuvânt copil
se cere din cuvinte,
și dacă un albastru cer
se scurge din morminte
și se preface și se duce
spre deltele mai suse,
mai smulse,
mai foarte alte animale,
mai foarte alte plante.
Și dacă legea stelei fixe oprește cu ființa ei
saltul de doi, zvârlit spre trei
al unui unu.

...Potop îndepărtat și surd de om rupt.

Ce rece este, și măreț
și cât de singur este și geometric.
A trecut un pers prin inima mea
și n-am de gând să vă spun ce i-am spus.

Atâta doar că sunt din ce în ce mai greu și mai greoi,
cum grea greoaie este turma peste oi

și raza de la stele peste noi.

Dar a trecut un cal prin mine,
eu am trecut printr-un stejar,
stejarul a trecut prin secunda
aceasta.

Lerui ler, pierdeți, pierdeți
ca să vă rămâneți[!]
Lerui ler, pierde-m-aș pierde
ca să-mi rămână singurătatea
mie.

„Steaua Venus” este Luceafărul. „Dorința de os de floare de zăpadă” e o dorință de curăție, de puritate, pe care am receptat-o întotdeauna la Nichita: „orice gând de alb/ duce în brațe un fulg uriaș de zăpadă”. De aceea, „un cuvânt copil/ se cere din cuvinte”. Căutarea purității este determinată de faptul că „a treia oară ninge în dimineața acestui an”, simbolismul creștin al lui trei fiind evident și inechivoc.

„Legile fixe” sau „legea stelei fixe” împiedică „saltul de doi, zvârlit spre trei/ al unui unu”. Sentimentul pierderii totului, din acest volum, îl anticipează pe cel al apropierii morții iminente, care se va instala copleșitor începând cu volumul următor, *Operele imperfecte*. În această privință, observăm la Nichita niște premoniții zguduitoare...

Legat de titlul volumului de față, poezia lui Nichita ni se revelează ca o epica magna nu începând cu acest volum, ci cu *O viziune a sentimentelor* și *Dreptul la timp*. După cum și *măreția frigului* este evidentă în lirica sa de timpuriu, după cum *roșu*

vertical a fost poetul întotdeauna, după cum întreaga sa operă poate sta sub titlul *Oul și sfera*...

Poetul ne-a mărturisit ce înseamnă pentru el epică:

> „Eposul duce la revelație, mă gândesc la eposul sublim. Exaltarea eposului sublim duce la revelația lirică, care, la rândul ei, urcă într-un epos al ideilor, sublim"[515].

Altfel, „epica vieții mele este foarte restrânsă"[516]. Și tocmai de aceea „biografia poetului e opera lui", pentru că „epica cea mare e înlăuntru, în spirit"[517].

În poemul *Anatomia, fiziologia și spiritul*, Nichita regăsește exprimarea aforistică și postularea aporiilor, prin care a dezvoltat acel stil personal care l-a făcut cunoscut și apreciat.

„Ia-mi creierul/ în mâinile tale moi/ și învelește-mi-l/ cu osul luminii": pentru că adevărata gândire izvorăște din creierul învelit cu osul luminii, cu lumina care pare că nu are consistență, dar care are toată consistența, aceea a spiritului și a veșniciei. În plină epocă socialistă, în care se impunea ateismul cel mai acerb și în care omul avea numai anatomie și fiziologie, Nichita îndrăznește să vorbească și despre...spirit. Despre sufletul spiritual al omului, despre care era interzis să vorbești sau a cărui existență era interzis să o afirmi. Iar ceea ce caută sufletul spiritual al omului este Izvorul lui, pe Creatorul care l-a făcut astfel și pe Care caută să-L cunoască și să-L înțeleagă: „Prima mărime peste zero este infinitul,/ peste nimic, – / totul". La început a existat numai infinitul/ veșnicia/ totul și nimicul/ zero. Adică Dumnezeu și nimicul, fără ca nimicul să fie ceva anume.

---

515 *Antimetafizica*, op. cit., p. 127.

516 Idem, p. 133.

517 Idem, p. 28.

Există din veci numai Dumnezeu și, în afară de El, nu exista nimic mai înainte de a fi adusă întru existență lumea.

„Desigur, pentru recea întemeiere a furnicii/ eu sunt zeu cu putere/ vai, numai de moarte". Pentru furnică, omul e un zeu, dar care nu îi poate da decât moartea. E un uriaș cu putere de „zeu" pentru ea, dar care, și el, este o creatură a lui Dumnezeu. Și, fiind și el o creatură, nu poate să creeze sau să dea viață, decât să ia viața altor creaturi mai mici sau mai puțin inteligente decât el.

„Desigur, eu mă pot închipui furnică/ pentru zeul meu/ pe care totuși mi-l pot imagina prin mântuire".

În *Memento mori*, Eminescu era cugetând aceste versuri: „Eu, un om de Te-aș cunoaște, chiar să mor mi-ar părea bine./ Dar să știu – semeni furnicei ce cutează-a Te gândi? // Cine-a pus [dacă nu Tu] aste semințe, ce-arunc ramure de raze,/ Într-a chaosului câmpuri, printre veacuri numeroase,/ Ramuri ce purced cu toate dintr-o inimă de om?/ A pus gânduri uriașe într-o țeastă de furnică,/ O voință-atât de mare-ntr-o putere-atât de mică,/ Grămădind nemărginirea în sclipitu-unui atom".

Nichita ne spune că își poate imagina zeul prin mântuire. Ceea ce înseamnă că Îl poate cunoaște pe Dumnezeu prin mântuire, adică dacă se mântuie, pentru că Dumnezeu, întrupându-Se pentru furnica numită om, i-a dat această posibilitate.

Însă poetul se exprimă tainic și aluziv și inserează oarecum această strofă între altele care au alt sens. Pentru că el continuă astfel: „Desigur, și zeul meu își are zeul lui. // Cum or fi fiind zeii zeilor/ și câtă despărțire de neființă/ va fi fiind între zeul zeilor zeilor/ și zeu // între zeu și furnică/ și furnica zeul cui va fi fiind ea/ și zeul zeilor cărora/ va fi fiind ea". Aici continuă ceea ce afirmase atunci când spusese că el este „zeu" pentru furnică. Pentru că vorbește despre instituirea unor ierarhii creaturale, în care unele creaturi par zei pentru altele.

Însă „câtă despărțire de neființă/ va fi fiind între zeul zeilor zeilor/ și zeu”: câtă diferență este între Ființa care este din veșnicie și „zeul” care nu este decât o creație a Ei, care este adus la ființă din neființă! „Toată mărturia e de față”, zice poetul, iar aceasta devine un leitmotiv al poemului. „Toată mărturia e de față” pentru că întreg universul și toată alcătuirea lui și a ființelor și lucrurilor care îl compun mărturisesc despre Creatorul lor al tuturor, despre „zeul zeilor zeilor”, despre Dumnezeu care „este mai presus decât toți dumnezeii” (Ps. 95, 4, *Biblia 1914*). Sfinții Părinți, folosind o imagine poetică, obișnuiau să spună că avem *nor de mărturii*...

„Stăm pe un cap de zeu fără să știm”, pe pământul care e ca un cap de zeu. „Mâncăm legea timpului” care „necitită, ea poate fi mâncată”. De asemenea, „imaginea întregului /.../ necitită, ea rămâne doar prilejul,/ trist,/ al ruperii copitei unui cal/ scăpată în ea”. Pentru că, pentru oamenii care nu citesc imaginea întregului, totul este de mâncare. E o idee pe care Nichita a pronunțat-o anterior, în volumul de față, în poemul *Clipa cea repede* (pe care eu l-am comentat ceva mai devreme[518], în relație cu *Lecția de citire*[519], din vol. *Măreția frigului*): „S-a pus la îndoială piatra/ ca vorbire. // Au zis de fluture că este/ o respirare, – // de cartof, de porumb și de prună,/ strigăt de nefiind, – // La fel de porc, de capră și de lună,/ un fel de mestecând. // Ei n-au știut

---

[518] A se vedea mai sus. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/24/reintoarcere-la-nichita-75/.

[519] Comentariul la acest poem se poate lectura, de asemenea, mai sus în carte. Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/13/reintoarcere-la-nichita-18/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/21/reintoarcere-la-nichita-74/.

nici să citească/ leul în alergare,/ că literă preeste și zeiască. // N-au descifrat câmpia mare,/ marea cea mare,/ viața prea singura/ ce ni s-a dat…”. Și, după cum anterior ne spusese că „Scriere este totul./ Peștele e literă/ în alfabetul mării./ O frază sunt păsările-n zbor. // Totul e scriere./ Totul este de citit./ Piatra poate fi citită, – / Iar norii ne spun o poveste” (*Lecția de citire*), acum adaugă: „E literă scrisă de jur împrejur/ cum aerul de jur împrejurul globului,/ cum carnea de zeamă a piersicii/ de jur împrejurul sâmburelui creieros”.

Dacă sâmburele e creierul fructului, inseam-nă că creierul uman e...sâmburele lui, mintea e sâmburele din care răsare și crește pomul gândirii, cugetarea.

Sau, în idiom eminescian: „Cine-a pus [dacă nu Tu] aste *semințe,* ce-arunc ramure de raze,/ Într-a chaosului câmpuri, printre veacuri nume-roase,/ Ramuri ce purced cu toate dintr-o inimă de om?/ A pus *gânduri uriașe* într-o țeastă de furnică,/ O voință-atât de mare-ntr-o putere-atât de mică,/ Grămădind nemărginirea în sclipitu-unui atom”...

„Toată mărturia e de față”, zice Nichita. Dar, pentru a vedea toată această mărturie, tot acest nor de mărturii care ne înconjoară, pentru a putea citi toată această mărturie din univers, din fiecare ființă și lucru al universului, cât și din „imaginea întregului” sau din „legea timpului”, „ar trebui nu ochi rotund,/ ci vederea ca oul”.

Vederea ca oul este vederea care vede lumea nu rotundă, ci aceea care o îmbrățișează în oul din care ea trebuie să se nască[520]. Este vederea ingenuă, care vede lumea născândă, atunci „când lumile-ți încep la căpătâi,/ și-ți bat în văz și în auz, anume,/ și mâna-ntinsă simte o dimensiune,/ și fiece mirare e un nume”

---

[520] A se vedea mai sus și comentariul meu la *Elegia oului,* sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/27/reintoarcere-la-nichita-22/.

(*Cântec II*, vol. *O viziune a sentimentelor*). Ar trebui deci această vedere, care este concomitent citire/ cunoaștere/ înțelegere. „E literă scrisă de jur împrejur /.../ Acolo, în locul de unde,/ deodată, se vede totul,/ când/ a vedea nici nu mai înseamnă/ a vedea”. Înseamnă: a cunoaște.

„Aleph! Iată punctul din care/ se vede sensul întregului, ca și cum/ sensul ar fi însuși întregul. // Aleph! Iată ochiul; acum/ abia dacă se mai zărește”... (*Aleph la puterea Aleph*, vol. *Laus Ptolemaei*). Aleph, Dumnezeu, începutul: „iată ochiul”! „Deodată văzum ochiul triunghiular,/ toți și singur”. „Aleph la puterea Aleph/ nu e cu putință”, pentru că ceva mai mare decât Dumnezeu nu e cu putință. Ca să vezi, trebuie să vezi cu ochii iubirii lui Dumnezeu, trebuie ca El să-ți dea vederea Sa.

Omul căzut din Paradis nu mai are vederea dintâi: „Trupul este făcut să fie mic. // Sarcina ochiului e să vadă linia./ Cifra e făcută să fie/ lipită de micime, pe neființă./ Dar, vai, nu există mic,/ nici micime nu este./ A fi mic, a fi număr,/ a avea ochi/ e numai o prăbușire din infinit./ Un infinit care cade din infinit”.

Omul e „un infinit care cade din infinit”, întrucât a fost creat să fie veșnic și veșnic cu Dumnezeu. Omul care a căzut din Rai a căpătat vederi plurale, el, care a fost creat odată pentru totdeauna, al cărui suflet e nemuritor și se dezvoltă la infinit. El a căzut din infinitul creșterii sale bune, din unitatea vederii dumnezeiești, s-a prăbușit la un nivel al micimii unde sunt cifre și numere, unde vederea și înțelegerea lui sunt dezintegrate, într-un spațiu fizic unde se preocupă cu a măsura și a calcula lucrurile, uitând că e ființă spirituală care trebuie să înainteze la infinit. „Strig:/ Nu ochiul trebuie deschis,/ ci vederea./ Strig:/ nu urechea trebuie ciulită, – / muzica lumii folosește urechile/ cum cel care a băut/ zidul sau trunchiul copacului”.

Ochii îi avem totdeauna deschiși, când suntem treji, dar nu ochii fizici sunt cei pe care trebuie să îi avem neapărat deschiși

pentru a vedea lucrurile spirituale, ci pe cei sufletești, vederea inimii, cum se spune în spiritualitatea ortodoxă isihastă – în *Nod 12* (vol. *Noduri și semne*): „Ce-i ochiul ăla, care l-ai deschis pe piept,/ privești cu el spre roșu de e atât de roșu?”. La fel, „nu urechea trebuie ciulită”, ci auzul, auzul interior al inimii.

„Mă ridic și spun:/ dacă poți, uită și nu-ți mai aduce aminte nimic/ decât numai întâmplările tale și atât,/ nu-ți aduce nimic, mai ales legea uită-o”. Legea timpului, legea morții...„Miră-te de tot ce ți se întâmplă,/ miră-te de tot ce vezi,/ atâta timp cât ai să te miri/ ești salvat”. Pentru că atâta timp cât te miri, ești ca acela pentru care „fiece mirare e un nume” (*Cântec II*, vol. *O viziune a sentimentelor*).

„Ce mirare că sunt” (*Cântec I*, Ibidem), spunea poetul atunci când și-a deschis vederea, atunci când „întâiul ochi ce l-am deschis pe lume/ s-a redeschis deodată spre zenit”, dăruindu-i „o cunoaștere aidoma cunoașterii dintâi” (*Cântec II*).

„Amintirea te-a părăsit/ și nimic din începuturile lumii nu te mai/ cercetează./ Ține-ți minte numai propriile tale întâmplări[,]/ căci te-ai spulbera mai repede decât însuși gândul spulberării dacă ți-ai aduce aminte./ Moartea este prima amintire,/ și cea mai veche./ Amintirea lui nimic[,]/ amintirea lui nimeni[,]/ amintirea lui zero”. Moartea este prima amintire și cea mai veche pentru poet, pentru că primele lui amintiri, din copilărie, sunt legate de moarte, de moartea care secera oameni și animale în timpul războiului.

Aici însă e o problemă mai complicată. Pentru că acestui element de biografie personală i se adaugă un înțeles metafizic. E vorba aici de moartea de dinainte de viață. După cum a spus într-un alt poem: „Capul mi s-a umplut de un miros,/ oasele, pe dinlăuntru/ mi s-au umplut de un miros/ de moarte/ mai veche decât viața” (*Amintiri de când eram piatră*). E vorba, deci, de o moarte mai veche decât viața, decât viața noastră, și de care ne

înfricoșăm când ne apropiem de ea, pentru că de ea nu ne aducem aminte nimic, ea e „amintirea lui nimic[,]/ amintirea lui nimeni[,]/ amintirea lui zero”. Este moartea de dinainte de naștere, de nașterea noastră, pe care o amintește în unele poeme din acest volum: *Metamorfozele* („moartea e starea de dinainte de a te naște”), *Rosinanta* („Secunda ocupa totul /.../ nemailăsând nimic morții/ și nemailăsând nimic/ morții cea de dinainte de naștere”). Și, în fața morții pe care o simte că nu e departe, poetul începe să se zbuciume și să se simtă părăsit de Dumnezeu: „nimic din începuturile lumii nu te mai/ cercetează”.

„Ea e memoria./ Dar se șterge, se acoperă/ cu sânge[,]/ cu miros de carne arsă[,]/ cu mirarea sângelui, numită groază[,]/ cu sunetul de nisip de clepsidră/ al ruperii osului”. Memoria morții se șterge cu viața ta, cu durerile și suferințele vieții tale. „Atât îți zic, miră-te,/ atât îți zic, urlă de durere./ Cine strigă și cine zbiară, cine urlă/ și cine se vaită,/ cine se-ngroapă în miros și în putoare și în/ dampf, în miazmă,/ cine plânge/ și cine se sărează,/ cine să amărăște/ și cine se zguduie și se hohotește și se zbate,/ cine se jupoaie, se rupe, se smulge[,]/ acela nu-și mai aduce aminte de nimic[,]/ acela nu are memorie,/ e ocolit de lege,/ este”.

Acela este, care suferă și se zbuciumă în această viață. Acela nu își va mai aduce aminte de moarte și de chinurile lui în veșnicie, „e ocolit de lege”, de legea morții pentru păcat (datorită jertfei Mântuitorului, desigur). Cine învață să sufere, acela este, va rămâne viu. „Între mine și tine/ numai cuvântul, acest organ fioros/ și comun amândurora,/ este. // Să-l rupem pentru liniște/ să-l rupem pentru liniște;/ lasă-mă înspre tine/ lasă-te înspre sinea sa[,]/ de care ești legat/ cu un organ fioros/ și rupe-l! // Să treacă o pasăre printre noi doi./ Ba nu, trece o pasăre deasupra mea./ E liniște, e o tăcere/ în care se aud cifrele”. E o liniște, o tăcere în care se aud tainele lumii, încifrate în lucruri.

„Aripile ei mari și mov[,]/ ca de mâl transparent[,]/ abia se înclină/ sprijinindu-se pe stâlpii aerului./ Ba nu, eu mă clatin atârnând/ de capătul privirii mele/ ca un spânzurat de frânghie./ Ba nu, trece o pasăre magnetică,/ leneșă, statică/ În liniște, când dă din aripi/ parcă se deschid ferestre./ Ba nu, se aud cum se deschid ferestre[,]/ de parcă o pasăre moale/ ar zbura leneșă./ Ba nu, se deschid ferestre și o pasăre[.]/ Ba nu, aripa păsării parcă deschide ferestre. // E liniște, trece o pasăre/ de parcă ar deschide ferestre,/ aripile ei sunt/ ferestre. // Da". În tăcerea pe care o aude poetul trece o pasăre care deschide cu aripile ei ferestre către...adevărata liniște. Pentru că „încă nu pot să înalț un imn liniștei/ pe care mi-o doresc și de care mi-este foame" (*O confesiune*).

Aceasta, pe care o simte Nichita, este acea liniște sau tăcere „în care se aud cifrele". Care nu e deplină. E nevoie de o pasăre care să deschidă ferestrele. Această liniște sau tăcere este înrudită cu liniștea lui Lucian Blaga, cea în care se presimte moartea: în care „ascult cum crește-n trupul tău sicriul,/ sicriul meu,/ cu fiecare clipă care trece,/ gorunule din margine de codru" (*Gorunul*), în care „golul mormântului/ îmi sună în urechi ca o talangă de lut" (*Călugărul bătrân îmi șoptește din prag*) sau în care se aude „ciuta călcând prin moarte" (*În marea trecere*) etc. E liniștea în care „se liniștesc păsări, sânge, țară" (*Somn*).

Această liniște începe să o experimenteze și Nichita, fapt ce se vede mai limpede în alt poem, dintr-un volum viitor: „Se liniștiseră copacii și zâmbeau/ și surâdeau spre mine,/ iar eu știam: în curând/ ei or să moară./ Se liniștise vrabia din gând/ și-mi ciugulea cuvintele din palmă/ și eu știam: în curând/ ea o să moară./ Se liniștise calul de o șa,/ iar muntele se liniștise tot de vulturi/ neliniștit stăteam/ ca să-i îngrop în gânduri/ și mi-era frică și nu surâdeam" (*Prin tunelul oranj (V)*, vol. *Noduri și semne*).

Amândoi poeții sunt neliniștiți în fața morții, dar îngroparea în gânduri îi e specifică lui Nichita. Ba chiar el îi dă o replică lui Blaga: „Eu construiesc misterul/ nu îl admir[521]/.../ Mai liniștiți decât în toată viața noastră/ culoare fi-vom și albastră" (*Defăimarea răului*, vol. *Epica magna*).

Însă Nichita e cuprins de zbucium la gândul morții. Și lucrul acesta se observă cu claritate în aceste ultime volume. Un vers, din poemul pe care l-am comentat mai sus, sună astfel: „nimic din începuturile lumii nu te mai/ cercetează". Adică: Dumnezeu nu ne mai cercetează. Sau, cum va zice în alt poem: „Ce deșertăciune și ce inutilitate, vederea./ Ea contemplă numai ceea ce este condamnat la moarte [adică ceea ce e născut]./ Cuvântul ne-ar salva, poate, dar,/ el e dumnezeu, și/ de la începuturi nu se mai întruchipează/ în făpturile cele vii.// Gustul morții l-a scuipat dumnezeu de pe limba sa/ în făptura vieții" (*Cele patru coerențe fundamentale*, vol. *Operele imperfecte*).

Îl vedem pe poet panicat și îngrozit de gândul morții, dar și de acela că ar putea fi părăsit de Dumnezeu. Nichita trăiește sentimentul înfricoșării de moarte, ca altădată Blaga sau Arghezi, ba chiar este nemulțumit, ca și aceia, că Dumnezeu nu (i) Se revelează în această lume: „Absență murdară și așteptare/ dis-

---

[521] Aluzie la: „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii/ și nu ucid/ cu mintea tainele /.../ și tot ce-i nențeles/ se schimbă-n nențelesuri și mai mari" (*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*).

Cineva (cred că tot Al. Condeescu) făcea observația că Nichita a fost influențat de Bacovia, Ion Barbu, Arghezi, dar nu și de Lucian Blaga. Pe care, într-adevăr, Nichita Stănescu nu l-a pomenit în disertațiile sale teoretice și critice despre poezie. De aceea, e o surpriză să vedem apărând acum și înmulțindu-se, în aceste ultime volume, aluziile la poezia lui Blaga. Ba chiar făcându-se simțită influența acestuia în ceea ce privește sentimentul înaintea morții și durerea că Dumnezeu nu umblă pe pământ și toate ale lumii se destramă.

perată./ În lipsa ta s-au născut/ cifrele[522] și zeii. /.../ De când tu nu ești [de când nu Te mai arăți nouă pe pământ],/ piatra a dat lumină./ Mișcare a dat piatra/ de când nu ești. /.../ Fluviul a rămas gravid de pești,/ aerul greu de păsări./ De când nu ești./ De când nu mai ești" (*Cântec III*, vol. *Epica magna*);

„Cei care-și mai aminteau de trupul zeului [care L-au văzut pe Hristos],/ au murit fără să lase mărturie/ decât locul plin de dale de piatră/ de unde petreceau privindu-l. /.../ Plânsul și răcnetul, durerea și urletul,/ din pricina mutării cerului,/ nu mai au nici direcție și nici înțeles" (*Amurgul credinței*, vol. *Operele imperfecte*).

Poetul trăiește o agonie mai înainte de moarte, e chinuit de teamă, care e cu atât mai mare cu cât nu Îl află pe Dumnezeu în apropierea sa imediată, în mod intim: „Se urâțise trupul gândit/ cuvintele erau spuse într-o limbă străveche și barbară./ A trăi, devenise am trăit, –/ începuse ceva din sinea mea să moară.// O pată de umbră m-a traversat;/ era numai de la un vultur în zbor/ ce-ntrerupea minunat/ locul în care m-am născut,/ de cel în care o să mor. // Cine te-a plâns cu ochiul lui pe tine soare,/ lacrimă arzătoare?" (*Cântec II*, vol. *Epica magna*). Dar soarele e lacrima lui Hristos în poezia lui Blaga: „Soarele, lacrima Domnului,/ cade în mările somnului" (*Asfințit marin*, un poem despre (pre)-sentimentul morții, de asemenea, ca multe altele în lirica lui Blaga). Așa încât „Cine te-a plâns cu ochiul lui pe tine soare,/ lacrimă arzătoare?" înseamnă, de fapt: Unde ești, Doamne?

În fața morții presimțite, pe Nichita îl cuprinde spaima de o „singurătate a singurătății" (*Hieroglifa*, vol. *Epica magna*). „O[,] eli[,] eli[,] lama sabahtami,/ o[,] eli, eli!", va striga în *Nod 11*. Însă aceste momente de zguduire nu se permanentizează.

---

522 Ar putea fi acele cifre despre care vorbea Eminescu: „Cu-a tale lumi, cu mii și mii de stele,/ O, cer, tu astăzi cifre mă înveți" (*O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!*).

În poemul *Metamorfozele*, remarcăm două aserțiuni esențiale, care se repetă ca un laitmotiv:

Nu există decât o singură viață mare
la care noi participăm.
Nu există decât o singură viață mare[,]
restul, nu suntem. /.../

Nu există decât o viață mare,
o singură viață mare la care noi participăm.
Moartea e starea de dinainte de a te naște.
Nu există decât o singură viață mare.
O trăiesc născuții
unul câte unul. /.../

Nu există decât o singură viață mare,
la care noi, călătorule, participăm. /.../

Moartea e starea de dinainte de a te naște /.../
Există o singură viață mare
la care noi participăm. /.../

Există o singură viață mare,
chiar și cifra unu face parte din ea. /.../

Există o singură viață mare
la care noi participăm. /.../
Moartea e starea de dinainte
de a te naște...

E o credință întru totul ortodoxă. Noi nu suntem morți decât...înainte de a ne naște. Dumnezeu ne scoate din moartea

neființei, ne aduce la viață și, după ce ne naștem, nu mai putem muri niciodată. Da, murim cu trupul (motiv pentru care, într-un alt poem, Nichita va spune: „a te naște e o condamnare la moarte" – *Cele patru coerențe fundamentale*, vol. *Operele imperfecte*), putem muri și cu sufletul, prin păcat, din voința noastră liberă, dar nu mai murim niciodată în sensul întoarcerii în neființă. De aceea, „moartea e starea de dinainte de a te naște,/ îmi spuse cadavrul". Și niciodată nu ne vom întoarce în neființă, pentru că suntem ființe raționale, zidite după chipul lui Dumnezeu, ca să participăm la viața lui Dumnezeu.

„Există o singură viață mare/ la care noi participăm": viața dumnezeiască. Dumnezeu ne-a dat existența ca să participăm, împreună cu Îngerii, la viața sfântă și dumnezeiască și veșnică. Ne naștem pe acest pământ ca să trăim cu Dumnezeu în veșnicie, o singură viață mare. Însă noi putem alege și moartea cea sufletească, prin care să murim veșnic, fără să încetăm vreodată de a mai fi.

Dar acest poem, *Metamorfozele*, „filosofează" și despre firea omului care poate asuma iubitor tot ce există (e o temă veche, de asemenea, în poezia lui Nichita, pe care am sesizat-o și comentat-o în *Elegii*):

Ca să nu mă sfărâm asuprit de mirare, –
de mirarea de a fi,
mai întâi am fost lăsat să fiu șarpe
cu pielea solzoasă și gri.
Și cu toate amintirile de șarpe...
Ca și cum aș fi fost șarpe dintotdeauna.

/.../

Deodată, la Pol, am fost urs.

Și memoria urșilor mi s-a dat
ca să mi se pară firească starea de urs. /.../
Îi spun totul fără să știu că îi spun ceva.
Ca într-un leagăn eu port în creierul meu
și clatin
ideile lui și pofta de a ști.
Toți mă socotesc străin
pe această zăpadă!
Numai el nu mă socotește străin
și de aceea află.

/.../

Ca să suport să fiu și ca să nu mă speriu
că sunt, –
trezindu-mă leu, memoria leilor mi s-a dat.
– Nu cunosc un animal mai blând decât leul,
îmi spuse leul,
noi nu mâncăm decât atuncea când
ne este foame.

/.../

Nu există decât o singură viață mare,
la care noi, călătorule, participăm.
– Da, zise melcul cel cu două coarne.
Da, zise el /.../ să populăm realul.

/.../

...mi s-a dat memoria arborilor /.../
ca să suport să fiu lemn

fără să ard dintr-un gând.

– Ca un pom cu ramuri, istoria
să ne ia de fiecare dată de la început /.../
ca fiecare în parte să-și joace
rolul principal și verzos
cu desăvârșire!...

/.../

Și ca să nu mă fac nisip, de mirare,
piatră fiind
memoria pietrelor mi s-a dat.

Se observă lesne că schimbările acestea nu sunt metamorfoze în sens virgilian (deși motoul poemului e din Suetonius, iar critica noastră, cum e cu privirea numai spre antichitatea păgână, ar putea lesne să rămână cantonată acolo). Fiecare om este o frunză în pomul cu ramuri al umanității, care trebuie „să-și joace/ rolul principal și verzos”.

Pomul acesta l-am întâlnit și în poezia lui Eminescu: „Oricât de veșted ar și fi/ La vară-n floare-i pomul[,]/ Când omul prinde-a-mbătrâni/ Rentine-rește omul. /.../ Dar val de mare, val de lac[,]/ Dară păduri sau neamuri[,]/ Pe orice frunză de copac/ Vezi un copac cu ramuri/ Și-orice menire e-n zădar/ Natura altfel leagă[,]/ În orice ghindă de stejar/ E o pădure-ntreagă. /.../ Și adevăru-l vei spori/ Și tu de-i recunoaște[,]/ Că toți se nasc spre a muri/ Și mor spre a se naște” (variantă a *Luceafărului*)[523]; „În

[523] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, II, ed. Perpessicius, op. cit., p. 382-389.

zădar și timpi și stele/ Ne-ar părea lunecătoare,/ Sunt ca frunze toate cele/ Din copacul ce nu moare" (variantă a *Glossei*)[524].

Însă metafora umanității ca un pom în care fiecare om e o frunză este scripturală. În *Biblia 1688*, ea este exprimată astfel: „Tot trupul ca haina să [în]vecheaște, pentru că făgăduința e de veac cu moarte a muri. Ca frunza ce înverzeaște pre copaciu des, unele [frunze] oboară [cad] și altele răsare. Așa e rodul trupului și al sângelui, una săvârșaște [moare] și alta naște[525]" (Înțel. lui Iis. Sir. 14, 17-18).

În *Biblia 1914*: „Tot trupul ca o haină se învechește, că legătură [lege] din veac este cu moarte a muri. Ca frunzele cele ce înverzesc în copac des, unele cad, altele răsar. Așa este rodul trupului și al sângelui, unul moare și altul se naște".

În *Biblia 1939*, exprimarea e perifrastică: „Orice făptură se învechește ca un veșmânt, căci aceasta este sentința cea din veac: cu moarte vei muri! Precum frunzele ce cresc pe copacul plin de frunze, unele se scutură, altele nasc la loc, tot așa este cu neamurile cărnii și ale sângelui: unul moare și altul se naște".

Și aceasta este o dovadă în plus că la Eminescu nu e vorba de metempsihoză sau reîncarnare, în filosofia poemelor *Luceafărul* și *Glossă*.

În mod evident, însă, Nichita s-a păstrat aproape (cognitiv și expresiv) de izvorul biblic: „Ca un pom cu ramuri, istoria/ să ne ia de fiecare dată de la început /.../ ca fiecare în parte să-și joace/ rolul principal și verzos/ cu desăvârșire!". ...Ceea ce omul împrumută sau are în comun cu alte forme de viață din această lume sunt elemente de caracter. Iar aici Nichita vorbește despre elemente pozitive, pe care și le-a asumat el însuși: înțelepciunea

---

[524] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, III, ed. Perpessicius, p. 111.

[525] A se vedea și articolul meu de aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/27/unul-moare-altul-naste-1/.

șarpelui, „ideile și pofta de a ști" ale ursului polar, ale celui ce este singur și străin pe zăpadă, blândețea leului care își respectă firea și nu trece de hotarele ei, răbdarea melcului de a călători prin viață și determinarea lui de a popula realul (simbolul melcului și-l alesese și Sfântul Antim Ivireanul), umbrirea arborelui și tăria lemnului, persistența pietrei. Descoperind aceste puncte comune cu alte făpturi, „nu mă sfărâm asuprit de mirare" în fața minunii care este viața, în fața miracolului de a fi.

Astfel de comparații caracterologice le-am mai întâlnit, în literatura noastră. Și anume în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir. Ilustrativă este „metamorfozarea" caracterologică a Monocheroleopardalisului, care, însă, nu este o preschimbare propriu-zisă, ci o acumulare treptată de calități, ca și în situația poemului nichitian de față[526].

Nichita ne lămurește treptat cu privire la sensul metamorfozelor sale:

– Mișcarea naște timp!
Cel care stă, nu este.
Cel care mișcă, are trecut.
Cel care arde luminează.
Cel care s-a stins, este orb.

Adevărat! Cel care are candela sufletului aprinsă, luminează, cel care arde în viața sa, care suferă și se consumă, luminează. Cel care și-a stins candela duhului, cea de la Duhul

---

[526] A se vedea cartea mea: *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română. Dimitrie Cantemir*, vol. 2. 2, Teologie pentru azi, București, 2015, p. 80-84, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/.

Sfânt, acela este orb. Căci „între zero și unu, între nimic și punct arde duhul" (*Un om de cal*).

Există o singură viață mare,
chiar și cifra unu face parte din ea.

Călător sunt prin viață;
egal sunt cu tot ceea ce este, –
de la pește la pasăre,
de la iarbă la zarzăre,
de la capră la iepure, –
toate aceste le sunt, clipă de clipă.
Fiecare-n alt timp,
și fiecare, fiind dăruit cu toată memoria
cuviincioasă a celui care se mișcă.

Motivul călătoriei prin viață e unul religios ortodox. Din literatura noastră veche până la Eminescu cunoaște o amplă dezvoltare, iar în cărțile mele l-am scos în evidență și l-am comentat atent. Ceea ce sugerează Nichita este existența unor relații subterane de legătură între toate cele ce există, pe care Dumnezeu le-a pus în făpturile Sale, pentru ca ele să poată să coexiste. Un fel de „conștiință de sine", mai mult sau mai puțin amplă și lucidă (lucidă numai în cazul omului), în funcție de specie, care se definește pe sine în măsura în care se oglindește în tot ce există. Astfel, toate lucrurile există în lume concatenate, iar transferul (prin recunoaștere) de calități face ca fiecare lucru să poată avea memoria celorlalte, deși nu la propriu, ci prin experiență.

O văd trecând dureroasă, adunată între umerii ei.

Împodobită de înfrângeri ca de un curcubeu
și urmată de-a pururi de sufletul meu
ca de un tren fără șine.
Târâș îl ține de mână
pe Ion,
fiul ei
cel alb și bine mirositor,
cel înnebunit de răsfăț,
singurul ei sprijin,
bastonul ei de nervi, de carne și de oase.

O văd o vreme și după aceea orbesc.

Fragmentul acesta poetic pare cumva independent de restul poemului, inserat ca un episod de viață, colateral și totuși fundamental, în istoria lumii în care „mișcarea naște timp". Metafora fiului ca un *baston de nervi, de carne și de oase* al mamei pare modernă, dar nu e, la origine. Ca și Arghezi înaintea lui, Nichita convertește uneori imagini vechi, religioase, în metafore poetice moderne până la a nu li se mai discerne câtuși de puțin originea. Copiii care cresc și devin *toiag al bătrâneților* pentru părinții lor reprezintă o veche expresie religioasă. Plângându-și fiul mort, Neagoe Basarab se adresează lui ca celui ce „erai stâlparea mea cea înflorită"[527] (imaginea e puțin diferită, dar sensul este convergent). Dar și Maica Domnului este numită, în Slujbe, „celor neputincioși acoperământ și sprijinire, toiag bătrâneților"[528]. Se mai pot aduce și alte exemple, dar nu am stat să caut mai mult.

---

[527] *Învățăturile lui Neagoe Basarab...*, op. cit., p. 239.

[528] *Paraclisul Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu*, în *Ceaslov*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1993, p. 582.

Există o singură viață mare
la care noi participăm.
Numai eu, străinul, –
Cristofor Columb prin iepuri,
Magellan prin frunze
și Nansen prin pietre,
fiind toate acestea, –
ca să nu mă suprim de mirare
amintirea lor mi se dăruie pentru totdeauna
ca și cum ar fi a mea.

Sunt pasăre cu patru aripi,
cămilă fără cocoașă,
cer cu doi sori, –
și nor care plouă pe mare...
Corabie scufundată în aer,
fluture înțepat de o privire
și frumos ca și cum aș fi mort.

Moartea e starea de dinainte
de a te naște...

„Sunt /.../ cer cu doi sori": cer al sufletului cu cei doi sori ai ochilor...

Și pentru că l-am menționat mai devreme pe Cantemir, reamintesc ceea ce spuneam altădată, anume că

> „Nichita Stănescu s-ar fi putut inspira și din «vatologhiia poeticească» concepută de Cantemir, scriind poeme în stilul afirmațiilor silogistice sau al definițiilor părut simple ale *Istoriei ieroglifice*, însă cu bătaie filosofică lungă:

«Pasire ieste Strutocamila,
pasire ieste;
și iarăși dzic:
pasire ieste Strutocamila,
dihaniia aceasta,
Strutocamila,
ieste pasire.
Pasirea aceasta
și dihaniia aceasta
ieste Strutocamilă».

Apoi iarășile
hotarăle loghicești
în sine înturna,
dzicând:

«Pasirea să oaă,
oaăle sint a pasirii.
Struțul să oaă,
oaă are Struțul.

Iată dară că pasire
ieste Struțul.»

Apoi iarăși ca dintâi,
numai într-altă formă
siloghizmul înturna:

«Pasirea are pene,
Strutocamila are pene.
Iată dară
că Strutocamila ieste pasire…».

Nichita redescoperă sau împrumută, așadar, stilul poetico-filosofic, sentențial-aforistic, pentru a caracteriza cuvintele:

Cuvintele, lașele,
ele singure se ucid *pre*[529] ele,
numai ele se pot nega
pe ele însele,
numai ele, neliniștitele,
se neagă tot timpul unele pe altele,
se ucid
numai *înde ele*, pentru dreptul
întâiului născut,
tot timpul și tot lucrul,
unele
pe altele.

Niciodată un copac
n-a ucis un copac, –
Niciodată o piatră
n-a depus împotriva pietrei
mărturie.

Numai numele copacului ucide
Numele copacului
Numai numele pietrei
Ucide, depunând mărturie
Despre numele pietrei…

(*Împotriva cuvintelor*, vol. *Laus Ptolemaei*)

---

[529] A se remarca inclusiv aceste „pre” arhaic, în loc de „pe”, care ne îndreptățește bănuiala.

«Ele înde ele» este o expresie pe care a folosit-o Cantemir, în *Divanul* («Ceriurile povestesc slava lui Dumnezeu *(Psalm 18, sh. 1)*. Și **eale înde eale**, una pre alta, pre Dumnădzău făcătoriul și ziditoriul ei a cunoaște învață»[530]) și Eminescu în *Scrisoarea IV* (O, ascultă numa-ncoace,/ Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace!/ Codrii negri aiurează și izvoarele-i albastre/ Povestesc ***ele-nde ele***...).

Probabil că lui Nichita nu i-a scăpat corespondența între Eminescu și Cantemir…Însă aceeași strategie poetică, despre care vorbeam, o utilizează Nichita și pentru a defini …bărbatul:

Bărbatul este un animal indirect.
Gingaș sufletul lui
de neînțeles este.
Umbra unei frunze o ține în brațe,
frunza nu, frunza nu.
Fuga unui iepure o ține pe câmp,
iepurele nu, iepurele nu…

(*A pierde tot ce se poate pierde*, vol. *Epica magna*)"[531].

Dar găsim, tot în acest volum, și un poem care se intitulează *Învățăturile cuiva către fiul său*, care nu reprezintă pasti-

---

530 Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, Ed. Minerva, București, 1990, p. 71.

531 *Cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2013/02/26/posteritatea-literara-a-lui-dimitrie-cantemir-3/.

Articolul acesta, revăzut și adăugit, a intrat în cartea mea, *Studii literare*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 209-235, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

șarea *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, ci dimpotrivă, îi imită stilul (sfaturi sortate pe teme) pentru a înfățișa o adunare de sentințe și de învățături, la propriu, pe care poetul le lasă moștenire urmașului său în ale poeziei:

I

Dragule, caută și te însoțește ca să nu rămâi prea singur.
Vei vedea și tu, atunci când vei iubi, cine îți va fi soața,
așa cum arborele cel mare, pe timpul soarelui în toi,
vede care îi este umbra.

Pe timp de durere, lasă-te singur ție.
Și cerul se acoperă cu nori când plouă.
Numai când ninge, ninsoarea e umbra de la stele.
Dar atunci, dragule, e foarte frig și chiar ceea ce este
frumos vederii poate să țină loc de cămașă.

II

Dacă ți-e foame, caută să nu te mănânci pe tine însuți
în libera vedere a altora.
Pândește și tu sărbătorile.
Orice sărbătoare este masa pe care cel care a învins îl
mănâncă, în talgere de aur, pe cel învins.

Fii atent: tot ceea ce există are o sărbătoare a sa.
Iar tot ceea ce există aproape că nu are loc de ceea ce
există unde să se sărbătorească pe sine.

Fii cuviincios și vei fi invitat și tu la masă.
E bine să fii invitatul caprelor.

E și mai bine să fii invitatul cailor.
Dacă-ți este foame, și ești în stare să vorbești
cu dreptate și leneș, ai putea să fii invitatul pietrelor
la masa tăcerii de piatră.
Dar cel mai bine ar fi să poți să fii mosafirul
Zeului.

III

Dragule, dacă te oprește oricine altcineva din mersul
tău, sau din somnul tău, ca să te întrebe, cu un sărut
sau cu un urlet, cine ești, tu nu-i răspunde pentru că nu
știi cine ești și pentru că cel ce te întreabă în-
grozitoarea întrebare „cine ești?” te întreabă cu gând
ascuns ca să te piardă.
Te întreabă cu gând de batjocură și smintit că ai putea
să știi cine ești și să-i răspunzi cine ești;
și răspunzându-i cine ești tu, dragule, să-l faci pe
el să se prăpădească de un venin râzând și de o înălțime
străină.
Și în hohote, – cine ești, știindu-te, să nu mai poți să fii.
Deci taci din gură când nu ai ce spune!

IV

Stând pe lângă foc, de vei simți un oarecare lucru, un
fel de sorbitură că te mișcă și te trage din loc;
dacă te cade o încetinire de zile;
și dacă fierbințeala mare ți se arată ca și cum te-ai
vedea pe tine însuți de la o depărtare arsă;
dacă o spaimă moale cu coarne de melc te călătorește
cu dureroasă atingere prin mădularele trupului că ai

putea după somn, aidoma zilei de ieri, să te trezești
și mâine;
dacă tăierea și scoaterea mațelor mielului te doare
în pântecele tău numai gândind-o că se întâmplă;
dacă ruperea stelei în două și ruperea cifrei unu în șapte
îți străbat creierul cu sfâșietoare lumină;
dacă taina sfântă a trădării te cumpără
pe un ochi triunghiular în frunte;
dacă limbii tale i se face gust de Făt-Frumos
cu jugulara ruptă;
dacă nu-ți smulgi ochii tu însuți înfiorat de vedere;
dacă nu-ți astupi urechile cu două stele;
dacă refuzi jertfa de un miros plăcut,
dragule,
lasă-te prădat de melancolie
și lasă-te
jefuit de tristețe.
Stai tu melancolic, dragule,
stai tu melancolic.
Melancolia nu se petrece și nu se mișcă,
melancolia se stă.
Stai tu.

V

Ce n-am făcut eu, măcar tu să faci.
Ce am trăit eu, – prea mult este
așa că-ți ajunge și ție
să ai de dat
în stânga și în dreapta.

Nu mă întreba pentru că nu știu să-ți spun

nimic despre stânga soarelui
și nimic despre dreapta lunii.

Dragule, așează-te și tu cum poți mai bine
cu spinarea pe o oră mai fericită.
Ce crezi tu că ți-e dreapta?
Dacă ești în stare să-i poruncești[,]
ea chiar îți va fi dreapta.
Stânga, pe dânsa, trebuie numai să o iubești.
Ea ești chiar tu și dacă o iubești[,]
te va sluji ca o roabă.

VI

Despre fericire, dragule, nu pot să-ți spun decât
foarte puține cuvinte,
bunăoară:
cel mai miraculos fapt al existenței
este faptul că este.
De aceea,
dorința fierbinte de a fi fericit
este legitimă și miraculoasă.

Ar fi absurd ca existența să fie absurdă.
Caută, dragule, să fii fericit
cât timp ești tu de față,
cât timp vei avea față;
ferește-te vreodată să porți mască;
nenorocul te recunoaște
chiar înainte de a te naște.

VII

Dormi cât mai puțin cu putință,
visează cât mai mult cu putință.

VIII

Ceea ce există, este.
Frumos lucește masculul
din neputința de a naște.
Dacă nu poți luci, dragule, cântă.
Dacă nu poți cânta, dragule,
varsă sânge.
De născut, dragule, naște numai cosmosul.
Caută și fă rost de scutece, dragule!

IX

Nu te grăbi să alergi.
Stai locului!
Chiar și miezul fierului
curge leneș prin lăuntrul fierului.

Uită-te la fier și aseamănă-te lui.

X

Și acum, dragule, am să te învăț
ce trebuie să faci
când n-ai să mai poți să fii.

Spală-te și curățește-te!
Păsării Phoenix nu-i plac
hoiturile și murdăriile!

Dragule, nu mă uita
ca să nu te uite,
la rândul tău, alții.

Dragule, lasă măcar un cuvânt de-al tău
să-mi fie lespede.

Spune, când spui sunt,
cu gândul dus la mine.

Eu te-am născut pe tine, dragule.
Renaște-mă tu.

Încă din primele secole creștin, străvechiul mit al păsării Phoenix a fost reconvertit în simbol al învierii. Îl regăsim și la Sfântul Antim Ivireanul. Acest testament poetic este scris pentru cel care trebuia să-i fie urmaș în cele ale poeziei, spirit afin și congenial. El credea cu tărie că va avea un astfel de succesor. Undeva, i-a și schițat portretul...

„Spală-te și curățește-te”, pentru că „Păsării Phoenix”, adică lui Hristos cel înviat, „nu-i plac hoiturile și murdăriile!”.

În poemul *Starea pe loc* descoperim că îl preocupă în continuare justificarea faptului de a nu fi murit de tânăr. Am întâlnit-o în *Epilog la lumea veche* (vol. *O viziune a sentimentelor*): „O, și nopțile nu mă uitam niciodată/ la cer,/ de teamă că m-aș putea prăbuși/ spre el,/ înfrigurat și singur,/ lăsând în urma mea lucrurile”...Am spus, mai sus[532], că „simțea...gravitația cerului, faptul că îi aparține mai degrabă lui decât pământului. Însă nu

[532] Sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/10/reintoarcere-la-nichita-5/.

voia să moară nu din frică de moarte, ci din compătimire pentru lucrurile lumii".

Acum consideră, aproape la fel, că:

Ar fi fost un păcat și-o rușine să zbor[.]
Ar fi fost o trădare
să devin dintr-o dată ușor[.]
Greul pământului[,]
care e dragostea lui pentru mine[,]
să-l schimb într-un gând, într-o înălțime[.]
Dragostea acestui glob imens și greoi,
prin moarte[.]
Dacă m-aș fi numărat în trei sau în doi
l-aș fi lăsat ca vita fără pășune
și ca lumina
fără de ochiul de rugăciune.

Mai sunt[,] pentru că el mă este.

Dar ce lungă și sângeroasă poveste...

„Dacă m-aș fi numărat în trei sau în doi", dacă m-aș fi numărat împreună cu Dumnezeu, „l-aș fi lăsat [pământul]/ ca vita fără pășune/ și ca lumina/ fără de ochiul de rugăciune". Se poate interpreta: l-aș fi lăsat fiindcă mă simt pe acest pământ ca vita fără pășune și ca lumina ochiului care nu are rugăciune sau ca lumina care nu întâlnește ochiul de rugăciune. Căci lumina sufletului paște din ochiul de rugăciune al inimii. Sau: dacă aș fi murit mai devreme, aș fi lăsat pământul cum lași vita fără pășune. Dacă aș părăsi pământul, el ar rămâne fără lumina lui și fără ochiul de rugăciune al lui. Care este, desigur, poetul, așa

cum se vede el pe sine, așa cum se autodefinește în raport cu lumea. Numai că această rămânere pe pământ s-a transformat într-o „lungă și sângeroasă poveste”. Și dacă „mai sunt”, este doar pentru că „el mă este”, doar pentru că Dumnezeu îl ține în viață.

Altădată, însă, și-ar dori să aibă greutatea necesară acestui zbor. Adică greutatea împlinirii vieții sale, care să îi permită să moară:

Îmi pun cuvântul pe gândire
și ea se rupe strigând și urlând.
O, de-aș avea o cât de câtă greutate
aș putea să zbor.

Îmi pun mâna pe pământ și el se crapă
și fug șobolanii din galerii gemând.
O, de-aș avea o cât de câtă greutate
aș putea să zbor.

Îmi pun sufletul în trup
și el mi se lungește la vale
suferind ca râul de munte
cu peștii smințiți în el.
O, de-aș avea o cât de câtă greutate
aș putea să zbor.

Mă așed în genunchi în fața ta
și ți se sfărâmă fața
de fărâmele genunchilor mei.
O, de-aș avea o cât de câtă greutate
aș putea să zbor.

Pun mâna pe șarpe
și el se face țărână.
Pun mâna pe șaua calului
și el se face pulbere.

Îți spun o singură vorbă
și tu curgi de sub ea
aidoma sângelui de sub cuțit.
O, de-aș avea o cât de câtă greutate
aș putea să zbor.

Strig, și păsările cad sub strigăt.
Plâng și sarea se cristalizează.
Încerc să stau;
secunda se rupe neagră.
O, de-aș avea o cât de câtă greutate
aș putea să zbor.

(*Fiziologia unui sentiment*)

Pe măsură ce trăiești, lucrurile lumii își pierd consistența. Dar, ca să poți muri, trebuie să ai consistență...„Născut pentru jumătatea de viață/ cea a barbarilor, cei pe jumătate născuți, – / la adăpostul acestui urlet continuu”, zice poetul, „încerc să am curaj să mă nasc pentru moarte” (*Creionul plin de sânge*).

Urletul este „al neputinței decât de cuvinte, –/ al clădirii cu oase pe dinlăuntru –/ iar nu cu oase dalbe pe dinafara dalbă /.../ placenta luminii... născând-o pe jumătate”. Știind că „dragoste este ce sunt”, dar temându-se că „aceasta este predestinată morții”, de aceea se roagă: „însingurează-mă numai cu a iubi, iubire”, încât „să-mi moară numai felul/ îndrăgostirii”, nu și iubirea.

Observam altădată, cu justețe, că

> „adevărata lui suferință a neîmplinirii transpare prea puțin din versuri, făcând loc unui plâns pentru nefericirea lumii, făcând din poezie o lacrimă pentru durerea tuturor – *El știe plânsul altora/ și lacrima care li se cuvine* [*Contemplarea lumii din afara ei*]”[533].

În poemul *Contemplarea lumii din afara ei*, „cel care a murit” (poetul care a murit) spune despre „cel care nu s-a născut” (despre succesorul lui în ale poeziei) că „el va fi vedere,/ noi știm aceasta,/ el va fi vedere”. Pentru că, întotdeauna, poetul mare, genial, care va veni, care se va naște în viitor, îi va întrece pe cei din trecut. Este o idee în care credea și poetul Dorin Streinu[534] și

---

[533] Gianina Maria-Cristina Piciorus, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 128.

[534] A se vedea Dorin Streinu, *Opere alese*, vol. 1-9 (câte au fost publicate până în prezent), *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/2010/12/12/dorin-streinu-opere-alese-vol-i-2010/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/2011/01/07/dorin-streinu-opere-alese-vol-2/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/2011/10/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-3/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/05/dorin-streinu-opere-alese-vol-4/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/dorin-streinu-opere-alese-vol-5/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/01/14/dorin-streinu-opere-alese-vol-6/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/23/dorin-streinu-opere-alese-vol-7/,

pe care mi-o spunea adesea, când noi eram adolescenți, aceea că Dumnezeu Se arată întotdeauna minunat și că cei care se vor naște în viitor (Sfinți, mari poeți/ genii, mari oameni) îi vor întrece pe cei din trecut. Numai oamenii mediocri și fără perspectivă și, mai ales, care au „puține așteptări" de la Dumnezeu, cred că trebuie să caute măreția numai în trecut și că sensul lumii și al istoriei e numai spre decădere.

Iar Nichita zice: „El va fi vedere /.../ De aceea i-am și pregătit/ paturile ochilor noștri/ pe care-i ținem neplânși./ Pentru el îi ținem curați și neplânși/ să aibă unde trage peste noapte/ în orice secundă ar veni/ când va veni". Iar nouă „ne trebuie un timp care să ne împace/ felul nostru de a fi,/ care să ne lumineze ochii, /.../ ochii/ pe care-i eliminăm tot timpul din noi/ sub ciudata înfățișare a cuvintelor/ și a strigătelor". Căci vederile pe care le vedem se transformă în cuvinte și de ele ne purificăm prin cuvinte, prin vorbire. Nichita a crezut mereu în poezia ca exorcism. „Orice carte trăită este și o carte durută, dar bucuria comunicării înfrânge lacrima"[535], ne spune el.

Perspectiva terestră este următoarea: „aici, în această zonă cosmică/ sub pleoapa albastră [a cerului],/ toți se mănâncă pe toți./ Neîntrerupt, toți se mănâncă pe toți./ Omul mănâncă pasărea,/ pasărea mănâncă viermele,/ viermele mănâncă iarba,/ iarba mănâncă resturile omului,/ resturile omului mănâncă piatra,/ piatra mănâncă apa,/ focul mănâncă aerul,/ aerul mănâncă pământul. /.../ Zgomotul caracteristic este cel al fălcilor mestecând. /.../ totul nu este decât o nesfârșită cină". Poetul transformă o realitate bio-fizică (cea a metamorfozelor materia-

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-8/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/20/dorin-streinu-opere-alese-vol-9/.

[535] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, op. cit., p. 565.

le; în mentalitatea materialist-ateistă a fost și este rezumată astfel: nimic nu se pierde, totul se transformă) într-o parabolă cu semnificații mult mai adânci, cu sens spiritual. Pentru că, deși lucrurile stau astfel (totul pare supus unei tranziții nemiloase și orice lucru material este destinat să devină hrană și sursă de energie pentru un altul), „totuși am putea spune/ fără să ne înșelăm prea mult/ că există o oarecare ordine și/ o oarecare așezare/ a ceea ce există acolo". Există o ordine care desfide hazardul, care desfide teoria evoluționistă, chiar și acolo unde pare că nu există decât „burți", care „au aceeași foame,/ ca dovadă că se mănâncă unele pe altele". În această lume, „cea mai mare dimensiune din cosmos este punctul./ Unul nu este mai mare decât altul./ Muntele este un punct/ și firul de iarbă este tot un punct. /.../ Este o planetă de mărimea unui punct/ pe care diferite puncte/ se socotesc a fi stăpâne./ De la distanță,/ nu se poate adjudeca/ cine este stăpânul planetei,/ care punct stăpânește punctul".

Eminescu utiliza un alt tip de retorică, de discurs poetic, dar cred că semnificațiile sunt convergente: „Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,/ E stăpânul fără margini peste marginile lumii /.../ noi copii ai lumii mici,/ Facem pe pământul nostru mușunoaie de furnici;/ Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați/ Ne succedem generații și ne credem minunați;/ Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul"... (*Scrisoarea I*)[536]. Puțin mai departe, vorbind din perspectiva celui care nu s-a născut, Nichita scrie: „Acest punct de culoare albas-

---

[536] A se vedea comentariul meu de aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/11/scrisoarea-i-5/.
Acest comentariu a intrat în cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, op. cit., p. 523-529, *cf.*
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

tră/ care-și zice sieși pământ”... (ceea ce îmi confirmă interpretarea pe care am dat-o, în comentariul meu, punctului eminescian). Și: „De la mare distanță,/ de la foarte mare distanță,/ nașterea lumii și apoia ei [geneza și eshatologia]/ sunt lipite/ și dorm îmbrățișate/ în acest punct albastru”. Nu numai atât, ci „aici și infinitul văzut din infinit/ este un punct”.

Dacă considerăm că „Cel ce nu s-a născut” e Dumnezeu, ni se pare corect ca, înaintea Lui, geneza și eshatologia să fie lipite de punct și ca „infinitul văzut din infinit” să fie tot un punct. „Că mii de ani în ochii Tăi [sunt] ca ziua de ieri, care a trecut” (Ps. 89, 4, LXX)[537].

Pentru cei care urmează să se nască, aici, pe pământ, „toți se nasc din toți,/ neîntrerupt, toți se nasc din toți. /.../ cea mai mare dimensiune/ este viața./ Nicio viață nu este mai mare decât alta,/ nicio moarte nu rămâne neîmpodobită/ de o naștere”. Poetul este cel „care știe plânsul altora/ și lacrima care li se cuvine”, pentru că „pe pământ tot ceea ce există/ are nevoie din când în când să plângă”. Iar „lumea și locuitorii de pe punctul albastru/ pot fi caracterizați prin aceea că sunt/ și pot stârni ciudatul sentiment/ că au tendința de a fi”. Ei sunt, dar au și tendința de a fi mai mult decât în această lume, mai mult decât locuitori pe acest punct albastru.

O filosofie asemănătoare exprimă Nichita și în poemul *Un om de cal*, în care „*mă duce gândul* și măresc vederea” (aluzie la

---

[537] *Cf.* traducerii Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/23/psalmul-89-cf-lxx/.

A se vedea *Psalmii (ediția LXX)*, traducere de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/04/psalmii-editia-lxx/.

Sau *Psalmii liturgici*, , traducere de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/.

dascălul din *Scrisoarea I*, pe care „într-o clipă-*l poartă gândul* îndărăt cu mii de veacuri” și „-ntr-o clipă *gându-l duce* mii de veacuri înainte”, pentru a-și reprezenta geneza și eshatologia lumii). Și ceea ce gându-l duce să vadă este aceasta: „O, galaxia aceasta/ cât un punct este/ față de ceea ce este, –/ iar punctul/ și el, cât un punct este/ față de ceea ce este. /.../ Râul de sori [la Eminescu: „roiuri luminoase” (*Scrisoarea I* și *Memento mori*) sau „caravane de sori regii” (*Memento mori*)], cât un punct este/ aidoma punctului cât un punct. /.../ Punctul și iarba și cu pământul/ și cu soarele/ și cu stelele și cu tot cerul/ sunt cât un punct./ Egale între ele și cât un punct/ față de ceea ce este. // I-ha, i-ha,/ eu sunt un om de cal/ galopând într-un punct”. Iar concluzia este: „Față de ceea ce este/ orice altceva este un punct. /.../De la zero la unu de la nimic la punct/ se întinde miracolul./ Între zero și unu, între nimic și punct arde duhul!”.

„Față de ceea ce este/ orice altceva este un punct”. Căci „față de ceea ce este”, față de Dumnezeu, „Cel ce este” (Ieș. 3, 14, Biblia 1914), „orice altceva este un punct”, orice altceva este o creatură adusă de Sine întru ființă. Și oricare dintre aceste creaturi este un biet punct în comparație cu puterea și veșnicia lui Dumnezeu.

„De la zero la unu[,] de la nimic la punct/ se întinde miracolul./ Între zero și unu, între nimic și punct arde duhul!”. Între a nu fi și a fi, între neființă și „miracolul” ființării, „arde duhul”, Duhul lui Dumnezeu, Cel care „întru început...Se purta pe deasupra apei” (Fac. 1, 1-2, Biblia 1914), pregătind-o pentru zămislire (după cum arată Sfântul Vasilios cel Mare, în *Hexaimeron*).

„Pricina ochiului nu este lacrima/ ci vederea”, spune Nichita (*Patru afirmații în sprijinul realului*). Și ca și cum ar fi preîntâmpinat un protest în numele logicii, pentru logica sa inversată, a adăugat: „Nu,/ să nu confunzi niciodată/ ceea ce este real

cu ceea ce este adevărat”. Realitatea ține de ceea ce se poate percepe cu simțurile, adevărul este mai presus și nu de puține ori el poate fi tocmai inversul a ceea ce pare a fi realitatea, într-o percepție superficială. „A iubi este real,/ iubirea este un adevăr”, spune poetul. A iubi este un fapt real, care se exprimă în acte care se văd, iubirea este un adevăr permanent al sufletului.

După cum spuneam ceva mai sus[538], îl vedem, însă, pentru prima dată pe Nichita copleșit de frica morții: „M-a încercat un sentiment/ ca o apăsare[,]/ când niciodată [nu] avusesem greutate./ Mai târziu am știut că el era frica” (*Blândele și ferocele activități ale însuflețitelor și neînsuflețitelor*). Și aceasta s-a întâmplat după ce „deodată gândul mi s-a schimbat în vedere/ și ea a început să mă doară/ ca o dezmorțire./ Un fel de creștere de picior/ pentru salt pe secundă”.

Iar frica de acest salt îl cutremură și îl tulbură: „lumina/ menită este punctului. /.../ și pentru că deodată avem început și vom avea sfârșit/ sentimentul numit frică ne-a dăruit cu guri[,]/ sentimentul numit unu ne-a îmbrăcat în făpturi. // De ce ne-o fi trebuit nouă lumina/ și ce este această ruptură numită lumina?/ De ce a trebuit să devenim puncte[,]/ când nefiind eram totul”. Interogația se transformă în punct, în cugetare aflată în suspensie, spânzurată de golul neliniștii.

„Câtă singurătate/ a fi”, exclamă el. Și „ce singurătate/ să nu înțelegi înțelesul/ atunci când există înțeles. /.../ Dar să nu-nțelegi/ când nu există înțeles /.../ o singurătate a singurătății!” (*Hieroglifa*). Și totuși poetul întrevede cum ar putea trece hopul neînțelesului și cum ar putea învinge singurătatea singurătății: „Întunecând întunericul,/ iată/ porțile luminii” (*Haiku*).

---

538 Sau aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/01/reintoarcere-la-nichita-85/.

Însingurând singurătatea, iată porțile Raiului, putem zice, imitându-i formula.

Nichita se consideră *un constructor al misterului, al tainei* („Eu construiesc misterul/ nu îl admir") – în poemul *Defăimarea răului* – , ca cel care zidește, prin poezie, casa tainei sufletului său („Fac cărămidă pentru zid de casă/ cuvântul care-l zic e pus pe masa/ și de mâncare este"). De aceea, cel ce a zidit ceva în timpul vieții sale are nădejdea că, împreună cu ai săi: „mai liniștiți decât în toată viața noastră/ culoare fi-vom și albastră".

Vânătoarea cuvântului care trebuie pus pe masa de mâncare devine: *Săgetarea cerbului stretin și harponarea peștelui Vidros* (titlul unui poem). Astfel: „Haideți, vă zic, să vânăm cerbul stretin/ schimbându-ne timpul și răsucindu-ne secundele! /…/ Din oasele lui să ne facem stâlpi de casă[,]/ din pielea lui să ne facem acoperișe[,]/ iar carnea lui s-o mâncăm înlăuntru[,]/ la nuntă. /…/ Haideți, vă zic, să pescuim peștele Vidros[,]/ îndreptându-ne timpul și întinzând secunda/ ca apa vărsată pe lespede,/ iar ziua s-o lungim peste noapte! /…/ Din oasele Vidrosului să ne facem stâlpi de casă/ și din solzii lui, șindrilă,/ iar carnea lui s-o mâncăm înlăuntru[,]/ la nuntă, vă zic".

E o vânătoare a cuvântului cu sens arhaic de întemeiere, dar care trebuie înțeleasă cu sens spiritual: cuvântul vânat trebuie să îi fie casă și hrană.

Și nu numai atât, ci el însuși, poetul, trebuie…să se schimbe în cuvânt: „Vine focul, îmi zise, fii atent vine focul /…/ – Schimbă-te în cuvinte, mi-a zis Daimonul,/ repede, cât mai poți să te schimbi! /…/ schimbă-te în cuvinte, repede, cât mai e timp!" (*Daimonul meu către mine*)[539].

---

[539] A se vedea mai sus comentariul meu. Sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/05/31/apocalipsa-in-ochiul-lui-nichita-si-despre-ce-trebuie-sa-lasi-in-urma-ta/.

Titlul volumului *Operele imperfecte* e dat de ideea conținută în poemul *Lecția despre cub* – poem pe care eu l-am comentat deja, altădată[540].

Poate părea ciudat că, după ce se străduise a ne oferi, în *Epica magna*, cel mai reușit volum al său din punct de vedere estetic (după propria mărturisire a poetului), titlul volumului următor este el însuși o declarație antiestetică sau, mai bine zis, antiestetizantă. Pentru că nu principiul estetic este condamnat (și condamnabil), ci principiul estetic absolutizat. Pentru că absolutizarea lui înseamnă, de fapt, aneantizarea valorii artistice, transformarea artei într-un obiect de cult al modei trecătoare, într-o vedetă fără substanță. E posibil ca acest protest al lui Nichita să fi fost îndreptat și împotriva celor care i-au contestat valoarea estetică a volumului *Epica magna*, adică tocmai latura la elaborarea căreia lucrase atent, după declarația poetului.

Volumul *Operele imperfecte* stă sub semnul presentimentului morții: „Îmi mirosea a înserare a vieții" (*Deșert*); „Au început să-mi lustruiască coșciugul /.../ M-a izbit îngerul în spinare, mamă[,]/ nu sub forma plăcerii[,]/ ci în chipul tăcerii" (*Ciocârlia*); „Simt cum îmi crește un mormânt" (*Cântec III*); „Muște albastre, muște albe, muște verzi/ țin loc de gene./ Miroase a sfârșit de lume,/ a cruci și a semne" (*Euclid și soldatul latin*); „În ales te îmbraci de singurătate/ cu moarte" (*Alesul*). Dar nu e vorba numai de un presentiment (care s-a adeverit), ci și de sentimente copleșitoare de inutilitate generală a lucrurilor, de dezamăgire crudă și de neputință, însoțite de o revoltă nemaiîntâlnită (în volumele anterioare) împotriva faptului de a se fi născut. Toate acestea, combinate, produc o poezie sângeroasă, care, ideatic și

---

[540] A se vedea mai sus. Sau aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2008/03/29/arta-nu-este-superioara-omului/.

sentimental, este opusul acelui Nichita din *O viziune a sentimentelor* sau *11 elegii*. El însuși simte că „îmbătrânesc...între aceste ruine adolescente,/ între coloanele care însă mai miros/ a piatră proaspăt lustruită" (*Starea medie*). „S-a mistuit zeul" (*Starea medie*) și „Ah, doamne, eu sunt împărat/ ce-a fost odată/ ca și niciodată" (*Basm*).

E un volum scris sub auspicii sumbre pentru poet, o carte neagră, dacă e să o caracterizăm după starea de spirit care i-a dat naștere, fiindcă se simțea într-o stare de „prăbușire", ca și cum „nimeni cel dornic de neființă/ îi străbătuse aripa" (*Clepsidra*). Un volum în care Nichita se luptă cu el însuși și cu poezia, cu Dumnezeu și cu toată lumea: „se aude Dumnezeu pe după codri lătrând" (*Cântec III*), „mie însumi îmi sunt un cal troian" (*Calul troian*) și dacă „mă voi spăla cu un cuvânt/ economie de apă fac" (*Starea confesiunii*). Iar celorlalți le spune: „Voi nu știți, dragii mei, că sunteți morți /și când mișcați, că sunteți trași la sorți,/ că n-aveți Rubicon,/ că n-aveți Domn,/ că este nu este. /.../ Ah, vai mie, vorbesc morților" (*Alesul*).

Pare că depresia și sentimentul absurdului au cucerit ultimele redute de optimism ale poetului și sunt pe cale să îi epuizeze resursele de bucurie și de speranță. Voi cita consistent din studiul meu din 2002, pentru că am punctat acolo foarte bine ideile esențiale ale acestui volum de versuri:

> „Volumul *Operele imperfecte* (1979)[541] apare la puțin timp după *Epica magna,* dar el reprezintă o schimbare esențială în poezia nichitiană. Aș putea spune că Nichita a renunțat la poezia pe care a scris-o până acum, pentru o cu totul altfel de poetică. [...] De acum înainte, poezia lui Nichita nu face decât să măsoare această sciziune între sine și

[541] Nichita Stănescu, *Operele imperfecte*, Ed. Albatros, 1979.

sine, între om şi logosul său, încât limbajul devine o monadă absurdă, o perfecțiune imperfectă – o perfecțiune a limbajului care se subminează pe sine prin conștiința inconsecvenței interioare. […]

De acum, trecând prin ultimele volume și până la sfârșitul vieții, poezia sa va fi un strigăt, o încercare disperată de a recuceri redutele poeziei, de a afla perfecțiunea în care a crezut atât de mult – în geniul său – dar sfârșește de cele mai multe ori prin a fi învins de o forță supraumană, de propriul său demonism – de unde și numeroasele viziuni sângeroase ale lui Nichita.

Poetul încearcă acum o *scriere cu tine însuți*[542] absurdă, adică cu propriul sânge, folosit în loc de cuvânt, o *hemografie*[543], în care ființa umană încearcă să se transporte în ființa cuvântului, să-și exprime ceea ce îi este propriu, cu sine însuşi, ignorând diferența specifică, incompatibilitatea ontică între sine și cuvânt.

Drept urmare, dialectica poeziei se schimbă radical, transformându-se într-o filosofie poetică aparte, în care absurdul nu este unul programatic, ci rezultă din neputința de a fi absolut exact, este un dicteu semi-automat al unei minți și al unui suflet care se vrea cât mai precis exprimat în cuvinte, dar care descoperă tragedia nonsensului, ca oglindă a celui existențial și chiar o exacerbare a lui.

În poemul *Papirus cu lacune*, Nichita devine *durere transparentă* prin care *nu știam cine privea pe cine privea*, pentru că, într-adevăr, poezia lui s-a transformat într-un strigăt de durere și de neputință, o mare metaforă a durerii de multe feluri.

---

542 Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, vol. I, op. cit., p. 5.
543 Ibidem.

Acum devine iconoclast, atât față de Divinitate, cât și față de viață și de vechile sale idealuri: iubirea, poezia, arta. Viața este *o condamnare la moarte, …o coerență balansând între nimic și nimic (Cele patru coerențe fundamentale)*, contemplarea devenind inutilă, iar cuvântul, *el, e dumnezeu, și/ de la începuturi nu se mai întruchipează/ în făpturile cele vii.* Chiar și *trupul omului* este *rău alcătuit*, erezie care se răsfrânge în absurdul poeziei, care ar trebui să fie după icoana omului.

Poetul descoperă că *potcoave la copitele cailor suntem (Mâna împăratului)* și că *mă trag amintirile în jos (Cântec liniştit)*, iar *îngerul obosit și supărat/ m-a pălmuit cu aripile pe față*, lovindu-l cu *zbor invers (Iacob și îngerul)*.

De la bucuria *întâmplării că sunt*, de la descoperirea entuziastă a mirabilului existenței, Nichita trece printr-o criză de a se simți aleatoriu şi neindispensabil: *Ah, n-aș fi vrut niciodată să am durerea/ de-a fi întâmplător (Cu ochii roşii căutând o lege)*, căci *n-am nici o înțelegere…Pentru ceea ce există, nu am/ decât existență (Încercarea lui Iov)*.

Existenţa devine inutilă şi supărătoare, un *aer înecăcios/ al faptului că sunt (Starea medie)*, și în care poetul se simte prizonier în templul poeziei sale, un zeu care a pierit sau un idol fără viață:

Îmbătrânesc necheltuit și neschimbat pe nimic
între aceste ruine adolescentine,
între coloanele care încă mai miros
a piatră proaspăt lustruită.
Câteodată mă mai uit lung
înspre focul din cer
unde s-a mistuit zeul.

Din această cauză, *Mi se face somn de frumusețe/ și moarte de sublim (Liniștea de după mit)*.

Dar sublimul îl mai vizitează câteodată, ca un regret, ca în poezia *Evocare*, și mai ales în versul ***Ea era frumoasă ca umbra unei idei***. *Ea* era frumoasă ca umbra unei idei de perfecțiune. Deși numai o *umbră* din această frumusețe, ea era totuşi frumoasă, *spinarea ei* mirosea *a piele de copil* și *a piatră proaspăt spartă*, dar și *a strigăt dintr-o limbă moartă*, unind viitorul cu trecutul și moartea cu viața; transcende efemeritatea, unind materialitatea cu inefabilul: *nu avea greutate, ca respirarea*[.]*/ Râzândă și plângândă cu lacrimi mari*[,]*/ era sărată ca sarea*[,]*/ slăvită la ospeţe de barbari*.

Ea putea să aducă salvarea, pentru că întruchipa izbăvirea de potopul care pare să îl înece pe poet:

Ea era frumoasă ca umbra unui gând.
Între ape, numai ea era pământ.

Născut pentru o altă vorbire (am parafrazat o metaforă din poemul *Amurgul credinţei* – aluzie la nitzsche-anul amurg al zeilor), Nichita se simte ca peștele pe uscat, în această limbă care nu este *poezească* și în care nu poate să creeze ce vrea el, ci *cămașa asta a vorbirii/ mi-au asudat, s-au murdărit,/ în lacrima gândirii,/ în care s-au sleit (Cântec)*. Poezia devine astfel o lacrimă a gândirii, iar poetul *s-a schimbat în perlă…din pricina unei idei/ care nu există pe pământ (Transformarea în perlă).*

Chiar dacă se spune că sfârșitul încununează opera, Nichita știe că *Niciodată tristețea/ nu se va încorona cu o coroană (Fără de nume)*. Ca-ntr-un shakespearian joc, poetul declară hamletian că *îi imit pe oameni (Dialog cu puricele verde de plantă)* sau, *rege/ pe un tron în prăbușire…mărturisesc*

că mi-e strâmtă coroana,/ prieteni, ca un orizont îmi sunt tâmplele,/ ca o stea sau ca un glonț îmi este coroana,/ de-a dreptul în frunte (Schimbarea la față).

Nichita îşi recunoaşte înfrângerea care îi transformă gloria în suferință, şi faptul că poezia lui s-a transformat în *vaer – înfrângerea mea schimbând-o în vaer*, în poemul cu titlu sugestiv *La începutul sfârşitului*. În aceste poeme, *numai gura mi-a rămas/ pentru surâs (Imediat),* fără ca să mai surâdă și sufletul prin ele.

Prea puțin mai poate poetul să zâmbească, și atunci însă rezultă mai mult o grimasă:

Ce repede se stinge lumina unei mâini
ce ți-a atins privirea întinsă ca un sunet
și cât de stoarse stelele lămâi
acresc înfriguratul umblet
și cum arată ceasul tău solar
la miezul nopții doar amiaza zilei,
mai rămânându-te barbar
la marginea latinei.
Voi spune nu cuvinte, ci statui[,]
pe care de al Romei frig astral
le-acopăr cu un sânge amărui
și, și cu șeaua smulsă de pe cal.
(Cântec)

Nichita schimbă logica poeziei nu după o logică fantezistă, ci după o logică a tristeții sale, care încearcă să facă din sânge, daltă și care ar vrea să schimbe răul în bine și caprele în oi: *Oificarea caprelor*. După cum se observă, metaforele tristeții sunt o coroană care doare, dar impactul lor, în limbaj, aduce cu sine o realitate mai zguduitoare prin

realismul ei, mai șocantă. De aceea, numeroasele imagini ale nașterii și ale morții – care pot părea redundante – sunt expresia unei neliniști existențiale autentice:

Nu, nu, nu[!,]
strigă în dureri mama mea, născându-mă[.]
nu, nu, nu[!,]
strigă ea născându-mă; –
viața nu e pentru ucidere[,]
viața nu e pentru ucidere.
Soldatul nădușit zise:
– Ce sânge, cât de mult sânge
și ce miros și ce strigăt
dă femeia când naște
și fără de nevoința glonțului, –
………………………………

revolverul soldatului era cotrobăit de furnici
pe mare și pe deasupra mării[,]
soldatul dezbrăcat
răsărea odată cu luna.
(Mama mea şi soldatul ei)

Sfârşitul poemului are un aer holderlinian sau trakl-ian, iar Nichita încearcă să-și universalizeze sentimentul tragic, pentru că numai contopit într-o durere mai mare, el are valoare. Volumul se încheie tot cu o lecție de geometrie, în care cercului...i se cere iertare pentru că, în mod abuziv, a fost tăiat în două și s-a făcut o sciziune în unitatea lui" [544].

[544] Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești*, op. cit., p. 119-126, *cf.*

Numai că această „cu totul altfel de poetică”, pe care o sesizam atunci, nu va fi dusă mai departe. Căci, după cum am arătat, în *Noduri și semne* „poemele lui sunt pentru încântarea noastră, dintr-un gest de umanitate, care l-a făcut disprețuit sau iubit”, el dorind „să rămână în conștiința noastră cu o fotografie de tinerețe, de o angelitate jovială unică. Nichita nu a vrut să mai schimbe acest autoportret romantic în versuri”[545].

Aici, însă, în *Operele imperfecte*, mai greu reușește poetul să iasă din această stare care îl sufocă și îl asuprește interior. El recunoaște că îl apasă aripa demonică: „Pe umărul meu cu petale[,]/ o umbră mi-a lăsat mult zburând/ una din păsările infernale” (*Chemare*). Și, „ca orice ființă transparentă/ de tot nevăzutul mă murdărisem./ Închisesem ușa deschisă spre rai” (*Vedere*).

Se referă la omul ca ființă spirituală, care este transparentă duhovnicește pentru alte ființe spirituale: atât pentru Îngeri, cât și pentru demoni. Starea noastră sufletească fiind transparentă pentru draci – care, fiind nevăzuți de noi și neobosiți, ne studiază în permanență aplecările și patimile –, îndoiala și neputința noastră fiindu-le cunoscute, ei se grăbesc atunci să ne copleșească prin atacuri violente, pe care noi le percepem ca gânduri negre, ca descurajare maximă și ca solidificare a neputinței de a mai gândi pozitiv și de a mai acționa.

De aceea, poetul se roagă lui Dumnezeu: „Vino, tu, ia-mă de gât/ Spânzură-mă tu, de tine./ Nu-mi mai este frumos, – / A început să-mi fie urât./ Vino, tu, cu tine” (*Chemare*).

Iar mai târziu, ca o continuare, va scrie: „de verb [Verb] mă rog,/ du-mă odată din groaza vieții,/ du-mă, du-mă,/ și nu mă

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/.

[545] Idem, p. 128.

mai pedepsi/ și mie nu mă mai redă-mă!" (*Dialog cu Oda în metru antic*[546]).

Poetul știe că „noi nu putem să iertăm niciodată", ci numai Dumnezeu poate să ierte, să ne ierte. Și așază ca o rugăciune simțirea harică a curăției și nevinovăției pe care El le-a sădit în lucruri : „Ah, ninsoarea/ este o cerere de iertare/ Ah, frigul/ este o ispășire". „Doar frigul încă mi-e prieten/ cu turle de biserici" (*Calea lactee* și *Cântec I*).

Nevoia de iertare a lui Dumnezeu, de ispășire, este foarte puternică, după ce a fost murdărit „de tot nevăzutul", „mult zburând/ una din păsările infernale" deasupra lui. Acum Nichita simte acut nevoia sufletului de curățire și de sfințire: „Cu untdelemn, vă zic, să ne spălăm,/ cu untdelemn,/ pe trupuri" (*Euclid și soldatul latin*). Ungerea cu untdelemn este semnul sfințirii, atât în legea veche, cât și în Biserica Noului Testament, în Biserica Ortodoxă. Dar și „pe tâmplă să ne dăm doar cu polen de fluturi", pentru că mintea noastră trebuie să fie suplă pentru zbor, pentru înălțare, pentru a nu se lăsa doborâtă de pasărea infernală, de păsările Iadului[547].

Omul e ființă spirituală, duhovnicească, nefiind creat de Dumnezeu pentru materie, ci pentru a se înălța ca o pasăre cu rațiune către Creatorul său: „Numai peștii nu se îneacă în apă,/ numai viermii și sobolii nu se sufocă de pământ,/ subțirea pasăre devine arcă/ numai zburând" (*Cântec I*).

Subțire e un cuvânt moștenit, în românește, din lat. *subtilus*. În limba română veche, *gând subțire* însemna *gând subtil*. Ceea ce îi era neîndoielnic cunoscut lui Nichita. „Subțirea pasăre" este

[546] Un poem din 1982, care a intrat în volumul postum *Opere impersonale*.

[547] În *Noul Testament*, Hristos îi aseamănă pe demoni cu niște păsări răpitoare, care vin să răpească sămânța cuvântului Său din inima omului (Mt. 13, 4, 19; Lc. 8, 5, 12) și care își fac cuiburi în inimă (Mt. 8, 20).

pasărea ușoară a minții care are finețe de gând și înțelege „subtilitățile” perverse ale păsării infernale care încearcă să îi reteze zborul. Dar ea, „zburând” spre Cer, „devine arcă” de mântuire, care poate pluti pe marea vieții fără să se scufunde, trecând dincolo.

În acel moment, „iau lumina drept aer și mit/ și leagăn și barcă...” (*Un madrigal*). Când? Atunci când „aerul [sufletul] acesta se duce odată/ cu subțirele cântec pe care îl ține/ ca un simun, ca o roată/ alergată înlăuntru, în sine”. Când sufletul lui va pleca odată cu „subțirele cântec”. Atunci „nimeni nu se va mai putea desprinde din el”, niciun cântec, niciun cuvânt, „pe însuși sunt lacăte” – sau, cum va spune într-un poem din volumul ultim „Stam rege fix, de piatră și de stea[,]/ ținând oprit cuvântu-n gura mea,/ necântător” (*Nod 11*): un sfinx mut, care își păzește taina, care nu mai dezleagă tainele operei sale celor doritori. Atunci, „la moartea acestui prelung menestrel/ cazi tu în genunchi și roagă-te”.

Iar poemul *Evangheliile toamnei* sună ca un requiem compus pentru sine: „Patru evanghelii scrie-vom despre căderea/ frunzei în toamnă./ Matei zice-va:/ – Frunza de verdele verdelui cădea-va în toamnă./ Marcu striga-va:/ – De greutatea vieții și de viață pe viață cădea-va/ frunza în toamnă./ Luca va zice:/ – Din nedragoste, din neînviată moarte,/ din verde repetat numai cu umbra/ cădea-va frunza în toamnă./ Ioan se va ridica și va zice:/ – Toamna nu cad frunzele,/ ca o frunză cade toamna, toamnă”.

Noduri și semne, ultimul volum publicat de Nichita, este în întregime un requiem: *„Requiem la moartea tatălui meu”*. Și este, iarăși, un volum cu structură concentrică, care începe cu *Semn 1* și se termină cu *Nod 33 (în liniștea serii)*, în care Nichita pune problema, obsedantă pentru el, a cuvântului și a creației.

Și primul poem începe cu niște versuri geniale ale lui Nichita și în mod evident inspirate (ca multe altele, de altfel): „Plutea o floare de tei/ în lăuntrul unei gândiri abstracte". Bineînțeles, floarea de tei ne trimite la Eminescu, la care Nichita face aluzie și în subtitlul *Nodului 33*: *„în liniștea serii"* (al doilea vers din *Mai am un singur dor*). Totodată, pentru creștinii ortodocși, înmiresmarea e un echivalent simbolic al umplerii de har.

Poezia românească, de la (pre)pașoptiști (Bolintineanu îndeosebi, cu ale sale *edene-mbălsămite*), trecând prin Eminescu și simboliști și – iată – până la Nichita, e plină de miresme, ca sugestii ale Raiului și ale harului lui Dumnezeu.

Într-un poem mai vechi, *Arătarea pietrei*[548] (vol. *Măreția frigului*), poetul făcea această corespondență între vers și mireasmă: „Eu îți arăt cel mai frumos lucru al meu[,]/ adică versul, chiar versul ți-l arăt /…/ Tu, copacule, îmi arăți frumosul cel mai frumos de pe tine,/ mirosul tău mi-l arăți /…/ binemirositorule".

„Plutea o floare de tei/ în lăuntrul unei gândiri abstracte" indică originea poeziei: în gândirea înmiresmată de har.

Dar ce spune Nichita vine iarăși să contrazică ceea ce critica și filosofia modernă învederează, de multe ori, prin exprimările sale, și anume că gândirea abstractă e o gândire rece, raționalistă, lipsită de inimă. Ceea ce e fals. Aici, Nichita unește gândirea abstractă cu floarea harului care presupune mireasmă, frumusețe, înveșmântare în aur iconic (floarea de tei e galbenă).

Mai mult decât atât, „plutea o floare de tei/ în lăuntrul unei gândiri abstracte" mi se pare a fi tabloul dificil de conceput al unei situații primordiale, al impulsului dumnezeiesc de a crea lumea. E o reprezentare abstractă a ceea ce ne comunică Sfânta Scriptură în primele versete: „Întru început a făcut Dumnezeu

---

[548] A se vedea mai sus discuția despre acest poem. Sau aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/19/reintoarcere-la-nichita-73/.

cerul și pământul. [...] Și Duhul lui Dumnezeu Se purta pre deasupra apei” (Fac. 1, 1-2). Lumea a fost creată de o Gândire plină de har. Dumnezeu a gândit lumea din veșnicie, universul a existat dintotdeauna în planul lui Dumnezeu, ca și cum „plutea o floare de tei/ în lăuntrul unei gândiri abstracte”. Pentru că Dumnezeu a vrut ca să umple deșertul „cu lei/ și de plante”.

Dar versurile pot fi și o reprezentare a corelativului faptic uman în materie de creație. Chiar dacă creația umană, în mod ontologic, este cu totul altceva, infinit inferioară față de creația divină. Ceea ce vrea să exprime Nichita este însă o idee ortodoxă, pentru că puterea de creație umană rezidă în punerea în lucrare a chipului lui Dumnezeu din om. De aceea el a și subliniat, replicându-i lui Blaga, că „Eu construiesc misterul/ nu îl admir” (*Defăimarea răului*, vol. *Epica magna*).

Cu alte cuvinte, la Nichita nu ar fi vorba numai de a admira tainele lui Dumnezeu din creație, ci și de a conlucra cu Dumnezeu, cu harul Lui și cu mesagerul Lui ceresc (numit de poet când înger, când daimon) pentru a crea. Și aici este congenial cu Eminescu, care se considera, ca geniu poetic, un ales și un i-n spirat de Dumnezeu, prin harul Său și prin intermediul Îngerilor/ Serafilor. Probabil că și Nichita și-a dat seama de acest lucru și tocmai de aceea „plutea o floare **de tei**/ în lăuntrul unei gândiri abstracte”.

Și, iată, din nou, *laserul lingvistic* (pe care l-am întâlnit în poezia *Necuvinte*, din vol. *Un pământ numit România*):

Un tânăr metal transparent[,]
subțire ca lama tăioasă[,]
tăia orizonturi curbate și lent[,]
despărțea privirea de ochi[,]
cuvântul, de idee,

raza, de stea[,]
pe când plutea o floare de tei
în lăuntrul unei gândiri abstracte.

E, desigur, o temă recurentă[549] în opera lui Nichita: cea a cuvântului creator.

Dar și subtitlul *Nodului 33*, *„în liniștea serii"*, are profunde conotații creaționiste (după cum am arătat altădată, comentând *înserarea* la Eminescu). De altfel, volumul *Noduri și semne* nu propune teme noi, ci ne apare ca un mozaic tematic, în care recunoaștem mai multe teme fundamentale ale poeziei sale, ca și cum poetul și-ar fi știut sfârșitul.

Despre faptul că Hristos ne-a făgăduit că ne vom naște din nou, în Împărăția Sa, vorbește poetul, vălurit, în *Nod 6*:

Mi-aduc aminte, căzusem de pe cal,
și stam în iarbă înroșit,
ca o făptură de oval
și de furnici călătorit.

Durerea mea era un principat,
o țară putredă, nevorbitoare,
fostul meu ochi era palat,

549 A se vedea comentariile mele anterioare, de mai sus. Sau de aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/03/reintoarcere-la-nichita-3/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2008/04/11/poezie-si-teologie-cu-nichita-stanescu/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/27/reintoarcere-la-nichita-59/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/11/reintoarcere-la-nichita-64/.

inima mea, un negru soare.

Mi-aduc aminte, căzusem de pe cal[,]
când tu ai zis de mine
că mă renaști din nou regal,
și în dureri divine, –

și-mi dai din nou aceeași stea,
și-același cal mi-l dai din nou,
din nou o să mă urci pe șea,
cuvânt făcându-mă, ecou.

Moartea nu e definitivă. Există înviere, există renaștere, pe care ni le-a dăruit Cel care ne-a renăscut pe toți „în dureri divine”. Iar Nichita vizualizează o renaștere în ipostaza sa de poet (și prinț al poeziei, cu aer medieval-romantic), de „cuvânt”, ca „ecou” mai departe, în veșnicie, a ceea ce a fost cât a trăit pe pământ.

Se consideră un cuvânt născut/ inspirat de Dumnezeu-Cuvântul: „Cuvântul este un cap fără de craniu, –/ un cimitir fără de morți./ Ah, Doamne, ce straniu mi-ai părut tu că poți,/ un înțeles făr’de-nțelegere,/ un răspuns nechemat,/ o alegere votată pe scoici, o alegere/ pentru peștele pictat./ Veneau cu ochii smulși din orbite/ să te contemple pe tine,/ veneau cu timpanele toate zdrelite/ să te audă, divine,/ cuvântule cap fără craniu,/ cimitir fără morți” (*Semn 22*), pentru că morții au înviat.

Dumnezeu poate să dea răspuns și nechemat fiind sau nefiind chemat în mod rațional și prin cuvinte. Pentru că El știe inima omului, El are un mod tainic de a vorbi cu fiecare, „un înțeles făr’de-nțelegere” – aici Nichita ne confirmă că, la Eminescu, cele „abia-nțelese” erau „pline de-nțelesuri” (*Trecut-au*

anii) prin mișcarea harului în sufletul copilului, al celui nevinovat.

Dorul de regăsire a nevinovăției îl exhibă și Nichita în *Nod 10*:

Lasă-mă[,] te rog[,] să vin să mor la tine acasă[,]
mielule, alungă mieii din jurul tău
și lasă-mă să mor la tine acasă, mielule!
Iedule, alungă iezii tăi din jur
și lasă-mă să mor la tine acasă, iedule!
Fluture, alungă-ți fluturii din jur,
și lasă-mă să mor la tine acasă, fluture!
Iarbă, alungă-ți câmpurile tale....

Gingășia, nevinovăția, blândețea, frumusețea, bucuria, copilăria sunt acasa pe care și-o dorește poetul. Nu mieii, nu iezii, nu fluturii, nu câmpurile, nu pământul reprezintă casa sa, ci cele care le fac pe toate acestea să fie plăcute și dorite și atrăgătoare, adică darurile dumnezeiești. De aceea, Nichita lasă să se audă o temere ce răsună ca un strigăt biblic: „vai mie, am spus,/ de sunt cuvintele/ doar umbra gurii mele!" (*Nod 18*). Pentru că el crede și își dorește altceva: „gura mea e gura ta,/ idee, demiurge" (*Ars poetica*). Convingerea lui era că Dumnezeu vorbește prin el, prin poezia lui, și de aceea încerca să lase să transpară în poezie cât mai puțin din murdăria vieții pământești, chiar dacă acest lucru i-ar fi fost mult mai ușor:

Eu știu că duritatea gândirii în idei
nu stă într-o înjurătură,
nici în scabrosul spus al vorbei.

Mi-e foarte greu să scutur de pe mine
cuvintele obscene,
mi-e foarte greu să scutur de pe mine
cuțitul care-l scot din mine ca să-l bag în tine!

Mi-e scârbă de ideile
pe care eu le-aș rupe ca surcelele,
pe care Onan cel răzbunător la vremea lui
le-a dat îngrășământ pământului!

Sămânța este sacră, cum vă zic!
Cuvintele în jurul ei sunt un nimic!

Mă-ntorc și gem și sânge-mi curge,
iar gura mea e gura ta, idee, demiurge!

Cuvintele cu care se îmbracă sămânța dumnezeiască sunt doar învelișul ei, important e ca ea să rodească în inima omului – în mod evident, poetul face trimitere la pilda evanghelică a Semănătorului. E mult mai ușor să faci poezie din „cuvinte obscene" și din „scabrosul spus al vorbei", să te eliberezi de durerile și patimile tale în versuri și să bagi cuțitul în cel care citește: cuțitul urii, al mâniei sau al poftelor tale neîmplinite. Este tocmai ceea ce practică (cu succes la public și la premii) scriitorii contemporani. Însă Nichita a rămas fidel mai degrabă poeziei ce reflectă „duritatea gândirii în idei".

Iar crezul lui era unul romantic, de care nu a vrut să se dezică:

Daimonul meu vine de departe
în gazda făpturii mele,
eu știu când vine căci mă izbește

cu ploi de stele /…/
își pune el cuvântul lui în creierul meu,
albindu-l cum cerul le-a albit pe stele /…/
și pleacă mai falnic decât tot universul
și mie îmi lasă ca amintire doar versul…

(*Nod 28*)

Câteva poeme cuprind viziuni „sângeroase” ale morții: *Nod 2*, *Nod 12*, *Nod 30*. Ceea ce e de remarcat, însă, este convingerea lui că „moartea...nu-l moare” (*Nod 2*). Și aici Nichita împrumută, din nou, o perspectivă tipică pentru viața și, mai ales, „petrecerea” (moartea) Sfinților Mucenici:

Roata îi rupe carnea
și carnea nu i se mai sfârșește!
Roata îi rupe osul
și osul nu i se mai sfârșește!
Roata îi rupe sângele
și sângele nu i se mai sfârșeșe,
împărate!

I-am jupuit pielea de pe el
și sub piele i-am găsit tot piele!
I-am spart ochiul și sub ochi
i-am găsit tot ochi!
I-am smuls limba
și sub limbă i-am găsit
tot limbă, împărate!
I-am tăiat inima[,]
dar sub ea aflăm tot inimă!

I-am despicat fruntea[,]
dar sub ea aflăm tot frunte!
I-am frânt șira spinării[,]
dar sub ea aflăm tot șira
spinării, împărate!

Au început să ni se roadă
de sudoare, trupurile și mințile,
cum se roade ceasul cel mare
al primăriei, – de timp!
Ne tocim de moartea lui
care nu-l moare, împărate!

Lucrăm la el întruna, lucrarea, –
dar el nici măcar nu se începe!
El nici măcar nu se începe!
Măcar nu se începe!
Nu se începe,
împărate!

În viețile Sfinților Mucenici din primele secole, prin darul deosebit al lui Dumnezeu dat lor atunci, aceștia treceau prin torturi inimaginabile fără să simtă durerea. Împărații prigonitori stăteau uluiți și nu înțelegeau, călăii puși să-i chinuiască oboseau lovindu-i sau mutilându-le oribil trupurile (așa cum descrie și Nichita în poezia sa), după care, adesea, Dumnezeu îi vindeca în mod minunat de toate schilodirile și rănile cumplite ale trupurilor, îi făcea complet sănătoși, spre enervarea și disperarea tiranilor. Nu mă îndoiesc că Nichita a privit spre Sfinții Mucenici ca spre niște modele exemplare, chiar dacă nu a urmat paradigma vieții lor. Dar și el a încercat, pe cât a putut, să nu își

frângă „șira spinării”, să nu își strice „inima” și „fruntea” și să nu își oprească „limba”. Căci „osul e o bucurie numai atunci când este os al frunții,/ când apără[,] iar nu dezbină” (*Tonul*). Și aceasta pentru că a crezut în Bine, a crezut în Frumos, în Dumnezeu, cu toate clătinările, erorile și păcatele lui.

A încercat, cum spunea altădată, să rămână „roșu vertical”: „Roșu, roșu vertical/ *cascadă, pantă de deal*/ săltând din oul secundei/ ovalul de ou,/ și înfățișat nouă/ ca un ecou/ pe care sfera-l întinde/ oricând și oriunde,/ naștere, zestre/ a lui A FI schimbându-se în ESTE”.

Acum, la apusul vieții,

Cum te uiți la o eclipsă de soare
printr-un geam afumat,
tot astfel se uită prin mine
ochiul din spatele meu, opal
spre ochiul fix din orizont, oval
coborând din deal spre o vale
urcând o vale spre deal.

(*Semn 7*)

Ondulările spațiului mioritic coboară mereu *pe-un picior de plai* și urcă spre *o gură de Rai*. Iar Nichita era îndurerat că „țara mea era un geam/ prin care nimeni nu privea” (*Nod 11*). Și de aceea a vrut să fie amintit de posteritate și în ipostaza lupului (din *Un pământ numit România*), el, „lupul cu gât de lebădă...care urla și striga și mârâia,/ plin de fulgi de zăpadă,/ întins pe prima ninsoare” (*Nod 1*).

Știa că va lăsa în urma sa „vulpea argintie” a poeziei – pe care o prinsese în laț – „ca o rază a frigului /.../ cât un orizont de

lungă și de curbată", în timp ce el: „mă înfrigurasem de tot și mergeam prin zăpadă/ și ningea atât de des/ încât de vedere nu mai aveam nevoință" (*Semn 4*). Dar dacă „vulpea vie" o putuse prinde (*Arta scrisului*, vol. *Oul și sfera*), pentru daimon recunoaște că nu are capcane:

Ce faci acolo, m-a-ntrebat daimonul meu pe
mine,
ce faci acolo?
Capcane, nu vezi, eu fac capcane!
Lețuri pregătesc și lanțuri pregătesc,
nenumărate chei fără de lacăt!
Ce faci acolo?, m-a-ntrebat daimonul meu pe
mine.
Precum ți-am zis, eu fac capcane,
Pândesc un animal ca să se prindă-n ele!
Pândesc cu cheia mea un lacăt!
Aha, mi-a spus daimonul, ești vânător, știam.
Nu știi nimica, i-am răspuns,
eu n-am capcană pentru tine!
(*Nod 29*)

El este cel care încearcă să găsească lacătul Împărăției cu cheia poeziei sale. Doar că, dacă altădată credea că, în poezia sa, poate întinde capcane harului – „l-am făcut pe A, divina capcană. // Eu i-am spus: am pus capcanele la începutul pădurii,/ din A și din A./ Acum stau la o oarecare depărtare și aștept prinderea hranei mele. // El m-a auzit. El a tăcut" (*Arta scrisului*) –, acum recunoaște că „eu n-am capcană pentru tine". Că „daimonul meu" vine când vrea „în gazda făpturii mele" și la fel „se duce și mă lasă" (*Nod 28*).

Însă ea, poezia lui,

Ea devenise încetul cu încetul cuvânt,
fuioare de suflet în vânt,
delfin în ghearele sprâncenelor mele,
piatră stârnind în apă inele,
stea în lăuntrul genunchiului meu,
cer în lăuntrul umărului meu,
eu în lăuntrul eului meu.

(*Semn 12*)

Experiența poeziei se lăuntricizează. Poetul lasă trupul poematic al operei sale în urma sa, dar experiența trăirii și a scrierii devine interior spiritual, devine „eu în lăuntrul eului meu". Însă opera sa a stârnit și teamă celor...invidioși. Și Nichita nu trece cu totul peste acest aspect: „Fără de arme fiind, Doamne, cum de-am putut să stârnesc/ atâta groază?" (*Prin tunelul oranj (IV)*). Și cred că poetul, născând o imagine poetică percutantă, a chintesențiat, în aceste două versuri, exprimarea retorică mai amplă dintr-o didahie a Sfântului Antim Ivireanul:

> „[Sfinții Apostoli,] *oameni făr'de arme* și nedichisiț[i] de ale oștirii, [...] blânzi pentru nerăutate, au înălțat nu steaguri de oaste, ci numai Crucea, semnul păcii, propoveduind, nu cu sunet de tobe și de surle, ci numai cu neputincioasă limbă și neînvățată, pe Hristos și credința și fulgerund, nu zic, cu fulgerile săbiilor, celor ascuțite, ci numai

cu strălucirile unei vieți bune, neumplând pământul cu oști”...[550].

Arma cuvântului este de ajuns ca să înspăimânte. Iar Nichita ajunge să constate și el acest lucru: „Fără de arme fiind, Doamne, cum de-am putut să stârnesc/ atâta groază?”.

E neliniștit în fața morții, ca Blaga (*Prin tunelul oranj (II)*, *Prin tunelul oranj (V)*) sau ca Arghezi (*Mozart și câinele spaniol (nod 21)*). Însă, totodată, trăiește și curiozitatea și dorința lui Blaga de a vedea stelele veșniciei[551]: „cum lumina stelelor răsare,/ pe o cu totul altă înserare” (*Nod 32*).

Dar pe Nichita îl preocupă și imaginea sa ultimă. Și poetul alege, în mod neașteptat, să-și recupereze statuia din primele volume (cu amendamentele de rigoare, desigur):

Ca și cum ai vedea munții plângând,
ca și cum ai ceti în deșerturi un gând,
ca și cum ai fi mort și totuși alergând,
ca și cum ieri ar fi în curând,

astfel stau palid și trist, fumegând.

(*Semn 5*)

*

Eram vrăjit și nici nu mai mișcam,
toți vulturii stăteau înțepeniți în aer,

---

[550] [Sfântul] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 5-6.

[551] A se vedea comentariul meu la poemul *Mi-aștept amurgul* de Lucian Blaga, aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2007/11/27/mi-astept-amurgul/.

iar soarele spărsese cerul,
cu sunet de lumină și cu vaer.

Pe jumătate doar din ea,
copilul îl născuse,
ea două capete avea,
timpul încremenise
bătut în palma ta, Iisuse!

O[,] eli[,] eli[,] lama sabahtami,
o[,] eli, eli!

Mi se îngroșase râul
ca o jugulară peste gât,
pe câmpul ăsta nearat, urât,
iar caii se evaporau ușor,
deasupra nu era vreun nor,

mă înzeiam, mă înzeiam,
nu mai muream, nu mai muream,
în brațul meu întins și rece
ca sceptru eu țineam ce nu mai trece, –

și fix eram,
piatră eram –
și nici pământul nu-l roteam
nu răsăream, nu apuneam, –
și țara mea era un geam
prin care nimeni nu privea.

Stam rege fix, de piatră și de stea
ținând oprit cuvântu-n gura mea,

necântător.

(*Nod 11*)

„Sfinx pătrunsă de-nțeles”...ar fi zis Eminescu.

Ultimul poem al ultimului volum publicat, *Nod 33 (în liniștea serii),* ne vorbește tot despre încercarea sa de a lega pământul de Paradis: printr-„un mod atât de dulce/ de a se întâlni două cuvinte”. Pe care a vrut să ni-l lase moștenire ca pe *A*, începutul unui alt mod de a gândi poezia, care privește mereu spre începutul lumii și spre cuvintele care au fost „la începutul lumilor lumii”.

În loc de concluzii...

...țin să fac o mărturisire. Și anume aceea că nu aș fi putut înțelege universul poeziei nichitiene fără ajutorul poetului Dorin Streinu și al poeziei sale, dar și fără al Teologului și Părintelui duhovnicesc Dorin Picioruș (una și aceeași persoană). Pe care l-am întâlnit în 1995 și care m-a convertit atât prin poezia sa, cât și prin duhovnicia sa, și care este actualul meu soț.

În întregime, comentariile mele literare nu ar fi fost posibile fără creșterea mea duhovnicească și intelectuală alături și împreună cu preaiubitul meu soț și Părinte Dorin.

BIBLIOTECA
Teologie pentru azi

1. *Acatistul Nunții* (35 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/acatistul-nuntii/

2. *Troparul, Condacul și Acatistul Fericitului Serafim Rose al Platinei* (20 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/troparulcondacul-si-acatistul-fericitului-serafim-rose-al-platinei/

3. *Lumea postmodernă și depersonalizarea omului* (335 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/lumea-postmoderna-si-depersonalizarea-omului/

4. *Viața lui Adam și a Evei* (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/03/viata-lui-adam-si-a-evei/

5. *Teologia îndumnezeirii* (202 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/03/teologia-indumnezeirii/

6. *Twitter pentru azi (vol. 1)* (32 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/04/twitter-pentru-azi-vol-1-2009/

7. *Bucuria comuniunii (vol. 1)* (280 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/06/bucuria-comuniunii-vol-1/

8. *Pelerina Egeria și Cultul ortodox* (60 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/07/pelerina-egeria-si-cultul-ortodox/

9. *Biblia Satanică* (157 pagini), ca text auxiliar al cărții: *Lumea postmodernă și depersonalizarea omului*.
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/12/biblia-satanica-editie-exclusiv-online-ro/

10. *Traduceri patristice (vol. 1)* (73 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/19/traduceri-patristice-vol-1-2009/

11. *Bucuria comuniunii (vol. 2)* (309 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/bucuria-comuniunii-vol-2/

12. *Fragmentarium (vol. 1)* (126 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/fragmentarium-vol-1/

13. *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești* (disertație de master) (155 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/

14. Sfântul Sfințit Mucenic Irineu al Lyonului, *Contra ereziilor (vol. 1)* (341 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/03/sfantul-sfintit-mucenic-irineu-al-lyonului-contra-ereziilor-vol-1/

15. *Bucuria comuniunii (vol. 3)* (248 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/07/bucuria-comuniunii-vol-3/

16. *Teologia vederii lui Dumnezeu* (252 pagini): introducere la teza doctorală:
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/teologia-vederii-lui-dumnezeu/

17. *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog* (teză doctorală) (287 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/vederea-lui-dumnezeu-in-teologia-sfantului-simeon-noul-teolog/

18. Sfântul Sfințit Mucenic Irineu al Lyonului, *Contra ereziilor (vol. 2)* (457 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/23/sfantul-sfintit-mucenic-irineu-al-lyonului-contra-ereziilor-vol-2/

19. *Bucuria comuniunii (vol. 4)* (449 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/12/12/bucuria-comuniunii-vol-4/

20. *Bucuria comuniunii (vol. 5)* (366 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/02/bucuria-comuniunii-vol-5/

21. *Fragmentarium (vol. 2)* (270 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/13/fragmentarium-vol-2/

22. *Cuvinte cu amândouă mâinile* (82 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/21/cuvinte-cu-amandoua-mainile-2010/

23. *Bucuria comuniunii (vol. 6)* (144 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/02/11/bucuria-comuniunii-vol-6/

24. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 1)* (377 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/

25. *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și Opera (teză doctorală)* (561 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/

26. *Aspecte dogmatice ale imnologiei ortodoxe. Săptămâna Patimilor și Săptămâna Luminată* (teză de licență) (212 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/23/saptamana-patimilor-si-saptamana-luminata-teza-de-licenta-2010/

27. *Bucuria comuniunii (vol. 7)* (315 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/01/bucuria-comuniunii-vol-7/

28. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 2)* (128 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/12/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-2/

29. *Bucuria comuniunii (vol. 8)* (382 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/bucuria-comuniunii-vol-8/

30. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 3)* (191 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-3/

31. *Epilog la lumea veche (I. 1)* (506 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/14/epilog-la-lumea-veche-i-1/

32. *Twitter pentru azi (vol. 2)* (35 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/25/twitter-pentru-azi-vol-2-2010/

33. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 4)* (388 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/30/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-4/

34. *Epilog la lumea veche (I. 2)* (378 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/

35. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 5)* (175 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-5/

36. *Teologia mântuirii la Sfântul Marcu Ascetul* (disertație de master) (154 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/09/teologia-mantuirii-la-sfantul-marcu-ascetul-2010/

37. *Bucuria comuniunii (vol. 9)* (188 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/20/bucuria-comuniunii-vol-9/

38. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 6)* (130 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/27/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-6/

39. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 7)* (76 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/30/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-7/

40. Sfântul Epifanie al Salaminei, *Despre măsuri și greutăți și numere și alte lucruri care sunt în Dumnezeieștile Scripturi* (100 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/07/16/sfantul-epifanie-al-salaminei-despre-masuri-si-greutati-2010/

41. PS. Acad. Melchisedec Ștefănescu, *Viața și Scrierile lui Grigorie Țamblac* (adaptare a textului ed. din 1884) (138 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/21/ps-acad-melchisedec-stefanescu-viata-si-scrierile-lui-grigorie-tamblac-versiune-adaptata2010/

42. Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, *Sfătuiri creștine-politice* (text adaptat) (33 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/29/sfantul-antim-ivireanul-sfatuiri-crestine-politice-2010/

43. Sfântul Varlaam al Moldovei, *Răspunsul împotriva Catehismului calvin* (text adaptat) (52 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/09/22/sfantul-varlaam-al-moldovei-raspunsul-impotriva-catehismului-calvin-2010/

44. *Traduceri patristice (vol. 2)* (347 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/10/06/traduceri-patristice-vol-2/

45. PS Damaschin Dascălul, *Învățături pentru șapte Taine* (text transliterat și adaptat) (27 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/10/26/ps-damaschin-dascalul-invataturi-pentru-sapte-taine-2010/

46. Dorin Streinu, *Opere alese, vol. I, Despre mine însumi (Jurnal de scriitor. Fragmente)* (526 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/12/12/dorin-streinu-opere-alese-vol-i-2010/

47. *Traduceri patristice (vol. 3)* (288 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/02/traduceri-patristice-vol-3/

48. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 2)* (160 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/07/dorin-streinu-opere-alese-vol-2/

49. *Epilog la lumea veche (I. 3)* (256 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/

50. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă (vol. 1)* (237 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/31/studii-de-teologie-dogmatica-ortodoxa-vol-1/

51. *Cuvintele duhovnicești (vol. 1)* (390 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/02/12/cuvintele-duhovnicesti-vol-1/

52. *Bucuria vine de departe* (carte dialogică cu Prof. Otilia Kloos) (55 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/03/21/bucuria-vine-de-departe-2011/

53. *Cuvintele duhovnicești (vol. 2)* (558 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/03/26/cuvintele-duhovnicesti-vol-2/

54. *A vedea și a fi văzut (vol. 1)* (460 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/04/16/a-vedea-si-a-fi-vazut-vol-1/

55. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 8)* (549 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-8/

56. *Praedicationes (vol. 1)* (199 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/20/praedicationes-vol-1/

57. *Twitter pentru azi (vol. 3)* (26 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/07/31/twitter-pentru-azi-vol-3/

58. *Evanghelia după Matei* (112 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/11/evanghelia-dupa-matei/

59. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 3)* (214 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/10/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-3/

60. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 4)* (129 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/05/dorin-streinu-opere-alese-vol-4/

61. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 5)* (283 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/dorin-streinu-opere-alese-vol-5/

62. *Studii de poezie pașoptistă* (82 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/28/studii-de-poezie-pasoptista-2011/

63. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 9)* (225 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/12/16/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-9/

64. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 6)* (209 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/01/14/dorin-streinu-opere-alese-vol-6/

65. *Statistici. Concluzii. Sublinieri. Lucruri văzute de-aproape* (121 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/02/18/statistici-concluzii-sublinieri-lucruri-vazute-de-aproape/

66. *Predicile din Săptămâna Mare* (25 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/04/13/predicile-din-saptamana-mare/

67. *Despre omul Împărăției* (190 pagini). Este al 10-lea volum și ultimul al *Operelor complete* ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu.

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/

68. *Țiganiada: tradiție și inovație. Aventura scriiturii și canonul literar românesc* (111 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/07/19/tiganiada-traditie-si-inovatie/

69. *Praedicationes (vol. 2)* (253 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/08/07/praedicationes-vol-2/

70. *Twitter pentru azi (vol. 4)* (30 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/10/twitter-pentru-azi-vol-4/

71. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 1)* (251 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/11/21/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-1/

72. *Praedicationes (vol. 3)* (337 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/10/praedicationes-vol-3/

73. *Epilog la lumea veche (I. 4)* (247 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/

74. *Praedicationes (vol. 4)* (352 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/09/praedicationes-vol-4/

75. *Praedicationes (vol. 5)* (366 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/27/praedicationes-vol-5/

76. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 2)* (261 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/07/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-2/

77. *Praedicationes (vol. 6)* (308 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/29/praedicationes-vol-6/

78. *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română (vol. 1)* (228 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/

79. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 3)* (308 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/07/31/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-3/

80. *Bucuria comuniunii (vol. 10)* (356 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/21/bucuria-comuniunii-vol-10/

81. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 7) (241 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/23/dorin-streinu-opere-alese-vol-7/

82. *Vorbiri de Facebook (vol. 1)* (508 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/10/20/vorbiri-de-facebook-vol-1/

83. *Epilog la lumea veche I. 1 (ediția a doua)* (862 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/

84. *Praedicationes (vol. 7)* (619 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/16/praedicationes-vol-7/

85. *Bucuria comuniunii (vol. 11)* (361 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/31/bucuria-comuniunii-vol-11/

86. *Atenție teologică* (216 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/03/04/atentie-teologica/

87. *Interviuri de conștiință [vol. 1]* (367 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/04/21/interviuri-de-constiinta-vol-1/

88. *Twitter pentru azi (vol. 5)* (59 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/21/twitter-pentru-azi-vol-5/

89. *Vezi ceea ce ești (vol. 1)* (80 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/24/vezi-ceea-ce-esti-vol-1/

90. *Fragmentarium (vol. 3)* (388 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/26/fragmentarium-vol-3/

91. *Vezi ceea ce ești (vol. 2)* (94 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/02/vezi-ceea-ce-esti-vol-2/

92. *Trei poeți și-un început de secol* (280 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/trei-poeti-si-un-inceput-de-secol/

93. *Vezi ceea ce ești (vol. 3)* (99 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/20/vezi-ceea-ce-esti-vol-3/

94. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă (vol. 2)* (305 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/25/studii-de-teologie-dogmatica-ortodoxa-vol-2/

95. *Studii literare (vol. 1)* (447 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/

96. *Vezi ceea ce ești (vol. 4)* (101 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/05/vezi-ceea-ce-esti-vol-4/

97. *Traduceri patristice (vol. 4)* (427 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/10/traduceri-patristice-vol-4/

98. *Praedicationes (vol. 8)* (510 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/15/praedicationes-vol-8/

99. *The Sight of God in the Theology of Saint Symeon the New Theologian* (first book in english; my doctoral thesis) (499 pages)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/09/15/the-sight-of-god-in-the-theology-of-saint-symeon-the-new-theologian/

100. *Vorbiri de Facebook (vol. 2)* (393 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/07/vorbiri-de-facebook-vol-2/

101. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 4)* (441 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/20/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-4/

102. *Mâncăruri românești cu gust* (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/27/mancaruri-romanesti-cu-gust/

103. *Acatistul Sfinților pomeniți pe 31 octombrie* (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/29/acatistul-sfintilor-pomeniti-pe-31-octombrie/

104. *Studiu despre Viața Sfântului Macarie Romanul* (68 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/31/studiu-despre-viata-sfantului-macarie-romanul/

105. *Fragmentarium [vol. 4]* (502 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/29/fragmentarium-vol-4/

106. *Luceafărul. Comentariu literar* (156 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/18/luceafarul-comentariu-literar/

107. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 8)* (216 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-8/

108. *Creatori de limbă și de viziune poetică [vol. 2. 1]* (283 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/

109. Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Popescu, *Dumnezeu e viu și prezent în lume prin slava Sa* (132 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/15/dumnezeu-e-viu-si-prezent-in-lume-prin-slava-sa/

110. Sfântul Apostol Pavel, *Epistola către Efeseni* (26 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/20/epistola-catre-efeseni/

111. *Cartea Sfântului Profet Ionas* (13 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/21/cartea-sfantului-profet-ionas/

112. *Cele 3 Epistole catolice ale Sfântului Apostol Ioannis* (25 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/23/cele-3-epistole-catolice-ale-sfantului-apostol-ioannis/

113. *Epistola catolică a Sfântului Apostol Iacovos, fratele Domnului* (20 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/30/epistola-catolica-a-sfantului-apostol-iacovos-fratele-domnului/

114. *Cartea Sfântului Profet Ioil* (17 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/04/cartea-sfantului-profet-ioil/

115. *Cărțile Sfinților Profeți Avdiu și Angheos* (16 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/10/cartile-sfintilor-profeti-avdiu-si-angheos/

116. *Epistola către Filippeni a Sfântului Apostol Pavlos* (19 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/13/epistola-catre-filippeni-a-sfantului-apostol-pavlos/

117. *Cântarea Cântărilor* (40 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/18/cantarea-cantarilor/

118. *Evanghelia după Marcos* (130 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/03/22/evanghelia-dupa-marcos/

119. *Epilog la lumea veche I. 2 (ediția a doua)* (952 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/

120. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (vol. 1)* (397 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/06/12/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-1/

121. *Praedicationes (vol. 9)* (675 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/06/29/praedicationes-vol-9/

122. *Creatori de limbă și de viziune poetică [vol. 2. 2]* (303 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/

123. *Cartea Sfântului Profet Naum* (14 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/09/09/cartea-sfantului-profet-naum/

124. *Epistola către Galatei* (25 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/10/epistola-catre-galatei/

125. *Cartea Sfântului Profet Amvacum* (14 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/21/cartea-sfantului-profet-amvacum/

126. *Epistola către Colossei* (20 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/08/epistola-catre-colossei/

127. *Eminescu: între modernitate și tradiție. Importanța tradiției literare și spirituale românești pentru viziunea romantică eminesciană* (teză postdoctorală) (884 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/

128. *Traduceri patristice (vol. 5)* (455 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/06/traduceri-patristice-vol-5/

129. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 5)* (289 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/12/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-5/

130. *Praedicationes (vol. 10)* (627 de pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/23/praedicationes-vol-10/

131. *Twitter pentru azi (vol. 6)* (100 de pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/twitter-pentru-azi-vol-6/

132. *Vorbiri de Facebook (vol. 3)* (190 de pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/vorbiri-de-facebook-vol-3/

133. *Evanghelia după Ioannis* (129 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/evanghelia-dupa-ioannis/

134. *Cartea Sfântului Profet Sofonias* (32 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/cartea-sfantului-profet-sofonias/

135. *11 elegii (comentariu literar)* (157 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/

136. *Epistola întâia către Timoteos* (41 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/epistola-intaia-catre-timoteos/

137. *Epistola a doua către Timoteos* (37 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/epistola-a-doua-catre-timoteos/

138. *Despre nimic* (conferință online) (54 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/07/27/despre-nimic-conferinta-online/

139. *Cântările* (57 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/12/cantarile/

140. Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, *Didahiile* (prima ediție actualizată) (350 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/25/sfantul-sfintit-mucenic-antim-ivireanul-didahiile-prima-editie-actualizata/

141. *Praedicationes (vol. 11)* (698 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/19/praedicationes-vol-11/

142. *Parimiele lui Salomon* (117 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/29/parimiele-lui-salomon/

143. *Studii literare* (vol. 2) (162 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/05/studii-literare-vol-2/

144. *Epilog la lumea veche*, *vol. I. 5. Emil Botta* (239 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/21/epilog-la-lumea-veche-vol-i-5-emil-botta/

145. Sfântul Împărat Salomon, *Ecclisiastis* (59 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/23/ecclisiastis/

146. *Mântuirea este eclesială* (conferință online) (54 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/19/mantuirea-este-eclesiala-conferinta-online/

147. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 9)* (270 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/20/dorin-streinu-opere-alese-vol-9/

148. *Praedicationes (vol. 12)* (571 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/11/praedicationes-vol-12/

149. *Psalmii* (ediția LXX) (329 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/04/psalmii-editia-lxx/

150. *Psalmii liturgici* (299 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/

151. *Epilog la lumea veche (vol. I. 6). Nichita Stănescu* (759 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/01/epilog-la-lumea-veche-vol-i-6-nichita-stanescu/

152. *Praedicationes (vol. 13)* (530 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/07/10/praedicationes-vol-13/.

153. *Twitter pentru azi (vol. 7)* (254 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/08/30/twitter-pentru-azi-vol-7/.

154. *Epilog la lumea veche, vol. I. 3* (ediția a doua) (699 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/02/epilog-la-lumea-veche-vol-i-3-editia-a-doua/.

155. *Cartea Sfântului Profet Iov* (144 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/03/cartea-sfantului-profet-iov/.

156. *Studii literare* (vol. 3) (157 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/23/studii-literare-vol-3/.

157. *Maturizarea poeziei* (173 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/11/05/maturizarea-poeziei/.

158. *Înțelepciunea lui Salomon* (86 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/12/16/intelepciunea-lui-salomon/.

159. *Viețile Sfinților (vol. I)* (461 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/03/16/vietile-sfintilor-vol-i/

160. *Vorbiri de Facebook (vol. 4)* (337 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/03/22/vorbiri-de-facebook-vol-4/

161. *Praedicationes (vol. 14)* (658 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/05/02/praedicationes-vol-14/

162. *Întrebări și răspunsuri teologice (vol. 1)* (319 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/06/18/intrebari-si-raspunsuri-teologice-vol-1/

163. *Studii literare (vol. 4)* (326 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/07/01/studii-literare-vol-4/

164. *Înțelepciunea lui Sirah* (192 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/10/04/intelepciunea-lui-sirah/

165. *Înțelepciunea lui Sirah (ediția liturgică)* (151 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/08/intelepciunea-lui-sirah-editia-liturgica/

166. *În ajutorul tău* (151 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/10/in-ajutorul-tau/

167. *Twitter pentru azi (vol. 8)* (127 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/16/twitter-pentru-azi-vol-8/

168. *Studii literare (vol. 5)* (184 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/16/studii-literare-vol-5/

169. *Psalmii lui Salomon (ediția științifică)* (71 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/20/psalmii-lui-salomon-editia-stiintifica/

170. *Psalmii lui Salomon (ediția liturgică)* (62 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/22/psalmii-lui-salomon-editia-liturgica/

171. *Studii literare (vol. 6)* (105 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/03/21/studii-literare-vol-6/

172. *Evanghelia după Lucas* (173 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/04/11/evanghelia-dupa-lucas/

173. *Evanghelia după Lucas (ediția liturgică)* (133 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/22/evanghelia-dupa-lucas-editia-liturgica/

174. *Epistola către Evrei* (69 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/24/epistola-catre-evrei/

175. *Cartea Sfântului Profet Osie* (59 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/27/cartea-sfantului-profet-osie/

176. *Vorbiri de Facebook (vol. 5)* (423 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/29/vorbiri-de-facebook-vol-5/

177. *Cartea Sfântului Profet Amos* (49 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/06/05/cartea-sfantului-profet-amos/

178. *Geneza creștină în opera lui Eminescu* (157 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/06/15/geneza-crestina-in-opera-lui-eminescu/

179. *Cartea Sfântului Profet Miheas* (45 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/07/02/cartea-sfantului-profet-miheas/

180. *Praedicationes (vol. 15)* (741 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/07/11/praedicationes-vol-15/

181. *Cartea Sfântului Profet Zaharias* (63 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/08/31/cartea-sfantului-profet-zaharias/

182. *Cartea Sfântului Profet Malahias* (37 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/09/06/cartea-sfantului-profet-malahias/

183. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (vol. 2)* (289 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/12/23/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-2/

184. *Istoria literaturii române (vol. 1)* (642 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/02/02/istoria-literaturii-romane-vol-i/

185. *Istoria literaturii române (vol. 2)* (429 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/03/29/istoria-literaturii-romane-vol-2/

186. *Rămâne să ne vedem* (174 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/04/04/ramane-sa-ne-vedem/

187. *Sfântul Ilie văzătorul de Dumnezeu († 4 mai). Acatistul și Predici întru pomenirea sa* (129 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/05/03/sfantul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-4-mai-acatistul-si-predici-intru-pomenirea-sa/

188. *Vorbiri de Facebook (vol. 6)* (480 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/05/16/vorbiri-de-facebook-vol-6/

189. *Istoria literaturii române (vol. 3)* (785 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/08/20/istoria-literaturii-romane-vol-3/

190. *Cartea Sfântului Profet Isaias* (ediția științifică) (217 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/10/12/cartea-sfantului-profet-isaias-editia-stiintifica/

191. *Istoria literaturii române (vol. 4)* (232 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/11/10/istoria-literaturii-romane-vol-4/

192. *Praedicationes (vol. 16)* (744 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/11/16/praedicationes-vol-16/

193. *Bucuria de Dumnezeu (vol. 1)* (255 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/01/08/bucuria-de-dumnezeu-vol-1/.

194. *Istoria literaturii române (vol. 5)* (452 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/01/20/istoria-literaturii-romane-vol-5/

195. *Vorbiri de Facebook (vol. 7)* (621 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/02/15/vorbiri-de-facebook-vol-7/

196. *Vorbiri de Facebook (vol. 8)* (594 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/07/02/vorbiri-de-facebook-vol-8/

197. *Istoria literaturii române (vol. 6)* (910 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/08/14/istoria-literaturii-romane-vol-6/

198. *Praedicationes (vol. 17)* (603 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/09/18/praedicationes-vol-17/

199. *Twitter pentru azi (vol. 9)* (342 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/09/26/twitter-pentru-azi-vol-9/

200. *Cartea Sfântului Profet Daniil* (107 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/10/05/cartea-sfantului-profet-daniil/

201. *Vorbiri de Facebook (vol. 9)* (478 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/11/23/vorbiri-de-facebook-vol-9/

202. *Drumul spre Icoană. Despre cum am pictat Icoana Sfântului Ilie văzătorul de Dumnezeu* (59 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/12/30/drumul-spre-icoana-despre-cum-am-pictat-icoana-sfantului-ilie-vazatorul-de-dumnezeu/

203. *Istoria literaturii române (vol. 7)* (587 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/07/istoria-literaturii-romane-vol-7/

204. *Cartea Sfântului Profet Ieremias* (212 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/21/cartea-sfantului-profet-ieremias/

205. *Cartea Sfântului Profet Ieremias (ediția liturgică)* (185 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/21/cartea-sfantului-profet-ieremias-editia-liturgica/

206. *Cartea Sfântului Profet Baruh* (53 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/24/cartea-sfantului-profet-baruh/

207. *Cartea Sfântului Profet Baruh (ediția liturgică)* (49 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/24/cartea-sfantului-profet-baruh-editia-liturgica/

208. *Cartea Sfântului Profet Iezechiil* (246 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/15/cartea-sfantului-profet-iezechiil/

209. *Cartea Sfântului Profet Iezechiil (ediția liturgică)* (197 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/15/cartea-sfantului-profet-iezechiil-editia-liturgica/

210. *Plângerile lui Ieremias* (53 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/16/plangerile-lui-ieremias/

211. *Epistola lui Ieremias* (41 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/16/epistola-lui-ieremias/

212. *Vorbiri de Facebook (vol. 10)* (563 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/07/25/vorbiri-de-facebook-vol-10/

213. *Psaltirea în versuri a Sfântului Dosoftei al Moldovei (în formă actualizată)* (434 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/08/10/psaltirea-in-versuri-a-sfantului-dosoftei-al-moldovei-in-forma-actualizata/

214. *Praedicationes (vol. 18)* (655 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/09/12/praedicationes-vol-18/

215. *Mărturii ortodoxe contemporane (vol. 1)* (304 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2022/10/04/marturii-ortodoxe-contemporane-vol-1/

216. *Istoria literaturii române (vol. 8)* (815 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/01/17/istoria-literaturii-romane-vol-8/

217. *Bucuria de a fi cu Adam* (191 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/01/18/bucuria-de-a-fi-cu-adam/

218. *Istoria literaturii române (vol. 9)* (520 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/02/06/istoria-literaturii-romane-vol-9/

219. *Facerea (ediția LXX)* (230 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/03/06/facerea-editia-lxx/

220. *Facerea (LXX, ediția liturgică)* (198 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/03/07/facerea-lxx-editia-liturgica/

221. *Apocalipsis (ed. BYZ)* (98 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-ed-byz/

222. *Apocalipsis BYZ (ediția liturgică)* (82 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-byz-editia-liturgica/

223. *Episcopul în viața Bisericii* (187 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/05/09/episcopul-in-viata-bisericii/

224. *Epistola către Romei (ediția BYZ)* (94 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/08/epistola-catre-romei-editia-byz/

225. *Epistola către Romei BYZ (ediția liturgică)* (79 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/08/epistola-catre-romei-byz-editia-liturgica/

226. *Praedicationes (vol. 19)* (577 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/08/27/praedicationes-vol-19/

227. *Vorbiri de Facebook (vol. 11)* (487 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/10/10/vorbiri-de-facebook-vol-11/

228. *Bucuria comuniunii (vol. 12)* (364 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/11/11/bucuria-comuniunii-vol-12/

229. *Twitter pentru azi (vol. 10)* (218 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/11/29/twitter-pentru-azi-vol-10/

230. *Istoria literaturii române (vol. 10)* (540 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2024/02/01/istoria-literaturii-romane-vol-10/

CUPRINS

În loc de concluzii… /646/

Prof. Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș